

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄС В УКРАЇНІ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ГС «ЦЕНТР ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ»

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ

Матеріали

VI Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 9–10 грудня 2021 року)

*Присвячено Міжнародному дню
боротьби з корупцією*

Київ
2021

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄС В УКРАЇНІ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ГС «ЦЕНТР ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ»

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ

Матеріали

VI Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 9–10 грудня 2021 року)

*Присвячено Міжнародному дню
боротьби з корупцією*

Київ
2021

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарев С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Шакун В. І., голова Координаційного бюро з проблем кримінології НАПрН України, дійсний член (академік) НАПрН України, віцепрезидент Академії наук вищої освіти України, голова Київського міського осередку ВГО «Асоціація кримінального права України», доктор юридичних наук, професор;

Стрільців О. М., уповноважений з антикорупційної діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 26 листопада 2021 року (протокол № 3)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їх якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Р311 Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст] : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 457 с.

УДК 328.185

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

<i>Стефанчук Р. О.</i>	16
<i>Монастирський Д. А.</i>	18
<i>Іонушас С. К.</i>	20
<i>Драп'ятий Б. Є.</i>	22
<i>Павліченко К. В.</i>	24
<i>Чернєй В. В.</i>	25
<i>Петришин О. В.</i>	27
<i>Янченко Г. І.</i>	28
<i>Цуцкірідзе М. С.</i>	30
<i>Мартиненко В. О.</i>	31

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В.</i> ПИТАННЯ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСКУ СПІЛЬНОТУ ТА ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ	32
<i>Шакун В. І.</i> ПРАВОВА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	34
<i>Гончаров С. М.</i> СОЦІОЛОГІЧНЕ ОПИТУВАННЯ ЯК НЕЗАЛЕЖНИЙ ІНДИКАТОР РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЗДІЙСНОВАНИХ В МВС АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ	39
<i>Алексєйчук В. І., Ткаченко Н. М.</i> ЗАКОНОДАВЧІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ Й УСУНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ	42
<i>Баганець О. В.</i> РЕАЛЬНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ	47
<i>Бабакін В. М., Склярєв С. О.</i> СУЧАСНІ МЕТОДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	52
<i>Бараш Є. Ю.</i> ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ ЯК РІЗНОВИД СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	55

Братель С. Г. РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ КОРУПЦІЙНИХ І ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	65
Василевич В. В. ЧИННИКИ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ І ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ, ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ МВС УКРАЇНИ	68
Василинчук В. І., Іванчик І. А. ЗАПОБІГАННЯ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ.....	72
Вереша Р. В. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОРУПЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	77
Вознюк А. А., Нєбитов А. А. СЛУЖБОВІ ТА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ Й ПРОСТУПКИ В ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ.....	80
Грібов М. Л. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПІДКУПОМ	84
Джу́жа О. М. ОСОБЛИВОСТІ КОРУПЦІЇ ТА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	87
Дідківська Г. В. УПРОВАДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	90
Довбаш Р. С., Чи́ж О. В. ЛЕГАЛІЗАЦІЯ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ УНАСЛІДОК УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЯК ОДНА З УМОВ ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ	92
Дрозд О. Ю. ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО СУМІСНИЦТВА ТА СУМІЩЕННЯ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ З ІНШИМИ ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ.....	95

Заптоцький А. П., Клименко О. В. ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ВНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	99
Зьолка В. Л., Степанова Ю. П. ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПРИКОРДОННИКІВ	102
Ілляшенко О. В., Зарубей В. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРОГРАМ У ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВО-ЛІКАРСЬКИХ КОМІСІЙ.....	104
Книженко О. О. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ ЗА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ.....	107
Коваленко Л. П. ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ПРИВАТНОМУ СЕКТОРІ	109
Коротун І. М. THE EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY FOR CORRUPTION CRIMES IN UKRAINE: THE GENERAL CHARACTERISTIC.....	112
Мотлях О. І. ПОЛІГРАФ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СЕКТОРІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	116
Онищук І. І. ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІОГЕННОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ	120
Павлишин О. В. ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОЛІТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	123
Пастух І. Д. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ, ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ.....	127

Помазанов А. В. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В ПИТАННІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ТА ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	130
Рогатюк І. В. СТАН ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ЗАЛИШАЄ БАЖАТИ КРАЩОГО	134
Савченко А. В. ПИТАННЯ ПЕРЕЛІКУ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ І КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ.....	136
Сербин Р. А., Стрільців О. М. ПРОБЛЕМИ РОЗГЛЯДУ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО КОРУПЦІЮ	141
Середюк В. Ю. ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА В ТЛУМАЧЕННІ НОРМ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	143
Стратулат Н. В., Корольчук В. В. ЛЕКСЕМА «КОРУПЦІЯ» ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ ПРАВНИЧОЇ ЛІНГВІСТИКИ	147
Стрельбицька Л. М., Стрельбицький М. П. ВІТЧИЗНЯНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	151
Тимошенко В. І. МІЖНАРОДНА КОРУПЦІЯ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ.....	155
Тихонова О. В. ДЕТЕРМІНАЦІЯ КОРУПЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ ЗА ВИДАТКАМИ.....	159
Топчій В. В. КОРУПЦІЙНІ ВИЯВИ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ	161
Фодчук А. Б. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЇ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: ДОСВІД МВС УКРАЇНИ	163
Цюприк І. В. УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	164

Шило О. Г., Глинська Н. В. АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СТАНДАРТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	169
Шумейко Д. О. ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	171
Юсупов В. В., Саковський А. А. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	174
НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ	
Берегович В. В. ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У МІГРАЦІЙНІЙ СФЕРІ НА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ	176
Баришевська А. П. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	178
Ботнарченко І. А. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИЯВІВ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПОЛІЦІЇ	181
Борцевич П. С. ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ПРОЦЕСІ БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА	185
Бурак М. В., Шевчук О. Ю. КОРУПЦІЙНІ СХЕМИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН: ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ	187
Вишневський С. А. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ДОВКІЛЛЯ	189
Воробйова О. Ю. КОНВЕРТАЦІЯ ГРОШОВИХ КОШТІВ В УКРАЇНІ	191
Гаврилюк Л. В. ОПЕРАЦІЯ З КОНТРОЛЬОВАНОГО ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНОГО ДІЯННЯ: ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	194
Гладій Є. В. ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	199

Гончарук В. Л. ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ	203
Горбач-Кудря І. А. ЗАПОБІГАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ КОРУПЦІЄЮ	206
Грига М. А. ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛІ БОРотьБИ З КОРУПЦІЄЮ В СІНГАПУРІ	209
Гуцалюк М. В. ПРОТИДІЯ ПРОТИПРАВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В КІБЕРПРОСТОРІ: КОНФІСКАЦІЯ КРИПТОАКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	212
Грущенко О. А. ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	214
Давидова М. М., Коцюбинська Ю. М. ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	216
Дацюк А. В. КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	218
Жук О. М. АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	222
Жук П. В., Бевз В. В. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ СКЛАДОВОЇ З РОЗБУДОВИ ДОБРОЧЕСНОСТІ В МІНІСТЕРСТВІ ОБОРОНИ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ.....	226
Заблоцький М. М. ПРОБЛЕМИ ВИЯВІВ КОРУПЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	229
Зеленяк П. А. ОСОБЛИВОСТІ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	231
Зотова І. Г., Калітник М. С., Пікуль Р. В. ВИЗНАЧЕННЯ ЙМОВІРНИХ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗСУ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ.....	235

Іванцов В. О., Корнієць П. Ю. ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ОДЕРЖАННЯ ПОДАРУНКІВ ЯК ЗАХІД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ПРАВЕРЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	239
Іванчук Н. В. СУЧАСНІ ОЗНАКИ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇХ ЗМІСТ.....	243
Іващенко В. О. ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ.....	246
Івасин О. Р. ЗАСТОСУВАННЯ СТРОКІВ ДАВНОСТІ ДЛЯ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У РЕЄСТРІ «КОРУПЦІОНЕРІВ».....	249
Кобець С. В. УНИКНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ПІД ЧАС ДОБОРУ НА ПОЛІЦЕЙСЬКІ ПОСАДИ.....	251
Кобко Є. В. ЗАСАДИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ.....	253
Кобко Р. В. ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ НА РІВЕНЬ КОРУПЦІЇ В КРАЇНІ.....	257
Коцан В. Я. УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, НА ЯКІ НАКЛАДЕНО АРЕШТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЧИ У СПРАВІ ПРО ВИЗНАННЯ НЕОБІРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ, ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ ЯК ІНШИЙ ВИД РЕЧОВОГО ПРАВА НА ЧУЖЕ МАЙНО, ЩО ПІДЛЯГАЄ ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТРАЦІЇ.....	259
Ковкіна Є. В. АКТУАЛЬНІСТЬ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ МОВЛЕННЯ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....	262
Комар Ю. М. КОРУПЦІЯ ЯК НАСЛІДОК КРИЗИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ.....	264
Конаєв В. В. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ТА ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	266

Крижна В. В. РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В БОРОТЬБИ З ВИЯВАМИ КОРУПЦІЇ	269
Кришевич О. В. КРИПТОВАЛЮТА ЯК СКЛАДОВА КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА	272
Кулакова Н. В. ПРИЧИНИ Й УМОВИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	277
Курилiна О. В. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНИЙ КОМПОНЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	280
Куценко Д. В. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ЯК ЗАХІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ВИЯВАМ У ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	282
Лаговська Н. В. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ПОЛЬЩІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	285
Левченко Ю. О. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ КОРУПЦІЄЮ	288
Луговий В. О. ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ КОРУПЦІЄЮ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКІ	290
Луговий І. О. МІСЦЕ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ В СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАСОБІВ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	293
Людiн В. О. ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ НА ОБ'ЄКТАХ ВОДОПРОВІДНО- КАНАЛІЗАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ.....	296
Максименко О. В. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ІДЕЇ ДВАДЦЯТИ ПРИНЦИПІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	299
Михайленко В. В. ВИКРИВАЧ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОГАЛИНИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ.....	302

Мірошник М. М. ЗАЛЕЖНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ЗАХОДІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ.....	306
Мозоль В. В. ЗАХОДИ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ В ОРГАНАХ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ.....	308
Науменко С. Г. КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	312
Неганов В. В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПЕРШИХ РОКІВ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ Й ПОЛЬЩІ (НА ПРИКЛАДІ НАБУ ТА СВА)	314
Недашківська О. А., Юхимов Р. І. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ DIGITAL СУСПІЛЬСТВА.....	317
Новик В. А. ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	319
Овчаренко Л. В. ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ ЧИННИКІВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	322
Опришко І. В. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: АСПЕКТИ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ТА СТРАТЕГІЇ	324
Пашковська М. В. ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ТА ЇХ НАСЛІДКИ.....	328
Петрина В. Н. КОРУПЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО СПЕЦІАЛЬНІ (ВІЛЬНІ) ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ	331
Політова А. С. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ВИМИСЕЛ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?	334

Полтавський А. О. ВИЗНАЧЕННЯ ВИМОГ ДО ФАХІВЦІВ (ЕКСПЕРТІВ) ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ	337
Полтораков О. Ю. ПЕРСПЕКТИВНІ ОСВІТНЬО-ПРОГРАМНІ СКЛАДОВІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ.....	340
Полях А. М. КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	342
П'янківська Л. В. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ КОРУПЦІЇ	345
Расюк Е. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ З ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ	350
Саміло А. В., Купчак М. Я. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	355
Самойлов В. П. ЄДИНИЙ РЕЄСТР БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ЯК НЕОБХІДНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА ВІДСТЕЖЕННЯ КОШТІВ, ЗДОБУТИХ КОРУПЦІЙНИМ ШЛЯХОМ.....	357
Семенишина-Фіголь Б. М., Саган Р. А. ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ДПСУ І БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ	361
Сердюк О. О., Піскунова О. Б. ПРАКТИКА ВНУТРІШНЬОГО ОЦІНЮВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ МВС: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ	363
Сокиран Ф. М. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ З МЕТОЮ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВООПОРУШЕНЬ	367
Соловійов Е. П. НЕБАНКІВСЬКИЙ ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР ЯК ОБ'ЄКТ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВООПОРУШЕНЬ.....	369

Сюравич В. Г. АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	372
Тараніч Є. А. ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	378
Тичина Д. М., Посудєвський І. В. ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ВПЛИВОМ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	380
Томма Р. П. ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ (ЗА СТ. 368 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ) ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ	383
Федоренко О. А. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ У ВИЯВЛЕННІ ПРОТИПРАВНИХ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ.....	387
Федоровська Н. В. ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДАННЯ ДЕКЛАРАЦІЙ «ПЕРЕД ЗВІЛЬНЕННЯМ» І «ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ»	390
Хальота А. І. АНТИКОРУПЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ КОЛИШНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЩОДО УКЛАДАННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ АБО ВЧИНЕННЯ ПРАВОЧИНІВ	394
Чухрай І. Ю. ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В 2021 РОЦІ	397
Шармар О. М. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИМАГАННЯМ ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ.....	401
Юріков О. О. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	403
Юрчишин І. Б. ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ».....	406

Яременко С. П. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПЕРЕВІРКИ НА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ.....	410
--	-----

ТРИБУНА ЗДОБУВАЧІВ

Гаврилюк В. В. ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ.....	414
---	-----

Гудкова Г. С. РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ	416
--	-----

Дашиковська А. В. ВЖИТТЯ РАДОЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЗАХОДІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	418
---	-----

Довганич В. В. ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ НЕОБҐРУНТОВАНИХ ДОХОДІВ.....	420
---	-----

Марченко О. Л. ДЕЯКІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА	424
---	-----

Мірошниченко В. Р. КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	426
---	-----

Околіт О. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 255 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	428
---	-----

Осадча К. О. КОРУПЦІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ Й СИСТЕМИ ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНИ	431
--	-----

Печора К. В. ЗАХИСТ ПРАВ МАЛОЛІТНІХ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	434
---	-----

Погорілий Я. А. КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИЧНЕ ВПОРЯДКУВАННЯ	438
--	-----

Попович Д. П. ОСОБЛИВОСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПОСТАЧААННЮ БРАКОВАНИХ ЗРАЗКІВ ОЗБРОСННЯ	441
Степанюк К. П. АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРОТИ КОРУПЦІЇ В РОЗРІЗІ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	443
Тройчук Р. Д. СТАРОСТА – ПОСАДА, ЯКА МАЄ БУТИ ВІДНЕСЕНА ДО ПЕРЕЛІКУ ПОСАД З ВИСОКИМ І ПІДВИЩЕНИМ РІВНЯМИ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ	446
Усик О. О. ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАОХОЧЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО МОЖЛИВИ ФАКТИ КОРУПЦІЙНИХ АБО ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ	448
Чхеїдзе Г. М. КОРУПЦІЯ У СФЕРІ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ	451
Ярошенко Ю. В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ТА ЇХ ПРОСКТІВ	454

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Стефанчук Руслан Олексійович,
Голова Верховної Ради України,
доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПрН України

Шановні колеги!

Проведення на базі Національної академії внутрішніх справ Міжнародної науково-практичної конференції з актуальних питань реалізації державної антикорупційної політики з нагоди Міжнародного дня боротьби з корупцією стало вже традиційною подією, що вирізняється актуальністю в науковому середовищі.

Безперечно, жодна країна не позбавлена впливу корупційних чинників, проте ми докладаємо всіх зусиль для подолання системних ознак цього явища. Важливим індикатором результативності наших дій стане рівень добробуту українського народу.

Комплекс питань, пов'язаних із феноменом корупції загалом та її специфікою в Україні, маємо розглянути в декількох аспектах, з-поміж яких – підготовка проєктів змін і доповнень до законодавства. Цілком закономірно й виправдано, що увагу акцентуватимемо саме на сприйнятті й адаптуванні іноземного досвіду. Ідеться насамперед про політичні, правові, економічні й організаційні механізми подолання корупції, що успішно функціонують у США, західноєвропейських країнах, а також Сінгапурі, Японії та Китаї.

Передумовою ефективної протидії корупції в цих країнах є політична воля вищого керівництва держав, організований соціальний контроль за суб'єктами публічного адміністрування, активне запровадження цифрових технологій, незалежність судової влади та засобів масової інформації тощо.

Однією з головних складових формування та реалізації антикорупційної політики є чітка взаємодія правоохоронних органів на національному й міждержавному рівнях. У цьому зацікавлені передусім антикорупційні інституції, а також їх працівники – детективи НАБУ, прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та слідчі судді Вищого антикорупційного суду. Реалізація окреслених кроків у законодавчій площині, на нашу думку, сприятиме посиленню ролі держави в забезпеченні правопорядку, а впровадження новітніх підходів в управлінні підвищить рівень довіри населення до органів кримінальної юстиції, що в умовах сьогодення є нагальним завданням.

Апарат Верховної Ради України та профільні парламентські комітети уважно ставляться до думки науковців, передусім на етапах

підготовки проектів законодавчих актів й узагальнення правозастосовної практики. Законодавчий орган розгляне й підтримає реальні для впровадження ініціативи.

Переконаний, що конференція стане важливим етапом науково-методичного розроблення антикорупційної проблематики, зокрема дієвих механізмів протидії цьому явищу. Вітаючи організаторів й учасників наукового зібрання, бажаю всім конструктивних дискусій та подальших творчих звершень!

Монастирський Денис Анатолійович,
Міністр внутрішніх справ України, кандидат
юридичних наук

Шановні колеги, вітаю!

У сучасних реаліях обов'язок кожного українця, суспільства й держави – протистояти руйнівному впливу корупції на наше повсякденне життя.

Уже традиційно МВС спільно з Національною академією внутрішніх справ проводять Міжнародну науково-практичну конференцію з нагоди Міжнародного дня боротьби з корупцією, який за рішенням Генеральної Асамблеї ООН відзначають щороку 9 грудня. Ця конференція є інтелектуальною платформою, на якій обговорюють актуальний стан реалізації державної антикорупційної політики.

Ми запрошуємо до участі в дискусіях представників усіх гілок влади, науковців, практиків й іноземних експертів. Завжди відкриті до діалогу із суспільством та його антикорупційними стейкхолдерами.

Протидія корупції – один із викликів для України в побудові правової держави європейського зразка. Ідеться не лише про міжнародні зобов'язання країни щодо боротьби з корупцією, а передусім про наш моральний та громадський обов'язок, про нашу волю до змін. Нульова толерантність до корупції – наша мета, яка змінить нас, змінить суспільство, а отже, і нашу державу.

Надзвичайно важливо, щоб боротьба з корупцією розпочиналася саме з тих органів, які зобов'язані протидіяти їй.

Міністерство внутрішніх справ комплексно протистоїть цьому явищу. Ми зосередилися на створенні нової ідеології відкритості та сервісної орієнтованості, застосовуємо диференційований підхід у кадровій політиці, налагоджуємо дієві механізми взаємодії із суспільством з метою викорінення корупції.

Необхідно постійно вдосконалювати антикорупційне законодавство, підвищувати рівень юридичної грамотності та правової свідомості, крок за кроком наближаючись до європейських стандартів.

Щоб мінімізувати поле для корупційних ризиків, упроваджуємо цифровізацію адміністративних послуг органів системи МВС. Нині Міністерство є лідером диджиталізації в країні. Ми розширюємо наші можливості: запровадили комплекс послуг Головного сервісного центру й Державної міграційної служби онлайн, масштабуємо автоматичну фіксацію порушень Правил дорожнього руху. Завдяки співпраці із центрами надання адміністративних послуг чимало документів можна отримати швидко за допомогою онлайн черги та шляхом заповнення необхідних анкет через кабінет користувача.

Пріоритетним напрямом діяльності є також запозичення найкращих світових практик. На міжнародних зустрічах визнано перспективним запровадження на базі Національної академії внутрішніх справ нової спеціалізації – «Антикорупційний менеджмент». Для

підготовки фахівців цього профілю визначено параметри взаємодії з міжнародними партнерами (Консультативна місія ЄС в Україні, Програма НАТО з розбудови доброчесності, цілісності, прозорості та зниження корупційних ризиків у роботі оборонних і безпекових інституцій тощо).

За антикорупційними програмами проведено серію спільних тренінгів, навчань і квестів для тисяч працівників закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, а також різних категорій держслужбовців і посадовців місцевого самоврядування.

Упевнений, що результати VI Міжнародної конференції стануть підґрунтям для усунення прогалин законодавства, напрацювання дорожньої карти в протидії корупції та подальших змін як в органах МВС, так і в державному секторі загалом.

Іонушас Сергій Костянтинович,
Голова Комітету Верховної Ради України
з питань правоохоронної діяльності,
голова Комісії з питань правової реформи
при Президентові України,
член Національної ради з питань
антикорупційної політики

Шановні учасники конференції!

Від імені колег – народних депутатів і себе особисто щиро вітаю учасників VI Міжнародної науково-практичної конференції. Цей науковий захід, присвячений надзвичайно актуальним проблемам антикорупційної політики на національному рівні й у міжнародному вимірі, в експертних колах сприймають як платформу для напрацювання пропозицій правового, організаційного та практичного спрямування і визначення шляхів їх упровадження всіма гілками влади.

У реалізації антикорупційної політики держави важливу роль відіграє Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, зусилля якого спрямовано передусім на законодавче забезпечення реформ у секторі безпеки. Серед знакових етапів – створення Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, унормування й оптимізування відповідних завдань і функцій інших відомств, перегляд законодавчих засад, їхньої структури та штатної чисельності, фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового й кадрового забезпечення.

На шляху оновлення системи кримінальної юстиції, відповідно до європейських стандартів, надзвичайно важливими стали комплексні зміни до кримінального законодавства: у матеріальному праві закріплення набув інститут кримінальних проступків, а в процесуальному праві нарешті реально запрацював інститут дізнання. Необхідно зауважити про остаточне позбавлення органів прокуратури функції досудового слідства, запровадження дієвого механізму парламентського контролю за діяльністю ДБР і НАБУ, а також створення служби пробації, що стала черговим кроком у реформуванні пенітенціарної сфери.

Найближчим часом необхідно законодавчо унормувати оперативно-розшукову діяльність (проекти вже напрацьовано), порядок збирання електронних доказів й електронного кримінального провадження, основи боротьби з організованою злочинністю, охоронну і детективну діяльність, державний захист учасників кримінального судочинства, обіг цивільної вогнепальної зброї тощо. Саме неврегульованість у зазначених сферах об'єктивно провокує корупційні ризики.

Цілком закономірно акцентувати на сприйнятті та розумному, відповідно до національних особливостей, упровадженні іноземного досвіду. Ідеться насамперед про політичні, правові, економічні й організаційні механізми подолання корупції, що цілком успішно

функціонують у США, західноєвропейських країнах, а також Сінгапурі, Японії. Важливою є також жорстка підзвітність осіб, які наділені владними функціями, перед компетентним органом, що здійснює моніторинг діяльності державних службовців. Значущими також є свобода слова й незалежність засобів масової інформації. Однією з головних складових ефективної боротьби з корупцією є чітка взаємодія відповідних інституцій на національному й міждержавному рівнях.

Реалізація окреслених кроків у законодавчій площині, на нашу думку, сприятиме посиленню ролі держави в забезпеченні правопорядку, а новітні підходи в управлінні підвищать рівень довіри населення до правоохоронної галузі.

Тому Комітет зацікавлено ставиться до думки науковців, передусім на етапах підготовки проєктів законодавчих актів, їх супроводження і вже далі – узагальнення досвіду застосування. Законодавчий орган розгляне й підтримає всі конструктивні пропозиції.

Сподіваємося на зацікавлені дискусії та зичимо учасникам конференції плідної роботи!

Драп'ятий Богдан Євгенович,
заступник Міністра внутрішніх справ України

Шановні учасники конференції!

Традиційно в грудні наукова спільнота організовує Міжнародну науково-практичну конференцію, присвячену Міжнародному дню боротьби з корупцією. Нині захід відбувається в ювілейний для нашої країни рік, а саме 30-річчя незалежності України, 25-річчя від дня прийняття Конституції України та 100-річчя від дня заснування Національної академії внутрішніх справ.

Корупція – проблема міжнародного масштабу. Кожна суверенна держава, маючи свою історію, національні традиції, формує власні підходи до запобігання такому явищу та протидії йому. За цим напрямом активно розвиваються національні законодавства, гармонізуючись із міжнародним правом, з огляду на успішний досвід інших країн, який варто переймати.

Український народ на конституційному рівні визначив чіткий геополітичний курс на повноцінне набуття членства в Європейському Союзі та Північноатлантичному альянсі, і в цьому контексті наша держава виявила вольову позицію та здійснює системні й комплексні реформи в різних сферах державного управління. Проте однією з ключових проблем, якій доводиться активно протистояти, є корупція.

Період пандемії COVID-19, спричиненої вірусом SARS-CoV-2, – це проблема планетарного масштабу, і навіть за таких складних обставин деякі особи знаходять можливості для незаконного збагачення. Щотижня ми спостерігаємо негативну статистику виявлення працівниками Національної поліції України фактів підроблення сертифікатів щеплень, довідок про перенесене захворювання, цілеспрямованих антивакцинаторських кампаній, а також інші вияви, що призводять до тяжких наслідків для суспільства й держави загалом.

За роки незалежності в Україні було використано різні методи та способи запобігання і протидії корупційним виявам. Приймали закони, створювали окремі самостійні органи та структурні підрозділи, проте результат був соціально незадовільним. Об'єктивно найефективнішим способом мінімізування корупційних ризиків став процес цифровізації державного управління, ініційований Президентом України Володимиром Зеленським й активно підтриманий Парламентом та Урядом.

Міністерство внутрішніх справ України системно впроваджує інформаційні сервіси в роботу. Активізують процеси цифровізації й результати соціологічного опитування щодо корупції в МВС України, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення та за кошти Консультативної місії Європейського Союзу на замовлення МВС у листопаді 2021 року, згідно з якими 48 %

респондентів вважають, що сервісні центри МВС ефективно виконують свої функції, водночас 18 % опитаних мають іншу думку.

Лише протягом року у роботі сервісних центрів запроваджено зручні послуги:

- шеринг документів, який надав можливість позбутися значної кількості паперових копій і пришвидшив роботу адміністраторів;
- перевірка комбінацій номерних знаків онлайн;
- замовлення в Електронному кабінеті водія страхового поліса;
- заміна посвідчення водія онлайн з доставлянням Укрпоштою.

Ми навели приклад тільки одного напрямку роботи системи органів МВС України з позитивною динамікою соціального сприйняття, однак для відчутних результатів необхідно об'єднувати зусилля державних діячів, політиків, держслужбовців, науковців, освітян, громадських діячів й активних громадян, спрямовуючи їх на вдосконалення законодавчого забезпечення та ефективного правозастосування у сфері запобігання і протидії корупції.

Довіра населення до системи органів МВС була й залишається ключовим індикатором ефективності нашої роботи. Мінімізація потенційних корупційних ризиків – одна з ключових складових довіри.

Щиро вдячний науково-педагогічному колективу Національної академії внутрішніх справ за активну участь у законотворенні, формуванні професійних, патріотичних і високоморальних кадрів для роботи в правоохоронних органах й інших сферах правотворчості та правозастосування.

Шановні учасники конференції! Щиро бажаю всім конструктивної роботи на благо розвитку правової української держави, творчого натхнення, стійкості духу й невичерпного ентузіазму на ниві наукового пізнання.

Павліченко Катерина Володимирівна,
заступник Міністра внутрішніх справ України

Шановні колеги!

VI Міжнародна науково-практична конференція «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» – знаковий науковий захід, що дає змогу провідним експертам, фахівцям різних галузей науки та практики обмінятися думками й досвідом, спільно обговорити проблемні аспекти перебігу реформ в Україні.

Втілення послідовної та скоординованої антикорупційної політики є актуальним завданням для Міністерства внутрішніх справ України, що передбачає заходи організаційного, економічного, правового, інформаційного та кадрового спрямування. Важливе значення для профілактики корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень має підвищення рівня правової грамотності та правосвідомості громадян і державних службовців.

Вибудовуючи й упроваджуючи відомчу антикорупційну комунікаційну стратегію, МВС взаємодіє не лише з іншими органами влади, зокрема сектору безпеки, а й громадськістю та її формуваннями. Адже встановлення діалогу із суспільством на шляху протидії корупції, активне залучення населення до співпраці є запорукою успішного утвердження скоригованих засад роботи відомства.

Серед першочергових кроків – формування оновленої системи оцінювання ефективності виконання завдань і взаємодії правоохоронних структур, діяльність яких координується Міністром (Національна поліція, Національна гвардія, Державна міграційна служба, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Державна прикордонна служба) за критеріями, серед яких найсуттєвішими слід вважати якість реагування на звернення громадян, наступальність у розв'язанні поточних проблем мешканців певної території обслуговування, дієвість профілактичних заходів, інтенсивність робочих контактів з місцевими громадами й засобами масової інформації.

Упровадження ефективних управлінських практик сприяє становленню стійкої, керованої, технологічно розвиненої системи Міністерства, здатної протистояти сучасним викликам і загрозам, зокрема одній з найглобальніших – корупції. Ми прагнемо забезпечити сприятливі умови для взаємодії суспільства й усіх правоохоронних інституцій, щоб спільними зусиллями створювати єдиний безпековий простір і гарантувати рівні умови для реалізації прав громадян, прозорого функціонування урядових структур, зокрема в дозвільній системі й наданні сервісних послуг, а також вільної конкуренції суб'єктів господарювання.

Важливе значення має надана представникам усіх гілок влади, експертам, фахівцям і вченим, лідерам громадського руху можливість зібратися саме цього дня для конструктивного діалогу та формування консолідованого бачення різних аспектів запобігання та протидії корупції.

Бажаю всім учасникам Міжнародної науково-практичної конференції плідної роботи й корисних для практики напрацювань!

Чернєй Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні колеги та гості конференції!

Від імені ректорату і Вченої ради Національної академії внутрішніх справ вітаю всіх учасників наукового заходу – Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі», яку вже вшосте ми проводимо на базі академії з нагоди Міжнародного дня боротьби з корупцією.

Попри тимчасові карантинні обмеження та дистанційну форму проведення заходу, спікери й учасники представляють усі гілки влади: законодавчої – фахівці профільних комітетів Верховної Ради України, виконавчої – Офісу Президента України та Секретаріату Кабінету Міністрів України, представники антикорупційних органів, зокрема Національного агентства з питань протидії корупції, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідування, новоствореного Бюро економічної безпеки, підрозділів та органів МВС, Національної поліції, інших урядових і правоохоронних інституцій. Судова влада представлена Вищим антикорупційним судом та іншими судовими органами й установами.

Серед учасників – представники Генеральної прокуратури України, впливових інституцій громадянського суспільства, вчені провідних наукових установ і закладів вищої освіти, зокрема правоохоронного спрямування, й експерти Консультативної місії ЄС в Україні, фахівці дипломатичних установ і місій, а також авторитетних міжнародних організацій.

Метою сьогоднішнього зібрання є обговорення однієї з найглобальніших загроз нашому суспільству й державі загалом – корупції, що нині, попри запроваджені антикорупційні заходи, досі залишається чинником, який шкодить інтересам суспільства, стоїть на заваді економічному зростанню та залученню іноземних інвесторів, завдає шкоди демократичним процесам.

Ефективність антикорупційної політики, виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо переслідування корупції є предметом посиленої уваги з боку міжнародних організацій (ЄС, Ради Європи, Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку), а також держав, що надають Україні фінансову й технічну допомогу.

Активне публічне обговорення наявних проблем є однією з головних передумов упровадження в законодавство, практику й освітній процес необхідних новацій та має забезпечити прийняття конструктивних рішень на перспективу.

Саме тому результатом конференції повинен стати узагальнений проєкт рекомендацій щодо шляхів вирішення актуальних питань реалізації державної антикорупційної політики, розроблення

пропозицій щодо гармонізації національного законодавства з визнаними європейськими стандартами, нормами міжнародного права, уніфікування та реалізації їх на внутрішньодержавному рівні.

Пропозиції мають стосуватися, зокрема, запровадження ефективного контролю за роботою посадовців усіх рівнів, прийняття рішень, спрямованих на усунення корупційних ризиків у діяльності державних установ, покращення результатів з протидії корупції з боку спеціалізованих антикорупційних правоохоронних органів.

Своєю чергою Національна академія внутрішніх справ як провідний відомчий заклад вищої освіти продовжує здійснювати заходи з удосконалення відповідно до європейських стандартів і міжнародної практики системи підготовки та підвищення кваліфікації не лише правоохоронців, які уповноважені виявляти, документувати й розслідувати корупційні правопорушення, а й державних службовців інших органів влади та посадових осіб місцевого самоврядування, що здійснюють заходи з виявлення та запобігання корупції.

Фахівці академії є активними учасниками підготовки пропозицій до численних законопроектів з питань виявлення та запобігання корупції, діяльності спеціалізованих антикорупційних суб'єктів. У межах роботи цієї конференції ми традиційно презентуємо нові методичні рекомендації із запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС, а також про Порядок звітування за результатами моніторингу ефективності заходів з виявлення і запобігання корупції та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності посадових осіб органів системи МВС.

Представники академії брали участь в організації та проведенні соціологічного опитування «Оцінка корупційних ризиків у діяльності МВС України», результати якого буде презентувати керівництво Управління запобігання корупції МВС України, а їх узагальнення стануть предметом обговорення під час дискусій.

Сподіваємося, що спільними зусиллями іноземних партнерів, профільних парламентських комітетів, урядовців, керівників зацікавлених відомств, громадських активістів і науковців ми спроможні забезпечити системну роботу щодо подальшої реалізації державної антикорупційної політики й упровадження в практику найперспективніших ідей.

Тож усім учасникам конференції бажаємо плідної роботи, активного обміну думками, досвідом і здобутками!

Петришин Олександр Віталійович,
Президент Національної академії правових
наук України, доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України

Шановні колеги!

Національна академія правових наук України як співорганізатор щорічного наукового форуму зацікавлено долучається до розгляду антикорупційної проблематики, яка не втрачає актуальності в умовах пандемії та інших глобальних викликів. На жаль, корупція завдає удару політичній системі, економіці, обороноздатності країни, формує переконання, що державні службовці не спроможні захищати національні інтереси, а дбають лише про власне збагачення.

Корупція підриває довіру громадян до влади як інституту, адже є однією з основних загроз національній безпеці України. Усебічне дослідження сутності корупції, причин її виникнення та стійкого відтворення, форм вияву корупційних діянь у сучасному українському суспільстві, вивчення й узагальнення досвіду протидії корупції в різних країнах, а також обґрунтування на цій підставі заходів, що сприяють успішній боротьбі із зазначеним явищем, є пріоритетними завданнями юридичної науки.

Попри багатоаспектність корупційних виявів у кожній окремій державі, основними факторами, що їх активізують, можна вважати, з одного боку, зубожіння широких верств населення, ускладнення криміногенної ситуації, показники нерівності розподілу прибутків і відсутність системи соціального захисту в одних країнах, а з другого – нарощування економічного потенціалу, щорічне переважно неконтрольоване збільшення фінансових надходжень у вигляді іноземних інвестицій – в інших. Досвід більшості держав Центральної та Східної Європи, насамперед країн пострадянського простору, засвідчує, що корупція безпосередньо пов'язана з економічними та суспільними трансформаціями.

Тож серед передумов активізації виконання державної антикорупційної політики в Україні можна виокремити: удосконалення антикорупційного законодавства, ефективніше його застосування правоохоронними інституціями й органами судової влади, підтримку антикорупційних заходів громадянським суспільством, а також якісну підготовку та підвищення кваліфікації кадрів відповідно до найкращих зарубіжних практик, вітчизняних реалій та особливостей національної правової системи.

Для об'єднання цих складових в ефективний механізм потрібна насамперед політична воля керівництва держави. Сподіваюся, що конференція стане важливим етапом науково-методичного розроблення антикорупційної проблематики, зокрема дієвих важелів протидії корупції. Результати цього заходу стануть підґрунтям для системних інституційних змін, спроможних змінити суспільну свідомість.

Янченко Галина Ігорівна,
заступник Голови Комітету Верховної Ради
України з питань антикорупційної політики

Шановні учасники конференції!

Вдячна організаторам за можливість долучитися до обговорення широкого спектру проблем реалізації антикорупційної політики в середовищі провідних експертів, урядовців, фахівців різних галузей науки та практиків.

Вважаю, що на таких авторитетних платформах слід порушувати питання про негативні наслідки корупції, з-поміж іншого – поширення рейдерства, яке досі залишається однією з найістотніших загроз бізнесу й економічній безпеці країни загалом. Наразі йдеться про ненасильницькі способи, що ґрунтуються на штучних банкрутствах, підробленні документів, фіктивних нотаріальних послугах і незаконних реєстраційних діях тощо. Технологічно такі схеми поєднані з корупційними діями чиновників центральних і місцевих органів влади, суб'єктів надання публічних послуг, правоохоронців, суддів та ін. Саме через ризики рейдерства більшість іноземних компаній не переходять на українські ринки (лише Антирейдерська колегія при Міністерстві юстиції України щороку фіксує в середньому до 3 тис. скарг на діяльність реєстраторів нерухомості та бізнесу!).

Очолована мною Тимчасова спеціальна комісія з питань захисту прав інвесторів працює за двома напрямками: по-перше, розроблення змін до галузевого законодавства, яке ще не цілком відповідає сучасним викликам для усунення перешкод та спрощення інвестиційної діяльності, і, по-друге, розгляд звернень суб'єктів бізнесу, що надходять на адресу Верховної Ради України й народних депутатів. У цьому, до речі, прослідковується контролююча функція вищого законодавчого органу.

Однією з головних наших законодавчих ініціатив стало внесення пакету антирейдерських законопроектів (№ 3783 і 3774), які прийнято в першому читанні. Ідеться про коригування роботи державних реєстраторів і нотаріусів, а також зміни до Кримінального кодексу України, зокрема за розділами щодо злочинів у сфері господарської діяльності та проти авторитету влади.

Запропоновані новачки законопроекту № 3774 стосуються обов'язкового інформування в режимі реального часу керівників, засновників (учасників) юридичних осіб про проведення реєстраційних дій; удосконалення процедури зміни керівництва підприємств; унеможливлення одностороннього розірвання договору оренди без згоди власників тощо.

Другий законопроект № 3783 посилює юридичну відповідальність за рейдерство. Адже й досі нотаріус і державний реєстратор, які своїми неправомірними діями завдали мільйонних збитків бізнесу, уникають справедливого покарання та відшкодування

втратах. Серед пропозицій антирейдерського законопроекту – більш жорсткі санкції за підроблення документів і втручання в роботу реєстрів.

Нещодавно проекти відповідних змін стали предметом обговорення учасниками міжвідомчого круглого столу «Протидія рейдерству в Україні», що відбувся в Національній академії внутрішніх справ за сприяння Офісу з питань захисту бізнесу при МВС України, Програми USAID АГРО та Громадської антирейдерської платформи. Конструктивні пропозиції буде неодмінно враховано.

Сподіваюся, що невдовзі нам вдасться ухвалити доопрацьовані антирейдерські законопроекти в другому читанні. Переконана, що застосування відповідних положень на практиці обмежуватиме корупційні складові у відносинах бізнесу та влади й сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату в Україні.

Тож бажаю всім учасникам конференції активних дискусій та плідної роботи!

Цуцкірідзе Максим Сергійович,
заступник Голови Національної поліції
України – начальник Головного слідчого
управління, доктор юридичних наук, доцент

Шановні учасники конференції!

Радий вітати всіх присутніх від імені слідчого апарату Національної поліції України! Корупція як соціальне явище та деструктивний фактор зародилася на зорі цивілізації та негативно позначається на функціонуванні як державних інституцій, так і становленні правової державності й дотриманні принципів верховенства права та засад демократії.

Такі серйозні виклики потребують гідного та продуктивного реагування на них, що можливо за допомогою залучення широкого кола науковців і практиків, які в умовах тісної спільної праці мають можливість напрацьовувати результативні й новітні шляхи протидії корупційним виявам.

Функціонування Національної поліції України загалом та органів досудового розслідування зокрема також постійно зазнає впливу корупційних ризиків, тому ефективна протидія їм надає можливість вчасно й ефективно реагувати на них.

Виконання основного завдання щодо охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення повного, швидкого та неупередженого розслідування й судового розгляду, з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності з огляду на вину, жодний невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу та щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура, є можливим лише в умовах подолання корупції в усіх без винятку органах державної влади та їх ланок.

Тож бажаю всім плідних напрацювань, ефективних рішень і належної їх презентації в межах VI Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі».

Мартиненко Володимир Олександрович,
голова ГС «Центр запобігання та протидії
корупції, доктор філософії у галузі знань «Право»

Шановні колеги, учасники та гості конференції!

Щиро вітаємо всіх присутніх з початком роботи Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі».

Сьогодні ми проводимо цей захід уже вшосте. Щороку збільшується кількість його учасників, долучається дедалі більше державних інституцій. Ми розширюємо коло наших постійних партнерів – учасників з інших країн.

Доброю традицією стало проведення ще трьох антикорупційних міжнародних науково-практичних конференцій на базі ХНУВС, ДДУВС і ЛДУВС. Протягом року в різних регіонах України ми організуємо круглі столи на антикорупційну тематику. Загалом в антикорупційних заходах протягом року беруть участь близько тисячі українських й іноземних учених, а ще понад дві тисячі учасників-практиків долучаються у форматі круглих столів. У межах конференції працюють представники вже 26 країн.

Український народ продовжує доводити своє право на гідне життя в правовій, демократичній державі з християнськими та європейськими цінностями. Однак корупція набула загрозливих масштабів і позначається на всіх сферах політичного й суспільного життя. Прорахунки в банківській системі, непрозоре адміністрування державних фінансів, брак системності в роботі державних органів виконавчої влади призводять до того, що тіньова економіка прогресує. Обсяг незаконно набутих фінансових ресурсів, що є основним джерелом фінансування корупції, зростає. У суспільстві формується терпиме ставлення до цього явища за умови непомірного розриву між доходами заможних і бідних прошарків населення. Крім того, на побутовому рівні значна частина українців сприймає корупцію як елемент повсякденного життя.

9 грудня 2003 року Генеральна Асамблея ООН підписала Конвенцію проти корупції. З огляду на важливість і знаковість цієї події, дату визнано Міжнародним днем боротьби з корупцією. Символічною є можливість для посадовців, експертів, фахівців і науковців, лідерів громадського руху зібратися саме цього дня для обміну думками, досвідом, напрацюваннями з питань запобігання корупції. У країні вже створено величезну кількість антикорупційних органів, та, попри це, корупція залишається однією з найнагальніших проблем сьогодення. Це засвідчує потребу активізувати зусилля громадськості, державних органів, науковців й експертів.

Ми переконані, що спільними зусиллями нам вдасться закласти міцний фундамент викорінення цього явища, і професіоналізм, патріотизм, знання, досвід, потужний науковий потенціал стануть запорукою ефективною модернізації вітчизняної антикорупційної системи, формування в суспільстві нетерпимості до корупції, підвищення рівня довіри населення до влади.

Костицький Михайло Васильович,
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор, дійсний член (академік)
НАПрН України, член-кореспондент
НАПН України;

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

ПИТАННЯ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСКУ СПІЛЬНОТУ ТА ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ

1. З огляду на нашу історію українці є європейською нацією, тобто за своїм менталітетом, культурою, правом традиційно знаходились у колі європейців. Три століття історичного існування в складі Російської імперії, а потім СРСР свідчать про те, що більш передова європейська культура і освіченість українців (особливо з XVIII ст.) стала донором для сусідніх народів, і це завершились тим, що в 90-х роках XX століття Україна юридично і фактично стала незалежною. Водночас український народ знову став об'єктом експансіоністських зазіхань інших держав. І як результат, у такій багатій на природні ресурси державі, як Україна, сьогодні її громадяни живуть досить скромно порівняно з європейськими народами, а з урахуванням прожиткового мінімуму – просто бідно.

2. Україна після прийняття Декларації про державний суверенітет, Акту проголошення незалежності і особливо після прийняття Конституції цілеспрямовано стала на шлях європейськості з перспективою (може й неблизькою) входження в загальноєвропейські та євроатлантичні структури. Це було зафіксовано як на рівні Конституції України, так і на рівні відповідних нормативно-правових актів. Але для реалізації цієї програми виник ряд серйозних проблем, зокрема, високий рівень корумпованості української влади. Цю проблему насамперед була спроба вирішити та законодавчому рівні шляхом створення численних антикорупційних органів та інституцій, таких як Національна рада з питань антикорупційної політики, Національне антикорупційне бюро, Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Державне бюро розслідувань, Вищий антикорупційний суд і ще дюжини менш відомих. Але ефективність їх діяльності поки не принесла вагомих результатів для прискорення або наближення нас у вищезазначені європейські або євроатлантичні структури.

Про це також свідчить і проведення вже в шостий раз цієї міжнародної конференції, де обговорюється проблеми корупції в Україні, приймаються відповідні резолюції, і кожен раз наголошується, що рівень корупції поки що не знижується.

3. Можна констатувати, що періодично спалахують публічні скандали з причетністю до корупції висопосадовців, політиків, представників усіх гілок влади. Прагнення влади є об'єктивною потребою більшості людських істот, як і потреба в харчі, в житлі, продовженні роду, визначенні статусу і ролі в соціумі. В країнах з тривалою демократизацією четверта влада (мас-медіа) не дає першим трьом «почивати на лаврах». У тому числі прилучатися до корупції. Наслідком виявлення такої причетності до корупції політика, державного діяча є відставка чи навіть кримінальна відповідальність. В Україні, не дивлячись на наявність численних антикорупційних структур, така практика є рідкістю. Є певне діалектичне протиріччя між тим, що всі усвідомлюють: до влади здебільшого прагнуть ті, хто хоче будь-яким шляхом розбагатіти – з одного боку, і тим, що до відповідальності (навіть моральної) їх не притягнуть – з іншого. У зв'язку з цим довіра до органів влади падає, а соціальна напруга зростає, виникає питання навіть не про те, чи можна позбутися корупції або її ліквідувати, а про те чи можна з нею боротися взагалі. І, головне, хто може бути цими борцями?

На наш погляд, є три шляхи щодо боротьби з корупцією:

- 1) залишити все, як є, і наслідком буде соціальний вибух;
- 2) «м'який» варіант боротьби, що передбачає удосконалення, в тому числі нормативної бази, боротьби з корупцією, віднаходження економічних і моральних механізмів протидії їй;
- 3) «жорсткий» варіант, тобто встановлення диктаторських методів боротьби з нею, відновлення смертної кари, запровадження надзвичайного стану, створення військово-польових судів, репресії не лише проти корупціонерів, але й членів їх сімей і т. ін.

Видається, що загалом було б підтримано третій варіант. Але тоді про інтеграцію з Європою вже б не йшлося. Яка є альтернатива? Очевидно, це другий, «м'який» варіант. Особливо з огляду на те, що корупція є зворотньою стороною будь-якої державної влади, не зважаючи на рівень демократизації, вид державного устрою, форми правління тощо.

4. Звичайно, є психологічні, ментальні, світоглядні, політичні передумови, які сприяють сьогодні європейській інтеграції України. Але ці ж фактори, як не парадоксально, і ускладнюють чи гальмують цю інтеграцію. Підкреслюючи вплив Заходу на подальший розвиток державотворення в Україні, не треба зменшувати вплив і Сходу, адже історично вона знаходиться як раз на їх перехресті. Може тому корупція на наших теренах виглядає досить природньо, щоб не сказати органічно і традиційно. Про це свідчить те, що ніякі викриття корупціонерів, особливо коли вони є відомими політиками, урядовцями, олігархами, і навіть очільниками антикорупційних органів, не впливають, як правило, на їхню подальшу кар'єру і *status quo*. А, певні заходи, які зараз активно

лобіюються, вочевидь ще більше полегшать їм уникнути відповідальності – наприклад, прийняття закону про множинне громадянство. За таких обставин, боротьба з корупцією виглядає як «замкнуте коло», і напрошується знов аналогії щодо боротьби з мафією, яку не можливо побороти, а лише очолити ...

Шахун Василь Іванович,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор, академік
НАПрН України, голова Координаційного
бюро з проблем кримінології НАПрН
України, голова Київського міського
осередку ВГО «Асоціація кримінального
права України»

ПРАВОВА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Нещодавно виповнилося 30 років відколи Україна набула статусу незалежної держави. В Україні на зламі 1991–1992 років серед тодішньої когорти політичних діячів панувала ейфорія форсованої лібералізації і «шокової терапії». Спираючись у своїй діяльності на такі загальні категорії, як «правова держава», «загальнолюдські цінності», «менталітет народу», «ринкові відносини» тощо, частогусто вони не мали чіткого уявлення про конкретний зміст цих понять, особливості їхньої реалізації в специфічних умовах української дійсності. У каламутній воді політичних пристрастей, безладдя, хаосу, безконтрольної приватизації, грабунку національного багатства якраз і виростили перші паростки корупції.

У сфері економіки відбулися глибокі трансформації, руйнування комунальної та державної форм власності й становлення на їх руїнах приватної, у першу чергу великої власності. Нині практично приватизовано майже все майно, що належало до комунальної і державної власності. При цьому унаслідок недосконалого законодавства щодо оцінки вартості та непрозорого механізму приватизації об'єктів власності цей процес завершився зосередженням національного багатства у володінні невеликої кількості людей.

Нагадаємо, що 16 липня 1990 року Верховна Рада Української РСР прийняла Декларацію про державний суверенітет, якою «виражаючи волю народу України», а також «прагнучи створити демократичне суспільство» та «визнаючи необхідність побудови правової держави, маючи на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України», проголосила державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах Згідно з розділом II Декларації громадяни

Республіки всіх національностей становлять народ України; народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці; повновладдя народу України реалізується на основі Конституції Республіки як безпосередньо, так і через народних депутатів, обраних до Верховної і місцевих Рад Української РСР. Декларація закріпила право власності Українського народу: «Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України. Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян».

Пристаючи до приватизації об'єктів майже всіх сфер власності, влада з невідомих причин не провела оцінку національного багатства. Як відомо, національне багатство є нагромадженням запасом ресурсів та благ, який виступає пріоритетним визначником результатів економічної діяльності та можливостей нації щодо майбутнього соціально-економічного розвитку. Воно формує матеріальну і духовну культуру нації та її найвищу цінність – людину. В різні періоди існування людства змінювалась увага дослідників до цієї макроекономічної категорії від широкої популярності до повного забуття. Адже національне багатство поповнюється відображенням економічного, соціального, екологічного прогресу чи регресу суспільства. Відповідно до зміни пріоритетів та джерел економічного зростання важливого значення набувають тенденції його гуманізації та екологізації. На початку третього десятиліття ХХ століття дещо посилилась увага економістів та статистиків до методологічних проблем оцінки національного багатства. Актуальність їх розв'язання підкреслюють дослідження, здійснені ООН (спеціалістами Статистичної комісії та Світового банку). Саме в межах цієї міжнародної організації узагальнюється світовий досвід таких досліджень, виробляються рекомендації для обчислення відповідних статистичних показників та здійснюються їх експериментальні оцінки. В свою чергу, в 2019 році уряд України намагався здійснити на жаль невдалі спроби оцінки національного багатства України.

Після розпаду СРСР поділ національного багатства відбувся за так званою «територіальною ознакою». Внаслідок цього до Росії перейшло 60 % загального обсягу національного багатства СРСР, до України – 16 %, Білорусії – 3,6 %, в республіках Прибалтики залишилось 3,2 %, середньоазіатським республікам – більше 11 %, закавказьким республікам – 3,9 % «загальносоюзного» національного багатства. На передній план вийшла проблема оцінювання національного багатства та використання його з метою здійснення економічного аналізу та у прогнозуваннями. Між тим, її розв'язанню перешкоджає глибока економічна криза, яка й донині супроводжується

гіперінфляцією, та переходом української статистики на систему національного рахівництва.

Протягом трьох десятиріччів влада так і не спромоглася закріпити в Конституції України правовий статус національного багатства, та розробити методологію його оцінки.

Тому й донині національне багатство України в офіційній статистиці відображається не повністю, залишаючи поза увагою людський фактор, що привело до так званого «проїдання» і фактичної втрати багатьох його елементів.

Відсутність єдиної системи оцінки національного багатства та недосконалість методик його обчислення викликає необхідність формувати власний системний підхід, який був би зорієнтованим на усунення кримінологічних чинників, що сприяють корупції, правдиве відображення економічних пропорцій і тенденцій розвитку, уніфікацію методології та принципів здійснення оцінки національного багатства та його елементів в рамках розширеної концепції національного багатства.

Пригадаємо, що у першій половині 1990 років Україна втратила практично увесь свій морський і річковий флот, більшу частину повітряних суден цивільної авіації, значну частину військового майна. За непрозорим порядком відбулася приватизація обласних енергетичних компаній, газових і електричних мереж.

Попередня влада, у середині 2015–2017 років, вдалася до безпрецедентного за своїм цинізмом знищення банківської системи, активами якої заволоділи окремі чиновники і політики, за ціною у десятки, а то й в сотні разів нижче їх реальної вартості.

Тим часом, у розвинутих країнах кожен клаптик землі, кожна споруда, кожен верстат, кожен товар має відображення в документі про власність, який є видимою верхівкою великого прихованого процесу, що пов'язує всі ці активи з рештою економіки і мінімізує корупційні ризики.

Україна володіє значним земельним потенціалом, який становить 5,7 % території Європи. Із 60,3 млн гектарів майже 70 % становлять саме сільськогосподарські угіддя з високою родючістю. Такі показники підтверджують економічний потенціал, однак при цьому вимагають впровадження відповідальної і афективної моделі раціонального використання землі та об'єктивної, неупередженої оцінки земельних ресурсів як складової національного багатства.

Україна належить значна частина світових запасів чорноземів, вартість яких в умовах постійного зростання дефіциту якісного продовольства на глобальному рівні важко переоцінити. Виведення землі сільськогосподарського призначення з режиму власності Українського народу призведе до того, що земля слугуватиме не засобом забезпечення конституційної мети і завдань держави, які визначено під час здійснення установчої влади від імені Українського народу, а становитиме пряму загрозу відчуження землі на користь іноземного капіталу та фактичне перетворення України на сировинну колонію.

До належної оцінки національного багатства України спонукають також дослідження зарубіжних вчених. Так, за підрахунками швейцарських вчених, Україна має великий потенціал національного багатства, причому на фоні зубожіння більшої частини населення.

Останніми роками у рейтингах щодо оцінки світового багатства, де фігурує Україна, вона поступово здає свої позиції. Нещодавно опублікована доповідь Науково-дослідного інституту швейцарської фінансової групи Credit Suisse «Звіт про глобальне багатство» (Global Wealth Report) спричинила песимістичні настрої щодо перспектив України, які зводяться до того, що громадяни України бідніші за європейців у 18 разів і це на фоні коли, імпорт в Україну дорогих автомобілів зростає, а капітал з України витікає в офшорні зони у розмірі, який майже дорівнює щорічному державному бюджету України.

Розрив між багатими і бідними приголомшує, а майнова нерівність породжує конфлікти у суспільстві, недовіру до влади тощо. За сукупним багатством Україна посідає 58 місце із 138 країн світу (попереду Аргентина, позаду Марокко) – його розмір, на думку спостерігачів, складає \$308 млрд. Для порівняння, це майже втричі більше ніж офіційний ВВП України (\$131 млрд).

В Україні дослідники нарахували 21 тисячу 306 мільйонерів. Ця кількість забезпечила нашій країні 56 місце в рейтингу (попереду Казахстан, позаду Угорщина і знов Аргентина). Цікаво, що вітчизняна офіційна статистика за 2018 рік зафіксувала лише 4817 мільйонерів. Між тим, швейцарці прогнозують за 5 років збільшення в Україні кількості мільйонерів до 31 тисячі осіб.

Зауважимо, що це відбувається під супроводом так званих реформ митної та податкової служби, судової системи, органів, які мають боротися з корупцією, а насправді самі нерідко перетворюються на джерело корупції, що негативно позначається на міжнародному рейтингу нашої держави. Це також впливає на свідомість громадян, які з кожним роком все більше відмовляються довіряти як органам правопорядку та прокуратури, так і правосуддю. І мабуть мають для цього всі підстави, бо станом на червень 2020 рік Україна посідала 148 сходинку між Венесуелою та Нігерією із 163 позицій за міжнародним рейтингом найнебезпечніших для життя країн під назвою Global Peace Index. Ви тільки вдумайтесь, в цьому рейтингу нас обігнали такі Африканські країни як Зімбабве та Нігерія! Нагадаємо, що шість років тому Україна посідала 144 сходинку, з 2010 по 2013 році – 120, а у 2009 році ще більш привабливішу – 118!

Окремо зупинимося на такій важливій складовій національного багатства, як людський капітал. Успадковане з давніх часів зневажливе ставлення до людини в Україні гальмує її нормальний розвиток.

Високо розвинуті країни набагато інтенсивніше використовують свій людський капітал, який є основним стратегічним ресурсом держави та домінуючим фактором інноваційного розвитку. Крім того, його застосування супроводжується малим споживанням природних ресурсів (менше 20%). Саме людський капітал визначає ефективність і

конкурентоспроможність економіки, можливості створення високоякісних товарів і послуг, темпи науково-технічних змін. Нерівномірне розміщення і поступове вичерпання природних запасів призвело до того, що країни з однаковим рівнем розвитку мають приблизно однакову виробничу і фінансову забезпеченість. Тому державі потрібно збільшувати витрати на освіту, кваліфікацію, здоров'я, поліпшення житлових умов і інших сторін рівня життя населення, розширювати «середній клас», що сприятиме збільшенню «інвестицій в людину» як на рівні сім'ї, так і в суспільстві. Ці інвестиції призведуть до нагромадження і споживання суспільством певного обсягу «людського капіталу», який забезпечить зростання кількості вироблених товарів і наданих послуг, підвищення рівня доходів населення. Адже підготування і випуск на ринок праці освіченої, творчої та активної робочої сили, забезпечення її кваліфікаційної і територіальної мобільності є однією із першооснов життєдіяльності української економіки.

Підсумовуючи викладене, слід наголосити на тому, що правова невизначеність національного багатства нині є одним із основних чинників корупції і її невичерпним джерелом.

Руйнівна дія корупції призводить до падіння престижу й авторитету влади на всіх рівнях, деформації моральних основ суспільства, зниження поваги громадян до закону, втрати соціальної солідарності, поширення в соціумі настроїв політичної апатії й цинізму, правового нігілізму та індиферентності, зростання рівня злочинності. Зрощування корумпованої частини державних службовців із тіншовими кримінальними колами становить безпосередню загрозу національній безпеці й конституційному ладу, веде до зменшення потенціалу інститутів громадянського суспільства, порушення прав людини, дискредитує державу на міжнародному рівні. Тому кожна держава намагається знизити рівень цієї соціальної патології, унеможливити корупційне зловживання владою, що вражає і призводить до незворотних змін в усіх сферах суспільного життя.

Нині корупція стала одним із основних джерел деструктивності влади, наслідки діяльності якої можуть бути трагічними для функціонування політичної системи суспільства та життя людей. Тому серед питань, що потребують розгляду, зважаючи на її суспільну значимість, актуалізується проблема дослідження сучасного стану корупції через призму правової невизначеності національного багатства України.

Характеризуючи правову невизначеність національного багатства як джерело корупції, необхідно вирішити наступний комплекс невідкладних завдань:

- законодавчо врегулювати визначення національного багатства до складу якого має входити фізичний капітал, природні ресурси та людський капітал;

- провести оцінку якості національного багатства;

- на законодавчому рівні закріпити механізми, які б гарантували кожній людині і майбутнім поколінням однакове право на отримання

доходу від використання невідновних природних багатств, оскільки національне багатство – власність кожного українця;
– передбачити кримінально-правовий захист національного багатства.

Список використаних джерел

1. Богатые стали богаче: как росло глобальное неравенство в последние годы. URL: <https://www.rbc.ru/society/22/01/2018/5a6585569a79471d6f4dfbee>.
2. Генсек ООН заявил о сосредоточении половины богатств мира у 26 человек. URL: <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/5f1324139a794757fe550af8>.
3. Квак М. В. Національне багатство України: стан та перспективи. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2008. № 1. С. 29–36. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26747/1/%d0%9a%d0%b2%d0%b0%d0%ba%20%d0%9c..pdf>.
4. Сахань О. М. Корупція в сучасній Україні як джерело деструктивності влади. *Вісник Національного університету «Одеська академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2015. № 4 (27). С. 112–129. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14588/1/Sahan_112-129.pdf.

Гончаров Сергій Михайлович,
заступник Міністра внутрішніх справ
України

СОЦІОЛОГІЧНЕ ОПИТУВАННЯ ЯК НЕЗАЛЕЖНИЙ ІНДИКАТОР РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЗДІЙСНЮВАНИХ В МВС АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

У даній статті розкриваються питання, пов'язані з оцінкою здійснюваних антикорупційних заходів у державному органі, зокрема в МВС, висвітлюються основні результати соціологічного опитування щодо корупції в МВС як одного із джерел отримання інформації для ідентифікації корупційних ризиків у діяльності Міністерства та суб'єктів системи МВС.

Матеріал, викладений у цій статті, буде корисним, насамперед, для працівників уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, що наразі функціонують у суб'єктах системи МВС, а також для уповноважених підрозділів інших державних органів та юридичних осіб.

Норми частини другої статті 61 Закону України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) [1], зокрема, зобов'язують керівників, засновників (учасників) юридичної особи, у тому числі у державних органів, забезпечувати регулярну оцінку корупційних ризиків у її діяльності і здійснювати відповідні антикорупційні заходи. Для оцінки корупційних ризиків можливе залучення незалежних експертів.

Водночас відповідно до статті 13¹ Закону, зокрема, у державних органах, в інших юридичних особах публічного права, державних цільових фондах з метою організації та здійснення заходів із запобігання та виявлення корупції, передбачених Законом, утворюються (визначаються) уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції. Працівники таких підрозділів, отримуючи заробітну плату з державного чи місцевого бюджету або з інших відповідно до законодавства джерел, здійснюють комплекс превентивних антикорупційних заходів.

Так, Відповідно до пункту 5 Положення про Міністерство внутрішніх справ [2] МВС з метою організації своєї діяльності забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції, контроль за їх реалізацією в апараті МВС, територіальних органах, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери управління МВС. Аналогічні норми містяться у власних положеннях органів системи МВС – Національній поліції, ДСНС, Держприкордонслужбі, ДМС, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ та Національної гвардії – військового формування.

Проте завжди постає цілком логічне питання – яка результативність усіх цих заходів, хто може об'єктивно це оцінити? Саме таким був основний мотив при прийнятті керівництвом МВС рішення щодо проведення соціологічного опитування з метою отримання та вивчення думки громадян щодо корупційних ризиків у діяльності МВС.

Вказане соціологічне опитування також задовольняло вимогу Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади [3], пунктами 1 та 3 розділу III якої визначено, що оцінці корупційних ризиків передують їх ідентифікація, джерелом отримання інформації для якої є, зокрема, інтерв'ювання (соціологічне опитування) працівників органу влади, а також представників громадськості, які взаємодіяли (взаємодіють) з органом влади, зокрема з використанням електронної пошти, мережі Інтернет, телефону тощо.

Так, у період з 26 жовтня по 01 листопада 2021 року Київським міжнародним інститутом соціології за сприянням Консультативної місії ЄС в Україні проведено соціологічне опитування щодо корупції в МВС, в якому взяло участь 2003 фізичні особи (чоловіки і жінки віком від 18 років) з усієї території України (крім тимчасово окупованих територій).

Опитуванням було досліджено такі три напрямки: оцінка ефективності діяльності МВС/підрозділів МВС та сприйняття корумпованості співробітників; корупція у сервісних центрах МВС; корупція у сфері адміністративної відповідальності.

Отже, за результатами проведеного соціологічного дослідження щодо оцінки ефективності діяльності МВС/підрозділів МВС, корумпованості співробітників встановлено, що респонденти

вважають скоріше ефективною діяльність сервісних центрів МВС (48% проти 18%), Патрульної поліції (51% проти 36%). Водночас, у випадку Національної поліції в цілому – співвідношення 43% проти 47%, для МВС у цілому оцінки більш критичні – 43% проти 40%. При цьому, особисто зіштовхувалися за останній рік з фактами корупції в МВС/його підрозділах 15% респондентів, проте у ЗМІ бачили такі факти – 71%. Серед співробітників МВС/його підрозділів респонденти вважають більш корумпованими керівників, ніж звичайних співробітників. Водночас, найкраще оцінюється ситуація у сервісних центрах МВС, де 26% вважають скоріше некорумпованими звичайних співробітників і 22% – керівників.

За результатами проведеного соціологічного дослідження щодо корупції у сервісних центрах МВС встановлено, що серед конкретних послуг найбільш поширеною є реєстрація транспортних засобів – 11% особисто зверталися, а ще 11% говорять про членів домогосподарств, які зверталися. Далі йде отримання водійського посвідчення (відповідно, 6% і 7%). Про довідку про несудимість говорили 5% і 3%. Так, залежно від послуги 25-38% тих, хто за нею звертався (або це робили члени їхнього домогосподарства), повідомляють про певні проблеми при отриманні, в т.ч. 2–11% пригадували вимагання «хабаря» (найбільше – 11% – у випадку отримання водійського посвідчення). Водночас, найкраще респонденти оцінюють отримання довідки про несудимість: 36% вважають корупцію скоріше непоширеною проти 11%. Дещо гірші оцінки простежуються у випадку реєстрації ТЗ тощо: 34% проти 17%. І лише у випадку отримання водійського посвідчення переважають негативні оцінки: якщо 29% вважають корупцію скоріше поширеною, то скоріше непоширеною вважають 24%.

За результатами проведеного соціологічного дослідження щодо корупції у сфері адміністративної відповідальності встановлено, що серед тих, хто зіштовхувався з ситуаціями адміністративних правопорушень (самі або члени родини), 26–39% пригадують певні корупційні дії з боку поліцейських. Відносно найкраще респонденти оцінюють ситуацію щодо порушень дозвільної системи щодо зброї: 28% вважають корупцію скоріше непоширеною проти 8%. Далі йдуть ситуації порушення громадського порядку: 34% проти 14%. Після цих ситуацій у умовному «рейтингу»: порушення правил підприємницької діяльності та санітарно-епідеміологічних норм – 26% проти 17%. Помітно гірше респонденти оцінюють поширеність корупції у ситуаціях незаконного обігу заборонених речовин (21% вважають корупцію скоріше непоширеною проти 17%), та порушення ПДР (25% проти 26%). Якщо респонденти, які мали досвід ситуацій адміністративного правопорушення, при цьому не пригадували корупційні дії, вони в середньому на такому ж рівні оцінювали поширеність корупції, як і ті, хто взагалі не зіштовхувався з такими правопорушеннями.

Таким чином, результати соціологічного опитування, яке є незалежним та досить об'єктивним (оскільки проведене на замовлення та кошти європейських інституцій), в частині оцінювання рівня корупції в МВС та його підрозділах, а також в Національній поліції та її окремих підрозділах є розширеними, деталізованими, достатньо виваженими та помірно позитивними.

Це у свою чергу свідчить про адекватність здійснюваних в МВС превентивних антикорупційних заходів.

Крім того, результати соціологічного опитування дають змогу здійснити коригувальні дії (організаційні, нормативно-правові заходи тощо) з метою мінімізації рівня корумпованості працівників системи МВС.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: zakon.rada.gov.ua.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878 «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України». URL: zakon.rada.gov.ua.

3. Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 2 грудня 2016 року № 126 «Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади». URL: zakon.rada.gov.ua.

Алексейчук Вікторія Іванівна,

радник Міністра юстиції України, голова Дисциплінарної палати ЦЕКК при Міністерстві юстиції України, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ;

Ткаченко Наталія Миколаївна,

директор Департаменту експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України, голова ЦЕКК при Міністерстві юстиції України, кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ

ЗАКОНОДАВЧІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ Й УСУНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ

Якісна, об'єктивна, неупереджена та кваліфікована судова експертиза – одна з головних складових справедливого розв'язання майже будь-якого правового питання під час провадження. Потреба реформування судово-експертної галузі науковцями і практиками

порушується неодноразово, оскільки чинний Закон України «Про судову експертизу» (1994 р.) містить чисельні прогалини у врегулюванні багатьох важливих питань судово-експертної діяльності, не виправдані переваги державних експертів на фоні дискримінації приватного сектору судових експертів, непрозорі, здійснювані всередині експертних установ, механізми отримання правового статусу судового експерта, переатестації експертів, відсутній визначений законом порядок проведення судових експертиз, їх строки, міри й порядок притягнення до відповідальності за їх недотримання тощо.

Протягом останніх двох років за ініціативи Президента України (Указ Президента України від 08.11.2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави») було порушено процес реформування законодавства у сфері експертного забезпечення правосуддя. На сьогодні на розгляді Верховної Ради України перебуває чотири проекти Закону: Урядовий проект «Про судово-експертну діяльність» (№ 6284) та подані народними депутатами України три альтернативні (№ 6284-1, 6284-2, 6284-3).

Протягом всього часу існування України як незалежної держави підвищення якості судової експертизи в Україні здійснювалось на нормативно-правовому рівні у різний спосіб (превентивний, каральний, заохочувальний):

1. Шляхом забезпечення контролю керівника експертної установи за якістю проведення судових експертиз (перевірка висновків судових експертів на предмет дотримання законодавства та методик проведення судових експертиз).

2. Через встановлення кримінальної відповідальності судового експерта за надання завідомо неправдивого висновку.

3. Шляхом встановлення обов'язків і заборон судового експерта.

4. Через визначення терміну дії свідцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта із зобов'язанням проходження судовим експертом періодичної атестації.

5. Шляхом збільшення розміру посадових окладів тощо.

Чи дійсно такі способи сприяють підвищенню довіри до висновку експерта й здатні підвищувати якість судової експертизи?

По-перше. Що стосується контролю керівника за якістю проведених у керованій ним експертній установі судових експертиз, то такий контроль є прямим втручанням у процес проведення судової експертизи і становить загрозу незалежності судового експерта. Статтею 386 Кримінального кодексу України встановлено відповідальність за примушування експерта до відмови від надання висновку та надання завідомо неправдивого висновку, водночас перелік погроз, які містяться в диспозиції статті є вужчим, аніж ті, які може фактично використати керівник експертної установи (погроза звільнення, непроходження атестації тощо). Крім того, самому судовому експерту заборонено розголошувати відомості про хід та результати проведеної експертизи, а також відомості, які стали йому

відомі у зв'язку з виконанням обов'язків (п. 4 ч. 5 ст. 69 КПК України, ч. 2 ст. 107 ЦПК України, ч. 2 ст. 102 ГПК України, ч. 2 ст. 105 КАС України, ст. 387 КК України). Експерт надає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність (ч. 3 ст. 101 КПК України, ч. 2 ст. 108 ЦПК України, ч. 2 ст. 103 ГПК України, ч. 2 ст. 106 КАС України). Не може бути надано керівником експертної установи (керівником окремого її підрозділу – відділу, лабораторії) попередню оцінку висновку експерта, тим більше, надано рекомендації щодо його коригування.

Водночас, саме такі норми контролю з боку керівника експертної установи були визначені, зокрема, Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (далі – Інструкція № 53/5) в редакції, що діяла до внесення змін (наказ Міністерства юстиції України від 20.01.2021 № 243/5, який набув чинності 02.02.2021). Так, відповідно до п. 4.13 Інструкції № 53/5 (в редакції, чинній до 02.02.2021) керівники експертної установи (підрозділів) мали повноваження щодо розгляду висновку експерта (повідомлення про неможливість надання висновку); в разі встановлення недотримання чи відхилення експерта від методики дослідження – керівник експертної установи мав право передоручити проведення цієї судової експертизи комісії експертів, до якої мав включатися експерт, який проводив попереднє дослідження; крім цього, керівник установи мав право самостійно прийняти рішення про повернення висновку експерту для доопрацювання у разі виявлення в ньому технічних помилок та/або недоліків. З практики діяльності дисциплінарної палати Центральної експертно-кваліфікаційної комісії судових експертів та Департаменту експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України, такі повноваження неодноразово призводили до зміни змісту висновків на діаметрально протилежні! Наразі такі корупційні ризики і механізми порушення незалежності судових експертів Міністерством юстиції скасовано. Але Інструкція № 53/5 є чинною лише для експертних установ, підвідомчих цьому міністерству.

Окрім вказаних вище доводів, слід враховувати й доцільність такого контролю. Керівник експертної установи не може бути обізнаним в усіх видах судових експертиз, методиках та особливостях їх проведення в різних ситуаціях. Навіть представники відповідних лабораторій для формування оцінки (експертної позиції) мають пройти весь процес дослідження, дослідити всі матеріали, які вивчав експерт, який склав висновок, що по суті є повторною експертизою.

Зазначена «відомча» оцінка однозначно впливає на остаточний висновок експерта (відправлення якого «не візуться») за умови неусунення «виявлених недоліків», що в деяких випадках обертається необ'єктивними висновками. Така оцінка є завчасною, неприпустимою з точки зору суб'єкта її здійснення і призводить до підміни висновку експерта, викривлення справжньої позиції експерта, містить корупційну складову. Отже, навряд чи можна вважати контроль

керівника експертної установи стимулом до підвищення якості судової експертизи – скоріш навпаки.

По-друге. Що стосується визначеної КК України кримінальної відповідальності експертів за надання завідомо неправдивих висновків, нажаль, ця норма залишається лише на папері, практика притягнення експертів за відповідним складом кримінального правопорушення в Україні відсутня, а порушені провадження безуспішні у зв'язку з неможливістю доведення вини експертів. Подібна ситуація існує й в багатьох інших країнах. Однією з передумов такого стану є безперечно науковий, творчий характер процесу проведення експертизи, свобода експерта в застосуванні різних методик, підходів, що пояснює і різні результати досліджень різними експертами в одних і тих самих ситуаціях. Мають значення також професійні якості судового експерта, його досвід, уважність, навантаження, порядність і принциповість тощо. За таких умов складно говорити про «завідомо неправдиві» висновки експерта, що скоріше пояснюється як «суб'єктивна позиція», «помилка експерта». Таким чином, потребують удосконалення норми кримінальної відповідальності судових експертів.

По-третє. Що стосується обов'язків і заборон судового експерта, то на сьогодні їх дотримання не забезпечено належним чином. В чинному Законі України «Про судову експертизу» (ст. 14) передбачено, що судовий експерт на підставах і в порядку, передбаченому законодавством, може бути притягнутий до юридичної відповідальності. Заходи кримінальної та адміністративної відповідальності стосуються лише незначної частини обов'язків судового експерта, водночас відсутнє визначення підстав, порядку притягнення та видів стягнень, зокрема, щодо дисциплінарної відповідальності судових експертів в разі невиконання своїх обов'язків та порушення заборон. Питання дисциплінарної відповідальності судових експертів на сьогодні врегульовано лише на рівні підзаконних нормативно-правових актів, тим більше тих, дія яких поширюється не на всіх судових експертів (Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5). Очевидною є потреба усунення такої прогалини в законодавстві. Зокрема, в Урядовому проєкті Закону № 6284 запропоновано конкретні норми у цьому питанні: визначено вичерпний перелік підстав дисциплінарної відповідальності судових експертів (який кореспондує з обов'язками і заборонами для експертів); єдиний порядок притягнення судових експертів до дисциплінарної відповідальності, накладення різних видів стягнень; порядок формування і діяльності дисциплінарних комісій; порядок поновлення права судового експерта на проведення експертиз. Передбачено, що дисциплінарні комісії судових експертів утворюються при органах державного регулювання (не при експертних установах); до їх складу входять досвідчені судові експерти (з не менш як з 5-річним досвідом роботи експертом) та

представники органу державного регулювання, а також можуть залучатися фахівці, науковці, посадові особи, участь яких може сприяти об'єктивності і повноті дисциплінарного провадження.

Серед законодавчих ініціатив, які пропонувались для обговорення професійній спільноті, є пропозиції: щодо запровадження єдиної міжвідомчої дисциплінарної комісії, в т.ч. утвореної при єдиному центральному органі виконавчої влади – Національній експертній службі України, а також щодо наділення функціями дисциплінарного провадження самоврядної організації приватних судових експертів України. Думки щодо таких новел серед вчених і практиків не збігаються. Щодо утворення єдиного органу – є супротив відомчих органів, пов'язаний із небажанням позбутися повного керівного контролю за відомчими експертами. Водночас, уніфікація процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності у єдиному суб'єкті сприятиме об'єктивності, рівності підходів до всіх судових експертів, відходу від тактики «приховання порушення» (притаманного дисциплінарним органам всередині експертних установ) до тактики «виявлення і оцінки порушення», що є важливим для досягнення мети попередження порушень судових експертів.

Щодо наділення самоврядної організації приватних судових експертів України дисциплінарними повноваженнями – таку позицію поділяють навіть не всі приватні судові експерти, побоюючись використання таких функцій відповідним органом самоврядної організації з метою тиску на окремих приватних судових експертів, усунення небажаних конкурентів з приватного ринку експертів та пов'язаною з цим упередженістю у розгляді проваджень. Враховуючи, що практика самоврядної організації приватних судових експертів для українського законодавства є новою, та з метою, щоб ця інституція ефективно запрацювала і сприяла підвищенню якості судової експертизи, доцільним є наділення її певним обсягом функціоналу, який підвищить її значущість і відповідальність. Як варіанти – наділення такої самоврядної організації самостійними повноваженнями зі здійснення дисциплінарних проваджень, або включення представників самоврядної організації до складу відомчих дисциплінарних комісій, або в разі запровадження єдиної Національної експертної служби України – до складу єдиної дисциплінарної комісії.

По-четверте. Щодо строковості терміну дії свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта та зобов'язання судового експерта періодично проходити атестацію – така норма містить суттєві корупційні ризики і порушує незалежність судового експерта. В більшості випадків така атестація в межах експертної установи перетворюється на фікцію, а в деяких – є інструментом впливу на експерта, його позицію щодо складеного висновку. Неприпустимою є практика анулювання свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта в разі звільнення експерта з державної експертної установи, що суттєво порушує його права, можливість вибору місця роботи. Свідоцтво судового експерта має бути безстроковим, а підвищення

кваліфікації експерта має відбуватися постійно і підтверджуватися конкретними результатами, а не формальними характеристиками керівників експертних установ.

По-п'яте. Щодо збільшення розміру посадових окладів судових експертів. Середня заробітна плата судового експерта державної експертної установи складає близько 15–17 тис. грн. Водночас, важливість функції експерта під час провадження, його рівень відповідальності та ризики, які можуть виникати щодо проведення ним експертиз (компрометація, підкупи, погрози життю і здоров'ю тощо) є не меншими, аніж ті, які стосуються суддів, представників органів досудового розслідування, прокурорів. На відміну від судових експертів зарплата суддів, прокурорів, детективів НАБУ, слідчих ДБР є значно більшою, що є несправедливим. До статті 18 чинного закону «Про судову експертизу» Законом № 2147-VIII від 03.10.2017 було внесено зміни, які визначали розмір посадових окладів судових експертів державних експертних установ у розмірі не менше 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб. Але ця норма й досі не набула чинності у зв'язку з накладенням щорічного мораторію на її впровадження. Гідний рівень зарплати є потужним стимулом для підвищення якості діяльності судового експерта і важливим запобіжником корупції в експертному середовищі.

Викладене доцільно врахувати при обговоренні і ухваленні Верховною радою України нового базового закону, який регулюватиме судово-експертну діяльність в Україні з метою дійсного підвищення якості судової експертизи, усунення корупційних ризиків та дотримання гарантій незалежності судових експертів.

Баганець Олексій Васильович,
адвокат, кандидат юридичних наук

РЕАЛЬНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ

Дійсно, наприкінці ХХ століття навіть світова спільнота визнала, що корупція є глобальною проблемою кожної країни, а в нашій державі протягом, як мінімум, останніх 10 років вона стала навіть однією із загроз національній безпеці, демократичному розвитку та одночасно однією з ключових найбільш заполітизованих проблем, коли про неї значно більше говорять, ніж її вирішують.

І це при тому, що справжні причини «провалів» у протидії корупції є очевидними, так би мовити – «на поверхні», в першу чергу, це відсутність належної професійної підготовки нинішніх оперативних працівників, слідчих і прокурорів, в т.ч. і внаслідок нав'язаних нам ззовні, так званих, «реформ», що в дійсності призвели лише до масових незаконних звільнень, в першу чергу, досвідчених фахівців та руйнування налагодженої та скоординованої їх роботи протягом багатьох років по розкриттю злочинів, в т.ч. і корупційних, і як

результат – лише суттєво ослабили органи досудового розслідування та прокуратуру в цілому.

Більше того, протягом останніх семи років нашою владою під тиском ззовні були запроваджені заздалегідь неприйнятні для України підходи до розробки і застосування на практиці, так званої, «антикорупційної стратегії», які не відповідають ні нашому менталітету, ні нашій правовій системі, ні, тим більше, нашому законодавству, в тому числі і Конституції України, що потягнуло за собою прийняття, як правило, неконституційних законів, а завдяки їм – і фактичне знищення вже сформованої десятками років, з дотриманням принципу стримувань і противаг, системи правоохоронних органів, які раніше діяли злагоджено і у тісній взаємодії між собою під керівництвом Генерального прокурора України і підпорядкованих йому прокурорів. А взамін до вже існуючих було створено додатково цілий ряд нових, так званих, «антикорупційних органів», в т.ч. і паралельну прокуратуру, і навіть особливий «антикорупційний» суд, чого немає у жодній країні Європи, що лише непосильним тягарем лягло на наш державний бюджет.

І тому, як закономірний результат таких «реформ» і «стратегій», за даними Індексу сприйняття корупції 2020 року Україна посідала вже 117 місце зі 180 країн, нарівні із Єгиптом, африканською Есватіні (Свазілендом), Непалом, Сьєрра-Леоне та Замбією.

А тепер спробую, хоча б коротко, пояснити, до чого це в дійсності призвело.

Так, за інформацією НАБУ, в минулому році так званими, детективами було завершено досудове розслідування (з повторно закінченими) у 508 кримінальних провадженнях, що складало 23% від числа тих які розслідувались. Але, до суду скеровано всього 68 обвинувальних актів (до речі, щодо якої кількості обвинувачених не зазначено), що майже втричі менше, чим, наприклад, у 2017 році – (185)! Але, і ця відносно невелика цифра направлених до суду обвинувальних актів про корупцію є відверто мізерною, бо становить всього 13,4 % (!) від загальної кількості закінчених детективами проваджень, що теж менше у відсотковому відношенні по зрівнянню із позаминулим 2019 роком (16%)!

При цьому, абсолютну більшість закінчених НАБУ і САП кримінальних проваджень було закрито – 437, що складає 86% (!), що теж більше, причому значно, ніж навіть у тому ж 2019 році – (350, або 83,5%), з яких тільки прокурором закрито – 19, що теж значно більше, в т.ч. і у 5 разів(!), ніж у 2019 – 4 та 2018 роках – 6!!!

Тобто, із дотриманням конституційних прав і свобод громадян у антикорупційних органів теж не все добре.

При цьому, результативність НАБУ і САП в минулому році по розслідуванню найбільш характерних та суспільно небезпечних корупційних злочинів теж знизилась, так як вони закінчили всього 8 (у 2019 році – 10) кримінальних проваджень про одержання неправомірної вигоди та 9 (у 2019 році – 14) – про заволодіння чужим

майном шляхом зловживання своїм службовим становищем! І нічого дивного в цьому немає, бо упродовж 2020 року детективами НАБУ і прокурорами САП закінчено лише одне (!) кримінальне провадження про кримінальне корупційне правопорушення, вчинене у складі злочинної організації, стосовно аж 2 осіб, що теж гірше, чим в позаминулому році.

Не краща ситуація і у судах з підтвердженням результатів розслідування НАБУ і САП корупційних злочинів, бо у 2020 році, Ви тільки вдумайтесь, було засуджено всього аж 12 обвинувачених(!) у таких провадженнях, обвинувальні вироки відносно яких вступили в законну силу, що в три і навіть чотири рази менше ніж в попередні кілька років (для зрівняння: у 2017 році таких осіб було 35, а у 2018 році ще більше – 47)!

Не набагато краща ситуація із результативністю у боротьбі із корупцією ще одного нового органу досудового розслідування – ДБР. Так, за вивченими мною статданими, слідчими ДБР за 2020 рік, начебто, направлено до суду 461 обвинувальний акт про кримінальні корупційні правопорушення стосовно 582 осіб, із яких лише 35 – за статтею 191 КК України (але, без зазначення із них кількості тяжких і особливо тяжких злочинів, які насправді в цій загальній цифрі складають зовсім невелику кількість), 26 – за статтею 364 КК України (і теж без розмежування на частини), 261 – за статтею 368 КК України (і, знову ж таки, без уточнення, за якою саме частиною) та за іншими статтями КК України. Тобто, навіть із цих статданих можна зробити висновок, що подавляюча більшість розслідуваних ДБР корупційних злочинів не відноситься до актуальних, причому частина з них не своєї підслідності.

Тому, мабуть, і не дивно, що із загальної кількості направлених в 2020 році всіма правоохоронними органами, в т.ч. НАБУ та ДБР, до суду обвинувальних актів про корупційні злочини переважна більшість – 2 272 (80,3%) складені, Ви не повірите, слідчими поліції, 461 (16,3%), як я вже говорив, ДБР, хоча при такому неякісному обліку його роботи і ця цифра обґрунтовано викликає величезні сумніви, бо, насправді, на мою думку, їх набагато менше, 68 (2,4%) – НАБУ, 23 (0,8%) – Служби безпеки та 5 (0,2%) – органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства!

І це ще не весь негатив у протидії корупції, бо за вчинення корупційних діянь судами у 2020 році засуджено (і щодо них обвинувальні вироки вступили в законну силу) всього 620 осіб (що дійсно трішки більше ніж у 2019 році – 550, але, менше чим у 2018 році – 766), із яких, зверніть увагу, до позбавлення волі на певний строк засуджено лише 39 (!) осіб, що є найменшим показником за останні досліджені роки (наприклад, в 2019 році – 42 особи, в 2018 році – 53 особи)!!! Ще до обмеження волі засуджено 14 осіб, до громадських робіт – 17, 1 особу позбавлено права обіймати певну посаду та до 1 особи застосовано службове обмеження! А щоб було більш наглядно зрозумілим, про яку саме «викриту» правоохоронцями

«корупцію» йшла мова в цих вироків, уточнюю, що найбільше осіб за кримінально карану корупцію в минулому році було засуджено, не дивуйтесь, до штрафу, а це – 523 особи або 84% від усіх засуджених, що на 22% більше, навіть чим у 2019 році (434 особи, або 62% від засуджених). До речі, до яких мір покарання було засуджено ще 25 осіб із числа обвинувальних вироків, вступивших в законну силу, мені встановити так і не вдалося! Тобто, і цей знаковий показник реальної протидії корупції значно погіршився в минулому році, як в кількісному вигляді, так і у відсотковому.

При цьому, акцентую вашу увагу на тому, що у 2020 році судами не було засуджено за корупцію жодного діючого народного депутата України, хоча як ви пам'ятаєте, вони з 2019 року позбавлені депутатської недоторканності, жодного діючого депутата обласної ради, жодної службової особи судової гілки влади, жодного прокурора (включаючи військового), жодної службової особи СБУ та жодної посадової особи місцевого самоврядування! Це гірше ніж навіть у тому ж «провальному» 2019 році, коли було засуджено хоча б, наприклад, 22 посадові особи органів місцевого самоврядування.

І до цього всього негативу треба додати ще, вибачте за такий вислів, «ложку дьогтю», бо судами за вчинення корупційних злочинів в 2020 році було також і одночасно виправдано 31 особу!

Оце і є справжній результат роботи всіх 5-ти органів досудового розслідування, в т.ч. і новостворених антикорупційних, та фактично двох паралельних окремих прокуратур, в тому числі і новоствореної спеціальної на утримання яких із Державного бюджету України було витрачено близько 10 млрд. гривень!!!

Навіть більше скажу. Згідно наведених даних ГО «Наші гроші» «Антикорупційний барометр», протягом січня-липня вже цього року (а цю статистику я буду аналізувати трішки пізніше) суди першої інстанції, начебто, винесли 55 вироків топ-посадовцям у корупційних справах, з яких, ви тільки вдумайтесь, 29 (приблизно 53%) були виправдувальні! Із указаних 55 вироків чотири стосуються посадовців категорії А (займають особливо відповідальне становище), три з них народні депутати, двох з яких Вищий антикорупційний суд виправдав, а одного – засудив до 3 років позбавлення волі умовно і штрафу в 17 тисяч грн. (до речі, всі вони проходили у таких дріб'язкових провадженнях як незаконне отримання компенсацій витрат на проживання в готелі через, нібито, відсутність власного столичного житла). Крім того, був виправданий перший заступник голови Миколаївської ОДА. Решта вироків були винесені щодо чиновників категорії Б (займають відповідальне становище), а це слідчі органів правопорядку, сільські та міські голови, керівники структурних підрозділів органів державної влади та 10 суддів, троє з яких, до речі, також були виправдані.

Загалом до реального позбавлення волі були засуджені лише 17 топ-посадовців обох категорій А і Б, але, із них, набули законної сили лише два вироків (і то щодо суддів), усі інші – оскаржуються в

апеляції. Найбільші строки – 9 і 9,5 року позбавлення волі засуджені отримали за, начебто, одержання неправомірної вигоди, відповідно, голова Полонської РДА і виконувач обов'язків начальника Головного управління Держгеокадастру у Луганській області. Але, і це ще нічого не означає, бо обидва вироки оскаржені до апеляційної інстанції і я не виключаю, що вони також будуть скасовані, а підсудні – виправдані із зобов'язанням держави виплатити їм величезні суми матеріальних і моральних компенсацій за незаконне кримінальне переслідування.

До цього потрібно додати і той факт, що у 2021 році вже було виправдано понад 30 топ-посадовців, серед яких: згадані вище два народні депутати і перший заступник голови ОДА, троє суддів, екс-слідчий ГПУ, начальники двох райвідділів поліції, начальник обласної Архбудінспекції тощо.

Тож, не дивно, що європейський аудитор, відповідальний за підготовку *звіту Європейської палати аудиторів* – Юхан Партс ствердно запевнив, що в Європейському союзі немає країн, масштаби корупції в яких були б такими ж, як в Україні. Дослівно це прозвучало приблизно так: «я вважаю, що ситуацію в Україні не порівняти з будь-якими країнами ЄС. Кращим показником цього є зв'язок між економічним розвитком – ВВП на душу населення та індексом корупції». Він навіть порівняв показники ВВП на душу населення в Україні, а це приблизно \$5 тисяч на рік, в той час як в Польщі він складає – \$18 тисяч, в Естонії – \$23 тисячі і що саме така різниця розбіжність є результатом впливу корупції!

До цього не дарма європейський чиновник доповнив, що «не дивлячись на різноманітну підтримку, яку ЄС пропонує Україні, олігархи і корисливі інтереси продовжують підривати верховенство закону в Україні і загрожувати розвитку країни», з чого він зробив однозначний висновок про те, що вжиті заходи протидії корупції в Україні не принесли очікуваних результатів, про що я особисто стверджую вже котрий рік підряд! Але, мене ніхто не чує.

Таким чином, висновок із викладеного вище може бути лише один: органами правопорядку, в т.ч. так розрекламованими антикорупційними, в Україні не забезпечується виконання покладених на них завдань по боротьбі із корупцією, яка загрожує національній безпеці нашої держави, в зв'язку з чим, ця ситуація потребує якнайширшого обговорення в суспільстві та вжиття органами влади відповідного реагування.

Список використаних джерел

1. ГО «Наші гроші»/«Антикорупційний барометр»: Більше половини вироків топ-посадовцям за корупцію у 2021 році були виправдувальними. – Режим доступу: <https://nashigroshi.org/2021/07/22/bil-she-polovyny-vyrokiv-top-posadovtsiam-za-koruptsiuu-u-2021-rotsi-buly-vypravduval-nymy/>.

Бабакін Вадим Миколайович,
викладач кафедри прикладної механіки
та технологій захисту навколишнього
середовища факультету техногенно-
екологічної безпеки Національного
університету цивільного захисту України,
доктор юридичних наук, доцент;
Склярів Станіслав Олександрович,
начальник сектору з питань запобігання
та виявлення корупції Національного
університету цивільного захисту України,
кандидат психологічних наук, доцент

СУЧАСНІ МЕТОДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВOPУШЕННЯМ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

За роки незалежності в Україні прийнято велику низку законів, указів, нормативно-правових актів, концепцій, програм, спрямованих на запобігання та протидію корупції та в цілому на удосконалення механізму її протидії. В Україні запроваджена та прийнята на законодавчому рівні потужна інфраструктура щодо протидії корупції. Але, на сьогоднішній день, існуючі підходи щодо протидії корупції не дали в повній мірі позитивних результатів, що вимагає на сучасному етапі від державних та інших органів переосмислення, проведення нових концептуальних досліджень з метою напрацювання пропозицій і рекомендацій відносно удосконалення чинного законодавства, створення і удосконалення системи моніторингу стану криміногенної обстановки та протидії корупції в державі, розробки своєчасних і ефективних заходів реагування та ефективного впливу на виявленні тенденції, зокрема підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС.)

За дослідженням, протидія корупції це не лише науковий підхід до розробки найбільш ефективних методів протидії з нею, але й засіб її прогнозування. Здійснення методу прогнозування забезпечується теорією і практикою попередження правопорушень прогностичною інформацією, яка дозволяє працівникам ДСНС визначити перспективні напрями та методи протидії корупційним правопорушенням серед працівників.

Одним із важливих напрямів діяльності ДСНС в межах здійснення моніторингу корупційних правопорушень є їх вивчення, аналіз, оцінка та врахування громадської думки. У спеціальній літературі громадську думку визначають і як стан громадської (масової) свідомості певної соціальної спільноти, що охоплює її оцінку та установку щодо соціально значущих об'єктів, і як колективну поведінку, що знаходить свій безпосередній вияв у цих оцінках та установках [1, с. 111–112]. Підтримуючи наукову позицію В. О. Соболева, на нашу думку, слід зазначити, що вивчення, пізнання

та моніторинг корупційних правопорушень, а саме особистісних психологічних характеристик окремих осіб, що мають криміногенний ухил і наміри дозволить створити методіку виявлення, запобігання та припинення таких правопорушень у діяльності ДСНС.

В межах нашого дослідження, окремі вчені визначають, що під час здійснення профілактики корупційних правопорушень з особами, зокрема з працівниками ДСНС, постійно реалізується ідеологічна функція, призначення якої полягає у тому, що вона забезпечує загальноідейну спрямованість профілактичних заходів, ідеологічне обґрунтування їх змісту, правильне визначення шляхів, засобів і методів раннього попередження. На жаль, на сучасному етапі розвитку держави питанням ідеології у суспільстві не надається належна увага. Як наголошує С.С. Серьогін, що удосконалення методів попередження та протидії корупції в органах публічної влади передбачає залучення до антикорупційної діяльності інститутів держави і громадянського суспільства, а також конкретизовано функції та завдання органів державного управління, які здійснюють антикорупційну діяльність на національному, регіональному й місцевому рівнях; визначено комплекс форм, засобів, інструментів антикорупційної роботи з урахуванням міжнародного досвіду [2, с. 83], що ми підтримуємо, але на нашу думку, це має важливе значення для удосконалення існуючих методів та напрацювання тактики у протидії корупції.

З метою зниження вчинення корупційних правопорушень з боку працівників ДСНС необхідно більш активно проводити роз'яснювальну і правовиховну роботу, у тому числі через засоби масової інформації, щоб привернути увагу до цієї проблеми та її небезпеки для суспільства, роз'яснити державну політику в цьому напрямі. При цьому треба прагнути не просто до інформування громадян з названих питань, а й до стимулювання росту їх соціальної та правової активності та культури та застосовувати механізми в співпраці з органами державної влади у справі попередження корупційних діянь. У цій дискусії активну участь прийняли П. А. Кабанов та інші вчені, за їх визначенням запобігання корупції є складним завданням, яке вирішується «безліччю суб'єктів з різним обсягом компетенції: від міжнародних організацій до муніципальних утворень, інститутів громадянського суспільства і приватних осіб» [3, с. 5], що ми підтримуємо, але на нашу наукову позицію, ще необхідно розробити та запровадити сучасний ефективний правовий механізм заохочення фізичних і юридичних осіб до співпраці з ДСНС у цих питаннях.

Запровадження сучасних методів щодо запобігання та протидії корупції в діяльності ДСНС це система застосування тактичних прийомів щодо виявлення, припинення і розкриття корупційних правопорушень на стадії замаху і вже вчинених, а також усунення, нейтралізації, блокування негативних поглядів і одночасного формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки.

В межах нашого дослідження, ще раз хочимо підкреслити, що на сучасному етапі розвитку держави проблема протидії корупції залишається актуальною як для міжнародної спільноти, нашої держави, так і для правоохоронних органів, зокрема Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Запобігання та протидія корупції в діяльності ДСНС повинна мати постійний системний характер та результативність проведених заходів.

На підставі вищевикладеного, слід зробити висновки, що на нашу думку, вважаємо запровадити сучасні методи протидії корупції в системі ДСНС, зокрема:

1) вдосконалення організації та постійного проведення правової стратегії антикорупційного законодавства з метою систематичного навчання та виховання антикорупційної правосвідомості та поведінки, формування норм непримиренності до вчинення корупційних правопорушень на службі.

2) запровадити сучасний ефективний правовий механізм заохочення фізичних і юридичних осіб до співпраці з ДСНС у питаннях протидії корупції;

3) додатково посилити внутрішній контроль за станом роботи підрозділів щодо протидії корупції з метою недопущення протиправної поведінки працівників;

4) у зв'язку з постійним змінами у антикорупційному законодавстві додатково направити на обов'язкову антикорупційну експертизу чинні нормативні акти, а також у перспективі направляти проекти нормативно правових актів діяльності ДСНС та оприлюднення її результатів;

5) запровадити систему в підрозділах, яка забезпечить на професійному рівні якісне виконання прийнятих до виконання антикорупційних рішень;

6) оптимізація числа дублюючих підрозділів, за рахунок чого буде здійснена мінімізація корупційних ризиків;

7) створення умов щодо удосконалення професіоналізму працівників підрозділів цивільного захисту, а також суворе дотримання вимог правил етичної поведінки під час виконання службових обов'язків;

8) здійснення постійного моніторингу, контролю та надання методичної, практичної і консультативної допомоги підлеглим працівникам підрозділів у запобіганні та протидії корупції;

9) залучення засоби масової інформації та громадськості до проведення антикорупційних заходів та інформування суспільства щодо реалізації затверджених антикорупційних програм у ДСНС.

Отже, на нашу наукову позицію, вважаємо, що запровадження використання вищевказаних методів та їх ефективного використання дозволить активізувати діяльність щодо запобігання та протидії корупції в органах та підрозділах ДСНС.

Список використаних джерел

1. Партнерство та співробітництво міліції з населенням : стан, проблеми, рекомендації / за заг. ред. В. О. Соболева, Ю. О. Свеженцевої. Харків : Поларт, 2005. 240 с.
2. Серьогін С. С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади. *Публічне управління : теорія та практика* : зб. наук. пр. Асоціації докторів державного управління. Харків : АДНДУ, 2010. № 1. С. 134–140.
3. Кабанов П. А. Некоторые формы взаимодействия институтов гражданского общества с органами местного самоуправления в области противодействия коррупции. *Административное и муниципальное право*. 2012. № 5. С. 5–10.

Бараш Євген Юхимович,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ ЯК РІЗНОВИД СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Соціальна відповідальність виникає одночасно з суспільством. Її формування пов'язане з розвитком людини як соціальної істоти, суспільних відносин, коли поведінка особи набуває суспільної значущості і тому починає регулюватися за допомогою соціальних норм.

Відповідальність за порушення вимог соціальних норм означає обов'язок суб'єкта відповідальності прийняти на себе негативні наслідки невиконання чи неналежного виконання вимог соціальної норми.

Класифікація соціальної відповідальності залежить від сфери соціальної діяльності, у зв'язку з чим виділяють політичну, моральну, суспільну, юридичну та інші види відповідальності.

Юридична відповідальність – засіб боротьби з правопорушеннями, засіб забезпечення правомірної поведінки.

Системою правопорушень визнається тільки те діяння, яке до його скоєння було заборонене законом, що набрав законної сили та був усвідомлений суспільством.

На особистісному рівні соціальна відповідальність стикається з правом, правовим регулюванням лише в аспекті покладення на громадян певних обов'язків і наділення їх певними правами. Будь яке суспільство являє собою закріплену взаємними правами і обов'язками сукупність людських індивідуумів. У класовому суспільстві більшість відносин людей набувають правової форми, і тим самим забезпечується можливість примусового (за необхідності) ствердження відповідних відносин між суб'єктами суспільних утворень.

Особливість суспільних вимог, передбачених правом, полягає у тому, що держава забезпечує можливість примусового їх здійснення, якщо суб'єкт, до якого звернуті ці вимоги, їх не виконує. Правові вимоги формуються у вигляді юридичних обов'язків у формі конкретних або загальних правовідносин.

Відповідальність як соціальна категорія відображає двосторонній зв'язок індивіда і суспільства, членом якого він є, щодо встановлених нормативів поведінки. З одного боку, цей зв'язок спрямований від суспільства до своїх членів, до їх соціальної поведінки, а з другого, – є ставленням особи до вимог, що до неї висуваються (Маліновська 2010: с. 63).

В процесі свого існування суспільство виробляє правила поведінки, дотримання яких підтримує життєздатність соціуму. Однак інтереси суспільства та окремих його членів чи їхніх груп можуть не співпадати. Щоб благо більшості не було принесене в жертву одиницям, необхідний механізм, який би забезпечив виконання соціальних норм, в тому числі тими, хто не зацікавлений у їхньому виконанні.

Такий механізм охоплює переконання і примус. У свою чергу, переконання досягається шляхом виховання або погрози. Останню обґрунтовано визнають психічним насильством, її можна віднести до інструментів примусу.

Що ж до виховного впливу, то саме він є переконанням «у чистому вигляді». Такий вплив здатний схилити індивіда до позитивної поведінки. Проте виховання не є частиною механізму соціальної відповідальності, воно не виконує виховну функцію (без примусу). Ретроспективна відповідальність виховує суб'єкта за допомогою загрози негативного впливу або власне негативного впливу. Позитивна соціальна відповідальність є результатом виховання, і якщо може виховувати сама, то тільки демонстрацією власного прикладу. (Маліновська 2010: с. 64);

Таким чином, дотримання соціальних норм забезпечується переконанням і примусом. Соціальна відповідальність належить тільки до елемента примусу.

Усвідомленість поведінки – необхідна умова відповідальності.

Таким чином, відповідальність пов'язана не з механічним примусом. Вона передбачає усвідомлення особою асоціальності свого діяння і можливість винного пов'язати це діяння з подальшою негативною реакцією на нього.

Усвідомленість поведінки – необхідна умова відповідальності. З одного боку, засудити людину можна тільки за винний вчинок, діяння, у якому виявилися інтелектуальні та вольові якості особи. Інше суперечить справедливості. З другого боку, сама соціальна відповідальність має сенс тільки тоді, коли заходи відповідальності усвідомлюються винним і можуть впливати на нього і, як наслідок, – на його поведінку(12)

Соціальна відповідальність застосовується тільки до людей, які можуть собою керувати. (Хачатуров 2006: с. 14); Внутрішній аспект

соціальної відповідальності пов'язаний з тим, що відповідальність передбачає свободу вибору, а вільний вибір породжує і обґрунтовує відповідальність.

Соціальна відповідальність – це відповідальність тільки за той вибір, який має значення для суспільства. При цьому позитивні для суспільства результати обов'язково викликають реакцію або у формі заохочення, або у формі сприйняття цих результатів як належного.

На Державну кримінально-виконавчу службу України покладається завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Правовою основою діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є Конституція України, цей та інші закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані відповідно до них нормативно-правові акти Міністерства юстиції України.

Відповідно до статті 14 «Персонал Державної кримінально-виконавчої служби України» Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005 № 2713-IV:

1. До персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України належать особи рядового і начальницького складу, спеціалісти, які не мають спеціальних звань, та інші працівники, які працюють за трудовими договорами в ДКВС України.

2. Служба в Державній кримінально-виконавчій службі України є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. Час проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі України зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону. (Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» 2005);

В Україні для працівників правоохоронних органів, до яких відносяться і працівники Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС) існують такі види юридичної відповідальності: кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова та матеріальна. (Ведерніков, Папірна 2008: с. 17); Такі ж види відповідальності покладаються і на правопорушників – посадових осіб правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції. Розглянемо більш детально кожен з видів юридичної відповідальності з урахуванням специфіки сфери протидії корупції.

Кримінальна відповідальність. Порядок притягнення винних до кримінальної відповідальності детально регламентований та визначається кримінальним, кримінальним процесуальним і кримінально-виконавчим законодавством. Звичайною є процедура притягнення певної винної особи, яка є посадовою особою правоохоронного органу, до кримінальної відповідальності: відкриття кримінального провадження, збирання та дослідження доказів, судові процедури. Однак таким злочинам

притаманна підвищена суспільна небезпечність. Причинами підвищеної суспільної небезпеки такого роду злочинів необхідно визнати, по-перше, їх вчинення спеціальним суб'єктом – посадовими особами правоохоронних органів, які є суб'єктами протидії корупції, завданням яких є захист права людини; по-друге, використання службових повноважень для вчинення суспільно небезпечного діяння; по-третє, підлив довіри громадян як до правоохоронної системи, так і до держави – апарату управління в цілому.

Особливу увагу варто приділити підставам та порядку притягнення до кримінальної відповідальності працівників, які виявили жорстоке ставлення до засуджених або вчинили дії, що принижують їх людську гідність визначені Кримінальним кодексом України, а саме: ст. 126. Побої і мордування; ст. 127. Катування; ст. 364. Зловживання владою або службовим становищем; ст. 365. Перевищення влади або службових повноважень; ст. 366. Службове підроблення; ст. 367. Службова недбалість; ст. 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою; ст. 368-2. Незаконне збагачення; ст. 369. Провокація підкупу.

Протягом останніх 4 років починаючи з 2017–2020 рр. серед персоналу ДКВС, які були притягнені до кримінальної відповідальності за правопорушення:

2017 рік: загальна кількість правопорушень – 42, загальна кількість осіб які скоїли правопорушення – 43, злочини у сфері: ст. 305–327 КК України – 16, ст. 364–370 КК України – 8, ст. 115–145 КК України – 0, засуджено – 8 осіб, кримінальні провадження по яких не прийнято рішення – 18.

2018 рік: загальна кількість правопорушень – 54, загальна кількість осіб які скоїли правопорушення – 44, злочини у сфері: ст. 305–327 КК України – 20, ст. 364–370 КК України – 13, ст. 115–145 КК України – 1, засуджено – 3 особи, кримінальні провадження по яких не прийнято рішення – 36

2019 рік: загальна кількість правопорушень – 82, загальна кількість осіб які скоїли правопорушення – 91 злочини у сфері: ст. 305–327 КК України – 45, ст. 364–370 КК України – 13, ст. 115–145 КК України – 0, засуджено – 4 особи, кримінальні провадження по яких не прийнято рішення – 58

2020 рік: загальна кількість правопорушень – 71, загальна кількість осіб які скоїли правопорушення – 66, злочини у сфері ст. 305–327 КК України – 29, ст. 364–370 КК України – 7, ст. 115–145 КК України – 1, розпочато досудове розслідування – 5, притягнуто до дисциплінарної відповідальності – 3, засуджено – 0, кримінальні провадження по яких не прийнято рішення – 43.

Як бачимо, злочини, вчинені посадовими особами ДКВС, що виступають суб'єктами у сфері протидії корупції, незважаючи на законодавчо визначену роль такого органу, все ж відносяться до загальної групи – службових злочинів, оскільки вчиняються посадовими особами під час виконання своїх службових обов'язків.

Єдиною суттєвою відмінністю вчинення вказаних вище злочинів загальним та спеціальним суб'єктом є вища міра покарання, що в принципі і визначає своєрідність та специфіку кримінальної відповідальності посадових осіб органів ДКВС України, як суб'єктів протидії корупції. Співробітники органів ДКВС України віднесені до суб'єктів, які мають право лише брати участь у запобіганні та протидії корупції. Однак у певних випадках вони мають право здійснювати заходи щодо припинення корупційних правопорушень, сприяти відновленню порушених прав чи інтересів держави, фізичних і юридичних осіб, брати участь в інформаційному й науково – дослідному забезпеченні проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції, залучатися до таких заходів:

У зв'язку з цим злочини посадових осіб можуть бути охарактеризовані як суспільно небезпечні діяння, вчинені всупереч принципам служби із застосуванням повноважень представників правоохоронного органу під час виконання функцій держави.

Особи рядового і начальницького складу ДКВС України, яких притягнуто до відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, а також активи яких чи активи, набуті за їх дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, визнано необґрунтованими, підлягають звільненню із служби у триденний строк з дня отримання відповідним органом або установою виконання покарань копії відповідного судового рішення, яке набрало законної сили.

Особи рядового і начальницького складу ДКВС України, яким повідомлено про підозру у вчиненні ними злочину у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, та/або пов'язаного із зловживанням своїм службовим становищем, підлягають відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом. (Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» 2005);

Отже, кримінальній відповідальності працівників ДКВС України як суб'єктів протидії корупції притаманні такі особливості: 1. Цей вид відповідальності застосовується за злочини у сфері службової діяльності. 2. Вказаним злочинам притаманна підвищена суспільна небезпечність, що обумовлено, по-перше, їх вчиненням спеціальним суб'єктом – посадовими особами ДКВС України, які є суб'єктами протидії корупції, а по-друге, використанням так званих антикорупційних службових повноважень для вчинення цих суспільно небезпечних діянь. 3. Підвищена відповідальність посадових осіб ДКВС України як суб'єктів на яких покладено функції держави, що проявляється у можливості застосування найсуворіших видів покарання до винних осіб. 4. Нерозривний зв'язок між кримінальною відповідальністю та довірою населення до працівників ДКВС України, як до справді надійних суб'єктів боротьби з зі злочинністю.

Адміністративна відповідальність. Корупція є найнебезпечніших для суспільства та держави явищем. Воно є багатогранним.

Детермінантами, що впливають на її появу, існування, розвиток є політичні, соціально-економічні, правові, організаційно-управлінські, соціально-психологічні чинники. Існує низка факторів які впливають на рівень корупції в країні. Ефективність заходів запобігання корупційній злочинності не може бути результатом разових і короткочасних акцій будь-якого ступеня активності та суворості на різних рівнях, а потребує довгострокових соціально-економічних, політичних і правових перетворень. Ця діяльність має ґрунтуватися на поєднанні запобіжних та репресивних заходів. Водночас пріоритетну роль мають відігравати запобіжні заходи на загально-соціальному та спеціально-кримінологічному рівні. (Бараш Є.Ю. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 9–10 грудня 2020 року) Частина 1 стр. 32–37)

Адміністративна відповідальність посадових осіб ДКВС, як суб'єктів протидії корупції є особливим видом адміністративної відповідальності, який характеризується застосуванням специфічних заходів адміністративного покарання до спеціального кола суб'єктів. Адміністративна відповідальність посадових осіб ДКВС як суб'єктів протидії корупції характеризується двома основними ознаками: а) спеціальним суб'єктним складом; б) обмеженням переліком фактичних підстав притягнення до адміністративної відповідальності, якими виступають адміністративні правопорушення. Так, в ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачений вичерпний перелік випадків, коли посадові особи ДКВС України несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. (Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984); Специфікою притягнення посадових осіб правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції є також неможливість застосування до винних громадських робіт, виправних робіт та адміністративного арешту як видів покарань.

Кодекс було доповнено окремою главою 13-А з назвою «Адміністративні корупційні правопорушення» [18] Була встановлена адміністративна відповідальність за 1. Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172-4 КУпАП); 2. Порушення встановленні законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) (ст. 172-5 КУпАП); 3. Порушення вимог фінансового контролю (ст. 172-6 КУпАП); 4. Порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів (ст. 172-7 КУпАП); 5. Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (ст. 172-8 КУпАП); 6. Не вжиття заходів щодо протидії корупції (ст. 172-9 КУпАП); (Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984);

Особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, стосовно яких складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, можуть бути відсторонені керівником відповідного органу або установи виконання

покарань від виконання службових повноважень до закінчення розгляду справи судом. (Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» 2005);

Отже, адміністративній відповідальності працівників органів ДКВС притаманні такі особливості: 1. Спеціальний суб'єктний склад – рядовий та начальницький склад органів ДКВС України. 2. Спеціальний порядок притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб органів ДКВС України як суб'єктів протидії корупції, який зумовлений законодавчо закріпленим обов'язком нести відповідальність за адміністративні правопорушення згідно «Закону про ДКВС України». 3. Обмежений перелік фактичних підстав притягнення до адміністративної відповідальності. 4. Неможливість застосування до винних – посадових осіб правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції громадських робіт, виправних робіт та адміністративного арешту як видів покарань.

Протягом 2013 року виявлено 20 працівників органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів (проти 71 за 2012 рік), які вчинили правопорушення з корупційними ознаками та притягнуті судами до адміністративної відповідальності відповідно до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». За 2014 рік у порівнянні з аналогічним періодом минулого року спостерігається зменшення кількості складених адміністративних протоколів стосовно працівників кримінально-виконавчої служби: Протягом 2015 року стосовно працівників кримінально-виконавчої служби складено 22 адміністративні протоколи (у 2014 році – 14 адміністративних протоколів). За скоєння корупційних правопорушень складено 20 адміністративних протоколів. З них 15 адміністративних протоколів складено за фактами скоєння корупційних діянь, пов'язаних з доставкою на територію зони, що охороняється, заборонених предметів з метою передачі їх засудженим за неправомірну винагороду та надання засудженим непередбачених законом переваг за статтею 172-5 КУпАП (порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка), до адміністративної відповідальності притягнуто 14 працівників. Аналіз адміністративної практики свідчить, що протягом 2015 року за скоєння корупційних правопорушень особовим складом ДКВС України складено 20 адміністративних протоколів (у 2014 році – 13), у тому числі: щодо однієї адміністративної справи рішенням судом не прийнято (Київська область); дві адміністративні справи закрито (Миколаївська та Тернопільська області); – 17 працівників притягнуто до адміністративної відповідальності. Із загальної кількості адміністративних протоколів 15 (75 %) складено за фактами скоєння корупційних діянь, пов'язаних із доставкою на територію зони, що охороняється, заборонених предметів із метою передачі їх засудженим за неправомірну винагороду та надання засудженим непередбачених законом переваг Адміністративні протоколи за такими фактами складено стосовно працівників органів і установ виконання покарань у Дніпропетровській – 4; Хмельницькій – 3; Харківській – 2; Волинській, Донецькій, Миколаївській, Полтавській,

Чернівецькій – по 1 в кожній області. Водночас необхідно зазначити, що лише за чотири місяці 2016 року зафіксовано 13 випадків серед персоналу згаданих органів та установ з корупційними ознаками. (Бараш Є.Ю Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі матеріали міжнар. наук.- практ. конф. – К. : НАВС, 2016. – 478. – С. 23–25)

Дисциплінарна відповідальність. Особливе місце в системі суспільних відносин, що складаються в органах ДКВС України, займає службова дисципліна. Службова дисципліна – це дотримання особами рядового та начальницького складу органів ДКВС України, Конституції та законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів й інших нормативно-правових актів.

Слід визначити що, працівники органів ДКВС України підпадають під дію Закону України про Дисциплінарний статут Національної поліції України. Дисциплінарне стягнення є засобом підтримання службової дисципліни, що застосовується за дисциплінарного проступку з метою виховання поліцейського, який його вчинив, для безумовного дотримання службової дисципліни, а також з метою запобігання вчиненню нових дисциплінарних проступків.

До працівників можуть застосовуватися такі види дисциплінарних стягнень: 1) зауваження; 2) догана; 3) сувора догана; 4) попередження про неповну службову відповідність; 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь; 6) звільнення з посади; 7) звільнення із служби в поліції. (Закону України про Дисциплінарний статут Національної поліції України 2018);

Варто погодитись з поширеною в юридичній науці думкою про те, що службова дисципліна ґрунтується на усвідомленні працівниками ДКВС України свого обов'язку захищати життя, здоров'я, права та свободи громадян, власність, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань [19].

Високий рівень службової дисципліни працівників органів ДКВС України, безсумнівно, є необхідною умовою ефективного функціонування органів ДКВС України. Особа рядового і начальницького складу ДКВС України, яка повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», вчинених іншими особами, не може бути звільнена зі служби чи змушена до звільнення, притягнута до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з таким повідомленням або піддана іншим негативним заходам впливу, або загрози таких заходів впливу. (Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» 2005);

Варто зазначити що функції і завдання які покладаються на органи Національної поліції України і органи ДКВС України не зовсім однакові, мають певну специфіку. Тому ДКВС України варто було б мати власний дисциплінарний статут.

Кількість випадків порушення дисципліни особами рядового та начальницького складу органів і установ ДКВС України:

2017 рік – 610 осіб, 2018 рік – 5817 осіб, 2019 рік – 5620 осіб, 2017 рік – 4813 осіб.

1. Велика питома вага випадків застосування заходів саме дисциплінарного стягнення до працівників органів ДКВС як суб'єктів які виконують державні функції.

2. Особливе місце службової дисципліни в системі суспільних відносин, що складаються в органах ДКВС, порушення якої є однією з головних підстав дисциплінарної відповідальності.

3. Недосконалість та невідповідність як міжнародним стандартам, так і сучасним реаліям життя чинним нормативно-правовим актам, що регулюють питання дисциплінарної відповідальності посадових осіб органів ДКВС України, що обумовлено відсутністю норм, які конкретизують стадії дисциплінарного провадження, норм, що містять перелік обставин, які виключають залучення співробітників до дисциплінарної відповідальності, обставин, що пом'якшують і обтяжують дисциплінарну відповідальність, відсутність переліку принципів дисциплінарної відповідальності.

Матеріальна відповідальність. Одразу слід почати з того, що аналіз адміністративного законодавства свідчить про відсутність спеціальних норм, які б регулювали питання застосування матеріальної відповідальності до працівників органів ДКВС України. На сьогодні загальним нормативним документом, який регулює питання матеріальної відповідальності службовців, є Положення про матеріальну відповідальність робітників і службовців за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації [19] та Кодекс законів про працю [20]. Вказані документи вже є застарілими, не в повній мірі відповідають сучасним реаліям життя та не відображають безпосередньо специфіку притягнення працівників правоохоронних органів, як суб'єктів, до матеріальної відповідальності. Окрім цього, притягнення винних осіб до матеріальної відповідальності відіграє найменше значення для формування загальносуспільної думки про діяльність правоохоронних органів, в тому числі і в сфері протидії корупції. Отже, матеріальній відповідальності працівників правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції притаманні такі особливості: 1. Відсутність спеціальних норм, які б регулювали питання застосування матеріальної відповідальності до працівників органів ДКВС України. 2. Застосування матеріальної відповідальності до винних – посадових осіб органів ДКВС України на загальних підставах, які визначені в Положенні про матеріальну відповідальність робітників і службовців за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації (Указ Президії Верховної Ради «Про затвердження Положення про матеріальну відповідальність робітників і службовців за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації» 1976); та Кодексу законів про працю. (Кодекс законів про працю України 1971);

Як висновок слід зазначити, що юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності є важливим засобом забезпечення законності і правопорядку в країні, дотримання прав і

свобод людини та забезпечення належної реалізації державними органами та їх посадовими особами, своїх обов'язків, повноважень визначених законом, а отже, є істотним фактором побудови правової держави в Україні.

Список використаних джерел

1. Маліновська В. М. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності [Електронний ресурс] / Валентина Миколаївна Маліновська // Вісник вищої ради юстиції № 2. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik02_08.p.

2. Хачатуров Р. Л. Ответственность, безответственность, преступность [Електронний ресурс] / Р. Л. Хачатуров // Право і політика. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://edu.tltsu.ru/sites/sites_content/site336/html/media19317/.

3. Закону України № 2713-IV від 23 червня 2005 «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» Режим доступу до ресурсу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/t052713?an=1>.

4. Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Ю. А. Ведерніков, А. В. Папірна. – К. : Знання, 2008. – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/12991010/pravo/ponyattya_vidi_yuridichnoyi_.

5. Бараш Є.Ю. Соціально-правові та кримінологічні фактори корупції в Україні, Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі, Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 9–10 грудня 2020 року) Частина 1 стр. 32-37 https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zahodi/zbirniki/2020/anty-korupc1_1.pdf.

6. Бараш Є.Ю. Огляд корупційних діянь персоналу Державної кримінально-виконавчої служби Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі матеріали міжнар. наук.- практ. конф. К. : НАВС, 2016. – 478. – С. 23-2 <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5016>.

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>.

8. Закону України № 2337-VIII від 15 березня 2018 «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>.

9. Указ Президії Верховної Ради СРСР № 4204-IX від 13 липня 1976 «Про затвердження Положення про матеріальну відповідальність робітників і службовців за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації» – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v4204400-76#Text>.

10. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10 грудня 1971» – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

Братель Сергій Григорович,
перший проректор Одеського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ КОРУПЦІЙНИХ І ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Професійна діяльність поліцейського має певну специфіку та значною мірою стосується прав й інтересів громадян. Це спонукає до аналізу окресленого питання з позиції моральної складової вказаної діяльності.

Служба поліцейського має державний характер, оскільки він є посадовою особою, представником влади, що здійснює владні повноваження. Такими повноваженнями поліцейського наділено для захисту інтересів суспільства, держави та його громадян від різних посягань. Під час службового спілкування з іншими людьми він представляє державну владу.

Поліцейська діяльність пов'язана з необхідністю розв'язання різноманітних конфліктних ситуацій, стосується найважливіших інтересів людей, їхніх благ, а іноді й долі. Усе це накладає особливий тягар моральної відповідальності на поліцейського за результати своєї діяльності, вимагає від нього особливих морально-психологічних і вольових якостей. Слід урахувати й те, що до поліцейських, наділених владними повноваженнями, ставлять підвищені моральні вимоги також як до представників держави, носіїв владних повноважень, охоронців закону [1, с. 13].

Необхідність забезпечення дотримання поліцейськими правил етичної поведінки під час виконання оперативно-службових і службово-бойових завдань не викликає сумнівів, на чому наголошують у своїх дослідженнях вітчизняні вчені, пропонуючи віднести до організаційно-управлінських заходів запобігання корупції розробку та прийняття етичного кодексу працівника правоохоронних органів, пропаганду дотримання у своїй діяльності працівниками правоохоронних органів норм моралі й етики поведінки тощо [2, с. 82].

Вимоги до правил етичної поведінки поліцейських формуються як на національному, так і на міжнародному рівнях. Причому рівень міжнародних стандартів етичної поведінки поліцейських є визначальним, оскільки закладає підвалини розвитку національного законодавства в цьому питанні. Його утворюють декілька основоположних документів, які можна назвати деонтологічними засадами поліцейської етики, оскільки вони містять, окрім іншого, безпосередньо етичні норми, тобто норми моральної поведінки правоохоронців [3, с. 89]. Розглянемо їх більш детально.

Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 року,

передбачає, що працівники правоохоронних органів, зокрема ті, які здійснюють розслідування, зобов'язані поважати й захищати гідність і права людини; застосовувати примусові заходи лише в разі крайньої необхідності й у тих межах, у яких це потрібно для виконання обов'язків. Названий кодекс фактично можна вважати зводом принципів, якими мають керуватись усі посадові особи з підтримання правопорядку [4].

У Європейському кодексі поліцейської етики, ухваленому Комітетом міністрів 19 вересня 2001 року на 765-му засіданні, визначено такі основні положення: використання сили, потенційно небезпечної для життя, є можливим лише тоді, коли вона є «абсолютно необхідною за певними обставинами справи» і «пропорційною відповідно до обставин справи»; правоохоронні органи можуть застосовувати силу тільки в разі крайньої необхідності, для досягнення законних цілей, що стосується всіх типів ситуацій, у яких поліції дозволяється застосовувати силу, а не тільки застосування сили, небезпечної для життя; за жодних обставин правоохоронні органи не повинні застосовувати, заохочувати чи допускати будь-яких катувань і випадків нелюдського чи такого, що принижує людську гідність, поводження чи покарання; поліція може втручатися в право особи на недоторканність приватного життя лише в разі суворой необхідності й тільки для досягнення легітимної мети; збирання, зберігання і використання персональних даних поліцією повинно здійснюватися відповідно до міжнародних принципів захисту даних і, зокрема, має бути обмежене в обсязі, необхідному для досягнення правових, легітимних і конкретних цілей [5].

Запровадження Європейського кодексу поліцейської етики стало початком роботи зі стандартизації високоетичної діяльності поліції, а також стандартизації педагогічної діяльності поліцейських академій і коледжів у сфері навчання курсантів поліцейській етиці на загальноєвропейському рівні. Важливість цього кодексу зумовлена як подібними умовами роботи поліції в Європі XXI століття, так і єдиними вимогами до роботи поліції на європейському просторі [6].

Згідно з основними принципами застосування сили й вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, прийнятими восьмим конгресом ООН з попередження злочинності, у всіх випадках, коли застосування сили або вогнепальної зброї неминуче, посадові особи з підтримання правопорядку повинні: а) виявляти стриманість у такому застосуванні сили й діяти з огляду на серйозність правопорушення, тієї законної мети, яка повинна бути досягнута; б) зводити до мінімуму можливість заподіяння шкоди й завдання поранень, охороняти людське життя; в) забезпечувати надання медичної та іншої допомоги будь-яким пораненим або потерпілим особам у найстисліші строки; г) забезпечувати якомога швидше інформування родичів або близьких поранених чи постраждалих осіб [7].

Відповідно до Декларації про поліцію, схваленої Парламентською асамблеєю Ради Європи в Страсбурзі 8 травня 1979 року резолюцією № 690 (1979), «поліцейський повинен діяти чесно, неупереджено і з почуттям власної гідності, утримуватися від будь-яких виявів корупції та рішуче протидіяти їм» [8]. Окремий розділ Декларації присвячено основним принципам етики поліцейської служби.

Дотримання стандартів поліцейської етики є одним з пріоритетів професійного виховання поліцейських у Європі, основними тенденціями якого наразі є такі:

- у навчанні поліцейській етиці особлива увага приділяється правам людини та співпраці поліцейських з багатьма правозахисними організаціями;

- навчання поліцейській етиці проходить разом з навчанням менеджменту, тобто з отриманням ще й управлінських знань і навичок;

- з розвитком комп'ютерних технологій та Інтернету з'явилася можливість дистанційного навчання офіцерів поліції, зокрема опанування поліцейської етики.

Правила етичної поведінки поліцейських закріплені також у документах провідних європейських країн і світу. Так, наприклад, Декретом № 86592 затверджено Кодекс деонтології національної поліції Франції, у Великій Британії наявне Положення про етичні принципи поліцейської служби Великої Британії, у ФРН – Етика поліцейського ФРН, у США – Морально-етичний кодекс поліцейського США тощо.

Більшість принципів Європейського кодексу поліцейської етики відображено і в національних кодексах, серед яких: повага до права на життя; визнання фундаментальних прав і свобод особи; принцип поділу влади в системі покарань; принцип презумпції невинуватості; принципи неупередженості, прозорості, чесності, ввічливості, справедливості, відповідальності, розсудливості, підпорядкування закону; принципи рівності перед законом, об'єктивності, необхідності, виваженості, непідкупності й поваги до суспільства.

Список використаних джерел

1. Лозовой В. О., Петришин О. В. Професійна етика юриста. Харків : Право, 2004. 176 с.

2. Івасенко С. М. Запобігання та протидія корупції в правоохоронних органах: організаційно-управлінський аспект : дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.01. Київ, 2015. 233 с.

3. Берендєєва А. І. Правова основа професійної етики працівників поліції. *Правова система: теорія і практика*. 2016. № 2. С. 87–91.

4. Резолюція 34/169 від 17 грудня 1979 р. Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282.

5. Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам – учасникам Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської

етики» : ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 на 765-му засіданні заступників міністрів. URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.

6. Организация воспитательной работы с личным составом органов внутренних дел : курс лекций / С. Н. Тихомиров [и др.]. М. : ДГСК МВД России, 2012. 240 с.

7. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334.

8. Резолюція № 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803.

Василевич Віталій Вацлавович,

учений секретар секретаріату Вченої ради
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЧИННИКИ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ І ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ, ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ МВС УКРАЇНИ

Одним з найпоширенішим видом адміністративного правопорушення, за кількістю справ у судах є порушення пов'язане з неподанням або несвоечасним поданням без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідальність за яке встановлене ст. 172-6 КУпАП [1].

Дане адміністративне правопорушення відноситься до корупційних правопорушень, пов'язаних з корупцією, з формальним складом. Тобто, притягнення особи до адміністративної відповідальності, можливе лише за наявності події адміністративного правопорушення та вини особи у його вчиненні, яка підтверджена належними доказами [2].

Аналіз судових рішень з Єдиного державного реєстру судових рішень за період 2020–2021 роки дає змогу стверджувати, що серед 138 притягнутих до відповідальності посадових осіб МВС України за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією найбільш поширеними були діяння передбачені:

– ч. 1 ст. 172-6 КУпАП – 113 (82 %),

– ч. 2 ст. 172-8 КУпАП – 2 (1,4 %);

– ч. 1 ст. 368 КК – 14 (10 %);

– ч. 3 ст. 368 КК – 2 (1,4 %);

– ч. 1 ст. 369 КК – 2 (1,4 %);

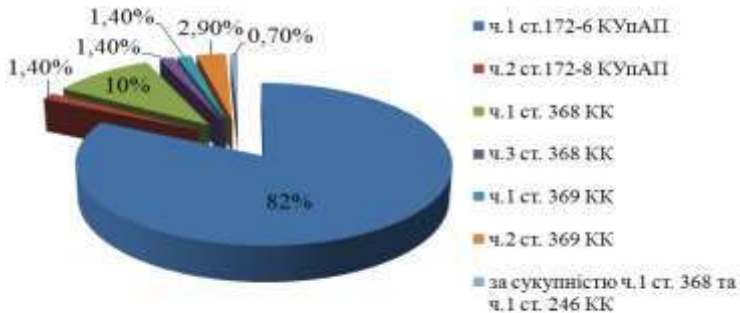
– ч. 2 ст. 369 КК – 4 (2,9 %);

– за сукупністю ч. 1 ст. 368 та ч. 1 ст. 246 ККУ – 1 (0,7 %).

Результати судового розгляду свідчать про те, що у переважній більшості за вчинення корупційних правопорушень, пов'язаних з

корупцією передбачених ч. 1 ст. 172-6 КУпАП призначалося стягнення у вигляді штрафу в розмірі 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 850 грн. Тобто, за 2020–2021 роки до Державного бюджету додатково надійшло $(850 \times 113 = 96\ 050)$ близько 96 000 грн.

АНАЛІЗ СУДОВИХ РІШЕНЬ

За вчинення кримінальних корупційних правопорушень передбачених ч. 1 ст. 368 КК України призначено покарання у вигляді штрафу у розмірі 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 25 500 грн, з позбавленням права обіймати будь-які посади чи займатися діяльністю в органах державної влади та місцевого самоврядування на строк 3 (три) роки. Таким чином, за 2020–2021 роки до Державного бюджету надійшло $(25500 \times 14 = 357\ 000)$ близько 357 000 грн.

Найбільш характерними причинами несвоєчасного подання декларації у судових рішеннях були зазначені наступні:

- проблеми зі входом до електронного кабінету пов'язані з тим, що доступ до електронної поштової скриньки, котра раніше була зареєстрована на сайті mail.ru, а доступ до сайту заблоковано [3];

- обидві декларації подавалися із запізненням, оскільки були проблеми зі входом до електронного кабінету, що викликане зміною ключа [4];

- при звільненні повідомили, що подача декларації здійснюється через рік після звільнення [5];

- перебував за кордоном [6];

- не знав про необхідність подачі декларації про доходи та майно після звільнення з державної служби, а після отримання листа НАЗК подав декларацію [7];

- не подав своєчасно декларації оскільки не приділив цьому належної уваги [8];

- не приділив належної уваги даному обов'язку, хоча достовірно був про нього проінформований [9];
- подав декларацію під час звільнення, а про те, що слід подавати декларацію й після звільнення не знав [10];
- не надано доказів поважності причин неможливості подання декларації особи у встановлений законом строк [11];
- несвоєчасне подання декларацій, через об'єктивні обставини: хвороба бабусі, відсутність комп'ютера [12].

Об'єктивні ознаки складу адміністративного правопорушення передбачені ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, зокрема його об'єктивна сторона полягає у несвоєчасному поданні без поважних причин декларації.

Так, для кваліфікації діяння необхідним є встановлення несвоєчасності подання декларації, тобто подання поза строком, визначеним законом. Із 113 поліцейських, яких притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП 91 особа (80,5%) несвоєчасно подали декларацію після звільнення та 22 особи (19,5 %) – перед звільненням.

Важливо наголосити на тому, що декларація «перед звільненням» подається не пізніше двадцяти робочих днів з дня припинення діяльності, а декларація «після звільнення» подається з 00 годин 00 хвилин 01 січня до 00 годин 00 хвилин 01 квітня року, наступного за звітним роком, у якому було припинено діяльність [13].

Несвоєчасне подання декларації тісно поєднане з поважними причинами неподання. Тобто за наявності останніх відповідальність за вказаною частиною статті виключається. Під поважними причинами слід розуміти неможливість особи подати вчасно декларацію у зв'язку з хворобою, перебуванням особи на лікуванні, внаслідок стихійного лиха (повені, пожежі, землетрусу), технічних збоїв офіційного веб-сайту Національного агентства з питань запобігання корупції, витребуванням відомостей, необхідних для внесення в декларацію, перебуванням (триманням) під вартою тощо [14].

Отже, проведеним аналізом встановлено, що зазначені факти вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень мали місце внаслідок особистої безвідповідальності, недоброчесності, недбалості, ігнорування вимог і обмежень антикорупційного законодавства з метою задоволення власних приватних інтересів або вчинення певних діянь на користь третіх осіб, а також неправомірного збагачення, у тому числі шляхом зловживання службовим становищем.

Список використаних джерел

1. Корупційне правопорушення як спосіб тиску
<https://unba.org.ua/publications/print/4125-korupcijne-pravoporushennya-yak-sposib-tisku.html>

2. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області м. Луцьк від 08 квітня 2021 року (Справа № 161/5754/21). URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/96312369>

3. Рішення Комінтернівського районного суду м. Харкова від 07.08.2018 (Справа № 641/2944/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75736310>

4. Рішення Комінтернівського районного суду м. Харкова від 07 серпня 2018 року (Справа № 641/2944/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75736310>

5. Рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 25 листопада 2020 року (Справа 760/16707/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93355540>

6. Рішення Городоцького районного суду Львівської обл. від 19.01.2021 року суддя (Справа № 3/441/66/2021 441/28/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94280969>

7. Рішення Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 25 березня 2021 року (Справа 682/558/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95797181>

8. Рішення Луцького міськрайонний суд Волинської області від 19 березня 2021 року (Справа № 161/56/21). URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/95636611/>

9. Рішення Луцький міськрайонний суд Волинської області м. Луцьк від 11 лютого 2021 року (Справа № 161/1345/21). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95062732>

10. Рішення Новозаводського районного суду міста Чернігова м. Чернігів від 03 березня 2021 року. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95357605>

12. Рішення Теплицького районного суду Вінницької області смт. Теплик від 22.01.2021 (Справа № 144/1692/20). URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/94334457>

12. Дзержинський районний суд м. Харкова 19.06.2019 (Справа № 638/8305/19). URL: <https://www.openregister.info/spravy-pro-adminpravoporushennya-z-01-01-2019-40933/administratyvni-pravoporushennya-povyazani-z-koruptsiyeyu-41213/porushennya-vymog-finansovogo-kontrolyu-41216?document=82478679>

13. Щодо типів декларацій (оф. сайт НАЗК). URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/1.SHNodo-typiv-deklaratsij.pdf>

14. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Щодо притягнення до адміністративної відповідальності за окремі правопорушення, пов'язані з корупцією» http://ekolog.kr-admin.gov.ua/files/ROZACNENA_VSSY_20_02_19.pdf

Василинчук Віктор Іванович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;
Іванчик Ігор Анатолійович,
заступник начальника Управління запобігання корупції – начальник відділу контролю за виконанням антикорупційних програм в апараті МВС та центральних органах виконавчої влади МВС України, кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

Конфлікти інтересів як в державному, так і приватному секторах, непокоять громадськість в багатьох країнах світу є об'єктом конкретної політики, законодавства, а також практики управління, спрямованої на збереження доброчесності та об'єктивності механізму прийняття рішень, що його використовують уряд та інші державні установи [1]

Закон України «Про запобігання корупції» виокремлює два види конфлікту інтересів: потенційний конфлікт інтересів – наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень; реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Окрім того законодавець визначив ще такий вид інтересів як приватний, а саме будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами [2].

Такий вид інтересу здатний впливати на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, вчинення чи не вчинення дій лише під час реалізації дискреційних службових чи представницьких повноважень [3].

Проблему зниження рівня корупції в системі МВС передбачається розв'язати шляхом об'єднання зусиль керівництва Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України, Національної поліції України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної міграційної служби України, а також керівників закладів,

установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, та громадських організацій, спрямованих на продовження здійснення заходів у сфері антикорупційної політики, які розпочалися у 2016 році, за такими пріоритетними напрямками:

- забезпечення системного підходу до запобігання і протидії корупції;

- реалізація антикорупційної політики в кадровому менеджменті, формування негативного ставлення до корупції, навчання та заходи з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування;

- здійснення заходів щодо дотримання вимог фінансового контролю, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;

- запобігання корупції у сфері публічних закупівель, посилення ефективності управління фінансовими ресурсами, розвиток та підтримка системи внутрішнього аудиту;

- удосконалення процесу надання адміністративних послуг;

- створення умов для повідомлень про факти порушення вимог антикорупційного законодавства, надання допомоги особам, які повідомляють про порушення вимог антикорупційного законодавства;

- забезпечення відкритості та прозорості, залучення громадськості до здійснення антикорупційних заходів, міжнародна діяльність.

Уповноважені особи (підрозділи) вживають заходи з виявлення, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів шляхом виконання завдань і функцій, передбачених їх посадовими інструкціями або положеннями про них, розробленими відповідно до Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, затвердженим наказом НАЗК від 27 травня 2021 р. № 277/21, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14 липня 2021 р. за № 914/36536 [4], а також виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою МВС та антикорупційною програмою органу системи МВС.

З метою виявлення та попередження конфлікту інтересів уповноважена особа (підрозділ), на яких в установленому порядку покладено виконання обов'язків із запобігання та виявлення корупції:

- здійснює планування діяльності та організації роботи у сфері запобігання, виявлення та врегулювання конфлікту інтересів;

- під час прийому на службу (роботу) отримує від кожної особи під підпис інформацію про близьких осіб, які проходять службу (працюють) в органах та формуваннях, підпорядкованих МВС, насамперед за місцем майбутньої роботи, здійснює облік такої інформації;

- перед призначенням на посаду працівника проводить перевірку щодо наявності або вірогідності виникнення у нього конфлікту інтересів;

- проводить інструктажі (співбесіди) з питань дотримання вимог антикорупційного законодавства з особою, яка прибула для

проходження служби (прийнята на державну службу або на роботу) в орган системи МВС;

- здійснює моніторинг та вносить пропозиції щодо перегляду положень про органи та підрозділи, посадових інструкцій (функціональних обов'язків) працівників з метою запобігання конфлікту інтересів;

- двічі на рік (до 1 липня та 1 січня) складає (оновлює) списки працівників органів МВС, які мають близьких осіб, що проходять службу (працюють) в органах та формуваннях, підпорядкованих МВС, насамперед за місцем роботи, здійснює облік такої інформації;

- надає пропозиції, а також бере участь у заходах щодо врегулювання конфлікту інтересів;

- надає консультативну допомогу особам у самостійному врегулюванні конфлікту інтересів;

- систематично проводить заняття та консультації з питань вивчення положень антикорупційного законодавства, зокрема в частині попередження та врегулювання випадків можливого виникнення конфлікту інтересів;

- організовує періодичні розгляди на службових (оперативних) нарадах за участі керівництва органу чи підрозділу питання щодо виявлення, запобігання і врегулювання конфлікту інтересів;

- веде облік повідомлень працівників органів системи МВС про потенційний/реальний конфлікт інтересів, та вжиті заходи самостійного/зовнішнього врегулювання конфлікту інтересів;

- з метою забезпечення дотримання вимог антикорупційного законодавства під час нормопроектної роботи органу візує проекти наказів (розпоряджень) з основної діяльності, адміністративно-господарських питань, а також проекти наказів (розпоряджень) з кадрових питань (особового складу) залежно від їх видів;

- проводить аналіз потенційних та наявних контрагентів органу системи МВС та надає інформацію про них керівнику відповідного органу системи МВС;

- розглядає повідомлення про порушення працівниками органу системи МВС вимог законодавства про запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;

- вживає інші заходи, передбачені антикорупційною програмою МВС та антикорупційною програмою органу системи МВС.

У разі встановлення ознак адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 172-7 КУпАП [5] уповноважена особа (підрозділ) невідкладно інформує про виявлений випадок орган, уповноважений на складання протоколу про адміністративне правопорушення, згідно із статтею 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

У разі встановлення ознак кримінальних правопорушень, передбачених статтями 364 або 368 КК України [6], уповноважена особа (підрозділ) невідкладно інформує про виявлений випадок орган досудового розслідування згідно із статтями 38, 216 КПК України [7].

Уповноважена особа (підрозділ) звітує про виконання заходів з виявлення, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів:

1) до НАЗК з питань запобігання корупції за визначеними формами та в установленому порядку до 10 лютого року, наступного за звітним (необхідно надати форму звітності у додатку, чи посилання на неї);

2) до Управління запобігання корупції МВС щодо заходів, визначених антикорупційною програмою МВС, до 05 січня, до 05 квітня, до 05 жовтня та до 05 липня звітного року;

3) керівнику органу системи МВС щодо заходів, визначених антикорупційною програмою органу системи МВС у терміни і в спосіб, визначені антикорупційною програмою органу системи МВС, а щодо виявлених випадків потенційного/реального конфлікту інтересів – невідкладно з моменту виявлення.

Контроль за виконанням заходів з виявлення, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів здійснює:

1) НАЗК відповідно до пункту 6 частини першої статті 11 Закону України «Про запобігання корупції», Порядку проведення перевірок організації роботи із запобігання і виявлення корупції, затвердженого наказом НАЗК від 27 травня 2020 р. № 223/20, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 12 червня 2020 р. за № 520/34803, Порядку внесення приписів Національним агентством з питань запобігання корупції, затвердженого наказом НАЗК від 04 травня 2020 р. № 167/20, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 19 травня 2020 р. за № 450/34733.

2) Міністр внутрішніх справ або державний секретар МВС через структурні підрозділи апарату МВС відповідно до пп. 1 п. 5 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878, Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, затвердженого наказом МВС від 25 листопада 2016 р. № 1250, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 22 грудня 2016 р. за № 1682/29812, Порядку проведення перевірок діяльності структурних підрозділів апарату МВС, Національної гвардії України, територіальних органів з надання сервісних послуг МВС, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, затвердженого наказом МВС від

06 листопада 2018 р. № 888, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 листопада 2018 р. за № 1354/32806.

3) керівник органу системи МВС – постійно у межах наданих повноважень та відповідно до затверджених внутрішніх правил та процедур.

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що в разі виявлення конфлікту інтересів та з метою його врегулювання уповноважена особа (підрозділ):

1) невідкладно інформує керівника органу системи МВС про виявлені випадки потенційного/реального конфлікту інтересів з наданням відповідних рекомендацій щодо його врегулювання;

2) рекомендує керівнику органу системи МВС зовнішні шляхи врегулювання конфлікту інтересів відповідно до статті 29 Закону України «Про запобігання корупції» за кожним повідомленням про потенційний/реальний конфлікт інтересів.

Список використаних джерел

1. Посібник ОЕСР з питань врегулювання конфлікту інтересів на публічній службі (2003) Електронний ресурс: <https://www.oecd.org/gov/ethics/49106140.pdf>

2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р./ (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056) Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

3. Електронний ресурс: <https://nazk.gov.ua/uk/pokaznyku-diyalnosti-departamentu/>

4. Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції від 27.05.2021 № 277/21 (зареєстр. в Міністерстві юстиції України 14.07.2021 за № 914/36536. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21#n7>.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Дата оновлення: 29.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>. (дата звернення: 10.01.2020). (дата звернення: 01.12.2020).

6. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 14.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.12.2020).

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.12.2020).

Вереша Роман Вікторович,
завідувач кафедри кримінального
та адміністративного права Академії
адвокатури України, доктор юридичних
наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОРУПЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

У межах складу суб'єктивної сторони корупційного кримінального правопорушення визначаються юридичні ознаки суб'єктивної сторони складу корупційного кримінального правопорушення. Тобто, суб'єктивна сторона корупційного кримінального правопорушення є такою фактичною конструкцією, без якої неможливо встановити юридичну конструкцію – суб'єктивну сторону складу корупційного кримінального правопорушення. Відомо, що суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення є досить складною для фактичного встановлення. Останнє стає можливим лише за допомогою визначення психологічних ознак складу суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, які й обумовлюють внутрішнє (психічне) ставлення особи до вчинюваного кримінально протиправного діяння, що визначає зміст суб'єктивної сторони складу корупційного кримінального правопорушення в кожному конкретному випадку.

Будь-яка прикладна наука, у тому числі й кримінальне право, розвивається та вдосконалюється на підставі законів, принципів і методів, які визначаються фундаментальними науками. Особливе місце серед таких фундаментальних наук посідає психологія, яка впливає на формування кримінально-правових уявлень про ті чи інші явища. Лише у випадку адекватного висвітлення дійсності й пропонування чітких інструментів, які б реально допомагали законодавчій та правозастосовній діяльності, кримінальне право може реалізувати поставлені завдання. Психологічне та правове розуміння корупційного кримінального правопорушення та його елементів відрізняються одне від одного, крім того, мета і завдання кожної з цих наук є неоднаковими, а отже, існують відмінності й у визначенні меж достатності дослідження тих чи інших явищ.

Корупційне кримінальне правопорушення, як і будь-яка інша поведінка, характеризується ознаками зовнішньої (фізичної) та внутрішньої (психічної) сторін діяння особи, що його вчинила, оскільки поведінка людини являє собою сукупність цих двох складових. Дослідження особливостей суб'єктивної сторони корупційного кримінального правопорушення свідчить про те, що вона являє собою психічне ставлення суб'єкта кримінального правопорушення до вчинюваного суспільно небезпечного діяння. Таким чином, суб'єктивна сторона корупційного кримінального

правопорушення охоплює внутрішній зміст суспільно небезпечного діяння і включає в себе саме ті процеси, які відбуваються в психіці людини в момент вчинення кримінального правопорушення.

З огляду на це, суб'єктивна сторона складу корупційного кримінального правопорушення, характеризуючи суспільно небезпечне діяння з внутрішньої сторони, має саме психологічний зміст. Це означає, що вона не сприймається іншими особами безпосередньо як явище об'єктивної реальності – на відміну від об'єктивної сторони корупційного кримінального правопорушення, яка являє собою фактичний зміст діяння та об'єктивно сприймається особами, які є учасниками кримінального провадження.

Отже, сукупність ознак, які характеризують психологічну діяльність особи, що вчинила корупційне кримінальне правопорушення, становить один з елементів складу корупційного кримінального правопорушення, а саме його суб'єктивну сторону. Ці ознаки визначаються за допомогою окремих психологічних явищ, які утворюють склад суб'єктивної сторони корупційного кримінального правопорушення.

Таким чином, суб'єктивна сторона складу корупційного кримінального правопорушення має пряму залежність від психічних та психологічних особливостей особи, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення. Зокрема, контролювати власну поведінку, дотримуватися морально-етичних норм та правил поведінки, адекватно сприймати зовнішній світ може лише особа з певним рівнем розумових здібностей.

Психічне ставлення особи до вчинюваного суспільно небезпечного діяння визначається свідомістю та волею. У КК України зазначається, що необхідною умовою для настання кримінальної відповідальності особи є її осудність, тобто здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними (ст. 19 КК України). Тому і нести відповідальність за свої діяння та відбувати покарання за вчинення кримінального правопорушення може лише особа з належним станом психіки. У межах вчення про детермінованість поведінки особи воля та свідомість людини є головними психічними функціями, визначальними для її поведінки, базовою основою, на якій ґрунтуються положення кримінального права про осудність фізичної особи. Людина є розумною вольовою особистістю, що усвідомлено обирає тип власної поведінки, а не біологічною істотою, що перебуває під впливом фізіологічних факторів. Оскільки людина є свідомою та вольовою особистістю, вона може повністю керувати своїми діями.

Саме зв'язок психічного стану особи та її поведінки є найбільш важливим при кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Людська психіка являє собою засіб для сприйняття та розуміння різних явищ і процесів, правил поведінки, моральних норм, суспільного та державного ладу і навколишнього світу взагалі. Крім того, психічні

процеси допомагають досягати мети, тренувати волю, вчинювати дію або бездіяльність, усвідомлювати значення своїх дій (бездіяльності) при вчиненні корупційного кримінального правопорушення, відчувати вину тощо.

Отже, особливої актуальності набувають встановлення та визначення сутності основних психологічних ознак суб'єктивної сторони корупційного кримінального правопорушення, які утворюють її склад. Це дозволить чіткіше зрозуміти саму психологічну основу суб'єктивної сторони корупційного кримінального правопорушення, окреслити коло категорій, які входять до її змісту, та визначити, як вони взаємодіють між собою.

У сучасному кримінальному праві суб'єктивна сторона корупційного кримінального правопорушення – це його психологічний зміст. Відображення на інтелектуально-вольовому рівні об'єктивних властивостей вчинюваного кримінального правопорушення і обумовлює наявність ознак суб'єктивної сторони корупційного кримінального правопорушення як фактичної конструкції, що робить можливим визначення суб'єктивної сторони складу корупційного кримінального правопорушення як юридичної конструкції. Отже, психічна діяльність особи в цілому з самого початку утворює суб'єктивну сторону корупційного кримінального правопорушення. Саме вона показує не лише внутрішній стан особи під час вчинення корупційного кримінального правопорушення, а й дівєвість та взаємодію інтелектуальної та вольової складових психіки людини, що одночасно утворюють єдине ціле і мають самостійний зміст, оскільки виконують різні функції.

Аналізуючи психологічні аспекти суб'єктивної сторони корупційного кримінального правопорушення, потрібно зауважити, що, з огляду на психологію людини, будь-який акт її діяльності (проступок, кримінальне правопорушення) – це сукупність суб'єктивних та об'єктивних факторів. Протиставлення таких категорій, як свідомість і матерія, є важливим положенням, на якому ґрунтується кримінологічне дослідження закономірностей фактичного відображення суб'єктивної сторони корупційного кримінального правопорушення, незважаючи на те, що таке протиставлення відсутнє в реальній дійсності та в діяльності суб'єкта кримінального правопорушення.

До психологічних понять та категорій, які складають зміст психологічних аспектів, можна віднести такі, як: свідоме (несвідоме, підсвідоме, напівсвідоме), інтелект, воля, розум, мислення, свідомість. До категорій, які визначають зміст психологічних аспектів суб'єктивної сторони корупційного кримінального правопорушення, тобто її склад, належать такі елементи: свідомість, що включає такі ознаки, як відчуття, сприйняття, мислення, інтелект, пам'ять, переживання, емоції, почуття, уява, інтуїція, потреби, та воля. Розкриття сутності кожної з вказаних категорій є необхідним для розуміння змісту цих ознак і встановлення в

кінцевому підсумку суб'єктивної сторони складу корупційного кримінального правопорушення як юридичної конструкції внутрішнього ставлення особи до вчинюваного діяння.

Людину, що бере участь у соціальних і правових відносинах та характеризується свідомим ставленням до вчинків, формують процеси діяльності та спілкування. Розвиток особи є процесом її соціалізації за допомогою внутрішніх та зовнішніх процесів. Щоб бути соціально адаптованою, людина має постійно проявляти продуктивну активність, коригуючи свою поведінку, дії, вчинки.

Вознюк Андрій Андрійович,

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Нєбитов Андрій Анатолійович,

начальник Головного управління Національної поліції в Київській області, доктор юридичних наук, доцент

СЛУЖБОВІ ТА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ Й ПРОСТУПКИ В ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Важливою віхою розвитку сучасного українського кримінального права є розробка проєкту нового закону про кримінальну відповідальність України (далі – проєкт), який має прийти на зміну КК України 2001 р.

Нещодавно робоча група з реформи кримінального права завершила підготовку окремих розділів Особливої частини, серед яких службові та корупційні злочини і проступки.

Безумовно, варто позитивно оцінити прагнення розробників проєкту щодо удосконалення кримінального законодавства, однак не можна оминати увагою окремі дискусійні положення цього документу. Адже новий закон про кримінальну відповідальність не просто передбачає створення нових складів кримінальних правопорушень, нових конструкцій кримінально-правових норм, нових підходів до заходів кримінально-правового характеру, але й матиме суттєвий вплив на зміну методик розслідування відповідних злочинів і кримінальних проступків.

По-перше, варто висловити декілька зауважень, які стосуються нового Кодексу в цілому.

Чи варто вводити нове поняття «проступок»? Адже з прийняттям КПК України в низці нормативно-правових актів йдеться про кримінальні проступки. Відтак, заміна терміну очевидно змусить вносити значну кількість змін до інших нормативно-правових актів.

Видається, що краще у цій ситуації залишити термін «кримінальний проступок».

У ст. 8.4.1. вказано про *орган правопорядку*, який по суті означає правоохоронних орган. Термін «правоохоронний орган» вживається в численних нормативно-правових актах, тож чи є вагомій підстави для його заміни? Термін «орган правопорядку» згадується в ст. 131-1 Конституції України, причому один раз. Натомість термін «правоохоронні органи» вживається в нормативно-правових актах, напевно, тисячі разів.

Відповідно до п. 41 ст. 1.3.1. проекту орган правопорядку – орган прокуратури, Національної поліції, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, інший орган, який відповідно до Кримінального процесуального кодексу України здійснює слідчі та/або розшукові дії. Як бачимо, перелік таких органів суттєво обмежений наявністю повноважень відповідно до КПК України здійснювати слідчі та/або розшукові дії. У КПК України вживаються терміни «слідчі (розшукові) дії» та «негласні слідчі (розшукові) дії» і відсутні «слідчі дії» та «розшукові дії». Тож вказані терміни в проекті та КПК України потребують узгодження. Крім того, чи може слідчі та/або розшукові дії здійснювати орган? Положення КПК України дають підстави стверджувати, що проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії уповноважені слідчі (ч. 2 ст. 40), дізнавачі (ч. 2 ст. 40-1), оперативні підрозділи (ч. 1 ст. 41), а не певний орган. Очевидно, що до органів правопорядку не будуть належати органи державної лісової охорони, рибоохорони, військовослужбовці Національної гвардії тощо. Чи правильно це?

Окремі зауваження можна висловити з приводу застосування термінів «*насильство*» та «*погроза*». Загальноприйнятим є співвідношення цих термінів як цілого і частини. Водночас погроза є лише одним із різновидів насильства. У зарубіжному кримінальному законодавстві криміналізовано не лише такі форми психічного насильства як погрози, але й образи чи переслідування (наприклад, представників влади чи державних службовців). Самі ж автори проекту визначають насильство у п. 31 ст. 1.3.1. виключно як фізичне (насильство – фізичний вплив на іншу людину, зокрема шляхом нанесення удару, побоїв, застосування акустичних, світлових, термічних чи хімічних факторів або обмеження її особистої свободи). Тому, наскільки коректним є запропоноване авторами проекту співвідношення цих термінів, питання відкрите. Видається доцільним уточнити, що йдеться саме про фізичне насильство.

По-друге, у ст. 8.5.6. проекту (Прийняття пропозиції неправомірної вигоди, її одержання від іншої особи або прохання її надати) розробники проекту чомусь прирівняли за ступенем суспільної небезпеки *вимагання неправомірної вигоди* до її одержання, прохання

її надати і навіть прийняття пропозиції неправомірної вигоди і віднесли усі вищезазначені діяння до злочинів 3 ступеня. Однак чи можна спростувати твердження про те, що вимогання неправомірної вигоди значно небезпечніше, ніж прийняття пропозиції неправомірної вигоди? Видається, що за відносно рівних умов особа, яка вимагає неправомірну вигоду, є більш небезпечною, ніж та, яка лише погодилася її прийняти, чи навіть прийняла.

По-третє, не пом'якшена дискусійних моментів і ст. 8.5.9. проєкту (Незаконне збагачення), відповідно до якої особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка набула активи, вартість яких більше ніж на тридцять п'ять тисяч розрахункових одиниць перевищує її законні доходи, – вчинила злочин 3 ступеня. Видається, що конструкцію статті сформульовано так, що *без додаткових правових механізмів¹ довести склад злочину буде неможливо* у разі, якщо суб'єкт декларування, а також члени його сім'ї відмовляться надавати свідчення. Адже завжди буде існувати ризик того, що особа насправді, наприклад, придбала майно, однак не задекларувала його. Тобто як довести, що в діях суб'єкта декларування саме незаконне збагачення, а не недостовірне декларування на велику суму (ст. 8.6.4 проєкту)? Безумовно, в такій ситуації у діях особи вбачатиметься або незаконне збагачення, або недостовірне декларування на велику суму, однак без її свідчень чи свідчень членів її сім'ї встановити зазначений факт буде неможливо. Небездоганним є термін «набуття активів», про що неодноразово зазначали вчені [3; 4, с. 87–88; 5, с. 461].

По-четверте, не можна оминати увагою наявність дискусійних моментів, характерних і для попередніх редакцій норми про неподання декларації суб'єктом декларування. Суб'єкт декларування, який подав декларацію до передачі обвинувального акта в суд чи навіть після

¹ Наприклад, для особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у законодавстві слід встановити чіткий обов'язок надавати інформацію щодо джерела походження активів, які їй належать на правах володіння, користування, розпоряджання. За ненадання такої інформації слід передбачити:

а) заборону обіймати певну посаду (а тому така особа не може бути призначена або негайно звільняється);

б) механізм передачі таких активів в дохід держави.

Цей обов'язок слід закріпити в Законі України «Про запобігання корупції» від 4 жовтня 2014 року.

Необхідно удосконалити порядок укладання окремих цивільно-правових договорів. У разі набуття права власності варто передбачити обов'язок вказувати джерело за рахунок якого чи з якого були одержані грошові кошти [1, с. 56].

Як варіант, можна було б зобов'язати особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, пояснювати законність набуття нею активів і в інший спосіб. Це може бути обов'язкова умова вступу її на посаду та перебування на ній [2, с. 72].

судового засідання, на практиці не завжди притягувався до кримінальної відповідальності, оскільки вважалося, що насправді він подав декларацію, однак з порушенням встановлених строків. Пропонується такий варіант розв'язання цієї проблеми: «Якщо особа умисно не подає декларацію у встановлений строк, то її слід повідомити про неподання нею декларації та надати певний термін для її подання (наприклад 1 місяць з моменту повідомлення НАЗК). Після спливу зазначеного терміну, залежно від поведінки особи, її слід притягнути до адміністративної відповідальності (у випадку, якщо вона подала декларацію, однак це подання визнається несвочасним без поважних причин) або ж до кримінальної відповідальності (якщо вона навіть після зазначеного повідомлення НАЗК і додатково наданого строку не подала відповідну декларацію). Якщо у особи були поважні причини, то адміністративна та кримінальна відповідальність повинні виключатися за умови все ж подання декларації навіть після спливу обох строків. Якщо ж у особи не було поважних причин неподання декларації, однак вона подала її після спливу другого строку, то особу все ж слід притягувати до кримінальної відповідальності, однак враховувати факт подання декларації як обставину, що пом'якшує покарання» [1].

Список використаних джерел

1. Вознюк А., Титко А. Кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2(82). С.46–62.
2. Вознюк А. А. Обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях як аргумент у визнанні неконституційною статті 368-2 Кримінального кодексу України. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої пам'яті професорів В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана* (19 квітня 2019 р., м. Ірпінь). Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. С. 70–75.
3. Костенко О. Щодо проектування закону про кримінальну відповідальність за «незаконне збагачення». *Голос України*. 2019. 26 березня. № 58.
4. Дудоров О. О., Вознюк А. А. Незаконне збагачення: у пошуках дієвої моделі кримінально-правової заборони. Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення : матер. міжнарод. наук.-практ. кругл. столу (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / укладачі: Л. М. Демидова, К. А. Новікова, Н. В. Шульженко. Харків: Константа, 2019. С. 77–99.
5. Дудоров О. О., Коломоєць Т. О., Кушнір С. М., Макаренков О. Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи концептуалізації антикорупційної реформи в Україні: колективна монографія. Запоріжжя, 2019. 476 с.

Грїбов Михайло Леонїдович,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПІДКУПОМ

Сьогодні поширення корупції в Україні набуло катастрофічних масштабів та становить реальну загрозу національній безпеці України. Це негативне явище проникло в усі сфери життєдіяльності суспільства. Воно вразило усі гілки та шаблі державної влади й місцевого самоврядування [1]. Корупційна злочинність підриває принцип верховенства права, послаблює політичну стабільність і соціальну єдність, ускладнює економічний розвиток, посягає на основи функціонування державного апарату [2].

Корупційні злочини, особливо ті що пов'язані з підкупом, здебільшого, є латентними. З цих причин, важлива роль у протидії таким злочинам належить негласній роботі правоохоронних органів [1].

Адже аналіз практики показує, що у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів, пов'язаних з підкупом, як правило, застосовується НСРД, передбачена ст. 271 КПК України – контроль за вчиненням злочину. Але досить часто його проводять його з істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону або взагалі поза межами кримінального провадження і без офіційного оформлення. Тому ми поставили собі за мету визначити критерії та засоби забезпечення законності дій сторони обвинувачення під час контролю за вчиненням корупційних злочинів, пов'язаних з підкупом. За підсумками даного дослідження ми дійшли наступних висновків.

Контроль за вчиненням корупційного злочину, пов'язаного з підкупом фактично є проведенням комплексу негласних слідчих (розшукових) дій з метою безпосередньої прихованої фіксації вчинення особою готування й замаху на такий злочин з подальшим затриманням цієї особи в порядку передбаченому ст. 208 КПК України та невідкладним проведенням слідчих (розшукових) дій, необхідних для закріплення доказової інформації.

Комплекс НСРД, що проводяться в межах контролю за вчиненням корупційного злочину, пов'язаного з підкупом характеризується тим, що він сполучається з інсценуванням дій (подій, обставинки), які відповідають злочинному задуму певної особи. В ході такого інсценування, як правило використовуються заздалегідь помічені (ідентифіковані) та несправжні імітаційні засоби. Предметом інсценування, здебільшого, стають дії особи, яка надає неправомірну вигоду службовій особі або особі яка надає публічні послуги, висловлює пропозицію, обіцянку надати таку вигоду. При цьому, зазвичай, використовуються такі заздалегідь помічені (ідентифіковані) засоби як паперові грошові кошти.

Для розмежування правомірних дій правоохоронних органів з проведення контролю за вчиненням корупційного злочину, пов'язаного з підкупом та провокації злочину слід використовувати змістовний та процесуальний критерій.

Змістовний критерій відмежування провокації злочину від правомірних дій правоохоронців складається з переліку істотних ознак провокації, а процесуальний – становить систему гарантій, що зобов'язують суд вжити заходів для виявлення та належної оцінки таких ознак, а сторону обвинувачення – довести відсутність провокації (у разі відповідної заяви сторони захисту). При цьому для встановлення факту провокації має бути застосована уся система процесуальних гарантій, але достатньо підтвердження лише одної із істотних ознак провокації.

До змістовних ознак наявності провокації підкупу належать: прояв ініціативи у контактах з особою, яку в подальшому обвинувачували в одержанні неправомірної вигоди (правоохоронці або особи, які діють за їх дорученням самі звернулися з пропозицією незаконної оборудки); повторні пропозиції, незважаючи на початкову відмову особи; наполегливі нагадування; пропозиція, обіцянка суми, що є вищою від звичайної; відсутність вагомих підстав проведення контролю за вчиненням злочину.

До процесуальних гарантій унеможливлення використання у доказуванні фактичних даних, одержаних в результаті провокації підкупу належать: обов'язок суду на вимогу сторони захисту дослідити встановити наявність/відсутність ознак провокації підкупу; обов'язок сторони обвинувачення повним обсягом та належним чином зафіксувати хід контролю за вчиненням злочину, а у подальшому довести, що провокації не було.

Типовими порушеннями кримінального процесуального закону, які допускаються стороною обвинувачення у зв'язку з проведенням контролю за вчиненням корупційних злочинів, пов'язаних з підкупом є:

- проведення контролю за вчиненням злочину без дотримання вимог ч. 3 та ч. 8 ст. 271 КПК України;

- фактичне проведення контролю за вчиненням злочину без процесуального рішення прокурора (в межах проведення інших НСРД – у купі з використанням заздалегідь помічених (ідентифікованих) засобів та інсценуванням дій, подій обстановки вчинення злочину);

- проведення в межах контролю за вчиненням злочину інших негласних слідчих (розшукових) дій, без оформлення відповідних процесуальних рішень;

- проведення контролю за вчиненням злочину у провадженні щодо злочину, який не належить до тяжких або особливо тяжких;

- помилка в об'єкті негласної слідчої розшукової дії (ухвалу слідчого судді на НСРД одержують відносно однієї особи (як правило,

конфідента правоохоронних органів), а фактично ці дії здійснюються відносно іншої;

- помилка в суб'єкті негласної слідчої розшукової дії під час документування підкупу (контроль за вчиненням злочину та супутні НСРД проводяться неналежним суб'єктом);

- використання у доказуванні результатів контролю за вчиненням корупційного злочину, пов'язаного з підкупом, здобутих в межах оперативно-розшукової діяльності;

- залучення до конфіденційного співробітництва для участі у контролі за вчиненням злочину до початку кримінального провадження заявників та інших осіб, які в подальшому виступають в якості свідків у кримінальному провадженні;

- залучення осіб до конфіденційного співробітництва для участі у контролі за вчиненням злочину поза встановленим порядком та з порушенням вимог Закону України «Про державну таємницю»;

- фактичне затримання особи, щодо якої проводився контроль за вчиненням злочину без негайного виконання вимог ч. 4 та ч. 5 ст. 208 КПК України;

- освідчування такої особи без визначення її процесуального статусу;

- освідчування підозрюваного без винесення постанови або на підставі постанови, що була винесена прокурором до отримання підозрюваним даного процесуального статусу;

- відібрання та вилучення слідів кримінального правопорушення (нашарувань спеціальної хімічної речовини та проведення змивів з рук особи) в порядку ч. 3 ст. 245 КПК;

- фактичне проведення обшуку особи, приміщення, транспортного засобу під виглядом огляду місця події;

- проведення обшуку особи поза межами ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення житла чи іншого володіння особи.

Порушення законності, що допускаються стороною обвинувачення при проведенні контролю за вчиненням корупційних злочинів, пов'язаних з підкупом зумовлені, як суб'єктивними, так і об'єктивними чинниками. До останніх належать вади законодавства, які унеможливають ефективне та законне використання контролю за вчиненням корупційних злочинів правоохоронними органами. Основним шляхом ліквідації цих вад є внесення системних змін та доповнень до КПК України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закону України «Про державну таємницю». Головною ланкою цих змін має стати детальна регламентація КПК України контролю за вчиненням злочину, як комплексу НСРД та імплементація до гл. 21 КПК України змістовного та процесуального критеріїв відмежування провокації злочину від правомірних дій правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Князев С. М. Негласна робота оперативних підрозділів національної поліції України з протидії корупції: питання правового регулювання. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали V Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.) – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1 с. 120.

2. Вереша Р. В. Глобалізаційні засади протидії корупційній злочинності. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали IV Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : Київ. НАВС, 2019. Ч. 1. С. 41.

Джужа Олександр Миколайович,
головний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ КОРУПЦІЇ ТА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Відповідно до ст. 19 Конституції України, посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами нашої держави. Від реалізації цього положення значною мірою залежить правильна діяльність державного апарату, функціонування підприємств, установ та організацій усіх форм власності, своєчасне й справедливе розв'язання соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів юридичних осіб. На вирішення цих питань має бути спрямовано зусилля всіх службових осіб владних органів. Однак службові особи у сферах публічного права нерідко вдаються до злочинних порушень покладених на них обов'язків. Своїми протиправними діями вони унеможливають нормальну роботу органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій державної форми власності, завдають значної шкоди державним і громадським інтересам, охоронюваним законом правам фізичних та юридичних осіб, підривають авторитет держави, грубо порушують встановлений порядок здійснення повноважень службовими особами органів влади, місцевого самоврядування, управлінських структур приватного сектора.

Загалом природу сучасної корупції вчені пояснюють по-різному. Одні вбачають причину у неякісних законах, що посилюють деградацію особи, зокрема шведський економіст та дипломат Г. Мюрдаль, який очолював Європейську економічну комісію ООН, стверджував, що через погані закони ми стали народом шахраїв [1,

с. 79]. Г. Форд наголошував, що система стримувань і противаг через реформування законодавчої бази щодо розподілу державних фондів стимулює політичну корупцію та власну вигоду, яка інколи може переростати у величезні розтрати державних коштів [2, с. 81]. Інші, що нинішні закони ні до чого, а корупція є лише відображенням одвічних пороків, що підтверджується промовами Цицерона та давніми літописами. Багато фахівців вважають головною причиною поширення корупції збільшення органів державної влади й службових осіб, які в них працюють; бюрократизація суспільного життя; невинуватене посилення ролі держави; необмежена влада президента.

В умовах сьогодення, отримання неправомірної вигоди службовими особами є однією з умов успішного ведення справ. Так, зокрема Г. Гайнес питання корупції висвітлював частково, описуючи поведінку державних службовців та їх ставлення до корупції на прикладі огляду законодавства західних штатів США. Він наводив приклад Південної Дакоти, де парламентарю було заборонено протягом року після закінчення його виборного терміну бути залученим до співпраці з державою чи округом, де були прийняті закони за його участі упродовж виборного терміну. У цій інтерпретації корупція є одним із наслідків дії недосконалого законодавства деяких штатів, а не окремим явищем, відповідно способи її подолання вбачалися у вдосконаленні законодавства [3, с. 79].

Окремі вчені причини розквіту корупції вбачають у проблемах економіки. Рушійною силою корупції вони називають монополізм у всіх його видах. Указують і на еволюцію ринку, що динамічно розвивається, унаслідок чого величезні грошові суми циркулюють безконтрольно. Корупційні дарування бувають у формі готівки, непрямих виплат, внесків у фонди партій, подарунків. Наприклад, великі знавці у питаннях діяльності транснаціонального бізнесу Р. Барнет та Р. Мюллер описують факт, коли в одній країні за 300 тис. доларів, передані впливовому міністру, було змінено незручний інвестиційний закон [4, с. 187].

Сучасні масштаби корупції у бізнесі пов'язані з невпорядкованим станом господарських відносин. Міжнародна торгова палата у спеціальній доповіді «Вимагання та хабарництво у ділових угодах» зазначила, що підприємства у багатьох країнах надто часто стикаються з необхідністю вибору: поступитися здирникам або відмовитися від бізнесу [5, с. 7].

Коріння такого явища, як корупція, – у збереженні багаторівневої монополізації економіки в невпорядкованому становленні бізнесу, без чіткого юридичного оформлення прав та обов'язків учасників ринкових відносин, законодавчого їх гарантування в чиновницькому беззаконні.

Деякі вчені схильні трактувати неправомірну вигоду як вчинок, гідний осуду, але з позицій професійної етики, іншим це здається звичною

оплатою праці. С. Гантінгтон [6] і С. Лефф [7] вбачали відмінне від моралістичного підходу, наголошуючи на тому, що у процесі модернізації країни корупція є ефективною суспільною практикою.

Корупція може вважатися ціною, яку доводиться платити за свободу. «Encyclopædia Britannica Stops the Presses», визначаючи хабарництво як кримінальне діяння, що виразилося в отриманні чи дачі винагороди за блага з боку офіційної особи, зазначає, що якщо раніше під цю категорію потрапляли лише державні службові особи, то тепер є тенденція поширювати її в «обмежених розмірах» також і на дії приватних осіб [8].

Унія організованої злочинності та політики, найважливішою умовою виникнення якої є поширення корупції, ставить під сумнів можливість успішного функціонування політичної системи низки країн, включаючи й Україну. Наразі організована злочинність вийшла на якісно новий рівень, а в останні роки набули поширення нові види корупційних дій, такі як надання різного виду послуг, пільг, у тому числі забезпечення просування по службі, залучення державних службовців у комерційну діяльність, влаштування їхніх близьких родичів на високооплачувані та престижні посади. Проте все це сьогодні не вважається кримінальним правопорушенням, а сприймається як моральна неохайність чиновників.

Кримінальний симбіоз корупції та організованої злочинності набуває рис тіньової економіки. І це явище переросло рамки чинного кримінального законодавства. Відомий американський вчений М. Джонсон у своїй праці «Політичні наслідки корупції» виділяє чотири основні типи корупції:

«хабар у торгівлі» – корупція у торгівлі пов'язана з діяльністю чорного ринку, незаконними операціями, несплатою податку, фальсифікацією бухгалтерських звітів;

«патронажна система» – зазвичай, виникає у разі, коли незаконні угоди концентруються у руках обмеженої кількості осіб і організацій. Діячі, які контролюють патронажні системи, прагнуть монополізації влади аж до встановлення контролю над урядом;

«дружба і кумівство» – призводить до таких фактів, як великі поступки при укладанні угод, призначенні родичів на ключові пости, пільгові купівлі особистої власності, доступ до твердої валюти за заниженими цінами тощо;

«кризова корупція» – термін «кризова корупція» вживається в тому сенсі, що багато бізнесменів працюють у надзвичайних умовах, в умовах постійної напруги та підвищеного ризику, коли предметом купівлі-продажу стають не лише товари, а й рішення офіційних органів, які можуть призвести до великих політичних зрушень чи змін країни [9].

Іншими словами, поширена системна корупція породжує цинічну та опортуністичну позицію тих, хто бачить, що продажність

державних службових осіб йде пліч-о-пліч з безпекою чиновників. Головна небезпека полягає в тому, що усвідомлення безсилля держави перед злочинними угрупованнями підриває довіру до закону.

Список використаних джерел

1. Свенсон Б. У. Экономическая преступность. Киев, 1997. 479 с.
2. Ford H. The Results of Reform. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 1903. Vol. 21, № 69. P. 76–83.
3. Haynes G. Representation in States Legislations. Iv. The Western States. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 1900. Vol. 16, № 67. P. 79–90.
4. Barnet R., Muller R. Global Reach. The Rower of the multinational Corporation. N.Y., 1984. P. 187.
5. Extortion of the Council of the ICC. 1987. 29 November. International Chamber. P. 7.
6. Huntington S. Corruption and Modernization. *Political Corruption: Concepts and Contexts*. New Jersey, New Brunswick: Transaction Publishers, 2002. P. 253–263.
7. Leff N. Economic Development through Bureaucratic Corruption. *American Behavioral Scientist*. 1964. Vol. 8, № 3. P. 8–14.
8. Bosman, Julie. After 244 Years, Encyclopædia Britannica Stops the Presses (13 марта 2012). Дата обращения 13 марта 2012.
9. Johnston M. Patrons and Clients, Jobs and Machines. *American Political Science Review*. 1979. № 73. P. 385–398.

Дідківська Галина Василівна,

професор кафедри кримінального права та кримінології Університету державної фіскальної служби України, доктор юридичних наук, професор

УПРОВАДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Антикорупційною стратегією є документ, який допомагає забезпечити командну роботу всіх органів влади для подолання корупції. Розробка і координація впровадження Антикорупційної стратегії є відповідальністю Національного агентства з питань запобігання корупції, закріпленою за ним на законодавчому рівні. Ефективні запобігання та протидія корупції неможливі без злагодженої роботи всіх державних органів. Без Антикорупційної стратегії державні органи діють хаотично: запроваджені ними заходи із запобігання корупції можуть бути малоефективними, оскільки відбуваються лише на одній невеликій ділянці.

Варто зазначити, що Антикорупційна стратегія об'єднує органи влади у єдину команду та допомагає їм взаємодіяти для досягнення

кращих результатів. Про скоординованість як необхідну умову ефективної боротьби з корупцією говорить Конвенція ООН проти корупції, яку підписала Україна. Створення антикорупційної стратегії є найбільш розповсюджений інструмент для забезпечення такої координації. Так, Антикорупційні стратегії існують у ряді держав на різних континентах та рівнях достатку: Велика Британія, Сінгапур, В'єтнам, Йордан, Румунія, Єгипет, Вірменія [1].

Збалансоване поєднання спільних заходів може дати можливість не лише знизити рівень корупції, підвищити довіру громадян до органів влади, а й суттєво підвищити темпи соціально-економічного зростання України. Зокрема, згідно з дослідженням «Україна проти корупції: економічний фронт», проведеним у 2018 році, від уже реалізованих антикорупційних заходів у окремих сферах (зміни на ринку газу, у публічних закупівлях, дерегуляція, запровадження автоматичного відшкодування податку на додану вартість) щорічний економічний ефект становить 150–160 мільярдів гривень [2].

До числа основних показників успішності виконання попередньої антикорупційної стратегії цілком справедливо відносять імплементацію міжнародних антикорупційних стандартів, які мають визначатися рівнем виконання міжнародних рекомендацій та зобов'язань, ступенем відповідальності стандартам міжнародних ініціатив [3].

Підсумовуючи вище зазначене, можна погодитись, що правове забезпечення протидії вчиненню корупційних кримінальних правопорушень має сприяти не лише належному упорядкуванню й регулюванню суспільних відносин, але і впливати на процеси зменшення економічної злочинності злочинності. Також, це має вважатись і інструментом охорони безпеки держави в цілому [4].

Список використаних джерел

1. Антикорупційна стратегія. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antycoruptsijna-strategiya/>

2. Засади державної антикорупційної політики в Україні на 2020-2024 рр. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antycoruptsijna-strategiya-na-2020-2024-roky-za-rezultatamy-publichnyh-obgovoren-08.09.2020.pdf>.

3. Аналіз виконання результатів антикорупційної стратегії на 2014-2017 URL: http://www.fssu.gov.ua/fse/control/pol/uk/publish/printable_article/104457;jsessionid=0892C55995CD50A45A8353DBCE2A5D7A.

4. Топчій В.В., Дідківська Г.В., Мудряк Т.О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності URL: <http://ir.nusta.edu.ua/handle/doc/3850>.

Довбаш Роман Сергійович,

заступник начальника слідчого управління
фінансових розслідувань Головного
управління ДФС у м. Києві, кандидат
юридичних наук;

Чиж Олег Володимирович,

начальник слідчого відділу розслідувань
кримінальних проваджень транзитно-
конвертаційних груп слідчого управління
фінансових розслідувань Головного
управління ДФС у м. Києві

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ УНАСЛІДОК УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЯК ОДНА З УМОВ ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

На даний час в Україні серед інших злочинів, які завдають великих збитків економіці України є саме недоотримання грошових коштів від обов'язкових платежів, таких як сплата податків. Відповідно до статистичних даних злочини пов'язані з ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) завдають щорічно збитків на суму близько 16,1% від офіційного ВВП України. [3]

Кримінальним кодексом України передбачена відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (статті 209, 212 КК України). Проте відповідальність саме у вигляді позбавлення волі передбачена лише за ознаками злочину, передбаченого статтею 209 КК України. [4]

У зв'язку з тим, що положення статті 212 КК України містить умови для звільнення особи від кримінальної відповідальності, то особа, яка вчинила злочин, передбачений ст. 212 КК України має змогу до моменту притягнення її до кримінальної відповідальності сплатити податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувати шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня). За умови сплати особою, що вчинила злочин за ст. 212 КК України податків, зборів (обов'язкові платежі), а також відшкодування шкоди, завданої державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня) особа звільняється від кримінальної відповідальності за даний злочин [4].

Фактично, дана норма КК України (ч. 4 ст. 212) дає змогу особі вчиняти злочин з несплати податків, а у разі виявлення вчиненого злочину, особа має законний правовий механізм з уникнення від відповідальності шляхом сплати тієї суми, яка була несплачена раніше у вигляді податків.

Не чіткий та не систематичний контроль з боку контролюючих органів діяльності суб'єктів господарювання, а також діяльності фізичних осіб дають змогу не лише вчиняти злочини даної категорії, а й вживати

заходи спрямовані на створення нових схем, які направлені на умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Вчинення ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), як правило вчиняються шляхом проведення наступних операцій:

- офшорні схеми;
- конвертаційні центри;
- «скрутки»;
- «сірий імпорт»;
- контрабанда;
- контрафакт продукції;
- виведення прибутку через псевдо підприємства, фізичних осіб,

ФОП замість найму;

- заниження оборотів.

Ухилення від сплати податків можна охарактеризувати такими ознаками:

- умисні активні та пасивні дії (бездіяльність);
- діяння, направлені на зменшення податкових зобов'язань зі сплати всіх видів податків;
- незаконні методи зменшення податкових платежів;
- дії, які призводять до ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів значних сум грошових коштів шляхом маніпулювання податковою звітністю;
- проведення діяльності з метою отримання необлікованих грошових коштів з подальшим обертанням їх на власну користь;

Вказані вище дії завдають велику шкоду соціально-економічному розвитку України.

З метою обертання коштів отриманих злочинним шляхом, а саме від злочину – ухилення від сплати платків на свою користь особи використовують ряд операцій, які фактично свідчать про легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, а саме:

- вчинення фінансових операцій та угод з грошовими коштами та іншим майном, здобутими завідомо злочинним шляхом;
- використання цих коштів та іншого майна для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності;
- створення організованих груп в Україні чи за її межами для відмивання грошових коштів та іншого майна, здобутих завідомо злочинним шляхом.

До проведення фінансових операцій передусім належать банківські та операції небанківських фінансових установ, а також ті, які проводяться під час здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів. Як приклад, різноманітні договори купівлі-продажу, банківські позики, договори комісії, страхування, кредитування, перевезення, про спільну діяльність тощо.

Вказане вище свідчить, що передумовою досягнення мети розкриття злочину пов'язаного з ухилення від сплати податків, а також

надання правильної правової кваліфікації необхідно також досліджувати кінцеві операції, що свідчать про так би мовити «освоєння» майна – грошових коштів, які є предметом ухилення від сплати податків, тобто предикатним злочином (діяння, яке є визначним, тобто первісним злочином іншого злочинного діяння, що вчинено після нього, та безпосередньо пов'язаного з ним).

Варто зазначити, що міжнародно-правове визначення предикатного злочину сформульовано у Конвенції Ради Європи № 41. Там предикатний злочин розглядається як будь-яке кримінально каране діяння, в результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом такого злочину, як відмивання [2].

Майно вважається здобутим злочинним шляхом, якщо воно прямо або опосередковано отримано в результаті вчинення кримінально караного діяння.

Фактично особа, яка вчиняє ухилення від сплати податків, має на меті довести до кінця свій злочинний намір, а саме розпоряджатися відповідними коштами, які не були сплачені в якості податків.

Таким чином, особі необхідно в подальшому вчинити відповідні дії, які фактично можна кваліфікувати як злочин, передбачений ознаками статті 209 КК України [4].

Якщо розглядати кошти, як предмет вчинення злочину пов'язаного з легалізацією доходів, то основним механізмом в даному випадку є банки. Особи, які вчиняють легалізацію коштів отриманих від злочину – ухилення від сплати податків не мають іншого способу виведення коштів ніж як проведення ряду банківських операцій.

В даному випадку банк, який є суб'єктом першого рівня моніторингу повинен вживати заходи внутрішнього контролю. На банки покладено велику відповідальність, оскільки вони є суб'єктами першого рівня моніторингу та повинні вживати заходи внутрішнього контролю [1].

Відповідно до чинного законодавства України, на законодавчому рівні закріплена вимога обов'язкового дослідження та моніторинг фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу. Дослідження операцій пов'язаних зі сплатою податків як правило відбувається не на автоматичному рівні, як це передбачено для фінансових операцій, а лише після їх виявлення під час перевірок чи інших контрольних заходів.

Як наслідок з викладеного можна зробити висновок, що грошові кошти, які особа отримує від вчинення злочинів, передбачених статтями 209, 212 КК України, є коштами, які отримано злочинним шляхом. Держава не отримуючи вчасно обов'язкові платежі у вигляді сплати податків або взагалі не отримуючи їх, фактично отримує збитки, що не кращим чином позначається на економічній безпеці, зростання економіки, що у свою чергу торкається інших сфер. При цьому недостатній контроль з боку посадових осіб державних та правоохоронних органів, покликаних належним чином відслідковувати

надходження (недонадходження) грошових коштів до державного бюджету, також сприяє ухиленню від юридичної відповідальності осіб.

Тому, на нашу думку, саме правильний підхід до виявлення та розкриття злочинів пов'язаних з легалізацією (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом дає змогу виявляти злочини вчинені особами у сфері оподаткування, а саме ухилення від сплати податків.

Це питання потребує детального пошуку в інших напрямках, зокрема ретельного дослідження та впровадження дієвих заходів суспільної корекції у сферах, які таким дослідженням будуть визначені.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Відомості Верховної Ради України. 2020. № 25. Ст. 171.

2. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 10.06.2011. Офіційний вісник України. 2011 р. № 41. / № 95, 2010, ст. 3374. Стор. 163, стаття 1705.

3. Корінь Інна. Оцінка схем уникнення оподаткування та ухилення від сплати податків в Україні за допомогою офшорних схем [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.ndifp.com/1424/>.

4. Кримінальний кодекс України. - Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26. - Ст. 131.

Дрозд Олексій Юрійович,

в.о. начальника відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор

ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО СУМІСНИЦТВА ТА СУМЩЕННЯ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ З ІНШИМИ ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

На початку грудня поточного року на зустрічі з журналістами Міністр внутрішніх справ України Д. Монастирський, аналізуючи ситуацію з тотальним відтоком кадрів з органів поліції, заявив про те, що «співробітникам поліції планується надати можливість підробляти в неробочий час». За словами очільника МВС, наразі «брак кадрів у поліції становить від 10 до 30 % – залежно від регіону». Відтак, щоб хоч якийсь підвищити рівень добробуту поліцейських, їм хочуть дозволити «використовувати позаробочий час з метою отримання додаткового заробітку, наприклад, охороняючи певні об'єкти» [1].

Така ініціатива Міністра викликала жваві дискусії як серед практичних працівників, так і з-поміж науковців, розділивши їх на два

протилежні табори: одні підтримують зазначений підхід і наголошують, що його реалізація здатна компенсувати низький рівень фінансового та соціального забезпечення поліцейських; інші, навпаки, вважають його неприйнятним і таким, що може негативно позначитися на якості й ефективності виконання покладених на поліцію завдань.

У зв'язку з появою таких полярних оцінок виникає необхідність у проведенні більш поглибленого наукового *аналізу перспективи послаблення обмежень щодо сумісництва та суміщення служби в поліції з іншими видами діяльності*, що і є метою цієї публікації.

Проаналізувавши численні публікації в ЗМІ, нам вдалося встановити, що сьогодні такий фактор, як «низький рівень заробітної плати», лідирує в переліку причин звільнення з органів НПУ. І дійсно, на початку створення НПУ зарплати в поліцейських були відносно високими. Однак більш як за шість років вони майже не зросли, у той час як їх реальний розмір навіть зменшився у зв'язку з високим рівнем інфляції. Причому увагу привертають два моменти:

по-перше, існування суттєвих диспропорцій в оплаті праці поліцейських та працівників інших правоохоронних органів, зокрема новостворених. Так, наприклад, мінімальний посадовий оклад слідчого, дізнавача, оперуповноваженого ДБР становить понад 45 тис. грн; детектива НАБУ – понад 43 тис. грн; осіб, які мають спеціальні звання БЕБ, – понад 45 тис. грн. Така різниця в оплаті праці обумовлює перехід найбільш кваліфікованих кадрів з поліції в інші правоохоронні органи;

по-друге, невідповідність заробітної плати поліцейських середньому рівню заробітної плати в державі, зокрема в окремих регіонах. Наприклад, за офіційними статистичними даними, середня заробітна плата в м. Києві в серпні поточного року становила 20 358 грн, а у сфері державного управління та оборони – 35 927 грн, тоді як середня заробітна плата столичного поліцейського становила лише 13 200 грн.

З викладеного вище випливає, що наявні розміри заробітної плати працівників поліції не відповідають ані навантаженню, яке на них покладається, ані ризику, який існує для їх життя і здоров'я. Таким чином, *офіційне надання поліцейським можливості легально отримувати додатковий заробіток дійсно може позитивно вплинути на рівень їх добробуту, а також призведе до загального зменшення плинності кадрів, зупинення відтоку молодих спеціалістів, зменшення кількості корупційних правопорушень і порушень службової дисципліни.*

Водночас варто зауважити, що низький рівень заробітної плати – це дійсно найбільш поширена, проте далеко не єдина причина тотального відтоку поліцейських кадрів. Дедалі більша кількість поліцейських наражає на підвищену навантаженість і значну інтенсивність роботи, ненормований графік і брак вільного часу, необгрунтовано великий обсяг понаднормової та позаурочної роботи, необхідність виходу на роботу у

вихідні та святкові дні, неоплачуване виконання функцій з охорони публічного порядку й безпеки під час масових заходів тощо. З огляду на зазначені обставини, надання поліцейським можливості отримувати додатковий заробіток може ще більше ускладнити ситуацію. Тут також варто звернути увагу на два основні моменти.

По-перше, виконання поліцейськими додаткових трудових функцій у позаробочий час (який передусім необхідний для їх відпочинку та відновлення сил) неодмінно призведе до підвищеної втомлюваності, зниження рівня працездатності, а отже, погіршення якості виконання поставлених перед ними завдань.

По-друге, офіційне працевлаштування поліцейських на роботу за сумісництвом обумовить виникнення в них численних конфліктів з прямими й безпосередніми керівниками, які пов'язані з необхідністю виходу на роботу у вихідні та святкові дні, залучення до охорони публічного порядку під час масових заходів тощо.

З викладеного випливає, що *офіційне надання поліцейським можливості легально отримувати додатковий заробіток негативно позначиться на якості й ефективності виконання ними своїх службових обов'язків*. Так, у Законі України «Про Національну поліцію» зазначено, що «служба в поліції є державною службою особливого характеру...» (ч. 1 ст. 59 Закону). Причому уточнено, що «особливий характер служби в поліції містить такі спеціальні умови для певних категорій поліцейських, як служба у святкові й вихідні дні; служба позмінно; служба з нерівномірним графіком; служба в нічний час» (ч. 1 ст. 91 Закону) [2]. Аналіз перелічених вище умов дозволяє однозначно стверджувати, що поліцейським буде вкрай складно поєднувати належне виконання своїх основних службових обов'язків з виконанням додаткових трудових функцій.

Оцінюючи загальні перспективи розвитку правового регулювання обмежень щодо сумісництва й суміщення служби в поліції з іншими видами діяльності, варто наголосити, що такі обмеження передбачені законодавцем не випадково. Особлива увага, що їм приділяється, обумовлена власне специфікою проходження служби в поліції, адже суміщення служби в поліції з іншою роботою (незалежно навіть від того, оплачувана вона, чи ні), завжди створює умови для виникнення корупційних ризиків, підвищує ймовірність виникнення конфлікту інтересів, впливає на оперативність прийняття рішень та якість виконуваних функцій, а також на загальний професійний рівень поліцейських.

Водночас повністю обмежувати коло позапрофесійних інтересів працівників поліції, а також ізолювати їх від суспільного та громадського життя не доцільно. Саме тому законодавець підходить вибірково до встановлення цієї групи правообмежень. Зокрема, варто нагадати, що наразі такі обмеження встановлені в ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» і поширюються на широке коло

суб'єктів публічного управління. Зокрема, їм забороняється: 1) займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики зі спорту) або підприємницькою діяльністю; 2) входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку [3]. Закон України «Про Національну поліцію» встановлює ще більш суворі обмеження, забороняючи поліцейським «під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім науково-педагогічної, наукової або творчої» [2].

На нашу думку, визначених у чинному законодавстві додаткових видів оплачуваної діяльності, якими можуть займатись у позаслужбовий час працівники поліції, цілком достатньо для їх особистісного розвитку та професійного вдосконалення. Водночас навіть у наведених випадках сумісницька робота не має становити конкуренцію поліцейській діяльності ані за рівнем отриманої винагороди, ані за обсягом витраченого часу. Тому керівництву НПУ та МВС необхідно шукати інші способи підвищення рівня добробуту поліцейських, які не пов'язані зі збільшенням обсягів їх трудового навантаження (навіть легального). Це передусім має бути суттєве збільшення розмірів заробітної плати для всіх категорій працівників поліції; посилення соціальних і правових гарантій захисту поліцейських; вжиття заходів контролю за дотриманням правил внутрішнього трудового розпорядку; створення комфортних і безпечних умов праці тощо.

Упровадження зазначених заходів, на нашу думку, забезпечить послідовне досягнення таких результатів: підвищення рівня престижності служби в поліції; збільшення кількості бажаючих проходити службу в поліції; участь у доборі більш кваліфікованих кандидатів; комплектування підрозділів поліції висококваліфікованим особовим складом; підвищення якості виконання покладених на поліцію завдань; підвищення загального рівня довіри громадян до поліції.

Список використаних джерел

1. Українським поліцейським можуть дозволити підробляти. *Укрінформ* : [сайт]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3362777-ukrainskim-policejskim-mozut-dozvoliti-pidroblati.html>.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
3. Про запобігання корупції : Закону України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

Запотоцький Андрій Петрович,
проректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, доцент;
Клименко Олександр Васильович,
аспірант наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ВНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Проблема легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення корупційних правопорушень, набула особливої значущості для України протягом останнього десятиліття, оскільки криміналізація економіки стала однією з ключових загроз для економічної безпеки нашої держави. Суспільна небезпечність цього явища останнім часом виявляється в нових аспектах. Ще декілька років тому більшість кримінальних правопорушень зазначеної категорії вчиняли з метою подальшого використання отриманих доходів у підприємницькій та іншій економічній діяльності для одержання прибутку. Згодом грошові кошти або інше майно, які мали кримінальне протиправне походження, почали також використовувати для фінансування тероризму, незаконного обігу зброї, організації вбивств на замовлення, фінансування маргінальних груп сепаратистського спрямування та інших злочинів [1, с. 4].

Аналіз практики боротьби з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного внаслідок вчинення корупційних правопорушень засвідчив складність виявлення ознак цієї діяльності правоохоронними органами, чому сприяє: невизначеність меж відмивання брудних доходів та звичайної практики законних угод; незначний ступінь інституціонального та функціонального розподілу незаконної економічної діяльності та легальної економіки; невелика частка незаконних доходів у загальному обсязі фінансових потоків, що проходять конкретною установою; висока питома вага послуг порівняно із сектором виробництва товарів у ринковій економіці; висока частка дрібних фірм у структурі виробництва та розподілу; широка сфера застосування чеків, кредитних карт, векселів та інших безготівкових засобів платежу при здійсненні фінансових угод; високий рівень фінансової дерегуляції законних угод та ін. [2, с. 24].

Виявлення таких кримінальних правопорушень можливе лише за умов комплексного застосування методів економічного, документального й фактичного аналізу фінансово-господарської діяльності, криміналістичного дослідження документів, а також оперативно-розшукових заходів гласного і негласного характеру, що спрямовані на встановлення: несплати податків, платежів і порушення порядку звітності; надходження коштів у значних сумах під виглядом оплати значної кількості товарів, послуг тощо за нетривалий строк існування

підприємства; використання рахунків типу «лоро» для перерахування коштів за нетривалий строк існування підприємства; зняття грошових коштів з розрахункового рахунку наприкінці операційного дня; використання кореспондентських рахунків для взаєморозрахунків з іноземними суб'єктами господарської діяльності; спільна юридична адреса для кількох фірм чи адреса, якої не існує; відсутність контактних даних та інформації про службових осіб. Підтверджено ефективність застосування таких заходів, спрямованих на виявлення ознак легалізації: отримання інформації з конфіденційних джерел; ініціювання проведення документальних ревізій, аудиторських та інших спеціальних перевірок; обміну інформацією з іншими правоохоронними та контролюючими органами (підрозділами Державної податкової служби України, Служби безпеки України, Національного банку України, Державної служби фінансового моніторингу України); аналітичної роботи з розгляду заяв і повідомлень організацій та громадян, зокрема розміщених у засобах масової інформації та глобальній електронній мережі Інтернет.

Найбільш важливими завданнями початкового етапу є такі: 1) орієнтування особи, що проводить розслідування, в усіх обставинах тієї події, яку йому належить розслідувати, з'ясування фактів, які повинні бути досліджені у кримінальному провадженні, отримання вихідних даних з метою розгорнутого планування розслідування; 2) збирання та фіксація доказів, які упродовж невеликого проміжку часу можуть бути втрачені; 3) встановлення місцеперебування особи-зниклого. А вже під час наступного етапу розслідування здійснюється збирання, перевірка та оцінка доказів з метою повного встановлення усіх обставин кримінального провадження [3, с. 13–14].

Аналіз кримінальних проваджень та опитування слідчих дозволив з'ясувати, що причинами для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про вчинення кримінального правопорушення є: матеріали оперативного-розшукової діяльності (56 %); матеріали розслідування інших кримінальних правопорушень (21 %); матеріали документальних перевірок (19 %); повідомлення юридичної особи (2 %); повідомлення засобів масової інформації (1 %); заява громадянина (1 %).

На етапі внесення відомостей про кримінальне правопорушення з ознаками легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення корупційних правопорушень до Єдиного реєстру досудових розслідувань за результатами попередньої перевірки заяв і повідомлень фізичних або юридичних осіб чи в разі самостійного виявлення слідчим чи прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення протиправних дій, можливі такі типові ситуації: 1) виявлено кримінальне правопорушення, в результаті якого отримані злочинні доходи і за чинним законодавством його віднесено до розряду предикатних, тобто передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох і більше років, а в подальших діях правопорушника є ознаки об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 209 КК України; 2) виявлено кримінальне

правопорушення, в результаті якого одержано злочинні доходи і в подальших діях злочинця (злочинців) є ознаки об'єктивної сторони легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, але за чинним законодавством цей злочин виключено із числа предикатних; 3) виявлено кримінальне правопорушення, який хоча формально і віднесено до розряду предикатних, але який, водночас, не призвів до безпосереднього отримання злочинних доходів; 4) виявлено декілька кримінальних правопорушень, один з яких хоча формально і віднесено до розряду предикатних, але в результаті його вчинення безпосередньо злочинні доходи не отримано, в той же час інше кримінальне правопорушення хоча і виключено із числа предикатних (ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів), але таке протиправне діяння призвело до безпосереднього отримання доходів злочинного походження; 5) виявлено ознаки здійснення сумнівних фінансових операцій, укладання правочинів, які можуть свідчити про вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, але відомості щодо предикатного кримінального правопорушення відсутні [1; 2; 4].

На початковому етапі розслідування (після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань до фактичного оголошення підозри особі) слідчим необхідно: витребувати від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, банку, службових осіб документи, висновки експертів, акти ревізій і перевірок (відповідно до ч. 5 ст. 40, ч. 2 ст. 93 КПК України); звернутися в установленому порядку до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до предметів і документів (ч. 1 ст. 160 КПК України), зокрема які містять охоронювану законом таємницю (про рух коштів на банківських рахунках за певний період, копії документів, на підставі яких перераховувалися кошти) та, в разі прийняття відповідного рішення, вилучити їх; призначити ревізії та фінансові перевірки суб'єктів господарювання; провести (доручити проведення) слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; призначити необхідні експертизи; залучити спеціаліста.

Таким чином, на початковому етапі розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення корупційних правопорушень необхідно встановити: факт корупційних дій (набуття, володіння, використання, розпорядження майном, здійснення фінансової операції); осіб, причетних до злочину (особа, на користь якої купуються цінні папери; особа, яка є носієм інформації про протиправні дії, засновник фіктивного суб'єкта господарювання); документи (електронні документи, цінні папери та документи, що підтверджують право на них; документи, що уповноважують осіб на розпорядження фінансовими ресурсами, цінними паперами тощо).

Список використаних джерел

1. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.

2. Чернявський С. С., Користін О. Є. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : навч. посіб. К., 2010. 256 с.

3. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.

4. Халін О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 244 с.

Зьолка Валентин Леонідович,

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії дослідження проблем юридичного та організаційного забезпечення діяльності

Держприкордонслужби України науково-дослідного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, доктор юридичних наук, доцент;

Степанова Юлія Петрівна,

заступник начальника науково-дослідного відділу – начальник науково-дослідної лабораторії дослідження проблем охорони державного кордону науково-дослідного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України

ім. Б. Хмельницького, кандидат юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПРИКОРДОННИКІВ

Революція гідності яка відбулася в Україні (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.) стала виявом протесту громадянського суспільства проти корумпованої влади, яка, свідомо ігноруючи права, свободи і законні інтереси громадян, намагалася перешкодити європейському вибору Українського народу. Революція відкрила перед Україною можливості для побудови нової системи відносин між особою, суспільством і державою.

Розбудова нової системи публічних правовідносин відбувається в умовах коли Україна зіткнулась з численними загрозами національній безпеці, більшість з яких проявляються у в прикордонній сфері. Однією із таких загроз є корупція. В умовах загострення воєнно-політичної та оперативної обстановки на державному кордоні України, стан роботи щодо запобігання корупційним правопорушенням у прикордонному просторі залишаються бажати кращого.

Корупційні діяння, як один із видів загроз, що проявляються у прикордонній сфері України, здійснюють дестабілізуючий вплив на стан захищеності національних інтересів України у прикордонному просторі. Це обумовлює необхідність розробки ефективного механізму запобігання даному виду загроз, удосконалення правових основ адміністрування системою запобігання корупційним правопорушенням у прикордонній сфері.

Питанням дослідження правовідносин пов'язаних із запобігання корупційним правопорушенням присвячені численні загальнотеоретичні та спеціальні галузеві правові дослідження. Проте залишаються недостатньо дослідженими відносини, що виникають у зв'язку із адмініструванням запобігання корупції у прикордонній сфері України.

На сьогодні корупційні правопорушення набувають все більших розмірів: збільшується їхня кількість і матеріальне вираження. І це попри всі заходи, спрямовані на запобігання цим порушеннями. Корупційні правопорушення що вчиняються органами публічної адміністрації у прикордонній сфері обмежують права та законні інтереси осіб що перетинають державний кордон, суттєво зменшують надходження коштів до державного бюджету України, дискредитують правоохоронні органи, підривають міжнародний імідж нашої держави тощо. Найбільш ганебним явищем є корупційні діяння що вчиняються представниками української держави в особливий період.

Ефективне функціонування вітчизняних органів публічної влади щодо запобігання корупції у прикордонній сфері можливе лише за умови врахування у національній антикорупційній політиці особливостей діяльності органів виконавчої влади у прикордонній сфері, деталізації антикорупційних механізмів на рівні норм що регулюють відносини безпекової та прикордонної сфер, удосконалення етичних норм що регулюють поведінку уповноважених осіб що здійснюють різні види контролю на державному кордоні та забезпечують правопорядок у прикордонній сфері.

Угоду про асоціацію є правовою основою співпраці України з ЄС та державами-членами у багатьох сферах, у тому числі і в сфері забезпечення національної безпеки у прикордонній сфері.

У статті 3 Угоди закріплено, що боротьба з корупцією поряд із верховенством права, належним врядуванням, боротьбою з різними формами транснаціональної організованої злочинності й тероризмом, сприянням сталому розвитку і ефективній багатосторонності – є головними принципами для посилення відносин між Сторонами.

Створення ефективного механізму запобігання корупції є обов'язковою умовою для лібералізації ЄС візового режиму для України. Зокрема Планом дій з лібералізації ЄС візового режиму передбачалось здійснювати навчання з питань боротьби з корупцією, особливо для посадових осіб, задіяних до правоохоронної та судової діяльності.

Зокрема у сфері управління кордонами передбачено запровадження навчальних програм та схвалення антикорупційних кодексів етики, що безпосередньо стосуються посадових осіб

прикордонної служби, митних органів та інших посадових осіб, що задіяні в управлінні кордонами.

Аналіз стандартів вищої освіти за якими здійснюється підготовка прикордонників свідчить про відсутність чітких нормативних вимог щодо формування антикорупційних компетентностей випускників за результатами навчання.

Виключенням є закріплення у Стандарті вищої освіти спеціальності 252 «Безпека державного кордону» (ступінь вищої освіти – бакалавр) результату навчання прикордонників: «слідувати стандартам Європейського кодексу етики правоохоронця та Національним нормам етики прикордонників, принципам дотримання прав людини, вимогам стандартів культури прикордонної служби та прикордонного контролю, принципам свободи та права; здоровому способу життя».

Практика реалізації вищезазначеної норми дає підстави стверджувати, що в освітньому процесі Держприкордонслужби запроваджено підхід згідно з яким формування антикорупційних компетентностей здійснюється в рамках окремих тем при викладенні навчальних дисциплін, як правило, юридичного чи гуманітарного спрямування.

Існуючий стан речей не може відповідати сучасним вимогам щодо підготовки прикордонників. Напрямами удосконалення організаційно-правових основ формування антикорупційної культури персоналу Держприкордонслужби України має стати закріплення антикорупційних компетентностей у стандартах вищої освіти та формування їх у рамках окремих спеціальних дисциплін, які охоплювали питання не тільки протидії корупції, а більш ширші аспекти, зокрема формування доброчесності у прикордонників.

Ілляшенко Олексій Володимирович,
заступник Міністра у справах ветеранів
України з питань європейської інтеграції,
кандидат юридичних наук;
Зарубей Вікторія Володимирівна,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРОГРАМ У ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВО-ЛІКАРСЬКИХ КОМІСІЙ

В теперішні дні проблема корупції під час проходження військово-лікарської комісії (ВЛК) продовжує мати місце.

Згідно наказу Міністерства оборони України від 14.08.2008 № 402 «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України» військово-лікарська експертиза – це: медичний огляд допризовників, призовників; військовослужбовців

та членів їхніх сімей (крім членів сімей військовослужбовців строкової військової служби); військовозобов'язаних, офіцерів запасу, які призиваються на військову службу за призовом осіб офіцерського складу, резервістів (кандидатів у резервісти); громадян, які приймаються на військову службу за контрактом; кандидатів на навчання у вищих військово-навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Міністерства оборони України (далі – ВВНЗ), учнів військових ліцеїв; колишніх військовослужбовців; працівників Збройних Сил України, які працюють у шкідливих та небезпечних умовах праці та залучаються до роботи з джерелами іонізуючого випромінювання (далі – ДІВ), компонентами ракетного палива (далі – КРП), джерелами електромагнітних полів (далі – ЕМП), лазерного випромінювання (далі – ЛВ), мікроорганізмами I–II груп патогенності, особливо небезпечними інфекційними хворобами; працівників допоміжного флоту Військово-Морських Сил Збройних Сил України (далі – ВМС Збройних Сил України); визначення ступеня придатності до військової служби, навчання у ВВНЗ, роботи за фахом; установлення причинного зв'язку захворювань, травм (поранень, контузій, каліцтв) військовослужбовців, військовозобов'язаних, резервістів.

Для проведення військово-лікарської експертизи створюються військово-лікарські комісії (далі – ВЛК), штатні та позаштатні (постійно і тимчасово діючі).

Штатні та позаштатні (постійно і тимчасово діючі) ВЛК (лікарсько-льотні комісії (далі – ЛЛК)) приймають постанови. Постанови ВЛК (ЛЛК) оформлюються свідоцтвом про хворобу, довідкою військово-лікарської комісії, протоколом засідання військово-лікарської комісії з визначення причинного зв'язку захворювань, поранень, контузій, травм, каліцтв у колишнього військовослужбовця [2].

Проходження військово-лікарської експертизи в подальшому тісно пов'язане з наданням статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, що затверджується відповідними постановами Кабінету Міністрів України [1].

За результатами проходження військово-лікарської комісії (ВЛК), встановлюється придатність до військової служби, видає постанову ВЛК про причинний зв'язок захворювання, травм (поранень, контузій, каліцтв).

Військо-лікарської комісії існують в багатьох органах системи безпеки і оборони України і також мають свої особливості, пов'язані з корупційними ризиками. Особи які проходять військово-лікарську експертизу можуть бути як суб'єктами кримінальних правопорушень так і свідками і потерпілими. Також відповідні фінансово-економічні збитки несе держава, що впливає на її обороноздатність. При цьому, вивчення та аналіз Антикорупційних програм органів влади показав різну практику підходу до цього питання.

Так, вивчення та аналіз Антикорупційної програми Служби безпеки України на 2021–2024 роки, щодо корупційних ризиків в

діяльності військово-лікарських комісій вбачається, що в ній не визначено корупційних ризиків та заходів їх усунення, пов'язаних із діяльністю військово-лікарських комісій закладів охорони здоров'я СБ України.

Дослідження додатку 2 до Антикорупційної програми МВС України на 2020–2022 роки включені заходи із забезпечення інформування пацієнтів щодо можливості отримання безкоштовних ліків категоріями осіб, які мають право на їх отримання, порядку їх отримання та наявності, шляхом висвітлення на стендах, оприлюднення на офіційних веб-сайтах закладів охорони здоров'я, що належать до сфери управління МВС, а також забезпечення всебічного інформування щодо надання медичних послуг на договірних основах в закладах охорони здоров'я, що належать до сфери управління МВС.

Водночас заклади охорони здоров'я, що належать до сфери управління МВС, затвердили власні антикорупційні програми, здійснили оцінку корупційних ризиків та розробили заходи з їх усунення (мінімізації), у тому числі в діяльності медичних (військово-лікарських) комісій.

За результатами опрацювання Антикорупційної програми Держспецзв'язку встановлено, що група інвалідності особи, у тому числі ветеранам війни, які звільняються з військової служби Держспецзв'язку, встановлюється медико-соціальною експертною комісією на підставі постанови відповідної військово-лікарської комісії.

Таким чином, корупційні ризики в діяльності військово-лікарської комісії Держспецзв'язку в частині, що стосується звернень ветеранів війни для встановлення інвалідності відсутні.

У процедурі проведення військово-лікарської експертизи та медико-соціальної експертизи важливе місце займає якісна підготовка документації, а також наявність комунікації між лікуючим лікарем, представником лікарсько-консультаційної комісії (ЛКК) або військово-лікарської комісії (далі – ВЛК) та пацієнтом. Висновки медико-соціальної експертної комісії та встановлення групи інвалідності залежить від діагнозів, точного і правильного опису хвороби і висновку ЛКК (ВЛК). При цьому має місце суб'єктивний фактор, коли лікар може по-різному визначити міру втрати здоров'я/описати хворобу і, як наслідок, в одному випадку хворий отримує II групу інвалідності, в іншому випадку III групу інвалідності. Це професійна специфіка, яку важко контролювати.

Тому можна зробити висновок, що передбачення корупційних висновків в Антикорупційних програмах є одним із основних механізмів для отримання законності в цій сфері діяльності.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014р. № 413 «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у

здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення».

2. Наказ Міністерства оборони України від 14.08.2008р. № 402 «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України».

Книженко Оксана Олександрівна,
професор кафедри кримінального права
та кримінології Навчально-наукового
гуманітарного інституту Національної
академії Служби безпеки України, доктор
юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ ЗА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ

Питання запобігання корупції було й залишається актуальним не тільки для нашої держави, а й для міжнародної спільноти також. Наслідки, які спричиняються людини, суспільству, державі вчиненням корупційних діянь, змушують переглядати засоби щодо їхнього запобігання. Зокрема, відносно недавно до кримінального законодавства України були внесені зміни стосовно карності корупційних кримінальних правопорушень. Йдеться про ухвалення закону «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року. Саме цим законом було посилено заходи щодо кримінальної відповідальності за корупцію. Так змінилися редакції ст. 45–48, 69, ч. 1 ст. 75 Кримінального кодексу України (КК України). За скоєння корупційного кримінального правопорушення на сьогодні неможливо звільнити особу від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, примиренням із потерпілим, передачею особи на поруки, а також у зв'язку зі зміною обстановки. Також неможливим є й призначення покарання нижче за нижню межу (ст. 69 КК України). Не дозволяють зазначені зміни застосувати звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі засудження за вказані правопорушення.

Серед позначених заходів кримінально-правового реагування найбільш дискусійним є застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Нині склалася ситуація, при якій законодавець дозволяє застосувати звільнення від відбування покарання з випробуванням, звільнення від кримінальної відповідальності, а також призначення покарання нижче від найнижчої межі за більш небезпечні кримінальні правопорушення, внаслідок яких або неможливо відновити порушене право або його відновлення матиме відносний характер. Наприклад, особа вчинила вбивство за кількох пом'якшуючих обставин. Санкція

ч. 1 ст. 115 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі від 7 до 15 років. Застосовуючи ст. 69 КК України («Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом»), суд, призначивши п'ять років позбавлення волі, на підставі ст. 75 КК України може звільнити цю особу від відбування покарання з випробуванням. При скоєнні корупційного кримінального правопорушення таке неможливо.

Варто відзначити, що обмеження щодо застосування ст. 69 КК України є лише щодо корупційних кримінальних правопорушень. Тобто йдеться про ті діяння, які посягають на поновлюване благо. Держава може відновити порушене право від корупційного правопорушення, чого не скажеш про кримінальні правопорушення, де в якості наслідку може настати смерть особи, або шкода здоров'ю.

Така нормативна практика не може бути визнана справедливою і такою, що здатна виконати поставлені перед кримінальним законодавством завдання.

Свідченням цього є як напрацьована судова практика, так і доктрина кримінального права. Вже давно відомі випадки, коли практика застосування законодавства коригувала надто суворі санкції, оскільки суди їх просто не застосовували.

Нині щодо звільнення від відбування покарання із випробуванням за скоєння корупційних кримінальних правопорушень спостерігається суперечлива практика його застосування.

За загальним правилом, викладеним у ч. 1 ст. 75 КК України, суд не може особу звільнити від відбування покарання з випробуванням у разі засудження за корупційне кримінальне правопорушення. Водночас у частині другій цієї статті визначається, що суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання із випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами цієї угоди погоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням. Слід зазначити, що такі угоди укладаються відповідно до ст. 468–472 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України).

Вказана редакція КК України призвела не тільки до неоднакового застосування закону про кримінальну відповідальність, а й викликала жваву дискусію серед теоретиків кримінального права. Навіть автор цієї праці у 2015 році обстоювала думку щодо неможливості звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі укладення угоди [1]. Однак, згодом, на підставі аналізу рішень Європейського суду з прав людини дійшла протилежного висновку [2].

Варто вказати, що саме недосконалість конструкції кримінально-правової норми обумовила можливість різного тлумачення її змісту. Таке явище є неприйнятним, оскільки йдеться про заходи кримінально-правового реагування на вчинене кримінальне правопорушення. Вважаю, що встановлюючи санкцію кримінально-правової норми, законодавець має чітко її відобразити. Тобто необхідно дотримати точність визначення

кримінально-правової норми. Без виконання такої вимоги якості закону про кримінальну відповідальність важко буде говорити про його ефективність. Більш того, недосконалість закону про кримінальну відповідальність містить у собі корупційну складову.

Аби уникнути вказаних випадків, під час встановлення кримінально-правових санкцій як за корупційні кримінальні правопорушення, так й за будь-які інші, необхідно брати до уваги засади встановлення кримінально-правових санкцій [3]. Знання того чим є санкція, яким принципам вона має відповідати, яких цілей досягати та які правила її конструювання має бути витримано забезпечить розробити досконалу санкцію, що дозволить більш ефективно протистояти корупційним проявам під час правозастосовної діяльності.

Список використаних джерел

1. Книженко О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням та укладення угод у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2015. № 1 (69). С. 115–121.

2. Книженко О. Новий погляд на звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційні кримінальні правопорушення. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2021. № 2 (16). С. 17–23.

3. Книженко О.О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві: монографія. Х. : Акта, 2013. 384 с.

Коваленко Лариса Павлівна,

доцент кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних
наук, професор

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ПРИВАТНОМУ СЕКТОРІ

В антикорупційному сенсі поділ на приватний та публічний сектори має велике практичне значення, адже у випадку публічного сектору, держава досить детально регламентує антикорупційні механізми, що буде більш глибоко розглянуто у розділі про антикорупційні правила. У той же час, коли мова йде про приватний сектор, то запровадження антикорупційних інструментів, зазвичай, лягає на плечі самих суб'єктів приватного сектору, а держава, в свою чергу, виступає переважно як караючий, а не превентивний суб'єкт. Також належність до приватного чи публічного сектору може істотно впливати на кваліфікацію корупційного діяння. До прикладу, якщо зловживання службовим становищем буде здійснено службовою особою компанії, де державі чи територіальній громаді належить частка у розмірі більше ніж 50 відсотків, то такому службовцю може бути інкриміновано ст. 364 КК України, а саме зловживання владою або службовим становищем. У той

же час, якщо таке діяння буде вчинено службовою особою компанії, де держава чи територіальна громада не володіє жодною часткою, або володіє часткою меншою за 50 відсотків, то такій особі може бути інкриміновано ст. 364-1 КК України, тобто зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону «Про запобігання корупції», до суб'єктів приналежних до приватного сектору, на яких поширюється дія антикорупційного закону відносяться: 1) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми; 2) інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених цим Законом.

Так, цим двом категоріям притаманний ряд спільних ознак: «1) такі особи постійно чи тимчасово обіймають посади на підприємствах, в установах чи організаціях юридичних осіб приватного права, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням, яким їх може наділити лише повноважний орган чи повноважна службова особа підприємства, установи, організації, суд або закон; 2) їхні посади пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків; 3) вони не одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету».

Проте суттєвою відмінною ознакою цих двох категорій є правовий характер їх взаємозв'язку з юридичною особою приватного права. Перша категорія пов'язана з юридичною особою напруму, що може виражатися, зокрема, у наявності підписаного трудового договору між такою людиною та юридичною особою, передбачення повноважень такої службової особи у статуті, посадовій інструкції та інших документах юридичної особи і тд. До таких осіб можна, серед іншого, віднести керівника або члена керівного органу такої юридичної особи, головного бухгалтера, регіонального менеджера, керівника відділу чи департаменту і тд.

У той же час друга категорія осіб має непрямий зв'язок з юридичною особою приватного права, який може виражатися, до прикладу, у наданні юридичних чи консалтингових послуг такій юридичній особі. Як приклад, адвокат, що на підставі договору надає компанії юридичні послуги під час досудового врегулювання спору з іншою компанією, надасть неправомірну вигоду керівнику юридичного департаменту останньої за не звернення до суду з позовом, такий адвокат підпадатиме під другу категорію осіб.

Щодо поділу корупції в приватному секторі за географічним принципом, то доцільно буде поділити її на ту, що відбувається на

національному рівні (до прикладу, коли директор компанії вимагає від працівника певну грошову суму за переведення останнього на вищу посаду), та на ту, що має міжнародний елемент (до прикладу, коли службова особа компанії, що зареєстрована в Україні здійснює надання комерційного хабаря службовій особі компанії, що зареєстрована в іншій державі). Особливу увагу слід звернути на класифікацію корупції в приватному секторі за формою її зовнішнього вираження. Заперечуючи ототожнення корупції в приватному секторі лише з комерційним хабарництвом Гонсало Ф. Форгес-Пуччо зазначає, що «розтрата майна компанії власними працівниками, корпоративне шахрайство та інсайдерська торгівля можуть бути дуже шкідливими для підприємства». Так, до корупційних дій в приватному секторі можна віднести: 1) інсайдерська торгівля та корпоративне шахрайство; 2) комерційне хабарництво; 3) змови та картелі; 4) зловживання регуляторними актами та політиками; 5) «відкати».

Аналізуючи ситуацію з політичною волею на подолання корупції в приватному секторі варто відзначити, що за результатами соціологічного опитування Київського міжнародного інституту соціології 83% українців вважають, що боротьба з корупцією на вищих щаблях влади не успішна, тим самим фактично ставлячи під сумнів наявність в Україні політичної волі на боротьбу з корупцією загалом, та на її викорінення з приватного сектору зокрема.

Індикаторі, які свідчать про наявність політичної волі є: «1) наявність всеосяжного антикорупційного законодавства; 2) 39 забезпечення антикорупційних агентств належним персоналом, бюджетом та обладнанням одночасно з надання таким органам операційної автономії, що забезпечує їх придатність ефективно виконувати функції; 3) антикорупційні закони повинні застосовуватись неупереджено, незалежно від того, яку посаду займає порушник, його статусу, політичної приналежності та без жодного політичного втручання; 4) політична воля існує лише тоді, коли уряд уникає використання корупційних методів у якості зброї проти своїх політичних опонентів; 5) антикорупційні зусилля повинні бути сталими та їх вплив повинен постійно моніторитись з боку уряду».

В Україні основним проявом політичної волі на подолання корупції в приватному секторі стало прийняття 14 жовтня 2014 року Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» (Далі – Антикорупційна стратегія) [62]. Зокрема, вказана Антикорупційна стратегія передбачає: 1) визначення проблеми корупції в приватному секторі; 2) мету стратегії в частині приватної корупції; 3) заходи, які необхідно здійснити для досягнення такої мети. Так, відповідно до Антикорупційної стратегії, передбачається дві основні проблеми, пов'язані з корупцією у приватному секторі, а саме: 1) фактичне зрощення бізнесу та влади, що призводить до використання політичного впливу для

ведення бізнесу, незаконного лобювання ухвалення законів та інших нормативно-правових актів тощо; 2) недосконале та нестабільне законодавство, ухвалене, зокрема, внаслідок незаконного лобювання певних бізнес-інтересів, ускладнені процедури регулювання підприємницької діяльності, корумповані контролюючі органи та судова система. Заходи щодо переслідування за корупційні правопорушення є неефективними через поширеність корупції в правоохоронній та судовій системах. До того ж у Антикорупційній стратегії безпосередньо згадується фактор політичної волі, а саме те, що подолати корупцію в приватному секторі можливо лише шляхом комплексного розв'язання проблем, наявності політичної волі для розмежування бізнесу та влади, реалізації реформ у публічному секторі, зокрема адміністративної реформи, здійснення дерегуляції підприємництва, забезпечення вільної конкуренції та дії антимонопольних правил, проведення реформи судових та правоохоронних органів, зниження рівня корупції на публічній службі. Як ми бачимо, основні проблеми, що висвітлюються в Антикорупційній стратегії, мають саме політичний характер та пов'язані саме з недостатньою політичною ініціативністю на вирішення цих проблеми, а також високий рівень корупції загалом, що зумовлює і негативний вплив на боротьбу з приватною корупцією.

Список використаних джерел

1. Коваленко Л.П. Теоретичні проблеми розвитку інформаційного права України. - Х.: Право, 2012. – С. 246.
2. L.Kovalenko. Social capital measurement based on «The value explorer» method Management Science Letters, 2020, 10(6), с. 1161-1168
Режим доступу: http://www.m.growingscience.com/msl/Vol10/msl_2019_361.pdf.

Kopotun I. M.,

Doctor of Law, Professor, Vice-rector for
International Relations, Academia HUSPOL,
Kunovice, Czech Republic

THE EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY FOR CORRUPTION CRIMES IN UKRAINE: THE GENERAL CHARACTERISTIC

The relevance of the theme of the study is related to the change in the direction of world and national criminal policy in the direction of the primary protection of the rights, freedom and interests of the victim, individualization of criminal responsibility and punishment. New forms and methods of state response to a crime committed to prevent or reduce the consequences of a crime are looked for. Considerable attention has been paid to changes and additions to the institute of release from criminal liability in the new criminal legislation. The existence in the CC of Ukraine of special cases of release from criminal liability is substantiated by the

desire to compromise with the offender in order to achieve a more significant result than bringing the criminal responsibility of the perpetrator.

The problems in determining the grounds and conditions for exemption from criminal liability were paid attention by domestic and foreign scholars such as Kh. Alikperov, Yu. Baulin, V. Horzhey, E. Dadakayev, V. Yegorov, O. Zhytnyi, V. Kyshnaryov, I. Petrukhin, V. Tertyshnyk, D. Filin, P. Khryapynskyi and etc.

There are different views on the definition of exemption from criminal liability in the theory of criminal law. The objective necessity of the existence of this institution in legal science is explained in different ways. The basis of exemption from legal liability is its humanization in the general theory of law; institute of dismissal from liability see as a means of implementing the principle of individualization in the legal mechanism.

As a manifestation of the principle of humanism, the Institute for the exemption from criminal liability is also considered in the science of criminal law. The exemption from criminal liability for corruption crimes is regulated by criminal and criminal-procedure legislation, the refusal of the state through the competent authorities from the appointment of a person who committed a corruption offense, punishment and the imposition of criminal legal measures against legal entities. The considerable experience is already accumulated considerable experience in the application of the norms that provide for the release of a person from criminal responsibility in the science of criminal law, but significant changes in anti-corruption legislation have made many innovations in the norms of the Criminal Code of Ukraine [1, p. 185].

The above changes are related to the fact that since October 2014 a number of extremely important laws have been passed which can be considered the largest legislative reform in the field of combating corruption during the existence of a new independent Ukrainian state, such as: Laws of Ukraine «On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine Regarding the Inevitability of Punishment for Certain Crimes Against the Basics of National Security and Corruption Crimes (the Law on conviction in absentia)» (dated 07.10.2014), «On the Principles of State Anti-Corruption Policy in Ukraine (Anti Corruption Strategy) for 2014–2017»; «On the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine»; «On Prevention of Corruption»; «On Amending Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Definition of Final Beneficiaries of Legal Persons and Public Figures» etc.

Speaking about the general characteristics of the exemption from criminal liability for corruption crimes, the grounds and conditions of application of this legal institution are subjects to study, first of all. In view of this, let's dwell on the formulation of the essence of the concepts of «ground» and «condition». The condition is inextricably linked with the essence of the grounds for exemption from criminal liability. The condition is a thing, which forms the cause or creates the possibility of its action, and

this connection is conditioned with the consequence; the condition is a requirement, a proposal put forward by one party, negotiating about something, as well as when entering into an agreement, a contract, by an academic explanatory dictionary. Under the notion of «cause» understand the thing that determines directly, generates another thing – the consequence.

Taking into account the clarified interpretation of these basic concepts of «grounds» and «conditions» for exemption from criminal liability for corruption crimes, we can outline their general characteristics [2, p. 254–255]:

- the normative basis is availability, where the incentive legal rules of criminal law is contained in art. 354 of the CC of Ukraine;

- the factual basis is the presence taken together provided for conditions for exemption from criminal liability in Part 5 of Art. 354 of the Criminal Code of Ukraine 1) after a proposal, a promise or an unlawful benefit; 2) before obtaining information about this crime from other sources by the relevant body; 3) a voluntary of crime report; 4) active assistance in disclosing a crime;

- the procedural basis is the norms of law, in particular the CPC of Ukraine, which determine the procedure for exemption from criminal liability.

Speaking about the grounds for exemption from criminal liability, there are many controversial views about the conditionality of their existence in criminal law among scientists. The search for new, effective methods and ways of combating corruption is an urgent problem for modern Ukraine. Over the past few years, the number of changes taking place in the field of fighting corruption has exceeded the measures taken over the past ten years. However, qualitative transformations have not become visible to every citizen yet.

The results of such reforms can be felt under the condition of radical innovations in preventing such a socially dangerous thing as corruption. At the same time, the principles of criminal law, which are fundamental for the given branch and basic for the state in general, must remain inviolable. General principles are inherent not only in criminal law, but also in other branches of law. They are: rule of law, legality, equality of citizens before the law, inevitability of liability, principles of justice, humanism and democracy.

The specified norms of exemptions are directly in line with international standards, in particular the Council of Europe Convention on Criminal Liability for Corruption 1999, The UN Convention against Corruption 2003, the United Nations Convention against Transnational Organized Crime 2000, the Convention of the Organization for Economic Co-operation and Development on combating the bribery of officials of foreign states in conducting international business operations in 1997.

Summarizing everything, we note that the domestic criminal law operates the principle of inevitability of liability, the essence of which is that the

person who committed the crime must be brought to the criminal or other responsibility that is associated with the using criminal nature actions against such persons. However, the analysis of the norms of art. 51 of the CC of Ukraine, as well as the characteristics of special types of exemption from criminal liability, gives grounds for refusing from this principle and developing more flexible forms of exemption liability for the committed crime.

Let's consider the compliance of special types of exemption from criminal liability for crimes to the special principles of criminal law:

– the principle of the legislative definition of a crime (there is no crime not provided for by the Law) – one of the most important general principles of criminal law. It is defined in articles 1, 2, 3 and 11 of the CC of Ukraine.

– the principle of personal responsibility – criminal liability is possible only for their own actions (inaction). No one can be held accountable for a crime committed by another person. This principle follows directly from the contents of part 2 of art. 2 CC.

The analysis of the concepts of exemption from criminal liability for crimes in general has determined the need for the formulation of this concept directly for corruption crimes. The difference in understanding is related to the changes that have already been made to the Criminal Code of Ukraine for the implementation of international obligations to combat corruption [3, p. 284].

Consequently, the exemption from criminal liability for corruption crimes is refusal regulated by the criminal and criminal-procedural of the state, in the person of the competent authorities, about the appointment to the person who committed the corruption crime, the punishment and the application measures of a criminal nature against the legal entities.

Analyzing the general and special principles of criminal law, we can note that in the field of combating corruption, each of them undoubtedly has a manifestation. During the study, there were no direct contradictions between the special types of exemption from criminal liability for corruption crimes and the fundamental ideas of criminal law. However, the principles that are key to these incentive norms deserve special attention, about what we have already said here.

References

1. Baulin Yu. V. Zvlnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti : Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy, 2013. № 1 (1).
2. Yu. V. Aleksandrov. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : pidruchnyk. Kyiv : Pravovi dzherela, 2002.
3. Borovyk A. V. Corruption crimes in Ukraine : special types of dismissal. Lutsk : «VolynPoligraph» TM, Individual-entrepreneur Hadyak Zh. V., 2018. 284 p.

Мотлях Олександр Іванович,
завідувач наукової лабораторії з проблем
психологічного забезпечення
та психофізіологічних досліджень ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ПОЛІГРАФ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СЕКТОРІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Натепер поліграф в Україні є відкритою процедурою для державного сектору влади незалежно від того, який спектр діяльності він охоплює.

Основними напрямми проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у державному секторі є:

- Кадровий «скринінг» або «скринінгові» перевірки при відборі кандидатів на роботу;
- Періодичні (планові) перевірки працюючого персоналу.

На відміну від бізнес-структур, державний сектор практично не використовує вибіркові / позапланові перевірки працюючого персоналу, а також спеціальні перевірки персоналу в процесі службових внутрішніх розслідувань, оскільки у цьому немає потреби у зв'язку зі специфікою діяльності державних органів влади. Водночас, мета проведення таких досліджень є аналогічною меті комерційного сектору. Основу застосування психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа становлять кадрові перевірки осіб на обіймання відповідних посад у державні інституції. Це стосується як новоутворених державних органів, так і діючих, в яких відбувається переатестація кадрів або ж проводиться їх додатковий кадровий добір. Окрім усталених позицій на кшталт можливості отримати інформацію від особи щодо її благонадійності та лояльності; перекручування нею біографічних даних; справжності мотивів працевлаштування на відповідну посаду тощо, значне місце відводиться питанню виявленню корупції і можливої до неї дотичності конкретним індивідом в минулому, за попереднім місцем його роботи.

Значно активізувався процес застосування поліграфа за відповідними напрямми у структурних підрозділах виконавчих органів влади, в яких натепер відбувається кадрове очищення від непрофесіоналів, бюрократів, здирників тощо, а також оновлення кадрів професійними, ініціативними, креативними і добропорядними громадянами. Керівництво цих інституцій воліє отримати від претендентів на обіймання відповідних посад у їх структурних підрозділах умовну орієнтувальну інформацію про наявність обставин у минулому особи, а саме:

– вчинення суб'єктом дослідження протиправних дій, відкриття стосовно нього кримінального провадження;

- перебування на агентурному зв'язку в спецслужбі іншої держави;
- участь у діяльності заборонених законом або судом громадських об'єднань, членство в політичних партіях, участь у створенні чи діяльності політичних партій;
- наявність громадянства іншої держави або документа, виданого уповноваженими органами іншої держави, про те, що суб'єкт дослідження набуде її громадянства, якщо вийде з громадянства України;
- розголошення відомостей, які є конфіденційною, таємною або службовою інформацією;
- правдивість інформації, сумніви щодо якої виникли перед призначенням на посаду;
- зловживання алкоголем, наркотичними та (або) психотропними речовинами без призначення лікаря;
- приховані мотиви вступу на службу в орган місцевого самоврядування та ін.

Одначе, важливим для державного сектору влади залишається питання боротьби з корупцією, і в цьому плані поліграф слугує ефективним засобом протидії таким негативним проявам з боку чиновників. Хоча варто визнати, що в цій царині не все так просто. Від так, кандидати на обіймання відповідних посад, усвідомлюючи обов'язковість і необхідність проходження психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа погоджуються на цю процедуру. Для певної частини громадян вона не нова і їм доводилося раніше тестуватися на поліграфі. Претенденти на обіймання відповідних посад знають, що результати такого дослідження безпосередньо впливають на прийняття рішення керівництвом конкретної державної установи, а тому намагаються толерантно і зрозумінням ставитися до поліграфологічної процедури. Гірша ситуація з періодичними, як плановими, так і позаплановими внутрішніми перевірками посадовців із застосуванням поліграфа, що наражає на розбалансування кадрів. Фактично відсутність системного проведення таких перевірок в державному секторі влади може відкрити шлях до розвитку корупції. Проблематика очевидна, і вона об'єднує в собі кілька складових. Перша, і ймовірно основоположна складова, – та, що найбільш є дотичною до людського фактору. А саме: керівництво державних інституцій не завжди вбачає доцільність у системному, періодичному проведенні перевірок посадовців різного рангу із застосуванням поліграфа. Аргументацією є той факт, що особа, призначаючись на відповідну посаду, вже проходила спеціальне поліграфологічне дослідження (тестування), а його результати сформували у них, як роботодавців, психологічний портрет індивіда як добросовісного, законослухняного та благонадійного працівника (службовця), який за жодних обставин, й надалі, не поступиться своїм

життєвим принципам. На жаль, це далеко не так. Людина, під впливом певних об'єктивних умов та суб'єктивних чинників, здатна змінюватися, і не завжди на краще. Вона, будучи призначеною на обіймання конкретної посади в державні органи влади і займаючи відповідне становище в суспільстві, нерідко піддається спокусі до незаконного збагачення, примноження своїх статків, укріплення матеріального благополуччя, наживи та ін. Тобто, у неї відбувається процес перетворення свідомості, яка, викривляючись, бере верх над порядністю, доброчесністю, етичністю, моральністю, високою правовою культурою та іншими людськими чеснотами. Як результат, відсутність з боку державних інституцій (роботодавця) системного і всебічного контролю створює сприятливі умови найманому працівникові (службовцю) до зловживання своїм посадовим становищем, яке відкриває прямий шлях до вчинення ним корупційних дій.

Друга складова проблематики питання, – це завуальованість дій і вчинків працюючого персоналу державного сектору влади. Чиновники різного рангу державних інституцій з одного боку заявляють перед українським суспільством про свою прихильність до прогресивних змін і прозорості своєї діяльності. Запевняють співвітчизників у особистій готовності до люстрації, намагаються демонструвати власну незаангажованість, відкритість дій і намірів у виконанні покладених на них державою повноважень. З іншого боку, коли постає необхідність пройти спеціальне поліграфологічне дослідження для підтвердження «чистоти своїх дій», більшість чиновників відмовляється, посилаючись на недосконалість такої процедури, особисту зайнятість в роботі тощо [1].

Це абсолютно не правильно. Априорі, жодних відмовок не повинно бути. Проведення поліграфологічної перевірки має бути обов'язковою умовою для посадовців усіх рангів, оскільки це стримуватиме їх у зловживанні своїми владними повноваженнями. Посадовці, які є чесними та свідомими громадянами нашої країни, професіоналами високого рівня у своїй сфері діяльності, без будь-яких відмовок зобов'язані проходити як скринінгові (при перепризначенні) так і планові й позапланові перевірки із застосуванням поліграфа, а при потребі з оприлюдненням отриманих результатів таких досліджень через IT-технології, засоби масової інформації тощо. Це поширена європейська практика, коли посадовці різних рангів, державні діячі, політики публічно звітують перед співвітчизниками про результати своєї діяльності та власні статки. Запозичений передовий досвід інших країн має бути взятий за основу і працювати в нашій державі. Кожний громадянин України повинен бути впевненим у тому, що результат його звернення до будь-якої державної інституції не буде залежати від волі чи бажання чиновника, його мотиваційної зацікавленості, яка підрозуміває під собою складові корупції. На превеликий жаль неправомірна вигода має місце у нашому

суспільстві. Окремі посадовці державних органів влади свідомо створюють корупційні схеми для реалізації своїх корисливих задумів, застосовуючи, в тому числі передові інноваційні технології. Це суттєво ускладнює роботу антикорупційних, правоохоронних, фіскальних та інших органів і структур. Прослідкувати ланцюги зловживань посадовців доволі складно, а іноді й неможливо внаслідок їхньої протиправної діяльності, яка часто виходить за межі держави Україна. Одним із дієвих важелів ефективної протидії корупційним виявам є Закон України «Про запобігання корупції». У розділі XII цього Закону «Міжнародне співробітництво» визначено основні підходи в наданні міжнародної правової допомоги щодо запобігання та протидії корупції. Зокрема, ст. 73 Закону врегульовує заходи щодо повернення в Україну коштів та іншого майна, одержаних унаслідок корупційних правопорушень, і розпорядження вилученими коштами й іншим майном, одержаними внаслідок корупційних правопорушень [2].

Задля підвищення ефективності протидії корупції в державних органах влади вважаємо за необхідне:

- запровадити в обов'язковому порядку проведення перевірок посадовців усіх рангів із застосуванням поліграфа на предмет виявлення корупціонерів і можливих чинників їх діяльності, як складових корупційних ризиків;

- проводити регулярні перевірки із застосуванням поліграфа всіх чиновників державного управління владою, причому не лише під час кадрового «скрінінгового» психологічного добору на обіймання ними відповідних посад, а й періодично в процесі виконання такими особами своїх посадових обов'язків [3].

Чиновник має знати, що його діяльність постійно перебуває під пильним контролем з боку держави, компетентних правоохоронних органів України та громадськості. За порушення ним закону обов'язково настане реальна, конкретна юридична відповідальність.

Список використаних джерел

1. Мотлях О. І. Боротьба з корупцією в Україні – як бути з нею далі? Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : мат-ли V Міжнар. наук.-практ. конфер. (Київ, 9-10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. С. 183-187.

2.2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.жовтня 2014 р. № 1700-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18>.

3. Мотлях О.І. Полиграфология. Учебник. – К. : Освіта України, 2021. – 570 с.

Онишук Ігор Ігорович,

нашковий консультант судді
Конституційного Суду України, доктор
юридичних наук, професор, академік
(дійсний член) Міжнародної академії
інформатизації

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІОГЕННОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Корупціогенність – це закладена в нормах права можливість сприяти корупційним діям і рішенням. Зазначене явище обумовлюється наявністю в нормативно-правових актах (далі – НПА) корупційних чинників – нормативно-правових конструкцій і рішень, що підвищують корупційну небезпеку та роблять норми корупціогенними.

Корупційні чинники можуть включатися в текст свідомо чи ненавмисно, погоджуватися з правилами юридичної техніки або порушувати їх (дефекти норм). Значна частина корупційних проявів стає можливою завдяки дефектам законів та підзаконних нормативно-правових актів, деякі з яких з'являються через недогляд або внаслідок юридичних помилок, вчинених правотворчими органами, або з метою завуалювати корупційні дії та схеми. Водночас досить складно встановити, навмисно захований у документі корупціогенний фактор чи ні. Проте законодавче оформлення корупціогенних норм поза формою легальних, а насправді нелегальних дозволяє їх віднести до презумпції вчинення протиправних дій.

Незалежно від шляхів виникнення, дефекти норм права, що сприяють проявам корупції, повинні викорінюватися. Цьому сприяє розвиток юридичної техніки, правового моніторингу, антикорупційної експертизи тощо.

Перший-ліпший закон корупціогенний, якщо він накладає на індивіда певні втрати, пов'язані з підпорядкуванням нормі права. Так, британський дослідник Дж. Джоел пов'язав поняття правових обмежень з недосконалістю закону. На думку вченого, самі по собі норми можуть мати різний зміст. Захисники правил заради правил припускають, що всі правила – це хороші правила. І дійсно, якщо правила задумані з метою протидії неналежній та безпідставній поведінці, то вони правильні. Однак правила можуть нав'язувати якісь обмеження, наприклад, вимагаючи виключення соціально незахищеного індивіда (безробітної жінки) зі списків на отримання соціальної допомоги внаслідок того, що вона проживає спільно з чоловіком. Отже, правила можуть передбачати нераціональну поведінку, за якої точність виконання норм неможливо пов'язати з цілями організації [1, с. 45].

Одним з основних факторів, що можуть сприяти виникненню корупції в державі, насамперед є НПА, що видаються державними органами. Однією з умов виникнення корупції в Україні є недосконалість законодавства, що дає можливість посадовим особам використовувати надані їм службові повноваження та пов'язані з цим

можливості для одержання неправомірної вигоди або приймати обіцянки такої вигоди для себе чи інших осіб, уникаючи при цьому покарання. Корупція може виникати як через прогалини в законодавстві, так і внаслідок ускладнених норм права, які важко застосовувати на практиці [2, с. 212].

Законодавство багатьох країн Східної Європи та Центральної Азії передбачає спосіб антикорупційної експертизи НПА. Наприклад, згідно з даними анкети, поданої Дослідницьким фондом «Конституція» в Азербайджані, Закон «Про нормативно-правові акти» формує правову основу для експертизи НПА (та їх проєктів). Питання нецільового використання коштів та заходи щодо боротьби з корупцією є обов'язковими елементами експертизи. Підготовка подальших правил антикорупційної експертизи нормативних актів включається в національні плани дій щодо боротьби з корупцією [3, с. 49].

У Словенії, відповідно до Акта про добропорядність та запобігання корупції, Комісія з запобігання корупції має «давати свій висновок щодо проєктів законів та інших НПА до їх обговорення в Уряді, зокрема, на предмет сумісності положень, що містяться в проєктах законів та інших НПА, з вимогами НПА, що регламентують запобігання корупції та запобігання, а також вирішення конфліктів інтересів». У низці країн антикорупційна оцінка передбачена законом, але не має обов'язкового характеру стосовно всіх нових законопроєктів, наприклад, у Литві та Сербії. У деяких країнах також проводиться скринінг чинного законодавства, наприклад, у Литві [3, с. 49].

В Україні запроваджено експертизу чинних НПА відповідно до встановленого щорічного плану. Антикорупційну експертизу здійснюють фахівці Міністерства юстиції України відповідно до Методології проведення антикорупційної експертизи проєктів НПА, яку Міністерство юстиції України затвердило своїм наказом № 1395/5 від 24 квітня 2017 року [4].

Так, у згаданій Методології корупціогенний фактор визначено як здатність нормативно-правової конструкції (окремого нормативного припису чи їх сукупності) самостійно чи у взаємодії з іншими нормами сприяти вчиненню корупційних правопорушень. Усунення виявлених корупціогенних факторів може здійснюватись у спосіб використання техніко-юридичного інструментарію: 1) конкретизації положень НПА, проєкту НПА; 2) включення до НПА, проєкту НПА відсильних норм, що передбачають необхідність використання положень інших НПА; 3) зображення в НПА, проєкту НПА розгорнутих (повних) процедур.

Під час оцінювання виявлених корупціогенних факторів особа, яка проводить експертизу, повинна обов'язково враховувати вид правотворчої діяльності та відповідно вид нормативно-правового акта, проєкту нормативно-правового акта, що містить корупціогенні фактори.

Згідно зі статтею 11 Закону України «Про запобігання корупції», серед переліку повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції виокремлено: розроблення проєкту Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання, здійснення моніторингу, координації та оцінювання ефективності

виконання Антикорупційної стратегії; здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та порівняних до них осіб; координація та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами, органами місцевого самоврядування корупційних ризиків у своїй діяльності та реалізації ними заходів щодо їх усунення, у тому числі підготовки та виконання антикорупційних програм тощо [5].

Згідно з частиною четвертою статті 55 Закону України «Про запобігання корупції» визначено, що антикорупційна експертиза нормативно-правових актів здійснюється Міністерством юстиції України згідно із затвердженим ним щорічним планом. Вказана експертиза здійснюється щодо законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України у таких сферах: 1) прав та свобод людини і громадянина; 2) повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) надання адміністративних послуг; 4) розподілу та витрачання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів; 5) конкурсних (тендерних) процедур [5].

Можливості юридичної техніки на даному етапі ще не використані повною мірою. Тому доцільно повноцінно закріпити на законодавчому рівні засоби юридичної техніки (вираження волі законодавця; словесно-документального викладу тексту акта; структурної побудови; правові презумпції, фікції, аксіоми, застереження тощо) та правила їх застосування. У зв'язку з наведеним не втрачає актуальності питання якнайшвидшого прийняття закону про правотворчу діяльність.

Список використаних джерел

1. Jowell J. The legal control of administrative discretion. *Journal of Public Law*, 1977. Vol. 25. 193 p.

2. Онишук І. І. Правовий моніторинг: проблеми методології, теорії та практики: монографія. Івано-Франківськ – Дрогобич: Коло, 2017. 512 с.

3. Предотвращение коррупции в государственном секторе стран Восточной Европы и Центральной Азии. Сеть ОЭСР по борьбе с коррупцией в странах Восточной Европы и Центральной Азии. 2015. 158 с. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/ACN-Prevention-Corruption-Report-RUS.pdf>

4. Наказ Міністерства юстиції України № 1395/5 від 24 квітня 2017 року «Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17#n8>

5. Про запобігання корупції: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170018?find=1&text=%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86#w1_69.

Павлишин Олег Володимирович,
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
доцент

ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОЛІТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Окрім розгляду концептуальних теоретичних положень, пов'язаних із реалізацією державної антикорупційної політики, зокрема, у зв'язку з соціальною відповідальністю публічної влади [1, с. 111–122; 4, с. 80–84; с. 5–11], необхідно приділити увагу окремим елементам інтерпретації тексту ключових правових норм у цій сфері.

Зокрема, принцип політичної нейтральності, визначений у ст. 40 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р., передбачає зобов'язання відповідних осіб при виконанні своїх службових повноважень дотримуватися політичної нейтральності, уникати демонстрації у будь-якому вигляді власних політичних переконань або поглядів, не використовувати службові повноваження в інтересах політичних партій чи їх осередків або окремих політиків. Він є одним із базових принципів законодавства, що визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

Цей важливий принцип етики державного службовця закріплений у багатьох нормативно-правових актах, зокрема, у ст. 131 Конституції України – щодо членів Вищої ради правосуддя, у ч. 3 ст. 10 Закону «Про державну службу», у ст. 6 Закону «Про Службу безпеки України», у ст. 3 Закону «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р., у ч. 1 ст. 3 Закону «Про прокуратуру», у ч. 5 ст. 7, ч. 3 ст. 8, ст. 10, ч. 4 ст. 61, Закону «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. – щодо органів і підрозділів поліції та поліцейських, які мають забезпечувати захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності, бути незалежними від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань, і котрим заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних цілях. Поняття «політична нейтральність» (іншими словами, «політична неупередженість») відповідно до ст. 10 Закону «Про державну службу» означає нейтральну (рівновіддалену та

неупереджену) позицію уповноважених державою суб'єктів права щодо політичних мотивів, поглядів і переконань, платформ і програм політичних партій, рухів і сил (якщо вони діють правомірно), яка забезпечує сумлінне служіння осіб, на яких поширюється дія цієї статті (перелік дивись нижче), українському суспільству, державі і територіальним громадам.

Суб'єктами, на які поширюється дія цієї статті, є особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також посадові особи юридичних осіб публічного права та особи, які входять до складу наглядової ради державного банку, державного підприємства або державної організації, що має на меті одержання прибутку, крім виборних осіб та осіб, які обіймають політичні посади (тобто посади, які заміщуються представниками партії, що перемогла на виборах, або особою, яка перемогла на виборах, чи призначення на які здійснюється вибраними особами або представницькими органами).

Основна мета ст. 40 згаданого Закону полягає у забезпеченні належного порядку реалізації службових повноважень особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, незалежно від політичної ситуації в державі, однак при цьому складність її правильної інтерпретації та застосування відповідної норми полягає в тому, що законодавство не може вимагати повного відсторонення таких осіб від політичного життя в Україні [3, с. 279], адже кожен громадянин має свій власний світогляд і особисті політичні переконання. Відтак цей принцип може суперечити суспільним або особистим моральним цінностям службовця, що загострює питання про межі лояльності та актуалізує пошуки виходу з такого конфлікту [2, с. 19].

У зв'язку з цим, слід відзначити, що визначений вище принцип політичної нейтральності взагалі не забороняє членство в політичних партіях, крім чітко окреслених у законодавстві окремих винятків. Так, частина 3 ст. 10 Закону «Про державну службу» встановлює, що державний службовець не має права бути членом політичної партії, якщо він займає посаду державної служби категорії «А». До цієї категорії належать посади: Державного секретаря Кабінету Міністрів України та його заступників; державних секретарів міністерств; керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету, та їх заступників; керівників апаратів Конституційного Суду, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів та їх заступників, керівників секретаріатів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів та їх заступників, Голови Державної судової адміністрації та його заступників; керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на

всю територію України (ч. 2 ст. 6 Закону «Про державну службу»). Позапартійними також мають бути працівники СБУ та НАБУ.

Разом із тим, цей принцип встановлює наступні вимоги до діяльності вказаних суб'єктів: по-перше, вимагає, щоб політичні переконання осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, жодним чином не впливали на виконання ними своїх службових повноважень; по-друге, передбачає, що ці особи виконуватимуть свої функції в будь-якій політичній ситуації, за будь-яких умов, незважаючи на зміни політичного характеру, які відбуваються в країні; по-третє, встановлює імперативну заборону обстоювання інтересів певної політичної партії (у тому числі тієї, членами якої вони є), використовуючи службове становище; по-четверте, категорично обмежує можливу демонстрацію власної партійної належності під час здійснення службових повноважень; по-п'яте, закликає посадових осіб турбуватись про те, щоб кожна їхня дія чи причетність до політичних партій чи виборчих блоків не зашкодила впевненості громадян у здатності уповноважених державою суб'єктів неупереджено виконувати свої службові обов'язки.

Принцип політичної нейтральності закріплений у багатьох інших нормативних документах, наприклад, частині 2 розділу 4 Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, затверджених Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 р. № 158 (у редакції наказу Національного агентства України з питань державної служби від 28.04.2021 р. № 72-21). Зокрема, державному службовцю та посадовій особі місцевого самоврядування заборонено у будь-який спосіб використовувати своє службове становище в політичних цілях, у тому числі для залучення державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників бюджетної сфери та інших осіб до участі у передвиборній агітації, акціях та заходах, що організуються політичними партіями. Також у ідентичному для коментованого Закону вигляді цей принцип знайшов відображення у частині 5 розділу 1 Правил етичної поведінки поліцейських, затверджених Наказом МВС України від 09.11.2016 р. № 1179, частині 6 розділу 1 Правил етичної поведінки та запобігання корупції в органах ДФС, затверджених Наказом ДФС України від 01.12.2016 р. № 979. За результатами Моніторингу сприйняття прогресу реформ, що проводив TNS спільно з Національною радою реформ, політична нейтральність державного службовця є бажаною для 50 % опитаних громадян [12]. Політична нейтральність уповноважених осіб тісно пов'язана із принципом лояльності (Кодекс поведінки для державних службовців Комітету міністрів Ради Європи, Правила етичної поведінки державних службовців тощо), а особливо – з принципом неупередженості (ст. 41 Закону України).

Список використаних джерел

1. Pavlyshyn, O. V. , Ustymenko, T. P. , Babiuk, M. P. , Kaida, N. Y. , & Shkrebits, D.V. Social Responsibility as a Performance Indicator of Public Authorities. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 10(3), 111–122. <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0068>. Scopus Journal.
2. Василевська Т.Е. Особистісні виміри професійної етики державного службовця: автореф. дис. ... д-ра держ. упр. К., 2010. С. 19.
3. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / Наук. ред. Хавронюк М. І. К.: Ваіте, 2018. С. 279.
4. Павлишин О. В. Дурдинець М.Ю. Світоглядні та політико-правові передумови протидії корупції в сучасних умовах розвитку українського суспільства. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* / [ред. кол. В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, М. В. Костицький та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – С. 80-84.
5. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія. Харків : Право, 2017. 336 с.
6. Павлишин О. В. Ціннісно-принципові основи правової реформи в Україні (семіотико-правовий аналіз). *Проблеми реалізації та забезпечення ефективності правових реформ*. К. : Видавничий дім «АртЕк», 2016. С. 20-23.
7. Павлишин О. В. Правові реформи в Україні та їх теоретичне осмислення з позицій семіотики права. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення* [Текст] / [В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 255-260.
8. Павлишин О. Справедливість як права цінність. *Science, theory and practice*. Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference. Tokyo, Japan. 2021. Pp. 210-212. DOI: 10.46299/ISG.2021.I.XXIX
9. Павлишин О.В. Актуальні проблеми реформування правової системи України: семіотико-правовий аспект / О.В. Павлишин. *Іменем Закону*. Науковий вісник. 2011. № 1(9). С. 8-12.
10. Павлишин О.В. Реформування правової системи України як філософсько-правова проблема (семіотичний підхід). *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 19-24.
11. Павлишин О.В. Теоретико-методологічні проблеми реформування правової системи України: семіотичний аспект. *Українознавчий альманах*. 2011. Випуск 5. С. 84-87.
12. Портрет ідеального держслужбовця. Режим доступу: <https://tns-ua.com/wp-content/uploads/2016/05/derjs11.png>

Пастух Ігор Дмитрович,

завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ, ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [1] правопорушенням, пов'язаним з корупцією визнається діяння, що не містить ознак корупції, але водночас порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене відповідною особою і за яке законом передбачено такі види юридичної відповідальності як кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова.

Аналіз положень глави 13-А КУпАП свідчить, що за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, встановлено санкції у вигляді накладення таких адміністративних стягнень як штраф, конфіскація та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю передбачена в Кодексі, як правило у якості адміністративного стягнення лише за повторне правопорушення, вчинене особою, яку протягом року вже було піддано адміністративному стягненню. Водночас, ч. 6 ст. 30 КУпАП передбачена можливість застосування цього адміністративного стягнення судом, навіть у випадках, коли в санкції статті Особливої частини цього Кодексу воно не передбачено, але суддя з урахуванням характеру проступку, посади, особи правопорушника та інших обставин справи визнає за неможливе збереження за службовцем займаної посади. Як бачимо, законодавчим правилом конкретних підстав для позбавлення права обіймати посади не встановлено, тож вони можуть довільно тлумачитися суддями. При цьому практика застосування такого покарання, прямо не передбаченого санкцією правопорушення, пов'язаного з корупцією, вже має місце у правозастосовній діяльності [2]. Водночас слід констатувати, що при встановленні неконкретних положень для визначення підстав застосування позбавлення права обіймати посади, передбачених ч. 6 ст. 30 КУпАП, законодавцем був недотриманий принцип правової визначеності, який вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності формулювання правових норм, зокрема їх передбачуваності для громадян. З урахуванням цього вважаємо, що положення розглядуваної статті Кодексу потребують удосконалення.

Викликають певні зауваження й інші норми юридичної відповідальності публічних службовців при виявленні у їх діях правопорушень, пов'язаних з корупцією. Як відомо, адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, передбачена

Кодексом України про адміністративні правопорушення. Водночас наслідки притягнення до такої відповідальності різняться залежно від виду публічної служби яку проходить та чи інша особа. Нерідко в національному законодавстві така обставина (притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією) визначається як підстава для припинення публічної служби.

Розглянемо для прикладу як ця норма діє відносно працівників органів і підрозділів системи МВС України. Так, відповідно до ст. 77 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський звільняється зі служби в поліції, а служба в поліції припиняється, зокрема, у разі набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією. При цьому склад правопорушення, а також вид накладеного стягнення впливу на припинення служби не мають. Подібна норма прописана й щодо осіб начальницького складу служби цивільного захисту, контракт з якими розривається за тих самих умов (ч. 3 ст. 106 Кодексу цивільного захисту) [3]. Достатнім для припинення служби є факт притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, і для посадових осіб Державної прикордонної служби України [4].

Проте законами передбачені й інші правові наслідки притягнення особи до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією. Так, публічна служба працівників органів і підрозділів системи МВС, на яких поширюється дія Закону України «Про державну службу» [5] припиняється лише за умови, що притягнення їх до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язане з корупцією, полягатиме у накладенні судом не будь-якого адміністративного стягнення, а лише позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування.

Стосовно осіб, які для цілей Закону «Про запобігання корупції» прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (посадові особи юридичних осіб публічного права, особи, які надають публічні послуги, представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій), як правило, додаткових наслідків у вигляді обов'язкового звільнення з роботи взагалі непередбачено.

Різними є строки можливого вступу (повернення) на відповідну службу після притягнення їх до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язане з корупцією: на службу до ДСНС та ДПС – один рік після притягнення, державна служба – три роки, в поліцію така особа не може бути призначена взагалі. Водночас особа може спробувати вступати на службу в ДБР, НАБУ та інші правоохоронні органи, де такий термін також дорівнює одному року після

притягнення до відповідальності. Обґрунтованість такого підходу законодавця складно зрозуміти.

Як бачимо, законодавець по-різному визначає наслідки притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, осіб уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, незважаючи на перебування в одній групі суб'єктів, на яких поширюються вимоги Закону України «Про запобігання корупції». Спробую запропонувати власний варіант вирішення проблеми такого регулювання. Він побудований на наступних міркуваннях.

Усі адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, що містяться у гл. 13-А КУпАП, відповідно до їхнього складу можна поділити на дві групи:

а) адміністративні правопорушення, пов'язані з виконанням службових обов'язків (ст. 172-5 – лише щодо порушення обмежень щодо одержання подарунків у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи; ст. 172-7 – неповідомлення про реальний конфлікт та дія в умовах реального конфлікту інтересів (тобто суперечності між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень вчинення дій під час їх виконання); ст. 172-8 – незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень). У цих проступках порушення антикорупційного законодавства відбувається під час виконання професійних владних та інших службових повноважень;

б) адміністративні правопорушення, безпосередньо не пов'язані з виконанням службових обов'язків (ст. 172-5 – щодо прийняття подарунків, що не відповідають загальноновизнаним уявленням про гостинність; ст. 172-4 – порушення вимог суміщення та сумісництва; ст. 172-6 – порушення вимог фінансового контролю та ін.). Ці проступки вчиняються особами у зв'язку з недотриманням додаткових обмежень, заборон або невиконанням обов'язків, які не стосуються тієї роботи, що виконується ними за посадою.

З урахуванням цього, вважаю, що наслідки вчинення різних за своєю сутністю, природою, та суспільною шкідливістю адміністративних проступків, пов'язаних з корупцією, не можуть бути однакові, оскільки порушують низку принципів юридичної відповідальності: справедливості, індивідуалізації покарання, відповідності провини та покарання тощо. Тому припинення публічної служби як наслідок притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язане з корупцією, має наставати лише у випадках вчинення правопорушень, пов'язаних із виконанням службових обов'язків, в інших випадках звільнення має бути наслідком вчинення правопорушення особою, на яку

протягом року було накладено адміністративне стягнення (тобто на підставі рішення суду).

Термін можливого поновлення на публічну службу у таких випадках слід встановити загальний – три роки.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65649269>.

3. Кодекс цивільного захисту 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458.

4. Про Державну прикордонну службу України. Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27. Ст. 208.

5. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. Ст. 43.

Помазанов Андрій Віталійович,

науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем превентивної діяльності

та запобігання корупції ННІ № 3

Національної академії внутрішніх справ,

доктор філософії з галузі знань «Право»

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В ПИТАННІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ТА ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

На сьогодні корупційні злочини залишаються однією з найбільш істотних перепон до формування в Україні належних умов функціонування державних та приватних інститутів, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату, а також розвитку держави й суспільства в цілому. Належне організаційне, інституційне, законодавче та практичне забезпечення запобігання корупції упродовж багатьох років не лише не втрачало своєї актуальності, але й набувало нових обертів, зважаючи на низку об'єктивних та суб'єктивних факторів, що зумовлювали удосконалення корупційних методів, зростання корупційних ризиків у різних сферах суспільних відносин та формування нових підходів до боротьби з таким явищем на державному рівні, зокрема, силами правоохоронних органів.

За даними дослідження Міжнародної організації боротьби з корупцією Transparency International, у 2019 році показники Індексу сприйняття корупції в Україні зумовили перебування її на 126 місці зі 180 можливих серед інших країн [1]. Беручи до уваги показники цього самого рейтингу за попередні три роки, Україна фактично повернулася до «здобутків» 2017 року. Це означає, що з точки зору правозастосування якість боротьби з корупцією в Україні, незважаючи на намагання

реформувати антикорупційні інститути, не поліпшується. Таким чином, досі пануючою залишається так звана «первісна природа» корупції [2, с. 148], інтегрована у сучасне суспільство.

З огляду на дані експертних досліджень, серед факторів, які знижують рівень ефективності протидії корупції, відзначають такі, як недосконалість законодавства, недоліки системи державних інститутів з протидії корупції, прояви корупції в діяльності правоохоронних та судових органів тощо [3]. Водночас, аналіз доктринальних джерел свідчить про те, що саме наведені елементи у своєму комплексі та за своєю сутністю є базовими для боротьби з корупцією.

Зокрема, Н. П. Підбережник, звертаючись до концепції «належного врядування», що становить комплексний механізм запобігання та протидії корупції в країнах ЄС, наголошує на базовому характері принципів відкритості влади, прозорості та зрозумілості процедур прийняття управлінських рішень, наявності дієвих механізмів контролю за діяльністю органів держаної влади тощо [4, с. 158–159].

Відповідно до даних звітності за січень-грудень 2020 року, оприлюдненої на веб-порталі Офісу Генерального прокурора, результативність діяльності НАБУ є не досить значною. Так, за звітний період обліковано 128 кримінальних правопорушень щодо зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК), з яких у 5 випадках вручено повідомлення про підозру; 5 кримінальних правопорушень щодо декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК), з яких у 4-х випадках вручено повідомлення про підозру; 82 кримінальні правопорушення щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК), з яких лише у 9-х вручено повідомлення про підозру; 38 кримінальних правопорушень щодо пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК), з яких у 20 випадках вручено повідомлення про підозру; 12 кримінальних правопорушень щодо зловживання впливом (ст. 369-2 КК) та 4 повідомлення про підозру відповідно [5].

Наведене переконливо свідчить про те, що реформування антикорупційного законодавства, яка проводиться в Україні вже протягом понад десяти років, практично не обмежує реальні корупційні практики.

Так, де-факто навіть положення ратифікованої Україною Конвенції ООН проти корупції на сьогодні досі не реалізовано повною мірою. Зокрема, з огляду на показники практики, державна політика у сфері протидії корупції наразі не може оцінюватися як ефективна та скоординована, яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й невідкупності, прозорості й відповідальності [6].

Особливу роль у процесі удосконалення антикорупційної політики відіграє належне законодавче забезпечення та координація діяльності уповноважених правоохоронних органів. Важливим у цьому контексті виступає наділення таких органів достатнім обсягом

релевантних меті їхньої діяльності повноважень з одночасним встановленням достатніх процедурних важелів, що забезпечать ефективність діяльності та, поряд з цим, фільтрів, які унеможливають ті чи інші зловживання.

Системна боротьба з корупційними явищами є неможливою без удосконалення державного регулювання взаємовідносин людини і влади у сфері запобігання та протидії корупції, приведення національної нормативно-правової бази у повну відповідність до міжнародних норм та рекомендацій. Водночас, слушним видається й міркування, згідно з яким необхідним для боротьби з корупцією, як системним явищем, вимагає спільних скоординованих системних дій державної виконавчої влади; органів місцевого самоврядування; силових органів включно з судами; бізнесу; громадянського суспільства та засобів масової інформації як «четвертої гілки влади» [7, с. 208–209].

Водночас, сьогодні, на жаль, передчасним було б говорити про те, що таких ідеалів досягнуто, адже попри функціонування низки спеціалізованих антикорупційних органів, зокрема, НАБУ, САП, НАЗК, реальні масштаби корупційних дій в Україні фактично не скорочуються. Хоча, наприклад, з огляду на інтегруючу роль закону в процесі регулювання протидії корупції можна стверджувати, що прокуратура мала б відігравати самостійну й, водночас, системоутворюючу роль, сприяючи сприяє реалізації потужностей інших органів, спрямованих на боротьбу з корупцією, з використанням власних визначених законом повноважень і правових засобів [8, с. 101].

Одним із надважливих елементів реалізації антикорупційної політики має стати необхідність ретельного планування законотворчості у цій частині. Проте, потрібно розуміти, що, попри нагальність наведеного, саме по собі виконання такої вимоги не здатне стати «антикорупційною панацеєю», адже без вжиття дотичних правозастосовних заходів навряд чи реально відповісти на всі ті виклики, що на сьогодні постають перед державою.

Не варто забувати і про органи судової влади і конституційного контролю, які виконують функції належного правового стримування законодавчої і виконавчої влади, а також контролю за діяльністю цих гілок влади з метою недопущення виходу за межі повноважень. Разом з тим, не можна не погодитися і з тим, що сам по собі процес перевірки суддів у цій частині мусить мати належний рівень прозорості та здійснюватися абсолютно неупередженими суб'єктами, що наразі так і не було реалізовано в новоухвалених профільних законах.

Визначаючи основні функції антикорупційної політики можна виділити такі, як попередження конфлікту інтересів, перевірка майнових декларацій посадових осіб та забезпечення доступу до відповідної інформації громадськості. Водночас, говорячи про групу превентивних функцій, серед інших виокремлюють підвищення прозорості публічної служби, а про так звані «репресивні» функції – акцентують на потенціалі кримінального переслідування. Водночас, слід зауважити, що особливо важливим у даному розрізі виступає гарантування дотримання основних

засад кримінального провадження, визначених ст. 7 КПК, з метою виконання завдань кримінального провадження у даній категорії справ. Особливого значення набуває й максимальна скоординованість дій правоохоронних органів, забезпечення ефективного процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних проваджень, а також належного рівня змагальності сторін під час досудового розслідування та невідступне виконання обов'язків сторін кримінального провадження на стадії судового розгляду й дотримання їхніх прав судом.

Доволі дискусійними є задекларовані у проєкті Антикорупційної стратегії держави на 2020–2024 роки [10] (поряд з необхідністю забезпечення невідворотності юридичної відповідальності) пропозиції щодо запобігання корупції у пріоритетних сферах, якими є діяльність суду, прокуратури та поліції. Наприклад, пропонується імплементувати в законодавство поняття обґрунтованого сумніву в доброчесності судді, що саме по собі не відповідає вимозі правової визначеності. Більше того, усі сумніви у доброчесності судді мають, на думку НАЗК, тлумачитися не на його користь [10]. Зважаючи на означене, можна прогнозувати появу ймовірних замовних проваджень відповідного характеру і, як наслідок, поновлення порушених прав суддів у судовому порядку, що в підсумку потягне за собою значні видатки на передбачені законом компенсації. Чи виграє від такого кроку держава та суспільство – питання риторичне.

З огляду на викладене, необхідним, у контексті оптимізації державної антикорупційної політики, є гарантування збалансованого співвідношення між правовим та інституційним забезпеченням протидії корупції, недопущення наділення уповноважених органів надмірними або винятковими правами з метою унеможливлення перевищення ними своїх повноважень, а так само – мінімізація ризиків довільного трактування відповідних законодавчих норм, у тому числі, шляхом зведення до мінімуму обсягу дискреційних повноважень.

Список використаних джерел

1. Індекс сприйняття корупції: дослідження за 2019 рік. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2019/>
2. Андрущенко Л. В. Сутність явища «корупція» та причини її існування в Україні. Право і суспільство. 2016. № 3(1). С. 148–153.
3. Результати соціологічного дослідження Центру Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia>
4. Підбережник Н. П. Управлінські механізми запобігання та протидії корупції в країнах ЄС: досвід Польщі. Ефективність державного управління. 2013. Вип. 36. С. 158–165.
5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 р. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>
6. Конвенція ООН проти корупції рийнята на засіданні 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 31 жовт. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
7. Задорожний С.А. Механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади: дис. ... канд. наук держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2016. 251 с.

8. Козьяков І., Рибка М. Місце і роль органів прокуратури у протидії корупції. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 4. С. 95-102.

9. Висновок КРЄС Про запобігання корупції серед суддів № 21 (2018). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/opinio_21-UA_1.pdf

10. Проект Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007

Рогатюк Ігор Володимирович,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики Навчально-наукового
гуманітарного інституту Національної
академії Служби безпеки України, доктор
юридичних наук, доцент, старший науковий
співробітник

СТАН ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ЗАЛИШАЄ БАЖАТИ КРАЩОГО

Якщо поглянути в історію міжнародних зобов'язань України у сфері запобігання та протидії корупції то така історія буде не дуже яскравою і результативною.

Після приєднання України до Стамбульського плану дій з боротьби проти корупції Антикорупційної мережі ОЕСР з 2004 року і станом на початок 2021 року нами пророблено певну роботу на цьому напрямі [1]. З набранням для України чинності Цивільною конвенцією Ради Європи про боротьбу з корупцією з 01 січня 2006 року [2], Кримінальною конвенцією Ради Європи про боротьбу з корупцією з 01 березня 2010 року Україна стала членом GRECO і стосовно неї було розпочато проходження оцінювання в рамках моніторингового механізму GRECO [3]. З набранням для України з 01 січня 2010 року чинності Конвенцією ООН проти корупції стосовно України відповідним конвенційним органом – Конференцією держав - учасниць Конвенції ООН проти корупції – проводиться вже другий цикл огляду результатів імплементації Україною положень цієї Конвенції. Окрім цього після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [4], нашою державою також взято певні зобов'язання з цієї проблематики.

Протягом 2006–2020 років Україна пройшла чотири раунди моніторингу GRECO. За результатами 1-го і 2-го раундів із 25 рекомендацій повністю виконаними є лише 9. Після 3 раунду, із 16 рекомендацій нами повністю не виконано жодної. За наслідками 4 раунду оцінювання із 31 рекомендації, GRECO дійшла висновку, що Україна виконала задовільно або у задовільний спосіб 5 із 31 рекомендації, 15 – виконані частково, а 11 рекомендації не виконані [5, с. 108–132]. Аналізуючи наведену тематику можна прийти до логічного

висновку, однак не з юридичної галузі знань. А з медичної: – «Не можна бути вагітною, частково», так і з міжнародними зобов'язаннями їх треба або виконувати або не брати. Бо як свідчить історія зазначених правовідносин такий процес розтягується на роки і навіть десятиліття без належного результату...

За умови ж якісного виконання зобов'язань варто було б розпочати із фундаментального документу, яким може стати Антикорупційна стратегія, що в майбутньому визначить чіткий алгоритм для досягнення конкретних цілей.

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про запобігання корупції» [6] засади антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) визначаються Верховною Радою України. Антикорупційна стратегія розробляється Національним агентством з питань запобігання корупції (далі – Національне агентство) на основі аналізу ситуації щодо корупції та реалізується шляхом виконання державної програми.

З позиції Національного агентства, попередня Антикорупційна стратегія (на 2014–2017 роки) та Державна програма з її реалізації були якісними програмними документами з високим антикорупційним потенціалом. Утім, реалізувати цей потенціал повною мірою не вдалося насамперед через тривалий процес створення антикорупційних інституцій. Наприкінці 2017 року завершився період дії Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки, що призвело надалі до розбалансованої та малоефективної антикорупційної діяльності публічних інституцій [5].

Водночас, на відсутності цього стратегічного документу, а також низки інших законів антикорупційного спрямування наголошують наші партнери та міжнародні організації у яких Україна має членство. (Насамперед це GRECO, Антикорупційна мережа ОЕСР, UNCAC та ін.) Звідси випливають міжнародні зобов'язання України у сфері запобігання та протидії корупції щодо імплементації міжнародних актів до вітчизняного законодавства.

Таким чином, взявши до уваги вимоги чинного законодавства, а також практику міжнародних відносин у царині протидії з корупцією на державному рівні необхідно вжити заходів антикорупційного характеру.

– рекомендувати Верховній Раді України затвердити Державну антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки;

– завершити процес з прийняття судової реформи;

– завершити обрання керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

– забезпечити початок роботи Бюро економічної безпеки України та правоохоронного органу;

– удосконалити нормативне регулювання у сфері публічних закупівель шляхом унеможливлення укладання непрозорих угод та вжити інших важливих заходів, що випливають із нашого бажання стати вільними від цього соціально-негативного явища.

Список використаних джерел

1. Стамбульський план дій з боротьби проти корупції: міжнар. док. від 21 січня 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-04#Text.
2. Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією: міжнар. док. від 04 листопада 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.
3. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією: міжнар. док. від 27 вересня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнар. док. від 30 листопада 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
5. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2020 році URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/NAZK_Nats.dopovid_15_06.pdf.
6. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

Савченко Андрій Володимирович,
заступник начальника відділу Головного
слідчого управління Державного бюро
розслідувань, доктор юридичних наук,
професор

ПИТАННЯ ПЕРЕЛІКУ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВопорушень І КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВопорушень, ПОВ'язаних ІЗ КОРУПЦІЄЮ

Результати проведеного нами вибіркового дослідження офіційних сайтів (веб-порталів) відповідних державних органів дозволяють зробити невтішні висновки про те, що дуже часто інформація про перелік корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією (*зазвичай вона подається в рубриці про національне антикорупційне законодавство чи запобігання корупції. – А.С.*), є перекрученою, не враховує останні зміни й доповнення до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України), передбачає змішування кримінально-правових та адміністративно-правових норм і термінів тощо (інформація у цій статті подана станом на 23.11.2021).

Наприклад, на сайті Міністерства у справах ветеранів України перелік корупційних кримінальних правопорушень не охоплює вказівку на кримінальне правопорушення, передбачене ст. 369-2 КК України, а кримінальне правопорушення, передбачене ст. 369-3 КК України, безпідставно віднесено до кримінальних правопорушень,

пов'язаних з корупцією. Сайт Державної служби морського та річкового транспорту України оперує специфічною конструкцією – «злочини та адміністративні правопорушення у сфері корупції». Сайт Головного управління Пенсійного фонду України в Одеській області пропонує відносити до «кримінальних, пов'язаних з корупцією правопорушень» правопорушення, передбачене ст. 96-3 «Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру» КК України, однак, по-перше, термін «кримінальні, пов'язані з корупцією правопорушення» національному КК не відомий, а у ст. 96-3 цього Кодексу взагалі не йдеться про конкретний склад кримінального правопорушення. На офіційному веб-порталі Фонду соціального страхування України (Управління виконавчої дирекції Фонду в Чернігівській області) з 18.12.2019 взагалі не оновлювалася інформація про «відповідальність за вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення» тощо.

Більше того, в окремих випадках на офіційних сайтах навіть подається інформація про підслідність окреслених вище кримінальних правопорушень, при чому переважно зазначається, що їх досудове розслідування здійснюють виключно слідчі органів Національної поліції України та детективи Національного антикорупційного бюро України. Автори таких текстів нехтують навіть поверховим аналізом положень ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до яких досудове розслідування корупційних кримінальних правопорушень можуть здійснювати також слідчі органів безпеки та слідчі органів Державного бюро розслідувань. Доходить до того, що на офіційному сайті Антимонопольного комітету України в електронній формі розміщена Пам'ятка щодо застосування антикорупційного законодавства (рік створення – 2021), в якій на с. 26–27 наголошується, що до «корупційних злочинів» (*а не до «корупційних кримінальних правопорушень».* – А.С.) належить... «провокація підкупу (ст. 370 КК)», тоді як про кримінальні правопорушення, передбачені статтями 262, 308, 312, 313, 320, 410, 368-5, 369-3 КК України, там взагалі не згадується, хоча згідно закону вони є корупційними.

Отже, можна тільки уявити собі рівень «антикорупційних» знань тих громадян, хто вивчає такого роду пам'ятки або отримує інформацію з офіційних сайтів зазначених вище та деяких інших державних органів.

Наведена вище ситуація змушує нас ще раз поставити питання, відповідь на яке здавалося б лежить на поверхні та є добре відомою всім, насамперед юристам: яким є перелік корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за чинним КК України? Насправді не варто очікувати, що відповідь на поставлене питання буде легкою, при цьому не допоможе навіть звернення до відповідних кодексів, науково-практичних

коментарів чи офіційних баз законодавства України. Отже, пропонуємо розглянути все докладніше.

Немає сумнівів, що встановлення переліку (на думку окремих науковців – поняття. – А.С.) «корупційних кримінальних правопорушень» (спочатку це були «корупційні злочини») у національному кримінальному законодавстві цілком і повністю відповідало міжнародним стандартам та найкращим практикам нормотворчості у зарубіжних країнах.

Уперше в нашій державі така подія відбулася на підставі Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII, який набрав чинності 25.01.2015. Вказаний Закон України доповнив ст. 45 КК України приміткою такого змісту: *«Примітка. Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені частиною другою статті 191, частиною другою статті 262, частиною другою статті 308, частиною другою статті 312, частиною другою статті 313, частиною другою статті 320, частиною першою статті 357, частиною другою статті 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 354, 364, 364-1, 365-2, 368–370 цього Кодексу»*. Уявляється, що це було зумовлено тим, що саме у вказаній статті вперше по тексту КК України згадувалося про термін «корупційні злочини» (у зв'язку з вирішенням питань про звільнення особи від кримінальної відповідальності), а отже з позиції законодавчої техніки існувала потреба в його визначенні (через створення відповідної примітки та наведення переліку конкретних частин статей/статей) саме в межах окресленої вище кримінально-правової норми.

Пізніше законодавець переглянув редакцію згаданої примітки до цієї статті. На підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12.02.2015 № 198-VIII, який набрав чинності 04.03.2015, примітка до ст. 45 КК України отримала нову редакцію: *«Примітка. Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 цього Кодексу»*.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII, положення якого остаточно набрали чинності 01.07.2020, виклав примітку до статті 45 КК України у такій редакції: *«Примітка. Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені*

статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 цього Кодексу». Однак, до 01.07.2020 законодавець встиг ухвалити низку змін, які стосувалися й редакції примітки до ст. 45 КК України. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції» від 02.10.2019 № 140-IX (набрав чинності 18.10.2019) примітку до ст. 45 КК України після цифр «365-2» було доповнено цифрами «366-1», а Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» від 04.03.2020 № 524-IX (набрав чинності 20.03.2020) у примітці до статті 45 цифри «368–369-2» були замінені цифрами «368, 368-3–369, 369-2, 369-3».

Насамкінець Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17.06.2020 № 720-IX, який набрав чинності 03.07.2020 (тобто пізніше, ніж Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. – А.С.), примітка до ст. 45 КК України отримала ще одну редакцію.

Зокрема, у тексті Закону України від 17.06.2020 № 720-IX знаходимо такі положення:

«117. У розділі I Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (Відомості Верховної Ради України, 2019 р., № 17, ст. 71):

...

2) у пункті 2:

абзац четвертий підпункту 44 викласти в такій редакції:

«Примітка. Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 366-1, 368, 368-3–369, 369-2, 369-3 цього Кодексу».

При цьому зазначимо, що Рішенням Конституційного Суду України від 27.10.2020 № 13-р/2020 ст. 366-1 «Декларування недостовірної інформації» КК України було визнано такою, що не відповідає Конституції України (неконституційною). Невдовзі було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування

декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 04.12.2020 № 1074-IX (набрав чинності 30.12.2020), де прямо наголошувалося на такому:

«2. У Кримінальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131):

1) статтю 366-1 виключити;».

Водночас відповідних редакційних змін у примітці до ст. 45 КК України зроблено не було. І якщо ст. 366-1 виключено з КК України, то залишається дискусійним таке питання: чи автоматично з тексту примітки до ст. 45 КК України має зникнути вказівка на зазначену статтю або все ж таки вказівка на ст. 366-1 цього Кодексу у примітці наявна (хоча і формально), а тому має місце прогалина у кримінальному праві? Крім того, Закон України від 04.12.2020 № 1074-IX доповнив КК України ст. 366-2 «Декларування недостовірної інформації» та ст. 366-3 «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», однак вони не були включені до переліку корупційних кримінальних правопорушень через відсутність відповідних змін.

Наявність зазначених вище дві статті підставі Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 29.06.2021 № 1576-IX, який набрав чинності 21.07.2021, отримали нову редакцію та були віднесені законодавцем до «кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» (нагадаємо, що примітку до ст. 45 КК України було доповнено абзацом другим такого змісту: «Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 цього Кодексу»). Завдяки такому законодавчому кроку були узгоджені положення КК України та Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII, оскільки останній передбачав обов'язкове встановлення кримінальної відповідальності за вчинення «корупційних правопорушень, пов'язаних з корупцією» (ч. 1 ст. 1, ч. 1 ст. 65).

Отже, сподіваємося, що наведені вище обґрунтування допоможуть широкому загалу сформулювати необхідне уявлення про те, яким на теперішній час має бути перелік корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за чинним КК України.

Сербин Руслан Андрійович,
проректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор;
Стрільців Олександр Михайлович,
уповноважений з антикорупційної
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ПРОБЛЕМИ РОЗГЛЯДУ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО КОРУПЦІЮ

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» від 17 жовтня 2019 року були внесені зміни у Розділ VIII «Захист викривачів» Закону України «Про запобігання корупції», якими, зокрема, передбачається новий порядок отримання, реєстрації, розгляду й обліку повідомлень про можливі факти корупційних правопорушень і правопорушень, пов'язаних з корупцією, а також інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» та відповідних антикорупційних програм (далі – повідомлення про корупцію).

У подальшому Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів» було змінено порядок розгляду повідомлень про корупцію – тепер такі повідомлення будуть надаватись через Єдиний портал повідомлень викривачів, адміністратором якого буде Національне агентство з питань запобігання корупції.

Необхідно зупинитися на двох проблемах, які можуть виникати під час розгляду таких повідомлень.

По-перше, на сьогодні не визначено, як буде здійснюватись процедура встановлення анонімне чи неанонімне повідомлення про корупцію. Відповідно до розділу VIII Закону України «Про запобігання корупції» він присвячений лише повідомлення про корупцію, які здійснюють викривачі. Такі повідомлення можуть бути як письмовими, так і усними, а також анонімними й неанонімними. Адже, якщо таке повідомлення анонімне, але воно надійшло не від викривача, воно повинно розглядатися відповідно до інших законодавчих актів, зокрема Закону України «Про звернення громадян», ст. 8 якого передбачає, що *«Письмове звернення без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство, визнається анонімним і розгляду не підлягає»*.

По-друге, недосконала процедура захисту як викривача, так і осіб, які будуть проводити службові розслідування за повідомленнями таких осіб. Так, за незаконне розкриття відомостей про викривача настає відповідальність за ч. 2 ст. 172⁵ КУпАП, а саме за незаконне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх

інтересах чи в інтересах іншої фізичної або юридичної особи інформації про викривача, його близьких осіб чи інформації, що може ідентифікувати особу викривача, його близьких осіб, яка стала їй (їм) відома у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень».

У підпункті 1 пункту 1 «Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та осіб, які для цілей Закону України «Про запобігання корупції» порівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 р. № 950, прямо передбачено, що особа, стосовно якої проводиться службове розслідування, має право, отримувати інформацію про підстави проведення такого розслідування. Таким чином фігурант службового розслідування має право знати, хто повідомив про нього у відповідні органи.

Майже аналогічна ситуація щодо поліцейські, стосовно яких проводяться службові розслідування, відповідно до Порядку проведення службових розслідувань у Національній поліції України, затвердженого наказом МВС України від 7 листопада 2018 р. № 893, мають право *«подавати клопотання про отримання і залучення до матеріалів розслідування нових документів, отримання додаткових пояснень від осіб, які мають стосунок до справи»*, а саме наполягати, наприклад, на проведенні опитуванні викривача, якщо це неанонімна особа. А через наступне своє право *«ознайомлюватися з матеріалами, зібраними під час проведення службового розслідування, робити їх копії за допомогою технічних засобів з урахуванням обмежень, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, Законами України «Про захист персональних даних», «Про державну таємницю» та іншими законами»*, фігурант розслідування може встановити викривача через протокол опитування. Також ідентифікувати викривача можна через наказ про призначення службового розслідування, так як відповідно до вказаного вище Порядку у такому наказі повинно бути зазначено підстава проведення службового розслідування. Таким чином, якщо в наказі хтось вкаже дійсні установчі дані викривача, він стане відомий фігуранту розслідування.

Вирішення вказаних недоліків повинно бути передбачено під час розроблення положення про Єдиний портал повідомлень викривачів, яке на даний час займається Національне агентство з питань запобігання корупції.

Середюк Віталій Юрійович,

начальник територіального сервісного центру
№ 8049 регіонального сервісного центру ГСЦ
МВС в м. Києві (філія ГСЦ МВС), кандидат
юридичних наук, доцент

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА В ТЛУМАЧЕННІ НОРМ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Українське законодавство в цілому потребує змін, пов'язаних з уточненням тлумачень багатьох його норм, які юридичною мовою виражають сутність певних суспільних явищ, фактів і станів реального життя. Крім того необхідно створювати нові норми для більш точного правового позначення тих сторін суспільних відносин, через які робота суддів при ухваленні ними рішень неефективна.

Переважно в країнах, де корупція є поширеним явищем, населення пов'язує з нею всі проблеми: від відмови в працевлаштуванні до програшу судової справи та негативної оцінки на екзамені. Втім, подібний результат міг стати також наслідком особистої помилки, некомпетентності, нерозуміння духу і букви закону, недосконалої процедури тощо. Все це може створити враження корупції та, водночас може бути багато різних причин того, чому ситуація склалася саме так.

Як зазначив Конституційний Суд України, попри те, що корупція є однією з основних загроз національній безпеці України, протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів та приписів законодавства, ухваленого відповідно до Конституції України [1].

Корупція – це соціальна проблема у всіх секторах суспільного життя. Діагноз цього явища необхідний з тієї причини, що корупція асоціюється зі зловживанням державними повноваженнями для досягнення приватної вигоди. Корупція – це негативне перетворення, яке має системний характер та призводить до порушення демократичних принципів функціонування економіки, безпеки, проведення внутрішньої та міжнародної державної політики. Закладена в нормах права можливість сприяти корупційним діям і рішенням – це корупціогенність. Зазначене явище обумовлюється наявністю в законодавчих актах корупційних чинників – нормативно-правових конструкцій і рішень, що підвищують корупційну небезпеку та роблять норми корупціогенними [2, с. 211].

Корупція стримується шляхом структурних реформ, надійних та тривалих антикорупційних законів та узгодженого інституційного механізму їх впровадження та забезпечення, що підтримується незалежним, справедливим та неупередженим правосуддям. Однак для того, щоб боротьба з корупцією була успішною, необхідні незалежне

судочинство та правоохоронні органи, вільні від політичного та лобістського втручання [3].

Міжнародний досвід показує, що прийняття законодавства виявляється недостатнім. Часто основна проблема полягає у його реалізації. У деяких країнах закон застосовується вибірково або законодавство є лише формальним. Експертна спільнота згідно з тим, що законодавча реформа має супроводжуватись іншими заходами, які охоплюють підготовку співробітників судових органів та органів правопорядку щодо тлумачення і застосування нового законодавства [4, с. 57].

Наведемо, до прикладу причини суперечок між прихильниками і противниками інтерпретації Закону «Про запобігання корупції» до якого 23 березня 2017 року парламент України ухвалив зміни, розширивши список суб'єктів, яких закон зобов'язує подавати е-декларації, і, включивши до нього нову категорію «фізичних осіб». Критики закону стверджують, що це акт помсти активістам громадянського суспільства, що борються з корупцією. Прихильники закону заявляли, що громадські активісти подеколи так само корумповані, як і чиновники, оскільки лобіюють інтереси своїх спонсорів (олігархів або політиків) й проповідують стандарти, які самі не наслідують. Навіть Національне агентство з питань запобігання корупції не надало чітких роз'яснень щодо того, як слід розуміти цей закон. Внаслідок цього, емоційні заяви, вкупі з уривчастими й маніпулятивними юридичними висновками, підготували ґрунт для хибних уявлень та упереджених тлумачень закону [5].

У зв'язку з наведеним законодавчим актом до Конституційного Суду України було спрямовано конституційне подання 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. Велика палата Конституційного Суду України розглянула на пленарному засіданні справу та вирішила визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII зі змінами, а саме: частини другої статті 1; частини першої статті 6 щодо надання Президенту України повноважень призначати на посаду та звільняти з посади Директора Національного антикорупційного бюро України; пункту 1 частини третьої, абзацу другого частини дев'ятої статті 7; другого речення абзацу другого частини шостої статті 26 щодо визначення Президентом України одного члена комісії зовнішнього контролю; частини другої статті 31 [6].

Конституційний Суд України дійшов висновку, що зазначені приписи Закону спричиняють порушення балансу в системі

функціонування державної влади (системи стримувань і противаг) та, як наслідок, призводять до послаблення конституційних гарантій забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також до негативного впливу на стабільність конституційного ладу [6].

Згодом, у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України Конституційний Суд України ухвалив рішення визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними): пункти 6, 8 частини першої статті 11, пункти 1, 2, 6–10-1, 12, 12-1 частини першої, частини друга – п'ята статті 12, частина друга статті 13, частина друга статті 131, стаття 35, абзаци другий, третій частини першої статті 47, статті 48–51, частини друга, третя статті 52, стаття 65 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами, стаття 366-1 Кримінального кодексу України [3].

Дослідивши склад злочину, передбаченого статтею 366-1 Кримінального кодексу України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що використання юридичних конструкцій, у яких відсутній чіткий перелік законів, унеможливає однозначне визначення кола суб'єктів злочину, а бланкетні норми унеможливають встановлення кола їх адресатів. Як наслідок, до відповідальності за умисне неподання декларації може бути притягнуто осіб, які не можуть бути учасниками правовідносин з декларування, а тому свідомо не виконали такого обов'язку. Зазначене не узгоджується з поняттям правової держави та принципом верховенства права, закріпленим у частині першій статті 8 Основного Закону України, зокрема такими його елементами, як юридична визначеність та передбачуваність закону [3].

Венеціанська комісія розкритикувала рішення Конституційного Суду України в частині антикорупційного законодавства, зазначивши, що не має чіткої аргументації, не має твердої основи в міжнародному праві і, можливо, було запламовано серйозною процедурною помилкою – невірним питанням про конфлікт інтересів деяких суддів. На цьому тлі Венеціанська комісія пропонує Верховній Раді України стосовно статті 366-1 Кримінального кодексу України, визнаної Конституційним Судом України недійсною, відновити кримінальну відповідальність за подання завідомо неправдивої декларації або за її неподання, але закон може більш детально зазначити санкції, що відповідають ступеню кримінальної відповідальності, зі збереженням, наприклад, покарання у вигляді тюремного ув'язнення для випадків вище певного порогу і для злочинців, що діють з наміром [7].

Розуміння принципів тлумачення права є найкращим знаряддям в допомозі для правильного тлумачення спірних положень закону з метою досягнення зрозумілості та передбачуваності його

правозастосування. Відправною точкою будь-якого аналізу повинно бути прочитання закону відповідно до усталених норм тлумачення права. Тлумачення не може бути поверхневим і не може викривляти зміст закону таким чином, аби той суперечив заявленій меті або Конституції України. Також численні інтерпретації спираються на висновки, зроблені з окремих фрагментів тексту, які було вирвано з ширшого контексту закону, чим порушується інший принцип тлумачення права: положення закону не можна розглядати у відриві від цілого, вирваними з контексту. Загально прийнято, що розробляючи закони законодавець очікує, що при тлумаченні не нехтуватиметься їх контекст. Також вкрай важливо, щоб правові норми тлумачилися відповідно до змісту того, як вони послідовно використовуються в законодавчому акті, що аналізується [5].

Таким чином, єдиний орган конституційної юрисдикції України в процесі формування юридичних позицій стосовно запобігання корупції особливу увагу акцентує на таких вимогах юридичної техніки: 1) ясність і недвозначність норм, які встановлюють кримінальну відповідальність; 2) забезпечення загального принципу юридичної визначеності (якість приписів права, тобто їх доступність, чіткість формулювання); 3) передбачуваність у застосуванні закону; 4) якість юридичних конструкцій.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019.
2. Онищук І. І. Правовий моніторинг: проблеми методології, теорії та практики: монографія. Івано-Франківськ – Дрогобич: Коло, 2017. 512 с.
3. Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року №13-р.
4. Основные концепции антикоррупционной деятельности. Учеб. пособ. 2-е издание. Совет Европы, ноябрь 2014 года. М., 2014. 206 с.
5. Гіць А. Зруйнована довіра: дискусія навколо останніх змін до антикорупційного законодавства. Вокс Україна. 4 Травня 2017. URL: <https://voxukraine.org/e-deklaruvannya-dlya-gromadskih-aktivistiv-chi-pidut-na-korist-zmini-antikoruptsiynogo-zakonu/>
6. Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2020 року № 11-р.
7. Венеціанська комісія розкритикувала рішення КСУ в частині антикорупційного законодавства та надала низку конкретних рекомендацій. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/708887.html>

Стратулат Наталія Вікторівна,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент;
Корольчук Віктор Володимирович,
провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ЛЕКСЕМА «КОРУПЦІЯ» ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ ПРАВНИЧОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Досліджуючи природу мови, зокрема і правничої, науковці у своїх працях (В. фон Гумбольдт, І.А. Бодуен де Куртене, Л.В. Щерба, М. Хомський, Д.М. Шмельов та ін.) визначають динамізм мовної системи як її незаперечну і очевидну властивість. Його природа базується на тому, що в основі актів комунікації, засобом практичного здійснення яких є мова, лежить відображення людиною навколишньої дійсності, яка сама знаходиться в постійному русі та розвитку. Тобто імпульси змін виходять від історично змінюваного середовища, у якому функціонує мова.

Сьогодні життя соціуму піддається суттєвим якісним змінам, які зумовлені суспільним прогресом. Соціальні перетворення в країні, створення нової державності, яка по-новому впливає на комунікативні сфери, процеси демократизації суспільства, стрімка науково-технічна революція, зміна економічної та політичної ситуацій в країні сприяють виникненню великої кількості нових понять, явищ, об'єктів, породжують нові форми суспільних відносин. Це, зі свого боку, є потужним чинником стимуляції появи нових словесних знаків, які відображають об'єктивну реальність у сучасних умовах розвитку суспільства, пов'язану, зокрема, із соціально-політичним життям. Лексико-семантичні інновації, що виникли в період останніх десятиліть, є номінативним наслідком зазначених вище змін в соціумі.

Проте процес збагачення та перебудови мови обумовлений не лише її відгуком на прогрес та особливості суспільства, реалізацію його комунікативних потреб, а й принципами організації самої мови. Мова виявляє внаслідок цього подвійну залежність своєї еволюції: від середовища, у якому вона існує та її внутрішнього механізму й влаштування. Тобто все нове, що вносять суспільні умови, які змінилися, підпорядковане внутрішній організації лексико-семантичної системи та її законам [2]. Під впливом соціальних та власне мовних факторів система мови налаштована змінюватися та перебудовуватися, відображаючи актуальну дійсність.

Основні зміни в лексичному складі мови, обумовлені зовнішніми та внутрішніми чинниками, відбуваються саме в тих тематичних сферах, які комунікативно відповідають найважливішим потребам сучасності й відбивають провідні тенденції розвитку суспільства. Саме такою відповідно тематично належною є досліджувана група інновацій суспільно-політичної лексики.

На сьогодні сучасний стан лексичного складу української мови (зокрема лексики, що відображає суспільно-політичні реалії) найбільш повно й ґрунтовно репрезентує найавторитетніша лексикографічна праця – новий тлумачний Словник української мови в 20-ти томах (СУМ-20). Дослідники, наголошуючи на ролі тлумачних словників, зазначають, що в основу цього типу словників покладена «...єдина (реальна) мовна свідомість певного людського колективу в певний момент часу» [7, с. 90]. Матеріалом дослідження слугували нові лексичні одиниці (елементи реєстру (СУМ-20) порівняно із Словником української мови в 11-ти томах (СУМ-11), що сформувалися під впливом суспільно-політичних процесів.

Поява нових мовних одиниць, що ведуть до збагачення й урізноманітнення словникового складу, здійснюється шляхом різних процесів. Інновації, обумовлені «...потребами вираження якихось нових змістів або чіткішого позначення вже відомих об'єктів думки» [4, с. 30–31], з'являються в мові в основному на базі вже існуючих словесних знаків, передусім як власне дериваційні утворення. Нові лексичні одиниці, утворені за рахунок процесу словотворення, завжди були й лишаються основним джерелом збагачення реєстру словника, а також мають важливе значення в оновленні лексики української мови (І. Ковалик, В. Коломієць, Д. Мазурик, О. Мельничук, О. Муромцева, Т. Коць, О. Стишов та ін.). Очевидно, що активне входження нових слів до лексичного складу шляхом деривації зумовлене багатством словотворчого матеріалу української мови, а також закладеним в системі словотвору потенціалом і правилами творення. Таким чином у мові реалізуються регулярні процеси деривації лексичних одиниць, у результаті чого «Діяльнісний характер словотворення виявляється в «кінцевому продукті» цієї діяльності – новоутвореннях того чи іншого часу» [1, с. 201].

Проаналізуємо мовний матеріал СУМ-20, який репрезентує нові дериваційні утворення, що свідчать про розширення словотвірного потенціалу лексеми **«корупція»** як складника суспільно-політичної лексики із зафіксованими інноваційними значеннями та відтінком значення у новому словнику: *«Використання посадовими особами свого службового становища для власної вигоди; підкупність, продажність урядовців і політиків; Розкладання економічної і політичної систем у державі, що виражається в продажності посадових осіб і громадських діячів».*

Звернімо увагу на те, що в реєстрі СУМ-20 зафіксовано тринадцять інноваційних лексичних одиниць словотвірного гнізда з домінантою

«корупція». Натомість СУМ-11 репрезентує лише одну одиницю із зазначеного вище лексико-дериваційного гнізда – **корупція**.

Нові реестрові елементи, представлені в СУМ-20, утворені шляхом таких словотвірних способів: суфіксальним, основоскладанням та префіксальним. На конкретних прикладах розглянемо кожен із активних способів словотворення аналізованої групи новотворів.

Значною продуктивністю в межах суфіксального способу творення нових слів відзначився тип із словотвірними формантами **-ува-**, а також **-ти-**. Новоутворене дієслово **корумпувати** стало словотвірним мотиватором і розкрило дериваційну потужність низки похідних одиниць. Так, від зазначеного дієслова виникли пасивна форма дієслова **корумпуватися**, в утворенні якого задіяний словотвірчий елемент **-ся-**, а також пасивний дієприслівник **корумпований**, де словотворчу роль відіграв суфікс **-н-**. Остання лексична одиниця, у свою чергу, мотивувала появу віддіеприкетникового іменника із загальним словотвірним значенням «абстрактна ознака» – **корумпованість**, утвореного за допомогою форманта **-ість-**.

Також активністю в розширенні аналізованого дериваційного гнізда відіграв суфікс **-н-** у процесі утворення прикметників, мотивованих іменником жіночого роду на **-ія** (**корупція**). У такий спосіб з'явилася словесна одиниця **корупційний**, а також із зазначеним вище словотвірним формантом у поєднанні із морфемами **-т-** та **-ив-** лексема – **коруптивний**. Новий дериваційний прикметник, у свою чергу, слугував появі нової прислівникової одиниці, утвореної за допомогою іншого словотвірчого засобу – суфікса **-о-** – **корупційно**.

Серед групи інноваційних дериватів, що виникли шляхом суфіксального способу, варто назвати й одиниці зі словотвірними формантами **-ер-** та **-к-** на позначення осіб чоловічого та жіночого роду за видом (родом) діяльності. Репрезентантами цієї групи є нові слова: **корупціонер** і **корупціонера**. Варто зазначити, що ці реестрові елементи СУМ-20 фіксує без стилістичних ремарок. Тобто нові одиниці стилістично не марковані: відносяться до нейтральної лексики.

Групою дериваційних неологізмів, що також виявили свою активність, хоча й з меншою продуктивністю, є новоутворення, що виникли в наслідок такого способу творення складних слів, як основоскладання. До цієї групи увійшли такі лексеми, як **корупціогенний** та **корупціогенність**, де друга частина утворених слів **-генний** і **-генність** означає «*Прикметник до ген2*», де слово **ген2** має таку семантику «...визначає появу і розвиток якоїсь ознаки».

У межах префіксального способу творення спостерігаємо такі дериваційні неологізми, які є лексичними одиницями-антогоністами лексеми **«корупція»**. Цьому слугував словотвірчий потенціал іншомовного префікса **анти-**, що вживається для творення слів зі значенням «*протилежний, ворожий чому-небудь; проти*». Словотвірне гніздо із зазначеною вище домінантою розширилося за допомогою таких інноваційних одиниць, як **антикорупційний** та **антикорупційність**.

Звернемо увагу, що активними словотворчими засобами у процесі деривації виявлено як власне українські, так і запозичені елементи словотворення.

З-поміж нових репрезентантів СУМ-20 аналізованого дериваційно-семантичного гнізда з домінантою **«корупція»** (у кількості 13 лексичних одиниць), із огляду на лексико-граматичну належність, найбільшу групу дериваційних неологізмів становлять іменникові утворення – 5 одиниць, меншу частину прикметникові лексеми – 4 одиниці, дієслівних інновацій – 2 одиниці, дієприкметникових дериватів – 1 одинця, прислівникових словесних знаків – 1 одинця.

Варто зазначити також, що дериваційні неологізми поповнили і розширили групу лексики суспільно-політичної належності актуальними мовними одиницями на позначення осіб, властивостей за значенням, абстрактних понять, ознак, дій і процесів, пов'язаних із семантикою лексеми **«корупція»** та ін.

Проведене на основі мовного матеріалу СУМ-20 дослідження дозволяє зробити такі висновки. У зв'язку зі змінами у світі реалій потреба у вербалізації нових понять сприяла продукуванню нових лексем групи суспільно-політичної лексики. Зі свого боку, внутрішня організація лексико-семантичної системи стимулювала розширення номінативного фонду української мови й закріплення його в мовній практиці у вигляді відповідних лексичних форм. Із огляду на структурно-семантичні риси дериваційного гнізда та словотворчий потенціал лексеми **«корупція»** було встановлено, що діапазон цієї групи розширився за рахунок морфологічного способу творення нових слів, зокрема продуктивними виявлено суфіксальний, префіксальний та основоскладання. Дериваційна активність відзначена у таких словотворчих формантів, як **-н-, -ува-, -ість-, анти-, -генний (-генність)** та ін. Найбільшу групу інноваційних лексичних одиниць, що, власне, є закономірним явищем, становлять іменникові та прикметникові утворення.

Як перспективу подальшого дослідження вбачаємо аналіз текстів сучасного законодавства в аспекті відображення семантичної валентності лексеми **«корупція»** (і похідних від неї) з іншими лексичними одиницями, що у свою сергу, утворюють словосполучення, зокрема терміносполуки, виникнення яких взаємообумовлене нерозривним зв'язком зовнішніх і внутрішніх закономірностей динаміки мови, яка набуває відповідних рис сучасної епохи.

Список використаних джерел

1. Земская Е. Словообразование как деятельность. Москва : Флинта, 2014. 220 с.
2. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків : ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, 2004. 129 с.
3. Коць Т. Аксіологічний і часовий виміри мовної норми. *Українська мова*. 2017, № 4. С. 42–50.
4. Мельничук О.С. Розвиток мови як реальної системи. *Мовознавство*. 1991, № 2, С. 22–34.

5. Словник української мови : в 11-ти томах. <http://sum.in.ua/>
6. Словник української мови : в 20-ти томах (1–11 томи). <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=57199&page=1822>.
7. Широков В.А. Феноменологія лексикографічних систем. Київ : Наукова думка , 2004. 324 с.

Стрельбицька Лілія Миколаївна,
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії Служби
безпеки України, доктор юридичних наук,
професор;
Стрельбицький Микола Павлович,
головний науковий співробітник
Національної академії Служби
безпеки України, доктор юридичних наук,
професор

ВІТЧИЗНЯНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Методологія оцінювання корупційних ризиків в запобіганні корупції на даний час є чи не найменше розроблена наукова проблема, яку фахівці постійно чомусь обходять. Достатньо звернутись до матеріалів щорічної Міжнародної науково-практичної конференції на тему: «Реалізація державної антикорупційної політики у міжнародному вимірі», що традиційно проводиться МВС України, НА ВС, Консультативною місією ЄС в Україні, НАПр.Н України, ГС «Центром запобігання та протидії корупції», які містять сотні наукових доповідей і повідомлень. Але серед них за останні три роки лише три матеріали(по одному в кожному році) присвячені методології або методиці оцінювання корупційних ризиків.

Чимало сучасних наукових досліджень феномену оцінки вітчизняної корупції присвятив академік НАПрН України О. Костенко. Це дало йому підстави дійти висновку, що США та ЄС спочатку недооцінили всієї складності корупції в Україні, сприйняли її стандартно з міжнародних позицій. Більш детальне її вивчення змусило керівництво США та країн Євросоюзу більш стримано ставитися до виділення інвестицій, фінансової допомоги Україні, практичної реалізації її євроінтеграційної перспективи. Українська корупція має суттєві вітчизняні особливості. «Це грізний симптом тяжкої хвороби, що вразила українське суспільство. Лише правильно розуміючи особливості цього явища, можна йому ефективно протидіяти. Корупція є у будь-якій державі, але в Україні вона має особливість – це здатність зводити нанівець будь-які спроби звільнитися від системної соціальної кризи, яка вразила наше суспільство.

Сьогодні в Україні корупція – це не просто ізольоване явище, а органічний наслідок (і симптом) фундаментальної соціальної кризи в

державі. Саме так її треба сприймати. Це означає, що сьогоднішня українська корупція є корупцією кризового типу – тобто вона породжена соціальною кризою, яку сама ж і поглиблює» [1].

За висновком О. Костенка, наслідком став сучасний стан суспільства, за якого жити і працювати чесно не вигідно. І, навпаки, вигідно жити і працювати лише нечесно. Як свідчить історичний досвід, за таких умов навіть смертна кара не зупиняє від вчинення правопорушення. Окрім корупції академік також відносить сюди феномени таких «злочинів, спричинених соціальною аномалією», які сьогодні мають місце в нашій країні, як, наприклад, «бурштинова кримінальна аномалія» в місцевостях, де є поклади бурштину, чи «митна кримінальна аномалія», що вражає жителів прикордонних місцевостей України. Сюди ж можна додати масову вирубку і транспортування через кордон лісів. Таким чином, корупція стає реальним протиприродним феноменом, бо є проявом порушення законів соціальної природи, з якими має узгоджуватися суспільне життя людей. А раз так, то такі природні і соціальні явища та якості людини, як чесність, порядність, совість, перевага державних інтересів та цінностей над особистими, спадкоємність екології, генофонду, поколінь тощо стали знівельованими і відведеної їм ролі у житті держави та суспільства належним чином не відіграють.

Як наслідок, антикорупційна діяльність та її кінцеві результати не спроможні забезпечити очікуваної ефективності, бо в Україні реалізується «антикорупційна» ілюзія, згідно з якою начебто для ліквідації проблеми достатньо вдосконалити адміністративні інструменти – антикорупційне законодавство й антикорупційні органи, не викорінюючи самої соціальної причини корупції кризового типу, тобто не усуваючи того стану суспільства, за якого жити і працювати чесно не вигідно. У цих документах навіть не здійснено спроби визначити соціальну причину вітчизняної корупції! А концепцію «запобігання корупції» зведено до реагування не на причину явища, а на умови, що йому сприяють. Виникає враження, що автори цих документів ототожнюють поняття «причини корупції» й «умови, що сприяють корупції». Але ж без розрізнення цих речей годі сподіватися на ефективну протидію цьому явищу [1].

Настав час розробити ефективний системний підхід у сфері економічної безпеки до оцінки корупції, як це існує в інших державах, міжнародному бізнесі при дослідженні зарубіжних ринків й обґрунтуванні форм міжнародної експансії. У процесі багатосторонньої оцінки корупції використовуються як традиційні методи узагальненого характеру оцінки рівня корумпованості країн, так і специфічні, що ґрунтуються на аналізі управлінської практики компаній. Системний підхід до оцінки корупції сприяє забезпеченню багатовекторного впливу на тих, хто створює пропозицію хабарів, а також тих, хто збільшує попит на хабарів у міжнародному масштабі [2].

З метою забезпечення єдиного підходу в органах влади до організації роботи з оцінки корупційних ризиків, що виникають при

реалізації ними своїх повноважень, Національне агентство з питань запобігання корупції відповідно до частини першої статті 12 Закону України «Про запобігання корупції» затвердило своїм рішенням від 02.12.2016 №126 Методологію оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади. Вона зареєстрована в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2016 р. за № 1718/29848 і використовується в Україні й сьогодні.

Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади є основним нормативним документом у цій діяльності. Вона визначає комплекс правил і процедур щодо оцінки корупційних ризиків у діяльності органів влади, у яких згідно з частиною першою статті 19 Закону України «Про запобігання корупції» приймаються антикорупційні програми.

Згідно із цією методологією оцінку корупційних ризиків має проводити комісія з оцінки корупційних ризиків органу влади, до складу якої входять працівники структурних підрозділів органу влади та за згодою представники громадськості, експерти, які володіють знаннями про внутрішнє й зовнішнє середовище органу влади та мають досвід роботи у сфері його діяльності. Процес оцінки корупційних ризиків органу влади складається з таких основних етапів: організаційно-підготовчі заходи; ідентифікація (виявлення) корупційних ризиків; оцінка корупційних ризиків; складання звіту за результатами оцінки корупційних ризиків. Рішення про проведення оцінки корупційних ризиків приймає суб'єкт затвердження антикорупційної програми.

Оцінці корупційних ризиків передує їх ідентифікація, яка проводиться шляхом дослідження (аналізу) зовнішнього та внутрішнього середовища органу влади на предмет виявлення чинників корупційних ризиків у нормативно-правових актах і організаційно-управлінській діяльності органу влади. Ідентифікація корупційних ризиків в організаційно-управлінській діяльності органу влади передбачає вивчення та аналіз таких питань: організаційна структура органу влади; система внутрішнього контролю; управління персоналом; проведення процедур закупівель; надання адміністративних послуг; реалізація контрольно-наглядових функцій; дотримання вимог, обмежень, заборон, встановлених Законом України «Про запобігання корупції»; інші питання, що виникають у результаті діяльності органу влади.

Ідентифікація корупційних ризиків передбачає визначення та класифікацію корупційних ризиків за категоріями та видами. За категоріями корупційні ризики можуть бути: зовнішні (ймовірність виникнення корупційних ризиків не пов'язана з виконанням органом влади відповідних функцій та завдань); внутрішні (ймовірність виникнення корупційних ризиків безпосередньо пов'язана з організаційно-управлінською діяльністю в органі влади відповідно до покладених на нього функцій і завдань).

За видами корупційні ризики можуть бути: нормативно-правові (відсутність, суперечність або нечітка регламентація у законодавстві

положень щодо виконання органом влади функцій та завдань); організаційні (невизначення або нечітко визначення процедур виконання органом влади функцій та завдань); кадрові; фінансово-господарські; адміністративні; контрольно-наглядові тощо.

Перелік видів корупційних ризиків не є вичерпним. Кожен орган влади може визначити перелік видів корупційних ризиків, ураховуючи специфіку покладених на нього завдань і функцій.

Оцінка корупційних ризиків здійснюється за критеріями ймовірності виникнення ідентифікованих корупційних ризиків та наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією. Оцінка ймовірності виникнення корупційного ризику визначається відповідно до частоти випадків вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, з урахуванням часових меж.

Відповідно до критеріїв ймовірності виникнення корупційного ризику йому присвоюється рівень – низький, середній або високий. За результатами оцінки корупційних ризиків у діяльності органу влади комісія готує звіт.

Заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків полягають у визначенні можливих механізмів протидії та запобігання корупційним ризикам, містять пропозиції щодо шляхів їх реалізації та спрямовані на ліквідацію або мінімізацію умов (причин) виникнення корупційних ризиків.

До цієї Методології виникає низка зауважень з погляду її практичної реалізації. По-перше, таку перевірку ризиків з більшою ефективністю могла б проводити незалежна комісія (можливо – громадська), а не органу влади, окремі представники якої, як свідчить вітчизняна практика, нерідко самі причетні до корупційної діяльності; по-друге, за характером ризику нагадують більше технологічний процес державного управління, а не корупційних рішень та дій; по-третє, із правового погляду не видно як мають кореспондуватися адміністративні рішення з правовими нормами і як вони суперечать один одному, або вчиняють правопорушення; по-четверте, в чому полягає суть владної і політичної корупції, чим відрізняється друга від першої. Нарешті, практична реалізація Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади в умовах тотальної владної корупції лише відволікатиме сили, засоби та гаятиме час. Цілком доречно пропонується насамперед завдати нищівного удару по владній корупції, як головній ланці, а потім вже оцінювати ймовірні корупційні ризики.

Список використаних джерел

1. Костенко О. М. Про концепцію «голої репресії» у протидії корупції [Електронний ресурс] / О. М. Костенко. – Режим доступу : <https://zbruc.eu/node/62840>.

2. Романченко Н. В. Системний підхід до оцінки корупції в міжнародному бізнесі як фактора економічної безпеки

[Електронний ресурс] / Н. В. Романченко. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/articles/1390/.

3. Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади. Зареєстрована в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2016 р. за № 1718/29848.

Тимошенко Віра Іванівна,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

МІЖНАРОДНА КОРУПЦІЯ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Проблема корупції привернула увагу міжнародного співтовариства ще наприкінці 90-х років ХХ століття, у результаті чого було прийнято ряд документів на рівні ООН та Ради Європи. Зокрема, 27 січня 1999 року прийнято Конвенцію Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію, у якій сказано, що корупція загрожує наступним цінностям: верховенству закону; демократії; правам людини; підриває принципи належного державного управління, рівності та соціальної справедливості; перешкоджає конкуренції; ускладнює економічний розвиток; загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства [1]. У Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, прийнятій 31 жовтня 2003 р., констатовано: «корупція вже не є локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке зачіпає суспільство та економіку всіх країн» [2]. На сьогоднішній день Конвенція є основним комплексним міжнародно-правовим актом, який регулює питання протидії корупції в державах – членах ООН.

На особливу увагу заслуговує глава 3 Конвенції, яка називає види кримінальних діянь корупційного характеру. Такими визнаються: підкуп національних публічних посадових осіб; підкуп іноземних публічних посадових осіб та посадових осіб громадських міжнародних організацій; розкрадання, неправомірне присвоєння чи інше нецільове використання майна публічною посадовою особою; зловживання впливом у корисливих цілях; зловживання службовим становищем; незаконне збагачення; підкуп у приватному секторі; розкрадання майна у приватному секторі; відмивання доходів від злочинів; приховування; перешкоджання здійсненню правосуддя.

Як бачимо, міжнародне співтовариство не звужує зміст корупції до хабарництва посадових осіб та чиновників, а розширює її розуміння. Корупцією визнається також законна, правомірна службова поведінка посадових осіб, якщо вона була зумовлена отриманими або обіцяними подарунками [3].

Сьогодні країни світу включені до глобальної світової системи, пов'язаної єдиною інформаційною мережею, транспортними та іншими комунікаціями, фактично єдиною системою фінансових інститутів. Це кардинально змінює становище кожної країни у світі. Водночас і корупція стає фактором, який істотно впливає на глобальні процеси. Її прояви, навіть на національному рівні, порушують права людини та впливають на світові економічні, соціальні та політичні трансформації. Як наслідок – поява нових різновидів корупції – транснаціональної та міжнародної, що мають неабияку небезпеку для всього людства. Термін «транснаціональна корупція» означає, що вона не обмежується кордонами однієї держави. Злочинні зв'язки поширюються й на інші держави. У результаті корупція є загрозою для ряду держав, вона набуває міжнародного характеру. Міжнародна корупція має наднаціональний характер і виявляється в різних формах, наприклад: спільна діяльність у сфері державних закупівель на взаємовигідній основі; підкуп посадових осіб іноземних держав при проведенні міжнародних ділових операцій; приховування капіталів, що отримані злочинним шляхом тощо. Можливість покращення власного добробуту (отримання пільг, зниження податкового навантаження і т. ін.) шляхом підкупу держави є сьогодні чинником такої корупції.

Глобалізація створює унікальні можливості для суспільного розвитку та соціальних комунікацій. Водночас глобалізація загострює конкуренцію не тільки на геополітичній, а й на економічній арені. Не завжди така конкуренція ведеться чесними шляхами. Безперервна боротьба за джерела дешевих ресурсів та нові ринки збуту часто супроводжується підкупом високопосадовців, отриманням неправомірної вигоди, створенням тіньових схем за участю представників істеблішменту. Потужні транснаціональні корпорації, розширюючи географію ведення свого бізнесу за кордоном, стали пропонувати та давати представникам влади хабарі за прийняття рішень, що дають переваги та вигоди на ринках. Сьогодні прояви корупції на міжнародному рівні пов'язані з величезними активами та значною часткою державних ресурсів, що ставить під загрозу не лише окремі галузі, а й перспективи економічного розвитку цілих країн. Глобалізація призводить до безперешкодного поширення корупції в багатьох країнах, а також негативно впливає на ряд сфер суспільного життя. Лібералізація, денационалізація та розширення зовнішньоекономічних зв'язків є сприятливим ґрунтом для необмеженого обороту фінансів, інших ресурсів, а разом з тим і поширення корупційних схем, незаконного збагачення, міжнародного хабарництва.

Хабарництво тісно пов'язане з іншими корупційними злочинами, зокрема з відмиванням грошей, під яким розуміється приховування та інші маніпуляції з фінансовими ресурсами, володіння активами, їх переміщення та контроль над ними. Відмивання грошей можна розглядати як одну з останніх ланок ланцюга корупційних діянь, що спрямована на мінімізацію можливостей розкриття корупційних злочинів (фактів отримання хабарів, казнокрадства

тощо), а також на «замітання слідів» шляхом розриву безпосереднього зв'язку між злодіями, чиновниками та політиками з одного боку та незаконно одержаними ними коштами – з іншого [4].

Особливо небезпечна корупція в органах влади. Будучи живильним середовищем для організованої злочинності, міжнародного тероризму та наркоторгівлі, така корупція знижує авторитет держави на міжнародній арені та підриває довіру громадськості до влади. Якість державного управління загалом падає, соціальна напруга збільшується, чим створюються підстави для повстань і революцій, ставиться під загрозу цілісність і саме існування держави. Корупція в органах влади є істотною перешкодою для утвердження цінностей глобалізації. Будь-які переваги та досягнення глобалізації легко знищуються при неправильному розподілі ресурсів та матеріальних засобів, що характерно для держав з корумпованою владою.

Рівень корупції у державах може залежати від політичного режиму. Як правило, більшість авторитарних та тоталітарних режимів корумповано. Соціально-економічною та політичною основою міжнародної корупції у країнах, що трансформуються, служить активне включення державної бюрократії та мафіозних структур у процес роздержавлення та приватизації власності у перехідний період. Саме за умов економічного хаосу корупціонери збагачуються як за рахунок держави, так і за рахунок свого народу, та намагаються поширити свій вплив на інші народи. Міжнародна корупція стає потужним чинником зубожіння людей у всьому світі. Нею не тільки присвоюється величезна частина національного надбання, а й присвоєне вивозиться переважно за кордон, не інвестується у розвиток вітчизняної економіки. Тим самим множитья пограбування населення. За даними Всесвітнього економічного форуму, щорічні втрати, пов'язані з корупцією, становлять не менше 2,6 трлн дол. США, або 5 відсотків світового валового внутрішнього продукту [5].

За умов глобалізації у сфері протидії корупції постають питання: якою має бути концепція протидії корупції у ситуації протистояння на наднаціональному рівні держав і транснаціональних компаній, що захоплюють дедалі більше ресурсів; яким чином запобігти залученню транснаціональних корпорацій до корупційних діянь, але водночас сприяти їхній інвестиційній діяльності; як перешкодити відмиванню коштів, одержаних у результаті корупційної діяльності, зберігаючи при цьому стабільність світової банківської системи, заснованої на принципах конфіденційності та створення клієнтам комфортних умов для збереження заощаджень [6].

У глобалізованому світі, де суспільні відносини постійно ускладнюються і до них залучаються нові суб'єкти, назріла необхідність коригувати зусилля світової спільноти щодо протидії корупції. Нині на перший план виходить завдання розробки світової узгодженої антикорупційної стратегії, яка працюватиме на всіх рівнях державного управління – від низового до вищих ешелонів влади. Організувати ефективно виконання державної політики протидії

корупції в умовах глобалізації та динамічних змін загальносвітового порядку неможливо без науково вивіреної політичної стратегії та знання відповідних міжнародних правових стандартів, без тісної взаємодії національних правоохоронних органів та інститутів громадянського суспільства з відповідними зовнішніми та інформаційними, інформаційно-аналітичними установами.

На практиці для підвищення якості міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією актуальним завданням стає створення системи виявлення корупції та виміру її рівня в державах.

У боротьбі з міжнародною корупцією за умов глобалізації завданням є також удосконалення національного законодавства відповідно з принципами демократії та загальнолюдськими цінностями. Однією з головних перешкод на шляху міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією є неповна реалізація положень міжнародних документів. Уповільнена імплементація таких положень пов'язана не стільки з об'єктивними економічними та соціально-культурними передумовами, скільки з відсутністю політичної волі у державних лідерів, необхідної для здійснення комплексної багатofакторної антикорупційної політики.

Джерела міжнародної корупції можуть коренитися в історії та культурі народів трансформаційного суспільства. Надмірна довірливість народу до свого уряду може породити несправедливість і нерівномірність у розподілі суспільних благ, особливо під час укладання міжнародних контрактів за ключовими позиціями чи ресурсами країни. Періодична змінюваність органів влади шляхом демократичних виборів є хорошим профілактичним засобом проти корупції.

Міжнародна корупція не може зникнути сама собою лише завдяки бажанню влади, яка стала на шлях реформ, або завдяки прискоренню економічного зростання. Якщо чиновники мають можливість чинити свавілля, стимули до корупції залишаються. Це особливо згубно позначається на ситуації у нових суверенних державах, що виникли на політичній карті світу. Для ефективної протидії корупції реформатори покликані вживати конкретних заходів щодо притягнення до відповідальності та покарання всіх корупціонерів, незалежно від їх статусу.

Список використаних джерел

1. Конвенція об уголовній відповідальності за корупцію / Принята 27 януаря 1999 г. Совет Европы. Страсбург. URL.: <https://rm.coe.int/168007f58c>.

2. Конвенція Організації Об'єдинених Націй против корупції / Принята Резолюцією 58/4 на 51-м пленарном засіданні 58-ї сесії Генеральної Ассамблеї ООН 31 октября 2003 г. URL.: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml.

3. Кодекс поведіння должностных лиц по поддержанию правопорядка / Принят Резолюцией 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН 17 дек. 1979 г. Ст. 7. URL.: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/code_of_conduct.shtml.

4. Гуржий Т.А. Коррупция как феномен мировой глобализации. URL.: <https://cyberleninka.ru/article/n/korrupsiya-kak-frovooy-globalizatsii>.

5. В результате коррупции мировая экономика каждый год теряет 2,6 трлн долларов. URL.: <https://news.un.org/ru/story/2018/12/1344641>.

6. Руденко В.В. Противодействие коррупции в условиях глобализации. URL.: <https://cyberleninka.ru/article/n/protivodei-stvie-korrupsiy-v-usloviyah-globalizatsii>.

Тихонова Елена Вікторівна,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ДЕТЕРМІНАЦІЯ КОРУПЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ ЗА ВИДАТКАМИ

Сьогодні беззаперечно дотримання встановленого законодавством порядку складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів різного рівня відіграє суттєву роль у досягненні стабільності сучасного українського суспільства. У той же час бюджетний процес є досить вразливим до впливу корупційних загроз різної етимології, особливо це стосується виконання бюджету за видатками. Відповідно до ст. 46 Бюджетного кодексу України виконання бюджету за видатками складається з наступних стадій: встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі та в межах затвердженого розпису бюджету; затвердження кошторисів, паспортів бюджетних програм, а також порядків використання бюджетних коштів; взяття бюджетних зобов'язань; отримання товарів, робіт і послуг; здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань; використання товарів, робіт і послуг для виконання завдань бюджетних програм.

На теперішній час корупція пронизала усі сфери суспільного життя та справляє на нього руйнівний вплив. Системна корупція стала однією з головних перешкод демократичного розвитку не тільки окремих країн, але й світового господарства в цілому [1, с. 64]. Її детермінація відрізняється ймовірнісним характером, адже вона є феноменом соціального порядку, закономірності відтворення якої як на індивідуальному, так і на масовому рівні виявляють залежність не лише від об'єктивних, а й від суб'єктивних чинників, в тому числі й колективно несвідомих, ірраціональних, а тому – складно прогнозованих [2].

Одним з мотивуючих факторів, який детермінує корупційні прояви у сфері виконання бюджету за видатками, є бажання службових осіб, причетних до окремих стадій цього процесу, збагатитись за рахунок суспільних ресурсів. Реалізація цього протиправного прагнення полегшується тим, що предметом зазначеного процесу є бюджетні кошти, що належать усьому суспільству, а не окремій особи

персоніфіковано. А отже – відсутня певна особа, яка зацікавлена у їх збереженні та ефективному використанні, що обумовлює відсутність належного контролю та високу ймовірність порушень, у тому числі корупційного характеру, під час використання таких коштів.

Наступним корупційним ризиком, зокрема під час взяття бюджетних зобов'язань, є відносини між окремими чиновниками та підрядниками. Відносна близькість до зацікавлених сторін дозволяє посилити взаємодію та діалог між окремими чиновниками та бізнесом, що, у свою чергу, також може перешкодити справедливим процедурам закупівель. Якщо розглядати корупційні ризики на рівні місцевих бюджетів, то слід враховувати, що на місцевому ринку послуг, зазвичай, присутня менша кількість дрібних підприємств при укладанні угод з якими може виникнути суттєвий конфлікт інтересів [3].

Небезпека корупційних проявів в економіці, особливо в ході виконання бюджету за видатками, полягає в тому, що відбувається не лише суттєва деформація дії фундаментальних економічних законів, але й у деяких випадках – їх повне, так би мовити, «відключення». Тому на сьогодні беззаперечною є та очевидність, що системна корупція руйнує передусім фінансово-економічний фундамент держави [4].

Реалії сучасного бюджетного процесу обумовлюють необхідність чіткої організації діяльності всіх суб'єктів, задіяних у ньому, його належного правового забезпечення та зацікавленість усіх сторін у дотриманні вимог чинного законодавства. У межах державної антикорупційної політики доцільним та першочерговим є запровадження заходів подолання детермінант, що провокують корупційні прояви саме в бюджетному процесі, адже неефективне виконання бюджету за видатками унеможливають ефективне виконання державою своїх функцій.

Список використаних джерел

1. Новак А. Національна антикорупційна політика: особливості та основні чинники розвитку в умовах сучасного державотворення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 3 (34). С. 62-66.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. К., 2007. У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
3. Чебан О.І. Детермінація корупції в органах публічного управління місцевого рівня. *Державне будівництво*. 2021. № 1. URL: <https://db.kh.ua/index.php/db/issue/view/10>.
4. Влошенко А.В. Системна корупція: державні регуляторні імперативи протидії. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/39.pdf.

Топчій Василь Васильович,
професор кафедри кримінального права
та кримінології Університету державної
фіскальної служби України, доктор
юридичних наук, професор

КОРУПЦІЙНІ ВИЯВИ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

В умовах ведення бойових дій та проведення операції Об'єднаних сил на Сході України питання боротьби з корупційними проявами набувають іншого значення. Корупція у військовій сфері є однією із загроз для національної безпеки України. Вона знижує ефективність військової організації та боєздатність армії, відволікає ресурси або підвищує їх фактичну вартість, негативно впливає на морально-психологічний стан військовослужбовців, плямує репутацію Збройних Сил.

На сьогодні відомча політика Мініборони щодо запобігання корупції передбачає реалізацію антикорупційних реформ, забезпечення прозорості та підзвітності, залучення громадянського суспільства до цих процесів, створення ефективних механізмів запобігання корупції, врегулювання конфлікту інтересів та забезпечення контролю за дотриманням правил щодо доброчесності особами, уповноваженими на виконання функцій держави, посилення ефективності управління фінансовими ресурсами, зменшення корупційних ризиків у сфері публічних закупівель шляхом забезпечення їх прозорості і конкурентності посилення можливості для виявлення та кримінального переслідування корупційних кримінальних правопорушень [1].

«Україна зараз є одним із ключових майданчиків запобігання корупції не лише в Європі, а й в усьому світі. Якщо антикорупційна діяльність в Україні зазнає поразки, це поставить під питання здатність всього світового громадянського суспільства змінювати загальноприйняті зловживання у країнах із перехідною економікою» – так оцінила ситуацію Делія Феррейра, голова правління Transparency International. Враховуючи складність політичної ситуації та необхідність відсічі російської агресії на сході держави, корупція в Україні є актуальною проблемою, яка загрожує не тільки використанням не за призначенням державного бюджету та зниженням економічного розвитку, а й існуванню країни в цілому [2].

За підрахунками міжнародної неурядової організації Transparency International, глобальні обсяги корупційних махінацій у секторі безпеки і оборони становлять близько \$ 20 млрд на рік. Деякі країни втрачають 5–20 % оборонного бюджету через корупцію. Тринадцять з двадцяти найбільших країн імпортерів – це країни, які розвиваються, не мають добре продуманих та належно налагоджених систем контролю та закупівель. Країни, що розвиваються, втрачають

на зброю до \$ 30 млрд щорічно і ці закупівлі часто належно не контролюють та не передбачають проведення антикорупційних заходів, які існують у країнах, які вже дослідили цю проблему. Водночас потенційна можливість корупції у країнах, що розвиваються, є значно вищою [3].

Корупція може спостерігатися у будь-якому суспільстві, однак негативні наслідки цього явища та його руйнівний вплив на динаміку сталого розвитку країни суттєво відчужаються у тому суспільстві, де норма права має слабкі позиції. Військова сфера держави є особливо вразливою до корумпованих механізмів, що пов'язано, в першу чергу, із його закритістю від громадського та парламентського контролю внаслідок обмеженого доступу до інформації. Як відзначив Ф. Флурі, дуже важливо, щоб дії керівництва суб'єктів державного сектору безпеки були прозорими та прогнозованими, ефективними та адекватними. Але спочатку потрібно з'ясувати, що насправді відбувається у військовій сфері, які антикорупційні програми вже існують та виконуються, чого вже досягнуто в процесі їх реалізації, а також, які проблеми постали перед Україною під час виконання цих програм і, що саме потрібно змінювати у законодавстві [4].

Можна погодитись, що правове забезпечення протидії вчиненню корупційних кримінальних правопорушень у військовій сфері має сприяти не лише належному упорядкуванню й регулюванню суспільних відносин, але і впливати на процеси зменшення злочинності. Також, це має вважатись і інструментом охорони безпеки держави [5].

Список використаних джерел

1. Запобігання корупції у сфері оборони. URL: http://kolomatska-rda.kh.gov.ua/kolomak_ofitsiyyny/69735 (дата звернення 23.11.2021).
2. Виховання доброчесності та зниження ризиків корупції. Навч. посіб. К. НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. 252 с.
3. OECD, OECD DAC Handbook on Security System Reform, URL: https://www.eda.admin.ch/dam/deza/en/documents/themen/fragile-kontexte/224402-oecd-handbook-security-system-reform_EN.pdf.
4. Посилення доброчесності та протидія корупції в оборонному секторі України. Матеріали міжнародної конференції. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/665> (дата звернення 23.11.2021).
5. Топчій В.В., Дідківська Г.В., Мудряк Т.О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності URL: <http://ir.nusta.edu.ua/handle/doc/3850> (дата звернення 30.10.2021).

Фодчук Анатолій Богданович,

начальник Управління запобігання корупції
МВС України, доктор філософії з галузі
знань «Право»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЇ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: ДОСВІД МВС УКРАЇНИ

У даній статті розкриваються питання, пов'язані із здійсненням комунікаційних заходів МВС, висвітлюється досвід МВС щодо взаємодії з громадськістю в частині реалізації державної антикорупційної політики.

Матеріал, викладений у цій статті, може бути корисним, насамперед, для працівників уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, що наразі функціонують в державних органах, органах місцевого самоврядування, інших юридичних особах.

Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 23 серпня 2017 р. № 576-р затвердив Стратегію комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції (далі – Стратегія) [1].

Поштовхом для розроблення Стратегії, як зазначається в її Загальній частині, стало те, що нашій державі необхідна підтримка та залучення громадян для більш ефективної роботи із запобігання та протидії корупції. З метою ефективнішої координації зусиль усіх учасників антикорупційної реформи та зміни існуючої в суспільстві так званої «корупційної парадигми» необхідно звернути увагу на комунікації у сфері запобігання та протидії корупції.

На думку автора статті, рівень поінформованості суспільства про антикорупційну діяльність, що здійснюється державним органом чи то іншою організацією, може бути піднятий за рахунок збільшення кількості проведення комунікативних заходів із залученням більшої кількості представників громадськості, громадян.

Вищевикладене стало поштовхом для системного, починаючи з 2018 року, проведення на базі закладів вищої освіти, що належать до сфери управління МВС, регіональних круглих столів щодо визначення корупційних ризиків у діяльності МВС, шляхів запобігання та протидії корупції в МВС. Це знайшло своє відображення в антикорупційних програмах МВС, у тому числі і в Антикорупційній програмі МВС на 2020–2022 роки [2], у додатку 2 до якої міститься відповідний розділ – «VI. Участь у реалізації заходів, що належать компетенції МВС, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05 жовтня 2016 року № 803-р, та Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 року № 576-р».

Зазначені комунікативні заходи спрямовані на обговорення між МВС та громадськістю напрямів запобігання і протидії корупції, визначення корупційних ризиків в системі МВС та напрацювання шляхів їх усунення, формування нетерпимості до проявів корупції в системі МВС, ознайомлення учасників з міжнародним досвідом в

антикорупційній сфері. Інформація про проведення цих заходів висвітлюється на офіційних вебсайтах навчальних закладів та МВС. Рекомендації, які виробляються за результатами проведених круглих столів, розміщуються на офіційному вебсайті МВС та надсилаються до заінтересованих державних органів для використання в роботі.

Протягом 2018–2021 років проведено 19 таких заходів, у яких взяли участь 1853 учасники.

Результати проведеного у період з 26 жовтня по 01 листопада 2021 року Київським міжнародним інститутом соціології за сприяння Консультативної місії ЄС в Україні соціологічного опитування щодо корупції в МВС, які у цілому є достатньо виваженими та помірно позитивними, свідчать про адекватність здійснюваних в МВС превентивних антикорупційних заходів.

Разом з тим, за даними дослідження, якщо особисто зіштовхувалися за останній рік з фактами корупції в МВС/його підрозділах 15 % респондентів, то у ЗМІ бачили такі факти – 71 %. Отже, незважаючи на здійснені заходи, у громадян продовжує існувати хибне уявлення про відсутність поступу у сфері запобігання корупції.

Така ситуація вимагає від державних органів на сьогодні знаходити більш дієві способи донесення інформації про свої досягнення до широких верств суспільства. При цьому пошук ефективних способів комунікації про досягнення і перемоги є не менш важливим, ніж здійснення якісних реформ.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції» від 23 серпня 2017 р. № 576-р // [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

2. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/>.

Цюприк Ігор Володимирович,

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Неефективна робота державних і правоохоронних органів з протидії та запобігання корупції за роки незалежності України через відсутність волі політичної влади щодо належного нормативного, фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового й кадрового забезпечення призвела до розширення її масштабів, тож нині корупція становить реальну загрозу національній безпеці держави.

Згідно з даними Міжнародної організації «Transparency International», Україна 2019 року за Індексом сприйняття корупції посідала 126 місце серед 180 країн, набравши 30 балів зі 100 можливих [1].

Не призвело до зниження загального рівня сприйняття корупції і створення чотирьох антикорупційних органів (НАЗК, НАБУ, САП, ДБР) та Вищого антикорупційного суду. Корупція, за висновками НАЗК, досі залишається глобальною проблемою [2].

Відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020, захист особи, суспільства й держави від корупційних правопорушень визначено одним із ключових напрямів забезпечення національної безпеки держави [3].

За результатами аналізу рівня корупції в Україні, НАЗК поміж основних принципів антикорупційної політики на 2020–2024 роки виокремило принцип невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення [2].

Тому саме успішна реалізація антикорупційної політики держави у сфері протидії корупції, виконання стратегічних завдань щодо мінімізації та ліквідації загроз національній безпеці, а отже, і подолання корупції залежать насамперед від результативності роботи правоохоронних органів.

На жаль, слід констатувати, що робота правоохоронних органів з протидії корупції є неефективною, а її результати, з огляду на соціологічні та статистичні дані, є такими, що недостатньо позначаються на декриміналізації корупційних процесів, зниженні рівня сприйняття корупції в суспільстві, а тому не здатні забезпечити мінімізацію загроз національній безпеці держави.

Не сприяло посиленню боротьби з політичною корупцією у вищих ешелонах влади та впливом олігархів на державний апарат створення нових антикорупційних органів – НАБУ і САП.

Попри високий рівень політичної корупції, у судовій системі, поліції та прокуратурі, податкових і митних органах, 2020 року НАБУ завело лише 20 оперативно-розшукових справ за ознаками вчинення корупційних кримінальних і пов'язаних з корупцією правопорушень, з яких реалізовано тільки 7 [4, с. 290].

З розпочатих 2020 року НАБУ 792 кримінальних проваджень про корупційні кримінальні правопорушення до суду направлено 8 % (68 з 792) обвинувальних актів щодо 106 осіб. Із зазначеної кількості осіб 11 – народні депутати, 2 – члени Кабінету Міністрів України, 2 – державні службовці категорії А, 6 – судді [4, с. 290]. За результатами розгляду судами 12-х (18 % від загальної кількості направлених за цей період) обвинувальних актів відшкодування збитків становить 7 % (103 465 тис. грн з 1 548 890 тис. грн) [4, с. 312].

Недостатньо ефективною є робота з протидії побутовій корупції Національної поліції України, вияви якої є найпоширенішими в повсякденному житті, насамперед – у сфері охорони здоров'я та

освіти. За результатами соціологічного дослідження, організованого НАЗК, 2020 року 57 % українців, які були користувачами медичних послуг і послуг освітніх закладів, мають корупційний досвід. Контактували із цим сферами 2020 року відповідно 47,1 % та 41,1 % громадян [4, с. 395].

Вважаємо, що причиною неефективної діяльності правоохоронних органів, зокрема в боротьбі з корупцією, є спроби механічного узгодження їхньої діяльності з «європейськими стандартами» без попереднього прогнозування та аналізу ймовірних наслідків, а також без належного наукового підґрунтя для відповідних змін, що призвело до її розбалансування та стало причиною суттєвого послаблення кадрового потенціалу органів прокуратури й Національної поліції, судової системи тощо.

Безсистемність заходів з реформування, а також створення нових структур із правоохоронними функціями й виключними повноваженнями призвели до дублювання компетенції правоохоронних органів, зайвої конкуренції між ними, дисбалансу правоохоронної системи та зниження її дієздатності, порушення принципів логічно обґрунтованого розподілу підслідності, загалом – до руйнування механізмів правоохоронної діяльності.

Правоохоронні органи продовжують діяти в умовах несформованості чіткого й передбачуваного законодавства, а подеколи не спроможні дотримуватися стандартів у сфері прав людини, свідченням чого є низька оцінка якості їхньої діяльності Європейським судом з прав людини, а також стійке зниження рівня довіри з боку громадян України.

Така ситуація зумовлює необхідність невідкладного прийняття Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки» [5], а також затвердження Концепції розвитку системи кримінальної юстиції України та правоохоронних органів [6], що слугуватиме підґрунтям для реалізації керівництвом держави заходів правового й організаційного характеру, спрямованих на вдосконалення діяльності державних і правоохоронних органів у протидії корупції.

Зокрема, у сфері інституційного вдосконалення правоохоронних органів вважаємо за доцільне: підвищити якість законопроектної роботи, спрямованої на реформування правоохоронних органів (шляхом обов'язкового залучення до підготовки законопроектів Інституту законодавства Верховної Ради України, профільних наукових установ); підвищити якість координації зусиль усіх суб'єктів правоохоронної діяльності, відповідальних за боротьбу з корупцією, зокрема шляхом запровадження адміністративної та дисциплінарної відповідальності керівників правоохоронних органів за невиконання координаційних заходів з протидії корупції; усунути дублювання в роботі правоохоронних органів; узгодити з Конституцією України антикорупційне законодавство в частині визначення статусу,

підпорядкування та порядку формування антикорупційних органів; пришвидшити процедуру розроблення та впровадження єдиної системи «електронного кримінального провадження»; удосконалити механізм взаємодії та інформаційного обміну між правоохоронними органами шляхом прийняття відповідних нормативних актів, що визначатимуть процедуру такого обміну й обсяг інформації, яку передаватимуть у межах цього обміну; визначити та законодавчо закріпити межі участі іноземних інституцій та експертів, інституцій громадянського суспільства в реформуванні правоохоронних органів, що має полягати виключно в наданні консультацій та пропозицій рекомендаційного змісту; припинити практику невивіркових люстраційних заходів і фронтальних скорочень працівників.

Поряд з підвищенням ступеня інституційної спроможності правоохоронних органів високим є ризик загроз стану нормативно-правового забезпечення їх функціонування (результати стратегічного аналізу, проведеного Міжвідомчою робочою групою Апарату РНБО 2021 року) [10]. Більшість учасників опитування, серед яких – НАБУ, ДБР, НПУ, засвідчують недосконалість галузевого законодавства, кримінального та кримінально-процесуального законодавства, законів України «Про оперативну-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» тощо.

Необхідно внести зміни до ч. 1 ст. 219 КПК України, яку доповнити реченням такого змісту: «строк досудового слідства у кримінальних провадженнях про корупційні кримінальні правопорушення, про тяжкі й особливо тяжкі кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи, а також проти основ національної безпеки розпочинається з моменту затримання особи або оголошення їй про підозру». Такі зміни нівелюють можливість корупціонерів уникати кримінальної відповідальності через умисне затягування досудового розслідування та бездіяльність правоохоронних органів.

Потребує вдосконалення ст. 214 КПК України, у якій вважаємо за доцільне передбачити нагляд Генерального прокурора за дотриманням законності під час внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [7].

Крім того, необхідно: удосконалити регламентацію процедури тимчасового обмеження прав особи під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, посилення судового та прокурорського контролю за їх дотриманням; розширити коло дій чи бездіяльності сторони обвинувачення, які можуть бути оскаржені в кримінальному провадженні, а також оптимізувати правову регламентацію процедур оскарження; розширити перелік підстав невідкладного проведення негласних слідчих (розшукових) дій; підвищити якість надання правоохоронних послуг шляхом зміни підходу «реагування на правопорушення, зокрема корупційного, що вчинене або готується» на

«усунення вразливостей середовища, що дозволяють вчинення правопорушення» (управління ризиками безпеки), відповідно змінивши політику оцінювання результатів правоохоронної діяльності; удосконалити систему захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, серед них – і викривачів, тощо.

Отже, реалізація запропонованих заходів, прийняття Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки», а також затвердження Концепції розвитку системи кримінальної юстиції України є вкрай необхідними і такими, що суттєво посилять спроможності правоохоронних органів у боротьбі з корупцією задля забезпечення національної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Дослідження Міжнародної організації Transparency International «Індекс сприйняття корупції – 2019». URL: <https://tiukraine.org/research/indeks-sprynnyattya-koruptsiyi-2019>.

2. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки: проект Національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2020 році. Національне агентство з питань запобігання корупції. С. 34–53 URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/NAZK_Nats.dopovid_15_06.pdf.

3. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. *Офіційна веб-сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

4. Проект Національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2020 році / Національне агентство з питань запобігання корупції. 484 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/NAZK_Nats.dopovid_15_06.pdf.

5. Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки: проект Закону України № 4135 у редакції від 17.05.2021. *Офіційна веб-сторінка Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007.

6. Цюприк І. В., Свиридюк Н. П., Прокоф'єва-Янчиленко Д. М. Оцінювання ризиків розвитку системи кримінальної юстиції України. *Наука і правоохорона*. Київ, 2021. № 2 (52). С. 108–115.

7. Цюприк І. В. Окремі питання удосконалення діяльності правоохоронних органів: правовий аспект. *Дзеркало суддів*. URL: <https://suddya.com.ua/news/zvernit-uvagu/okremi-pitanna-udoskonalennadiagnosti-pravoohoronnih-organiv-pravovii-aspekt>.

Шило Ольга Георгіївна,

завідувачка кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Глинська Наталія Валеріївна,

завідувачка відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СТАНДАРТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Корупція у царині кримінального провадження являє особливу небезпеку, адже в цьому сегменті державної діяльності за наявності відповідних підстав застосовується кримінальний процесуальний примус, що суттєво обмежує конституційні права, свободи і законні інтереси людини. У зв'язку з цим вельми актуальним є питання опрацювання системних заходів, спрямованих на попередження та максимальне виключення ризиків вчинення корупційних зловживань у зазначеній сфері.

Об'єктивні причини корупційних правопорушень, перш за все, полягають у недосконалості чинного законодавства України, що виражається в наявності певних прогалин правового регулювання; колізійності окремих законодавчих приписів; відсутності чіткої регламентації повноважень правозастосовних органів при розв'язанні тих чи інших юридично значущих питань; можливості застосування особами, які здійснюють кримінальне провадження, необгрунтованої дискреції, що створює умови і надає простір зловживанню наданими повноваженнями. Зазначені обставини, не вичерпуючи все їх різноманіття, тим не менш, є одними з основних умов, що сприяють виникненню, розвитку, реалізації та поширенню корупційних практик у службовій та професійній діяльності суб'єктів корупційних правопорушень у сфері кримінального судочинства. Зважаючи на таку спрямованість цих обставин, їх можна і треба називати *корупціогенними факторами (ризиками)* кримінального процесуального законодавства України.

Враховуючи сказане, не викликає сумніву той факт, що в сучасних умовах антикорупційність законодавства є одним з якісних змістових критеріїв позитивного права. Отже, вельми актуальною видається проблема *оцінки* кримінального процесуального законодавства України під кутом зору його корупціогенності з метою

виявлення пріоритетних напрямків його вдосконалення, спрямованих на попередження корупційних проявів у цій сфері.

Уявляється, що програма (алгоритм) такої оцінки має складатися з наступних етапів: 1) формулювання системи антикорупційних стандартів кримінального процесуального законодавства; 2) виявлення у ньому основних корупціогенних факторів; 3) наведення переліку норм, що містять ознаки корупціогенності, відповідно до сформульованої системи корупціогенних факторів; 4) формування системи антикорупційних механізмів – виявлення тих норм кримінального процесуального законодавства, що відповідають антикорупційним стандартам (тобто є необхідною умовою попередження корупції в царині кримінального провадження); 5) надання науково обґрунтованих рекомендацій щодо зміни певних нормативних приписів кримінального процесуального законодавства України для усунення їх корупціогенності і попередження вининню корупційних правопорушень.

Системне дослідження сутності *стандарту антикорупційності* кримінального процесуального законодавства дозволило дійти висновку, що така властивість закону як його антикорупційність означає спроможність бути ефективним механізмом запобігання та протидії корупції в цій сфері. Антикорупційність кримінального процесуального законодавства вимагає насиченість закону антикорупційними механізмами, система яких включає такі взаємопов'язані між собою елементи, як: регламентація правової технології забезпечення якості кримінальних процесуальних рішень; алгоритмізація кримінальної процесуальної діяльності, яка забезпечує її прозорість, правову визначеність для учасників кримінальних процесуальних відносин і прогнозованість її результатів; механізм оскарження рішень, дій та бездіяльності органів та суб'єктів, які здійснюють кримінальне провадження, що забезпечує ефективний та своєчасний захист прав і законних інтересів учасників кримінальних процесуальних відносин; відомчий та судовий контроль за дотриманням вимог закону при здійсненні кримінального провадження; прокурорський нагляд за дотриманням закону органами дізнання, досудового слідства та органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; чіткий розподіл повноважень суб'єктів, які приймають рішення у кримінальному судочинстві; законодавчо закріплені правила визначення особи, компетентної здійснювати кримінальне провадження (правила підслідності та підсудності кримінальних справ, що виключають можливість суб'єктивного підходу при визначенні суб'єкта, компетентного здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення або суду, що розглядає кримінальну справу; розподіл у суді матеріалів кримінального провадження автоматизованою системою документообігу в умовах, що виключають можливість несанкціонованого втручання в її роботу; підстави і порядок вирішення відводів); судові провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, за нововиявленими обставинами; громадський контроль за

дотриманням прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства; нормативне закріплення моральних цінностей, які відповідають ідеології правової держави, що сприятиме активізації формування нового типу правосвідомості суб'єктів, які здійснюють кримінальне провадження. Кожен із названих елементів системи антикорупційних стандартів кримінального процесуального законодавства являє собою окремий напрям дослідження комплексної проблеми запобігання та протидії корупції у цій сфері.

Шумейко Дмитро Олександрович,
заступник начальника – начальник слідчого
управління Головного управління
Національної поліції у м. Києві, доктор
юридичних наук, доцент

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Починаючи з 2011 року було прийнято ряд нормативних актів та запроваджено значну кількість антикорупційних заходів, які мають певну результативність, але здійснюються безсистемно, в залежності від вимог міжнародних організацій. Функції цивілізованої держави за сферами (об'єктами) її діяльності поділяють на зовнішні та внутрішні, а їх зміст на різних етапах розвитку держави постійно змінюється. Перший вид функцій забезпечує зовнішню політику держави, а другий – внутрішню. Внутрішні функції держави можна поділити на дві основні групи: регулятивні та правоохоронні. Тобто, приєднання країни до міжнародних конвенцій, які носять рекомендаційний характер – це зовнішня функція держави, а реалізація законів, які прийняті на підставі зазначених конвенцій – це внутрішня функція. Змістом тієї чи іншої функції держави виступає процес впливу держави через практичну діяльність її відповідних структур на певні суспільні відносини або на групу однорідних суспільних відносин. Кожна конкретна функція держави поєднує в собі зміст, форму та методи здійснення відповідної гілки державної влади – законодавчої, виконавчої чи судової влади, застосування якої пов'язане з особливостями конкретного об'єкту державного впливу. Протидія корупції з одного боку відноситься до регулятивної функції (з точки зору створення відповідної нормативної бази виокремлення суб'єктів, які забезпечують здійснення запобіжних заходів, упереджувальний вплив) та правоохоронної, яка реалізується правоохоронними органами.

З одного боку держава докладає певних зусиль що до протидії корупції (ключовою ознакою сучасної ситуації щодо боротьби з корупцією в Україні є започаткування у 2014–2015 роках процесу реформування вітчизняного антикорупційного законодавства), але з другого боку реалізація та ефективне застосування зазначених законів викликає необхідність не тільки виявлення та розслідування таких

правопорушень (оскільки це прерогатива правоохоронних органів), але й заходів запобіжного впливу.

Аналіз нормативно-правових актів та практичної діяльності суб'єктів протидії корупції дозволив класифікувати запобіжні заходи в залежності від етапу їх реалізації.

До першого блоку відносяться заходи, які реалізуються під час прийняття особи на державну службу: розробка та впровадження внутрішніх планів щодо запобігання і протидії корупції; проведення аналізу діяльності окремих підрозділів і служб державних органів, службових повноважень посадових осіб з метою виявлення потенційних можливостей для зловживання працівниками своїм посадовим становищем; запровадження сучасних психотехнологій для проведення професійно-психологічного добору кадрів з урахуванням специфіки служби з метою запобігання випадкам зарахування на службу осіб, які пов'язані з антигромадськими елементами, кримінальними структурами; визначення переліку посад працівників управлінських ланок, кандидати на заміщення яких підлягають обов'язковій спеціальній перевірці, умов її проведення, у тому числі щодо тих, хто вже працює на цих посадах, переліку обов'язкових документів для особової (кадрової) справи зазначених категорій працівників та умов її ведення, порядку періодичної ротації цих осіб та їх однорівневого переміщення; проведення спеціальної перевірки;

До другого блоку відносяться заходи, які реалізуються в процесі проходження державної служби: розроблення нормативно-правових актів й організаційних засад та запровадження на постійній основі профілактичної ротації керівного складу через кожні п'ять років; розроблення спеціальних програм навчання та підвищення кваліфікації працівників з питань запобігання та протидії корупції у професійній та службовій діяльності; виявлення корупційних ризиків в діяльності органу, їх повне усунення або мінімізація; усунення конфлікту інтересів; заохочення етичної поведінки; визначення переліку посад з підвищеним корупційним ризиком, тобто тих, характер повноважень яких створює вищу у порівнянні з іншими загрозу вчинення корупційних правопорушень; обмеження щодо використання службового становища (законодавство містить не лише загальну заборону неправомірного використання службового становища, але й перелік форм (різновидів) неналежної поведінки, хоча такий перелік не є вичерпним, він фактично охоплює всі основні типи ситуацій, з якими можна зіткнутись на практиці); обмеження щодо суміщення та сумісництва (заборона на іншу оплачувану діяльність); заборону зайняття підприємницькою діяльністю; обмеження щодо одержання дарунків (як завуальованої неправомірної вигоди);

До третього блоку відносяться заходи які застосовуються до особи в результаті вчинення дисциплінарного, адміністративного або кримінального правопорушення: зміна поширених в українському

суспільстві негативних уявлень про осіб, що надають керівництву чи правоохоронним органам інформацію про прояви корупції у своєму колективі; запровадження практики оперативного інформування про виявлені фактів корупції працівників державних органів; всі матеріали стосовно корупційних правопорушень в обов'язковому порядку є доступними для громадськості через засоби масової інформації (запровадження постійної практики радіо та телевізійних виступів (звітів) перед населенням керівників територіальних органів та підрозділів державних органів з оприлюдненням як позитивних, так і негативних фактів); використання анонімних «телефонів довіри», за допомогою яких будь-який громадянин може повідомити правоохоронні органи про неправомірні дії службових осіб; забезпечення участі громадських організацій і населення у протидії корупції та залучення до антикорупційного руху об'єднань громадськості в центрі і в регіонах; обмеження щодо відмови надання інформації (вимоги щодо прозорості інформації); організація і проведення загальнонаціональних акцій, спрямованих на сприйняття протидії корупції населення України базовим пріоритетом держави; публічне звітування правоохоронних органів про антикорупційні заходи і дії, а також матеріальне й інше стимулювання працівників та громадян, які при цьому проявили себе.

Четвертий блок заходів реалізується як в результаті добровільного звільнення службової особи, так і у випадку звільнення у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, а саме: обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функції держави, місцевого самоврядування; проведення службових розслідувань (перевірок) за кожним фактом притягнення службових осіб до відповідальності за корупційні правопорушення (у тому числі і у випадку притягнення службової особи до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері службової діяльності).

Щодо вказаних і запропонованих заходів, їх можна розглядати, як заходи стратегічного напрямку, що повинні сприяти реалізації загальнодержавної політики щодо попередження і протидії корупції. Комплексне й паралельне впровадження їх на державному і відомчому рівнях матиме своїм наслідком формування позитивного іміджу службової особи і в цілому позитивного ставлення населення до роботи державних органів, удосконалення механізму добору кандидатів на службу і навчання, а також створення необхідних умов для нейтралізації ризиків корупційних проявів, конкретизацію форм і методів виявлення та фіксації вчинених корупційних правопорушень.

Юсунов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та судової
експертології навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор;
Саковський Андрій Анатолійович,
директор навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Можливості технічної експертизи документів (ТЕД) під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень значною мірою залежать від підготовки матеріалів для її проведення. При підготовці матеріалів повинні бути виконані певні вимоги щодо відбору об'єктів для дослідження й поводження з речовими доказами, чітко сформульовано завдання експерту, проведено збір необхідних порівняльних матеріалів, збір інформації, необхідної для проведення експертизи.

Слідчий (суд) повинен надати експерту документи в тому вигляді та стані, в якому вони були виявлені; зберігати документи-речові докази в окремих конвертах, пакетах або файлах.

У постанові слідчого, ухвалі суду або у клопотанні про залучення експерта стороною захисту необхідно конкретизувати об'єкти, що підлягають дослідженню: вказати найменування документа, наведену в документі дату його складання; надати інформацію про обставини виявлення документів-речових доказів (дата, місце виявлення, вилучення); вказати на безпосередній об'єкт дослідження – описати його зміст (знак, слово, рядок тощо), місце розташування в документі; чітко позначити досліджувані документи та порівнювальні матеріали, щоб не траплялось їх змішування при проведенні експертизи.

Питання експерту не повинні виходити за межі його компетенції, потребувати правової оцінки результатів дослідження. При формулюванні завдання експерту неприпустимим є використання термінів, що мають подвійне тлумачення – технічне і юридичне: «виправлення», «підробка» як синоніми термінів «зміна», «невідповідність правилам» тощо. При формулюванні питань має бути чітко визначений обсяг завдань експерту.

У питаннях, вирішення котрих потребує проведення ідентифікаційних досліджень матеріалів документів з метою встановлення спільності їх походження, ототожнення індивідуально виділеного обсягу матеріалу, має бути чітко визначений об'єкт ідентифікації.

Якщо об'єктами експертизи стають технічні засоби, призначені для виконання реквізитів документів (пишучі прилади, знакодрукуювальні апарати, засоби розмножувальної техніки, друкарські форми), то залежно від вирішуваного експертного завдання та конкретної ситуації на експертизу можуть бути надані або технічні засоби безпосередньо, або виконані за їх допомогою порівняльні матеріали – вільні та експериментальні зразки.

Окремі методи експертного дослідження пов'язані з неминучим і необхідним для дослідження пошкодженням об'єкта або навіть повним його знищенням. Такі методи застосовуються екпертом з дозволу особи або органу, який призначив експертизу. Вказаний дозвіл має зазначатися в постанові (ухвалі) про призначення експертизи або у відповідному листі.

При вирішенні питання ідентифікації печаток і штампів за відбитками, поряд з досліджуваним документом, на експертизу надається печатка, яка перевіряється, або експериментальні зразки (10–20 експериментальних зразків відбитків печатки або штампа, що ідентифікується) та вільні зразки (10–20 документів з відбитками відповідної печатки або штампа). Експериментальні зразки повинні мати різний ступінь інтенсивності забарвлення, з різною силою натискання (слабка, середня, сильна) і міститися на різноманітних підкладинках (м'яка, тверда).

Для розв'язання ідентифікаційних завдань щодо документів, виготовлених за допомогою комп'ютерної техніки, ця техніка надається в комплекті (системний блок комп'ютера, інсталяційний диск з драйвером принтера або багатофункціонального пристрою, з'єднувальні та мережеві кабелі, принтер). До направлення комп'ютерної техніки на експертизу будь-яка робота на ній не дозволяється. Вирішення ідентифікаційних питань проводиться в межах комплексної комп'ютерно-технічної експертизи та технічної експертизи документів за наявності електронного оригіналу документа (файлу). Вилучення комп'ютерної техніки, її огляд мають проводитися за участю спеціаліста у галузі комп'ютерно-технічних досліджень.

При підготовці матеріалів ТЕД доцільно користуватися допомогою спеціалістів, зокрема, при відбиранні зразків для дослідження основи документів і матеріалів письма з метою встановлення підприємства-виготовлювача. Участь спеціалістів доцільна при відбиранні зразків у випадках, коли відображення ознак значною мірою залежить від специфіки пристрою і роботи окремих вузлів апарату, який необхідно ідентифікувати.

Берегович Василь Віталійович,
співробітник Служби безпеки України;
Бондаренко-Берегович Валерія Валентинівна,
судовий експерт Житомирського науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України

ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У МІГРАЦІЙНІЙ СФЕРІ НА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ

Починаючи з 2015 року по теперішній час, тема міграційної політики в Європі стоїть на першому місці та час від часу стає наріжним каменем у взаємовідносинах союзних країн, здатним розколоти європейську спільноту. Над питаннями міграції, надання притулку біженцям, вироблення спільного законодавства працюють провідні фахівці всіх країн, витрачаються значні фінансові ресурси, однак усі спроби домовитися не досягли успіху. Країни-лідери Європейського Союзу, чия економіка являється локомотивом розвитку всього об'єднання, якщо навіть і готові взяти на себе зобов'язання фінансування соціальних виплат шукачам притулку та інших витрат пов'язаних з їх адаптацією, намагаються змусити прийняти більшу частину мігрантів менш впливові в Союзі країни. Вказаний фактор призводить до незадоволення політикою національного уряду та постійних непорозумінь, якими можуть скористатися геополітичні конкуренти Європейського Союзу.

Разом з тим, Україна, після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [1] та встановлення безвізового режиму, взяла на себе ряд зобов'язань у міграційній сфері, спрямованих на приведення у відповідність до європейських стандартів системи видачі документів, що посвідчують особу, вимог до візового режиму, в тому числі з країнами терористичного ризику, охорони державного кордону, тощо.

На сьогоднішній день весь світ із занепокоєнням спостерігає за ситуацією, яка склалася на кордоні Польщі та Білорусі з мігрантами з Сирії та Іраку. Безумовно, значне накопичення біженців на кордоні Польщі та Білорусії – штучне явище, яке демонструє світу нові прояви гібридного протистояння цивілізацій. Географічне розташування України, наявність кордону з Білорусією робить нашу країну вимушеним учасником цих подій та вимагає суворого контролю міграційної сфери в середині країни.

Україна, з метою недопущення проникнення на свою територію значної кількості вихідців з, так званих, країн терористичного ризику, визначених спільним Наказом МЗС, МВС, СБ України № 469/897/605 [2], встановлює жорсткі правила візового режиму для визначених країн. Разом з тим, жорсткі візові обмеження створюють передумови до

виникнення та функціонування каналів нелегальної міграції, які тісно пов'язані з корупційними ризиками, що дозволяють їх подолати.

Аналіз інформаційних джерел щодо порушень міграційного законодавства дозволяє виділити основні канали нелегальної міграції, якими користуються організатори та безпосередньо мігранти:

- канал трудової міграції;
- студентський канал;
- канал фіктивних сімейних відносин (шлюбний).

Існування визначених каналів нелегальної міграції зумовлене рядом корупційних ризиків, в тому числі, у середовищі контролюючих органів, зокрема, представників консульських установ, прикордонної та міграційної служб.

Переходячи до аналізу корупційних ризиків, які впливають на реалізацію державної політики у міграційній сфері, слід зазначити, що їх можна класифікувати за різними критеріями та напрямками, зокрема на інституційні та загальносистемні.

Інституційні (внутрішні) корупційні ризики – фактори, що негативно впливають на поведінку посадової особи, перетворюючи її на корупційну та усунення яких належить до компетенції адміністративного органу, в якому працює така особа.

Загальносистемні (зовнішні) корупційні ризики – пов'язані із загальними недоліками створення та функціонування публічної адміністрації, аналізуються лише в частині рівня корупції при підготовці, прийнятті та виконанні управлінських рішень.

В даному випадку розглянемо основні інституційні (внутрішні) корупційні ризики, які безпосередньо впливають на діяльність органів державної влади, основним завданням яких є реалізація державної політики у міграційній сфері:

- низький рівень правової культури працівників відповідних органів державної влади – дозволяє останнім, на особистісному рівні, допускати можливість порушення норм чинного законодавства, при цьому проявляти правовий нігілізм та впевненість у ненастанні негативних наслідків;

- низький рівень соціально-економічного забезпечення працівників відповідних органів державної влади – робить вразливими абсолютну їх більшість, штовхає до пошуку додаткових джерел фінансування, з метою вирішення об'єктивних життєвих обставин, шляхом прийняття незаконних рішень за матеріальну винагороду;

- низький рівень управлінської діяльності та контролю за особовим складом з боку керівництва – призводить до низької якості виконання посадових обов'язків працівниками, погіршення якості надання послуг, помилок під час прийняття рішень;

- низька якість нормативно-правового регулювання порядку прийняття рішень – створює умови для тлумачення чинного законодавства посадовими особами на власний розсуд, що в поєднанні з попередніми ризиками дає негативний результат.

Враховуючи викладене, можна дійти до висновку, що подолання визначених корупційних ризиків у сфері реалізації міграційної політики є актуальним та болочим питанням, яке безпосередньо впливає на міжнародний імідж та становище нашої держави. Міграційна сфера тісно пов'язана із зовнішньополітичним становищем України на міжнародній арені та є своєрідним індикатором готовності наших державних інститутів до демократичних трансформацій та інтеграційних процесів. Особливої актуальності усунення вказаних корупційних ризиків в Україні набуває на фоні загострення міжнародних відносин, пов'язаних із напливом мігрантів та відповідними негативними соціальними наслідками, які потребують вирішення в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 30.11.2015 № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

2. Наказ Міністерства закордонних справ України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України 30.10.2017 № 469/897/605. Про затвердження Вимог до організації роботи з оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1432-17#Text>.

Баришевська Аліна Петрівна,

науковий співробітник наукового відділу досліджень та впровадження інноваційних технологій наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Досягнення науково-технічного прогресу та стрімкий розвиток інформаційних технологій не тільки відкрили шлях широкого доступу до інформації та знань для здобувачів освіти, викладачів, науковців, а й безпрецедентно актуалізували питання дотримання академічної доброчесності через випадки недобросовісного запозичення та привласнення чужих ідей та продуктів інтелектуальної власності.

Слід розуміти, що в сучасному цивілізованому світі дотримання кодексу академічної доброчесності – це не лише питання іміджу та репутації закладу освіти або учасника освітнього процесу, а й питання забезпечення якості освіти.

В освітньому просторі нашої держави питання дотримання академічної доброчесності тривалий час залишалося в площині

морально-етичних принципів і наразі не існує спеціального закону, що регулює питання академічної доброчесності [1, с. 9].

На теперішній час законодавство у сфері академічної доброчесності в Україні ґрунтується на:

- Законі України «Про освіту»;
- спеціальних законах України «Про вищу освіту», «Про професійну освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту»;
- Законі України «Про наукову та науково-технічну діяльність»;
- нормативних актах Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, що мають у сфері свого підпорядкування заклади освіти та/або наукові установи;
- статутів та інших внутрішніх нормативних документів (кодекси честі, правила внутрішнього розпорядку, процедури прийняття рішень з питань імовірних порушень академічної доброчесності тощо) закладів освіти та наукових установ [2].

Слід зазначити, що з набуттям чинності Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII питання академічної доброчесності набуло нормативно-правового оформлення. Так, у статті 42 Закону України “Про освіту”, академічна доброчесність визначається як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [3].

Питаннями академічної доброчесності в Україні на державному рівні опікується: Міністерство освіти і науки України, Державна служба якості освіти України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Національна академія наук України.

Первинну відповідальність за забезпечення академічної доброчесності безпосередньо здійснюють заклади освіти та наукові установи шляхом:

- створення середовища, що сприяє дотриманню академічної доброчесності їх працівниками та здобувачами освіти;
- впровадження механізмів виявлення порушень академічної доброчесності та притягнення до академічної відповідальності [1 с. 11]

Нормативні документи закладів вищої освіти повинні чітко регламентувати:

- види академічної відповідальності за конкретні порушення академічної доброчесності;
- процедури встановлення і доведення фактів порушень академічної доброчесності;
- процедури прийняття рішень про академічну відповідальність учасників освітнього процесу, а також органи, що приймають такі рішення;
- процедури апеляції для осіб, яких звинувачують у порушенні академічної доброчесності [2].

Слід зауважити, що сильною стороною нормативно-правового забезпечення академічної доброчесності в Україні є чітке визначення дій для педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників та здобувачів освіти щодо дотримання академічної доброчесності [4].

Але феномен академічної нечесності (не доброчесності, недобросовісності) є багатограним та може набувати різних проявів. Адаже в його основі лежить умисне порушення загальноприйнятих в академічному середовищі моральних і правових норм, зазвичай з метою отримання певних переваг. У будь-якому разі поширеність таких проявів завдає нищівного удару по якості освіти та якості наукових досліджень, перетворюючи їх на протилежні феномени – дипломовану псевдоосвіту та небезпечну псевдонауку [5, с. 9].

Важливо, що частина 4 статті 42 Закону України «Про освіту» чітко визначає на законодавчому рівні детальний перелік порушень академічної доброчесності із визначенням змісту кожного з них, зокрема це: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти, надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання, вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання [3].

Законом України від 05.09.2017 року «Про освіту» введено ще одну новацію у вигляді нового виду відповідальності – академічної. Хоча зазначеним Законом не визначено змісту поняття «академічна відповідальність», проте окремі аспекти та загальні правила її застосування врегульовано.

Так, законодавчо, передбачене загальне правило, що види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності [4].

Узагальнюючи, слід відзначити, що питання забезпечення академічної доброчесності останнім часом перебуває у центрі уваги науковців та освітян не лише в Україні, але й у всьому світі. Це питання актуалізується не лише розвитком сучасних технологій, що значно розширює можливості для недоброчесної поведінки, а й появою нових викликів, які постають перед світовим співтовариством і вимагають пошуку адекватних відповідей, зокрема таких як пандемія COVID-19, що призвело до стрімкого запровадження елементів дистанційного й онлайн-навчання у зв'язку із ізоляцією людей з метою недопущення поширення цієї хвороби.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо забезпечення академічної доброчесності в закладах загальної середньої та позашкільної освіти / Авторський колектив, за ред. І. Ю. Поліщук. Київ: Виконавчий орган Київської міської ради (Київська міська державна адміністрація) Департамент освіти і науки, КПНЗ «Київська Мала академія наук учнівської молоді». 2021. 46 с. URL: https://kman.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/metod_rekomendacziyi_akadem_dobrochesnist.pdf.
2. Лист МОН України від 23.10.2018 № 1/9-650 «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти» <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>.
3. Про освіту: Закон України від 05.09 2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 10.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
4. Тицька Я.О., Академічна доброчесність як елемент системи забезпечення якості освіти // Науковий вісник. Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2018 №34. С. 4-7.
5. Рекомендації щодо забезпечення принципів академічної доброчесності /укладачі: підкомісія 303 «Академічна доброчесність» / 2016 р. - 24 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/akdo/nodo/n3.pdf>.

Ботнаренко Ірина Анатоліївна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИЯВІВ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПОЛІЦІЇ

Корупція – не просто соціальне, а й психологічне та моральне явища. Адже вона, як справедливо зазначає О. О. Акімов, не існує відокремлено від людей – їх поведінки та діяльності. Корупція є відображенням способу мислення, який зумовлюються способом життя [1]. Разом з тим, зважаючи на дію на характер своїх наслідків, це явище становить значну суспільну небезпеку, яка виявляється у тому, що вона: а) підриває авторитет держави; б) суттєво обмежує конституційні права та свободи людини і громадянина; в) порушує принципи права і закону; г) призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ, перешкоджає розвитку ринкових відносин; д) грубо порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування; е) надає незаконні привілеї корумпованим угрупованням і кланам; є) сприяє криміналізації та тінзації економічних відносин,

легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; ж) стає неодмінною умовою існування організованої злочинності; з) порушує принцип соціальної справедливості, невідворотності покарання; и) нищить духовні та моральні цінності; і) ускладнює відносини з іншими державами і всією міжнародною спільнотою [2].

Корупція пронизує різні органи державної влади та напрями їх діяльності. Особливо небезпечний характер корупція має в органах поліції, яка, як зазначає С.М. Алфьоров, породжує в суспільстві відчуття невпевненості, недовіри до правоохоронних органів, зумовлює появу у громадян відчуття всюдозволеності та ін. [3, с. 25]. Корупція в правоохоронних органах сприяє зростанню злочинності, зокрема організованої, та в цілому має негативний вплив на управлінський апарат поліції. Руйнівна дія цього ганебного явища полягає у дискредитації Національної поліції як правоохоронного органу та послабленні її організаційно-управлінської діяльності на всіх рівнях, що має своїм наслідком підірив авторитету, іміджу й довіри як до органу державної влади.

Різні аспекти особливостей корупційної діяльності розглядали у своїх працях такі українські та російські вчені, як: Л.В. Багрій-Шахматов, М.В. Буроменський, А.В. Гайдук, В.І. Гладкіх, Л.Д. Гаухман, А.І. Долгова, О.О. Дудоров, Д.Г. Заброда, В.С. Зеленецький, О.Г. Кальман, М.І. Камлик, В.В. Лунєєв, В.Д. Малков, М.І. Мельник, Є.В. Невмержицький, С.С. Рогульський та інші. У той же час, незважаючи на значну кількість наукових напрацювань, багато важливих питань залишаються актуальними і нині. У цьому дослідженні ми зупинимось на окресленні питання психологічних чинників корупції в органах поліції.

Діяльність працівника поліції характеризується такими психічними ознаками, як: усвідомленням того, що він виконує обов'язки представників влади; усвідомленням того, що на нього покладено виконання специфічних повноважень щодо здійснення функцій органів державної влади; усвідомлення того, що будь-які порушення під час виконання своїх професійних обов'язків неприпустимі внаслідок прийняття присяги; усвідомлення того, що за допущення порушень під час виконання своїх професійних обов'язків може настати дисциплінарна, адміністративна чи кримінальна відповідальність. Однак, не дивлячись на наявність таких «високих обов'язків», корупція в органах поліції – надзвичайно поширене явище.

Передусім, відмітимо, що потенційна схильність особистості до вчинення усвідомлених корупційних дій виникає у соціально благополучній особистості (у законослухняної людини) як переживання нею своєї недосконалості (реальної чи уявної) внаслідок зазначеної нами вище перебудови ієрархії мотивів: а) почуття соціальної несправедливості та нерівності; б) почуття неповноцінності чи ущербності; в) усвідомлення власної другорядності чи непотрібності [4, с. 58].

Формування внутрішнього світу (уявлення, світогляду) потенційного корупціонера, за дослідженням, здійсненим науковцями (О. І. Кудерміною, Л. І. Казміренко, В. Г. Андросюком, А. Б. Фодчуком), ґрунтується на таких компонентах: 1) трансформація поведінкових реакцій підліткового віку (опозиції, негативізму, компенсації) в сталі індивідуально-психологічні властивості, що виявляються у формі внутрішнього протесту проти існуючого стану речей; 2) прагнення до визнання оточення чи соціуму, не підкріплене критичною оцінкою своїх можливостей; 3) гіпертрофоване бажання схвалення з боку значимих людей [1, с. 58]. Також можна погодитися з В.Є. Квашиш і С.Ш. Цагікян, що для осіб, потенційно схильних до вчинення корупційних діянь, є характерним негативне ставлення до закону і жага наживи, зневага до моральних і етичних норм, свідоме культивування аморальних колізій та ігнорування таких негативних наслідків, як дискредитація діяльності державного апарату та підрив принципу соціальної справедливості. Крім того, для корупційного правопорушника характерний синдром кругової поруки, протекціонізм, психологія споживацтва, яка найчастіше превалює над усім іншим [4, с. 47].

Психологічна мотивація різних категорій державних службовців до правопорушень з ознаками корупції, зауважує О.О. Акімов, різна, при цьому рівень грошового забезпечення більше впливає на психологію працівників середньої ланки управління, ніж вищої [5]. Порівняно із спеціалістами, керівники вищої ланки, наголошує науковець, краще забезпечені матеріально, тому спонукальними та психологічними мотивами для них у вчиненні корупційних діянь не завжди виступають матеріальні фактори [5]. Тому, зважаючи на той факт, що професійна діяльність працівників поліції вищого рівня пов'язана більшою мірою з прийняттям рішень та наданням вказівок підлеглим, можна зробити висновок, що корупційні прояви у цієї категорії правоохоронців здебільшого пронизують владно-управлінські функції.

Психологічна мотивація прийняття «антикорупційних» рішень є різною. Такі діяння вчиняються з метою вирішення широкого спектру питань. С.В. Степашин зазначає: «Корупція – не просто хабарі, не просто зловживання службовим становищем, не просто завуальовані види підкупу чиновників. Це хвороба більш глибока, яка має у своїй основі психологічну установку використовувати державну службу як невичерпне джерело для досягнення корисливої мети» [6, с. 2]. Отже, корупційні діяння серед цієї категорії представників влади вчинюються з метою вирішення широкого кола питань, не обов'язково особистих. У такий спосіб можуть задовольнятися інтереси впливових осіб, у тому числі представників інших сфер діяльності, не завжди законних, а також заради спрощення задоволення різноманітних особистих потреб у майбутньому.

Л.Й. Гуменюк до психологічного портрету корупціогенної особистості працівника правоохоронного органу відніс характерне осмислення життя через придбання матеріальних благ, прагнення до розкоші як показника щастя, неусвідомлена мотивація і недиференційована структура установок етичної поведінки, низький рівень задоволеністю життям, негативне ставлення до оточення і неадекватна самооцінка, екстернальний локус контролю, імпульсивний тип реагування [7].

Отже, корупція завжди є чинником (перепоною), яка заважає нормальному розвитку будь-якої держави. Поширеність цього антисоціального явища на різні державно-соціальні інститути та «приспосованість» до неї пересічних громадян призвели до того, що її існування стає звичайною нормою життя для будь-якої особи. І тому розуміння мотивації вчинення корупційних діянь як сукупності психологічних процесів, що спрямовують поведінку особи, має надзвичайно важливе значення як для виявлення зазначених правопорушень та їх суб'єктів, так і для ефективної протидії цьому негативному явищу.

Список використаних джерел

1. Акімов О.О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. URL.: <http://academy.gov.ua/ej/ej19/PDF/23.pdf>.
2. Шевченко О. В. Проблемні аспекти боротьби з корупцією в правоохоронних органах України. *«Вісник Вищої ради юстиції»*. № 2 (6). 2011. URL.: http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik06_12.pdf.
3. Алфьоров С. М. Адміністративно-правовий механізм протидії корупції в органах внутрішніх справ: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 38 с.
4. Психологічні засади запобігання корупційним правопорушенням в органах державної влади та місцевого самоврядування: навч. посіб. / О. І. Кудерміна, Л. І. Казміренко, В. Г. Андросюк, А. Б. Фодчук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 168 с.
5. Акімов О.О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. URL: file:///C:/Users/asus%20720/Downloads/Dutp_2014_1_23.pdf. (дата звернення: 17.11.2021).
6. Степашин С. Против криминализации России // *Российская юстиция*. 2000. №1. С. 2–3.
7. Гуменюк Л.Є. Психологічні регулятори поведінки корупціогенної особистості в системі органів внутрішніх справ України. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 2. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1396/1/2-2009u.pdf>.

Борцевич Павло Святославович,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ПРОЦЕСІ БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА

Захист прав інвесторів в процесі будівництва житла в Україні та попередження можливих правопорушень в цій сфері залишається актуальним.

Варто зазначити, що відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестування та фінансування будівництва об'єктів житлового будівництва з використанням недержавних коштів, залучених від фізичних та юридичних осіб, у тому числі в управління, може здійснюватися виключно через фонди фінансування будівництва, фонди операцій з нерухомістю, інститути спільного інвестування, а також шляхом емісії цільових облігацій підприємств, виконання зобов'язань за якими здійснюється шляхом передачі об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва. Інші способи фінансування будівництва таких об'єктів визначаються виключно законами [1].

Функціонування фондів фінансування будівництва передбачено Законом України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», відповідно до положень якого залучення коштів від фізичних осіб для будівництва житла здійснюється управителем, яким є фінансова установа [2].

Управитель, залучивши кошти, вправі укласти договір на фінансування будівництва житла з забудовником. Відповідно до умов укладеного договору управитель передає кошти забудовнику для використання їх при будівництві житла. Варто відмітити, що чинним законодавством не передбачено розмірів та умов передачі коштів управителем забудовнику. Цей аспект є прерогативою управителя і забудовника та визначається виключно укладеним між ними договором. Внаслідок неврегульованості цього питання в законодавстві на практиці бувають непоодинокі випадки порушення забудовником взятих на себе зобов'язань, наприклад, використання коштів не за цільовим призначенням. Це, в свою чергу, ставить під загрозу не лише можливість своєчасного завершення будівництва житла, але й, взагалі, його завершення.

Для попередження нецільового використання коштів в будівництві житла в зарубіжних країнах діє механізм залучення коштів за допомогою відкриття ескроу рахунків та перерахування коштів з них забудовнику. При цьому, законодавством, а не лише договором, визначено у відсотковому відношенні поетапність перерахування коштів забудовнику. Умовою перерахування кожного наступного траншу є виконання забудовником певного етапу робіт з будівництва житла (закладання фундаменту, зведення стін будинку тощо) з

представленням відповідних документів, що підтверджують виконання цих робіт. Такий механізм дозволяє дієво контролювати діяльність забудовника та використання ним коштів на будівництво, зменшуючи при цьому ризики їх втрати інвесторами.

Чинним законодавством України передбачено можливість відкриття ескроу рахунків. Проте, на жаль, цей механізм на сьогодні залишається осторонь в питаннях залучення коштів в будівництво житла. В 2020 році до Верховної Ради України було подано законопроект № 4247, яким пропонується для забезпечення захисту прав інвесторів на законодавчому рівні впровадити механізм залучення коштів в будівництво житла з використанням ескроу рахунків [3]. Необхідно зазначити, що автором цього законопроекту звернена увага лише на фонди фінансування будівництва житла та фонди операцій з нерухомістю. Проте, ці механізми залучення коштів в будівництво житла на практиці мало використовуються забудовниками. Інвесторам часто пропонуються інші способи залучення коштів, зокрема, шляхом укладання попередніх договорів, за якими інвестор має сплатити значну частину коштів за будівництво житла. При тому, що сплачені кошти, як правило, є засобом забезпечення виконання зобов'язання щодо укладання в майбутньому основного договору з боку інвестора, а не самого забудовника. Отже, такий механізм є ще більш ризикованим для інвесторів, оскільки за умовами попереднього договору забудовник жодним чином не зобов'язаний передати інвестору об'єкт нерухомості, а лише зобов'язаний укласти в майбутньому договір купівлі-продажу об'єкту нерухомості. Проте, навіть, якщо забудовник не укладе з інвестором основного договору в майбутньому в фінансовому відношенні забудовник не несе особливих фінансових ризиків.

Підсумовуючи, варто зробити висновок, що використання ескроу рахунків в будівництві житла може стати дієвим механізмом захисту прав інвесторів та попередження фінансових правопорушень. Використання зарубіжного досвіду фінансування будівництва житла через ескроу рахунки варто поширити на всі можливі способи залучення коштів шляхом прийняття відповідного законопроекту в Україні.

Список використаних джерел

1. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-ХІІ (із змінами та доповненнями). ВВР України. 1991. № 47. Ст. 646.

2. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19.06.2003 № 978-IV (із змінами та доповненнями). ВВР України. 2003. № 52. Ст. 377.

3. Проект Закону № 4247 від 21.10.2020 про внесення змін до Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» щодо встановлення порядку фінансування об'єктів житлового будівництва та забезпечення захисту прав інвесторів. Режим доступу: URL https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70226.

Бурак Марія Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Шевчук Оксана Юрївна,

доцент кафедри оперативного-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КОРУПЦІЙНІ СХЕМИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН: ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Земельні відносини є однією з найбільш корупційних сфер державного управління в Україні. Корупційні зловживання у сфері земельних відносин призводять до зменшення надходжень до державного та місцевих бюджетів, втрати земель державної та комунальної власності, порушення прав і законних інтересів землекористувачів, зниження рівня інвестиційної привабливості країни. Убачається, що найбільш корупційно прибутковими схемами є зловживання, пов'язані з виведенням земель державної та комунальної власності під комерційне будівництво. Розглянемо деякі з них.

До прикладу, безкоштовна передача земельних ділянок фіктивним житлово-будівельним кооперативам. Так, згідно з положеннями ст. 41 Земельного кодексу України, житлово-будівельним (житловим) та гаражно-будівельним кооперативам, за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування земельні ділянки для житлового й гаражного будівництва можуть передаватися безоплатно.

З 2009 року юридичні особи організаційно-правової форми «житлово-будівельний кооператив» уже не реєструються. Натомість група громадян може створити юридичну особу - обслуговуючий кооператив із назвою «житлово-будівельний кооператив». Більш того, Закон України «Про кооперацію» не визначає, чи може обслуговуючий кооператив одночасно мати правовий статус житлово-будівельного кооперативу з відповідними правами та обов'язками. Оскільки законодавством критерії та вимоги до членів такого кооперативу не встановлені, на практиці цей механізм використовують для корупційних схем [1].

Під час реалізації таких схем, посадовці в змові з приватними будівельними компаніями створюють із підставних осіб «кооператив» та звертаються з заявою до органів місцевого самоврядування для безкоштовного виділення земельної ділянки під будівництво.

Після виділення ділянки фіктивних заявників виводять зі складу кооперативу, а побудоване житло продається як звичайна комерційна забудова.

Разом з тим, чинним законодавством також не встановлено нормативів розрахунку розміру земельної ділянки, яка може бути виділена. Це теж створює умови для корупційних зловживань.

Наступною корупційною схемою є передача прав на земельну ділянку без аукціонів. Так, чинне земельне законодавство передбачає, що права на земельні ділянки комунальної та державної власності мають передаватись на конкурентних засадах за процедурою земельних торгів. Однак згідно права на земельні ділянки державної чи комунальної власності не підлягають продажу на земельних торгах, якщо на них розташовані об'єкти нерухомого майна, якими володіють фізичні або юридичні особи (ч. 2 ст. 134 Земельного кодексу України). Саме цей виняток використовують посадовці, які у змові з приватними забудовниками передають в оренду за безцінь необмежену площу земельних ділянок в обхід аукціонів.

Для цього посадові особи розташовують невелику нежитлову тимчасову споруду на економічно привабливих для забудовників землях. У подальшому споруді надають статусу капітального будівництва та продають обраній компанії. Власність на об'єкт дозволяє без проведення аукціону отримати право на земельну ділянку необмеженої площі без земельних торгів за ціну, яка набагато нижча за ринкову.

Крім того, експерти НАЗК виділяють ще одну корупційну схему – протиправна забудова на землях, які передані підприємствам, установам та організаціям на праві постійного користування. Зокрема, для реалізації даної схеми посадова особа установи, яка використовує державну або комунальну землю, за неправомірну вигоду укладає з приватними забудовниками договір про спільну діяльність для будівництва на земельній ділянці [1].

У більшості випадків умови договору не вигідні для установи, натомість це приносить додаткові прибутки забудовнику. Згідно із законодавством, ділянки, на яких розташовані багатоквартирні будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкова територія, передаються безоплатно у власність або у постійне користування співвласникам багатоквартирного будинку. Тож за результатами реалізації проєкту спільної діяльності, безкоштовно передаються права власності на землю державної та комунальної власності третім особам.

Убачається, що для мінімізації корупційних ризиків у сфері земельних відносин необхідно вжити наступні заходи: скасувати ст. 41 Земельного кодексу України, що дає змогу безкоштовно передавати землі державної та комунальної власності житлово-будівельним кооперативам під забудову; забезпечити проведення прозорих земельних аукціонів для виділення ділянок під житлове будівництво в електронній торговій системі; встановити граничну площу земельної ділянки для обслуговування будівлі, яка може бути передана в оренду без проведення аукціону; забезпечити, аби органи місцевого

самоврядування могли припиняти право постійного користування землями державної та комунальної власності, які передані підприємствам, установам та організаціям; встановити заборону на укладання договорів спільного використання та обробки земель державної і комунальної власності, які передані у постійне користування підприємствам, установам та організаціям.

Список використаних джерел

1. Земельна корупція: ТОП-30 корупційних ризиків та шляхи їх подолання. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/30_antikor_land.pdf.

Вишневський Сергій Анатолійович,
прокурор відділу Спеціалізованої
екологічної прокуратури Офісу
Генерального прокурора

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ДОВКІЛЛЯ

Нерівномірність економічного та технологічного розвитку країн світу призвело до виокремлення із їх загальної маси більш успішних, закономірністю та логічною потребою яких є споживання більшої кількості природних ресурсів.

Зазначене стало першопрчиною для перерозподілу сфер впливу світових країн з метою доступу до природних ресурсів та основним приводом початку першої світової війни.

Якщо на початку ХХ століття людство могло дозволити нелімітоване добування природних ресурсів не замислюючись про їх загальну кількість, то сьогодні, з урахуванням збільшення світового населення, розвитку технологій, забруднення довкілля, це питання набуло статусу надважливого, що підтверджується, зокрема, світовими цінами на сировину.

Симетрично із збільшенням попиту на природні ресурси збільшуються і корупційні ризики у відповідних суб'єктах уповноважених на прийняття таких рішень.

Розуміючи методи боротьби із проявами корупції, бажаючи зберегти та легалізувати неправомірну вигоду із одночасним уникненням від відповідальності, суб'єкти корупційних дій вживають усіх можливих заходів конспірації для своїх дій, наприклад: перекладають прийняття рішень на підконтрольні колегіальні органи, використовують спеціально створенні юридичні особи, здійснюють підробку документів та інше.

Для того щоб вжити ефективних заходів проти корупції, необхідно глибинне розуміння сутності цього явища. Говорячи явище, необхідно усвідомлювати, що воно постійно змінює свою форму в залежності від суб'єкту сприйняття, об'єктивних чинників зовнішнього впливу на нього, а також стадій вчинення та тяжкості спричинених наслідків.

Із назви та аналізу статей Закону України «Про запобігання корупції» зрозуміло, що основною його метою є вжиття саме профілактичних заходів спрямованих для недопущення та своєчасного відвернення корупційних правопорушень.

Статтею 1 Закону України «Про запобігання корупції [1]» визначено, що корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Безсумнівно, що корупційне кримінальне правопорушення завдає найбільшу шкоду суспільним інтересам. Покарання за кримінальне правопорушення відрізняється тяжкістю та застосовується на підставі обвинувального вироку суду, який ґрунтується на належних і допустимих доказах.

В процесі збору доказів у кримінальному провадженні слідчий, прокурор зобов'язані встановити розмір отриманої неправомірної вигоди та або підтвердити суму збитків (у грошовому еквіваленті) завданих внаслідок вчинення корупційного кримінального правопорушення.

Також імперативною нормою ст. 242 КПК України зобов'язано слідчого, прокурора забезпечити проведення експертизи для встановлення розміру матеріальних збитків.[2]

При цьому задля проведення експертизи, яка підтвердить суму завданих збитків, експерту, окрім первинних документів, необхідно надати акт перевірки із уже виявленими порушеннями та сумою завданих збитків. Під час проведення експертизи експерт може підтвердити, спростувати або частково підтвердити суму збитків установлену актом перевірки.

У випадку якщо корупційне діяння уже скоєно, а перевірка для вирахування збитків не проведена, виникає питання на кого саме законодавством покладено обов'язок здійснити таку термінову позапланову перевірку.

Варто відмітити, що ст. 36, 40, 93 КПК України та інші норми цього Кодексу, не наділяють слідчого, прокурора чи слідчого суддю призначати перевірки, що підтверджується Верховним Судом України, справа № 243/6674/17-к [3].

Крім цього орган в якому виявлено корупційне правопорушення може відмовитись проводити внутрішню перевірку для встановлення суми збитків, оскільки встановлені збитки можуть бути підставою для притягнення до відповідальності інших працівників таких органів. Вказане може призвести до відсутності потерпілих або цивільних позивачів у кримінальному провадженні.

Проводячи порівняння повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції із повноваженнями інших державних центральних органів виконавчої влади з'ясовано, що Державна аудиторська служба України, Державна екологічна інспекція, Державне агентство меліорації та рибного господарства України законодавчо наділені повноваженнями здійснювати розрахунок завданої шкоди у їх

сфері діяльності відповідно до установлених методик. Складені документи із обрахованою та відображеною завданою шкодою беруться за основу під час судового розгляду та можуть бути використані під час проведення експертиз у кримінальному провадженні.

Отже нарахування збитків центральним органом виконавчої влади при наявності підстав та у законодавчо визначеній для нього сфері регулювання є закономірною властивістю такого органу.

Разом із цим Закон України «Про запобігання корупції» не наділяє повноваженнями Національне агентство з питань запобігання корупції для проведення перевірок та установлення суми завданої шкоди внаслідок вчиненого корупційного правопорушення, а також установлення особи яка його вчинила, фіксування причинного зв'язку між діями – суб'єктом – наслідками.

Окрім цього відсутня методика нарахуванню збитків спричинених унаслідок вчинення корупційного правопорушення. Наприклад: для розрахунку доцільно обраховувати середню іпотечну відсоткову ставку на суму отриманої неправомірної вигоди з урахуванням часового проміжку, або вартість послуг необхідних на відновлення іміджу підприємства/установи, інше.

Підсумовуючи викладене для належного документування наслідків корупційних правопорушень доцільно внести зміни до Закону України «Про запобігання корупції» щодо обов'язку Національного агентства з питань запобігання корупції визначати суму завданої шкоди внаслідок вчинення кожного корупційного правопорушення, а також представляти інтереси держави з метою її стягнення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р./ (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056) Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Постанова Верховного Суду України, справа № 243/6674/17. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS181003.html.

Воробйова Олена Юрївна,

судовий експерт, завідувач сектору товарознавчих та транспортно-товарознавчих досліджень Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

КОНВЕРТАЦІЯ ГРОШОВИХ КОШТІВ В УКРАЇНІ

У процесі фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання виникають проблеми, пов'язані з порушенням чинних законодавчих актів, що потребує втручання відповідних правоохоронних органів для виправлення ситуації з метою запобігання їх у майбутньому.

Важливим елементом кримінального механізму легалізації незаконно здобутих коштів є використання «конвертаційних центрів».

Назва «конвертаційний центр» походить від того, що кошти конвертуються, тобто, на виході за фіктивні послуги чи фіктивні товари безготівкові кошти можуть перетворюватися (конвертуватися) на еквівалентні цінності по декілька разів — у ланцюжку перетворень можуть з'являтися товари (на папері), акції, послуги, векселі, численні рахунки в банках, по яких розподіляються кошти. Найчастіше кінцевим носієм коштів є готівка.

Конвертаційні центри являють собою мережі зареєстрованих в установленому порядку підприємств, створених організованими злочинними угрупованнями не для заняття статутною підприємницькою діяльністю, а для здійснення тіншових фінансово-господарських операцій [1].

Протягом останніх років банківські установи почали використовуватися як один з основних інструментів, завдяки якому організатори «конвертаційних центрів» надають незаконні послуги підприємствам з конвертації грошових коштів. А тому на сьогодні більшість таких центрів є саме банківськими.

Ключовою ланкою в цьому процесі є фірми з ознаками фіктивності, які реєструються на підставних осіб. Одним з основних завдань, що переслідують організатори таких суб'єктів підприємницької діяльності під час їх реєстрації й використання, є запобігання кримінальної відповідальності. Для цього як керівників фіктивних фірм оформляють підставних осіб.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» від 19.09.2019 №101-IX, розслідування статті 205 виключено [2].

Статтею 205 «Фіктивне підприємництво» Кримінального кодексу України до внесення змін від 19.09.2019 було визначено:

1. Фіктивне підприємництво, тобто створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона [3].

На даний час, згідно статті 205-1 Кримінального кодексу України, визначено: «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців».

1. Внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості [4].

Таким чином, правоохоронним органам необхідно довести, що для реєстрації «фіктивних підприємств» внесені завідомо неправдиві дані, що затрундяє та уповільнює розгляд кримінальних правопорушень по даному питанню.

Типові ознаки фіктивності суб'єкта підприємницької діяльності:

– реєстрація здійснення на осіб, які померли, втратили свої паспорти, перебувають у місцях позбавлення волі, душевнохворих (недієздатних) або, що виїхали на постійне місце проживання за кордон, особи, які тимчасово передали свій паспорт (наприклад, у заставу), або надали паспорт на певний час за незначну оплату.

– реєстрація здійснення на підставних осіб (з неможливих верств населення – безробітних, студентів, і т.п.), які, за незначну винагороду, погодилися відкрити на своє ім'я підприємство (у деяких випадках не усвідомлюючи цього), підконтрольно виконали всі необхідні формальності по постановці його на облік у податкових органах і відкритті рахунків у банківських установах. Надалі ці особи відношення до господарської діяльності підприємства не мають.

– підприємство має повністю вигадані реквізити – зареєстровано на вигаданих, неіснуючих осіб.

– перекуплене (переоформлене) підприємство – зареєстроване на реально існуючих осіб, які здійснюють легальну фінансово-господарську діяльність, які надалі перереєструють (продають) його через нотаріальні контори, юридичні фірми, і т.п. Покупцем, як правило, є особи з категорії наведених вище.

Рахунки на підставних фізичних осіб відкриваються за допомогою підконтрольних приватних нотаріусів. Підприємства – клієнти «конвертаційних центрів» перераховують безготівкові кошти на рахунки суб'єктів підприємницької діяльності з ознаками фіктивності, використовуючи систему «клієнт-банк» при керуванні рахунками, кошти досить оперативно можуть переводитись на рахунки фізичних осіб, в т. ч. за нібито поставлену продукцію (надані послуги, виконані роботи). Для операцій з отримання готівки широко застосовуються платіжні картки.

Через підприємства «групи прикриття» підтримується зв'язок з іноземними банками, в яких відкриваються рахунки підконтрольних офшорних компаній. Місцем перебування таких банків і представництв компаній часто є країни Балтії.

В Проекті Закону України Про податковий суверенітет України та офшорні компанії від 29.08.2019 № 1181, визначено:

13.1. Офшорною щодо України вважається іноземна податкова юрисдикція, яка відповідає будь-якому з наступних критеріїв, визначених з урахуванням таких рекомендацій ОЕСР.

За висновками ОЕСР офшорні компанії переважно використовуються для зниження рівня оподаткування резидентів неофшорних країн як шляхом маніпулювання договірними цінами так і шляхом використання трансфертного ціноутворення (між пов'язаними особами). Наразі більшість країн – членів ОЕСР прирівнюють дії з такого «податкового планування» до дій з «умисного податкового ухилення». При цьому достатнім доказом «умисності» є лише факт переведення доходів платника до офшорної (низькоподаткової) юрисдикції із залишенням витрат у його резидентській юрисдикції [5].

Офшорні компанії також стандартно використовуються для приховування інформації про їхніх кінцевих бенефіціарних власників чи бенефіціарів окремого правочину. Саме тому вони знаходяться під прискіпливою увагою як ФАТФ так і сторін Договору про податкові вимоги до іноземних рахунків (FATCA), запровадженого у межах «Патріотичного акту» згодом заміненого на «Акт свободи США».

У контексті розгляду проблеми боротьби з діяльністю «конвертаційних центрів» варто акцентувати увагу на неефективності наявних механізмів блокування й подальшого списання коштів на рахунках суб'єктів підприємницької діяльності, які входять до складу «конвертаційних центрів».

Організаторами «конвертаційних центрів» виступають, як правило, фахівці, які мають корумповані зв'язки з посадовими особами відповідних банківських установ, контролюючих органів і місцевих органів влади.

Список використаних джерел

1. Волобуев А.Ф. Фиктивное предпринимательство как способ сокрытия тяжких экономических преступлений. *Российская юстиция*. 2001. № 6. С. 54–55.

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес : Закон України від 19.09.2019 №101-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-20>.

3. Кримінальний кодекс України до внесення змін від 19.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed2019010>.

4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed2019010>.

5. Про податковий суверенітет України та офшорні компанії : Проект Закону України від 29.08.2019 № 1181. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI00209A.html.

Гаврилюк Людмила Володимирівна,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, старший дослідник

ОПЕРАЦІЯ З КОНТРОЛЬОВАНОГО ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНОГО ДІЯННЯ: ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Законом України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 № 794-VII частину 1 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII (далі – Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність») було доповнено пунктом 7¹, згідно з яким оперативним підрозділам, які здійснюють оперативно-

розшукову діяльність, надано право задля виявлення та фіксації корупційних діянь проводити операції з контрольованого вчинення цих діянь, при наявності визначених в статті 6 зазначеного закону підстав. Також встановлено, що порядок отримання дозволу, строк його дії та порядок проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння визначає Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), правові норми якого застосовуються з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) (ч. 5 ст. 9 КПК України).

Отже, з моменту набуття чинності цією правовою нормою, контроль за вчиненням корупційного діяння належить не лише до негласних слідчих (розшукових) дій, а й до оперативно-розшукового заходу. Проте питання правового регулювання а також щодо процедури проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння (злочину) досі залишилися до кінця не унормованими, на що хочемо звернути увагу.

Як бачимо пункт 7¹ частини 1 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» має відсилочний характер до КПК України, проте привертає увагу неузгодженість термінології у цих законодавчих актах.

Так, в нормах КПК України на сьогодні не передбачено порядок проведення оперативно-розшукових заходів. В главі 21 КПК України визначений перелік, підстави та порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Зокрема в статті 271 КПК України передбачена негласна слідча (розшукова) дія контроль за вчиненням злочину.

Загальновідомо, що ефективно здійснювати правозастосовну діяльність можливо за умови однозначного застосування термінів у законодавстві, що забезпечується, насамперед, відповідністю їх змісту. Це стосується і процедури проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння. Неприпустимим є розбіжності термінології в текстах нормативно-правових актів, так як передумовою ефективної реалізації оперативними підрозділами своїх завдань (власне, як і будь-якого іншого виду діяльності) є досконале законодавство, що наразі повинно бути більш точним. Тому з метою усунення розбіжностей термінології щодо негласної слідчої (розшукової) дії та операції з контрольованого вчинення злочину, норми КПК України потребують удосконалення, шляхом внесення відповідних змін та доповнень.

Поряд з цим, слід зазначити, що оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) відрізняються за суб'єктивним складом. Проводити оперативно-розшукові заходи мають право лише визначені в статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» уповноважені оперативні підрозділи. Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, й проводити їх має право слідчий, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи (ст. 246 КПК України).

Певні відмінності існують також у формі (порядку) фіксації та використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно в кримінальному провадженні. У кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності оперативним працівником заводиться оперативно-розшукова справа. У зв'язку з чим він повинен винести та затвердити у начальника або уповноваженого заступника начальника постанову й протягом доби повідомити прокурора.

Згідно зі статтею 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть використовуватися, як привід та підстава для початку досудового розслідування, а також для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами в кримінальному провадженні. Тобто інформація, яка отримана за результатами проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння, є підставою для внесення відомостей до ЄРДР та проведення досудового розслідування, а матеріали, в яких зафіксовані фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб, які зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази [3]. Тож приймаючи рішення про проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння оперативний працівник повинен врахувати ряд обставин.

По-перше, це наявність достатньої, достовірної та обґрунтованої інформації про те, що готується вчинення або вчиняється діяння передбачене статтями 364¹, 365², 368, 368³, 368⁴, 369, 369² КК України. Працівник оперативного підрозділу приймаючи рішення про проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння повинен встановити чи існувала об'єктивна підозра, що особа займається злочинною діяльністю або схильна до вчинення злочину. Будь-яка попередня інформація про існуючий злочинний намір має давати можливість її перевірити й оперативний працівник має бути здатен довести, що він мав достатньо підстав для проведення негласної операції.

По-друге. Приймаючи рішення про проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння працівник оперативного підрозділу повинен дотримуватися умов отримання дозволу на її проведення. Згідно з частиною 4 статті 246 КПК України виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії (операції з контрольованого вчинення злочину). Що передбачає виконання оперативним працівником вимог закону щодо отримання дозволу на її проведення, а також дотримання вимог щодо змісту та форми клопотання, в якому повинно бути достатньо інформації щодо підстав проведення контрольованого вчинення корупційного діяння.

Крім цього, прокурор при прийнятті рішення про проведення негласних заходів, має перевірити необхідність проведення таких

заходів, в тому числі те, чи можна досягти цілей іншими засобами [4]. Як наслідок, проведення контрольованого вчинення злочину без дозволу або з порушенням його суттєвих умов, призводить в подальшому до визнання недопустимими доказів, отриманих у результаті проведення такого оперативно-розшукового заходу.

Також в практичній діяльності оперативних працівників трапляються випадки, коли отримавши дозвіл на проведення контрольованого вчинення корупційного діяння, вони здійснюють інші оперативно-розшукові заходи такі, як аудіо-, відео- контроль особи [5]. Слід звернути увагу, що операція з контрольованого вчинення корупційного діяння не охоплюється поняттям здійснення аудіо-, відео- контролю особи. Якщо передбачається необхідність під час проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння здійснити й аудіо-, відео- контроль чи інші оперативно-розшукові заходи, оперативний працівник повинен санкціонувати дозвіл на проведення цих оперативно-розшукових заходів у встановленому законом порядку.

По-третє. Одна із загальних й можна сказати основних умов проведення контролю за вчиненням злочину, як негласної слідчої дії, а отже і операції з контрольованого вчинення корупційного діяння, визначена у частині 3 статті 271 КПК України. Під час підготовки та проведення заходів з контрольованого вчинення корупційного діяння забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Законодавець провокуючі дії окреслив досить загальними критеріями, як: *допомогу* особі вчинити злочин та *вплив на поведінку* насильством, погрозами, шантажем, які не розкривають всіх особливостей можливих провокуючих дій зі сторони працівника який проводить операцію з контрольованого вчинення корупційного діяння.

Слід зазначити, що межі між правомірними оперативно-розшуковими заходами, спрямованими на виявлення, попередження та зупинення корупційного діяння, та діями, які є фактичною провокацією на вчинення злочину, є дуже тонкою, і інколи суддям під час прийняття рішення в кримінальному провадженні буває досить важко її визначити.

Щодо розмежування правомірних дій працівника поліції від провокації (підбурювання) певну методологію у своїй практиці виробив та застосовує ЄСПЛ. Як вбачається зі змісту рішень, ЄСПЛ звертає особливу увагу на:

момент, коли оперативні працівники розпочали негласну операцію, тобто чи агенти лише «приєдналися» до злочинних дій особи, чи підштовхнули її до них;

наявність або відсутність суттєвих змістовних ознак, притаманних провокації працівників оперативних підрозділів;

наявність у суду можливостей перевірити відомості про ймовірну провокацію під час судового засідання з дотриманням вимог рівності та змагальності сторін [6].

Виділяючи ознаки провокаційних дій під час проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння, під пасивною поведінкою оперативного працівника ЄСПЛ розуміє відсутність будь-яких активних дій, які б спонукали потенційного підозрюваного вчинити злочин. Відповідно *не можна вважати пасивною поведінку* органів влади, коли *ініціатива* у контакті з підозрюваною особою виходить від агента чи агентів, коли *поновлюється пропозиція після первинної відмови, коли наполегливо спонукають на вчинення злочину* [6].

Резюмуючи слід зазначити, що досить часто трапляються випадки, коли докази зібрані в процесі оперативно-розшукової діяльності в суді визнаються недопустимими в наслідок недотримання процедури отримання дозволу, порушення процедури проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння, тощо. Відповідно гарантією законності здійснення оперативно-розшукової діяльності є дотримання процедури проведення оперативно-розшукових заходів та належне їх документування. Що вимагає від оперативних працівників здійснення визначеного нормативно-правовими актами алгоритму дій а також належного документування проведеної операції з контрольованого вчинення корупційного діяння.

Також звертаємо увагу, що загальні процедури організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій визначені в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, яку затверджено наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Щодо процедури отримання дозволу, організації та порядку проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння, так і оперативно-розшукових заходів в цілому, а також використання їх результатів, така інструкція на сьогодні відсутня. Вимоги до організації проведення оперативно-розшукових заходів а також порядок використання їх результатів містяться в нормах Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», КПК України та інших нормативно-правових актах, що ускладнює їх практичне застосування.

У зв'язку з цим на сьогодні є нагальна необхідність в унормуванні порядку проведення контрольованого вчинення корупційного діяння та інших оперативно-розшукових заходів саме поза межами кримінального провадження шляхом внесення відповідних доповнень та змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також розробленні та затвердженні відповідної інструкції. Враховуючи, що дана проблема виходить за межі одного відомства, ця інструкція повинна бути міжвідомча.

Список використаних джерел

1. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150794.html.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Гарантії правомірного застосування негласних заходів ЄСПЛ розглянув у справі «Ліблік та інші проти Естонії» (заяви 173/15 та 5 інших), передає інформаційний ресурс ECHR: Ukrainian Aspect. URL: <https://bl.od.court.gov.ua/sud1506/pres-centr/news/746391/>.
5. Постанова Верховного Суду від 08.04.2020 № 164/104/18 провадження № 51-10414км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88749774> (дата звернення: 10.08.2021).
6. Case of Malininas v. Lithuania, no. 10071/04, § 37, 1 July 2008 . URL: <https://www.hr-dp.org/conte> (дата звернення: 10.04.2021).

Гладій Євген Васильович,

керівник Обухівської окружної прокуратури
Київської області

ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Корупція вже давно не є локальною проблемою – вона перетворилася на транснаціональне явище, що впливає на суспільства й економіки всіх країн та зумовлює винятково важливе значення міжнародного співробітництва в галузі запобігання корупції та контролю за нею [1]. Актуальність проблеми протидії корупції, як і раніше, обумовлена високим рівнем її суспільної небезпеки. Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020, корупція визнана актуальною загрозою національній безпеці України, а пріоритетом її забезпечення визнано захист особи, суспільства й держави від правопорушень, зокрема корупційних, та забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди [2]. Корупція негативно впливає на всі аспекти життєдіяльності в суспільстві, на розвиток соціальних, фінансово-економічних процесів, призводить до величезних економічних втрат, руйнує правові й етичні відносини між людьми, гальмує розвиток держави та стає на заваді євроінтеграції.

Окрім негативних майнових наслідків, корупція причиняє шкоду й немайнового характеру, зокрема репутаційного. Так, її поширення зумовлює низьку довіру до органів державної влади та їх представників [3]. Саме тому запобігання і протидія корупційним та

пов'язаним із корупцією правопорушеннями є одним із пріоритетних завдань держави.

Успішна реалізація державної антикорупційної політики вимагає створення злагодженого інституціонального механізму, що складається з органів, спеціально уповноважених на запобігання корупційним правопорушенням, їх встановлення та розслідування, викриття і притягнення до юридичної відповідальності винних у їх вчиненні осіб. Важливе місце у складі такого механізму посідають органи прокуратури.

Законом України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) органи прокуратури віднесено до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, які повинні вживати заходи щодо притягнення у встановленому законом порядку осіб до відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, усунення наслідків таких діянь, а також ініціювання проведення службового розслідування з метою встановлення причин і умов, що їм сприяли [4].

Органи прокуратури згідно із статтею 1 Закону безпосередньо виявляють, припиняють або розслідують корупційні правопорушення. Упродовж останніх років триває процес реформування системи органів прокуратури відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав. Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру», здійснює визначені статтею 131¹ Конституції України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства і держави.

На сьогодні антикорупційне законодавство істотно оновлено, його, зокрема, утворюють Закони України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р., «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2015–2017 роки» від 14.10.2014 р., Державна програма щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 265, Указ Президента України «Про Національну раду з питань антикорупційної політики» від 14.10.2014 р. № 808/204. На виконання цих нормативних актів розроблено Антикорупційну програму Генеральної прокуратури України на 2019–2020 роки, затверджену наказом Генеральної прокуратури України від 01.03.2019 р. № 38 та Антикорупційну програму Офісу Генерального прокурора на 2021–2022 роки, затверджену наказом Генерального прокурора від 12.03.2021 р. № 64.

Серед суб'єктів, яких відповідно до Закону держава уповноважує вживати заходи із запобігання корупції та щодо яких вона окреслює загальні напрями здійснення їхніх повноважень, прокуратура займає гідне місце. У цьому контексті варто вказати на діяльність спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції – органи прокуратури, Національної поліції України, Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ),

Національне агентство з питань запобігання корупції. Аналізуючи склад цих суб'єктів, слід акцентувати увагу на узагальнюючому моменті – спеціальному уповноваженні, тобто на особливостях правового положення (спеціальному правовому статусі) державних органів, що здійснюють протидію корупції. У сучасній доктрині конституційного та адміністративного права під державними органами, які мають спеціальний статус, розуміються органи, створення яких прямо (або опосередковано) передбачено в Конституції України та які формально не належать до законодавчої, виконавчої та судової гілки державної влади згідно зі ст. 6 Основного Закону України. Відповідно до чинного законодавства України на такі органи покладається здійснення специфічних завдань, щодо них може встановлюватися специфічний порядок їх утворення, реорганізації, підконтрольності та підзвітності, а також призначення і звільнення їх керівників тощо. Тобто такі державні органи загалом мають або принаймні повинні мати статус, відмінний від статусу інших органів державної влади. При цьому, спеціальний статус таких органів має бути зумовлений специфікою завдань, які вони повинні здійснювати в межах повноважень, визначених законами України, незалежно від інших органів державної влади.

За конституційним статусом (ст. 131¹ розділу VII «Правосуддя») прокуратура здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Може скластися враження, що віднесення прокуратури до системи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції не відповідає правовому положенню та основному призначенню цього державного органу, а проблематика, яка супроводжує антикорупційну функцію, перебуває поза межами функціональних напрямів прокурорської діяльності, визначених Конституцією України. Але якщо оцінити результати прокурорської діяльності у цій сфері, а також детально визначити нормативно-правові й організаційні підстави діяльності органів прокуратури як суб'єкта зі спеціальним статусом у сфері забезпечення протидії корупції, можна дійти інших висновків.

Одним із основних завдань для прокуратури щодо запобігання корупції є забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційними правопорушеннями, у першу чергу державі. Крім того, до способів усунення негативних наслідків корупційних правопорушень чинне антикорупційне законодавство відносить відшкодування фізичним та юридичним особам збитків, моральної або майнової шкоди, завданих унаслідок корупційного правопорушення; скасування нормативно - правових актів, рішень, виданих (прийнятих) внаслідок учинення корупційного правопорушення, органом або посадовою особою,

уповноваженою на їх прийняття чи скасування; визнання актів, рішень незаконними у судовому порядку; визнання нікчемними правочинів, укладених унаслідок корупційного правопорушення; конфіскація або спеціальна конфіскація коштів та іншого майна, одержаного унаслідок вчинення корупційного правопорушення за рішенням суду в установленому законом порядку.

За даними Єдиного реєстру досудових розслідувань та статистичної звітності станом на 2020 рік, в напрямі протидії корупційній злочинності органами прокуратури направлено до суду 2 300 обвинувальних актів, детективами НАБУ за процесуального керівництва Спеціалізованої антикорупційної прокуратури – 68, слідчими Державного бюро розслідувань – 461, органами Національної поліції – 2750. Прокуратурою при розслідуванні цієї категорії злочинів встановлено збитків на суму 2,7 млрд грн, НАБУ, органами Національної поліції України, фіскальної служби, відповідно – 1,7 млрд грн, 1,5 млрд грн, 293 млн грн. Під час розслідування прокуратурою відшкодовано із цих збитків 340 млн грн та 200 млн грн – органами поліції, Подібна ситуація у сфері протидії адміністративним корупційним правопорушенням. Так, прокурорами у 2020 році забезпечено участь у розгляді судами 10 853 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією [5].

Отже, з огляду на інтегруючу роль закону в процесі регулювання протидії корупції та на підставі викладеного можна стверджувати, що прокуратура відіграє окрему, самостійну й водночас системооб'єднуючу роль. Як особливий державний орган вона не протистоїть іншим спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, а навпаки, сприяє реалізації їхньої компетенції з використанням власних визначених законом повноважень і правових засобів (нагляд, представництво).

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних націй проти корупції від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
2. Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
3. Судовий розгляд справ про правопорушення, пов'язані з корупцією: практ. посіб./ кол. авт.; за ред. доктора юрид. наук, проф. О.М. Костенка. – Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. – 346 с.; С. 4.
4. Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
5. Звіт Офісу Генерального прокурора про діяльність прокуратури у 2020 році (відповідно до статті 6 Закону України «Про прокуратуру») URL: https://www.gp.gov.ua/ua/zvit_prok?_m=publications&_t=rec&id=289668.

Гончарук Владислав Леонідович,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії № 1 науково-організаційного
центру Національної академії
Служби безпеки України

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку української державності спостерігається підвищення рівня тіньової економіки, що зумовлено стрімким розвитком інформаційних технологій, недосконалістю вітчизняного законодавства, появою безготівкових активів, рух яких неможливо відслідкувати, ускладненням умов економічної діяльності внаслідок протиепідеміологічних заходів в Україні та світі, а також ряд інших факторів [1, с. 1]. За розрахунками Міністерства економіки України, рівень тіньової економіки у 2020 році склав близько 31% від обсягу офіційного ВВП, що на 4% більше за показники 2019 року. За I–III квартали 2021 року спостерігається тенденція незначного зменшення рівня тіньової економіки на 2,2%, що відбулося на тлі адаптування суб'єктів економічної діяльності до перманентних умов карантинних обмежень, які тривають вже більше року. Підтвердженням цьому є покращення у звітному періоді (порівняно з січнем-вереснем 2020 року) фінансових показників діяльності підприємств та вияв бізнесом оптимістичних настроїв в очікуванні ділової активності підприємств у відповідь на сприятливу зовнішню кон'юнктуру та підвищення внутрішнього попиту [4].

Зважаючи на вищезгадану економічну ситуацію в Україні, з одного боку, та євроінтеграційний курс – з іншого, це зобов'язує нашу державу якнайшвидше реалізувати комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію рівня тіньової економіки, підвищення рівня життя населення та запобігання злочинності. Для цього Україна разом з іншими державами вживає заходи щодо проведення спільної міжнародної кримінальної політики, спрямованої на припинення проникнення капіталів кримінально протиправного походження у національні і міжнародні економічні системи. Важливим в цьому аспекті є запобігання та протидія легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як одного з найпоширеніших способів здійснення тіньової економіки, виведення «брудних» коштів з України, що становить неабияку небезпеку для нашої держави, так названих предикатних злочинів [1, с. 1].

Уперше поняття предикатного злочину, який передує відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, було наведено у «Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» від 8.11.1990 р. Відповідно до п. 3 ст. 6 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, «предикатний злочин» означає будь-який кримінальний злочин,

в результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину, зазначеного в ст. 6 цієї Конвенції [5].

Подібне визначення міститься також у п. «е» ст. 1 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму [6]. У Міжнародних стандартах з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдження зброї масового знищення (40 рекомендацій FATF) зазначається, що країни повинні застосовувати поняття злочину «відмивання коштів» до всіх серйозних злочинів з метою охоплення якомога ширшого спектру предикатних злочинів [8]. Для опису кола предикатних злочинів FATF рекомендує використати один з наступних методів: посилання на усі злочини; посилання на поріг, пов'язаний з категорією серйозних злочинів, або посилання на поріг, пов'язаний з таким видом покарання, як позбавлення волі, встановлене за предикатний злочин (пороговий підхід); посилання на перелік предикатних злочинів; поєднання цих підходів [2].

У теорії кримінального права прийнято вважати, що суттєвою ознакою, що дозволяють відмежувати склад злочину «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», від суміжних складів злочинів, є джерело походження доходів, які є предметом такої легалізації. Обов'язковою умовою, за якої настає відповідальність за вказаний злочин, є одержання таких доходів унаслідок вчинення визначеного у п. 1 примітки до ст. 209 КК України суспільно небезпечного протиправного діяння (предикатного злочину).

Предикатний злочин є специфічною юридичною конструкцією, що використовується при описанні складу злочину, при цьому термін «предикатний» в цьому контексті покликаний підкреслити ту обставину, що вчинення основного складу злочину неможливе без попереднього, одночасного або наступного вчинення, або без раніше виниклого наміру вчинити інший злочин [7, с. 55]. Для позначення цієї юридичної конструкції в науковій літературі іноді вживають також словосполучення «попередній злочин» тощо [3, с. 192].

До основних ознак предикатного (попереднього) злочину, необхідно віднести наступні: 1) він (попередній злочин) не входить в структуру основного складу злочину і залишається самостійним складом злочину; 2) є таким, що реально вчинений до основного злочину (або одночасно з ним, або після нього); 3) повинен мати реальний характер, а не бути вигаданим; 4) залежно від конструкції складу, вчиняється або тільки тією ж особою, що вчиняє і основний злочин, або тільки іншою особою, або не виключається можливість його вчинення як іншою особою, так і тією, що вчиняє основний злочин; 5) засудження за основний злочин не потребує обов'язкового попереднього чи одночасного засудження за попередній (предикатний) злочин або за готування чи замах на не доведений до кінця попередній (предикатний) злочин [3, с. 193].

Виходячи з викладеного вище, необхідно зазначити, що для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 209 КК України

законодавство не вимагає постановлення обвинувального вироку за вчинення предикатного діяння, що, у свою чергу, відповідає вимогам зазначених міжнародних конвенцій у даній сфері.

У цьому випадку, відповідно до п. 2 ст. 9 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму [6] буде достатньою та обставина, що порушник міг передбачити, що майно є доходом, одержаним злочинним шляхом. Також слід мати на увазі, що кримінальна відповідальність за ст. 209 КК України не виключається у тих випадках, коли особа, котра вчинила предикатне діяння, була звільнена від кримінальної відповідальності в установленому законом порядку (у зв'язку із закінченням строків давності, застосуванням амністії тощо) або не притягувалася до такої відповідальності, а одержані внаслідок зазначеного діяння кошти або інше майно стали предметом легалізації.

Список використаних джерел

1. Бірюкова І. Г. Кримінологічні засади запобігання та протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ун-т ДФС України. Ірпінь, 2021. 20 с.

2. Василенко Ю. В. Поняття та ознаки предикатного злочину, що передує легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/9401/1/Актуальні%20пробл.%20кримін.%20права_p056-058.pdf (дата звернення: 23.11.2021).

3. Журавлєва Н. М. Конструкция предшествующего преступления в уголовном праве. *Актуальные проблемы российского права*. № 4, 2011. С. 190–203.

4. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2021 році: аналітична записка: офіційні дані Мін. економ. України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.

5. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» від 08.11.1990 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029 (дата звернення: 25.11.2021).

6. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text.

7. Кругликов Л. Л., Спиридонова О. Е. Юридические конструкции символы в уголовном праве: монография. СПб: Юридический центр-Пресс, 2005. 344 с.

8. Рекомендації FATF міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму, і розповсюдженням зброї масового знищення (станом на жовтень 2020 року). URL: [https://fii.gov.ua/assets/userfiles/200/Міжнародні%20стандарти/UKR_Compilation%20book%20-%20FINAL%20\(02.02.2021\).pdf](https://fii.gov.ua/assets/userfiles/200/Міжнародні%20стандарти/UKR_Compilation%20book%20-%20FINAL%20(02.02.2021).pdf).

Горбач-Кудря Іванна Анатоліївна,
викладач кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ ПРАВопорушенням, пов'язаним із корупцією

У наукових колах традиційним стало досліджувати діяльність органів Національної поліції із запобігання корупції через призму кримінальних правопорушень, залишаючи осторонь правопорушення, пов'язані із корупцією, відповідальність за які передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Посилення уваги на захисті фундаментальних прав та свобод людини, зокрема її права на захист персональних даних, у зв'язку з набуттям 25.05.2018 р. чинності General Data Protection Regulation (далі – GDPR), внесло певні корективи до української правової дійсності та актуалізувало нові пошуки законодавчого забезпечення виконання завдань поліцейськими, спрямованими на запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією [4]. Актуальність теми доповіді обумовила формулювання її мети як визначення правових колізій в законодавчих актах щодо діяльності Національної поліції [5], запобігання корупції [2], захисту персональних даних [3] та шляхів їх подолання з урахуванням норм GDPR.

Поміж основних повноважень поліції в частині запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, є здійснення превентивної та профілактичної діяльності, виявлення причин та умов, що сприяють їх вчиненню, своєчасне реагування на заяви та повідомлення про адміністративні правопорушення, здійснення провадження у таких справах [5]. За уповноваженими підрозділами органів Національної поліції закріплено право складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 172⁴–172⁹ (за винятком правопорушень, вчинених службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище), 172⁹⁻¹, 172⁹⁻² КУпАП, [1] та формувати інформаційну базу зареєстрованих адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, а також осіб, які їх учинили, та результатів розгляду цих правопорушень [5].

Правоохоронні завдання за напрямом у практичній діяльності поліцейських реалізується через моніторинг декларацій суб'єктів, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Згода на обробку персональних даних суб'єктом декларування надається Національному агентству з питань запобігання корупції (далі – НАЗК), що є володільцем Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави. В межах інформаційно-аналітичної діяльності поліція наділена правом користуватися базами (банками) органів державної влади [5], однак використовувати дані Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави, поліцейські можуть як треті особи. У такому випадку моніторинг відомостей у деклараціях

здійснюється лише у відкритому доступі. Серія та номери паспорта громадянина України, місце проживання, дата народження фізичних осіб, щодо яких зазначається інформація в декларації, та які необхідні для складання протоколу про адміністративне правопорушення уповноваженій особі органів Національної поліції недоступні через їх обмежений характер. Так само, як і місце знаходження об'єктів, які наводяться в декларації, у разі збирання доказів.

Проблема відсутності доступу уповноважених підрозділів органів Національної поліції до конфіденційної інформації в Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави, обумовлена особливостями використання термінів у порядку, що визначає процедуру формування, ведення та оприлюднення (надання) відповідної інформації. Мова йде тут про те, що у підзаконному акті НАЗК [6] не враховано елементи терміносистеми Закону України «Про захист персональних даних», зокрема, відсутній представницький розподіл за термінами «*суб'єкт персональних даних*» – «*володілець персональних даних*» – «*розпорядник персональних даних*» – «*треті особи*».

Отже, *перша правова колізія* пов'язана з відсутністю нормативного врегулювання взаємодії між НАЗК та уповноваженими підрозділами Національної поліції, що обмежує виконання останніми завдань із запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, в частині, що стосується інформації з обмеженим доступом. Застосування у підзаконному акті НАЗК [6] терміну «*розпорядник персональних даних*» з визначенням таким органів Національної поліції дозволило б оптимізувати діяльність уповноважених підрозділів у виявленні та розкритті правопорушень, пов'язаних із корупцією, в межах компетенції.

GDPR (Article 2 – Material scope) визначає, що опрацювання персональних даних повністю чи частково із застосуванням автоматизованих засобів та неавтоматизованих засобів, які формують частину картотеки або призначені для внесення до картотеки, не поширюється на діяльність компетентних органів, спрямовану на запобігання, розслідування, виявлення або переслідування за вчинення кримінальних злочинів або виконання кримінальних покарань, у тому числі, для захисту від загроз громадській безпеці або запобігання таким загрозам [7]. Попри те, що GDPR вказує на винятковість цілей запобігання адміністративним правопорушенням, має місце прецедент неузгодженості національної норми з міжнародним стандартом. За Законом України «Про захист персональних даних», у випадку вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного із корупцією та передбаченого вищезазначеними нормами КУпАП, а також подальшого внесення інформації до бази суб'єкт повинен надати згоду на обробку своїх персональних даних [3]. За GDPR, навпаки, згода у такому разі не потрібна.

Отже, *друга правова колізія* пов'язує обробку персональних даних суб'єкта, що є конфіденційною інформацією, без його згоди в

українському законодавстві лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3]. Діяльність органів Національної поліції із запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, ускладнюється власне процедурою отримання такої згоди в особи і ставить поліцейського перед дилемою подання для розгляду у суді неналежного доказу. Новий проект Закону України «Про захист персональних даних» пропонує здійснювати обробку персональних даних на підставі закріплення за посадовою особою відповідальності за розголошення професійної таємниці [4], водночас питання отримання згоди у суб'єкта на обробку його персональних даних залишається неврегульованим. Пропонована норма для органів Національної поліції визначає її як необхідність виконання завдань в суспільних інтересах або покладених Законом «Про Національну поліцію» повноважень, але не виключає процедури отримання згоди у суб'єкта в довільний спосіб: через ствердну дію чи поведінку, яка однозначно вказує на те, що суб'єкт персональних даних в конкретному випадку згоден на подальшу обробку його персональних даних [4].

З огляду на викладене пропонуємо рекомендувати НАЗК розглянути питання про налагодження взаємодії з органами Національної поліції у сфері запобігання корупції та упорядкувати рішення від 10.06.2016 із врахуванням термінології Закону України «Про захист персональних даних».

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 року № 8073-X// База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 №2297-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> 7. Про Національну поліцію України: *Закон України* від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

4. Про захист персональних даних: проект Закону України / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72160.

5. Про Національну поліцію України: *Закон України* від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

6. Про функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: рішення НАЗК від 10.06.2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-16#Text>

7. General Data Protection Regulation (EU GDPR). 27.04.2016. URL: <https://gdpr-text.com>

Грига Марія Андріївна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В СІНГАПУРІ

Дослідження світових моделей боротьби з корупцією має важливе значення для вироблення системи ефективних заходів для нейтралізації цього негативного явища у нашій державі. У цьому сенсі вкрай цікавим є звернення до досвіду Сінгапуру – країни, яка свого часу відзначилась стрімким та суттєвим прогресом у цьому напрямі. Перед початком відповідних реформ рівень корупції тут був настільки високим, що практично будь-яка сфера суспільного життя була охоплена корупційними проявами. Однак завдяки проведеним реформам, Сінгапуру вдалося стати новою індустріальною країною, привабливою для іноземних інвесторів.

Початок відповідних трансформацій був пов'язаний з діяльністю уряду Лі Кван Ю і полягав, передусім, у максимальному спрощенні чинного в Сінгапурі законодавства, ліквідації зайвих контролюючих органів і дозвільних процедур. Такі кроки сприяли полегшенню розуміння законодавства для мешканців країни, які тепер не потребували чийось «послуг», за які необхідно було дати хабар. Одночасно високопосадовцям та суддям встановили неймовірно високу заробітну платню, ліквідувавши при цьому охорону, персональні автомобілі тощо. Зарплати поліцейських та чиновників нижчого рівня також позбавляли необхідності брати хабарі. Відтак, держслужбовці всіх рівнів цінували свою роботу і боялися її втратити.

В країні було створено спеціальний державний антикорупційний орган, наділений особливими повноваженнями – Бюро з розслідування випадків корупції (БРВК). До його завдань належало запобігання і розслідування злочинів, пов'язаних з корупцією, як у державному, так і у приватному секторах, а основними функціями були отримання і розслідування скарг про можливі випадки корупції, розслідування протизаконних дій і зловживань службовими особами, вчинених публічними службовцями, які підозрюються у корупції, а також запобігання корупції на основі аналізу практики та порядку роботи публічних установ [1, с. 167].

У 1960-ті р. в Сінгапурі були прийняті важливі антикорупційні закони. Зокрема, був ретельно доопрацьований Закон «Про запобігання корупції», завдяки чому БРВК були надані додаткові слідчі повноваження. Нове законодавство також посилило відповідальність за вчинення злочинів, пов'язаних з корупцією. У 1989 р. був прийнятий Закон «Про корупцію (про конфіскацію майна у справах про корупцію)». Цей правовий акт надав суду право заморожувати та вилучати майно й активи осіб, помічених у правопорушеннях, пов'язаних із корупцією.

У 1999 р. замість Закону «Про корупцію» був прийнятий новий Закон «Про корупцію, торгівлю наркотиками та інші важкі злочини (про конфіскацію майна у справах про корупцію)». Крім того, було прийнято нове законодавство у сфері боротьби проти легалізації доходів від злочинної діяльності з наданням суду аналогічних повноважень з блокування фінансових рахунків і активів та конфіскації майна [2].

Необхідно звернути увагу на те, що діяльність антикорупційних органів Сінгапуру відзначається чітким визначенням і розмежуванням компетенції, що унеможливило дублювання їхніх функцій і повноважень та своєю чергою суттєво підвищує ефективність діяльності. Так, повноваження вищезгаданого Бюро поширюються тільки на проведення розслідування корупційних правопорушень, які стосуються хабарництва. Інші економічні злочини (наприклад, викрадення державного майна) належать до юрисдикції Департаменту з економічних справ у складі Поліції Сінгапуру. БРВК проводить розслідування правопорушень, на які поширюється Закон «Про запобігання корупції», а повноваження з кримінального переслідування зберігаються за Генеральним прокурором. Окрім розслідування справ про корупцію, другим напрямком діяльності Бюро є попередження цього явища. БРВК вивчає методи роботи схильних до корупції державних органів з метою виявлення «слабких місць» всередині існуючої адміністративної системи, які могли б сприяти появі корупції, хабарництва і несумлінної практики, і направляє керівникам департаментів рекомендації зі вжиття заходів, спрямованих на усунення недоліків і запобігання корупції. Крім того, співробітники Бюро регулярно проводять лекції і семінари для державних службовців, особливо для тих, які взаємодіють із громадськістю у таких питаннях, як приховані аспекти корупції та методи їх подолання. До обов'язків БРВК також входить проведення перевірки випадків несумлінної практики серед державних службовців та інформування керівників відповідних державних установ про такі випадки у поведінці їхніх підлеглих для вживання заходів дисциплінарного впливу. Бюро відповідає за забезпечення дотримання принципів невідкупності у сфері державної служби і стимулювання добросовісного ведення ділових операцій у приватному секторі [2, с. 92–93].

Система боротьби з корупцією у Сінгапурі побудована на принципах послідовності, суворості, логічності. Основним засобом боротьби є швидка, впевнена, тверда, справедлива дія. У БРВК твердо відстоюють принципи цілісності, якісного управління, уміння працювати в команді, відданості й ретельності у виконанні службових обов'язків. Бюро застосовує авторитарні методи дій, що цілком зрозуміло з огляду на стан держави в той час, коли ця структура була створена. Примітно, що всі повноваження регламентовано законом, у тому числі виключено можливість свавілля співробітників Бюро. Це важливо, адже зловживання владою може зруйнувати всі позитивні

напрацювання у встановленні довірчих відносин з суспільством у питаннях боротьби з корупцією [3, с. 113].

Реалізація антикорупційної діяльності уряду, а також якісні зміни законодавства дали позитивні результати. Будь-який службовець, щодо якого з'являється інформація про участь у корупційних діяннях, має бути обов'язково покараний: за достатньої кількості доказів його вини він буде притягнутий до кримінальної відповідальності, в іншому випадку до нього буде застосовано заходи дисциплінарного впливу.

В якості джерела доказів вини корумпованого чиновника можуть бути використані дані з його майнової декларації, обов'язок щорічного подання якої закріплено у Законі «Про запобігання корупції», крім того прокурор має право перевіряти будь-які банківські рахунки підозрюваних у корупції осіб. Засудженого за корупцію чиновника позбавляють роботи, пенсії та інших пільг, такі особи також втрачають право повернутись на державну службу [1, с. 168].

Втім, досвід Сінгапуру переконує у тому, що ефективність діяльності антикорупційних органів держави зводиться нанівець за відсутності загальної державної антикорупційної стратегії. Саме така стратегія й була розроблена урядом держави і включала взаємодію різних органів влади, і не лише правоохоронних органів і судів. До спільної протидії корупції на загальнодержавному рівні долучалися й органи публічної адміністрації, компетентні у різних сферах життєдіяльності (наприклад, органи, причетні до фінансування діяльність слідчих, прокурорів, судів і БРВК). Крім того, акцент зусиль уряду Лі Кван Ю лише на інституційних змінах не надав би можливості подолати корупцію в країні, якби паралельно не здійснювались підкріплені політичною волею реформи у суспільно-політичних і економічних сферах. Саме вони, у поєднанні з перманентним вдосконаленням антикорупційного законодавства, стали основною рушійною силою антикорупційної політики Сінгапуру та уможливили подолання корупції в країні.

Список використаних джерел

1. Поліщук А. Правила протидії корупції і досвід для України: Грузія та Сінгапур. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2016. С. 166–169.
2. Скомаров О. Досвід Сінгапуру та Гонконгу щодо функціонування спеціальних антикорупційних органів та можливість його застосування в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 4 (8). 2016. С. 90–96.
3. Шмаль Л. М. Сінгапурська модель протидії корупції: досвід для України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 110–118.

Гуцалюк Михайло Васильович,
провідний науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою
злочинністю при РНБО України, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник, доцент

ПРОТИДІЯ ПРОТИПРАВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В КІБЕРПРОСТОРІ: КОНФІСКАЦІЯ КРИПТОАКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Залежність сучасного суспільства від Інтернет-технологій збільшує кількість кіберзагроз внаслідок яких зростає кількість кіберзлочинів.

Кібератаки здійснюються як на об'єкти фінансових установ, критичної інфраструктури, державних органів так і на інформаційні системи приватних структур.

Наприклад увечері 6 липня 2021 року раптово перестали працювати сайти низки державних органів. Збій на певний час зробив недоступними сайти:

- Офісу президента;
- Служби безпеки України;
- Національного антикорупційного бюро;
- Служби зовнішньої розвідки;
- Держслужби спецв'язку і захисту;
- Державного бюро розслідувань.

Державним центром кіберзахисту Держспецв'язку визначено, що причинами технічного збою були:

- атака типу DNS Amplification на сервери доменних імен, що забезпечують доступність вебресурсів органів державної влади;
- мережева атака, спрямована на порушення сервісу маршрутизації мережевого трафіку, яка викликала тимчасову недоступність резервних маршрутів і відповідних вебресурсів.

Спільними зусиллями фахівців Держспецв'язку та сервіс-провайдерів була організована робота через резервні фізичні канали зв'язку і в повній мірі була забезпечена доступність державних інформаційних ресурсів. За результатами атаки зареєстрований відповідний кіберінцидент. Ведеться розслідування [1].

Тенденції зростання кіберзлочинності в Україні збігаються з загальносвітовими тенденціями. Особливого занепокоєння викликає збільшення матеріальних збитків внаслідок діяльності кіберзлочинців. Так збитки світової економіки через кіберзлочини і витрати на забезпечення захисту від них у 2020 році перевищили 1 трлн доларів. Тоді як ще два роки тому ця сума становила близько 600 млрд доларів. Про це йдеться звіті виробника антивірусного програмного забезпечення McAfee [2].

Відповідно до звіту Cybersecurity Ventures 2021, витрати, пов'язані з кіберзлочинністю, будуть зростати щорічно на 15% протягом наступних років та сягнуть \$10,5 трильйонів у 2025 році [3].

При цьому слід зазначити, що останніми роками найбільшу небезпеку серед кіберзагроз становлять віруси-вимагачі, які вже у 2021 році призводили до надзвичайного стану в деяких країнах (в Україні значних збитків завдав вірус NotPetya у 2017 році). Дія таких вірусів полягає у шифруванні інформації на комп'ютерах атакованої організації з подальшою вимогою виплати коштів. Як правило, кіберзлочинці вимагають викуп за надання ключів розшифрування інформації у криптовалюті.

Крім того, переважно у криптовалюті проводяться розрахунки за протиправну діяльність у мережі Даркнет, де можна придбати майже всі заборонені товари [4]. За інформацією Першого заступника Департаменту кіберполіції НП України С. Кропиви у 2021 році кіберполіція провела 9 міжнародних операцій, кожна з яких була пов'язана з віртуальними активами. Учасники злочинних схем на території України заволодівали чужими грошима, приймали та обмінювали незаконно отримані активи, займалися торгівлею наркотиками та зброї за криптовалюту. Загальні збитки, завдані транснаціональними злочинними групами, склали понад 30 мільярдів доларів [5].

Поряд з цим слід зазначити, що криптовалюта продовжує експоненційно зростати. На кінець 2021 року капіталізація криптовалют становить 2,5 трильйона доларів США, власниками яких є понад 300 млн користувачів, що також звертає увагу злочинців на даний сегмент фінансового ринку [6].

В той же час в Україні статус криптовалют на законодавчому рівні не визначено, хоча у громадян є значні криптовалютні активи. Також не існує законодавчо затвердженого механізму вилучення криптовалют, не існує «державного гаманця криптовалют», який контролюється відповідним уповноваженим органом.

Крім того, вилучення доходів у криптовалюті може бути вельми складним і потребує певної спеціалізованої підготовки правоохоронців і однозначно певних механізмів міжнародного співробітництва – адже відповідних централізованих державних органів, які здійснюють моніторинг крипто валютних транзакцій не існує.

Враховуючи вищезазначене слід наголосити на необхідності якнайшвидшого законодавчого врегулювання криптовалют в Україні та розробки методик конфіскації криптоактивів, здобутих злочинним шляхом.

Список використаних джерел

1. Стало відомо, чому «лягли» сайти президента, НАБУ, СБУ та розвідки URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4374562-stalo-vidomo-chomu-liahly-saity-prezydenta-nabu-sbu-ta-rozvidky>
2. The Hidden Costs of Cybercrime. URL: <https://www.mcafee.com/enterprise/en-us/assets/reports/rp-hidden-costs-of-cybercrime.pdf>

3. Cybercrime To Cost The World \$10.5 Trillion Annually By 2025
URL: <https://cybersecurityventures.com/cybercrime-damages-6-trillion-by-2021/>

4. Гуцалюк М.В. Протидія використанню учасниками злочинних угруповань мережі “Даркнет”// Інформація і право. – № 3(26)/ 2018. – С. 102-108.

5. Приблизно кожне сьоме звернення на телефонну лінію кіберполіції пов'язане з віртуальними активами – Сергій Кропива
URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/pryblyzno-kozhne-some-zvernennya-na-telefonnu-liniyu-kiberpolicziyi-povyazane-z-virtualnymy-aktivamy--sergij-kropyva-5348/>

6. Top Cryptocurrency Trends For 2021-2025 URL: <https://explodingtopics.com/blog/cryptocurrency-trends>

Грущенко Олена Анатоліївна,
доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Управління процесами у сфері запобігання і протидії корупції досліджує сутність, характер, закони та конкретні форми взаємодії спеціалізованих органів з суб'єктами, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» [1], тобто відносно вузьку сферу управлінських відносин між людьми з приводу організації різних заходів антикорупційної політики в процесі зниження рівня корупції в Україні.

Одним з важливих методів управління є вивчення, узагальнення та розповсюдження міжнародного досвіду. Ефективність методів, що використовуються визначається кваліфікацією кадрів, якістю організації їх праці, удосконаленням всієї системи управління.

Належний стан дослідження окресленої проблеми показують наукові праці і публікації зарубіжних і вітчизняних фахівців, зокрема Бусола О. Ю., Гладких В. І., Долгової А. І., Закалюка А. П., Захарова В. Л., Камлика М. І., Лунеєва В. В., Лашкет С., Маркєєва О. Д., Мельника М. І., Невмержицького Є. В., Новицького Г. В., Радіца О. А., Роуз-Аккерман С., Соловійова К. С., Скулиша Є. Д., та інших.

Інформація – це сукупність різних даних, які необхідні органам управління для успішного виконання їх функцій. Процес управління охоплює аналіз правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних явищ, відпрацювання рішень та їх реалізацію. Цей процес проявляється в роботі з перетворення різної інформації про об'єкт, що управляється.

Інформаційне забезпечення покликане задовольняти потреби управління процесами у сфері запобігання і протидії корупції. Ці вимоги в багатоланцюговій системі управління для кожного її рівня визначають:

- загальну номенклатуру відомостей, що характеризують кількісно та якісно об'єкти управління;
- періодичність надходження даних, що відображають у встановлені строки динаміку запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням;
- оперативність опрацювання відомостей з метою формування нової інформації, керуючих впливів;
- своєчасність доведення прийнятих рішень до об'єктів управління.

Таким чином, інформаційне забезпечення процесу управління являє собою збір, обробку, зберігання та надання різних даних про використання службових повноважень чи свого становища, обмеження щодо одержання подарунків, одержання неправомірної вигоди або подарунка та поведження з ними, сумісництво та суміщення з іншими видами діяльності, обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, спільної роботи близьких осіб, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Радикальне покращення інформаційного забезпечення систем управління з подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, інформації, що зазначається в декларації, обліку та оприлюднення декларацій, контролю та перевірки декларацій, встановлення своєчасності подання декларацій, повної перевірки декларацій, моніторингу способу життя суб'єктів декларування, додаткових заходів здійснення фінансового контролю, особливостей здійснення заходів фінансового контролю стосовно окремих категорій осіб становить впровадження автоматизованих банків даних.

Відмінними рисами і основними принципами побудови автоматизованих банків даних являються:

- незалежність даних, тобто відсутність жорсткого зв'язку між їх описом та програмами їх обробки, рішення антикорупційних задач;
- встановлення зв'язків між даними, що дозволяють здійснювати їх пошук та перегрупування з метою відпрацювання нової інформації;
- відсутність надлишковості, чи мінімальне дублювання даних;
- прямий доступ до даних, що забезпечує програмними засобами та покращуючи ефективне обслуговування споживачів – спеціалістів апарату управління;
- забезпечення захисту даних від несанкціонованого використання.

Введення в дію автоматизованого банку даних здійснює сприятливу дію на удосконалення всієї організації інформаційного забезпечення процесу управління у сфері запобігання і протидії корупції. Використання працівниками органа управління єдиної бази

даних покращує процеси прийняття рішень, посилює їх узгодженість. Повнота та доступність даних створюють реальні передумови для широкого впровадження засад міжнародного співробітництва у сфері запобігання і протидії корупції, міжнародних договорів України у сфері запобігання і протидії корупції, заходів щодо повернення в Україну коштів та іншого майна, одержаних внаслідок корупційних правопорушень, і розпорядження вилученими коштами та іншим майном, одержаними внаслідок корупційних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року №1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Конституція України: Конституція. Закон від 28.06.1996 № 254к/96ВР. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон від 13.04.2012 року №4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Давидова Марина Миколаївна,

старший інспектор з особливих доручень
Департаменту головної інспекції
Національної поліції України, доктор
філософії;

Коцюбинська Юлія Миколаївна,

науковий співробітник Державного науково-
дослідного інституту МВС України

ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Одним із важливих напрямків державної політики України була і залишається протидія корупції. На сьогодні корупція є однією із серйозних умов, що перешкоджає ефективному розвитку нашої держави, становить величезну соціальну загрозу, завдає шкоди стабільності та безпеці суспільства, призводить до значних і відчутних втрат у соціально-економічному та політичному розвитку. Її рівень, в порівнянні з іншими державами світу, зріс до 74%. У 2016–2017 роках цей показник був набагато нижче – 56 % [1].

Корупція – хвороба, злочинність, яка гальмує і врешті зупиняє демократичний, економічний розвиток держави, призводить до системних втрат у суспільстві та державі, негативно впливає на імідж держави у світі. Внаслідок чого, іноземні бізнесмени, компанії відмовляються інвестувати в Україну свої кошти [2].

Не здійснювати боротьбу з корупцією означає підтримувати її, враховуючи всі її деструктивні процеси та наслідки.

Для протидії корупції Україна ратифікувала Конвенції ООН, Ради Європи проти корупції, які стали частиною національного законодавства, на основі яких прийнятий Закон України «Про запобігання корупції».

У період з 2016 по 2018 роки були створені спеціальні підрозділи по боротьбі з хабарництвом, єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

На сьогоднішній день, незважаючи на всі зусилля, що вживаються державою, корупція створила реальну загрозу національній безпеці країни, а основний наголос, як і раніше, здійснюється на боротьбу з наслідками корупції, при цьому причини корупції залишаються практично без уваги. Так, з початку ведення Національним агентством Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення (04.02.2019), до нього вже внесено відомості стосовно 17354 осіб, щодо яких судом винесено рішення про притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності, а також за притягнення до дисциплінарної відповідальності. Але не встановлюються причини, які штовхнули цих осіб встати на злочинний, корупційний шлях.

Здійснювати ефективну та системну боротьбу з корупцією можливо тільки знаючи детермінанти виникнення цього соціального зла, щоб у подальшому цілеспрямовано та оперативно впливати на них.

Для сучасної України до причин, що породжують корупцію слід віднести:

1. Суспільну кризу, бідність населення, що супроводжується високим рівнем зневаги до права, правовим нігілізмом, моральною нестійкістю.

2. Недовіру до державних органів та чиновницького апарату через відсутність належного громадського контролю з боку інститутів громадянського суспільства.

3. Безвідповідальність виконавчої влади перед законодавчою та судовою.

4. Наявність безлічі бюрократичних дозвільних процедур, заборон на здійснення певного виду діяльності.

5. Відсутність чіткого розподілу компетенції між державними структурами із збереженням певної частки дублювання службових повноважень та зневажливого ставлення державних службовців до своїх обов'язків.

6. Слабкість антикорупційної політики, що проявляється у слабкій політичній волі керівництва країни при ухваленні рішення про притягнення високопоставлених чиновників до кримінальної відповідальності, коли керуються не законом, а виходять із політичної доцільності, ступеня спорідненості та близькості до вищих ешелонів влади тощо.

7. Зайняття підприємницькою діяльністю членами сім'ї чиновника. Професійна деформація державних службовців. «Корупція починається там, де дії службовця, що повинні бути спрямовані на виконання функцій держави в інтересах служби, замінюються діями для одержання особистої вигоди» [3, с. 322].

8. Недосконалість чинного антикорупційного законодавства. Слід більше приділяти уваги саме механізму протидії корупції, оперативно реагуючи на проблеми його функціонування на практиці.

9. Український менталітет. Необхідно з дитячого садочка привчати дітей жити та діяти в рамках закону, виховувати нетерпимість до корупції у всіх сферах життя.

10. Формальний підхід або взагалі відсутність належного контролю за діяльністю державних службовців, чиновників.

Отже, державна політика запобігання та протидії корупції в Україні потребує вжиття системних та послідовних заходів. Визначені нами детермінанти корупції не є вичерпними, а для їх усунення необхідні вольові та цілеспрямовані зусилля як з боку держави загалом, так й громадянського суспільства та окремих громадян. Подальше удосконалення законодавства у сфері протидії корупції повинно мінімізувати можливості її прояву, а у громадян підвищення правової свідомості та правової культури, формування нетерпимості до корупційної поведінки.

Список використаних джерел

1. Рівень корупції в державах світу у 2020-2021 роках. URL: <https://visasam.ru/emigration/vybor/strany-po-urovniu-korruptsii.html>.

2. Арабський інвестор: «Україна в плані ведення бізнесу гірша за Зімбабве». URL: <https://golos.ua/amp/news/arabskyj-ynvestor-ukrayna-v-plane-vedenyua-byznesa-huzhe-zymbabve>.

3. Добренєков В. И. Социальная антропология / В. И. Добренєков, А. И. Кравченко. Москва : Инфра-М, 2008. 688 с.

Дацюк Андрій Васильович,

старший науковий співробітник відділу
безпечових досліджень (Міжнародний центр
стратегічних досліджень) Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
політичних наук

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Російська агресія проти України, в результаті якої було анексовано Крим і окуповано частину територій Донецької і Луганської областей, була зумовлена рядом внутрішніх і зовнішніх чинників воєнного, економічного, демографічного, політичного характеру. Окремо серед внутрішніх чинників, який продовжує сприяти як агресії з боку Росії, так і політичному втручання у внутрішні справи України іноземних держав, доцільно виокремити корупцію. Корупція і правопорушення, пов'язані з корупцією, що мають місце в системі публічного управління та діяльності посадових і службових осіб сектору безпеки і оборони зменшують рівень національної стійкості і становлять системну загрозу національній безпеці. Корупція здійснює негативний вплив на різні сфери суспільних відносин і відповідно становить загрозу політичній, економічній, соціальній, екологічній, воєнній та іншим видам національної безпеки.

Національна стійкість розглядається в якості основи забезпечення національної безпеки. Мова йде про здатність громадян, суспільства і держави, як інституту політичної системи суспільства, протистояти негативним чинникам впливу і адаптуватись до змінних внутрішніх і зовнішніх умов існування.

Високий рівень корупції, що ускладнює захист і реалізацію прав громадян, призводить до наростання суспільного невдоволення, зменшення рівня легітимності органів державної влади та місцевого самоврядування, і, як результат, має наслідком дестабілізацію політичної системи. Так, напередодні Революції гідності і подальшої російської агресії, рейтинг України за рівнем корумпованості становив 25 балів зі 100 можливих¹. Таким чином країна посіла 144 місце серед 177 держав, охоплених дослідженням. Україну було віднесено до групи «підвищеного ризику» разом з Камеруном, Іраном, Нігерією, Центральною Африканською Республікою та Папуа Новою Гвінеєю [4]. Відповідно низькою була довіра громадян до органів державної влади. Президентів України не довіряли або переважно не довіряли 61,5% населення, Верховній Раді України не довіряли 74,7%, уряду – 65,8%, судам – 71,3 %. Рівень довіри до правоохоронних органів був критично низьким. Показник недовіри до міліції становив 70,3%, до Служби безпеки України – 57,4%, до прокуратури – 68,1% [1]. Дослідження було проведено у грудні 2013 р., в період критичної дестабілізації політичної системи України і масових акцій протесту. Вже у лютому 2014 р. розпочалась російська окупація Криму.

Корупція була одним із чинників недостатнього рівня готовності органів державної влади, місцевого самоврядування, структур сектору безпеки і оборони до відбиття агресії з боку Російської Федерації. Корупція та хабарництво послабили Україну зсередини, надавши додаткові можливості для досить успішних дій країни-агресора на початку конфлікту. Вищенаведені дані свідчать про досить низький рівень національної стійкості у період 2013–2014 рр., чим і скористалась російська сторона. Використання суб'єктом корупції наданих йому службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди перешкоджає реалізації законних прав громадян і національних інтересів загалом, наносить шкоду національним цінностям, зменшує рівень обороноздатності і ефективності політики національної безпеки. Такі дії можуть здійснюватися не лише з приватних чи корпоративних мотивів, але й в інтересах іноземних держав, зокрема і країни агресора. Це надає додаткові можливості для встановлення зовнішнього контролю над системою публічного управління, зокрема і у сфері національної безпеки. Цей аспект корупції в Україні дієво використовується Росією у гібридній війні.

¹ Індекс сприйняття корупції від Transparency International за шкалою від 0 (найвищий рівень корупції) до 100 (відсутність корупції).

Основна мета гібридної війни – не фізичне знищення противника, а встановлення контролю над його системою управління з подальшим повним підкоренням й використанням матеріальних і людських ресурсів програвшої у конфлікті сторони. Саме корупція в системі публічного управління протилежної сторони надає додаткові можливості для досягнення означеної мети. У класичних війнах, спрямованих на знищення противника, сторони несуть значні людські і матеріальні втрати, що значно зменшує здобутки переможця. У випадку ж гібридної війни пріоритетне використання невійськових засобів силового впливу дозволяє максимально зберегти матеріальні і людські ресурси з метою їх подальшого використання у власних цілях. Це також дозволяє уникнути відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права.

З огляду на вищезазначене, найбільш небезпечною є політична корупція. Виокремлення політичної корупції зумовлене трьома основними моментами: статусом суб'єкта корупційного правопорушення (причетність до формування і здійснення державної політики на вищих загальнодержавному та місцевому рівнях), спрямованістю і вмотивованістю його протиправної діяльності (отримання і розширення політичної влади, використання її ресурсів у особистих цілях) та характером її наслідків (політичні наслідки на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях) [6]. За цими критеріями підписання «харківських угод» у 2010 р. Так, підписання харківських угод 2010 р., за якими термін перебування Чорноморського флоту Російської Федерації було продовжено до 2042 р., було продиктовано не національними інтересами України, а політичними інтересами тогочасного політичного керівництва України, що розраховував на підтримку з боку Російської Федерації в узурпації влади та встановленні авторитарного правлячого режиму. Це також надавало додаткові можливості використання ресурсів влади з метою особистого збагачення.

З 2014 р. Україна здійснила досить вагомні організаційно-правові заходи щодо зменшення рівня корупції. Було створено спеціальні антикорупційні органи і частково реформовано антикорупційне законодавство. Проте за даними Transparency International у 2020 р. Україна отримала 33 балами зі 100 можливих. Це означає 117 місце зі 180 країн у списку CPI. Поруч із нами у рейтингу Єгипет, африканська Есватіні (Свазіленд), Непал, Сьєрра-Леоне та Замбія – всі ці країни так само у CPI (Corruption Perceptions Index) – 2020 набрали по 33 бали [5]. У порівнянні з 2013 р. це більше лише на 8 балів. Перед усім, створення нових антикорупційних органів та реформування законодавства (ще не завершене) не призводить до зменшення рівня корупції за короткий проміжок часу. Окрім практичних антикорупційних заходів важливе значення має проведення дієвої судової реформи, виведення судової системи з-під політичного впливу. Це питання не лише розмежування повноважень у підслідності кримінальних правопорушень і підсудності справ щодо дій певних посадових осіб, підозрюваних у корупції, але й

створення механізму попередження політичного тиску під приводом протидії корупційним злочинам. Не менш важливим є більше залучення інститутів громадянського суспільства до процесу запобігання та протидії корупції. Перед усім це питання громадського контролю за діяльністю органів публічної влади і структур сектору безпеки, а також експертно-аналітичний супровід розробки і реалізації антикорупційної політики.

Корупція є деструктивним чинником впливу на систему національної безпеки і призводить до зменшення рівня національної стійкості України. Вона перешкоджає захисту і реалізацію прав громадян, призводить до наростання суспільного невдоволення, зменшення рівня легітимності органів державної влади та місцевого самоврядування, і, як результат, має наслідком дестабілізацію політичної системи. В умовах гібридної війни це створює сприятливі внутрішні умови для зовнішньої агресії й інших форм втручання у внутрішні справи України з боку іноземних держав.

У антикорупційній політиці на законодавчому рівні доцільно прийняти нову Антикорупційну стратегію і завершити проведення судової реформи у напрямі виведення судової системи з-під політичного впливу. З метою запобігання політичному тиску на посадових осіб під приводом протидії корупції може бути розглянуто питання введення інституту суду присяжних в процес правосуддя в кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів з відповідними змінами в законодавстві.

Щодо запобігання політичної корупції, то важливим кроком може стати прийняття закону «Про лобізм», що унормує і виведе з тіні лобістську діяльність і законодавчо розмежує її з корупцією і правопорушеннями, пов'язаними з нею. Не менш важливими є перспективні податкові надходження від лобістських організацій.

Формування дієвих механізмів запобігання корупції неможливе без інститутів громадянського суспільства, які є важливою складовою національної системи стійкості [7]. Вони повинні залучатись до здійснення громадського контролю за дотриманням антикорупційного законодавства і експертно-аналітичного супроводу розробки і реалізації антикорупційної політики України.

Список використаних джерел

1. Громадська думка: підсумки 2013 року URL: <https://dif.org.ua/article/gromadska-dumka-pidsumki-2013-roku>.
2. Закон України «Про запобігання корупції» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
3. Закон України «Про національну безпеку України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Індекс сприйняття корупції – 2013 URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptionsiji-cpi-2013/>.
5. Індекс сприйняття корупції – 2020 URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-sprjnyattya-koruptionsiyi-2020/>.

6. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії URL: <http://justice.org.ua/politika-i-pravo-podiji-fakti-komentari/politichna-koruptsiya-sutnist-chinniki-zasobi-protidiji>.

7. Указ Президента України №479/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>.

Жук Олена Миколаївна,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції ННІ № 3 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Проблема корупції залишається однією найактуальніших і притаманних будь-якому суспільству. Тривалий час людство, намагаючись приборкати корупцію, набувало як позитивного, так і негативного досвіду боротьби з цим негативним для суспільства явищем. Більшість країн світу намагалися розробити свою ефективну систему заходів, які б звели до мінімуму її негативні наслідки. Однак, на переконання багатьох вчених, жодна із соціально-політичних та економічних систем не має повного імунітету від цих корупційних діянь. Змінюються лише її обсяги і прояви, а також можливості, які визначаються ставленням до неї держави та суспільства [1, с. 45].

Прояви корупції створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливають на всі сторони суспільного життя. Як слушно зазначила Ю.М. Чорноус, корупцію потрібно розглядати як злочин міжнародного характеру [2, с. 66]. Саме тому необхідно укладати відповідні багатосторонні міжнародні договори щодо протидії їй [3, с. 13–14]. Питання міжнародної протидії корупції висвітлено в положеннях Міжнародного кодексу поведінки посадових осіб 1996 року [4], Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 р. [5], Довідковий документ ООН «Про міжнародну боротьбу з корупцією» [6].

Отже, для успішної інтеграції України до світового співтовариства та наближення українського законодавства до міжнародних стандартів у боротьбі з корупцією, необхідна імплементація важливих положень міжнародних договорів у національне законодавство та їх ефективне практичне застосування у конкретних заходах, направлених на запобігання корупції. Постійний аналіз міжнародного досвіду боротьби з корупцією є невід'ємним

елементом пошуку шляхів протидії та запобігання корупції в Україні, адже, успішний досвід протидії корупції вже давно відомий та апробований міжнародною спільнотою.

Щодо імплементації практичного міжнародного досвіду у боротьбі з корупцією, на думку багатьох вчених та практиків, одними із ефективних заходів боротьби з корупцією, які успішно застосовують розвинені країни світу в боротьбі з корупцією, є дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, взаємодія правоохоронних органів, у тому числі поліції, з громадськістю у запобіганні корупції, свобода та незалежність засобів масової інформації. Також слід зазначити думку вчених щодо вагомій ролі у запобіганні корупції саме громадських організацій, які взаємодіють із публічною адміністрацією на вертикальному та горизонтальному рівнях [7, с. 283].

Проаналізувавши зарубіжний досвід у боротьбі з корупцією, В.Г. Сюравчик [8, с. 281] зазначив, що взаємодія поліції з громадськістю здійснюється відповідно до пріоритетних напрямів, які передбачені такими основними міжнародними нормативно-правовими актами, як Декларація про поліцію [9] та Європейський кодекс поліцейської етики [10]. Дані документи рекомендують державам організовувати діяльність своєї поліції відповідно до професійних стандартів взаємодії підрозділів поліції з громадськістю та передбачають, що: діяльність поліції перебуває в тісному контакті з громадськістю, і ефективність діяльності поліції залежить від публічної підтримки; поліцейські організації, окрім забезпечення правопорядку, виконують соціальні, а також сервісні функції в суспільстві; довіра населення до поліції тісно пов'язана з їх ставленням до громадськості, зокрема їх повагою до людської гідності та основоположних прав і свобод особи; робота поліції повинна бути організована в такий спосіб, щоб сприяти хорошим зв'язкам поліції з громадськістю; поліцейські організації повинні бути готові надати об'єктивну інформацію про свою діяльність громадськості без розкриття конфіденційної інформації [8, с. 282–283].

Як слушно зауважив О.С. Доценко, і з цим не можна не погодитись, досвід розвинених країн засвідчує, що антикорупційне законодавство має передбачати найсуворіші покарання за корупційні злочини – максимально великі штрафи й терміни ув'язнення, заборону професійної діяльності, позбавлення пенсії та соціальних пільг тощо. Причому відповідальність за вчинення корупційних діянь є невідворотною та не має строку давності. Конфіскація коштів і майна, набутих злочинним шляхом, відбувається незалежно від їхнього кінцевого власника. Максимально широке оприлюднення, прозорість і комп'ютеризація окремих процесів прийняття управлінських рішень (передусім щодо бюджетного планування, державних закупівель, аудиту, добору, атестації та призначення керівних кадрів) дасть змогу

вивести їх із зони корупційних ризиків, а також позитивно позначиться на загальному іміджі державних органів. Професійне навчання фахівців (військовослужбовців і службовців) органів державної влади слід сприймати як обов'язкову передумову поширення в державних структурах ідеології патріотизму, морально-етичної поведінки, несприйняття корупції [11, с. 120].

Дослідивши міжнародний практичний досвід протидії корупційним виявам, В.Л. Крижна [12, с. 163] зазначила щодо прикладу, коли чиновники в Ізраїлі мають істотні соціальні пільги, а покаранням за умови виявлення фактів корупції вони можуть бути позбавлені їх. Також авторка наголошує, що в Ізраїлі, як і в Нідерландах, у запобіганні корупції важливу роль відіграють засоби масової інформації і що крахом політичної кар'єри будь-якого чиновника буде обвинувачення в корупції, опубліковане в авторитетному виданні (газеті, журналі). В.Л. Крижна вдало наводить приклад США, де діють обов'язкові для всіх чиновників виконавчої влади загальні принципи етичної поведінки членів уряду та державних службовців, і де службовцям категорично заборонено в будь-якій формі заохочувати чи приймати подарунки від будь-яких осіб чи групи осіб, для яких потрібно здійснити офіційні дії, або мають з ними будь-які спільні справи чи здійснюють діяльність, що регулюється органом, у якому працюють ці службовці. Не дозволено також прийняття подарунків і від осіб, інтереси яких залежать від виконання чи невиконання цими службовцями своїх посадових обов'язків. Обов'язок службовця – доповідати у відповідні інстанції про всі виявлені випадки корупції [12, с. 164].

Таким чином, Україна повинна імплементувати положення міжнародно-правових документів та практичний досвід, набутий розвиненими країнами у боротьбі з корупцією, а запозичення міжнародного досвіду в запобіганні та протидії корупції повинні бути постійним об'єктом дослідження науковців, державних та громадських організацій, які постійно роблять свій внесок у загальну справу розбудови правової, демократичної, соціальної держави.

Список використаних джерел

1. Тацій В. Я., Борисов В. И. Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине. Громадська експертиза. *Актуал. пробл. боротьби з корупцією в Україні*. Київ, 2004. Вип. 4. С. 44–48.

2. Чорноус Ю. М. Актуальні питання реалізації міжнародного співробітництва під час розслідування корупційних злочинів. *Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії*: матеріали Міжнар. круглого столу (Київ, 9–10 листоп. 2017 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 328 с. С. 66–69.

3. Нуруллаев І. С. О. Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією : монографія. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 160 с.

4. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб: прийнятий ООН 23 лип. 1996 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_788.

5. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. (ратифікована Законом України від 18.10.2006 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 10. Ст. 506.

6. Довідковий документ про міжнародну боротьбу з корупцією № 169/14, підготовлений Секретаріатом ООН. Каір: ООН, 1995. 47 с.

7. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб. / В. В. Василевич, О. М. Джу́жа, Ю. О. Левченко, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи та Е. В. Расюка. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 340 с.

8. Сюра́вчик В. Г. Участь громадськості в запобіганні корупційним злочинам. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. / [ред. кол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 2. 462 с. С. 281–286.

9. Декларація про поліцію: резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 690 (1979) від 08.05.1979 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_803.

10. Європейський кодекс поліцейської етики: Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасникам Ради Європи від 19.09.2001 р. URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.

11. Доценко О. С. Міжнародний досвід запобігання корупції та ефективність його впровадження (використання) в Україні. *Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії*: матеріали Міжнар. круглого столу (Київ, 9–10 листоп. 2017 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 328 с. С. 117–121.

12. Крижна В. Л. Міжнародний досвід протидії корупційним виявам. *Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії*: матеріали Міжнар. круглого столу (Київ, 9–10 листоп. 2017 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 328 с. С. 161–165.

Жук Павло Васильович,

начальник наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, кандидат технічних наук, доцент;

Бевз Володимир Васильович,

начальник відділу супроводження виховання доброчесності та впровадження передового досвіду у сфері запобігання корупції наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ СКЛАДОВОЇ З РОЗБУДОВИ ДОБРОЧЕСНОСТІ В МІНІСТЕРСТВІ ОБОРОНИ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Одним із напрямків реалізації державної антикорупційної політики в Міністерстві оборони та Збройних Силах України є формування нетерпимості до корупції шляхом підвищення фахової підготовки керівників, посадових осіб, військовослужбовців та працівників МО та ЗС України в рамках виконання Програми розбудови доброчесності.

Науковим центром проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони НУОУ вивчено та адаптовано досвід країн-учасниць Програми (ініціативи) НАТО VI (Building integrity) за сприяння МО Великої Британії та у співпраці з представниками програми VI Академії оборони Великої Британії та Центру з питань розбудови доброчесності МО Норвегії (CIDS).

Здобутий досвід був реалізований колективом центру шляхом запровадження Проекту з розбудови доброчесності та запобігання корупції на різних рівнях підготовки особового складу та цивільного персоналу МО та ЗС України.

Запропонована структура підготовки є багаторівневою і базується на принципах варіативності і наступності, що дозволяє більш гнучко підходити до відбору теоретичного матеріалу та практичних завдань, з огляду на реальні фактори (різний вихідний рівень підготовки слухачів, відведений обсяг годин для вивчення та засвоєння одного рівня і т.п.).

Програма розрахована як на аудиторні, так і на самостійні заняття і включає в себе наступні рівні:

– Початковий рівень.

– Цільова аудиторія – ліцеїсти військових ліцеїв (школярі).

– Базовий рівень.

Цільова аудиторія – військовослужбовці та цивільний персонал МО та ЗС України. Мета – опанування основних теоретичних знань щодо виховання доброчесності та перешкодження проявам корупції.

– Програма підготовки для ВВНЗ.

Цільова аудиторія – курсанти та слухачі ВВНЗ на рівнях підготовки L1, L2, L3, L4. Запроваджено блоки занять з антикорупційної тематики на тактичному рівні. На курсах оперативного та стратегічного рівня – під час вивчення модуля з критичного мислення (блок виховання доброчесності).

– Спеціалізований рівень.

Слухачі – військовослужбовці в підрозділах МОУ, ГШ ЗСУ та ОВУ ЗСУ. Для них впроваджені програми стаціонарного, мобільного та он-лайн курсу. Ці програми спрямовані на практичну складову з метою надання допомоги під час повсякденної службової діяльності.

Окремими елементами даного рівня є заняття в системі індивідуальної підготовки для офіцерів та генералів за допомогою платформи дистанційного навчання для своєчасного інформування та надання практичних знань щодо усвідомлення необхідності дотримання правил антикорупційної поведінки. Для зацікавлених осіб передбачається запровадження мобільних та он-лайн курсів з питань: розбудови доброчесності в операціях та місіях з підтримки миру; доброчесності, прозорості та підзвітності в контексті управління людськими ресурсами та корупційними ризиками в державних оборонних закупівлях.

– Підвищення кваліфікації.

Аудиторія – керівники та персонал структурних підрозділів МОУ, ГШ ЗСУ та ОВУ ЗСУ, особи призначені (зараховані до резерву) на відповідні посади, діяльність яких пов'язана із запобіганням корупції. Заняття проводяться в рамках курсу оборонного менеджменту з питань запобігання та виявлення корупції, з обов'язковим тестуванням та отриманням сертифікату.

– Діджиталізація.

Використовуючи сучасні технології як інструмент впливу на цільову аудиторію, фахівці центру урізноманітнили форми навчання за рахунок створення та впровадження он-лайн курсів, інтерактивних навчально-практичних ігор, розробки мобільного додатку з антикорупційної тематики, що дозволяє вирішити питання удосконалення освітнього процесу та підготовки персоналу з питань виховання доброчесності. Застосування такого формату антикорупційного навчання орієнтацією на потреби національного війська щодо утвердження належного управління та зменшення корупційних ризиків.

*Позитивний результат запровадженого проекту на прикладах:
Базовий рівень (данні за 2021 рік):*

zareestrowano біля 20 000 слухачів, з яких успішно пройшли курс більше 12 000 осіб. Відсутність встановлених часових обмежень дозволяє вибрати найбільш зручний графік вивчення матеріалу і виконання

проміжного та фінального тестування. Базовий он-лайн курс стає більш індивідуалізованим по відношенню до його споживача.

Опис курсу: запропонований он-лайн курс розроблено для вирішення питання масового упровадження антикорупційного навчання у процес фахової підготовки особового складу та цивільного персоналу МО та ЗС України шляхом надання основних теоретичних знань військовослужбовцям та цивільному персоналу щодо виховання доброчесності та перешкодження проявам корупції.

Зміст курсу структурно складається з чотирьох розділів з одночасним переглядом відео сюжетів, а саме:

- Поняття корупції.
- Законодавчі засади.
- Алгоритми дій у випадках корупції.
- Позитивні приклади запобігання корупції.

Відео сюжети застосовуються для наглядної демонстрації матеріалів курсу, включаючи імітацію ситуацій з корупційними правопорушеннями та моделювання поведінки (дії) військовослужбовців щодо запобігання, виявлення та протидії корупції в умовах військової служби.

Система оцінювання та фіксація результатів.

Невід'ємною частиною курсу є проміжне та фінальне тестування. Проміжне тестування проводиться після вивчення відповідного розділу та здійснюється для самоконтролю слухача. Перехід до вивчення наступного розділу рекомендується після самостійного підтвердження засвоєння матеріалу попереднього розділу. Фінальне тестування проводиться після засвоєння усього лекційного матеріалу курсу та здійснюється у формі зовнішнього контролю щодо засвоєння слухачем знань в рамках он-лайн курсу. Позитивні результати фінального тестування фіксуються як досягнення обізнаності з питань запобігання і протидії корупції на рівні, необхідному для повсякденної службової діяльності (базовий рівень), а саме слухач має отримати протягом курсу наступні вміння та навички:

- Ідентифікувати прояви корупції.
- Застосовувати протоколи реагування на прояви корупції.
- Отримати мотивацію протидіяти корупції.
- Проектувати інструменти та механізми унеможливлення корупції на своєму рівні.

Підвищення кваліфікації (дані за 2021 рік):

Окремим елементом цього рівня підготовки є запропонований дистанційний курс «Стоп Корупція», який розроблено в рамках підвищення кваліфікації керівників та персоналу структурних підрозділів МО та ЗС України. Курс у вигляді міні серіалу в зрозумілій і цікавій формі подає глядачеві інформацію щодо теоретичних та практичних питань з розбудови доброчесності та протидії корупції з урахуванням останніх змін в чинному законодавстві та правозастосовній практиці.

Мета: набуття слухачами професійних компетентностей із знання законодавства у сфері запобігання і протидії корупції, практичної реалізації правових та організаційних засад функціонування системи

запобігання корупції та забезпечення доброчесності під час виконання завдань за призначенням.

Для досягнення цієї мети для всіх представників складових сектору безпеки та оборони України є вільний доступ до курсу на Національній онлайн-платформі з цифрової грамотності ДІА. Станом на 01 грудня 2021 року успішно пройшли курс та отримали е-сертифікати про підвищення кваліфікації 53 746 користувачів.

Виходячи з наведених прикладів ми маємо підтвердження того, що однією із найбільш ефективних форм організації антикорупційного навчання є застосування дистанційного навчання з використанням інформаційних технологій. Сучасні слухачі є активними суб'єктами нового інформаційного середовища: мобільні пристрої, відео замість тексту, інтерактивні ігри тощо свідчать про це.

Заблоцький Мар'ян Михайлович,
начальник сектору безпеки та запобігання
проявам корупції Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

ПРОБЛЕМИ ВИЯВІВ КОРУПЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Рівень розвитку будь-якої держави неможливий без наявності значного людського ресурсу, який володіє сучасними знаннями та має суттєвий інтелектуальний потенціал. Тому формування високоосвіченого суспільства є однією найважливішою функцією держави, яка розвивається шляхом створення системи закладів для здобуття вищої освіти та умовами надання освітніх послуг.

В Україні проблема корумпованості освіти є надзвичайно гострою. В освітній сфері багатьох європейських країнах теж існує проблема корупції. Зазвичай, це пряме вимагання грошей або те, що в нас називається «відкатом» за послуги, – кейтеринг, замовлення майна тощо. Корупційними діями в освітній галузі в Європі та США вважаються не тільки хабарництво, а й фальсифікація, шахрайство, спотворення інформації, різноманітні порушення професійної етики (у тому числі сексуальні домагання), порушення контрактних умов, невмотивовані витрати й непотизм.

Розглядаючи проблему корупції у вищих навчальних закладах, можна виокремити декілька основних дійових осіб, які є джерелом або чинниками аналізованої проблеми. Це керівники освітньої сфери, викладацький персонал, студенти й батьки. Між цими суб'єктами виникають так звані «ненормативні відносини» – стосунки, які суперечать моральним нормам, посадовим інструкціям чи нормам законодавства: хабарництво, побори й підношення, фаворитизм, «блат» і, власне, корупційні дії на різних рівнях функціонування системи вищої освіти [1, с. 65].

Одна із основних проблем досягнення високого рівня якості освіти у здобувачів є прояв корупції. Вона призводить до наступних факторів, а саме:

- утруднює можливість самореалізації талановитих здобувачів вищої освіти;
- демотивує молодих людей в особистому зростанні;
- розвиває корупційну ідеологію;
- дискредитує цінність освіти;
- породжує у суспільстві зневіру до правового порядку держави.

Згідно із соціологічними даними серед найбільш серйозних проблем української вищої освіти приблизно третина респондентів відзначили корумпованість викладацького складу ЗВО (37% згідно опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у співпраці з фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс») [2].

У сьогоднішні причини та механізми корупції в ЗВО різноманітні. Хабар можна отримати різними способами, найбільш поширені прояви корупції під час вступу в навчальний заклад, здачі сесії, отримання місця у гуртожитку і щоб уникнути відрухування з різних причин, при переведенні з однієї спеціальності на споріднену спеціальність, до іншого ЗВО.

Основними чинниками виникнення корупції у закладах вищої освіти є:

- недостатня оплата праці професорсько-викладацького складу;
- лінощі студентів докладати зусиль для набуття знань і пошук шляхів незаконного отримання позитивної оцінки за екзамен, курсову роботу, диплом тощо;
- знецінення самої вищої освіти.

Отже, корупція сьогодні залишається однією зі значних проблем у сфері вищої освіти України. Корумпованість викладацького складу ЗВО є однією з нагальних проблем, яка потребує першочергового вирішення у найближчі роки. Боротьба з усіма проявами корупції і нечесності у ЗВО повинна стати одним з першочергових кроків для запровадження європейських освітніх стандартів у вітчизняній освіті.

У разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, незважаючи на приватні інтереси, зобов'язані невідкладно вжити таких заходів[3]:

- 1) відмовитися від пропозиції;
- 2) за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію;
- 3) залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників;
- 4) письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Список використаних джерел

1. Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія : навч.-мет. посіб. / К.А. Бабенко, Н.Г. Діденко, М.В. Кондрашова та ін. Київ: Грамота, 2015, 184 с.
2. Опитування фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. Режим доступу до ресурсу: <https://dif.org.ua/>;
3. Закон України «Про запобігання корупції». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

Зеленяк Поліна Анатоліївна,
старший викладач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор філософії

ОСОБЛИВОСТІ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Особливість сучасного стану корупції в Україні характеризується як складне явище соціального життя, яке існує у політичному, економічному та духовному житті суспільства. Непрозорість системи державного управління, процесів вироблення політики та прийняття рішень на національному, регіональному й місцевому рівнях сприяють збільшенню кількості корупційних правопорушень. На жаль сьогодні відбулося формування й закріплення в суспільній свідомості уявлення про державну систему як своєрідну «чорну скриньку», продукт діяльності якої є результатом дії непізнаних, часто ірраціональних, механізмів і процесів, є прямим наслідком її нетранспарентності та мінімізації участі громадян у справах держави. За таких умов, корупція стає органічним елементом державної системи, більше того, корупційні діяння стають невід'ємною сполучною ланкою між етапами процесів вироблення політики та прийняття рішень [1].

Це проявляються в нерішучості та непослідовності виконання функцій і повноважень представниками різних гілок влади, у проведенні суспільних перетворень, безсистемному й нерішучому впровадженні демократичних засад у різні сфери суспільного життя і управління, гальмуванні реформи політичної системи, в підміні реальної антикорупційної політики антикорупційною риторикою та імітацією боротьби з корупцією показовими акціями тощо.

Серед головних факторів, які обумовлюють корупційні правопорушення, необхідно виділити явища, які стосуються сфери розробки і реалізації кримінально-правової антикорупційної політики держави, ідеологічних засад службової та професійної діяльності, політики держави щодо реалізації службових функцій і ряду інших, що

найбільш інтенсивно впливають на стан та зміни у детермінації цього виду протиправної поведінки.

Більшість документів у сфері протидії корупції, прийнятих протягом останніх років, не були реалізовані певною мірою. Відсутність механізмів відповідальності перед суспільством за невиконання цих планів та слабка політична воля приводять до того, що документально розробляються засади власне процесу розробки і не доходять до етапу реалізації. Сьогодні поступово приходиться розуміння того, що авторитет органів управління, влади залежить не тільки від показників їх роботи, як від довіри до них населення як до захисників індивідуальних і суспільних інтересів, підпорядкування правовим антикорупційним нормам.

Застосовуючи визначені у роботах вітчизняних і зарубіжних кримінологів [2] фактори корупційної злочинності, необхідно звернути увагу і нестабільність та непослідовність організаційно-управлінських рішень та кадрової політики, нерозвиненість системи антимонопольної політики, практику лобіювання інтересів окремих соціальних груп, відмежування більшості населення від участі у державному управлінні, несформованість інститутів громадського суспільства, а також бюрократизацію та корумпованість управлінського апарату і системи правосуддя. При цьому, у профілактиці та протидії корупційній злочинності слід враховувати, що дія причин правового характеру прямо пов'язана з відповідними умовами злочинності, а саме недосконалістю законодавства, недоліками правозастосовної практики, неефективністю правового виховання та профілактики. Все це виступає підґрунтям того, що деякі вчені основною причиною розквіту корупції узагальнено називають незабезпечення державою потрібного реформування суспільства [3], із чим на концептуальному рівні не можна не погодитись. Поряд із політико-правовими факторами корупційної злочинності дещо подібними за своєю природою є організаційно-управлінські детермінанти корупції. Їх можна розглядати як результат дії таких правових причин і умов злочинності, як недосконалість законодавства та низька правова культура суспільства в цілому і окремого громадянина зокрема [4].

До числа таких організаційних факторів, які сприяють корупційній злочинності, Л.С. Анохіна [5] пропонує відносити порушення в підборі і розстановці кадрів, порушення в організації та низьку якість контрольно-ревізійної діяльності, відсутність вимогливості з боку вищих посадових осіб стосовно дотримання підлеглими правових норм службової діяльності, неналежні умови для виконання службових обов'язків на окремих ділянках. При цьому, зважаючи на організаційний характер даних факторів злочинності, вони мають усуватись, насамперед, на рівні організаційних форм діяльності відповідних інституцій. Протидія організаційним факторам

корупційної злочинності, як на нас, має зосереджуватись у напрямі підвищення якості роботи відповідних службових осіб і посилення відповідальності їх керівництва за точним й неухильним дотриманням приписів правових норм, що, у свою чергу, також вимагає забезпечення належного нормативного регулювання.

Слід зазначити також про криміналізацію економіки та політики – руйнування і зубожіння виробничого сектору економіки, захоплення спекулятивного ринку, фактичне панування «сірої» та «чорної» економіки, активними функціонерами якої стали представники криміналітету. Здійснюється лобювання їх інтересів на різних рівнях влади. Цьому сприяє зубожіння державних службовців, грошове утримання яких не дає можливості ані їм, ані їх родинам пристойно жити [6].

Основні недоліки в діяльності правоохоронних органів з протидії корупції полягають в тому, що: кримінально-правові та адміністративні засоби протидії корупції спеціально-уповноваженими суб'єктами застосовуються неповною мірою, а їх зусилля спрямовані на викриття дріб'язкових корупційних проявів; немає оперативних напрацювань у спецпідрозділах щодо злочинної корупційної діяльності, а також низька ефективність вжитих заходів; наявна велика кількість закриття кримінальних справ (більше половини від усіх закритих) за реабілітуючими підставами; низький рівень виявлення організованих форм прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою; недостатня спрямованість оперативно-розшукової діяльності спеціально уповноважених органів Національної поліції, СБУ на протидію кримінально-караній корупції; низька якість досудового слідства; високий рівень повернення справ цієї категорії на додаткове розслідування; неправильна кваліфікація діянь винних осіб; зменшення кількості виявлених адміністративних правопорушень; невжиття належних заходів щодо викриття корупціонерів на соціально важливих напрямках; низький рівень виявлення правопорушень, пов'язаних з одержанням дарунка; порушення вимог щодо неповідомлення про конфлікт інтересів, використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень; поверхове проведення перевірок; закриття судами адмінпровадження за протоколами, які не погоджувались з прокурором; низький рівень відомчого контролю за діяльністю працівників спецпідрозділів; невжиття заходів щодо звільнення корупціонерів із займаних посад; відсутня системна протидія корупції і в бюджетній сфері, сфері земельних відносин, органах виконавчої влади та місцевого самоврядування; викриття корупційних правопорушень у центральних органах влади й управління, контролюючих, правоохоронних органах, судовій гілці

влади; низький рівень результативності роботи у відшкодуванні збитків, завданих вчиненням злочинів з ознаками корупції[6].

Організаційно-управлінські прорахунки в системі правоохоронних органів, до яких насамперед належать численні реорганізації, скорочення штатів, кадрові зміни, негативно вплинули на якісні характеристики співробітників, внаслідок чого значна частина основних кадрів не відповідає професійним і морально-психологічним вимогам для роботи в цих органах [6, 7].

Все це свідчить, що умовами, які сприяють вчиненню корупційних злочинів, в основному є безконтрольність у діяльності службових осіб, незадоволення існуючою системою просування по службі, низький рівень у системі підбору та розстановки кадрів, низький рівень інформаційно-правового забезпечення службової діяльності, організаційного та матеріально-технічного забезпечення, недостатня соціальна захищеність службовців, недостатність професійних навичок.

Список використаних джерел

1. Дрьомов С. В. Корупція в Україні : причини поширення та механізми протидії / С. В. Дрьомов, Ю. Г. Кальниш ; за ред. Ю. Г. Кальниша. – К.: ДП НВЦ «Пріоритети», 2010. (88 с.).
2. Криминология: учебник [для вузов] / под ред. проф. В.Д. Малкова. – 27-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Юстицинформ», 2006. – С. 11 (528 с.).]
3. Бандурка А.М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография / А.М. Бандурка, Л.М. Давыденко. – Х.: Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. – 368 с.
4. Шевченко О.В. Причини та умови корупційної злочинності // О.В. Шевченко Причини та умови корупційної злочинності : «Вісник Вищої ради юстиції», № 3 (7) 2011. http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik07_10.pdf).
5. Анохіна Л.С. Криминологічні питання дослідження: детермінант хабарництва / Л.С. Анохіна // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – 2007. – Т. 20 (59). – № 1. – С. 73–76.
6. Шемякін О.В. Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2013 – 242 с.
7. Національна система добросовісності в Україні: результати оцінювання. – К., 2010. – 102 с.

Зотова Ірина Генадіївна,

заступник начальника наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського;

Калітник Максим Сергійович,

старший науковий співробітник наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського;

Пікуль Ростислав Володимирович,

старший науковий співробітник наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

ВИЗНАЧЕННЯ ЙМОВІРНИХ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗСУ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ

Корупція визнана одним з основних джерел соціально-економічної та політичної нестабільності в усьому світі. В Україні корупція набула системного характеру та інституційних ознак, вона проявляється в усіх сферах суспільства, але більшою мірою, в управлінні державними ресурсами [1]

Загальний рівень сприйняття корупції в Україні залишається високим (у 2020 році, набравши 33 бали зі 100 можливих, Україна за індексом сприйняття корупції посіла 117 місце серед 180 країн світу).

Трьома найважливішими питаннями для України на сьогоднішній день залишаються забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях (50%), корупцію (49%) та бідність (38%).

Проведені міжнародною громадською організацією по боротьбі з корупцією – Трансперенсі Інтернешнл дослідження свідчать, що сфера оборони разом з нафтогазовидобувною промисловістю та будівництвом належать до найбільш корумпованих сфер діяльності, до компетенції яких входить управління державними ресурсами.

Як свідчить світовий досвід, сприятливі умови для корупційної діяльності часто виникають саме в оборонному секторі, що ускладнює здійснення суворого нагляду та контролю.

Провідні дослідники у своїх роботах виокремлюють три основних види корупції:

а) «дрібна» корупція;

- б) «елітна» корупція;
- в) корупційна «піраміда», яка пов'язує між собою вищі ешелони урядових та військових посадовців і військовослужбовців нижчого та середнього рівня.

Експертами доведено, що збройні конфлікти мають вплив на всі три форми корупції, створюючи умови для поєднання корупції низького та високого рівня з організованою злочинністю та контрабандою. Ці мережі часто добре працюють по обидва боки в зоні конфлікту і без суттєвої поваги до питань лояльності.

Можемо виокремити основні чинники виникнення корупційних ризиків в оборонному секторі національної економіки:

- можливість контролювати та витратити на власний розсуд посадовими особами значні ресурси (державні та міжнародні допомоги);

- низький рівень прозорості закупівель, оборонних замовлень та звітності;

- наявність зони конфлікту.

18 березня 2014 року, з моменту оприлюднення Указу Президента про мобілізацію, в Україні почався особливий період. З цього моменту наша держава офіційно ввійшла до числа країн проти якої ведеться збройна агресія. Характерною відмінною рисою конфліктних та пост-конфліктних держав від стабільних правових і демократичних держав є деградація або повне знищення державних та суспільних механізмів забезпечення основоположних прав людини, значне зростання рівня і масштабів розповсюдження корупції.

Проведений аналіз вітчизняних та зарубіжних різноманітних джерел інформації доводить, що основними корупційними сферами під час завдань Збройних Сил України в умовах дій незаконних збройних формувань у середині держави є:

1. Нелегальна торгівля з окупованими територіями.

Першопричиною нелегальної торгівлі є її надприбутковість, яка зумовлена значним попитом на товари з великою різницею цін по обидва боки лінії зіткнення.

Наприклад, згідно з даними дослідження проведеного НАКО, основними шляхами здійснення нелегального переміщення товарів до ОРДЛО є:

- а) через контрольні пункти в'їзду-виїзду на автомобільних шляхах завдяки домовленостям зі службовцями;

- б) через гуманітарно-логістичні центри, які призначені для роздрібно торгівлі, де натомість здійснюється оптова;

- в) поза межами визначених дорожніх коридорів, у цьому випадку укладаються домовленості з військовослужбовцями чи представниками правоохоронних органів, щоб перемістити товари до ОРДЛО в обхід КПВВ [2].

Загроза від системної нелегальної торгівлі з окупованими територіями полягає у нанесенні шкоди обороноздатності, збільшенні зацікавленості певних осіб у затягуванні війни, а також значних економічних та іміджевих втрат [2].

2. Протизаконна торгівля зброєю яка незаконно вивезена з зони бойових дій.

В засобах масової інформації періодично наводиться інформація щодо викриття випадків торгівлі військовослужбовців, або пов'язаних з ними осіб, зброєю, зокрема з зони ООС. Необхідно відмітити, що це діяльність як окремих осіб, так і, більш резонансною за наслідками, злочинних груп.

Підтвердженням вказаному є також статистичні данні, відповідно до яких, кількість кримінальних проваджень, що перебували на розгляді в судах першої інстанції у 2018–2019 роках за статтею 410 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухівки або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» у 2018 році – 97 випадки, 2019 – 94 [3].

3. Нецільове використання міжнародної допомоги.

Ризики нецільового використання ресурсів істотно впливають на готовність донорів надавати допомогу у сфері безпеки. Так, за даними дослідження НАКО, присвяченому проблемним питанням міжнародної допомоги у сфері безпеки, у 2014 році певну частину міжнародної допомоги так і не було доставлено за призначенням, а в деяких випадках було продано на чорному ринку. Наявна система, на жаль, дозволяє відносно нескладно привласнити військову форму, паливно-мастильні матеріали та продукти харчування. Набагато складніше зробити те саме з військовою технікою та озброєнням – вогнепальною зброєю, безпілотними літальними апаратами та приладами нічного бачення. У таких випадках незаконне привласнення, ймовірно, обмежиться невеликими масштабами із посиланням на бойові втрати. В ході дослідження, респонденти зазначили, що найпростіший спосіб пояснити втрату військового майна – це зазначити, що воно було знищено під час бою чи артилерійського обстрілу, адже у такому випадку є підстави для його подальшого списання [3].

Зауважимо, що дослідження проводилося у 2017 році, в ході якого респонденти неодноразово стверджували, що незаконне привласнення можливо в незначних масштабах, і не змогли надати приклади розкрадання військового майна у великих кількостях. Незважаючи на те, що навіть дрібне привласнення викликає занепокоєння, такі випадки не є системними. Це є суттєвою зміною у порівнянні із 2014 роком, коли ризик незаконного привласнення був

досить високим в першу чергу із-за активних бойових дій та постійного переміщення військ. Це обумовлено здебільшого двома причинами:

по-перше, Військова служба правопорядку у Збройних Силах України отримала можливість повноцінно розслідувати знищення військового майна на передовій;

по-друге, важливим фактором змін стали самі держави-донори. Відповідно до одного інтерв'ю, українська сторона регулярно надає звіти про втрачену та знищену допомогу. Органи влади стали більше уваги приділяти наданню відповідних звітів та дотриманню процедур.

Важливе значення для національної безпеки має той факт, що недоліки процесів обліку та забезпечення відповідного захисту призводять до ускладнення отримання високотехнологічної допомоги, оскільки держави які надають допомогу занепокоєні ризиком її нецільового використання. Один з представників держав-донорів зазначив, що прогалини у цій сфері викликають стурбованість потенційно можливим потраплянням високотехнологічного озброєння до Росії чи інших країн, і назвав це основною причиною ненадання його Україні.

Таким чином, можемо дійти висновку, що основними корупційними сферами під час завдань Збройних Сил України в умовах дій незаконних збройних формувань у середині держави є: нелегальна торгівля з окупованими територіями; протизаконна торгівля зброєю яка незаконно вивезена з зони бойових дій; нецільове використання міжнародної допомоги.

Список використаних джерел

1. Волошенко А. Антикорупційний дирижізм: державні регуляторні імперативи протидії системній корупції в Україні : монографія. К. : Парлам. Вид-во, 2018. 392 с.

2. Перетинаючи межу: нелегальна торгівля з окупованим Донбасом, що підриває оборону: дослідження. Незалежний антикорупційний комітет з питань оборони. Transparency International Defence and Security та Transparency International Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/research/peretynaiuchy-mezhu-nelehalna-torhivlia-z-okupovanyim-donbasom-shcho-pidryvaie-oboronu/> (дата звернення 25.09.2020 р.).

3. СБУ викрила групу торгівців зброєю з Донбасу. *Мультимедійна платформа іномовлення України «Укрінформ»*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/2498991-sbu-vikrila-grupu-torgovciv-zbroeu-z-donbasu.html> (дата звернення 09.10.2020 р.).

Іванцов Володимир Олександрович,
доцент кафедри поліцейської діяльності
та публічного адміністрування Харківського
національного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Корніць Павло Юрійович,
аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ОДЕРЖАННЯ ПОДАРУНКІВ ЯК ЗАХІД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ПРАВореАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Безумовно корупція була та нажаль залишається однією з основних проблем української держави та суспільства. За результатами проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) наприкінці 2013 року дослідження громадської думки, корупція вже входила до переліку найбільших проблем населення і викликала особливе занепокоєння у 47 відсотків громадян. Не дивлячись на те, що показники України в Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2020 рік виростили на 3 бали, наша країна з 33 балами посідає 117 місце зі 180 країн у списку CPI [2]. При цьому покращення на 3 бали не вважається статистично значущим результатом [2].

Титульним нормативно-правовим актом антикорупційного законодавства є Закон України «Про запобігання корупції» (далі – Закон), який «визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень» [3]. При цьому де-факто зазначений закон являє собою добре доопрацьований попередній закон «Про запобігання і протидії корупції», що мало сприяти як підвищенню дієвості деяких заходів запобігання та протидії корупції, так і усунути безглуздо жорсткі обмеження, виконання яких навряд чи сприяє запобіганню корупції, а за певних обставин навпаки зумовлює її виникнення. Особливе та показове місце у контексті викладеного нами твердження серед заходів запобігання корупції займають «обмеження щодо одержання подарунків» (ст. 23 Закону). Далі спробуємо проаналізувати основні спірні питання стосовно реалізації даного заходу.

Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також особи, які для цілей Закону до них прирівняні (далі – особи, на яких покладено обмеження) можуть приймати подарунки, які відповідають загально визначеним уявленням про гостинність, якщо вартість таких подарунків не перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка, одноразово (у 2021 році ця вартість складає: з 1 січня по квітень – 2270 грн., з 1 липня – 2379 грн., з 1 грудня – 2481 грн. [4]), а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від

однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки (у 2020 році вартість подарунків має не перевищувати 4540 грн. [4]). При цьому зазначеним особам забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб: 1) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; 2) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи.

У порівнянні з попереднім законодавчим регулюванням з позитивного боку необхідно відзначити збільшення вартості подарунку приблизно у двічі. Проте, як бачимо чинним залишилося положення, відповідно до якого суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення можуть отримувати подарунки, які окрім обмеження щодо вартості мають відповідати «загальноновизнаним уявленням про гостинність». Очевидно, що зазначена категорія є значним чином оціночною, тому її «загальноновизнаність» може бути доволі таки спірною, що прямо залежить від рівня матеріального забезпечення осіб. Про складність з'ясування даного питання свідчить зокрема те, що Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) ні в попередніх (від 29.11.2017), ні чинних (від 02.04.2021) методичних рекомендаціях, присвячених питанням запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції, [5] не розкриває зміст «загальноновизнаної уявленості про гостинність». На офіційному рівні опис відповідної характеристики «дозволеного подарунку» було здійснено ідентично Міністерством юстиції України та НАЗК у Методичних рекомендаціях від 14.07.2016. Відповідні подарунки (дарунки) описано як такі, що можуть отримуватися з нагоди, наприклад, дня народження, ювілею, або загальноновизнаного свята (Новий рік, Міжнародний жіночий день тощо) [6].

Обмеження щодо вартості подарунків не поширюється на подарунки, які: 1) даруються близькими особами; 2) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси (ч. 2 ст. 23 Закону). З викладеного цілком закономірно випливає, що особи, на яких покладено обмеження, часто можуть потрапляти до, м'яко кажучи, безглузвих ситуацій. Так, виходячи зі змісту поняття «близькі особи» (аб. 4 ч. 1 ст. 1 Закону), не дивлячись на зміни внесені 02.10.2019, особи, на які покладено обмеження, зобов'язані відмовитися від подарунку, який надходить від двоюрідного дядька (тітки) чи троюрідного брата (сестри), якщо його вартість перевищує зазначену суму. Екстраполюючи описувані положення Закону на можливість отримання каблучки на заручини особою, на яку покладено обмеження, вона також має відмовитися від такої пропозиції, крім випадків, коли така особа спільно проживає, пов'язана спільним побутом і має взаємні права та обов'язки сімейного характеру із

чоловіком, який надає їй відповідну пропозицію. Адже зрозуміло, що вартість каблучки у переважній більшості випадків буде перевищувати визначену Законом вартість подарунку. Дивно, чи не так?

15 червня 2021 р. зміст відповідного заходу запобігання корупції було доповнено виключною заборонаю, а саме: особам, які за будь-який рік, починаючи з 2010 року, належали або належать до осіб, які подавали або мають подавати декларації відповідно до законів, що визначають чи визначали правові та організаційні засади у сфері запобігання корупції (крім тих, які претендували або претендують на зайняття посад, перебування на яких вимагає чи вимагало від особи подання відповідної декларації, та не були призначені або обрані на відповідні посади) (абз. 3 п. 3 підрозд. 9.4 розд. XX Податкового кодексу України (далі – положення ПК України)) через інших осіб одержувати від членів сім'ї такої фізичної особи першого та другого ступенів споріднення подарунки, які є активами, включеними до одноразової (спеціальної) добровільної декларації відповідно до положень ПК України протягом п'яти років з дати закінчення строку подання декларацій з одноразового (спеціального) добровільного декларування відповідно до Податкового кодексу України (абз. 4 ч. 1 ст. 23 Закону). Втім аналіз чинного положення Закону не дає можливості об'єктивно оцінити позицію законодавця, який абз. 3 п. 3 підрозд. 9.4 розд. XX ПК України обмежив певній категорії осіб право бути «добровільними декларантами», якщо вони мали зазначений статус з 2005 року, а у положеннях абз. 4 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції» цій же категорії осіб обмежено можливість отримувати подарунки, які є активами, включеними до одноразової (спеціальної) добровільної декларації, – вже з 2010 року. Тобто відповідна категорія осіб, якщо вона мала відповідний статус з 2005 по 2010 рр. може отримати такі активи як подарунок, що свідчить непослідовність позиції законодавця.

Більше того виходячи з визначення подарунку (абз. 10 ч. 1 ст. 1 Закону) особи, на яких покладено обмеження, не мають права навіть укладати договори купівлі-продажу того чи іншого майна, вартість якого є нижчою за мінімальну ринкову, якщо купівля-продаж здійснюється у зв'язку зі здійсненням покупцями діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або продавець перебуває у підпорядкуванні покупця тощо. Як бачимо визначення подарунку згідно положень Закону входить у пряме протиріччя з цивільно-правовими правами фізичних осіб (ст. 717 ЦК України).

З іншої сторони обмеження щодо одержання подарунку «у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування» може використовуватися у якості правового засобу уникнення кримінальної відповідальності за отримання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України), адже поняття неправомірної вигоди (абз. 8 ч. 1 ст. 3 Закону) майже ідентичним по відношенню до поняття подарунку.

Актуальним та цікавим у контексті досліджуваного питання виглядає зарубіжний досвід. Зокрема, у низці країн Європи на законодавчому рівні запроваджено обов'язкове декларування подарунків особами, що обіймають політичні посади, а в деяких країнах – всіма публічними службовцями. Так, в Польщі обов'язковість декларування подарунків передбачена для осіб, які обіймають політичні посади, а також місцеві виборні посади, в Угорщині – для членів Парламенту, у Великобританії, Іспанії та Німеччині – для членів Уряду та осіб, які обіймають політичні посади, а в Латвії – всіма публічними службовцями. Члени британського парламенту зобов'язані декларувати подарунки, вартість яких перевищує 1% від їхньої заробітної плати, члени Парламенту Німеччини – якщо вартість подарунка перевищує 5000 євро, члени французького Парламенту – будь-які подарунки незалежно від їхньої вартості [6].

На закінчення відзначимо, що існування описаних обмежень в Україні більше сприяє порушенню закону, ані ж дієвому запобіганню корупції. З практичного та педагогічного досвіду співавторів випливає, що не дивлячись на доволі тривалий час існування в українському законодавстві обмежень щодо одержання подарунків, значна частина осіб, на яких вони поширюються, не знають про їх зміст, який, м'яко кажучи, не відповідає загальним уявленням про боротьбу з корупцією. Нажаль, така ситуація сприяє поширенню корупційних відносин між особами, на яких покладено обмеження, та спеціально-уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції. На нашу думку, вдалим виглядає зазначений зарубіжний досвід щодо декларування подарунків, який має створити підґрунтя для дієвої перевірки дійсного призначення отриманих особами, на яких покладено обмеження, подарунків, а не формальне виявлення «осіб-корупціонерів», які навіть де-юре не вчиняючи корупційних правопорушень, часто стають суб'єктами відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, через нерозуміння окремих положень заплутаного антикорупційного законодавства.

Список використаних джерел

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : закон України від 14.10.2014 № 1699-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> (дата звернення: 24.11.2021)

2. Індекс сприйняття корупції – 2020 // Офіційний сайт Transparency International Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-sprjnyattya-koruptsiyi-2020/>

3. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 24.11.2021)

4. Про Державний бюджет України на 2021 рік : закон України від 15.12.2020 № 1082-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (дата звернення: 24.11.2021)

5. Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції : методичні рекомендації НАЗК // Офіційний сайт НАЗК. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/K.I.-09.04.2021-1.pdf>

6. Одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : роз'яснення Міністерства юстиції України від 28.07.2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0053323-11#Text>

Іванчук Наталія Віталіївна,

старший науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

СУЧАСНІ ОЗНАКИ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇХ ЗМІСТ

У сучасному світі корупція визнається негативним соціальним явищем, яка загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, добросовісність і соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку, загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства. На жаль, в Україні корупція значно поширилась, проникнувши у всі сфери життєдіяльності суспільства. Вжиті заходи протидії її проявам поки що не дають відчутних позитивних результатів. Це обумовлюється низкою об'єктивних та суб'єктивних обставин, однією з яких донедавна вважалася відсутність відповідності національного антикорупційного законодавства міжнародним зобов'язанням України. Сьогодні таку невідповідність значною мірою усунуто.

Корупційна злочинність – це спеціальний вид злочинності. Отже, їй притаманні сутнісні ознаки, які набувають особливого змістовного наповнення. Корупційна злочинність як історично мінливе, відносно масове, стійке, самодетермінуюче, системно-структурне, соціально негативне явище найбільш очевидно проявляється у корупційних злочинах. Проте корупційна злочинність не отожднюється з арифметичною сумою корупційних злочинів, оскільки додатково володіє ознаками, що надають їй особливих властивостей негативного соціального явища. Отже, для з'ясування специфіки корупційної

злочинності необхідно уточнити сутнісний зміст її ознак у сучасних умовах. Історична мінливість як ознака корупційної злочинності, виявляється у тому, що у різних соціально-політичних та економічних формаціях існує так звана «своя» особлива корупція. Так, у сучасних демократичних системах політичного життя і управління корупція переходить «в тінь» або частково виявляється та залишається не контрольованою. На історичну мінливість корупційної злочинності також може вказувати виникнення нових корупційних практик, зокрема: – призначення на посаду за хабар на певний термін, який заздалегідь обумовлюється з «покупцем» (до цього часу «продаж» посад, зазвичай, відбувався безстроково); – невиконання підлеглими прямих вказівок керівника, якщо це суперечать корупційним інтересам (домінує в правоохоронних органах). Відносна масовість вказує на те, що корупційна злочинність проявляється не в окремих корупційних злочинах, а у множині діянь, чисельність яких постійно змінюється. До того ж корупційна злочинність поширюється в глобальному масштабі й притаманна як бідним, так і багатим державам. Розглядаючи корупційну злочинність як масове явище та застосовуючи закон великих чисел, виявляють тенденції корупційної злочинності, прогнозують її майбутній стан, а отже, завдяки цьому можна планувати адекватні заходи протидії. Стейкість (сталість) як ознака корупційної злочинності полягає в тому, що не можна очікувати різкої зміни структури чи стану корупційної злочинності через відносно незначні проміжки часу (місяць, квартал, рік). Коливання деяких показників корупційної злочинності з великою вірогідністю швидше свідчать про недоліки обліку корупційних злочинів чи про зміни до кримінального закону, яким криміналізуються (чи декриміналізуються) окремі форми корупційної поведінки, а ніж про реальні зміни стану корупційної злочинності

На відміну від корупційного злочину, корупційній злочинності притаманна самодетермінація, тобто самовідтворення. Корупція створює умови свого відтворення завдяки тому, що негативно впливає на майбутній соціально-економічний та політичний порядок у державі. При цьому чим триваліший період масштабної корупції, тим більш проблемною буде протидія корупційній злочинності й усунення її наслідків; навіть за умови, що окремі корупційні фактори будуть ліквідовані. Системно-структурний характер корупційної злочинності, передусім, виявляється в тому, що їй притаманні властивості системи. Свідченням цього є виникнення корупційних мереж, до складу яких входять групи державних чиновників, що забезпечують відповідні рішення; комерційні та фінансові структури, що реалізують одержувані вигоди, пільги, доходи; силове прикриття зі сторони представників правоохоронних органів. При чому керівниками корупційних мереж зазвичай є високопоставлені чиновники та політики. Діяльність корупційних мереж переважно проявляється у формуванні взаємозалежностей й взаємозв'язків між чиновниками по

вертикалі управління та по горизонталі управління, на різних рівнях, між різними відомствами й структурами. Ці взаємозв'язки та взаємозалежності спрямовані на систематичне вчинення корупційних угод для особистого збагачення, розподілу бюджетних засобів на користь структур, що входять у корупційну мережу, підвищення прибутків або одержання конкурентних переваг фінансово-кредитними та комерційними структурами, що входять у корупційну мережу. Крім цього, корупційні мережі можуть структуруватися за родинними, дружніми, етнічними, клановими, релігійними, корпоративними ознаками, мають численні цілі та включають різні види діяльності. Вони формуються за принципами взаємодопомоги й солідарності, розробляють свої системи правил, дотримання яких є пріоритетним щодо державних, сімейних норм чи інтересів окремого їх учасника. Саме корупційні мережі останнім часом розглядаються як основний та найбільш сильний інструмент корупційних угод. Однак правоохоронними структурами переважно виявляється «низова корупція», яка існує поза корупційними мережами та функціонує за рахунок «поборів» з населення. На системно-структурний характер корупційної злочинності також вказують стійкі взаємозалежності: по-перше, корупційної злочинності та інших соціальних явищ (безробіття, соціальної несправедливості, економічної, політичної, духовної кризи тощо); по-друге, корупційної злочинності з іншими видами злочинності й насамперед, організованою злочинністю, економічною злочинністю, наркозлочинністю, політичною злочинністю. Корупційна злочинність як соціальне явище проявляється в тому, що корупція є соціальним інститутом, елементом системи управління, що тісно пов'язаний з іншими соціальними інститутами – політичними, економічними, культурологічними. Корупційна злочинність є соціальною за походженням, суб'єктами, жертвами злочинів, а також результатом взаємодії детермінант, що мають соціальний характер.

Отже, корупційна злочинність як історично-мінливе, відносно масове, стійке, самодетермінуюче, системно-структурне, соціально негативне явище найбільш очевидно проявляється у корупційних злочинах. Під корупційним злочином законодавець розуміє передбачене в Особливій частині Кримінального кодексу України суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки корупції та корупційного правопорушення. Корупційним є лише такий злочин, склад якого містить наведені вище обов'язкові ознаки корупції, а за його вчинення передбачено певні кримінально-правові санкції. Якщо в злочинному діянні відсутня хоча б одна з таких ознак, його не можна вважати корупційним.

Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Наразі одним із деструктивних явищ сучасного українського суспільства залишається корупція. Набувши системного характеру, вона проникла до всіх сфер суспільного життя. Для більшості держав корупція залишається не вирішеною проблемою. Тому прийнята спеціальна правова база щодо її запобігання та протидії як міжнародна, так і вітчизняна.

Звернемо увагу, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. [1], що набрала чинності для України з 1 січня 2010 р., в п. 1 ст. 5 передбачила обов'язок держав-учасниць документа згідно з основоположними принципами своєї правової системи розробляти й здійснювати або проводити ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й невідчужності, прозорості й відповідальності. З цією метою держави мають утворити спеціально уповноважений орган або, у належних випадках, органи (ст. 6).

У Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» [2] зазначено, що в Україні окремими повноваженнями щодо формування та реалізації антикорупційної політики наділені кілька інституцій, серед яких – Національний антикорупційний комітет, Міністерство юстиції України, Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики. Проте такий розподіл функцій формування та реалізації антикорупційної політики між органами з різним правовим статусом та обсягом повноважень не відповідає міжнародним стандартам щодо органів, уповноважених на її формування та реалізацію, ні за критеріями спеціалізації, ні за критеріями незалежності.

Крім того, низку функцій у сфері антикорупційної політики взагалі не реалізовано жодним органом держави, зокрема проведення на постійній основі оцінки стану справ з корупцією, моніторингу реалізації державної антикорупційної політики, формування світогляду несприйняття корупції. Також в Україні є проблеми щодо партнерства влади та громадянського суспільства у сфері антикорупційної політики. Спостерігається формалізм із залучення громадськості до процесу прийняття суспільно важливих рішень у сфері протидії корупції. Відсутня чітка законодавча та інституційна основа для формування та реалізації антикорупційної політики на основі співпраці державних органів та громадськості.

У зв'язку з цим були створені нові антикорупційні інституції, відповідальні за формування та реалізацію державної антикорупційної політики, та деякі ліквідовані (наприклад, посада Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики).

Центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, визначено Національне агентство з питань запобігання корупції, особливості правового регулювання діяльності якого передбачено Розділом II Закону України «Про запобігання корупції» [3].

Також до Закону України «Про запобігання корупції» протягом 2015–2021 років внесена низка змін та доповнень. На сьогодні до повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції належить, зокрема розроблення проектів Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання, здійснення моніторингу, координації та оцінки ефективності виконання Антикорупційної стратегії; підготовка та подання в установленому порядку до Кабінету Міністрів України проекту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики; формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань; організація проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції; здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та прирівняних до них осіб; залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики та ін.

Що стосується формування та реалізації державної антикорупційної політики, то проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» [4] передбачає такі її основні принципи:

1) оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, реалізація чого передусім передбачає: усунення дублювання повноважень різними органами; тимчасове припинення реалізації малоефективних повноважень, що супроводжуються високим рівнем корупції, до запровадження належних процедур, які мінімізуватимуть відповідні корупційні ризики; усунення випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики;

2) цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;

3) створення на протипагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;

4) забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин;

5) формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

Зазначені принципи сформульовані за результатами аналізу стану корупції в Україні, ефективності антикорупційної політики попередніх періодів, міжнародних стандартів та найкращих світових практик у сфері запобігання та протидії корупції.

Отже, із вищевикладеного матеріалу можна підсумувати, що одним із пріоритетів для українського суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку держави є розв'язання проблеми корупції. Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 [5], корупція визнана загрозою національній безпеці та національним інтересам України. Непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її сталі і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище (п. 24). Тому цілями антикорупційної політики в Україні має бути зниження рівня корупції. Це стане можливим, зокрема за наявності відповідного законодавства, приведеного у відповідність до міжнародних та європейських стандартів, забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, а також відшкодування шкоди, що ними заподіяна, формування загальної суспільної нетерпимості до корупції.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН проти корупції. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

2. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон від 14 жовт. 2014 р. № 1699-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text>.

3. Про запобігання корупції: Закон від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

4. Проект Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки. *Верховна Рада України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007.

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента від 14 вер. 2020 № 392/2020. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n7>.

Івасин Олександр Романович,
доцент кафедри міжнародного, цивільного
та комерційного права Київського
національного торговельно-економічного
університету, адвокат, кандидат юридичних
наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ СТРОКІВ ДАВНОСТІ ДЛЯ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У РЕЄСТРІ «КОРУПЦІОНЕРІВ»

Протидії корупції приділяється особлива увага в Україні, які і в інших країнах. Це пов'язано з тим, що шкода від корупційного правопорушення часто призводить до невідворотних наслідків.

Економіка – це динамічний механізм, що під впливом певних факторів, протягом певного часу переходить з одного стану в інший. Тому для якісної трансформації потрібно мінімізувати вплив негативних чинників, зокрема корупції, на економічне здоров'я країни. Економічне зростання – це стабільне збільшення продуктивної сили економіки протягом тривалого періоду часу або ж просто зростання економічної могутності держави через збільшення ВВП. Тобто економіка, що зростає, виробляє дедалі більше товарів і надає все більше послуг. Цей процес супроводжується зміцненням конкурентних переваг національної економіки на світовій арені [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 65-1 Закону України «Про запобігання корупції» визначено, що за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, зазначені в частині першій статті 3 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

За вчинені корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення передбачені різні строки притягнення до відповідальності.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 88 Кримінального кодексу України визначено, що особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості.

Тобто, законодавець передбачає погашення або зняття судимості навіть для осіб, які вчинили корупційний кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення, яке пов'язане з корупцією.

Відповідно до ч. 1 ст. 39 Кодексу України про адміністративне правопорушення якщо особа, піддана адміністративному стягненню, протягом року з дня закінчення виконання стягнення не вчинила нового адміністративного правопорушення, то ця особа вважається такою, що не була піддана адміністративному стягненню.

Відповідно до ч. 1 ст. 79 Закону України «Про державну службу» якщо протягом року після накладення дисциплінарного стягнення до державного службовця не буде застосоване нове дисциплінарне стягнення, він вважається таким, що не мав дисциплінарного стягнення.

Аналогічна норма міститься в статті 151 Кодексу законів про працю України.

В свою чергу, в ст. 59 Закону України «Про запобігання корупції» міститься норма, відповідно до якої відомості про осіб, яких притягнуто до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної або цивільно-правової відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також про юридичних осіб, до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру у зв'язку з вчиненням корупційного правопорушення, вносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, що формується та ведеться Національним агентством.

Відповідно до п. 8 розділу II Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, затверджений рішенням НАЗК 09 лютого 2018 № 166, зареєстрованого в Мін'юсті України 21 березня 2018 року за № 345/31797 підставами для вилучення з Реєстру відомостей про особу, яка вчинила корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, є:

- ухвала суду про скасування вироку;
- винесення виправдувального вироку;
- відновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження;
- скасування постанови про накладення адміністративного стягнення за корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення;
- скасування розпорядчого документа або судового рішення про скасування розпорядчого документа про накладення дисциплінарного стягнення.

Тобто, внесення в реєстр осіб, які вчинили корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення є по життєвим перебування особи в такому реєстрі. При цьому для включення в цей реєстр не має значення, що саме вчинила особа – незаконно збагатилася (368-2 КК України) або несвоєчасно подала декларацію (172-6 КУпАП).

Закон має передбачати можливість виправлення особи та надавати їй шанс на усвідомлення своїх дій та помилок.

Доцільно було б доповнити Закон України «Про запобігання корупції» частиною 4 ст. 59, якою визначити, що:

«4. Особа, яка включена в реєстр осіб, яка вчинила корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, виключається з реєстру в день погашення або зняття судимості, після закінчення року притягнення до адміністративної або дисциплінарної відповідальності».

Зазначені зміни, давали би можливість особі, яка оступилася, в подальшому виправитися та діяти відповідно до законодавства та етики службовця.

Список використаних джерел

1. Вплив корупції на економічне зростання – аналітична довідка. В. Мазярчук, І. Федько - https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/FEAO_Corruption_Economy_A5_short_final.pdf

Кобець Сергій Васильович,
начальник Департаменту кадрового
забезпечення Національної поліції України

УНИКНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ПІД ЧАС ДОБОРУ НА ПОЛІЦЕЙСЬКІ ПОСАДИ

Уникнення проявів корупції під час формування кадрового потенціалу Національної поліції і надалі залишається одним з пріоритетних напрямів реформування системи правоохоронних органів. Насамперед реалізація даного напрямку втілюється шляхом встановлення відповідних обмежень щодо можливості проходження служби у поліції окремими претендентами на посади. Так, поліцейським не може бути особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією (ч. 2 ст. 61 ЗУ «Про Національну поліцію») [1]. Крім того, антикорупційною спрямованістю відзначається відкритий конкурсний відбір кандидатів на поліцейські посади шляхом об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного з них. Як відомо, для забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання в органах поліції утворюються постійні поліцейські комісії. Необхідно відзначити, що до членів таких комісій також висуваються вимоги задля уникнення корупційних ризиків. Зокрема, відповідно до у ч. 8, ст. 51 ЗУ «Про Національну поліцію» повноваження члена поліцейської комісії припиняються у разі застосування до нього заходів адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Втім, як зазначають окремі науковці, система формування таких конкурсних комісій іноді виявляється непрозорою. До їх складу входять, а то й очолюють, одіозні посадовці, що самі замішані у створенні корупційних схем в органах влади. Такі комісії не мають жодної довіри суспільства, так само як і посадовці, що «виграли» такі конкурси. Водночас, відповідно до пп. 2 п. 2 р. II Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських, затвердженій наказом МВС від 17 листопада 2015 р. № 1465, персональний склад атестаційних комісій органів поліції затверджується наказом керівника відповідного органу за погодженням із Національною поліцією України. Але на практиці зустрічається порушення наведеного припису, зокрема персональний склад атестаційної комісії затверджується без такого погодження [2, с. 100].

Для участі у конкурсі на заміщення поліцейських посад серед інших документів, що подаються претендентами, перше місце відводиться письмовій заяві про участь у конкурсі, де в тому числі зазначається про згоду особи на проведення спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», також в обов'язковому порядку

надається визначена цим законом декларація (ч. 1 ст. 54 ЗУ «Про Національну поліцію»). Відтак, одним з різновидів перевірок, які проходять кандидати на вступ до лав Національної поліції України, є передбачена ч. 3 ст. 50 Закону України «Про Національну поліцію» спеціальна перевірка, порядок якої визначається законом та іншими нормативно-правовими актами. Так, відповідно до ст. 56 Закону України «Про запобігання корупції» стосовно осіб, які претендують на посади, що передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад з підвищеним корупційним ризиком, перелік яких затверджується Національним агентством з питань запобігання корупції, проводиться спеціальна перевірка, у тому числі щодо відомостей, поданих особисто. Порядок та організаційні аспекти спеціальної перевірки регламентовані Постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 р. № 171 [3]. Варто акцентувати, що за відсутності згоди кандидата на проведення щодо нього вищезгаданої перевірки питання щодо можливості його призначення взагалі не розглядається. Крім згоди, необхідно подати низку документів, зокрема: автобіографію; копію паспорта громадянина України; копії документів про освіту, вчені звання та наукові ступені; медичну довідку про стан здоров'я за формою, затвердженою Міністерством охорони здоров'я України щодо перебування особи на обліку в психоневрологічних або наркологічних закладах охорони здоров'я; копію військового квитка або посвідчення особи військовослужбовця (для військовослужбовців або військовозобов'язаних); довідку про допуск до державної таємниці (у разі його наявності).

Необхідно наголосити, що питання антикорупційної політики під час добору кандидатів та проходження служби в органах Національної поліції активно вивчаються представниками наукової спільноти задля вироблення ефективних шляхів її реалізації. Так, С. О. Шатрава у монографічному дослідженні визначає такі першочергові заходи, необхідні для мінімізації корупційних ризиків у цьому напрямі: 1) проведення всебічного відбору кадрів, при якому не допускається прийом на роботу осіб, що мають серйозні особисті недоліки, соціальні зв'язки, які порочать їх, або факти біографії, які свідчать про наявність у них моральних дефектів; 2) забезпечення належного документування конкурсної процедури, фіксацію стадій та результатів конкурсу на спеціальних бланках або в протоколах, що одразу підписуються членами комісії; 3) встановлення процедури розкриття інформації стосовно конфлікту інтересів членами конкурсної комісії та відмови у включенні до складу членів цієї комісії; 4) попередження претендентів на посаду про відповідальність за подання недостовірних відомостей про себе; 5) забезпечення перевірки достовірності наданих претендентом на посаду відомостей щодо себе з оригіналами або завіреними копіями відповідних документів, а також його відповідності кваліфікаційним вимогам (у випадку, якщо не проводиться спеціальна перевірка); 6) поширення інформації про вакантні посади та оголошені конкурси для

забезпечення відповідності претендентів встановленим критеріям та залучення до конкурсу більшого кола осіб, що сприятиме змагальності цієї процедури; 7) запобігання залученню внутрішніх претендентів на посаду (осіб які вже працюють в органі), до будь-яких заходів з організації добору кадрів, конкурсу; 8) відображення у документації за результатами проведення конкурсу мотивів прийнятого рішення; 9) запровадження прогресивної системи матеріального та інших видів стимулювання; 10) забезпечення змішаного стилю керівництва; 11) проведення організаційних заходів, що сприяють збереженню службової таємниці [4, с. 129].

Відтак, усунення корупційних ризиків на етапі добору персоналу до органів поліції має вкрай важливе значення, адже якісно проведена процедура формування кадрового ресурсу є запорукою того, що прояви корупції не з'являться в подальшому під час проходження служби працівниками поліції.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-УШ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
2. Джафарова О. В. Деякі аспекти запобігання корупції під час проходження служби в органах Національної поліції. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України*. Харків, 2019. С. 100–101.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 р. № 171 «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2015-%D0%BF>.
4. Шатрава С. О. Теорія і практика запобігання корупції в органах Національної поліції України: адміністративно-правове дослідження: монографія. Харків: Діса плюс, 2016. 439 с.

Кобко Євген Васильович,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСАДИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Узагальнено під антикорупційною державною політикою необхідно розуміти комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, спрямованих на створення системи запобігання та протидії корупції і усунення причин її

виникнення. При цьому мета антикорупційної державної політики полягає у зменшенні рівня корупції в Україні шляхом усунення передумов її виникнення через упровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища за допомогою спільних зусиль державних та громадських структур, за участю міжнародних організацій [1, с. 33–34].

При цьому достатньо вдало було підкреслено у Національній антикорупційній стратегії на 2011–2015 роки, що «успішна протидія корупції можлива за умови наявності таких складових: належного антикорупційного законодавства, ефективного його застосування відповідними органами державної влади і органами місцевого самоврядування, координації їх діяльності; ефективної системи протидії корупції в усіх сферах діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування та на всіх рівнях; відкритості та інформованості громадськості про здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції; взаємодії об'єднань громадян з органами державної влади і органами місцевого самоврядування у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, підтримки антикорупційних заходів держави громадянським суспільством» [2].

Відповідно до статей 5 та 6 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції держави – учасниці повинні розробляти і здійснювати ефективну скоординовану політику щодо протидії корупції та утворити з цією метою спеціально уповноважений орган (органи) [3]. Відповідні рекомендації надані Україні Групою держав проти корупції (GRECO), Організацією економічної співпраці та розвитку та експертами Європейського Союзу.

Наразі в Україні створені умови для викорінення корупції і не просто задекларовано наміри запобігати та протидіяти корупції, а реально проявлено політичну волю на вищих щаблях влади щодо проведення повного реформування не лише антикорупційного законодавства, а також всієї державної антикорупційної політики [4].

Правовим підґрунтям реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції стало прийняття Верховною Радою України так званого антикорупційного пакету законів, а саме: Закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», «Про запобігання корупції» та «Про Національне антикорупційне бюро України». Цікаво, що де-факто правові та організаційні питання формування та реалізації антикорупційної політики, які визначені розділом III Закону України «Про запобігання корупції» [5] були прийняті Верховною Радою України одночасно з Антикорупційною стратегією на 2014–2017 роки [6]. Так, наприклад, ч. 3 ст. 18 Закону України «Про запобігання корупції» передбачено, що Антикорупційна стратегія розробляється Національним агентством з питань запобігання корупції [5]. Проте правовою основою створення даного органу став Закон України «Про запобігання корупції».

Необхідність затвердження Антикорупційної стратегії на рівні закону були обумовлені тим, що прийнята на підзаконному рівні правового регулювання Національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки, затверджена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1001 [2], так і не стала ефективним інструментом антикорупційної політики.

Окремо необхідно відзначити систематично неповне виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо запровадження антикорупційних стандартів. Так, з 25 рекомендацій GRECO, наданих за результатами першого і другого раундів оцінки, лише 13 рекомендацій виконано. З прийняттям П'ятого Додаткового звіту про виконання рекомендацій за результатами спільних Першого та Другого раундів оцінювання від 19 червня 2015 р., GRECO прийшла до висновку, що з 25 рекомендацій, наданих Україні, 20 було виконано задовільно чи продемонстровано значний прогрес, 4 були частково виконані, та 1 не виконана [7].

З 16 рекомендацій, наданих за результатами Третього раунду, виконано задовільно або здійснено у спосіб, що задовольняє, лише 3, було виконано частково – 7, не виконано – 6. Проте вже станом на 24 березня 2017 р за результатами Третього раунду оцінювання Україна звітувала про виконання 11 рекомендацій у повному обсязі та 5 – частково [8].

В умовах сьогодення актуальним є Звіт за результатами Четвертого раунду оцінювання, ухвалений на 76-му пленарному засіданні GRECO (Стразбург, 19-23 червня 2017 р.). Темою Четвертого раунду оцінювання є запобігання корупції щодо депутатів парламенту, суддів та прокурорів. Звіт містить рекомендації, що спрямовані на подальше зміцнення та посилення координації антикорупційних інститутів держави, передусім Національного агентства з питань запобігання корупції і Національного антикорупційного бюро України, посилення контролю з питань запобігання конфлікту інтересів, отримання подарунків та щодо дотримання професійної етики народними депутатами України, суддями і прокурорами, звернуто увагу на необхідність поширення знань в цій сфері. За результатами Звіту про виконання Україною рекомендацій за результатами оцінювання у рамках четвертого раунду (Стразбург, 2–6 грудня 2019 р. 84-те пленарне засідання) констатовано, що з 31 рекомендації GRECO Україна виконала у повному обсязі 5, виконані частково – 15 та невиконаними залишаються 11 рекомендацій [10].

Перспективним є проведення п'ятого раунду оцінювання GRECO щодо України, який торкнеться актуальних питань приведення до міжнародних стандартів процесів запобігання корупції у поліції та серед вищих посадових осіб держави.

Підсумовуючи викладене, необхідно констатувати, що виконання наразі невиконаних рекомендацій GRECO в четвертому раунді оцінювання та перспективному п'ятому раунді оцінювання має стати предметом Закону України «Про засади державної антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) на 2020–2024 роки».

Список використаних джерел

1. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення : підручник / В. Я. Настюк, О. Ю. Сиявська, В. В. Мартиновський, В. О. Іванцов та ін. ; за заг. ред. В. Я. Настюка. Харків : Право, 2019. 512 с.
2. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 : указ Президента України від 21.10.2011 № 1001/2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011#Text>
3. Конвенція ООН проти корупції : Міжнародний документ від 31.10.2003 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
4. Реформування антикорупційної політики держави: мета та шляхи удосконалення : роз'яснення Міністерства юстиції України від 07.09.2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0063323-11#Text>
5. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
6. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : закон України від 14.10.2014 № 1699-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>
7. Спільні Перший та Другий раунди оцінювання. П'ятий Додатковий звіт про виконання рекомендацій Україною. Для затвердження GRECO на 68 пленарному засіданні (Страсбург, 15-19 червня 2015 року) / Оціночні звіти Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO) щодо стану корупції в Україні // Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: http://old.minjust.gov.ua/anti_corruption_grecorep
8. Третій раунд оцінювання «Криміналізація (ETS 173 nf 191, GPS 2)», «Прозорість фінансування партій» : Додатковий звіт про виконання рекомендацій Україною, затверджений GRECO на 75-му Пленарному засіданні (Страсбург, 20-24 березня 2017 року) // Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: [https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D1%96%D0%BD%D1%88%D0%B5/GG%20GrecoRC3\(2017\)8%20en%20Final%20Ukraine%20Add%20to%202nd%20RC%20CONF%20UKR%20\(1\).pdf](https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D1%96%D0%BD%D1%88%D0%B5/GG%20GrecoRC3(2017)8%20en%20Final%20Ukraine%20Add%20to%202nd%20RC%20CONF%20UKR%20(1).pdf)
9. Четвертий раунд оцінювання. Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів, та прокурорів : Звіт за результатами оцінки Україна, ухваленого на 76-му пленарному засіданні GRECO (Страсбург, 19-23 червня 2017 року) // Офіційний сайт Національного агентства в з питань запобігання корупції/ URL: <https://rm.coe.int/grecoeval4rep-2016-9-p3-76-greco-19-23-2017-/1680737206>
10. Четвертий раунд оцінювання. Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів, та прокурорів : Звіт-оцінка відповідності Україна, ухваленого на 84-му пленарному засіданні GRECO

(Стразбург, 02-06 грудня 2019 року) // Офіційний сайт Національного агентства в з питань запобігання корупції. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/Greko.pdf>

11. Невдовзі розпочнеться п'ятий раунд оцінювання ГРЕКО щодо України // Українські Національні Новини. Інформаційне агентство. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1813833-nevdovzi-rozpochnetsya-pyaty-raid-otsinyuvannya-greko-schodo-ukrayini>.

Кобко Роман Васильович,
викладач кафедри правового забезпечення
господарської діяльності Харківського
національного університету внутрішніх
справ, кандидат економічних наук

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ НА РІВЕНЬ КОРУПЦІЇ В КРАЇНІ

Протидія корупційним проявам, як деструктивне явище в існуванні будь-якої країни, постійно потребує оновлення поглядів на засоби її здійснення. Дієві механізми зменшення рівня корупції передбачають не тільки переосмислення суспільних цінностей населенням, а й реорганізацію чи реструктуризацію органів управління в державі з метою створення більш сприятливого клімату до зменшення рівня терпимості до корупції.

З огляду на сучасні тенденції діяльності міжнародних міжурядових організацій у сфері протистояння корупції одним із ключових заходів є фінансування програм щодо протидії корупції в країнах іншими державами. Існує практика міжнародної фінансової допомоги країнам-реципієнтам з метою запровадження нових методів запобігання та протидії корупції. На думку великої кількості вчених, така практика має позитивні результати, однак важливим є створення окремих інституцій з розподілу даних коштів на території країни. Існують думки, що надходження іноземної допомоги так само сприяє поширенню корупції в контексті розподілу та управління даними ресурсами, тому існування незалежної інституції є виправданим та необхідним з точки зору ефективного і належного спрямування коштів.

З іншого боку, зовнішня допомога може принести країнам більше шкоди, ніж користі, знизивши якість їх національних інституцій та спроможність мобілізувати свої внутрішні ресурси. Допомога також може призвести до захоплення еліти, про що свідчить велика сума іноземної допомоги, яка пов'язана зі збільшенням депозитів на офшорних банківських рахунках. Тим більше, що підтвердженням цьому є той факт, що більше допомоги спрямовується до країн, де більш високий рівень корупції. Так, у дослідженні С. Кнакса [1] наголошено, що більший приплив допомоги знижує якість управління та збільшує корупцію. Дещо іншої думки дотримується Дж. Дейкстра [2], яка стверджує, що ефект допомоги у зменшенні корупції з часом покращується. За її словами, це стосується

не лише індексу корупції, а й інших вимірів управління, таких як демократія, ефективність уряду та політична стабільність.

Незважаючи на те, що допомога залишається важливим джерелом фінансування для багатьох країн, що розвиваються, дискусія про те, чи слід виділяти допомогу лише країнам із ефективними інституціями, залишається невирішеною, оскільки немає чітких доказів того, як допомога прямо впливає на показники управління в економіках-одержувачах. Таким чином, вплив допомоги на рівень протидії корупції залишається важливим емпіричним питанням.

Проекти протидії корупції першочергово передбачають створення відповідних інституцій та/або реформування вже існуючих механізмів здійснення судової влади, порядку управління та впливу на них політичних сил. Систематичні реформи цих трьох напрямів у країнах, що розвиваються, може порушити усталені корупційні механізми та тенденції зловживання владою на вищому рівні. Тому, фінансова допомога може розглядатися як позитивний, так і як негативний фактор протидії корупції.

Втім, результати дослідження, проведеного Пауло Франсіско, Сандріною Б. Морейра і Хорхе Кайадо, свідчать про те, що міжнародна фінансова допомога, навіть із країн географічно та культурно споріднених до країни-одержувача допомоги на протидію корупції, має незначний зв'язок з індексом корупції в останні періоди; це свідчить про те, що цей зв'язок міг змінитися і що середній позитивний ефекту допомоги в боротьбі з корупцією з часом зникає [3]. Отже, короткий аналіз існуючих досліджень проблематики взаємозв'язку іноземної фінансової допомоги на розвиток механізмів та інституцій запобігання та протидії корупції свідчить про те, що причинно-наслідковий зв'язок між надходженням допомоги та зниженням рівня корупції є доволі незначним з позитивну сторону, а з часом і зовсім зникає. Хоча саме надходження такої допомоги можна розцінювати як додатковий корупційний ризик в країнах із нестабільною системою управління та бюрократизацією державно-владних відносин.

Список використаних джерел

1. Knack, S. Aid dependence and the quality of governance: cross-country empirical tests. *Southern economic journal*. 2001. pp.310-329.
2. Dijkstra, G., Aid and good governance: Examining aggregate unintended effects of aid. *Evaluation and program planning*, 2018. 68, pp. 225-232.
3. Paulo Francisco, Sandrina B. Moreira, Jorge Caiado Identifying differences and similarities between donors regarding the long-term allocation of official development assistance. *Development Studies Research*. 2021. № 8:1, pages 181-198.

Коцан Володимир Ярославович,
головний спеціаліст відділу
нормопроектувальної роботи Управління
правового забезпечення Національного
агентства України з питань виявлення,
розшуку та управління активами,
одержаними від корупційних та інших
злочинів

**УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, НА ЯКІ НАКЛАДЕНО АРЕШТ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЧИ У СПРАВІ
ПРО ВИЗНАННЯ НЕОБГРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ,
ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ ЯК ІНШИЙ
ВИД РЕЧОВОГО ПРАВА НА ЧУЖЕ МАЙНО, ЩО ПІДЛЯГАЄ
ДЕРЖАВНІЙ РЕЄСТРАЦІЇ**

Враховуючи відсутність в Україні дієвих механізмів управління активами, які отримані злочинним шляхом, виникла необхідність створення нового державного органу, який б акумулював, координував зусилля правоохоронних, судових органів та іноземних партнерів у напрямку управління арештованими, замороженими активами [1, с. 26].

Створення і забезпечення належного функціонування АРМА є заходом з виконання положень Закону України «Про засади державної антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 265.

Інститут управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні в Україні створено нещодавно, незважаючи на те, що в світі такі офіси з управління арештованими (замороженими) активами існують уже досить давно.

Як вірно зазначає Давидюк А.М. рішення про передання майна в управління АРМА не приймається АРМА самостійно, тобто АРМА не має власної дискреції вирішувати долю активів. Лише на підставі або судового рішення у кримінальному процесі (ухвала слідчого судді, або суду), або наданням згоди самого власника активів можливе відкриття процедури управління [1, с. 34].

На підставі частини першої, другої статті 21 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (далі – Закон) управління рухомим та нерухомим майном, цінними паперами, майновими та іншими правами здійснюється Національним агентством шляхом реалізації відповідних активів або передачі їх в управління.

Активи, зазначені у частині першій цієї статті, прийняті Національним агентством в управління, підлягають оцінці, яка здійснюється визначеними за результатами конкурсу суб'єктами

оціночної діяльності, та передачі в управління визначеним за результатами конкурсу юридичним особам або фізичним особам-підприємцям у порядку, встановленому законодавством про державні (публічні) закупівлі.

Управління активами здійснюється на підставі договору, укладеного відповідно до глави 70 Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

Тобто є дві групи прав управління арештованим майном: перша охоплює права, що належать АРМА, друга – управителів за договором управління. Специфіка обох груп полягає в тому, що ці права є строковими та цільовими. Строк дії управління за законом безпосередньо залежить від терміну дії арешту в кримінальному провадженні чи наявності кримінального провадження. З припиненням арешту чи закриттям кримінального провадження припиняється і дія управління арештованим майном. Тому строк дії таких прав управління невизначений і залежить від моменту настання обставини (припинення дії арешту чи самого кримінального провадження), що не охоплено компетенцією АРМА чи залучених ним третіх осіб [2, с. 36].

При цьому, стаття 395 Цивільного кодексу України передбачає види речових прав на чуже майно, до яких належать право володіння, право користування (сервітут), право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), право забудови земельної ділянки (суперфіцій). Проте, частиною другою цієї статті передбачено, що законом можуть бути встановлені інші речові права на чуже майно.

Права АРМА щодо управління арештованими активами, які виникають на підставі ухвали слідчого судді або суду, чи згоди власника активів, є саме іншим видом речового права на чуже майно у розумінні частини другої статті 395 Цивільного кодексу України [3, с. 3].

Крім того, відповідно до пункту 2 частини першої статті 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» речові права на нерухоме майно, похідні від права власності підлягають державній реєстрації прав.

Водночас, Законом не передбачено, що управління арештованими активами є речовим правом АРМА або управителя на чуже майно на строк дії арешту такого майна. Законодавець обмежився у частині другій статті 19 Закону виключно тим, що у разі прийняття в управління активів, які чи права на які та їх обтяження підлягають державній реєстрації, Національне агентство надсилає того самого дня інформацію про накладення арешту на активи органам, що ведуть державні реєстри таких активів, прав на них або їх обтяжень. У разі прийняття в управління цінних паперів інформація також надсилається відповідним учасникам депозитарної системи України.

Зазначену норму дещо деталізовано у підпункті 6 пункту 6 Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів

України від 11.07.2018 № 613, згідно з якою АРМА для виконання покладених на нього завдань має право звертатися у разі прийняття в управління активів, які чи права на які та їх обтяження підлягають державній реєстрації, до органів, що ведуть державні реєстри таких активів, прав на них або їх обтяжень, щодо внесення відповідних відомостей про виникнення у АРМА повноважень з управління зазначеними активами.

Проте, з огляду на те, що Цивільним кодексом України, Законом і Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» не передбачено державної реєстрації права управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, зазначене створює ризики виникнення в управителя перешкод у виконанні обов'язків, передбачених укладеним між ним та АРМА договором управління активами (майном).

Варто відзначити, що проектом Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки (проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» (реєстр. № 4135 від 21.09.2020), підготовленим до другого читання, передбачено очікуваний стратегічний результат щодо чіткого визначення особливостей речового (майнового) титулу АРМА щодо арештованих активів в управлінні цього органу [4, с. 46].

З огляду на викладене, існує необхідність у внесенні змін до законодавства щодо визначення окремого виду речового права на чуже майно – управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Список використаних джерел

1. Давидюк А.М. Правове забезпечення публічного адміністрування у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Тернопільський національний економічний університет, м. Київ, 2020 р. 204 с. Режим доступу – <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38552/1/diss.pdf>.

2. Зелькіна Т.Є. Особливості адміністрування та характеристика активів, що можуть бути передані в управління АРМА. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, 2019 р., № 2 (18), с. 33-41. Режим доступу – <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/15118/1/6.pdf>.

3. Методичні рекомендації: Настанови з управління арештованим майном. Режим доступу – <https://nastanovy.arma.gov.ua/82-2/#3.2.1-prava-arma-z-upravlinnya-areshtovanim-majno>.

4. Проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» (реєстр. № 4135 від 21.09.2020); текст законопроекту до другого читання 17.05.2021. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007.

Ковкіна Євгенія Володимирівна,
провідний науковий співробітник лабораторії
почеркознавчих, лінгвістичних
та мистецтвознавчих досліджень Національного
наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства
юстиції України, кандидат філологічних наук

АКТУАЛЬНІСТЬ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ МОВЛЕННЯ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

На сьогодні Україна перебуває на етапі свого становлення як незалежна суверенна правова держава, внутрішня політика якої спрямована на формування та реалізацію стратегії удосконалення громадянського суспільства, гармонійного розвитку всіх сфер внутрішнього устрою, реформування політичної системи й зміцнення національної безпеки. Актуальним інструментом стабілізації розвитку України наразі є зміцнення протидії корупційної злочинності в різних галузях діяльності, подолання корупції та використання активних, дієвих заходів щодо повного викорінення відповідних факторів корупційної злочинності.

Українським законодавством передбачено кримінальну відповідальність за надання неправомірної вигоди, за спонукання іншої особи (осіб) до надання вигоди, а також за її обіцянку й отримання (у ст. 364, 3652, 368, 3682, 3683, 3684, 369, 3692 Кримінального кодексу України у Розділі XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг») [1]. Відповідно, у слідчих органах принагідно виникає потреба у призначенні лінгвістичних семантико-текстуальних експертиз мовлення щодо вказаного питання з метою встановлення висловлювань, в яких містяться ознаки мовленнєвих актів пропозиції, обіцянки або спонукання до надання будь-якої вигоди як в розмовах осіб, яких перевіряють за інкримінованими статтями, так і в текстових повідомленнях.

У наш час у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України актуальним є проведення лінгвістичних семантико-текстуальних експертиз мовлення зі встановлення в текстах, розмовах або інших об'єктах зазначених вище мовленнєвих актів. Для лінгвістичної експертизи з метою встановлення мовленнєвих актів пропозиції, обіцянки або спонукання до надання будь-якої вигоди зазвичай ставлять таке запитання: «Чи містяться у наданих на дослідження мовленнєвих об'єктах, висловлювання виражені у формі пропозиції, обіцянки або спонукання до надання будь-якої вигоди? Якщо так, то до якої саме вигоди?».

Експерт із лінгвістичного дослідження мовлення на основі дискурсивного аналізу шляхом лексико-граматичного, змістового та контекстуального аналізу встановлює об'єктивний зміст усього мовленнєвого об'єкту, визначає предметно-тематичний зміст (чи

йдеться в досліджуваному об'єкті про передання грошових коштів, майна або про виконання певних послуг за висловлену пропозицію; чи міститься у розмові (повідомленні) мета передання або обіцянки будь-якої вигоди; чи визначено ініціатора розмови; чи міститься спонукання до передання або отримання грошових коштів і в якій формі воно виражене: вимога, прохання, пропозиція т. ін.).

Вивчаючи надані на експертизу документи та вирішуючи завдання, експерт оглядає об'єкти дослідження, їх якість і достатність інформативного матеріалу для проведення лінгвістичного дослідження, визначає методи та прийоми проведення семантико-текстуального аналізу, враховуючи межі спеціальних знань експерта-лінгвіста. Для уточнення інформації або усунення будь-яких недоліків експерт складає клопотання відповідно до чинного законодавства, яке спрямовує до органу, що призначив експертизу, із метою роз'яснення завдань, поставлених перед експертом, або висловлює зауваження щодо якості та інформативності досліджуваного об'єкта.

На сьогодні переважна більшість мовленнєвих об'єктів міститься на цифрових носіях інформації: у відео- або аудіоматеріалах. Слід звернути увагу, що лінгвістичні семантико-текстуальні експертизи мовлення щодо вирішення питань встановлення мовленнєвих актів пропозиції, обіцянки, прийняття або спонукання до надання будь-якої вигоди проводять експерти-лінгвісти виключно за текстовими роздруковками (стенограмами) усних повідомлень із дослідження писемного мовлення.

У разі надання мовленнєвого об'єкту на цифровому носії інформації доцільно призначати комплексну судову експертизу відео-, звукозапису та лінгвістичну семантико-текстуальну експертизу мовлення, у межах якої спочатку встановлюють зміст усномовленнєвого повідомлення, розмови й т. ін., а потім експерт-лінгвіст досліджує зміст текстового відтворення й встановлює лінгвістичні ознаки пропозиції, обіцянки, прийняття або спонукання до надання будь-якої вигоди.

Значущим є розуміння чіткого окреслення меж компетенції експерта з лінгвістичного дослідження мовлення у справах, пов'язаних із корупційною діяльністю. До компетенції експерта не належать питання правового, юридичного характеру, тобто у лінгвістичному дослідженні не вирішують, чи у досліджуваному об'єкті йдеться про надання хабара, чи містяться в розмовах провокація до скоєння посадового злочину або чи містяться в розмовах ознаки зловживання посадою тощо.

Не менш важливим є виведення за межі компетенції експерта-лінгвіста вирішення питань, що стосуються сприйняття учасниками діалогу змісту досліджуваного об'єкту, характеристики реакції співрозмовників на висловлювання одне одного, визначення наявності психологічного впливу на співрозмовника через спонукання до конкретних дій, спостереження щодо реалізованості в розмові маніпуляційних тактик й прийомів і т. ін. Зазначене можна розглядати в аспекті психологічного аналізу комунікативної ситуації лише у межах комплексного дослідження.

Вирішення завдань щодо встановлення висловлювань, виражених у формі пропозиції, обіцянки або спонукання до надання будь-якої належить до складних, оскільки досліджувані об'єкти є продуктами мовленнєвої діяльності людини, що часто мають форму незавершених за змістом реплік, усічених фраз із використанням невербальних форм вираження інформації (жести, асоціації, натяки тощо). Лінгвістичні семантико-текстуальні експертизи мовлення на сучасному етапі ґрунтуються на основі теорії дослідження мовленнєвих іллокутивних актів, що (у свою чергу) знаходяться також на етапі розвитку та становлення. У теорії дослідження мовленнєвих актів провідним є твердження про те, що іллокутивний акт – це втілення у висловлюванні певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, яка надає спрямованості зазначеному висловлюванню.

Отже, на сьогодні лінгвістична експертиза мовлення є одним із інструментів, що сприяють зростанню ефективності боротьби правоохоронних органів із корупційною діяльністю. Висновки експертів щодо встановлення висловлювань, виражених у формі пропозиції, обіцянки або спонукання до надання будь-якої вигоди лягають в основу прийняття рішення про наявність або відсутність складу злочину, пов'язаного з діями, що мають на меті отримання будь-якої неправомірної вигоди.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст.131. URL: <https://goo.su/9JK1> (дата звернення: 01.12.2020).

Комар Юлія Миколаївна,
завідувач сектору дактилоскопічних
досліджень відділу криміналістичних видів
досліджень Запорізького науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України

КОРУПЦІЯ ЯК НАСЛІДОК КРИЗИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Однією з основних та гострих проблем сучасного суспільства та держави в цілому є наявність такого негативного явища як корупція. Про корупцію в Україні говорять вже давно і майже всі: від простих громадян до високих посадовців. Неодноразово, на державному рівні, приймалися відповідні закони, концепції, стратегії та програми боротьби з цим явищем, які в подальшому не дали майже ніяких результатів. Масштаби корупції в Україні залишаються незмінними і досить великими, а головна причина такого стану – відсутність політичної волі вищого керівництва держави та слабка суспільна підтримка антикорупційної діяльності. Лише за поєднання двох чинників політичного та суспільного характеру така боротьба може принести реальні результати.

Визначення терміну «корупція» є предметом дослідження кримінально-правового циклу, адміністративного права, соціології, політології тощо. Багатоаспектні проблеми корупції розглядалися в низці наукових праць таких учених, як: В.І. Борисов, А.М. Бойко, В.В. Белєвцева, В.В. Голіна, М.І. Мельник, В.Я. Настюк, О.В. Сердюк, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, О.Ю. Шостко та ін. Згідно з законом «Про запобігання корупції» стаття 1, корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

У Цивільній Конвенції про боротьбу з корупцією «корупція» означає прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, яка отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи.

Соціальна сутність корупції проявляється в тому, що вона: має соціальну обумовленість та свою соціальну ціну, яку платить суспільство за існування корупції, істотно впливає на найважливіші соціальні процеси. На жаль, корупція тривалий час була способом виживання і за тривалий час існування перетворилась в системне явище. Для більшості людей корупція стала способом мислення – суспільство засвоїло культуру корупції і вважає її звичайним явищем [2, с. 139]. Статистичні дані у державі показують, що більше половини населення схильне до корупційного правопорушення у випадку, якщо це вплине на розв'язання їх проблеми або поліпшить ситуацію, яка у них склалась в результаті певних правовідносин, тобто більшість громадян підсвідомо схильна до проявів корупції.

Коріння корупційної поведінки має психологічну природу [4, с. 72]. Отже, поведінка особи набуває корумпованих рис у процесі власної соціалізації. Як зазначає М.І. Мельник, стане чи не стане особа корупціонером залежить від того, у якій суспільній атмосфері вона зростає, який психологічний клімат панував навколо неї, які вчинки визнавались аморальними, а які навпаки заохочувались [5, с. 32].

Дослідник О. О. Акімов вважає, що якщо з корупцією «не боротися, то вона стає повсякденним способом мислення, який буде зумовлювати наш спосіб життя і наші дії. Тому потрібно вирішувати такі основні завдання: 1) зменшення кількості функцій державного управління (видача дозволів, ліцензій, довідок тощо); 2) чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень; 3) забезпечення прозорості прийняття рішень за допомогою конкурсів,

тендерів тощо; 4) підвищення рівня соціального забезпечення населення; 5) підвищення кримінальної відповідальності за корупційну діяльність». Найважливіший фактор процвітання – безкарність високопосадовців. Реальний ризик потрапити у в'язницю та втратити злочинно набуте майно – найдієвіше мотивація для чиновників не красти і не зловживати своїми обов'язками або зв'язками для особистого збагачення [3, с. 186].

Корупція, як наслідок правового нігілізму є асоціальним, аморальним і протиправним явищем, яке, приведе державу не лише до зневаги інших держав, до суттєвих збитків в економіці країни, але й деградації і занепаду держави в цілому. Тому вже зараз потрібно формувати світоглядну позицію молоді через призму моралі, психології, права, економіки та сформувати у свідомості кожної людини негативне ставлення до корупції. Адже боротьба з корупційними проявами – завдання кожної людини, і залежить саме від неї.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 18.03.2021).

2. Гвоздецький В. Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище // Актуальні проблеми держави і права. 2012. – С. 139–145.

3. Акімов О. О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. Державне управління: теорія та практика. 2014. № 1. С. 181–188.

4. Омельченко С. Етапи розвитку корупції як негативного суспільного явища / С. Омельченко // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 7. – С. 72-73.

5. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : [монографія] / М.І. Мельник. – К. : Атіка, 2001. – 304 с.

Конаєв Валентин Вікторович,
начальник Департаменту стратегічних
розслідувань Національної поліції України

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ТА ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Суспільна небезпечність організованої злочинності полягає у тому, що це негативне явище здійснює негативний вплив на функціонування державного апарату тим самим підриваючи авторитет держави, державної влади, довіру громадян до органів державної влади, як політичного інституту, становить загрозу національній безпеці держави, конституційному ладу, установленому у нашій державі.

Крім цього діяльність ОГ та ЗО призводить до гальмування й викривлення політичних, правових і соціально-економічних реформ, перешкоджає становленню правової держави, громадянського суспільства, становить перешкоду на шляху України до європейської та міжнародної інтеграції та створює загрозу економічній безпеці держави.

Організована злочинність не стоїть на місці та постійно трансформується, удосконалюючись при цьому. Маючи у розпорядженні значні суми незаконно здобутих фінансових ресурсів, організатори дбають про власну безпеку, забезпечуючи себе та своїх спілників сучасними засобами. Від засобів зв'язку до засобів протидії проведення щодо них оперативно-технічних заходів.

Трансформуючись, організована злочинність пускає коріння в реальний сектор економіки, легалізуючи при цьому кошти, отримані злочинним шляхом, зрощується з депутатами різних рівнів, посадовцями органів влади та правоохоронцями.

ОГЗО намагаються утримати свою присутність у високоприбуткових галузях економіки.

Значну частину злочинів, що вчиняються ОГЗО у сфері економіки складають випадки привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Предметом злочину найчастіше виступають бюджетні кошти, або кошти територіальних громад, виділені на придбання певних видів товарів і послуг, заставні кошти або майно.

Чи не найважливішим чинником, який заважає розвитку будь-якої держави є корупція. Слід зазначити, що наша держава не є виключенням, а дослідження експертів ставлять Україну на крайні місця у світових рейтингах з протидії корупції і вказують на досить високий її рівень. Як наслідок, це негативно впливає на інвестиційний клімат України, породжує недовіру до органів влади і правоохоронної системи, іміджу державу на світовій арені знижується.

З початку року за матеріалами Департаменту стратегічних розслідувань складено 11152 адміністративних протоколи про порушення Закону України «Про запобігання корупції».

За корупційні правопорушення судами застосовано штраф до 7693 службовця, серед яких 2321 – депутатів сільських, селищних, міських, районних рад, 338 посадовців місцевого самоврядування, 1100 – юридичних осіб публічного права, 21 посадовців облдержадміністрацій і 50 посадовців райдержадміністрацій, 21 – депутатів обласних рад.

На правопорушників накладено штрафів на суму 4,7 млн. грн.¹

Зберігається вплив ОГЗО у сфері земельних відносин, при цьому відповідна злочинна діяльністю вчиняється з використанням корупційних зв'язків. Досить поширеним джерелом корупційних доходів виступає «прискорення» виготовлення дозвільних документів на використання земель, а також на зміну їх цільового призначення.

¹ URL: <https://www.facebook.com/DSI.police.ukraine/>.

Слід відзначити також значну ураженість організованою злочинністю та тяжкими злочинами сфер будівництва та надання послуг, пов'язаних з функціонуванням комунальної та транспортної інфраструктур.

При цьому в сфері будівництва злочинцями вчиняються протиправні діяння різної спрямованості, від шахрайського залучення коштів на фіктивне будівництво під виглядом так званих інвестиційно-будівельних компаній, традиційного і досить поширеного завищення вартості здійснюваних робіт з метою неправомірного заволодіння коштами замовника, підписання фіктивних актів виконаних робіт, «відмивання» здобутих злочинним шляхом коштів через фіктивні транзакції будівельних суб'єктів господарювання й до залучення на будівельних роботах іноземців, які порушують умови перебування в Україні.

Зберігається поширеність так званих «відкатів» у вигляді певного відсотка від суми постачання товарів або послуг за договорами.

Також звертає на себе увагу проведення злочинцями безтоварних операцій для формування фіктивного податкового кредиту та подальшого привласнення бюджетних коштів.

Одним із основних факторів, за яких стає можливим функціонування тіньових фінансових схем залишаються так звані «конвертаційні центри», основним призначенням яких є виведення безготівкових коштів у готівковий обіг. З метою пристосування протиправних фінансових інструментів до потреб замовників використовуються механізми із залученням насамперед банківських установ, а також професійних учасників фондового ринку, страхових компаній, реальних підприємств та компаній нерезидентів. Ключовою ланкою в процесі конвертації є фірми з ознаками фіктивності, які реєструються на підставних осіб.

Поширеними в Україні є схеми «відмивання» коштів пов'язані з операціями по незаконному виведенню грошей за кордон та інвестування з офшорних зон, операціями нерезидентів з цінними паперами, оформленням вантажів за підробленими документами або на фіктивні фірми (псевдоекспорт).

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що у контексті впливу організованої злочинності на економіку слід відзначити формування певної інфраструктури, що спрямована виключно на обслуговування потреб ОГЗО. Її утворює мережа підприємств, які:

сприяють приховуванню злочинної діяльності, фактів незаконного заволодіння коштами, їх «відмиванню» із використанням фіктивних структур за ланцюгом операцій;

забезпечують захист капіталів від майнових стягнень (зокрема у кримінальних провадженнях), та сприяють їх концентрації і поверненню, переважно із залученням так званих офшорних юрисдикцій, до економіки України у режимі інвестицій;

гарантують придбання майна, завідомо або вірогідно одержаного злочинним шляхом, його використання для насичення відповідних тіньових ринків;

здійснюють заборонену діяльність під виглядом спортивної та розважальної діяльності (так звані букмекерські контори, віртуальні казино, тощо), водночас функціонування таких закладів сприяє маргіналізації і криміналізації певних соціальних груп.

Крижна Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
ІНІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В БОРОТБІ З ВИЯВАМИ КОРУПЦІЇ

Для України проблеми попередження і протидії корупції в органах публічної влади продовжують залишатися одним з найактуальніших. Об'єктивні фактори її розвитку свідчать, що корупція створює суттєву небезпеку для життєдіяльності суспільства, і на сьогодні масштаби її поширення становлять реальну загрозу національній безпеці. Тому завдання боротьби з корупцією розглядаються нині як загальнодержавні та пріоритетні. На цей час боротьба з корупцією вже вийшла з формальних меж, стала предметом постійної уваги керівництва держави, громадських організацій. Цей процес відбувається в умовах підвищеної уваги до нього в засобах масової інформації та активізації громадянської позиції українців. Реалізація заходів подолання та попередження корупції в органах державної влади передбачає чітке уявлення про масштаби цього явища.

Корупція – це негативне соціальне явище, джерело економічних, політичних і соціальних ризиків для українського соціуму. Насамперед руйнівна дія корупції проявляється в падінні престижу й авторитету влади на всіх рівнях, руйнуванні моральних основ суспільства, зрощуванні корумпованої частини публічних службовців з тіньовими кримінальними колами, небезпеки розвитку псевдогромадянських соціальних відносин. Соціальні аспекти корупції проявляються в політичній, економічній, культурній та інших сферах життєдіяльності українського суспільства в масштабах, близьких до критичного показника [1].

Одним із основних напрямів у сфері запобігання корупції є виявлення корупційних ризиків, які можуть виникнути в діяльності представників публічної влади, а також усунення умов та причин виникнення цих ризиків.

За поширеністю корупційні ризики в діяльності посадових і службових осіб публічної влади можна розташувати в такому порядку:

1) упередженість державних службовців. Державний службовець завжди приймає рішення на підставі власного досвіду, психологічного відношення до виконуваної роботи, а також ґрунтуючись на особистих переконаннях і персональному соціально-матеріальному становищі;

2) виникнення конфлікту інтересів, тобто наявність реальних (таких, що видаються реальними), суперечностей між приватними інтересами особи та її службовими повноваженнями, які можуть вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи не вчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень;

3) безконтрольність службових осіб. Обов'язковою складовою для врегулювання конфлікту інтересів є саме контроль з боку керівництва. Внаслідок безконтрольності можуть виникнути конфлікт інтересів, недоброчесність державних службовців. З метою недопущення (запобігання) виникнення цього корупційного ризику безпосереднім керівництвом контроль має здійснюватись: систематично; всебічно; об'єктивно; гласно; результативно (дієво).

4) можливість діяти на власний розсуд (наявність дискреційних повноважень). Дискреційні повноваження мають низку ознак: дозволяють органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави) на власний розсуд оцінювати юридичний факт (фактичний склад), внаслідок чого можуть виникати, змінюватись або припинятись правовідносини; дозволяють на власний розсуд обирати одну із декількох, запропонованих у проекті нормативно-правового акта, форм реагування на даний юридичний факт; надають можливість органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави) на власний розсуд вибирати міру публічно-правового впливу щодо фізичних та юридичних осіб, його вид, розмір, спосіб реалізації;

Основними причинами поширення корупції в Україні є такі:

- поляризація суспільства;
- суперечність між законодавчою та морально-етичною нормами підприємництва;
- суперечності в політичній системі, які представлені владою і бізнесом;
- зволікання у прийнятті рішень [2].

У результаті огляду світових спеціалізованих інститутів із боротьби з корупцією можна виділити такі основні моделі організації антикорупційних органів:

– багатоцільові агентства із боротьби з корупцією із повноваженнями правоохоронних органів. У межах одного такого агентства поєднуються повноваження проведення розслідувань і розробка політики у цій сфері, аналітична діяльність та моніторинг, попередження корупційних правопорушень і взаємодія з громадськістю (наприклад, Гонконг, Сінгапур);

– спеціальні підрозділи із боротьби з корупцією в системі правоохоронних органів, призначені для розслідування корупційних правопорушень і кримінального переслідування, з повноваженнями оперативно-розшуковою та слідчою діяльністю (Бельгія, Іспанія);

– органи щодо запобігання корупції, які займаються дослідженням корупції, моніторингом і координацією заходів з виконання антикорупційних програм, контролем у сфері конфлікту інтересів і декларування доходів, сприянням у проведенні освітніх заходів (Франція, Індія).

У багатьох країнах, що входять в Організацію економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), взагалі не існує спеціалізованих органів із боротьби з корупцією, цією діяльністю займаються існуючі правоохоронні інститути й органи державного управління.

У країнах з перехідною економікою були утворені структури із боротьби з корупцією різного типу. У Латвії і Литві створені відомства „гонконзького типу”, в Румунії і Хорватії – спеціальні антикорупційні підрозділи поліції та прокуратури, в інших – інститути із запобігання корупції, формування політики і координації у формі спеціальних комітетів (наприклад у Болгарії).

До суб’єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції в Україні належать: органи прокуратури, Національна поліція, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Національне агентство з питань запобігання корупції. Разом з тим, ефективна протидія корупції в суспільстві неможлива без забезпечення реальної прозорості та інформаційної відкритості влади. Діяльність державних структур та їх посадових осіб має стати прозорою для громадян України.

Слід зазначити, що цілями антикорупційної політики в Україні має стати зниження рівня корупції та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави від загроз, пов’язаних із корупцією, шляхом реалізації таких завдань: попередження корупційних правопорушень; створення правового механізму, який перешкоджає підкупу осіб, які мають публічний статус; забезпечення відповідальності за корупційні правопорушення в усіх випадках, прямо передбачених нормативними правовими актами; відшкодування шкоди, заподіяної корупційними правопорушеннями; моніторинг корупційних факторів та ефективності заходів антикорупційної політики; формування антикорупційної суспільної свідомості; сприяння реалізації прав громадян і організацій на доступ до інформації про факти корупції, а також на їх вільне висвітлення в засобах масової інформації [3].

Отже, в Україні приділяють проблемі подолання корупції дедалі більше уваги. Корупція стала чинником, який реально загрожує національній безпеці, демократичному розвитку держави та суспільства, конституційному ладу України. Корупційні прояви підривають авторитет країни, завдають шкоди функціонуванню державного апарату, обмежують конституційні права і свободи

людини та громадянина, порушують принципи верховенства права, встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектору, руйнують моральні та суспільні цінності, дискредитують державу на міжнародному рівні.

Список використаних джерел

1. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія / М. І. Мельник. – К. : Атіка, 2001. – 304 с.

2. Камлик М. І. Корупція в Україні / М. І. Камлик, С. В. Невмержицький. – К. : Знання, 1998. – 179 с.

3. Доля Л. М. Причини корупції в Україні та її наслідки для суспільства / Л. М. Доля // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією : матеріали наук.-практ. конф., 4–5 квіт. 2000 р., Київ. – К. : Ред.-вид. відділ МВС України, 2001. – С. 104–111.

Кришевич Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

КРИПТОВАЛЮТА ЯК СКЛАДОВА КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВопорушень: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА

Віртуальна валюта сьогодні починає виконувати функцію засобу накопичення, виступати засобом збереження активів, своєрідним «цифровим золотом». Її перевагу вбачають у тому, що ані держава, ані будь-хто інший не може забрати цифрові гроші, на кшталт тих, що знаходяться в гаманці, в сейфі вдома, чи на депозиті в банку. Ця ж властивість криптовалюти водночас робить її потенційно вигідним «фінансовим інструментом» в межах корупційної діяльності. Щорічного декларування 2021 року наповнила Реєстр декларацій біткоїнами на 2,7 мільярда доларів. Виявилось, що з майже 19 млн існуючих у світі монет 46 351 знаходяться в українських публічних службовців, оскільки нову форму декларації, що діє з 01 грудня 2021 року, за якою при декларуванні криптовалюти необхідно зазначати її вид, дату набуття, кількість, вартість, постачальника послуг та інформацію про особу, якій належить об'єкт. Ознаками криптовалюти, як предмета корупційного кримінального правопорушення: фізична, економічна, юридична. Фізична ознака характеризує технічні аспекти функціонування криптовалюти, економічну ознаку визначає ціна, яку за неї можуть заплатити зацікавлені особи, а юридична ознака встановлюється на підставі послідовного аналізу передбачених чинним законодавством видів об'єктів цивільних прав. Отже, у контексті кримінально-правового регулювання криптовалюта представляє собою дані в електронному вигляді, що мають ціну та є предметом реалізації права на інформацію. Привабливість

криптовалют для злочинного світу пов'язана з тим, що в основі біткойна та інших криптовалют лежить принцип децентралізації та система блокчейн (Blockchain): електронні гроші не мають прив'язки і не контролюються жодним фінансовим органом якої-небудь країни, користувачі системи залишаються анонімними і мають рівні статуси. Криптовалюта, головною перевагою виступає її анонімність, крім того персональні дані власника електронного гаманця зберігаються в таємниці і це лише набір символів по яких неможливо вичислити власника, тому неможливо упізнати ім'я або адресу такого користувача, причому історія транзакцій є відкритою інформацією. Угоди, пов'язані з криптовалютою теж анонімні, окрім цього, вони незворотні. Якщо говорити про те, як держави відносяться до криптовалюти, то можна відмітити, що країни розділилися на три *групи*: 1) На тих, хто не схвалює використання криптовалюти, як це зробили Китай і Росія. У таких країнах, як Алжир, В'єтнам, Індонезія, Марокко, криптовалюта заборонена. Китай намагається заблокувати всі веб-сайти, пов'язані з торгівлею криптовалютами, включаючи іноземні платформи, але користувачі все ще беруть участь у цій діяльності через віртуальні приватні мережі та використовують іноземні платформи [4]. 2) Тих, хто створив правове поле, що дозволяє використати крипто-гроші паралельно із звичайними. Це в першу чергу США, Ізраїль, ОАЕ, Японія, Південна Корея, Канада, Данія, Чехія, Німеччина криптовалюта легалізована та має офіційний характер. Однією з перших країн, що легалізували криптовалюти, була Японія, де з 1 квітня 2017 року криптовалюта дозволена як валюта платежу. Для реєстрації в Японському агентстві фінансових послуг необхідні біржі, а юридичні особи, які використовують криптовалюти, повинні оплатити ліцензію, зберігати резерв у розмірі 100 доларів США та регулярно проходити аудит. Криптовалюти приймаються не як грошові ресурси, а як перехідні активи, які можна використовувати як платіж. Перерахунки на фіатні валюти не стягуються податком на додану вартість, однак викрадення резерву криптовалюти на 58 мільйонів євро з віртуальної валютної біржі, заснованої в Токіо, привернуло увагу до вимог жорсткого нагляду [1, 2]. Південна Корея також прийняла законодавство, що дозволяє здійснювати торгівлю криптовалютами за допомогою зареєстрованих у реальному імені рахунків. Шість корейських банків зосередились на відкритті рахунків, здійснення депозитів, зняття та переказу коштів між належним чином зареєстрованими банківськими рахунками та відповідними криптовалютними рахунками в межах одного банку. Уряд Південної Кореї також планує збирати корпоративний податок та податок на прибуток за колективною ставкою 24,2 відсотка з місцевих бірж [3]. Штат Каліфорнія в США першим з усіх дозволив використати криптовалюту, ухвалив Assembly Bill 129 і цей Закон дозволяє будь-якій компанії, асоціації або фізичній особі брати участь в обігу грошей, відмінних від законних платіжних систем. Європейський суд в рішенні від 22.10.2015 визначив, що біткойн необхідно вважати

валютою (засобом платежу), а не товаром обумовлено тим, що виникали певні труднощі відносно оподаткування криптовалюти і відповідне рішення встановило, що усі операції, пов'язані з обміном біткоїнів (bitcoin), обкладатимуться так само як і операції з традиційними валютами. Європейська судова практика по суті прирівняла криптовалюту як законне платіжне засобу, а обмін грошових коштів – «валютно-обмінній операції». Але згідно з діючим законодавством ЄС цифрова валюта вважається товаром і підпадає під регулювання Цивільного законодавства і Директиви ЄС про ПДФ як товар, а договір купівлі-продажі по криптовалюті являється договором-купли продажу товару. Найпоширенішою і найдорожчою криптовалютою є біткоїн (Bitcoin), яка була створена у 2008 р. Відмітимо і те, що 30 травня 2018 року була прийнята Директива (ЄС) 2018/843 Європейського Парламенту і Ради про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 щодо запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей чи фінансування тероризму та внесення змін до Директив 2009/138/ЄС та 2013/36/ЄС, яка спрямована на протидію злочинності у сфері ринку криптовалют та охоплення всіх потенційних можливостей їх використання. *Необхідно відмітити, що учасники ринку віртуальних активів повинні отримати можливість користуватися банківськими послугами, сплачувати податки з отриманих доходів і отримувати юридичний захист в судах при порушенні їх прав.* Що ж до питання оподаткування криптовалюти, то потрібно звернути увагу на Рішення Суду Справедливості ЄС щодо оподаткування податком на додану вартість операцій із криптовалютами від 22 жовтня 2015 року. Директива чітко закріплює, що криптовалюту можна використовувати як платіжний засіб. Крім того, згідно до рішення ЄСПЛ у справі «Хедквіст проти Швеції» від 22.10.2015 року, операції з біткоїнами та іншими віртуальними валютами на території ЄС не повинні оподатковуватися податком на додану вартість. Таке рішення суду фактично прирівнює віртуальні валюти до традиційних валют в площині оподаткування. В січні 2017 Чехія ухвалила закон, що обмежує свободу розрахунків в криптовалюті (зокрема, у біткоїні) – тепер пункти обміну знати імена осіб, які купуватимуть, продаватимуть і обмінюватимуть криптовалюта. 3) Хто в очікуванні. Органи влади намагаються пояснити суть біткоїнів і його аналогів, але все ж таки питання про правову природу є неврегульованим. Серед таких є Україна, Чилі, Бразилія, Данія, Малайзія і інші.

У Україні, яка входить в топ-5 по кількості створених біткоїн-кошельків, але на законодавчому рівні правовий режим ще не визначений. На даний час у ст. 15 Закону України «Про платіжні системи і переказ коштів в Україні» визначено, що електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особою, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, виконується в готівковий або безготівковий формі. Випуск електронних грошей може

здійснювати виключно банк і він же здійснює випуск електронних грошей, бере на себе зобов'язання по їх погашенню. Хоча існує роз'яснення НБУ відносно правомірності використання віртуальної валюти (криптовалюти), де вона визначена як грошовий сурогат, не є нормативним роз'ясненням і в принципі підлягає критиці, згідно п. 1.13 ст. 1 Закону України «Про платіжні системи і переказ коштів в Україні» визначено, що емітент електронних платіжних засобів є виключно банк. Крім того, банк, що здійснює випуск електронних грошей, бере на себе зобов'язання по їх погашенню, але банки в Україні не займаються створенням криптовалюти. Очевидною проблемою, витікаючою із стосунків між цими суб'єктами криптовалют являється захист прав. У листі НБУ відзначається, що усі ризики за використання в розрахунках «віртуальної валюти / криптовалюта» несе учасник розрахунків по них. Національний банк України як регулятор не несе відповідальності за можливі ризики і втрати, пов'язані з використанням «віртуальної валюти / криптовалюта». Наступною проблемою є оподаткування криптовалют. В Україні до криптовалютним операцій застосовуються стандартні правила оподаткування, а питання по податку на додану вартість є досить спірним, оскільки криптовалюта не визначена як товар на законодавчому рівні. Єдиною можливістю для врегулювання використання криптовалюти може бути тільки відмова від анонімності користувачів і створення для органів державної влади можливості отримання інформації про операції конкретного користувача. Крім того, потрібне введення такою, що відповідає ліцензію на криптовалютну діяльність, яка мінімізує відмивання грошей або фінансування тероризму.

На національному рівні ринок віртуальних активів потребує належного законодавчого врегулювання, яке покликане не лише надати можливість учасникам суспільних правовідносин розпоряджатись такими об'єктами, але й забезпечити баланс інтересів учасників ринку та сприяти надходженню інвестицій в Україну. З метою вирішення вищезазначених проблем було розроблено – проект Закону України «Про віртуальні активи» [5], яким передбачається комплексне регулювання відносин, що виникають створення, випуску в обіг та обігу віртуальних активів, зокрема, укладення й виконання правочинів з ними. Законопроектом передбачено, що його дія застосовується до правовідносин, які виникають: 1) при постачанні послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, коли постачальник таких послуг має зареєстроване місцезнаходження або постійне представництво на території України; 2) у зв'язку зі здійсненням правочину відносно віртуальних активів, якщо особа, що здійснює цей правочин визначає, що до такого правочину застосовується право України, якщо це не суперечить положенням чинних міжнародних договорів України. Законом визначено поняття «віртуальний актив» – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в

електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав». Законопроект визначає правовий статус та вимоги до постачальників послуг, пов'язаних з віртуальними активами, через проходження процедур державної реєстрації одного або декількох видів діяльності: зберігання або адміністрування віртуальних активів та ключів віртуальних активів; обмін віртуальних активів; переказ віртуальних активів; участь і надання фінансових послуг, пов'язаних із пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів. Прийняття проекту Закону є комплексне врегулювання наступних питань: впорядкування нормативно-правового регулювання для ринку віртуальних активів, його учасників; правовий статус віртуальних активів як об'єктів цивільних прав; впорядкування цивільно-правових відносин між фізичними та юридичними особами які виникають в процесі використання віртуальних активів; визначення правового статусу учасників ринку та користувачів у сфері віртуальних активів; встановлення основних засад та принципів державної політики у сфері віртуальних активів; державне регулювання та контроль на ринку віртуальних активів.

Таким чином, *криптовалюта* – цифрова система платежів та грошових переказів, засновану на новітніх технологіях за принципами криптографії з метою функціонування як безпечної, анонімної, засновану на децентралізованому зберіганні інформації стану рахунків та транзакцій, застосування криптографічних алгоритмів для забезпечення цілісності, також як нематеріальні активи, які являють собою систему розрахунків із постійно змінною вартістю, відсутність контролю зі сторони центробанків.

Список використаних джерел

1. Reuters Staff, 'Coincheck heist sheds light on Japan's rush to create cryptocurrency rules', URL: [reuters.com/article/us-japan-cryptocurrency-regulation/coincheck-heist-sheds-light-on-japans-rush-to-create-cryptocurrency-rules-idUSKBN1FW04F](https://www.reuters.com/article/us-japan-cryptocurrency-regulation/coincheck-heist-sheds-light-on-japans-rush-to-create-cryptocurrency-rules-idUSKBN1FW04F) (accessed 13 April 2018).

2. Editorial, 'Tightening cryptocurrency regulations', URL: [japantimes.co.jp/opinion/2018/01/30/editorials/tightening-cryptocurrency-regulations/#.Ws3OUJe-lhE](https://www.japantimes.co.jp/opinion/2018/01/30/editorials/tightening-cryptocurrency-regulations/#.Ws3OUJe-lhE) (accessed 13 April 2018).

3. South Korea Allows Cryptocurrency Trading for Real-Name Registered Accounts, URL: www.nasdaq.com/article/south-korea-allows-cryptocurrency-trading-for-real-name-registered-accounts-cm909709.

4. Xie Yu, 'China to stamp out cryptocurrency trading completely with ban on foreign platforms', URL: [scmp.com/business/banking-finance/article/2132009/china-stamp-out-cryptocurrency-trading-completely-ban](https://www.scmp.com/business/banking-finance/article/2132009/china-stamp-out-cryptocurrency-trading-completely-ban).

5. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110

Кулакова Наталія Володимирівна,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРИЧИНИ Й УМОВИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Проблема ефективності запобігання корупції є актуальною для будь-якої держави і саме виявлення детермінант, що сприяють вчиненню злочинів є необхідною для розробки ефективних запобіжних заходів. Причинний ланцюжок, який пояснює злочинну поведінку, є доволі складним й різноманітним, тому його можна зрозуміти лише аналізуючи процеси, що відбуваються в державі. Проблема детермінації злочинності – центральна і чи не найскладніша з усіх в кримінологічній науці, її важливість обумовлюється тим, що, в разі розкриття причин злочинності у сучасному суспільстві, з'явиться можливість розробити та здійснити ефективні заходи боротьби з цим негативним явищем. Однак, ця проблема й до цього часу не знайшла однозначного вирішення через наявність багатьох чинників, які обумовлюють таке явище як корупційна злочинність.

З'ясування причин та умов, які детермінують корупційні правопорушення, є необхідною умовою ефективної профілактики цих діянь, а також дозволяє зрозуміти обумовленість такого антисоціального явища, як корупція і, відповідно, визначати її поширеність та характер. Розгляд даного питання є важливим ще й з огляду на те, що корупція є явищем, яке саморозвивається і самодетермінується в межах загальної системи – суспільства в цілому, а також детермінує цілу низку інших негативних соціальних явищ. Корупційні правопорушення, як й інші види посягань, обумовлює ціла система причин та умов.

Детермінація корупції та корупційних проявів, включаючи злочинні, як зазначає проф. А.П. Закалюк, розглядаються загалом на тих самих теоретичних засадах, за тією ж методологічною схемою, що і стосовно злочинності та злочинних проявів [1].

Криміногенні фактори, які виступають у ролі детермінант корупційної злочинності, досить численні, різноманітні й зумовлені суттєвими протиріччями в соціально-економічному житті суспільства. З точки зору їх змістовної характеристики, вони можуть бути представлені у вигляді декількох груп: правові, економічні, організаційно-управлінські та соціальні, фактори [2].

Правовими факторами, що обумовлюють корупційну злочинність є недоліки чинного законодавства, що не передбачає цілісної системи заходів протидії корупційній злочинності, не передбачає вплив на її причини та умови, а окремі чинні правові норми безпосередньо сприяють корупції. Також необхідно зазначити, що мають місце значні недоліки в діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, розслідування та судового розгляду фактів вчинення корупційних злочинів [3]. А саме, це проявляється у відсутності системного підходу у процесах підготовки

законопроектів (зокрема, аналізу стану і тенденцій корупції, врахування результатів досліджень у цій сфері тощо), що призводить до незадовільної якості підготовлених законопроектів або ж їх положення містять корупціогенні фактори. Часткове, а, інколи і непослідовне коригування антикорупційного законодавства призводить до негативного впливу на антикорупційну політику в державі і накладає свій відбиток на процеси державотворення.

Під час проведення експертизи проектів нормативно-правових актів на наявність корупціогенних норм Міністерство юстиції виявляє корупціогенні фактори у кожному зьомому акті. Більшість таких норм були виявлені у проектах актів у сфері земельного, цивільного та фінансового законодавства. При цьому менше таких норм виявили у проектах законів, а найбільше – у проектах підзаконних нормативно-правових актів. Під час антикорупційної експертизи у проектах нормативно-правових актів найбільше виявляється недоліків техніко-юридичного характеру, які також сприяють вчиненню корупційних правопорушень.

Досить часто проекти містять такий корупціогенний фактор, як неналежне визначення функцій, прав, обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, наслідком чого може бути невинуватене встановлення чи надмірне розширення дискреційних повноважень, створення умов для виникнення конфлікту інтересів та можливостей для зловживання наданими їм повноваженнями.

Суттєвим недоліком діючого антикорупційного законодавства є те, що воно приймається без кримінологічної експертизи. Експертиза повинна бути комплексною, а до експертних груп входять юристи різних галузей права, економісти, політологи, правозахисники, співробітники правоохоронних органів. Оскільки значними можливостями по контролю за корупцією та її запобіганню володіють різні галузі права: конституційне, банківське, митне, цивільне, процесуальне та ін. Саме в цих галузях утворюються можливості для «правомірної» корупції і таким чином формується «корупційне» законодавство. Питання про необхідність організації кримінологічної експертизи ставиться протягом останніх десяти років, а саме така експертиза могла б виявити не тільки можливості для корупції, але й запропонувати заходи, що не дають можливість вчинити корупційні діяння, підвищити ризик при їх вчиненні та зниження потенційної вигоди.

На другому місці за кількістю виявлених корупціогенних факторів є відсутність у проектах нормативно-правових актів, якими регулюється реалізація суб'єктивних прав та виконання юридичних обов'язків фізичними та юридичними особами, адміністративних процедур або наявність у проекті нормативно-правового акта нечіткостей встановленої адміністративної процедури, що здатні створити умови для здійснення корупційних дій або виникнення корупційних відносин.

На сьогоднішній день, у кримінальному законодавстві повинні бути криміналізовані всі найбільш суспільно небезпечні форми корупційної злочинності, які необхідно викласти в одній або декількох

статтях. Після цього необхідно точно визначити перелік корупційних діянь для систематичного аналізу корупційної злочинності з метою розробки більш ефективних форм боротьби з нею та її запобігання.

Зрозуміло, що криміналізація діянь не панацея у боротьбі з корупцією, оскільки тисячі форм корупційних діянь визначити у конкретній правовій формі практично неможливо. Тому, сьогодні потрібно узагальнення за мотивацією діяння та сумарним наслідком. Правове, частково узагальнююче та частково конкретизоване поняття корупції, було викладено у Законі України «Про запобігання корупції», як «використання особою, зазначеною в наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей». Це визначення корупції, як і інші положення Закону, не доповнює КК України і не протирічає йому. Більш того, зазначене поняття корупції не повністю охоплює увесь спектр реальних корупційних діянь. Реальні види таких діянь в нашій країні, на жаль, на знаходять цілісного відображення в даних офіційної статистики, не досліджуються вони і в аналітичних документах правоохоронних органів. В силу цього відбувається вимушене обмеження кримінологічного аналізу окремими видами найбільш розповсюджених корупційних діянь: злочини проти власності (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, службове підроблення та ін.).

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика [Текст] : у 3 кн. / А. П. Закалюк. – К. : Ін Юре, 2007. – Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – С. 200–201 (712 с.); Шемякін О.В. Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : Дисертація ... канд. юрид. наук / О.В. Шемякін. Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – К., 2013 – 242 с.

2. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження) [Текст]: монографія / А.М. Бойко. – Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 171 (380 с.); Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми [Текст] : монографія / О. Г. Кальман. – Х. : Гімназія, 2003. – с. 113 (352 с.); Медицький І. Б.

Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави [Текст]: монографія / І. Б. Медицький. – Івано-Франківськ: Львівський ДУВС, 2007. – С. 54–106 (360 с.); Шемякін О.В. Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : Дисертація ... канд. юрид. наук. К., 2013 – 242 с.

3. Новаков О. С. Кримінологічна характеристика та профілактика злочинів, які вчиняються працівниками міліції у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. К., 2003. 19 с.; Шемякін О.В. Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : Дисертація ... канд. юрид. наук. К., 2013. 242 с.

Куриліна Оксана Василівна,

старший науковий співробітник наукового відділу досліджень та впровадження інноваційних технологій наукового центру проблем виховання доброчесності і запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, кандидат економічних наук, доцент

**АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНИЙ
КОМПОНЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Академічна доброчесність є загальноприйнятим поняттям у багатьох країнах. Чи не кожен навчальний заклад, котрий цінує своє ім'я, ухвалює нормативні документи, що врегульовують механізми забезпечення академічної доброчесності і створює органи, що повинні відповідати за реалізацію політики доброчесності в навчальному закладі.

«Доброчесність» (*церковнослов.* – целомудріє; *латин.* – castitas; *англ.* – chastity, honesty, integrity; *нім.* – Integrität; *пол.* – uczciwość) за своїм первісним походженням є терміном релігійно-філософським, теологічним, морально-етичним. Категорія «доброчесність» є похідною від категорії «честь», яка посідала поважну позицію в середньовічному корпоративному соціумі. Тоді "мати честь" означало займати по праву своє місце в певній крупній спільноті, від якої залежало виживання твоє і твоєї сім'ї [2].

Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» «Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження

наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [3].

В основу вже класичного сьогодні визначення поняття «академічної доброчесності» покладено сполучення наступних фундаментальних чеснот: чесності, довіри, справедливості, поваги та відповідальності, а пізніше, в 2013 році, доповнено новою, шостою чеснотою – мужністю [1].

Розглядаючи академічну доброчесність як невід’ємну частину якості освіти, варто зауважити, що під якістю освіти слід розуміти відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг[4].

Отже, однією з важливих складових, щоб забезпечити якісну освіту є система академічної доброчесності, яка включає в себе нормативну базу, інформаційну базу, структурні підрозділи та постійно діючі або одноразово сформовані комісії, які забезпечують дотримання принципів академічної доброчесності.

Варто зазначити, що для того, щоб всі зазначені складові працювали, академічна доброчесність повинна дотримуватися усіма учасниками академічного процесу через особисту чесність у процесі викладання, навчання, наукових дослідженнях. Кожен учасник повинен дотримуватися принципів законності та верховенства права, чесності, порядності, відкритості, прозорості, персональної відповідальності та роботи на результат.

Список використаних джерел

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. Політики»; за заг. ред. Т.В. Фінікова, А.Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2016. 234 с.

2. Ожеван М. А. Академічна доброчесність як політико-правова та морально-етична проблема. *Стратегічна панорама*. 2018. № 2. С. 94–104.

3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38-39. Ст. 380.

4. Тицька Я. О. Академічна доброчесність як елемент системи забезпечення якості освіти / Я. О. Тицька // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2018. - Вип. 34. - С. 4-7. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2018_34_3

Куценко Дмитро Володимирович,
провідний науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних
досліджень ННІЗДН Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ЯК ЗАХІД ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ВИЯВАМ У ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В сучасних умовах вплив на національну безпеку держави здійснюють безліч факторів, серед яких багато і негативних. Протистояти таким факторам покликана створена в державі система правоохоронних органів. Цілком зрозумілим є те, що якість та напрямок роботи будь яких органів і підрозділів, у тому числі і правоохоронних, повністю залежить від якості кадрів, які цю діяльність проводять. Слід відмітити, що найбільш численним з правоохоронних органів України є Національна поліція, Закон про яку вступив в силу у повному обсязі 07 листопада 2015 року. Для національного законодавства того часу Законом України «Про Національну поліцію» (ч. 2 ст. 50) зроблено суттєвий прорив, а саме на рівні закону вперше затверджена можливість застосування поліграфу. Для того, щоб стати на службу до поліції кандидат повинен відповідати певним вимогам, що передбачені Законом України «Про Національну поліцію» (ст. 49) у зв'язку з чим особа проходить спеціальну перевірку, порядок проведення якої визначається законом та іншими нормативно-правовими актами (ч. 3 ст. 50). Завдяки такій перевірці і повинна засвідчуватись відповідність певних якостей кандидата необхідним вимогам до посади.

Одним з етапів спеціальної перевірки ч. 2 ст. 50 Закону передбачено, що: «Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі» [1, с. 84].

Виявленню «небажаного» кандидата на службу в поліції може сприяти проведення «скрінінгу» тобто тестування особи на поліграфі на предмет надання достовірних біографічних та інших даних; можливого вчинення в минулому протиправних діянь, наявності у кандидата зв'язків з кримінальними структурами, незаконного володіння зброєю, та ін. Саме про такий вид тестування на поліграфі йдеться у ч.2 ст. 50 Закону України «Про Національну поліцію» [2].

Психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа полягає у нешкідливому для життя і здоров'я людини опитуванні із застосуванням комп'ютерного технічного засобу, призначеного для реєстрації психофізіологічних реакцій, під час якого здійснюється аналіз динаміки зазначених реакцій опитуваної особи у відповідь на психологічні стимули, задані у вигляді варіантів відповідей, предметів,

схем, фото тощо, що дозволяє виявити симуляцію і представити зареєстровані результати в аналоговій та/або цифровій формі. Таке визначення закріплене у ч.1 ст. 26 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» [3].

Таким чином, на етапі набору кадрів, застосування поліграфа виступає своєрідним фільтром ще до того моменту як людина потрапила до лав Національної поліції України (далі – НПУ).

Але, не секрет, що прийняття на службу людини без досвіду вчинення правопорушень не є гарантією того, що ця людина не отримає подібний досвід вже під час своєї професійної діяльності. Можна стверджувати, що до таких ризиків в першу чергу відносяться корупційні ризики, чому сприяє багато факторів, серед яких: значні корупційні можливості, не достатній рівень матеріального забезпечення співробітників, незначні можливості отримання додаткового законного заробітку, високий поріг терпимості громадян до корупції та ін.. При чому органи Національної поліції самі являються спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції [4, а. 13 п. 1 ч. 1 ст. 1], що у свою чергу не сприяє додатковій прозорості у питаннях виявлення корумпованих поліцейських.

На поліцейських, відповідно до їх функціональних обов'язків, можуть покладатись різноманітні функції, які при неналежному підході дозволяють так або інакше отримувати «переваги» порівняно із законним виконанням своїх посадових обов'язків.

Якщо метою проведення «вхідного» кадрового дослідження із застосуванням поліграфа є виявлення можливих правопорушень, вчинених у минулому особою, яка претендує на зайняття певної посади, то для періодичних перевірок на поліграфі метою є виявлення можливих правопорушень особами, які вже проходять службу [5].

Відповідно до Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади [6] корупційним ризиком вважається ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань.

Саме на зменшення цієї ймовірності спрямовані періодичні психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа.

Особи, які починають працювати в лавах Національної поліції і знають, що під час проходження служби їм потрібно буде з певною періодичністю проходити дослідження із застосуванням поліграфа вже матимуть суттєвий аргумент проти вчинення під час своєї професійної діяльності корупційних правопорушень.

Тобто, якщо проведення «вхідних» кадрових досліджень із застосуванням поліграфа спрямоване на встановлення негативних аспектів в біографії кандидата на посаду, то проведення періодичних кадрових досліджень із застосуванням поліграфа, спрямоване в першу чергу саме на здійснення профілактичного ефекту серед співробітників, які вже працюють. Але, окрім профілактичного спрямування, періодичні кадрові дослідження із застосуванням

поліграфа також виступають і фільтром другого рівня, так як дозволяють виявляти серед вже діючих працівників НПУ осіб, що можуть бути причетні до вчинення певних корупційних дій. У цьому випадку слід наголосити на тому, що результати опитування не мають будь-якої доказової сили, носять вірогідний та орієнтовний характер, є одним із джерел інформації, що підлягає оцінці разом з іншою сукупністю зібраних даних, не можуть бути підставою для застосування заходів, які обмежують законні права та свободи опитуваної особи [7; р. 1 п. 4].

В деяких випадках виявлення фактів вчинення корупційних діянь доречним може бути проведення «вихідного» кадрового дослідження, яке, залежно від завдань, може застосовуватись при звільненні працівника НПУ зі служби.

У зв'язку із вищенаведеним вважаємо за доцільне внести зміни до розділу III Наказу МВС України від 13 листопада 2017 року № 920 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» якими серед напрямів проведення дослідження із застосуванням поліграфа передбачити також можливість проведення не лише «вхідної» але і «періодичної» та вихідної кадрової перевірки.

Список використаних джерел

1. Застосування поліграфа при професійному відборі кандидатів до Національної поліції / Д.В. Куценко // Національна поліція України: сучасний стан та перспективи розвитку: Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 23 березня 2018 року). – Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2018. – 196 с.; С. 84-86

2. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 2 липня 2015 року № VIII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

3. Про Державне бюро розслідувань [Електронний ресурс] : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>

4. Про запобігання корупції [Електронний ресурс] : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/print>

5. Періодичні дослідження із застосуванням поліграфа, як елемент профілактики корупційних ризиків в органах Національної поліції України / Д.В. Куценко // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст] : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. – Ч. 2. – 449 с. - С. 155-159

6. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади [Електронний ресурс] : Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від

02.12.2016 № 126. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16#n13>

7. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України [Електронний ресурс] : Наказ МВС України від 13 листопада 2017 року № 920. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17>

Лаговська Наталія Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Державного податкового
університету, кандидат юридичних наук

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ПОЛЬЩІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Корупція у будь-якому її прояві є серйозною перешкодою на шляху демократичної розбудови країни, на шлях якої стала Україна та складає серйозну загрозу для політичної та економічної безпеки держави. Це явище серйозно підриває відчуття легальності та легітимності діяльності державних органів, відтак, почуття суспільної безпеки громадян і довіри до інститутів політичної систем. Проблема ефективної боротьби з корупцією належить до найбільш гострих завдань, що стоять сьогодні перед українським урядом. Хоча в останні роки кількість кримінальних справ за фактами вчинення корупційних дій невинно росте. Однак, відчутних позитивних результатів у боротьбі з цим антисоціальним явищем не відчутно. У той же час, ряд європейських країн, продемонстрували значні досягнення у запобіганні та боротьбі з корупцією. Прикладом цього є Польща, антикорупційний досвід якої може стати корисним для України.

Корупція як соціальне, політичне та економічне явище була предметом досліджень таких вітчизняних науковців, як: В. Безрученка, І. Жданова, М. Камлика, М. Керницько, Ої. Кірпічкова, С. Коткіна, М. Мельника, Є. Невмержицького, А. Рибак, С. Рогульського, Р. Тучака та інші. Однак, вивчення позитивного досвіду Польщі щодо боротьби з корупцією є корисним для України та має прикладне значення.

Перші кроки Польщі зроблені в бік демократичної розбудови суспільства після завершення в ній епохи тоталітаризму викликали цілу хвилю різноманітних форм корупції. Приватизація майна, функціонування ринкових механізмів господарювання та набуття державою контрольних функцій по відношенню до приватних сфер заклали підвалини для різноманітних зловживань з боку чиновників, що викликало потужну хвилю корупції, яку важко було стримувати.

Фактично, єдиною правовою основою для боротьби з корупцією була лише низка статей кримінального законодавства, які встановлювали відповідальність за різні види хабарництва та

перевищення повноважень посадовими особами, що не давало бажаного результату.

У спеціальному рапорті Антикорупційної робочої групи Світового банку щодо Польщі (1999 р.), найбільш охопленими у Польщі корупцією були наступні сфери: центральний уряд та парламентарі; фінансовий сектор політичних партій; суди і прокуратура; регіональна влада; публічні закупівлі; процес приватизації; податкова та митна служби; сфера охорони здоров'я; дозвільні служби [3]. Це пояснюється особливостями, вище згаданого, перехідного періоду, та відсутністю консолідованої антикорупційної політики.

Під тиском зі сторони Європейського Союзу, урядом Польщі затверджено державну програму боротьби з корупцією під назвою «Program zwalczania korupcji – Strategia Antykorupcyjna». На її виконання було утворено Надзвичайну кодифікаційну комісію Сейму Польщі, яка готувала зміни до Кримінального, Кримінально-процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів [2].

Зокрема, складовою польського законодавства стала Конвенція про охорону фінансових інтересів Європейської Спільноти (від липня 1995 р.), Конвенція про запобігання підкупу службових осіб публічної адміністрації (від травня 1997 р.), Рішення Ради ЄС щодо подолання корупції у приватному секторі (від липня 2003 р.) та ін. [4].

У Польщі для боротьби з корупцією прийнято ще ряд документів, таких як: Кодекс етики цивільної служби, який встановлює стандарти поведінки публічних службовців, Закон «Про право публічних замовлень», Кодекс етики цивільної служби, Закон «Про протидію введенню до фінансового обігу матеріальних засобів нелегального чи невизначеного походження...».

Одним із важливих чинників політики протидії корупції, відповідно до Закону «Про протидію введенню до фінансового обігу матеріальних засобів нелегального чи невизначеного походження...», стало створення нового державного органу фінансової розвідки, який був покликаний: припинити злочинні дії посадовими особами, пов'язаними з фінансовим сектором та створити банк даних для всіх компетентних державних інститутів, які протидіють використанню нелегальних джерел доходів [5]. На чиновників було покладено обов'язок розміщення податкових декларацій на інтернет-сторінках кожного уряду, які піддавались ревізії Департаменту казначейського контролю, і в разі підтвердження неправдивості декларації проводилось відповідні розслідування. Це стало серйозним важелем у боротьбі із зловживанням службовим становищем [2].

На даний момент, головною установою по боротьбі з корупцією у Польщі є Центральне антикорупційне бюро (Centralne Biuro Antykorupcyjne), основною метою діяльності якого є боротьба зі зловживаннями владою та використанням привілеїв для досягнення особистої і майнової користі, а також діяльністю, спрямованою проти економічних інтересів держави. Бюро ретельно перевіряє майнові

декларації чиновників та працівників сфери самоуправління, стежить за спробами порушити заборону поєднання громадських (державних) функцій із господарською діяльністю тощо [5].

Одним із допоміжних механізмів реалізації політики протидії корупції, поляки вважають відкритий доступ громадськості до інформації, передбачений. Законом «Про доступ до публічної інформації», який дозволяє витребувати інформацію, що стосується роботи офіційних публічних органів та посадових осіб [1]. Ефективним є також залучення до реалізації антикорупційної політики представників громадськості. Ведеться широка роз'яснювальна робота в тому числі в засобах масової інформації, щоб громадяни усвідомлювали, що шкода публічним інтересам є, водночас, шкодою власним інтересам.

Таким чином, політика запобігання і боротьби з корупцією у Польщі є ефективною, що допомогло Польщі увійти до списку країн з найменшим показником корупції Європи. Тому Україні варто врахувати досвід Польщі та втілити у життя широкий комплекс заходів дисциплінарного та кримінального характеру: посилити кримінальне законодавство у частині протидії корупції; утворити спеціалізовані інституції; утворення в рамках органів публічної адміністрації спеціальних механізмів зовнішнього та внутрішнього контролю за діяльністю посадовців; ліквідувати прогалини у законодавстві, які допускають корупційні зловживання; займатись просвітою населення і службових осіб.

Список використаних джерел

1. Bernaczyk Michał. Wybrane problemy udostępniania informacji publicznych w VIP w świetle orzecznictwa sądów administracyjnych oraz propozycje ich przewyższania [Електронний ресурс] - Режим доступу до матеріалів: http://www.InformacjaPubLiczna.org.pl/wwwdane/files/problemyzudost%C4%99pnianieminformacjiwbip_28092010.pdf – Заголовок з екрану.

2. Jak walczyć z korupcją? Zasady tworzenia i wdrażania strategii antykorupcyjnej dla Polski [Електронний ресурс] - Режим доступу до матеріалів: <http://www.watchdog.org.pl/pdf.php?ac=pdf&id=263> – Назва з екрану.

3. Obszary najbardziej podatne na korupcję [Електронний ресурс] - Режим доступу до матеріалів: http://www.ceo.org.pl/portal/mpk_materialy_schemat?docId=37444 – Назва з екрану.

4. Sprawozdanie końcowe z realizacji programu zwalczania korupcji. Strategia antykorupcyjna. II etap wdrażania, 2005-2009. URL: <http://antykorpucja.edu.pl/index.php?mnu=12&app=docs&action=get&iid=8042> – Назва з екрану.

5. III etap wdrażania rządowego planu przeciwdziałania korupcji URL: <http://antykorpucja.edu.pl/index.php?mnu=112&id=4331> – Назва з екрану.

Левченко Юрій Олександрович,
завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ КОРУПЦІЄЮ

Анотація. Висвітлено окремі питання, спрямовані на запобігання корупції виявлення причин і умов вчинення злочинів пов'язаних з корупцією.

Ключові слова: профілактика злочинів, корупція, запобігання корупції.

Summery: Some issues aimed at preventing corruption and identifying the causes and conditions of corruption-related crimes are highlighted.

Key words: crime prevention, corruption, corruption prevention.

Корупція чинить вплив на державу, в більшості випадків вона перетворюється на єдиний спосіб розв'язання життєвих проблем, стає нормою життя. Як соціальне явище корупція існує в певних межах, і впливає на правові, економічні, політичні, ідеологічні, суспільно психологічні сфери.

Виявлення причин корупції є актуальним для будь-якої держави і саме виявлення причин, що сприяють вчиненню злочинів є необхідною умовою для розробки заходів боротьби з нею. Проблема детермінації злочинності – центральна і чи не найскладніша з усіх в кримінологічній науці, її важливість обумовлюється тим, що, в разі розкриття причин злочинності у сучасному суспільстві, з'явиться можливість розробити та здійснити ефективні заходи боротьби з цим негативним явищем. Однак, ця проблема й до цього часу не знайшла однозначного вирішення через наявність багатьох чинників, які обумовлюють таке явище як корупційна злочинність [1].

А.П. Закалюк зазначав, що детермінація корупції та корупційних проявів, включаючи злочинні, розглядаються загалом на тих самих теоретичних засадах, за тією ж методологічною схемою, що і стосовно злочинності та злочинних проявів. Криміногенні фактори, які виступають у ролі детермінант корупційної злочинності, досить численні, різноманітні й зумовлені суттєвими протиріччями в соціально-економічному житті суспільства. З точки зору їх змістовної характеристики, вони можуть бути представлені у вигляді декількох груп: правові, економічні, організаційно-управлінські та соціальні, фактори [2].

Економічні фактори, що сприяють корупційній злочинності, обумовлені тривалою економічною кризою, яка призвела до значної деформації соціально-економічних відносин. Економічними факторами, які можуть виступати загальними причинами і умовами корупції та причинами й умовами корупційних діянь, перш за все, є: відсутність сприятливого режиму діяльності підприємств та підприємців, особливо

щодо сплати податків; відсутність прозорості процесів роздержавлення власності, вирішення різних економічних та господарських питань [3].

Соціологічні дослідження свідчать, що значна частина громадян України не оцінює корупцію негативно і вважає для себе за можливе за допомогою корумпованих відносин (давання хабарів, використання службових можливостей родичів, друзів, знайомих, які перебувають на державній службі тощо) вирішувати особисті питання. За деякими опитуваннями, приблизно 75,0 % жителів України переконані, що для позитивного вирішення питань у державних органах потрібно обов'язково давати хабарі [4].

До числа необхідних заходів, що стримують розвиток негативних тенденцій корупції, в більшості сучасних держав відносяться спеціальні або спеціально-кримінологічні заходи запобігання, що здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами запобігання і спрямовані в першу чергу безпосередньо на нейтралізацію (усунення, ліквідацію, локалізацію, обмеження сфери розповсюдження) причин і умов, що детермінують це негативне соціально-правове явище.

У кримінології під загальносоціальними заходами запобігання злочинам розуміють комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності. Як свідчить практика, провідне місце у загальносоціальному запобіганні корупції належить заходам, спрямованим на стабілізацію політичної обстановки, реформування економічних відносин, вирішення найбільш гострих соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [5].

Протидія корупції за своєю сутністю є специфічною сферою соціального управління. Саме тому ця діяльність має передбачати не розрізнений, хаотичний набір репресивних і превентивних заходів, а складну систему, наділену властивостями для саморозвитку та саморегуляції, у сукупності утворену певними заходами та суб'єктами, які мають різну організаційно-структурну форму й різняться за правовим статусом [6].

Корупція є негативним соціальним явищем, для суспільства. Крім того, це явище породжує інші, не менш негативні. Причини виникнення і поширення корупційної злочинності багатоаспектні. Вони мають комплексний характер, зумовлені системою правових і соціально-політичних умов функціонування держави, станом суспільної моралі, положенням інституту влади у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Шевченко О. В. Причини та умови корупційної злочинності. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 3.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007.
3. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне

дослідження): монографія. Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 380 с. С. 171;

4. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії / С. В. Дрьомов, Ю. Г. Кальниш, Д. Б. Клименко, Г. О. Усатий, Л. М. Усаченко; за ред. Ю. Г. Кальниша. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2010.

5. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуїська та ін; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014.

6. Таций В. Я., Борисов В. И. Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине. Громадська експертиза. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2002.

Луговий Віктор Олександрович,
заступник начальника ГУНП в Київській
області – начальник слідчого управління,
кандидат юридичних наук

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ КОРУПЦІЄЮ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКІ

Попри наявність певних позитивних зрушень, реформи в Національній поліції тривають донині, у відомстві існує ще чимало проблем, які суттєво послаблюють ефект від вищезазначених успіхів.

Деякі вчені слушно зауважують, що вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, значною мірою стимулює наявність істотних залишків старої командно-адміністративної системи як надмірного управлінського апарату з необґрунтовано широкими повноваженнями, зокрема розпорядчо-дозвільного змісту, та переважання в ньому, передусім за рахунок керівних посад, службовців старої генерації з консервативною психологією, які не сприймають потреби демократичних перетворень [1, с. 62].

Важливість вироблення чітких критеріїв оцінювання діяльності щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються поліцейськими, є беззаперечним фактом, про що раніше неодноразово наголошувалось у Плані дій щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» на період до 2010 року, Указі Президента України «Про деякі заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної антикорупційної політики», Національній антикорупційній стратегії на 2011–2015 рр., Державній програмі щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 рр., Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», Антикорупційній програмі Міністерства внутрішніх справ України на

2020–2022 роки, Антикорупційній програмі Національної поліції України на 2019–2021 роки, а також у численних наукових публікаціях.

Водночас вироблення чітких і зрозумілих критеріїв оцінки антикорупційної складової діяльності поліції допоки є складним завданням, адже замало окреслити певні показники ефективності застосування антикорупційних механізмів, принциповим питанням залишається їх результативність, оскільки застосовувані переважно оціночні статистичні дані є досить відносними й потребують комплексного використання з урахуванням якісних показників.

Ключовим мірилом оцінки діяльності поліції щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, є принцип ефективності вжитих заходів, який визначається досягненням максимального результату за найменших витрат. Термін «ефективний» (від лат. *effectus* – дія) в українській мові визначають як дієвий, такий, що призводить до потрібних результатів, наслідків, сприяє найбільшому ефекту [2, с. 653]. Згідно з цим тлумаченням, елементами ефективності будь-якого суспільного процесу чи явища, у тому числі законотворення, правозастосовної діяльності, є «мета – засіб – результат» [3, с. 148]. Інакше кажучи, ефективність є показником точності відображення в нормах реальних суспільних відносин.

Загальним мірилом ефективності, – наголошує В. Ф. Сіренко, – є ступінь відповідності реальних відносин тій типовій вимозі, яка міститься у конкретній нормі чи законодавчому акті [4, с. 9].

Така ефективність, на думку С. С. Алексеєва, охоплює низку показників, зокрема:

- фактичну ефективність (співвідношення між фактично досягнутими результатами та безпосередньою, найближчою метою, для досягнення якої були прийняті відповідні юридичні норми);

- обґрунтованість і доцільність (умови й вимоги, які забезпечують такий зміст і порядок реалізації правових норм, котрий дає змогу йому бути високо результативним регулятором суспільних відносин);

- корисність (фактичну ефективність, яка розглядається під кутом зору досягнення реального позитивного ефекту);

- економічність (корисність правового регулювання з урахуванням кількості витрат матеріального, людського, часового характеру) [5, с. 196].

Прикладом визначення показників ефективності виконання антикорупційних заходів є Антикорупційна програма Національної поліції України на 2019–2021 роки [6]. Проте їх перелік, на нашу думку, не можна вважати повним і таким, що дає вичерпну відповідь на питання про врахування всіх критеріїв оцінювання діяльності поліцейських підрозділів щодо запобігання та протидії корупції, а головне – результативності такої діяльності.

Аналіз чинного антикорупційного законодавства та практики його реалізації дає змогу сформулювати типовий перелік критеріїв

оцінювання ефективності застосування антикорупційних засобів, а саме:

- результати вжитих заходів щодо усунення виявлених корупційних ризиків за певний період;
- результати та якість реагування на повідомлення про порушення вимог антикорупційної програми, учинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень;
- кількість осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, та осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення службових злочинів;
- кількість справ, за якими особи виправдані судом або звільнені від адміністративної або кримінальної відповідальності;
- результати вивчення громадської думки щодо оцінки антикорупційної складової органів національної поліції та окремих працівників;
- якість проведених заходів з навчання або підвищення кваліфікації поліцейських у сфері запобігання та виявлення корупції;
- ефективність і вчасність процедур захисту працівників, які повідомили інформацію про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення;
- кількість та якість вжитих заходів з питань запобігання і врегулювання конфлікту інтересів;
- кількість проведених службових розслідувань і створення умов невідворотності відповідальності осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;
- кількість проведених перевірок достовірності відомостей, що подаються працівниками поліції, а також особами, які претендують на зайняття відповідних посад відповідно до Порядку проведення перевірки достовірності відомостей щодо застосування заборон, передбачених Законом України «Про очищення влади»;
- кількість проведених спеціальних перевірок стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, що передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком тощо.

Вищевикладені критерії доцільно закріпити в Законі України «Про запобігання корупції» в окремій статті 3-1 «Критерії оцінювання ефективності застосування антикорупційних засобів».

Визначення та законодавче закріплення чітких критеріїв оцінки ефективності застосування антикорупційних засобів, у тому числі в діяльності Національної поліції, може стати вагомим кроком на шляху вироблення цілком зрозумілих орієнтирів і відповідних показників, від яких буде залежати якість антикорупційної політики загалом.

Список використаних джерел

1. Камлик М. І., Невмержицький Є. В. Корупція в Україні. Київ : Знання, 1998. 179 с.
2. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / [уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко]. Київ : Аконіт, 2004. Т. 4. 928 с.

3. Ковальська В. В. Пошук критеріїв ефективності діяльності органів внутрішніх справ. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2002. № 17. С. 147–150.

4. Сіренко В. Ф. Визначення ефективності законодавства: методологічні підходи. *Законодавство: проблеми ефективності*. Київ, 1995. С. 8–15.

5. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. М. : Юрид. лит., 1981. Т. 1. 360 с.

6. Антикорупційна програма Національної поліції України на 2019–2021 рр. URL: <https://www.npu.gov.ua/about/zapobigannya-korupcziji/antukor-programu-npu.html>.

Луговий Ігор Олександрович,
доцент кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МІСЦЕ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ В СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАСОБІВ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Серед елементів адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються поліцейськими, одне з чільних місць посідає спеціальна перевірка, будучи одночасно спеціальним і комплексним засобом (формою) контролю. Термін «перевіряти» вживають для позначення обстеження з метою контролю [1, с. 538].

Важливий превентивний захід запобігання корупції – спеціальну перевірку доцільно розглядати як форму контролю, разом із моніторингом способу життя, антикорупційною експертизою нормативно-правових актів тощо.

У чинному антикорупційному законодавстві спеціальну перевірку запроваджено не випадково, а з метою підвищення якості відбору кандидатів на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Виняток не становлять і поліцейські структури, адже до працівників поліції справедливо пред'являють підвищені моральні вимоги, що пояснюється особливою довірою до них з боку суспільства й відповідальним характером виконуваних ними функцій. Особи, які вимагають від інших дотримання закону та моралі, повинні мати на це не тільки формальне, службове, а й моральне право. Тому наявність повної, об'єктивної та правдивої інформації до претендента на відповідну посаду доречно розглядати як важливу передумову набуття такою особою статусу поліцейського.

На жаль, ситуація у вітчизняному поліцейському відомстві в цьому контексті є неоднозначною. Викоринити повністю корупцію

серед працівників поліції дотепер не вдалося, а вжиті антикорупційні заходи залишаються фрагментарними й епізодичними, що негативно позначається на іміджі всієї системи правоохоронних органів України. Не сприяє цьому й загальний рівень спеціальних перевірок кандидатів на посади поліцейських різних рівнів, які так само не завжди є об'єктивними. Позначається недостатня увага як законодавця, так і суб'єктів правозастосування до належної організації й проведення спеціальних перевірок кандидатів на відповідні поліцейські посади.

Слід зазначити, що спеціальна перевірка кандидатів на посади, пов'язані з виконанням функцій держави, не є новелою українського законодавства. Такий антикорупційний захід було введено ще до прийняття Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» [2], тобто до 1 січня 2012 року подібна перевірка проводилася щодо значно меншої кількості посад, а саме відповідно до Порядку проведення обов'язкової спеціальної перевірки відомостей, що подають кандидати на зайняття посад державних службовців, який був затверджений Президентом України ще 2001 року, обов'язкова спеціальна перевірка проводилась стосовно кандидатів на зайняття посад державних службовців, призначення або погодження призначення на які здійснюється Президентом України або Кабінетом Міністрів України, Главою Адміністрації Президента України, Керівником Державного управління справами. Зокрема, перевірки підлягали відомості, повідомлені кандидатом на зайняття посади про себе, зазначені у деклараціях про доходи, зобов'язання фінансового характеру та майновий стан кандидата на зайняття посади щодо себе та членів своєї сім'ї, а також додержання кандидатом вимог, установлених законодавством про державну службу, боротьбу з корупцією, про державну таємницю [3].

З прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» названий захід було вдосконалено та відповідно оновлено і розширено переліки посад, які передбачають зайняття відповідального та особливо відповідального становища (примітка до ст. 56) і службових осіб, що займають відповідальне та особливо відповідальне становище (примітка до ст. 50) [4].

Відповідно до ст. 56 Закону України «Про запобігання корупції», спеціальну перевірку проводять стосовно осіб, що претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад з підвищеним корупційним ризиком. Інакше кажучи, можна виокремити дві категорії осіб, які підлягають спеціальній перевірці: 1) особи, які претендують на зайняття посад, що передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища; 2) особи, які претендують на зайняття посад з підвищеним корупційним ризиком.

Принципово важливим у спеціальній перевірці як передумові набуття поліцейським відповідного правового статусу є процедура її

проведення, що визначається в ст. 57 Закону України «Про запобігання корупції» та більш докладному – у Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на заняття посад, що передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року № 171 [5].

У процедурі спеціальної перевірки кандидата на службу в поліції та (або) зайняття вакантної посади важливим є об'єкти перевірки, що становлять відомості про особу, перелік яких визначено в ч. 3 ст. 56 Закону України «Про запобігання корупції». Інші відомості зазвичай не підлягають збиранню та перевірці. Однак, оскільки перед переліком стоїть слово «зокрема», доцільно вважати, що цей перелік не є вичерпним. Наприклад, об'єктами перевірки можуть бути також відомості про притягнення особи до дисциплінарної відповідальності, зміну нею громадянства в минулому, відомості про близьких осіб кандидата, які перебувають (перебували) на службі в поліції.

Крім того, проведення спеціальної перевірки (на наше переконання, з метою уникнення подвійного тлумачення цього терміну доречним у законодавстві буде використання назви «спеціальна антикорупційна перевірка») є обов'язковим відповідно до чинного поліцейського законодавства, адже Типовим порядком проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади, затвердженим наказом МВС України від 25 грудня 2015 року № 1631 [6], переможці конкурсу надають кадровій службі передбачені законодавством документи, необхідні для проведення спеціальної перевірки.

Отже, для претендента на відповідну поліцейську посаду спеціальна перевірка є складовою більш загального поняття, такого як перевірка кандидата на службу в поліції.

Таким чином, спеціальна перевірка як один з інструментів раннього запобігання вчиненню поліцейськими правопорушень, пов'язаних з корупцією, є складовою ширшого поняття, такого як «перевірка кандидата на службу в поліцію» і проводиться з метою: комплексного вивчення достовірності інформації про особу, яка претендує на зайняття відповідної посади в поліції; виявлення обмежень, пов'язаних зі службою в поліції; підвищення якості відбору кандидатів на зайняття посад у Національній поліції України; недопущення призначення на посади поліцейських осіб, які систематично порушували правила професійної етики; встановлення відповідності рівня життя кандидатів на службу наявному в них і членів їхньої сім'ї майну й одержаним ними, згідно з декларацією, доходам тощо.

Список використаних джерел

1. Ожегов С. А. Словарь русского языка. М. : Рус. яз., 1984. 816 с.
2. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квіт. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>.
3. Про обов'язкову спеціальну перевірку відомостей, що подають кандидати на зайняття посад державних службовців : Указ Президента України від 19 листоп. 2001 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1098/2001>.
4. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
5. Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 2015 р. № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2015-%D0%BF>.
6. Типовий порядок проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади : наказ МВС України від 25 груд. 2015 р. № 1631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0050-16>.

Люлін Валерій Олександрович,

науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ НА ОБ'ЄКТАХ ВОДОПРОВІДНО-КАНАЛІЗАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Корупція як соціальне явище є серйозною проблемою будь-якого суспільства. Найбільш небезпечною формою корупції є зрощування злочинних елементів з державними структурами, внаслідок чого чиновник працює насамперед з метою власного збагачення або займається торгівлею службовими функціями [1]. Не винятком стали і об'єкти водопровідно-каналізаційного господарства України.

Водопостачання – це сукупність заходів із забезпечення водою різних користувачів (населення, промисловості, транспорту тощо). Комплекс інженерних споруд, які здійснюють водопостачання, називають системою водопостачання, або водопроводом. Усі сучасні системи водопостачання населених місць централізовані, кожна з них забезпечує водою велику групу користувачів. Водопостачання невідривно пов'язане з розвитком водовідведення. Каналізація – санітарно-технічні споруди та мережі трубопроводів, призначені для збору і видалення твердих і рідких продуктів життєдіяльності людини, господарсько-побутових та дощових стічних вод, що утворюються на

території населених пунктів з метою їх очищення від забруднень і подальшого використання або повернення в водойму. Каналізація є необхідним елементом сучасного міського і сільського господарства і частиною системи водопостачання та водовідведення міського господарства. Порушення його роботи може погіршити санітарно-епідеміологічну ситуацію в місцевості [2, с. 11].

Згідно закону «Про місцеве самоврядування в Україні», право комунальної власності – це право територіальної громади володіти, доцільно, економічно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування [3]. Водопровідно-каналізаційне господарство є однією з найважливіших галузей життєзабезпечення населених пунктів, яка забезпечує нормальне функціонування усього господарсько-промислового комплексу, водопостачання населення України та очищення стічних вод, що утворюються в процесі його життєдіяльності. Варто зазначити, що здійснення розподілу майна, яке передавалося державою в «комунальну власність» відповідним радам народних депутатів, регламентувалося постановою Кабінету міністрів України № 311 від 5 листопада 1991 р. «Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною) власністю». У додатку до цієї постанови наведено перелік майна, який було передано у «комунальну власність» областей України та міст Києва і Севастополя. На основі цього до складного механізму управління місцевих рад потрапили і майнові комплекси підприємств водопровідно-каналізаційного господарства, у тому числі міжрайонні водопроводи з магістральними водоводами, що обслуговують декілька населених пунктів області (крім водопроводів промислових підприємств), пов'язані з ними ремонтно-будівельні, автотранспортні та інші підприємства.

Сьогодні, значна частина водопровідних та каналізаційних мереж знаходиться в аварійному стані і підлягають заміні та ремонту. Із настанням літнього періоду зростає інтенсивність ремонтних, земляних і очисних робіт, робіт в колодязях, котлованах, траншеях, закритих просторах, що в свою чергу збільшує ймовірність вчинення кримінальних правопорушень. Так, централізованими системами водопостачання забезпечені 443 міста (або 96,5 % від загальної кількості), 497 селищ міського типу (або 56,1 %) та 737 сільських населених пунктів (або 2,6 %). Потужності комунальних та відомчих водопроводів складають понад 14,3 млн. м³ на добу, що забезпечує середньодобове водоспоживання на 1 міського мешканця в обсязі 326 літрів. Близько 30 % загального водоспоживання задовольняється за рахунок підземних джерел. Сьогодні в Україні експлуатується понад 67,4 тис. км водопровідних мереж і водоводів, 25,7 тис. км каналізаційних мереж і колекторів. З них майже 20 % амортизовано, в

аварійному стані знаходиться 4,5 тис. км водопровідних і 1,45 тис. км каналізаційних мереж [4, с. 54–55].

Аналіз криміногенної обстановки засвідчує, що за останні роки кількість кримінальних протиправних діянь у комунальній сфері залишається стабільно високою з тенденцією до щорічного зростання питомої ваги тяжких та особливо тяжких її проявів, а також розмірів заподіяної ними шкоди (у 2015 р. зареєстровано 1,8 тис. кримінальних правопорушень, 2016 р. – 2,2 тис., 2017 р. – 2,0 тис., 2018 р. – 2,5 тис., 2019 р. – 2,1 тис., 2020 р. – 2,4 тис.). Серед внесених відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про кримінальні правопорушення у цій сфері переважають кримінально-протиправні посягання проти власності (75 %), у тому числі вчинені шляхом привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (41 %). У зв'язку з тривалим реформуванням комунальної галузі, що проходить в умовах нестабільності спостерігається зростання кримінальних правопорушень, вчинених особами, які виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції в управліннях, на підприємствах або організаціях (на 23 %). Водночас кількість виявлених у зазначений період організованих груп та злочинних організацій відповідного спрямування зменшилася на 33 %, а закінчених провадженням кримінальних правопорушень – на 27 % [5].

Треба підкреслити, що сучасний стан водопровідно-каналізаційного господарства України характеризується дефіцитом фінансових ресурсів, необхідних для належної експлуатації та обслуговування систем водопостачання та водовідведення, незадовільним технічним станом споруд, обладнання, недосконалістю структури управління галузю та нормативно-правової бази для забезпечення її надійного і ефективного функціонування. Сьогодні практично немає постійного джерела фінансування, насамперед коштів на реконструкцію або будівництво систем водопостачання та водовідведення. Усі ці фактори сприяють перш за все вчиненню корупційних правопорушень на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства України, злочинці стали активно пристосовуватися до нової системи функціонування водопровідно-каналізаційного господарства і форм контролю за його діяльністю, розширили можливості незаконного збагачення, використовуючи нові та видозміннені способи розкрадань (розкрадання коштів, товарно-матеріальних цінностей зайняло лідируючі позиції). Характерним для об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства є кваліфіковане приховування злочинцями слідів та ознак кримінально караних діянь (частка латентної (невиявленої) кримінальної протиправності у цій сфері складає 70–80 %) шляхом використання мережі різних господарюючих суб'єктів недержавного сектору, що займаються водоканалізаційним бізнесом, підроблення проектно-кошторисної, реєстраційної та дозвільної документації, ігнорування норм і правил безпеки, неправомірного доступу до інформації в автоматизованих телекомунікаційних мережах, застосування

удосконалених технологій відмивання злочинних доходів, що значно ускладнює запобігання правопорушенням у такій галузі комунальної власності. Водночас сучасні реалії розвитку злочинності свідчать про те, що вона набула принципово нової якості, трансформуючись у корупційні злочинні організації.

Таким чином організація системного запобігання кримінальним правопорушенням на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства має стати одним із пріоритетних завдань державної політики й потребує детального вивчення криміногенної природи цього явища, її витоків та особливостей, сфери корупційної діяльності й суб'єктивного складу, наукового обґрунтування пропозицій щодо вирішення теоретичних і практичних проблем, які виникають у процесі запобігання їй в Україні, ужиття дієвих міжвідомчих заходів і поглиблення співпраці органів державної влади.

Список використаних джерел

1. Антикорупційний менеджмент: підручник. Київ, «Центр учбової літератури», 2021. 776 с.

2. Водопостачання : навч. посіб / В. О. Сашко, Т. М. Терещенко. Київ, 2019. 114 с.

3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Сухорукова Т. Г., Ключко Ю. С. Оцінка стану водопровідно-каналізаційного господарства України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 63. С. 53–59.

5. Аналітичні довідки про основні тенденції розвитку безпекової ситуації в Україні та стан виконання пріоритетних завдань центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром, за 2015–2020 роки. Київ : ДНДІ МВС України, 2015–2020.

Максименко Олена Василівна,

старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ІДЕЇ ДВАДЦЯТИ ПРИНЦИПІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Явище корупції супроводжує суспільство протягом усього його існування. На кожному етапі суспільного розвитку розуміння корупційних дій і покарання за нього були різними. У Середньовіччя корупція розглядалася як порушення Божого закону, яка проявлялася в обмані та спокусі і вважалася гріхом. У період Відродження влучним було твердження Н. Макіавеллі про те, що корупція – це використання

публічних можливостей у приватних інтересах. Він порівнював корупцію із хворобою [1].

У сучасному світі корупція – є складним, соціально-економічним, політичним і морально-етичним явищем, що має негативні наслідки для ключових прав людини, завдає шкоди суспільству, державі, створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку країн. На жаль, це негативне явище присутнє у всіх без винятку країнах світу. Лише нещодавно держави почали об'єднувати зусилля у боротьбі з нею. На світовому рівні Генеральною Асамблеєю ООН у жовтні 2003 року прийнято Конвенцію «Проти корупції», а також інші важливі міжнародно-правові акти як універсального, так і регіонального характеру.

Плідною та активною є діяльність у сфері протидії та запобігання корупції на рівні регіональних організацій. В першу чергу це стосується Ради Європи. Підхід цієї організації до боротьби з корупцією має три взаємопов'язаних аспекти: вироблення загальноєвропейських норм та стандартів, контроль за їх дотриманням, а також надання технічної допомоги державам та регіонам.

Рада Європи розробила кілька міжнародно-правових документів у цій сфері: Кримінальну Конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.), Цивільну Конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.), Двадцять принципів боротьби з корупцією (1997 р.), Модельний кодекс поведінки для державних службовців (2000 р.), Єдині правила протидії корупції при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній (2003 р.) [2].

Світовою спільнотою вироблено правові норм, керівні правила, принципи, які необхідно або ж рекомендовано втілювати в національне антикорупційне законодавство. Кожною країною створено свій антикорупційний державний апарат на основі вимог міжнародних стандартів.

Із проведеного дослідження вважаємо за доцільне виокремити один із найважливіших Міжнародних стандартів у сфері протидії корупції – Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» від 6 листопада 1997 року. В змісті зазначеного документа втілено ідею рівності суспільних відносин, підкреслено загальнолюдські цінності, відкритість, етичну значимість та важливість об'єднання країн світу для протидії корупції.

Проаналізувавши документ про двадцять принципів протидії корупції можемо виділити такі їх правові ідеї:

1. Суспільної освіченості та просування етичної поведінки.
2. Визнання національної та міжнародної кримінальної корупції.
3. Незалежність та автономність осіб, які здійснюють розслідування, судовий розгляд щодо корупційних порушень.
4. Вжиття заходів щодо конфіскації та позбавлення доходів внаслідок корупції.

5. Запобігання тиску на юристів, які займаються випадками корупції.

6. Обмеження імунітету від розслідування, судового переслідування, судового розгляду корупційних порушень до ступеня необхідного у демократичному суспільстві.

7. Забезпечення необхідними засобами та навчанням спеціалізації осіб або органів держави, які відповідальні за боротьбу з корупцією.

8. Гарантування владою фінансового законодавства, можливості зниження податків та інших заходів спрямованих на зниження корупції.

9. Прозорість діяльності публічної адміністрації.

10. Закріплення прав і обов'язків посадових осіб у відповідному кодексі поведінки.

11. Гарантування процедури ревізії державною службою і громадським сектором.

12. Важливість ролі процедури ревізії у запобігання та виявленні корупції на ряду з адміністративними органами.

13. Суспільна відповідальність корумпованої поведінки посадових осіб.

14. Прозорість процедури замовлення, справедливої конкуренції та стримування корупціонерів.

15. Заохочення прийняття кодексів поведінки та правил фінансування політичних партій для стримування корупції під час виборчих компаній.

16. Вільне отримання та передавання інформації ЗМІ з питань корупції, окрім обмежень у демократичному суспільстві.

17. Забезпечення ефективних засобів для захисту прав людей від корупції.

18. Заохочення досліджень явища корупції.

19. Протидія корупції із урахуванням злочинних зв'язків з організованою злочинністю і відмиванням коштів.

20. Розвиток широкого співробітництва у всіх галузях боротьби з корупцією [3].

Отже, розглянувши зміст двадцяти принципів протидії корупції як масштабного явища, яке поширене у всьому світі, нами виокремлено їх основні філософсько-правові ідеї. Вважаємо, що такі потребують утілення у формуванні та удосконаленні антикорупційного законодавства України.

Список використаних джерел

1. Антикорупційна політика в Україні. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/antikorruption/lectures/lecture_1.html.

2. Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_35749.

3. Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_845#Text.

Михайленко Віра Володимирівна,
суддя Вищого антикорупційного суду,
кандидат юридичних наук

ВИКРИВАЧ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОГАЛИНИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ

Інститут викривачів є складовим елементом антикорупційної діяльності в багатьох країнах. В правове поле України викривач введений у 2019 році Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції». Національний нормативний обіг доповнений самим поняттям викривача, визначено їх права та гарантії захисту, регламентовані канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, встановлено окремі аспекти роботи з викривачами та їх повідомленнями тощо. Відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» в актуальній редакції викривач – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання.

Одночасно внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу України – викривачем доповнений перелік учасників кримінального провадження. З кримінально-процесуальної точки зору викривачем є фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, звернулася із заявою або повідомленням про корупційне кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування. Як вбачається із наведених визначень, розуміння викривача у кримінальному провадженні є ширшим, ніж в загальному законі, оскільки не містить обмежень щодо сфери його обізнаності про корупційні факти (трудова, професійна, господарська, громадська, наукова діяльність). З іншого боку, КПК України не поширює статус викривача на особу, яка повідомила про правопорушення, пов'язане з корупцією, в той час як Кримінальний кодекс України в актуальній редакції такі передбачає. Такими відповідно до абзацу другого примітки до статті 45 КК України є декларування недостовірної інформації (ст. 366² КК України) та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366³ КК України).

Застосоване в Законі і відтворене у КПК України формулювання *«за наявності переконання, що інформація є достовірною»* в прив'язці

до викривача викликає логічне запитання щодо наявності такого переконання у заявника, який не являється викривачем. Крім того, оскільки статусу викривача особа набуває з моменту звернення із заявою або повідомленням про корупційне кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування, незрозуміло, в який момент має бути перевірена достовірність представленої інформації – одразу під час внесення відомостей до ЄРДР чи в процесі здійснення досудового розслідування. Отже саме визначення статусу викривача у кримінальному провадженні містить кримінально-процесуальні суперечності.

Відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3, ч. 3 ст. 60 КПК України викривач є різновидом заявника. Національне агентство з питань запобігання корупції надало роз'яснення від 26.10.2020 № 10 «Щодо правового статусу викривача у кримінальному провадженні», в якому намагалося відокремити його від заявника. У роз'ясненні зазначено, що за своїм процесуальним статусом викривач є заявником із ширшим колом процесуальних прав. Крім загальних процесуальних прав заявника, передбачених ст. 60 КПК України, права оскаржити бездіяльність щодо внесення відомостей до ЄРДР (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України), права на отримання копії постанови про закриття кримінального провадження та її оскарження (ч. 6 ст. 284, п. 3 ч. 1 ст. 303 КПК України), викривач має додаткові (спеціальні) права, обумовлені його процесуальним статусом. До них належить:

- право оскаржити бездіяльність слідчого, дізнавача щодо повідомлення уповноваженого органу про початок досудового розслідування за участю викривача;

- право отримувати інформацію про стан досудового розслідування, розпочатого за його заявою чи повідомленням (ч. 3 ст. 60 КПК України);

- право на винагороду викривача і, відповідно, на оскарження судового рішення в частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу (ст. 130¹, п. 9³ ч. 1 ст. 393 КПК України).

Частина 3 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» передбачає, що для захисту прав та представництва своїх інтересів викривач може користуватися всіма видами правової допомоги, передбаченої Законом України «Про безоплатну правову допомогу», або залучити адвоката самостійно. Однак КПК України встановлює можливість представництва викривача лише під час розгляду питання щодо виплати йому винагороди (ч. 6 ст. 130¹ КПК України). В інших питаннях кримінально-процесуальний закон не передбачає права викривача (до речі, так само як і заявника) залучати представника до участі у кримінальному провадженні. Отже, реалізація загальних і спеціальних прав викривача може бути ускладнена відсутністю прямої

вказівки на можливість участі представника викривача та вимог до особи, яка могла би бути таким представником.

Право викривача на оскарження бездіяльності щодо повідомлення НАЗК також не є формально визначеним у КПК України. Воно виникає із загальних правил судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. Якщо відповідні відомості за заявою, повідомленням викривача внесені до ЄРДР, то відповідно до ч. 9 ст. 214 КПК України протягом 24 годин з цього моменту слідчий, дізнавач у письмовій формі повідомляє Національне агентство з питань запобігання корупції про початок досудового розслідування за участю викривача. Копія зазначеного повідомлення надається викривачу. Якщо ж особі не вручена така копія, це може свідчити про те, що відповідний уповноважений суб'єкт не вважає її викривачем. Окремого процесуального рішення про визнання особи викривачем або про відмову у визнанні викривачем закон не вимагає. В свою чергу, особа, яка повідомила про вчинення кримінального корупційного правопорушення, вважаючи себе викривачем, має право оскаржити бездіяльність щодо повідомлення уповноваженого органу про початок досудового розслідування за участю викривача як бездіяльність у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк (на підставі п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України). І тут питання представництва, про яке йшлося вище, набуває особливої актуальності.

Говорячи про право викривача отримувати інформацію про стан досудового розслідування, розпочатого за його заявою чи повідомленням, звертає на себе увагу процесуальна прогалина щодо кореспондуючих обов'язків уповноваженого суб'єкта і належної правової процедури такого отримання. Під час досудового розслідування значний масив даних охоплюється поняттям «відомості досудового розслідування», а стаття 222 КПК України артикулює сенситивність таких даних. Отже, в світлі реалізації процесуального статусу викривача потребують нормативної регламентації такі питання:

- перелік, зміст та обсяг інформації про стан досудового розслідування, що надаються викривачу, строки та умови її надання;
- уповноважені суб'єкти, які у кримінальному провадженні мають кореспондуючий обов'язок надати відповідну інформацію;
- можливість та порядок оскарження бездіяльності з надання інформації про стан досудового розслідування,

Також нормативного або доктринального осмислення потребує співвідношення понять *«інформація про стан досудового розслідування, розпочатого за заявою чи повідомленням викривача»* та *«відомості досудового розслідування»*.

Реалізація права на винагороду викривача також може бути проблемною. З одного боку, КПК України передбачає більш-менш

конкретну суму, на яку може розраховувати особа, – 10 відсотків від грошового розміру предмета корупційного злочину або від завданого державі збитку, але не більше трьох тисяч мінімальних заробітних плат, встановлених на час вчинення злочину. З іншого боку, ця виплата не є безумовною і залежить від персональності та важливості інформації, наданої викривачем. Така інформація повинна походити від його особистої обізнаності, у тому числі інформація, отримана від третіх осіб, не міститися в публічних звітах, результатах перевірок, матеріалах, дослідженнях, інформаційних повідомленнях тощо органів чи засобів масової інформації, крім випадку, якщо викривач є джерелом такої інформації, а також не бути відомою правоохоронному органу з інших джерел. Крім того, ця інформація повинна містити фактичні дані, що можуть бути перевірені, і сприяти доказуванню хоча б однієї з обставин вчинення корупційного злочину, передбачених пунктами 1–3, 6 і 7 ч. 1 ст. 91 КПК України.

Проблематичним в практичній реалізації статусу викривача у кримінальному провадженні є відсутність в нього жодних процесуальних обов'язків. Наявна абсолютна прогалина щодо його обов'язкової участі у слідчих (процесуальних) діях після внесення до ЄРДР відомостей за його заявою чи повідомленням. КПК України не лише не встановлює для викривача добровільності чи обов'язковості участі у процесуальних діях, а залишає за межами правового регулювання саму можливість його залучення до них. Так, стаття 53-3 Закону України «Про запобігання корупції» закріплює за викривачем право подавати докази на підтвердження своєї заяви; давати *пояснення, свідчення* або відмовитися їх давати. Однак кримінальний процесуальний закон не оперує поняттям «свідчення», в той час як «пояснення» за загальним правилом ч. 8 ст. 95 КПК України не є джерелом доказів. Кримінально-процесуальні норми не враховують викривача як суб'єкта, що може бути допитаний під час досудового розслідування і надати показання (або відмовитися від них).

Отже, закріплюючи більш-менш зрозумілі правові конструкції щодо первісного набуття статусу викривача та кінцевого врахування його матеріальних інтересів, законодавцем не врегульовані практичні питання його участі між початком досудового розслідування та вирішенням судом питання про грошову винагороду. Це є небезпечним з процесуальної точки зору, адже за таких умов виконання завдання застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження об'єктивно є недосяжним. Крім того, викривач – це суб'єкт, матеріально-зацікавлений в результаті кримінального провадження. Невизначеність прав і обов'язків може породжувати використання цього процесуального статусу недобросовісними особами з цілями, відмінними від тих, що ідейно закладені в інститут викривачів у кримінальному провадженні.

Мірошник Микита Миколайович,
науковий співробітник наукового відділу
супроводження виховання доброчесності
та впровадження передового досвіду
у сфері запобігання корупції Наукового
центру проблем виховання доброчесності
та запобігання корупції у секторі безпеки
та оборони Національного університету
оборони України імені Івана Черняховського

ЗАЛЕЖНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ЗАХОДІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Боротьба з корупцією триває на усіх етапах військового керівництва, по де куди успішно по де куди ні. Основною проблематикою не втішних результатів боротьби з корупцією є погане виконання організаційно – управлінських заходів запобігання та протидії корупції в Збройних Силах України керівниками усіх ступенів військового керівництва в країні. Під проблемою організаційно – управлінських заходів слід розуміти: можливість посадовими особами приймати рішення на свій розсуд; зловживати своїми службовим становищем; незнання чинного антикорупційного законодавства; не виконання рекомендацій від підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції та Національного агентства з питань запобігання корупції; приймання хибних кадрових рішень (знайомих, друзів, родичів, які не мають відповідного стажу, розумових здібностей, тощо); належного контролю дотримання вимог антикорупційного законодавства та доброчесної поведінки за підлеглим особовим складом.

Думка зазначена вище витікає в судження, що під час розробки плану, як наприклад поліпшити ситуації в сфері запобігання та виявлення корупції, а саме впровадження системи організаційно – управлінських заходів, відповідальні виконавці, як на все державному рівні та і під час застосування Збройних Сил України, не беруть до уваги практичні аспекти різновидів роботи та в тих частинах де є велика ймовірність корупційних ризиків (загальні):

- 1) нормативно-правові (відсутність, суперечність або нечітка регламентація у законодавстві положень щодо виконання органом влади функцій та завдань);
- 2) організаційні (не визначення або нечітке визначення процедур органом влади функцій та завдання);
- 3) кадрові;
- 4) фінансово-господарські;
- 5) адміністративні;
- 6) контрольно-наглядові.

Та «спеціальні» (найбільш розповсюджені) корупційні ризики в Збройних Силах України:

- 1) система внутрішнього контролю;
- 2) управління персоналом;

- 3) проведення публічних та оборонних закупівель;
- 4) військова освіта, наукова і науково-технічна діяльність у воєнній сфері;
- 5) будівництво об'єктів житлового фонду, загальновійськового та спеціального призначення;
- 6) технічне та тилове забезпечення, розпорядження паливно-мастильними матеріалами;
- 7) медичне забезпечення, система охорони здоров'я військовослужбовців;
- 8) розпорядження землями оборони та нерухомим військовим і державним майном;
- 9) управління майном та активами, закріпленими за державними підприємствами;
- 10) контроль продукції оборонного призначення.

В системі Збройних Сил України запроваджена система організаційно – управлінських заходів, яка відображена в наказі Міністерства оборони України від 27.04.2018 № 190 «Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства оборони України на 2018–2020 роки» [2], на сьогоднішній день вже затверджена нова Антикорупційна програма на 2021–2024 рік наказом Міністерства оборони України від 31.08.2021 № 264 «Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства оборони України на 2021–2024 роки» [1]. Цей нормативно – правовий акт на самперед є «методичкою» для успішної роботи в сфері запобігання та виявлення корупції під час застосування Збройних Сил України. Завдання Антикорупційної програми Міністерства оборони України сконцентровані на реалізації заходів щодо:

- 1) удосконалення системи запобіжних заходів;
- 2) профілактичної роботи;
- 3) удосконалення кадрового менеджменту;
- 4) послаблення впливу корупції в зоні проведення Операції об'єднаних сил;
- 5) зменшення незаконних фінансових витрат у сфері закупівель, реалізації бюджетних програм;
- 6) забезпечення незворотності покарання, переконання особового складу в нетерпимості до корупції; формування максимальної підтримки з боку суспільства, забезпечення відкритості та прозорості, участі громадянськості в заходах щодо запобігання корупції.

Проаналізувавши Антикорупційну програму Міністерства оборони України 2021–2024 роки [1], можливо зробити висновок, що організаційно – управлінські заходи позитивно по впливають на життєдіяльність ЗСУ. Так до Антикорупційну програму Міністерства оборони України 2021–2024 роки додали такі організаційно-управлінські заходи, які не були відображені в Антикорупційній програмі Міністерства оборони України 2018–2020 роки [2]:

- медичне забезпечення, система охорони здоров'я військовослужбовців;

– розпорядження землями оборони та нерухомим військовим і державним майном;

– управління майном та активами, закріпленими за державними підприємствами;

– контроль продукції оборонного призначення.

Відповідно, діяльність щодо організаційно – управлінських заходів в Збройних Силах України розвивається та рухається в правильному напрямку, з кожним роком встановлюється та вивчаються нові корупційні ризики в різних сферах Збройних Силах України, та впроваджуються заходи щодо мінімізації ризиків.

Список використаних джерел

1. Антикорупційна програма на 2021 – 2024 рік затверджена наказом Міністерства оборони України від 31.08.2021 № 264 «Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства оборони України на 2021–2024 роки». Режим доступу: https://www.mil.gov.ua/content/corruption/akp_2021.

2. Антикорупційна програма на 2018 – 2021 рік затверджена наказом Міністерства оборони України від 27.04.2018 № 190 «Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства оборони України на 2018 – 2020 роки» Режим доступу: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/190_nm_2018.pdf.

Мозоль Вікторія Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції ННІ № 3 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗАХОДИ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ В ОРГАНАХ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Виникнення конфлікту інтересів є одним із суттєвих корупційних ризиків, який визначається як суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень [Ст.1; 1].

Одним із способів управління, профілактики та мінімізації корупційних ризиків є запобігання та врегулювання конфлікту інтересів – ситуації, при якій особиста зацікавленість (пряма або непряма) працівника органу системи МВС впливає або може вплинути на об'єктивне виконання ним посадових обов'язків і при якій виникає або може виникнути протиріччя між особистою зацікавленістю працівника і законними інтересами громадян, організацій, суспільства, що в підсумку може призвести до заподіяння шкоди інтересам держави.

Уповноважені особи (підрозділи) вживають заходи з виявлення, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів шляхом виконання завдань і функцій, передбачених їх посадовими інструкціями або положеннями про них, розробленими відповідно до Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, а також виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою МВС та антикорупційною програмою органу системи МВС [2].

В разі виявлення конфлікту інтересів та з метою його врегулювання уповноважена особа (підрозділ):

1) невідкладно інформує керівника органу системи МВС про виявлені випадки потенційного/реального конфлікту інтересів з наданням відповідних рекомендацій щодо його врегулювання;

2) рекомендує керівнику органу системи МВС зовнішні шляхи врегулювання конфлікту інтересів відповідно до статті 29 Закону України «Про запобігання корупції» за кожним повідомленням про потенційний/реальний конфлікт інтересів.

У разі встановлення ознак адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 172-7 КУпАП уповноважена особа (підрозділ) невідкладно інформує про виявлений випадок орган, уповноважений на складання протоколу про адміністративне правопорушення, згідно із статтею 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення [3].

У разі встановлення ознак кримінальних правопорушень, передбачених статтями 364 або 368 КК України, уповноважена особа (підрозділ) невідкладно інформує про виявлений випадок орган досудового розслідування згідно із статтями 38, 216 КПК України [4; 5].

Стаття 29 Закону України «Про запобігання корупції» передбачає вичерпний перелік можливих заходів зовнішнього врегулювання конфлікту інтересів, які можуть бути обрані керівником:

– усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів;

– застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, вчиненням нею певних дій чи прийняття рішень;

– обмеження доступу особи до певної інформації;

– перегляду обсягу службових повноважень особи;

– переведення особи на іншу посаду;

– звільнення особи.

Зовнішній контроль здійснюється в таких формах:

– перевірка працівником, визначеним керівником підрозділу системи МВС, стану та результатів виконання завдання, вчинення ним дій, змісту рішень чи проектів рішень, пов'язаних із предметом конфлікту інтересів;

– виконання працівником органу системи МВС завдання, вчинення ним дій, розгляд справ, підготовка та прийняття ним рішень у присутності визначеного керівником органу працівника;

– участь уповноваженої особи Національного агентства з питань запобігання корупції в роботі колегіального органу в статусі спостерігача без права голосу.

У рішенні про здійснення зовнішнього контролю визначаються форма контролю, уповноважений на проведення контролю працівник, а також обов'язки особи у зв'язку із застосуванням зовнішнього контролю за виконанням нею відповідного завдання, вчиненням нею дій чи прийняття рішень.

Працівники органу системи МВС, у яких наявний реальний чи потенційний конфлікт інтересів, можуть самостійно вжити заходів щодо його врегулювання шляхом позбавлення відповідного приватного інтересу з наданням підтверджуючих на це документів безпосередньому керівнику або керівнику підрозділу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади такого працівника. При цьому, позбавлення приватного інтересу має виключати будь-яку можливість його приховування.

Крім того, існують інші шляхи врегулювання конфлікту інтересів особисто працівником шляхом:

- усунення обставин виникнення конфлікту інтересів;
- письмового повідомлення безпосереднього керівника про виникнення конфлікту інтересів;
- відмови від участі у прийнятті рішення колегіальним органом (комітетом, комісією, колегією, радою), якщо така неучасть не впливає на повноваження цього органу.

Керівник, у випадку отримання інформації про наявність у підлеглому конфлікту інтересів, діє шляхом:

- проведення службового розслідування;
- прийняття рішення щодо особистого виконання керівником службового завдання;
- доручення виконання відповідного службового завдання іншій посадовій особі;
- заборони підлеглому брати участь у засіданні колегіального органу, на якому розглядаються питання, пов'язані зі змістом конфлікту інтересів;
- забезпечення контролю прийняття рішень службовцем під час засідання колегіального органу, у разі якщо його неучасть у прийнятті рішень призведе до втрати повноважень цим органом.

Закон «Про запобігання корупції» (далі – Закон) зобов'язує вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів.

З моменту, коли особи, дізналися чи повинні були дізнатися про наявність у них реального чи потенційного конфлікту інтересів, вони зобов'язані повідомити не пізніше наступного робочого дня безпосереднього керівника, а якщо особа перебуває на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі – Національне агентство чи інший визначений

законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень, у якому виник конфлікт інтересів, відповідно.

Хоча Закон прямо не вказує форму такого повідомлення, рекомендується робити повідомлення про реальний/потенційний конфлікт інтересів у письмовій формі, адже, по-перше, це є документальним підтвердженням того, що особа дійсно повідомила про наявність конфлікту інтересів, а по-друге, це дає можливість керівнику детально проаналізувати ситуацію із тим, щоб визначитись з оптимальним способом врегулювання конфлікту інтересів.

До повідомлення Національного агентства про реальний/потенційний конфлікт інтересів рекомендується додавати засвідчені копії документів, які визначають службові (представницькі) повноваження, підтверджують приватний інтерес тощо. Крім того, до повідомлень рекомендується додавати результати самостійного тесту на наявність (відсутність) конфлікту інтересів.

Безпосередній керівник особи або керівник органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади, відповідно до частини третьої статті 28 Закону протягом двох робочих днів після отримання такого повідомлення приймає рішення щодо врегулювання конфлікту інтересів, про що повідомляє відповідну особу.

Національне агентство у випадку одержання повідомлення про наявність реального, потенційного конфлікту інтересів у особи, що перебуває на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, упродовж семи робочих днів роз'яснює такій особі порядок дій щодо врегулювання конфлікту інтересів.

Таким чином, діяльність працівників МВС та їх дії у разі виникнення конфлікту інтересів чітко регламентовані Законом "Про запобігання корупції", основним є правило не вчиняти будь-яких дій в умовах реального конфлікту інтересів. Це правило поширюється на всіх представників державних органів та працівників МВС зокрема. Крім того, письмове повідомлення безпосереднього керівника про наявність реального/потенційного конфлікту інтересів є документальним підтвердженням того, що особа дійсно повідомила про наявність конфлікту інтересів, що дасть можливість керівнику детально проаналізувати ситуацію та визначитись з оптимальним способом врегулювання конфлікту інтересів.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 27.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

2. Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції: наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 17.03.2020 р. № 102/20 (зареєстр. в Міністерстві юстиції України 21.04.2020 р. за № 361/34644. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0361-20#Text>.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 27.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 29.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

5. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 14.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Науменко Сергій Геннадійович,

доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, доктор філософії
в галузі «Право»

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

2014–2016 рр. країну у прямому сенсі цього значення охопили драматичні події у фінансовому секторі, які отримали назву «очищення банківської системи» або «банкопад». У середині 2014 року Голова Національного банку України (далі – НБУ) оголосила так зване «очищення» банківської системи. Пізніше, підбиваючи підсумки очищення, під час виступу у Верховній Раді 05 лютого 2016 року вона заявила: «Банківська система була не просто хворою, банки працювали поза законом» [1].

На 01 січня 2014 року в країні існувало 180 банківських установ. Станом на 01 листопада 2021 року до Державного реєстру банків було внесено 71 платоспроможних банків [2].

Унаслідок виведення банків з ринку потенційні втрати клієнтів (вкладників і кредиторів банків) становили понад 300 млрд грн, у тому числі: 270 млрд грн – юридичних осіб; 32 млрд грн – фізичних осіб по вкладах, не гарантованих державою. Що спровокувало суттєву недовіру до надійності банківського сектору з боку вкладників. Зазначена ситуація обумовила необхідність забезпечення функціонування надійної системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні.

Відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» спеціальним суб'єктом, який відповідає за зазначений напрям діяльності, є Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО), який безпосередньо здійснював виведення неплатоспроможних банків з ринку. Активне виведення банків з ринку призвело до різкого

зростання фінансового навантаження на ФГВФО: за 2014–2016 рр. вкладникам банків-банкрутів було сплачено 81 млрд грн.

Нестабільність фінансової системи, масове виведення банків з ринку, широкі повноваження Фонду щодо управління, ліквідації, реалізації майна та затвердження плану врегулювання щодо неплатоспроможного банку створює високий рівень корупційних ризиків у діяльності ФГВФО. Про наявність порушень у діяльності Фонду свідчить кількість кримінальних проваджень та судових позовів проти службових осіб ФГВФО та Фонду як установи в цілому.

Робота із запобігання корупції у ФГВФО ведеться відповідно до державної антикорупційної політики. На виконання вимог Закону України «Про запобігання корупції» наказом Директора-розпорядника Фонду гарантування вкладів фізичних осіб була затверджена «Антикорупційна програма Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» [3]. Дана програма проголошує, що його працівники, посадові особи і керівник у своїй внутрішній діяльності, а також у правовідносинах із діловими партнерами, органами державної влади, органами місцевого самоврядування керуються принципом «нульової толерантності» до будь-яких проявів корупції і вживатимуть всіх передбачених законодавством заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції і пов'язаним з нею діям.

Вбачається, що діяльність Фонду потребує більшої прозорості та підзвітності. Реалізації цього може сприяти парламентський контроль і залучення Ради НБ України до зовнішнього аудиту, адже механізм визначення незалежного аудитора адміністративною радою Фонду, що існує сьогодні, створює певні корупційні ризики. Реалізація антикорупційних заходів обумовлює необхідність запровадження певних обмежень для осіб, що претендують на місце у складі адміністративної ради Фонду, зокрема, їх зазначення у Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Список використаних джерел

1. Веб-портал Верховної Ради України. Стенограма пленарного засідання 05 лютого 2016 року. URL : https://www.rada.gov.ua/news/Plenarni_zasidannya/124828.html.

2. Офіційний сайт Національного банку України. URL : <https://bank.gov.ua/ua>.

3. Антикорупційна програма Фонду гарантування вкладів фізичних осіб : Наказ Директора-розпорядника Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 03 квіт. 2017 р. № 200. URL : <https://fg.gov.ua/storage/files/antikorupcijna-programa-fondu.pdf>.

Неганов Віктор Вадимович,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПЕРШИХ РОКІВ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ Й ПОЛЬЩІ (НА ПРИКЛАДІ НАБУ ТА СВА)

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. НАБУ утворюється Президентом України. Відповідно до ст. 16 цього Закону до обов'язків НАБУ, зокрема, входить: здійснення оперативно-розшукової діяльності; досудове розслідування; розшук та арешту коштів та іншого майна, яке може бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації; співпраця на умовах конфіденційності з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення; інформування суспільства про результати його роботи; міжнародне співробітництво [1]. Пункт 5 статті 216 КПК України визначає підслідність у кримінальних правопорушеннях, які розслідуються детективами НАБУ.

На нашу думку, головною вадою Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» є його невідповідність ст. 106 Конституції України в частині утворення НАБУ. Призначення та звільнення з посади директора НАБУ на підставі рішення конкурсної комісії не віднесено до повноважень Президента України, відповідно до приписів ст. 106 Конституція України [2]. Однак ст. 6, 7 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», всупереч ст. 106 Конституції такі повноваження Президенту були надані. Попри це, у 2015 році Указами Президента України було створено НАБУ та призначено А.Ситника його директором.

Таким чином, з початком діяльності НАБУ, який відбувся, на нашу думку, з порушенням положень Конституції України, виникли обґрунтовані сумніви щодо подальшої інституційної незалежності цього органу від інших органів державної влади, зокрема Президента України. Разом з тим, незалежність та автономність, свобода від неправомірного впливу на антикорупційні органи є принципами, що визначені Резолюцією (97)24 [3]. Згодом сумніви української громадськості щодо незалежності НАБУ від Президента України отримали підтвердження, коли Радіо Свобода повідомило про факт нічної неформальної зустрічі директора НАБУ Ситника з Президентом Порошенком у приватній резиденції останнього [4]. Окрім цього,

журналіст Володимир Бойко у своїй публікації на підставі документів з реєстру прав на нерухоме майно навів дані про те, що у 2010 році начальник відділу прокуратури А.Ситник отримав від місцевого благодійного фонду двокімнатну квартиру у передмісті Києва як подарунок. За даними журналіста, кошти на придбання цієї квартири до благодійного фонду надійшли від компанії однієї з підозрюваних осіб у кримінальній справі, яку на той момент розслідував місцевий орган прокуратури на чолі із Ситником [5].

За статданими ГПУ за 2018 рік, лише у 9 кримінальних провадженнях (7%) із 132 розслідуваних НАБУ обвинувальні акти щодо підозрюваних осіб направлено до суду за категорією корупційних злочинів передбачених ст. 368–369 ККУ. Більше ніж половина, а саме 56 кримінальних проваджень цієї категорії злочинів було закрито постановами детективів НАБУ за п. 1,2 ч. 1 ст. 284 КПК [6]. При чисельності співробітників НАБУ в 700 осіб за 6 місяців 2018 року НАБУ направило до суду обвинувальні акти щодо лише 2 осіб, які обіймають посади державної служби категорії «А» [7].

Зазначені показники результативності НАБУ та САП відповідно рейтингу СРІ не відповідають реальному рівню корупції в Україні й можуть свідчити про неякісний рівень виконання завдань кримінального провадження під час досудового розслідування детективами НАБУ.

У 2006 році Сейм (Польський парламент) ухвалив Закон «Про Центральне Антикорупційне Бюро», який передбачав створення незалежного спеціалізованого антикорупційного органу – Центрального Антикорупційного Бюро (СВА). Положеннями ст. 2 цього Закону до завдань СВА віднесено, зокрема:

- розпізнавання, попередження та розкриття кримінальних правопорушень корупційної направленості;
- розкриття та недопущення недотримання положень законодавства щодо обмежень ведення підприємницької діяльності особами, які виконують функції держави;
- розкриття випадків недотримання визначених законодавством процедур прийняття та виконання рішень у сфері: приватизації та комерціалізації, фінансового забезпечення, укладання державних контрактів;
- перевірка точності та правдивості декларацій про майновий стан або декларацій про здійснення підприємницької діяльності особами, які виконують функції держави [8].

Як і у випадку створення НАБУ в Україні, під час створення СВА у громадськості, юристів та політиків виникли обґрунтовані сумніви щодо відповідності положень Закону «Про Центральне Антикорупційне Бюро» положенням Конституції Польщі. Але у випадку з СВА ці питання стосувалися не порядку призначення керівника органу, а юридичного визначення поняття корупції та принципів збору персональних даних під час здійснення контрольної

діяльності. У 2009 році Конституційний суд Польщі визнав неконституційним відповідні положення Закону, що не відповідають Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9].

У 2016 році із 62 розслідуваних СВА кримінальних справ у 32 (52 %) матеріали з обвинувальними висновками були передані до суду [10, с. 18], що свідчить про більш ефективну роботу цього органу у порівнянні з відповідним показником НАБУ (7 %). Водночас мали місце критичні публікації щодо окремих фактів бездіяльності керівників СВА за останні роки. Зокрема, офіцер польської військової контррозвідки Ярослав Пецонка звинуватив колишнього главу СВА Маріуша Камінського у відсутності реакції на його особисті повідомлення про факти впливу агента російської розвідки на керівника відділу СВА у Гданську.

Отже, на прикладі діяльності НАБУ та СВА доходимо висновку про важливість незалежності від зовнішнього політичного, будь-якого іншого впливу, ефективного використання на практиці відповідних повноважень, наданих національним законодавством спеціалізованим антикорупційним органам, та наявність ефективної співпраці між цими органами.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про Національне антикорупційне бюро України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>
2. Конституція України.
3. Резолюція (97)24 КМ Ради Європи Про 20 принципів боротьби з корупцією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_845
4. «Схеми» зафільмували нічну зустріч Ситника вдома у президента Порошенка. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-schemes/29359771.html>
5. Квартирне питання Артема Ситника. В.Бойко. URL: <https://ord-ua.com/2018/04/13/kvartirne-pitannya-artema-sitnika/>
6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2018 року. ОГП. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&c=fo
7. Звіт 1 півріччя 2018 року. НАБУ. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_10.08.2018_sayt.pdf
8. «On the Central Anti-corruption Bureau» Act 2006 (Pol). URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20061040708>
9. Рішення Конституційного Суду Польщі Ref. K 54/07 (June 23, 2009).
10. Map of corruption. CBA. URL: <https://cba.gov.pl/ftp/pdf/Mapa%20korupcji%202016.pdf>

Недашківська Ольга Анатоліївна,
старший судовий експерт сектору
товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності
Житомирського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України;

Юхимов Руслан Іванович,
старший оперуповноважений відділу
протидії корупційним правопорушенням
управління протидії корупції Департаменту
внутрішньої безпеки Національної поліції
України

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ DIGITAL СУСПІЛЬСТВА

На сучасному етапі розвитку держави та суспільства загалом в умовах так званої перехідної економіки, який відбувається в умовах тотальної діджиталізації та перманентного процесу реформування, що має на меті створення повноцінної правової держави в Україні, важливим складником такого процесу є удосконалення законодавства в галузі протидії корупції та забезпечення його реалізації на практиці.

У широкому розумінні корупція (від лат. corrumpere «розтлівати», лат. corruptio «підкуп, продажність; псування, розкладання; розтління») – термін, що зазвичай застосовується до посадовця, який використовує свої владні повноваження і довірені йому права, а також пов'язані з цим офіційним статусом авторитет, можливості, зв'язки з метою особистої вигоди, що суперечить законодавству та моральним настановам [1].

Законодавство визначає корупцію як використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [2].

Значним кроком у галузі стало прийняття Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року, який модернізував та уніфікував застарілі норми до вимог сучасності, врахувавши досвід іноземних країн в частині створення спеціалізованих органів, основним завданням яких є протидія корупції та подальшої інституалізації механізму протидії корупційним діям [2].

Надзвичайно актуальним є врахування специфіки корупційних проявів, як характерної ознаки трансформаційних процесів в усіх сферах суспільного життя, а особливо в умовах переформатування суспільних і державних процесів шляхом цифрової трансформації та подальшого розвитку діджиталізованого суспільства.

Діджиталізація (від англ. digitalisation – оцифрування, приведення до цифрової форми) – це соціально-економічне явище, глибока трансформація різних галузей суспільної діяльності та суспільства в цілому, яка передбачає використання цифрових технологій для оптимізації робочих процесів, з метою підвищення продуктивності праці та поліпшення якості виготовленої продукції або наданих послуг, є ключовим фактором змін у сфері праці та виробництва [3].

Як показує світовий досвід, у сфері боротьби з корупцією найбільш значущим фактором, що обумовлює ефективність такої боротьби, є саме формування антикорупційної ментальної свідомості громадянина. Враховуючи сучасний ступінь розвитку науково-технічного прогресу, інформатизації суспільства та кожного окремого індивідуума, саме створення стійкого механізму, спрямованого на формування позитивного іміджу державних інституцій у свідомості громадян, забезпечення якого можливе шляхом підвищення законодавчої та цифрової обізнаності населення на державному рівні через реалізацію відповідних програм міністерства цифрової трансформації [4].

Отже, з метою позитивних антикорупційних зрушень у державі необхідно забезпечити реалізацію чинних нормативно-правових актів у галузі, створити чіткий механізм такої реалізації з відповідним сучасним набором гнучких покарань та заохочень, а також забезпечити формування антикорупційного профілю свідомості громадянина через використання digital можливостей сучасних освітніх програм, створення гнучкої системи надання різноманітних цифрових послуг з метою мінімізації впливу відповідного державного службовця на такий процес.

Список використаних джерел

1. Головін Б. М., Автухов К. А., Валуйська М. Ю., Лукашевич С. Ю. Правові основи запобігання та боротьби з корупцією : навч. посіб. Харків : Право, 2018. 288 с.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 24.11.2021).
3. Шваб К. Четвертая промышленная революция : книга. Киев: Форс, 2019. 208 с.
4. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова КМУ від 18.09.2019 р. № 856. Дата оновлення: 13.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.11.2021).

Новик Віталій Алікович,
начальник структурного підрозділу
Управління оперативного забезпечення
розслідування кримінальних
правопорушень, вчинених службовими
особами, Головного оперативного
управління Державного бюро розслідувань

ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Необхідність вивчення детермінації корупційних правопорушень у сфері охорони лісового господарства обумовлена колосальними збитками, що завдаються цій галузі. Саме тому виявлення причинного комплексу корупційних правопорушень сприяє розробці та застосуванні заходів, а також змісті запобіжної діяльності. Така діяльність реалізується в межах правоохоронної функції держави спеціально уповноваженими органами, а саме Державним бюро розслідування. Необхідно звернути увагу на те, що діяльність означеного суб'єкта запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, у першу чергу, спрямовано на виявлення та усунення їх причин і умов [1]. Відповідно до ст. 6. Закону України [2]: Державне бюро розслідувань відповідно до покладених на нього завдань та у межах своєї компетенції бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України; здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів до їх усунення.

Але не зважаючи на створення системи органів та застосованих заходів, корупційні правопорушення, як явище, не зменшується у своїх масштабах, і, на жаль, відбувається її проникнення у всі сфери життя. За даними Державного бюро розслідувань у 2020 році слідчими ДБР знешкоджено 15 злочинних спільнот, до складу яких входили 63 учасники. Викрито 9 злочинних угруповань із корупційними зв'язками. Членами угруповань вчинялись незаконні порубки лісу та збут лісопродукції, шахрайства, вимагання неправомірної вигоди. А вже за 9 місяців 2021 року слідчими ДБР здійснювалося розслідування у 367 кримінальних провадженнях, у тому числі зареєстрованих за матеріалами інших правоохоронних органів, в межах яких повідомлено про підозру 168 особам, направлено до суду 67 актів стосовно 134 осіб. Розмір встановлених збитків за матеріалами кримінальних проваджень становить понад 163 млн грн., з них 90 млн – через незаконну порубку лісу.

Особливо небезпечним те, що до вчинення кримінальних правопорушень у сфері використання лісових ресурсів причетні працівники державної лісової охорони, на які покладається здійснення державного контролю за додержанням лісового законодавства та забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, захист від шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу.

У 2020 році було повідомлено про підозру 155 працівникам Державної лісової охорони та направлено до суду обвинувальних актів щодо 70 працівників Державної лісової охорони, а начальнику Запорізького обласного управління лісового та мисливського господарства було вчинено 70 тис. гр. вимагання неправомірної вигоди.

Вчинення корупційних правопорушень у сфері охорони лісового господарства зростається з іншими кримінальними правопорушеннями у галузі господарської діяльності та організованою злочинністю. У зв'язку з цим причини та умови корупційної злочинності повинні досліджуватися не тільки і не стільки як правове, скільки як кримінологічне та соціально-правове явище, що охоплює сукупність суспільно небезпечних діянь, як криміналізованих, так і по різних причинам не криміналізованих, але визнаними такими у світовій практиці.

Сучасна економічна ситуація в Україні характеризується нерівномірним розвитком галузей господарства, помилками у стратегії й тактиці економічних реформ, нераціональний розподіл бюджетних асигнувань, незайнятість населення, ріст майнової диференціації, співвідношення свободи ринку та обсягів державного регулювання, протиріччями між економічними потребами населення і можливостями суспільства в їх задоволенні, безробіттям, інфляцію, поляризацію населення за рівнем доходів, недостатня інтегрованість національної економіки у світову [3]. З огляду на соціальний характер зумовленості корупційної злочинності, безперечно, вирішальним фактором є життєвий рівень населення, забезпеченість відповідними соціально-побутовими благами (житлом, товарами, послугами тощо), рівень доходів населення.

На жаль детермінанти, що сприяють корупційним правопорушенням у охорони лісового фонду, обумовлені тривалою економічною кризою, яка призвела до значної деформації соціально-економічних відносин. Ними виступають як загальні причини та умови корупції, так і ті що притаманні саме діяльності у сфері охорони лісового фонду: відсутність сприятливого режиму діяльності підприємств та підприємців, особливо щодо сплати податків; відсутність прозорості процесів роздержавлення власності, вирішення різних економічних та господарських питань [4]. При цьому, до однієї з іманентно властивих ознак вчинення корупційних правопорушень у

сфері охорони лісового фонду є її корисливий характер, який виявляється у використанні певною особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди [1].

Разом із зазначеним вище, факторами необхідно виділити саме чинники, що обумовлюють вчинення корупційні правопорушення у сфері охорони лісового фонду: низький рівень соціально-економічного розвитку сільських регіонів (високий рівень безробіття серед населення, яке здійснює заготівлю деревини для задоволення життєво необхідних потреб, низькі заробітні плати, низька інвестиційна активність тощо), отримання швидкої вигоди окремими громадянами або організованими групами, що здійснюють заготівлю крупномірних та цінних сортів деревини для переробки або комерційного продажу. Головним споживачем такої деревини є лісопилні об'єкти (пилорами), що діють за межами чинного законодавства. Також необхідно відмітити, що одним з основних чинників, що обумовлює вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду є відсутність комплексної системи відслідкування деревини (цифрове програмне забезпечення на основі технології блокчейн) від країни походження¹. На сьогоднішній день діє пілотний проєкт на державних підприємствах, що підпорядковуються Держлісагентству у Закарпатській області. А застосування такої технології на території всієї країни буде сприяти забезпеченню зниження рівня кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду.

Список використаних джерел

1. Шевченко О.В. Причини та умови корупційної злочинності // О.В. Шевченко Причини та умови корупційної злочинності : «Вісник Вищої ради юстиції», № 3 (7) 2011 http://www.vgu.gov.ua/content/article/visnik07_10.pdf).
2. Закон України Про Державне бюро розслідувань [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>
3. Криминологія: учебник [для вузов] / под ред. проф. В.Д. Малкова. – 27-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Юстицинформ», 2006. –С. 47 (528 с.).
4. Дрьомов С. В. Корупція в Україні : причини поширення та механізми протидії / С. В. Дрьомов, Ю. Г. Кальниш ; за ред. Ю. Г. Кальниш : Корупція в Україні : причини поширення та механізми протидії. – К.: ДП НВЦ «Пріоритети», 2010. – (88 с.).

¹ Відомості про деревину, її походження і переміщення будуть накопичуватися у децентралізованих міжнародних базах даних. Дані допоможуть відслідковувати деревину від країни походження до подальших пересувань на міжнародних ринках.

Овчаренко Леся Валеріанівна,
доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ ЧИННИКІВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Глобалізаційні процеси в сучасній світовій економіці, використання новітніх технологій, цифровізація багатьох напрямків господарської діяльності веде до значного загострення змагальності між корпораціями як на міжнародному, так і національному рівні, що обумовлює важливість забезпечення конкурентних переваг для будь-якого суб'єкта господарювання.

Актуальним питанням сьогодення захисту економічної безпеки України є розбудова розвинутої ринкової економіки, що передбачає активне використання всіх механізмів, і в першу чергу – ринкової конкуренції. З метою підвищення конкурентоспроможності українських компаній, необхідно використовувати інформацію, яка б давала змогу приймати доречні, вчасні та результативні рішення щодо суперників. З цією метою необхідно розбудовувати на постійній основі систему збирання, аналізу та використання інформації про ситуації на ринку – тенденції його розвитку, можливі ризики; у конкурентів – їх переваги та недоліки, слабкі місця, сильні сторони. Таким чином, коли ціллю є отримання конкурентних переваг на ринку, мова йде про необхідність створення підрозділів або служб ділової корпоративної розвідки,

Інформація, джерела її отримання та аналіз набуває великого значення для прийняття важливих рішень, що можуть мати довгостроковий вплив на діяльність суб'єктів господарювання. В законі України «Про інформацію» зазначено, що інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [1].

Цінність отриманої інформації залежить від того, з якого джерела вона була отримана: первинного чи вторинного, достовірного чи недостовірного. Хоча інформація і зберігається на електронних або матеріальних носіях, володіють інформацією, в першу чергу, люди: власники компанії, персонал, клієнти, постачальники тощо. Володіння достовірною інформацією про ситуацію на ринку дає змогу запобігти стратегічних та тактичних помилок в управлінні корпорацією та захистити компанію від негативних наслідків.

За таких обставин, важливим є розуміння поведінкових реакцій людини, її ставлення до подій внутрішнього та зовнішнього середовища, кодування при передачі інформації. Зрозуміло, що найдоцільнішим є використання достовірної інформації, отриманої з

первинних джерел. Але слід враховувати суб'єктивні оцінки та мотиви тих осіб, які володіють даною інформацією та надають її.

В сучасних економічних реаліях України, необхідно брати до уваги той факт, що люди як носії певних знань, є тим ресурсом, який може бути втягнутий в корупційні схеми, пов'язані з отриманням інформації конкурентною стороною.

Чинники, які можуть викликати згоду піти на корупційні правопорушення:

- хибність мотивів;
- фінансові ускладнення;
- тиск або втручання зі сторони керівництва або третьої сторони;
- недостатнє усвідомлення корупційних вчинків та наслідків тощо [2; 7].

Враховуючи вищезазначені чинники, конкуренти можуть здійснити корупційні правопорушення – підкуп працівника підприємства, підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. За ці дії передбачена кримінальна відповідальність (ст. 354 та 368³ Кримінального кодексу України) [3], але іноді очікувані надприбутки можуть штовхати на здійснення правопорушень.

Побудова системи економічної безпеки вимагає постійного відслідковування захисту комерційних секретів, технологій та іншої важливої інформації. З цією метою можуть бути використані інструменти, що створюють особистий інтерес та особисту зацікавленість у працівників суб'єкта господарювання, продумана система мотивації для персоналу компанії, яка б враховувала матеріальні та нематеріальні стимули. Також необхідно брати до уваги необхідність створення захисту від кіберпроникнень, враховуючи наявні технологічні та технічні можливості в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Про інформацію: Закон України від 2.10.1992 № 2657-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 24.11.2021).

2. Посібник з оцінки корупційних ризиків та розробки планів протидії корупції. – Програма розвитку фінансового сектору USAID / Finrep II – Червень 2015, Київ. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/zapobihannya_koruptsiyi/posibn_USAID.pdf (дата звернення: 23.11.2021).

3. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.11.2021).

Опришко Ігор Віталійович,
заступник директора Державного науково-
дослідного інституту МВС України,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: АСПЕКТИ ІНСТРУМЕНТАРІО ТА СТРАТЕГІЇ

В сучасних умовах корупція є проблемою, що несе загрозу для стабільності та безпеки всіх суспільств та держав. Вона негативно впливає на конституційний та суспільний лад країн, загрожує їх національній безпеці, підриває довіру до публічної влади, порушує принципи права, призводить до зростання тіньової економіки та зниження іміджу країн на міжнародній арені тощо. Визнання цього факту, зокрема, відбулося на міждержавному рівні шляхом прийняття Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 31 жовтня 2003 року, яка стала частиною законодавства України після її ратифікації Верховною Радою України 18 жовтня 2006 року [1].

Враховуючи зазначене, Україна має формувати та здійснювати ефективну скоординовану політику протидії корупції, встановлювати й заохочувати ефективні види практики, спрямовані на запобігання корупції.

Одним із інструментів протидії корупції є створення та ефективне функціонування так званого «реєстру корупціонерів». Так, на підставі статті 59 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції» відомості про осіб, яких притягнуто до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної або цивільно-правової відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також про юридичних осіб, до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру у зв'язку з вчиненням корупційного правопорушення, мають вноситися до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення (далі – Реєстр), що формується та ведеться Національним агентством з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) [2].

Відповідно до Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення цей реєстр ведеться з метою: 1) забезпечення єдиного обліку осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, та юридичних осіб, до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру у зв'язку з вчиненням корупційного правопорушення; 2) забезпечення в установленому порядку проведення спеціальної перевірки відомостей стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком; 3) аналізу відомостей про осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, з метою визначення сфер

державної політики та посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, з найбільш корупційними ризиками, а також формування та реалізації державної антикорупційної політики; 4) аналізу відомостей про юридичних осіб, до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру у зв'язку з вчиненням корупційного правопорушення [3].

Виходячи з даних зазначеного Реєстру в певній мірі можна охарактеризувати ситуацію із запобігання корупції в Україні. Зокрема, за десять місяців 2021 року до Реєстру внесено 5660 записів стосовно осіб, яких притягнуто до відповідальності за корупційні правопорушення (1150 кримінальної та 4510 адміністративної відповідальності). Найчастіше до відповідальності за корупційні правопорушення притягали депутатів місцевих рад – 2291. Окрім того, серед інших осіб, дані щодо яких внесено до Реєстру, слід віднести наступні: працівники Національної поліції або поліцейські – 252; державні службовці – 240; посадові особи органів місцевого самоврядування – 200; народні депутати України – 3.

Найбільш розповсюдженими порушеннями за корупційними статтями Кримінального кодексу України за 10 місяців 2021 є такі: прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди – 138; зловживання впливом – 109; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним – 58; підкуп працівника підприємства, установи чи організації – 24; зловживання владою або службовим становищем – 17.

До адміністративної відповідальності за корупційними статтями Кодексу про адміністративні правопорушення більш за все притягалися за несвоєчасне подання декларацій за минулий рік – 4277 та порушення вимог щодо запобігання і врегулювання конфлікту інтересів – 219 [4].

Ефективне запобігання та протидія корупції неможливі без злагодженої роботи всіх державних органів та суспільства, діяльність яких має бути спрямована не лише на викорінення корупції, як явища, а й запобігання умовам, що можуть сприяти її виникненню. Так, однією з умов виникнення корупції в Україні є недосконалість законодавства. Зменшити масштаби цієї проблеми, покликана антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів, обов'язковість проведення якої передбачено статтею 55 Закону України «Про запобігання корупції», оскільки саме цей інструмент є одним із шляхів протидії корупції, що дозволяє викоринити корупційні норми ще на етапі підготовки проектів нормативно-правового актів.

Наразі дуже складно дати оцінку ефективності антикорупційної експертизи, що проводиться в Україні. Насамперед це пов'язано з тим, що згідно українського законодавства на проведення державної антикорупційної експертизи уповноважені три суб'єкти – Комітет з питань антикорупційної політики Верховної ради України (далі – Комітет), Міністерство юстиції України (далі – МІОУ) та НАЗК. Кожен із цих суб'єктів відповідно має свою «зону відповідальності»: Комітет проводить експертизу проектів нормативно-правових актів,

внесених на розгляд Верховної Ради України народними депутатами, МЮУ – усіх інших нормативно-правових актів, за винятком тих, експертизу яких здійснює Комітет, а НАЗК – здійснює за власною ініціативою антикорупційну експертизу нормативно-правових актів, що вносяться на розгляд Верховної Ради або Кабінету Міністрів України. Відповідно, кожен із суб'єктів має власну методологію проведення такої експертизи. Ці методології не конфліктують між собою, проте й не забезпечують єдиного підходу до проведення експертизи як інституту запобігання корупції. Разом із тим, в Україні реалізується передбачений п. 7 ст. 55 Закону «Про запобігання корупції» механізм проведення громадської антикорупційної експертизи.

Така ситуація серед суб'єктів владних повноважень не сприяє створенню та функціонуванню єдиного механізму запобігання корупції на етапі нормопроекткування.

Механізм антикорупційної експертизи в Україні характеризується відсутністю єдиного суб'єкта проведення державної експертизи; розмаїттям методологічного забезпечення процесу здійснення експертної діяльності та значним розривом між рівнем професійної компетентності відповідних суб'єктів/експертів.

Отже, антикорупційна експертиза стане максимально ефективною в Україні, а її застосування досягне своєї мети за умови, якщо буде розроблено стандарт ефективності експертної діяльності у сфері запобігання корупції, який переглядатиметься і вдосконалюватиметься відповідно до потреби ефективно реагувати на наявність вже відомих корупціогенних факторів та появу нових [5, с.10].

Зниження рівня корупції в Україні сприятиме економічному добробуту всіх громадян. Водночас, держава повинна мати стратегічний підхід до запобігання та протидії корупції, аби цей процес став невідворотним.

Створення Антикорупційної стратегії – найбільш розповсюджений інструмент для забезпечення такої координації. Так, Антикорупційні стратегії існують у ряді держав на різних континентах та рівнях достатку: Велика Британія, Сінгапур, В'єтнам, Йорданія, Румунія, Єгипет тощо.

В той же час, уже четвертий рік в Україні відсутній програмний документ для проведення антикорупційних реформ, оскільки дія попередньої Антикорупційної стратегії завершилася у 2017 році, а з вересня 2020 року на розгляді Верховної Ради України перебуває законопроект № 4135 «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки», розроблений НАЗК та поданий до Парламенту Кабінетом Міністрів України.

Не дивлячись на те, що цей законопроект пройшов низку публічних консультацій та отримав від фахівців схвальні відгуки, Верховна Рада України ухвалила його в першому читанні лише в листопаді 2020 року [6], а подальшу підготовку до другого читання в профільному комітеті Парламенту завершено ще в березні поточного року. Втім, дотепер законопроект не винесено на голосування до

сесійної зали Верховної Ради України. Цей факт засвідчує, що в Україні з 2017 року немає стратегічного бачення щодо антикорупційної політики в Україні та відповідної командної роботи органів державної влади з її реалізації.

Зазначений законопроект передбачає як подальшу розбудову спроможності антикорупційних органів та інструментів в Україні, так і реалізацію секторальних заходів для зниження корупції в системі правосуддя, податковій та митній сферах, державному та приватному секторах економіки, будівництві, земельних відносинах та інфраструктурі, секторі оборони, медицині та соціальному захисті. Особливу увагу цей документ приділяє застосуванню цифрових інструментів для запобігання корупції. Затвердження цього документа та подальше його виконання сприятиме не лише виконанню міжнародних зобов'язань України, але й більш ефективному використанню бюджетних коштів та кращому врядуванню. Зазначений програмний документ має забезпечувати скоординованість дій органів державної влади та інших заінтересованих сторін у реалізації антикорупційних заходів.

Таким чином, прийняття нової Антикорупційної стратегії в Україні, яка була б спрямована на всебічну взаємодію всіх державних органів, органів місцевого самоврядування та населення країни у боротьбі з корупцією, є нагальною потребою сьогодення, вирішення якої сприяло б ефективній реалізації антикорупційної політики в державі.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Закон України від 18 жовтня 2006 року № 251-V. Відомості Верховної Ради України від 15.12.2006. № 50. С. 1583. Ст. 496.

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України від 05.12.2014. 2014. № 49. С. 3186. Ст. 2056.

3. Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції 09.02.2018 № 166. Офіційний вісник України від 10.04.2018. 2018. № 28, С. 302. Ст. 1010.

4. З початку року до Реєстру корупціонерів внесено інформацію про 5660 осіб. Поміж порушників – понад 2000 депутатів місцевих рад та три народних депутати URL: <https://nazk.gov.ua/uk/povunu/z-pochatku-roku-do-reyestru-koruptsiонерiv-vneseno-informatsiyu-pro-5660-osib-pomizh-porushnykiv-ponad-2000-deputativ-mistsevyh-rad-ta-try-narodnyh-deputaty> (дата звернення: 22.11.2021)

5. Антикорупційна експертиза: чи є сенс у її проведенні? Юридичний вісник України. 2021. № 44–45 (1372-1373). 05-18 листопада 2021 року. С.10.

6. Про прийняття за основу проекту Закону України про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки: постанова Верховної Ради України від 05 листопада 2020 року № 976-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-20#Text>.

Пащковська Марина Віталіївна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем превентивної
діяльності та запобігання корупції ННІ № 3
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

На сьогоднішній день здійснюється низка заходів у сфері запобігання та протидії корупції, більша частина з яких направлена на запобігання корупції. Основним напрямом у сфері запобігання корупції є виявлення корупційних ризиків, які можуть виникнути в діяльності державних службовців, а також усунення умов та причин їх виникнення.

Антикорупційна організація найбільш відома Індексом сприйняття корупції, яка є Глобальним корупційним барометром у світі Transparency International визначає корупцію як зловживання наданими повноваженнями для отримання приватної вигоди. Стисле визначення поєднує три важливих елементи:

- зловживання повноваженнями;
- повноваження, надані у приватному або публічному секторах;
- зловживання повноваженнями для отримання приватної вигоди (вигоди не лише для себе, й для членів сім'ї, друзів чи інших близьких осіб) [1].

Із поняття корупції випливають **корупційні ризики**, які слід розуміти як ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань.

Корупційні ризики класифікують за різними критеріями, так їх поділяють на інституційні та загальносистемні. *Інституційні корупційні ризики* – фактори, що негативно впливають на поведінку державного службовця, перетворюючи її на корупційну, та усунення яких належить до компетенції адміністративного органу, в якому працює (або який очолює) такий службовець.

Загальносистемні (або зовнішні) корупційні ризики – це ризики, пов'язані із загальними недоліками створення та функціонування публічної адміністрації, аналізуються лише в частині рівня корупції при підготовці, прийнятті та виконанні управлінських рішень [2].

Відіграють важливу роль у діяльності державних службовців такі види корупційних ризиків, які ще відносять до факторів, що створюють (посилиють) корупційні ризики є:

- недоброчесність державних службовців;
- виникнення конфлікту інтересів;
- безконтрольність з боку керівництва;
- наявність дискреційних повноважень [3].

Слід звернути увагу, що перше місце серед корупційних ризиків посідає **недоброчесність поведінки** державних службовців. Оскільки вони завжди приймають рішення у першу чергу на підставі власного досвіду, важливим є психологічне відношення до виконуваної роботи, особисті переконання і персональне соціально-матеріальне становище.

Крім того, під час добору осіб на посаду державних службовців одним із вагомих критеріїв є моральні риси доброчесність (чесність, моральність, добропорядність) [3].

Виникнення конфлікту інтересів, є ще одним з не менш суттєвих корупційних ризиків наявність суперечностей між приватними інтересами особи та її службовими повноваженнями, які можуть вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи не вчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень [3].

За загальним правилом запобігання та врегулювання конфлікту інтересів особи зобов'язані:

1) вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів;

2) повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника, а у випадку перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі – Національне агентство чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів, відповідно;

3) не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів;

4) вжити заходів щодо врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів [4].

Ще одним із факторів, що посилює корупційні ризики є **безконтрольність з боку керівництва**. Внаслідок безконтрольності з боку керівництва можуть виникнути й інші корупційні ризики, такі як конфлікт інтересів, недоброчесність державних службовців. Тому, з метою недопущення (запобігання) виникнення такого корупційного ризику, як безконтрольність з боку керівництва, саме безпосереднім керівництвом контроль має здійснюватись системно, всеохоплююче, об'єктивно, гласно та результативно тощо.

Керівник повинен мати на меті: оптимізацію контролю за виконавською дисципліною підлеглих (наприклад, запровадженням повторного розгляду справи у підрозділі); уникнення відокремлення працівників або їх переходу на повністю автономний спосіб роботи; приділення особливої уваги проявам ознак корупції; проведення періодичних перевірок дотримання процедур щодо прийняття рішень та їх виконання; підвищення кваліфікації та поінформованості підлеглих щодо запобігання корупції [1].

Наявність **дискреційних повноважень** тобто сукупність прав та обов'язків органів влади та їх посадових осіб, що надають їм

можливість на власний розсуд визначати повністю чи частково вид і зміст прийманого управлінського рішення, або можливість вибору на власний розсуд одного з кількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом.

В переліку корупційних ризиків є наявність дискреційних повноважень, оскільки саме наявність можливості діяти на власний розсуд створює умови для вчинення корупційних правопорушень.

Дискреційні повноваження дозволяють органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави) на **власний розсуд**:

- оцінювати юридичний факт (фактичний склад), внаслідок чого можуть виникати, змінюватись або припинятись правовідносини;
- обирати одну із декількох запропонованих у проєкті нормативно-правового акта, форм реагування на даний юридичний факт;
- вибирати міру публічно-правового впливу щодо фізичних та юридичних осіб, його вид, розмір, спосіб реалізації;
- визначати спосіб виконання управлінського рішення, у тому числі передавати виконання прийнятого рішення підлеглим особам, іншим органам державної влади та місцевого самоврядування, встановлювати строки і процедуру виконання [3].

Низка положень міжнародних актів спрямовані на встановлення правил добросесної поведінки державних службовців, зокрема, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [5]. Так, з метою боротьби з корупцією кожна Держава-учасниця заохочує, *inter alia* (з італ. серед іншого), непідкупність, чесність і відповідальність своїх державних посадових осіб згідно з основоположними принципами своєї правової системи. Таким чином, особливе значення виявлення корупційних ризиків (їх причин та умов) в діяльності юридичної особи полягає в тому, що відповідні антикорупційні заходи передбачаються у Антикорупційній програмі.

Негативні ж наслідки впливу корупційних ризиків на різні сфери державного управління беззаперечні, оскільки можуть досягати загрозливих масштабів, у сфері національної безпеки, що підриває встановлення верховенства права, перешкоджає розвитку усього суспільства та стосується інтересів кожного українця зокрема.

Список використаних джерел

1. Виховання добросесності та зниження ризиків корупції: за заг. ред. І. С. Руснака, навч. посіб. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. 252 с. http://bitec.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/nuou_ebook-1.pdf.

2. Управління корупційними ризиками при прийнятті кадрових рішень у сфері управління, що належить до відання МВС. КІІВ 2016. Метод. рек. URL: https://mvs.gov.ua/upload/file/metodichka_kor.

3. Корупційні ризики в діяльності державних службовців: роз'ясн. Міністерства юстиції України від 12 квіт. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0026323-11#Text>

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

Петрина Володимир Нестерович,
доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

КОРУПЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО СПЕЦІАЛЬНІ (ВІЛЬНІ) ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ

В числі головних причин, що роблять практику застосування норм конкурентного права в Україні однією із найменш ефективних у світі, а Україну – державою з невеликою економікою та високим рівнем корупції, є наявність в законодавстві України таких норм, що конфліктують із нормами конкурентного права і на практиці дозволяють з легкістю їх обходити. Такі норми закріплюють за особами, уповноваженими на виконання функцій держави, право надавати окремим суб'єктам господарювання підтримку за рахунок ресурсів держави і, фактично, слугують двом цілям: 1) наданню особам, уповноваженим на виконання функцій держави, можливості створювати конкурентні переваги окремим суб'єктам господарювання, спотворюючи таким чином економічну конкуренцію; 2) наданню особам, уповноваженим на виконання функцій держави, можливості за рахунок створення конкурентних переваг окремим суб'єктам господарювання одержувати від цих суб'єктів господарювання неправомірну вигоду. До таких норм, зокрема, відносяться норми, що передбачають підтримку за рахунок ресурсів держави в спеціальних (вільних) економічних зонах (надалі – «СЕЗ») тільки окремих суб'єктів господарювання, яких визначають особи, уповноважені на виконання функцій держави.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» *«спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб»* [1]. Проаналізувавши законодавство про СЕЗ, ми можемо бачити, що підтримка за рахунок ресурсів держави, передбачена в тих чи інших СЕЗ, не поширюється на усіх суб'єктів господарювання, що знаходяться в цих СЕЗ, а поширюються лише на тих суб'єктів господарювання, яких визначають відповідні особи, уповноважені на виконання функцій держави, у той чи інший спосіб. Тобто на території СЕЗ принцип «закон – один для всіх» українським законодавством про СЕЗ не передбачений і, відповідно, на практиці не діє. Так, наприклад, стаття 6 Закону України «Про спеціальну економічну зону «Славутич»» зазначає: *«1. Суб'єктами СЕЗ “Славутич” є суб'єкти*

підприємницької діяльності, філії, відділення та інші відокремлені підрозділи, які розташовані на території СЕЗ “Славутич” і реалізують на цій території затверджені виконавчим комітетом Славутицької міської ради інвестиційні проекти кошторисною вартістю, еквівалентною не менше 200 тисяч доларів США, на підставі договору (контракту) щодо умов реалізації цього інвестиційного проекту та які зареєстровані органом господарського розвитку і управління СЕЗ “Славутич” як суб’єкти СЕЗ “Славутич”

2. Орган господарського розвитку і управління СЕЗ “Славутич” видає суб’єктам СЕЗ “Славутич” свідоцтво про реєстрацію, що підтверджує право на отримання пільг, визначених цим Законом» [2].

Таким чином, пільгові умови економічної діяльності, запроваджені на територіях тих чи інших СЕЗ, по факту допомагають розвиватися не територіям, відведеним під СЕЗ, як це мало б бути, а тільки тим суб’єктам господарювання, яких в той чи інший спосіб визначили особи, уповноважені на виконання функцій держави. Це означає, що суть СЕЗ в Україні зводиться до того, щоб наділити певних осіб, уповноважених на виконання функцій держави, правом надавати конкурентні переваги за рахунок державних ресурсів одним суб’єктам господарювання перед іншими суб’єктами господарювання, що здійснюють таку саму господарську діяльність.

Такі дії згідно із Законом України «Про державну допомогу суб’єктам господарювання» охоплюється поняттям «державна допомога суб’єктам господарювання». Поняття «державна допомога суб’єктам господарювання» в частині 1 статті 1 даного закону визначається, як «підтримка у будь-якій формі суб’єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що створює або загрожує створенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності» [3]. Дії осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з надання за рахунок державних ресурсів підтримки окремим суб’єктам господарювання згідно зі статтею 15 Закону України «Про захист економічної конкуренції» мають кваліфікуватися як «антиконкурентні дії органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю» в такій формі, як «надання окремим суб’єктам господарювання або групам суб’єктів господарювання пільг чи інших переваг, які ставлять їх у привілейоване становище стосовно конкурентів, що призводить або може призвести до недопущення, усунення, обмеження чи створення конкуренції» [4].

В міжнародному праві зазначені дії держави кваліфікуються як «заборонені субсидії», які згідно зі статтею 3 міжнародної Угоди СОТ про субсидії та компенсаційні заходи «члени СОТ не можуть ані надавати, ані зберігати» [5]. Так, зокрема, до заборонених субсидій згідно зі статтями 1-3 зазначеної Угоди відносяться такі адресні субсидії, коли: «і) уряд практикує пряму передачу грошових коштів

(наприклад, дотацій, позик або вливань капіталу), потенційну пряму передачу грошових коштів або зобов'язань (наприклад, гарантій за позиками); ii) уряд відмовляється від доходів, що йому належать, або не стягує їх (наприклад, такі фіскальні стимулюючі заходи, як податкові кредити); iii) уряд надає товари та послуги, крім загальної інфраструктури, або закуповує товари або послуги» [5]. Згідно зі статтею 2 даної Угоди субсидії вважаються адресними у тому випадку, «коли орган, що надає субсидію, або законодавство, відповідно до якого діє такий орган, прямо обмежує доступ до субсидії лише колом певних підприємств» [5].

В українській науковій літературі і в засобах масової інформації не раз зверталася увага на корупційний характер таких явищ, як СЕЗ. Зокрема, зазначалося, що «за час свого існування СЕЗ не виконали покладених на них сподівань... У більшості випадків фінансові привілеї, що надавалися СЕЗ, створили нерівні умови конкуренції для всіх суб'єктів підприємницької діяльності... У результаті відбувалося прискорене зростання тіньового сектора в СЕЗ... Як правильно зазначив Прем'єр-міністр України А. Яценюк: «вільні економічні зони перетворилися на анклав корупції» [6]. Тому, як справедливо зазначається в літературі, «в сучасних умовах господарювання продовжувати функціонування СЕЗ в Україні у попередньому вигляді економічно недоцільно» [7].

З огляду на вищезазначене, вважаємо за доцільне позбутися в Україні інституту спеціальних (вільних) економічних зон, скасувавши відповідні законодавчі акти, що передбачають можливість їх створення та функціонування як в Україні в цілому, так і в окремих її регіонах.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон». URL: .
2. Закон України «Про спеціальну економічну зону “Славутич”». URL: .
3. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». URL: .
4. Закон України «Про захист економічної конкуренції». URL: .
5. Угода про субсидії та компенсаційні заходи: міжнар. док. від 15 квітня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_015.
6. Пилипченко О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку України. Стратегічні пріоритети. 2015. № 4 (37). С. 32–36. URL: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/4-1456999955.pdf>.
7. Ткач С. М. Спеціальні економічні зони в Україні: досвід і нові пріоритети просторової організації. Регіональна економіка. 2016. № 3. С. 86-97.

Політова Анна Сергіївна,
доцент кафедри державно-правових
дисциплін Донецького державного
університету управління, кандидат
юридичних наук, доцент

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ВИМИСЕЛ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Протидія корупції є темою, яка постійно «лунає» у засобах масової інформації, викликає дискусії у науковців, працівників правоохоронних органів, стає темою для обговорення на наукових заходах. Лише протягом останніх трьох місяців проведено приблизно п'ять наукових конференцій, семінарів, засідань за круглих столів, під час яких обговорювались питання протидії корупції. Це пов'язано з тим, що корупція стала реальністю нашого життя і дуже складно уявити, що у суверенній демократичній правовій державі розв'язати певне коло питань без неправомірної вигоди або як деякі продовжують називати «хабаря». Тому беззаперечним є факт, що корупція має масштабний глобалістичний характер і, на превеликий жаль, на сучасному етапі розвитку суспільства набуває досить широкого розповсюдження.

Але чому вона існує в Україні і перешкоджає на шляху євроінтеграції?

У преамбулі до Кримінальної конвенції про боротьбу із корупцією від 27 січня 1999 р. вказано на необхідності здійснювати у невідкладному порядку спільну кримінальну політику, спрямовану на захист суспільства від корупції, включаючи ухвалення відповідних нормативно-правових актів і вжиття превентивних заходів [1].

Сьогодні у нашій державі існує достатньо нормативно-правових актів, що покликані протидіяти корупції в Україні. Проте, не нормативно-правові акти регулюють міжособистісні відносини, які змушують вчиняти кримінально-протиправні діяння та отримувати за це певні матеріальні блага – гроші, коштовності, нерухомість тощо. І тому виникає питання: наскільки є ефективним механізм протидії корупції в Україні? Можна відзначити, що напевно, одним із них є Кримінальний кодекс (далі – КК) України.

У примітці до ст. 45. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям КК України зазначено, що корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу. Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються

кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 цього Кодексу. Здається, що у КК України, чітко визначено, які кримінальні правопорушення є корупційними, а які є правопорушеннями, пов'язаними з корупцією.

Але про що свідчить статистична інформація Офісу Генеральної прокуратури України? Проведений нами аналіз відомостей про зареєстровані кримінальні правопорушення (провадження) та результати їх розслідування, узагальнюються у звітності за формою № 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» та щодо осіб, які вчинили злочини, узагальнюються у звітності за формою № 2 «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення», які формуються на підставі даних, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань користувачами інформаційної системи щомісячно оновлюється у розрізі статей та розділів КК України. Разом з тим, у звітності не виокремлюються дані про кримінальні правопорушення з ознаками корупції, вчинені шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України). Також у звітності, яка формується органами прокуратури, не виокремлюються дані про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. 354 КК України.

Зокрема, з січня по липень 2021 року було обліковано 7325 корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Інша зовсім ситуація щодо вироків суду за цією категорією кримінальних проваджень. Так, наприклад, «у 2019 р. в судах першої інстанції було 2296 кримінальних проваджень за фактом хабарництва стосовно трохи більше ніж 3 тис. осіб. Кількість вироків порівняно з попереднім роком зменшилася до 176, виправдали 92 особи, проти 38 провадження закрили, щодо 168 винесли інші рішення. На кінець року стосовно майже 2,6 тисячі людей залишилися нерозглянутими справи. Торік тенденція збереглася – кількість проваджень за фактом хабарництва збільшилась, а вироків ухвалили менше. Так, в 2020-му в судах було 2 тисячі 375 справ стосовно 3,2 тисячі осіб. При цьому засудили лише 125 осіб, 59 – виправдали, щодо 33 закрили справи» (більш детально на Малюнку 1) [2].

Наведені нами статистичні дані вказують на неефективність Закону про кримінальну відповідальність, адже значна частина осіб, які вчинили такі кримінальні правопорушення залишається поза системою правосуддя.

Малюнок 1. Розгляд судами першої інстанції кримінальних проваджень за ст. 368 КК України [2]

Окрім того, вважаємо за доцільне вказати на необхідність перегляду переліку корупційних кримінальних правопорушень, оскільки деякі з них, відповідно до міжнародних антикорупційних актів, не є правопорушеннями цієї групи, а вчинення кримінального правопорушення службовою особою – не є підставою вважати його корупційним. Також вважаємо за доцільне у подальших дослідженнях продовжити розробку проблеми протидії корупції в Україні.

Список використаних джерел

1. Кримінальної конвенції про боротьбу із корупцією від 27 січня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101 (дата звернення: 25.11.2021)

2. Скільки вироків хабарникам винесли українські суди. URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/11/25/infografika/suspilstvo/skilky-vyrokiv-xabarnykam-vynesly-ukrayinski-sudy?fbclid=IwAR2qqwmgS7RGMGdRYPISqphlCSnQqF7ditUO9g5HBluu9d_9C2Iaur0-0p0 (дата звернення: 25.11.2021)

Полтавський Андрій Олександрович,
помічник директора Київського НДІСЕ
Міністерства юстиції України

ВИЗНАЧЕННЯ ВИМОГ ДО ФАХІВЦІВ (ЕКСПЕРТІВ) ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ

1. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» (далі – Закон) судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом. До судових експертів, що працюють на постійній основі, застосовуються вимоги, передбачені розділом III Закону (зокрема, атестація судових експертів). До фахівця (експерта) у відповідній галузі знань, який проводить судову експертизу, застосовуються положення Закону щодо гарантій, прав, обов'язків, відповідальності судового експерта, крім відповідальності за відмову від проведення експертизи та положень розділу III цього Закону. Тобто, фактично, вимог до фахівця (експерта) у відповідній галузі знань, який проводить судову експертизу (освіти, підготовки, атестації (перевіряння знань) тощо), немає, що є, на наш погляд, недоречним.

Відсутні такі вимоги й в урядовому законопроекті «Про судово-експертну діяльність» та трьох альтернативних законопроектах (№ 6284, 6284-1, 6284-2, 6284-3), що на даний час розглядаються Верховною Радою України.

2. У 2007 році наказом Державного стандарту України (від 29.01.2007 № 4) до Національного класифікатору України ДК 003 «Класифікатор професій» та відповідного випуску Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників були внесені професія «Судовий експерт» та кваліфікаційні характеристики на професію «Судовий експерт». З того часу кваліфікаційні характеристики не змінювалися, незважаючи на багаточисельні доповнення та зміни у законодавстві про освіту та судово-експертну діяльність, що відбулися за останні 15 років.

3. Протягом останніх років до національного законодавства (зокрема, Кодексу законів про працю в Україні, Закону України «Про оплату праці» (від 24.03.1995 № 108/95-ВР), Закону України «Про професійно-технічну освіту» (від 10.02.1998 № 103/98-ВР), Закону України «Про освіту» (від 05.09.2017 № 2145-VIII) було внесено низку змін, завдяки яким у правовому полі закріпився термін «професійний стандарт» [1].

Відповідно до ст. 331 Закону України «Про професійно-технічну освіту» та ст. ст. 1, 39 Закону України «Про освіту» *професійний*

стандарт – це затвержені в установленому порядку вимоги до *компетентностей* працівників, що слугують основою для формування професійних *кваліфікацій*. У той же час *кваліфікація* – визнана уповноваженим суб'єктом і засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою *компетентностей* (результатів навчання) – динамічних комбінацій знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Професійні стандарти співвідносяться з рівнями національної та галузевих рамок кваліфікацій та групуються за галузевими ознаками. Професійний стандарт «Судовий експерт відсутній».

4. Кваліфікаційні характеристики на професію «Судовий експерт» складаються із наступних розділів: «Завдання, обов'язки та повноваження», «Має право», «Повинен знати», «Кваліфікаційні вимоги», «Інші вимоги».

У *професійних стандартах* визначаються: трудові функції, професіональні компетентності, загальні компетентності, предмети та засоби праці, вимоги до знань, умінь та навичок тощо.

Порівнянням інформації, що несуть в собі складові кваліфікаційних характеристик та професійного стандарту професії встановлено, що в стандарті вона (інформація) більш деталізована. Зважаючи на те, що кваліфікаційні характеристики використовувалися для створення «паспортів експертних спеціальностей» на кшталт паспортів спеціальностей за якими присуджуються наукові ступені, що («паспорти») на даний час фактично сформовані у різних нормативно-правових актах держави, необхідним є розроблення професійного стандарту «Судовий експерт» (робота над створенням проекту якого розпочалася).

5. Незважаючи на «сивину», кваліфікаційні характеристики на професію «Судовий експерт» мають право на життя, хоча й підлягають актуалізації шляхом їх корегування після розроблення професійного стандарту «Судовий експерт». У них (характеристиках) закладено загальні підвалини цілої професії, якими не можуть володіти фахівці, що одноразово (а можливо й неодноразово) залучаються до проведення судової експертизи (судових експертиз).

Безсумнівним є те, що положення Закону, що стосуються визначення статусу фахівця (експерта), який може бути судовим експертом, на наш погляд, повинні бути регламентованими частиною четвертою статті 10, наприклад, щодо освіти, підготовки тощо, відповідно до структури частини другої та третьої цієї ж статті. При цьому, фахівці (експерти) повинні бути, якнайменше ознайомленими із кваліфікаційними характеристиками на професію «Судовий експерт» (професійним стандартом «Судовий експерт» після розроблення).

6. Не зрозуміло й чому законодавець тільки у п'ятій частині визначає, що до фахівця у відповідній галузі знань, який проводить судову експертизу, застосовуються окремі положення цього Закону, зазначені вище, адже положення частини четвертої Закону визначають заборони щодо використання своїх повноважень з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки та пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, що відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» є корупційними правопорушеннями. Начебто фахівців (експертів) не стосуватиметься положення частини четвертої щодо відповідальності за корупційні правопорушення [2].

Слід зазначити й те, що не визначений і порядок вибирання та залучення таких фахівців (експертів) до проведення експертизи замовниками, що теж несе певні корупційні ризики.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати про необхідність нормативного врегулювання статусу фахівця (експерта), який може бути залучений в якості судового експерта для проведення судової експертизи (експертиз): його освіти, підготовки, атестації (перевіряння знань) через застосування, при цьому, професійного стандарту «Судовий експерт», що розробляється, порядок вибирання та залучення таких фахівців (експертів) до проведення експертизи замовниками, відповідальності за вчинення корупційних правопорушень тощо. Відповідно до ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються, у тому числі, засади судової експертизи, а тому в законодавців є нагода врегулювати ці проблемні питання на рівні урядового законопроекту «Про судово-експертну діяльність» або трьох альтернативних законопроектів (№ 6284, 6284-1, 6284-2, 6284-3), що на даний час розглядаються Верховною Радою України.

Список використаних джерел

1. Сайт «Спільнота кадровиків та спеціалістів з управління персоналом». URL: <https://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=21727>).

2. Полтавський А. О. «Інші фахівці (експерти)» як суб'єкти проведення експертних досліджень до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових рішень: корупційні ризики / А. О. Полтавський // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст] : мат. IV Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) [Редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 174-177.

Полтораков Олексій Юрійович,
старший науковий співробітник відділу
безпекових досліджень (Міжнародний центр
стратегічних досліджень) Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
політичних наук

ПЕРСПЕКТИВНІ ОСВІТНЬО-ПРОГРАМНІ СКЛАДОВІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

У Конвенції ООН проти корупції (2003) чітко зазначено, що корупція підриває не лише демократичні інститути та цінності, але й норми етики та справедливості, а також завдає шкоди сталому розвитку. Явище корупції вже давно перетворилося на загальносвітову суспільну проблему, вирішення якої потребує постійного докладання комплексних, системних зусиль на усіх рівнях (від локального до глобального) та в усіх вимірах (від правового до культурного).

Поступова артикуляція суспільної та державної уваги до цієї принципової проблеми в Україні останніми часами набуває дедалі чіткіших інституціоналізованих характеристик, що передусім проявляється у формуванні та становленні таких органів як Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), а також Національне антикорупційне бюро (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Державне бюро розслідувань (ДБР) та ін. Якісний розвиток антикорупційних інституцій передбачає в т.ч. їх належне кадрове забезпечення, а надто – залучення не тільки вузькопрофільних фахівців (слідчих і т.п.), але також відносно широкого кола експертів з політико-правових, соціально-гуманітарних, культурно-історичних питань і т.ін.

Теоретичні, практичні та прикладні дослідження, фокусовані на питаннях корупції та боротьби з нею, вже відносно давно набули чітко вираженого міждисциплінарного характеру, охоплюючи сфери економіко-правових, соціально-політичних та інших галузей знань. Відносно окреме місце наразі займають міжнародні дослідження, зокрема антикорупційна компаративістика в її компаративно-правових, компаративно-політичних, компаративно-історичних і т.п. специфіках.

Зважаючи на це, антикорупційний сегмент національного сектору безпеки вже відносно давно потребує в т.ч. спеціалізованих науково-освітніх і т.п. програм, орієнтованих на достатньо широкий спектр практичних та прикладних боротьби з корупцією, особливо у відносно «вузьких» сферах (правоохоронна, медична, освітня і т.ін.). Втім, зараз проблематика боротьби з корупцією більш-менш глибоко вивчається в рамках освітніх програм в галузі «Права», що орієнтуються суто на юридичну освіту. Наразі профільні юридичні факультети та кафедри права фокусуються майже виключно на правових аспектах запобігання та протидії корупції, у той час, як вивчення (анти)корупції має бути предметом окремої уваги в т.ч. фахівців з економіки (фінансів) та політології, психології та соціології.

Доволі популярні в Україні «антикорупційні школи» («Антикорупційна школа НАБУ», «Школа доброчесності НАЗК» і т.п.) і т.п. освітньо-просвітні ініціативи («онлайн-курси» тощо) для студентської молоді для громадських активістів, а також окремі академічні курси для студентів/курсантів (переважно магістрантів) є переважно факультативними та мають невеликий обсяг та вузьку спрямованість – і надають переважно лише оглядові/базові знання щодо явища корупції та боротьби з нею, тоді як необхідним є формування комплексного підходу до вивчення корупції та відпрацювання інструментів та механізмів боротьби із нею.

На фоні цього, достатньо перспективною вбачається вивчення та викладання проблематики боротьби з корупцією в рамках освітніх програм в галузі «Правоохоронної діяльності». Адже, згідно відповідного Стандарту вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 26 «Цивільна безпека», спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність», об'єктом вивчення предметної області цієї спеціальності/спеціалізації є, зокрема, якраз «основи протидії корупції».

Ключовою інституційно-організаційною площадкою для такого освітнього проекту могла б стати саме Національна академія внутрішніх справ.

Державна та суспільна зацікавленість у створенні подібної програми наразі пов'язана з істотним браком фахової внутрішньої експертизи в галузі боротьби з корупцією, з нечисленністю українських фахівців як у державному, так і в неурядовому секторі. Адже, наприклад, за даними НАЗК (2020 р.), більше половини уповноважених з питань запобігання та виявлення корупції з державних органів (51,2 %) та переважна більшість уповноважених на державних підприємствах (79 %) не мають спеціальної антикорупційної підготовки.

При формуванні має враховуватися специфіка розвитку спеціальності, пов'язана із розширенням міждисциплінарних підходів до досягнення суспільних процесів. Визначальним є також наявний попит на фахівців зі створення та імплементації антикорупційних політик для органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також на фахівців з антикорупційного моніторингу для громадських організацій та аналітичних центрів.

Однією з переваг подібної міждисциплінарної програми може стати спільне викладання окремих курсів (co-teaching) з закордонними фахівцями з антикорупції – чи, принаймні, з профільними українськими дослідниками, які займаються даною проблематикою за кордоном. Цінним вбачається передусім досвід Магістерської програми з антикорупційних студій Міжнародної антикорупційної академії у м. Відні (Австрія), Магістерської програми з вивчення корупції та урядування Університету Сассексу (Велика Британія), Програми антикорупційних освітніх методик Сілезького технологічного університету (Польща) тощо. З метою посилення інтернаціоналізації програми перспективним напрямком розвитку вбачається створення спільної програми з одним чи кількома західними (європейськими) університетами-партнерами.

Список використаних джерел

1. Антикорупційна доброчесність 2020 : аналітичний огляд за результатами соціологічного дослідження. К. : Національне агентство з питань запобігання корупції, 2021. 68 с.
2. Виховання доброчесності та зниження ризиків корупції : навч. посіб. К. : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2018. 252 с.
3. Запобігання корупції, очищення влади та фінансовий контроль у воєнній сфері України (2-ге видання): Навчальний посібник (електронне видання) / Автори-укладачі С.П. Пасіка, О.О. Опанасенко та інші // За заг. ред. В.В. Балабіна. К. : ВІКНУ, 2016. 315 с.
4. Кохан Г.В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз : монографія. К. : НІСД, 2013. 232 с.

Полях Анатолій Михайлович,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Корупція є однією з важливих проблем, яка вимагає невідкладного розв'язання. В сучасних умовах корупція стала чинником, який реально загрожує національній безпеці нашої країни. Пустивши коріння в усі сфери функціонування держави, вона негативно впливає на різні сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну та правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини.

Ситуація поширення корупції в Україні стала можливою у результаті послаблення боротьби з нею, а також в результаті окремих факторів, а саме:

- враження корупцією органів державної влади та правоохоронних органів, уповноважених на здійснення антикорупційних заходів;
- зміцнення в суспільстві стереотипів толерантності стосовно корупційних проявів та поєднання у масовій свідомості визнання суспільної шкоди корупції та готовності обирати корупційні шляхи розв'язання проблем;
- слабкість інститутів громадянського суспільства, неурядових організацій, засобів масової інформації, здебільшого залежних від власників та осіб, що здійснюють їх фінансову підтримку, політичної цензури, що викликає уникнення об'єктивного висвітлення цих проблем;
- відсутність підтримки громадянських ініціатив, що викликає зневіру, суспільну апатію більшості населення, найбільш негативним наслідком чого є нездатність громадян бути активними учасниками антикорупційних дій.

Тому створення дієвої системи запобігання корупції, розробки та впровадження комплексу організаційно – правових заходів протидії

цьому явищу, виявлення та подолання її соціальних передумов та наслідків має стати одним із пріоритетів держави.

При цьому, спрощене сприйняття проблеми, як прояву неналежної реалізації правових приписів особами, уповноваженими на здійснення управління державою, може створювати хибне уявлення щодо можливості розв'язання проблеми шляхом визнання лише правоохоронних органів основним суб'єктом протидії корупції.

В той же час, у міжнародній практиці існує безліч різних підходів до протидії корупції, як успішних, так і невдалих, як забезпечених великим обсягом та спектром ресурсів, так і розрахованих на умови, за яких ресурси є обмеженими. Тому з метою належної організації протидії корупції потрібно ретельно вивчати сильні та слабкі сторони організації цієї діяльності, враховувати існуючий досвід та робити відповідні висновки.

Нажаль, незважаючи на розроблення різноманітних програм, концепцій подолання корупції, що містили досить реалістичне відображення ситуації в країні, врахування міжнародного досвіду та відповідних стандартів, визначення найбільш істотних заходів, що могли бути здійснені з метою усунення передумов цього явища, реальних змін у забезпеченні протидії та покращення стану боротьби з корупцією до цього часу не відбулось.

Негативні явища, які сприяють зростанню рівня корупції у нашій державі, наразі продовжують існування. Серед таких явищ найбільш широкого поширення набув «корупційний лобізм», тобто такі технології лобіювання, за якими використовується підкуп осіб, уповноважених на виконання функцій держави тощо. Посередництво, тобто виконання державними службовцями незаконних, корупційних за змістом, «посередницьких» функцій у відносинах третіх осіб з органами державної влади набуло не ситуативного, а постійного характеру. Найчастіше такими посередниками виступають працівники правоохоронних органів та органів державної влади, що мають контрольню-регуляторні повноваження. Слід відзначити й інші види корупційних проявів, що мають ще більш латентний характер, які можуть виявлятися у влаштуванні на роботу своїх родичів, близьких, знайомих, отримання «комісійних» від учасників процедур державних закупівель, неофіційному спілкуванні з представниками організацій, що є підконтрольними або мають договірні відносини з органами державної влади, здійсненні підприємницької діяльності через підставних осіб або родичів чи близьких, отриманні прямо не передбачених законом пільг та привілеїв.

Поряд з цим, за висновками неурядової міжнародної організації по боротьбі з корупцією та дослідженню рівня корупції по всьому світу Transparency International, у 2020 році показники сприйняття корупції в Україні, у порівнянні з 2019 роком, виросли на 3 пункти. У зв'язку з цим країна опинилася на 117 місці зі 180 країн. Тепер Україна здобула 33 бали зі 100 можливих у дослідженні «Індекс сприйняття корупції» (CPI) й посіла у рейтингу місце поруч з такими

країнами, як Єгипет, африканська Есватіні (Свазіленд), Непал, Сьєрра-Леоне та Замбія.

При цьому, результати інших країн – сусідів щодо показників СРІ значно вище, ніж в Україні та складають: Білорусь – 47 балів, 63 місце, Угорщина та Румунія – обидві набрали по 44 бали та посідають 69 місце, Молдова – 34 бали та 115 місце. Росія – єдина країна, яку з-поміж сусідок, Україна випереджає за рівнем корупції (30 балів, 129 місце).

Лідери за показником СРІ істотно не змінилися. На першому місці – Нова Зеландія та Данія, які набрали по 88 балів зі 100. Третю сходинку із 85 балами посідають Фінляндія, Сінгапур, Швеція та Швейцарія.

За даними досліджень, індекс України у 2020 році покращився завдяки запуску Вищого антикорупційного суду з відповідною підсудністю та перезапуску Національного агентства з питань запобігання корупції. Саме ці події нарешті «завершили ланцюжок» створення антикорупційної інфраструктури в Україні, яка до цього могла працювати лише частково. Так само на позитивних результатах України відобразились прийняття Верховною Радою України нових законодавчих норм щодо надання НАБУ права самостійно здійснювати негласні слідчі дії, повернення відповідальності за незаконне збагачення, посилення захисту викривачів та необхідні зміни у сфері публічних закупівель [1].

Результати дослідження у 2021 році ще не відомі. Однак, на наш погляд, показники щодо динаміки боротьби з корупцією можуть залишитися на тому ж рівні, якщо не погіршитися.

Слід зазначити, що не існує жодної країни світу, де б зовсім не було корупції. Проте, шляхи успішної боротьби з цим негативним явищем є, про що свідчать численні приклади з досвіду держав, у яких на високому рівні налагоджено боротьбу з цим негативним явищем. До таких країн наразі належать Нова Зеландія, Данія, Сінгапур, Фінляндія, Швеція та Швейцарія.

Головну роль у боротьбі з корупцією в цих країнах відіграла наявність політичної волі реформаторів. Більшість країн демонструє наявність так званої презумпції винності чиновника – «доведи, що придбав майно не на хабарі».

Способи успішної протидії корупції вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою. Це, насамперед, відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова, незалежність засобів масової інформації. При цьому, головна роль у подоланні масштабної корупції все ж таки належить саме усуненню причин виникнення цього явища, запобіганню йому, а не лише боротьбі з конкретними проявами.

Список використаних джерел

1. Transparency International. Індекс сприйняття корупції – 2020. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення 25.11.2021).

П'янківська Людмила Володимирівна,
старший науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії психологічного
забезпечення Державного науково-
дослідного інституту МВС України,
кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ КОРУПЦІЇ

У сучасному суспільстві корупція вважається серйозною проблемою, що перешкоджає економічному розвитку, руйнує політичний розвиток країни, породжує зростання злочинності, зниження моральності соціуму й у результаті – формує негативний образ держави у світової спільноти. Загалом, феномен корупції ґрунтовно досліджується в економічному і правовому полі. Психологічний аспект проблематики розглядається опосередковано, локально та фрагментарно. Уважасмо, що питання корупції не можливо досліджувати без достатнього психологічного обґрунтування, бо першопочатково вона є суто психологічною та загальнолюдською проблемою [10], а наслідки проявляються у правових та економічних аспектах. Саме тому недостатня вивченість психологічних складових корупції зумовлює актуальність проблематики та необхідність більш глибокого її дослідження.

Перші згадки про корупцію знаходимо у Біблії, в древньому індійському трактаті з мистецтва управління державою «Артхашастра», у клинописах Шумеру, у знаменитих Законах вавілонського царя Хаммурапі, у давньоримських законах «Дванадцяти таблиць» та ін. Проблемою впливу корупції на розвиток суспільства цікавилися Арістотель, Платон, Сократ, які вказували на її глибокі історичні та психологічні коріння, позначалися на суспільній психології та існуванні держави.

Корупція є досить складним, багатогранним і трансдисциплінарним явищем. Поняття «корупція» (від лат. *corruptire*) – це певна руйнація, спотворення, ушкодження загальноприйнятих соціальних норм та подальше їх негласне запровадження у групі, соціумі. У чинному Законі «Про запобігання корупції» воно трактується як «використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянки/пропозиції чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [8]. Ми погоджусь із думкою Є. Невмержицького про звуженість цієї дефініції й зведення її, в основному, до матеріального аспекту [7, с. 11].

Уперше питання корупції у психології, а саме корупційну поведінку, почав досліджувати у Сполучених Штатах Америки

Е. МакКітрік [9]. Проблематику феномену корупції у психологічній науці досліджували Д. Ацейтіно-Монтес, Ю. Антонян, Ю. Болдирєв, О. Вановська, Р. Гарифуллін, Е. Глоблер, А. Журавльов, Л. Казміренко, О. Камнєва, З. Кисіль, О. Лозинський, С. Мур, М. Решетніков, Д. Фаббро та ін.

Поодинокими є наукові праці проблематики корупції у психології у таких напрямках як: індивідуально-психологічні особливості суб'єктів корупційних відносин, психологічні особливості формування корупційної поведінки у державних службовців, психологічні особливості здирництва та хабарництва, психологічні методи протидії корупції, взаємозв'язок корупції та агресії, психологічні причини корупційної поведінки, соціально-психологічні чинники корупції, моральні аспекти корупційної поведінки та ін.

Спробуємо охарактеризувати низку психологічних аспектів феномену корупції, таких як: психологію корупційної поведінки; ставлення суспільства до проблеми корупції та до її конкретних компонентів; соціально-психологічні процеси, які впливають на корупцію. Принагідно зазначимо, що у юридичній психології безпосередньо феномен корупції необхідно всесторонньо досліджувати з точки зору поведінки суб'єкта влади в системі низки категорій «особистість», «діяльність», «мотив», «умисел», «правосвідомість», «суб'єкт злочину», «об'єкт злочину» та ін. [4].

У рамках нашого дослідження доречно зупинитися детальніше на психології корупційної поведінки особистості. Учений В. Васильєв, акцентуючи увагу на психологічній сутності корупції, виокремив ключовою категорією проблематики саме особистість корупціонера, а основною системоутворюючою його рисою визначив користь. Безпосередньо вивчення корупційної поведінки суб'єкта влади доцільно розглядати комплексно через призму міжгалузевих зв'язків психології особистості, соціальної, диференціальної і юридичної психології, конфліктології, психології праці тощо.

Вітчизняна науковиця З. Кисіль констатує, що загалом схильність до корупційної поведінки притаманна практично усім дорослим, але ядром особистості корупціонера виступає саме система мотивів домінування, влади, впливової та ризикованої поведінки. Базовою особливістю «Я-концепції» особистості корупціонера вона виділяє низький рівень самоприйняття, самовідчуття та негативну оцінку сенсу власного життя. Водночас ці особи є досить реалізованими й успішними в житті, у тому числі й в особистому, та професійній діяльності, а також мають стійку психіку і чітко сформований споживацький світогляд [5]. На думку О. Ванновської, корупційна поведінка виступає різновидом соціальної поведінки людини й виражається через індивідуально-психологічні та соціальні її якості: особливості темпераменту, характеру, волі, мотивації, професійно-моральні переконання, ціннісні орієнтації» [2].

Окреслимо сучасні бачення науковців щодо корупціогенної особистості. Науковиця О. Ванновська, базуючись на власних дослідженнях психологічних аспектів корупційної поведінки людини та її особистісних детермінант констатує, що для «корупціогенної особистості» властиві риси, які безпосередньо підвищують їх схильність до корупції. Вона виділяє серед них такі як: осмисленість власного життя через придбання матеріальних благ, неусвідомлена мотивація і недиференційована структура установок моральної поведінки, прагнення до розкоші як показника щастя, низький рівень задоволеності життям, негативне ставлення до себе і неадекватний тип реагування, екстернальний локус контролю та імпульсивний тип реагування [2]. Дослідники Цинго Ма та Мін Ян виокремлюють такі специфічні риси корупціогенної особистості: егоїзм, жадібність, усвідомлення «сили» власної кар'єри, права або влади, невизнання провини за власні корупційні дії та низьку добродішність [11]. Також слід відзначити наявність у таких осіб неусвідомленого потягу до гри в корупцію, що приносить психологічне задоволення, характеризується емоційністю та деякою екстремальністю у взаємодії з людьми та законом. У корупціогенних особистостях спостерігається тісна взаємоумовненість між грою та користю.

Дослідниця О. Ванновська у своїй концепції корупціогенної особистості виокремлює п'ять особистісних утворень:

– *ціннісно-смисловий рівень* (інтереси, цілі, прагнення, життєві цінності), який відображає спрямованість, у тому числі і на отримання матеріальних благ та споживацький тип існування, а також безпосереднє ставлення до об'єктивної дійсності;

– *когнітивно-моральний рівень* (самосвідомість, правосвідомість, почуття відповідальності та обов'язку, індивідуальні правила поведінки), відображає у структурі детермінант низький рівень сформованості правових, моральних та соціальних норм поведінки;

– *емоційний рівень* (рівень задоволеності життям, професійною кар'єрою, власним статусом, самоствалення), вказує на прояви недостатнього рівня самоприйняття та позитивної «Я-концепції»;

– *регулятивний рівень* (самоконтроль, механізм прийняття рішень) демонструє сформованість екстернального локусу контролю, а також прояви впевненості та рішучості у прийнятті рішень;

– *поведінковий рівень* (домінуючий тип реагування), що проявляється більш властивим імпульсивним типом реагування [2].

Саме така поведінка з часом перетворюється у життєвий стиль особистості. Тому дослідники Ю. Антонян, В. Кудрявцев, В. Емінов виокремили корисливий, престижний та ігровий типи особистості корупціонерів [1].

Отже, загалом можна стверджувати про полімотивованість поведінки корупціогенної особистості, де загалом переважають прагнення до задоволення матеріальних благ та внутрішніх власних амбіцій.

Опишемо ставлення суспільства до проблеми корупції та до її конкретних компонентів. Науковець О. Лозинський у своєму дисертаційному дослідженні «Психологічні чинники інтолерантного ставлення громадян до корупції» вказує, що прихильники теорії рис розуміють толерантність до корупції як певний прояв індивідуально-типологічних схильностей особистості до корупційних правопорушень, вияв девіантних (успадкованих чи набутих) рис осіб-корупціонерів, їх пособників, у тому числі і громадян, що погоджуються з корупційними вимогами та правилами. Представники неофрейдистського напрямку вважають, що причини інтолерантності до корупції закладені у соціальних умовах, що змушують громадян інтолерантно ставитися до неї [6].

Дослідники А. Журавльов та А. Юрєвич також акцентують увагу на психологічних аспектах масової свідомості. Вони розглядають толерантне ставлення до корупції й оцінювання її громадянами як «мінімальне зло» саме через суму матеріальної винагороди та безпосереднє домінування подвійних стандартів [3]. Можна стверджувати, про неоднозначність ставлення до корупції у соціумі.

Зупинитися на соціально-психологічних процесах, які впливають на корупцію. Досліджуючи цей аспект проблематики доцільно підходити до розгляду питання корупції через взаємодію «суспільство-особистість», де кожна особистість спрямовує вибір власного вектора розвитку конструктивно чи деструктивно.

Соціально-психологічні процеси, що мають вплив на корупцію у соціумі, виступають комплексом різноманітних явищ, що сформувалися історично й перейшли до категорії звичного та традиційного способу життя. Безпосередньо поступове створення корупційного середовища через багатвікову історію хабарництва, кумівство, кругову поруку, клановість, існування бажаної низки посад та професій, низький рівень правосвідомості населення, знижує психологічну опірність особистості до корупційної поведінки й підштовхує її до деструктивних та протиправних дій. Зважаємо і на думку О. Лозинського, який вказує, що причинами толерантності до корупції виступають певна авторитарно-колективістська організаційна культура, несприятливий соціально-психологічний клімат у колективах, які сприяють негативному ставленню до осіб, не інтеріоризуючих корупційні правила, шляхом застосування до них шантажу та залякування, формуванню у них конформізму і неспроможності протистояти аморальним вимогам посадовців [6].

Уважаємо, що зріла, високо моральна особистість, яка має сформований власний «кодекс» норм та правил поведінки, реалізовується у житті дотримуючись його і маючи внутрішню

стійкість – виступає певним антикорупційним «еталоном» і не допускає прояву корупційних процесів у соціумі.

Отже, як бачимо, психологічна складова феномену корупції є досить складною і недостатньо вивченою у науці. Уважаємо, що потребують ґрунтовніших досліджень психологічні аспекти феномену. Поглиблення знань й ініціювання досліджень психології корупції сприятимуть модернізації підходів, поліпшенню превентивної діяльності у втіленні антикорупційної політики у державі.

Список використаних джерел

1. Антонян Ю. М., Эминов В. Е. Личность преступника. Криминологическо-психологическое исследование. Москва : Норма ; Инфра-М, 2010. 368 с.
2. Ванновская О. В. Личностные детерминанты коррупционного поведения. *Известия РГПУ им. А. И. Герцена*. 2009. № 102. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lichnostnye-determinanty-korruptsionnogo-povedeniya> (дата обращения: 24.11.2021).
3. Журавлев А. Л., Юревич А. В. Психологические факторы коррупции. *Социологические исследования*. 2014. № 7. С. 63–71.
4. Казміренко Л. І., Кудерміна О. І. Теоретико-методологічні підходи до дослідження корупції як психологічного феномену. *Юридична психологія*. 2018. № 2 (23). С. 9–19. doi: <https://doi.org/10.33270/03182302>
5. Кісіль З. Р., Кісіль Р-В. В. Юридико-психологічні засади дослідження корупціогенезу. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 1 (7). С. 164–175.
6. Лозинський О. М. Психологічні чинники інтолерантного ставлення громадян до корупції : . дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Львів, 2021. 277 с.
7. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен: автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02. Київ, 2009. 34 с.
8. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page> (дата звернення: 24.11.2021).
9. Психологія корупції. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 24.11.2021).
10. Решетников М. Психология коррупции: утопия и антиутопия. Санкт-Петербург : Восточно-Европейский институт психоанализа, 2008. 136 с.
11. Ma Q., Yan M. Psychological, Behavioral, and Economic Perspectives on Corruption. *Int J Psychol Psychoanal*. 2018. 4:033. doi: [10.23937/2572-4037.1510033](https://doi.org/10.23937/2572-4037.1510033)

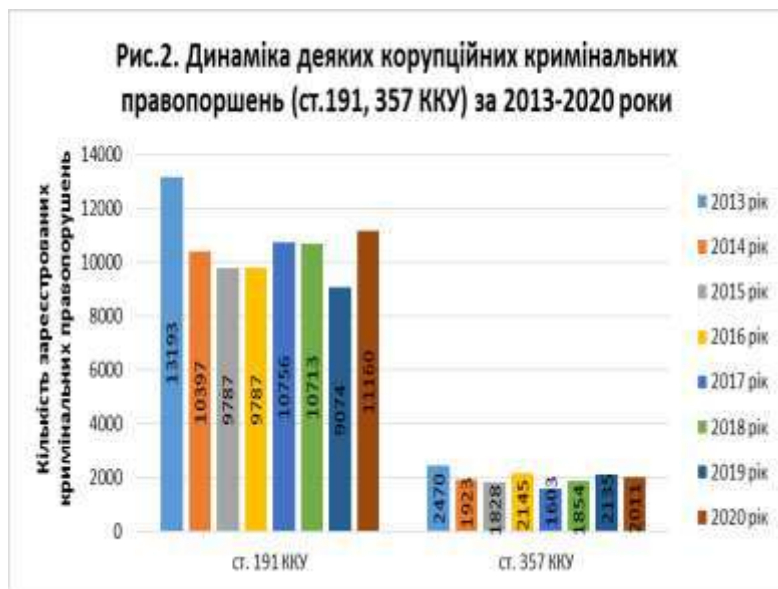
Расюк Едуард Вікторович,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

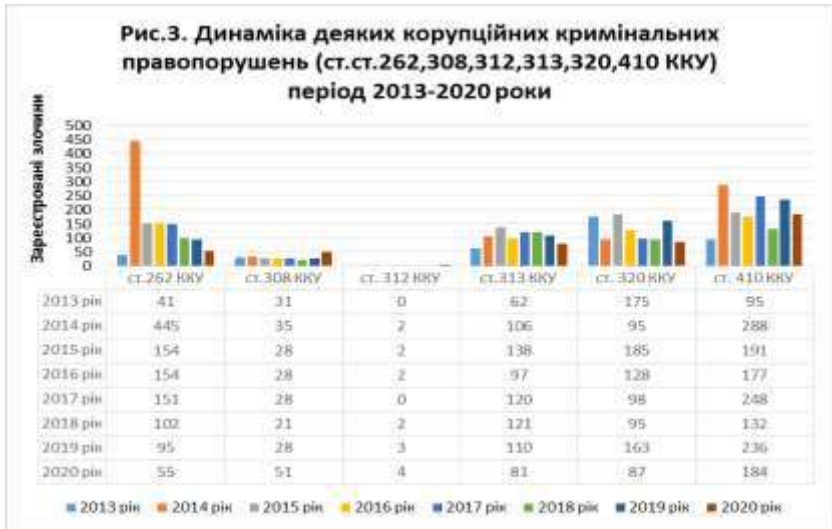
ДЕЯКІ ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ З ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасне українське суспільство неабияк виснажено болісним переходом від індустріальної до інформаційної стадії свого розвитку, де модернізації піддалися усі сфери суспільно-політичного життя, норми та цінності. В умовах глобальної економічної, соціальної, політичної криз, такі зміни відбиваються на поведінці людей та впливають на їх свідомість, що викликає певні суперечності і хвилювання у суспільних відносинах. Неменша загроза сьогодення, що дестабілізує українське суспільство, є геополітичний конфлікт на сході держави, що призвів до «гібридної» війни, розв'язаної Російською Федерацією, та анексованих територій – вони стають більш загрозливими, оскільки призводять до великої кількості жертв, безробіття, зруйнованої інфраструктури, соціальної незахищеності населення. Одначе, усі вище перераховані проблеми не зрівнянні з нанесеною шкодою внаслідок масштабної корупції всередині українського суспільства та збільшення корупційної злочинності в державі, латентність якої набирає загрозливих форм. Саме корупція та її похідне корупційна злочинність заважає швидкій якісній трансформації українського суспільства, поглиблює протиріччя між владою й суспільством (у середині суспільства, державних інституцій тощо), заважає створенню ефективного правового, фінансово-економічного та інформаційного підґрунтя для розвитку взаємовідносин держави і суспільства, перешкоджає вирішенню геополітичних проблем і закінченню військових дій на сході країни, а також деанексації територій. Отже, корупція та корупційна злочинність – це зло не лише для української держави, а й країн світового співтовариства, яке проявляється у : падінні авторитету країни, органів державної влади, моральних цінностей у суспільстві; проникненні кримінальної складової в державно-управлінські та суспільні відносини; підриві економічних основ держави, блокуванні надходження іноземних інвестицій, поглибленні «тінізації» економіки; втраті контролю із забезпечення національної безпеки, підриву авторитету правоохоронних органів та, у підсумку – втрата державності.

Сьогодні наша держава створила низку правоохоронних органів (Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національна поліція, Служба безпеки України тощо), що покликані запобігати і протидіяти корупції та корупційній злочинності. Окрім спеціальних

суб'єктів, на яких прямо покладено здійснення боротьби з корупційною злочинністю, є ще низка інших, які також зобов'язані, у межах своїх повноважень, здійснювати заходи з протидії корупції. Не зважаючи на безпрецедентну кількість новостворених спеціальних антикорупційних й інших органів, розробку і впровадження антикорупційного законодавства, масштаби корупції та її найтяжчої форми корупційної злочинності не зменшуються у країні, а навпаки зростають. Так, за даними авторитетного глобального руху Transparency International, що комплексно підходить до розробки і впровадження змін задля зниження рівня корупції, Україна за 2020 рік в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) виросла на 3 бали і отримала 33 бали зі 100 можливих, отримавши 117 місце зі 180 країн. На одній сходинці із нами у рейтингу Єгипет, африканська Есватіні (Свазіленд), Непал, Сьєрра-Леоне та Замбія [9]. Динаміка Індексу сприйняття корупції (CPI) свідчить, що, незважаючи на цілу низку заходів та новостворених інституцій, наша держава не добилася ефективних результатів у протидії корупції (див. рис. 1). Щодо корупційної злочинності то можна стверджувати, що правоохоронні органи дещо деактивували свої зусилля у виявленні, розкритті, розслідуванні таких кримінальних правопорушень і притягнення винних до відповідальності, адже їх статистика значно різниться з фактичними статистичними даними суспільства (див. рис.: 2, 3) [3].

Приблизно аналогічна динаміка з корупційними злочинами у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, передбаченими статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 Кримінального кодексу України. Звичайно у міжнародних оцінювачів корупційної злочинності, журналістів, суспільства дещо інша уява про її масштаби на побутовому, діловому, політичному рівнях.

Одвічно складається так, що серед правоохоронних органів нашої держави, між ними та суспільством або окремими громадянами відсутня системна, організована та своєчасна комунікація і взаємодія. Особливо гостро постає питання щодо комунікації серед антикорупційних правоохоронних органів, оскільки в умовах викликів, що стоять перед українською державою, дана проблема не дозволяє вирішити низку основних питань, зокрема й щодо створення дієвої, ефективної системи протидії корупційній злочинності. Саме вона слугуватиме надійним захистом українського суспільства від корупційної злочинності, особливо її організованих форм, та загроз, які вона несе у собі. Водночас, слабка діяльність спеціальних суб'єктів, а, подекуди й бездіяльність, з протидії корупційній злочинності призводить до ситуативного реагування на корупційні прояви та зовсім не вирішує проблем з корупцією у державі. Сьогодні працівник того чи іншого правоохоронного органу задля ефективності своєї діяльності з протидії корупційній злочинності зобов'язаний мати неабиякі знання, уміння і навички, що давали б йому можливість виконувати свої функціональні обов'язки та адаптуватися до сучасних економічних, політичних та соціальних умов і вимог. Для підвищення ефективності заходів протидії корупційній злочинності ще більших зусиль потрібно докласти задля налагодження відносин співпраці з

усіма суб'єктами запобігання корупції та населенням на основі взаємодовіри, взаєморозуміння й взаємодії. Одним із визначальних чинників ефективної роботи працівника антикорупційного правоохоронного органу є правильно сформована фахова комунікативна компетенція, в ході якої йде обмін інформацією про корупційні питання. Саме комунікативна поведінка (вербальна та невербальна) як сукупність реалізованих у спілкуванні правил, законів, постулатів, максим, традицій тощо певної національної лінгвокультурної спільноти з використанням мовних і позамовних засобів, [1, с. 136] допомагає у смислового та ідеально-змістового аспекті соціальної взаємодії та обміні інформацією в різноманітних процесах спілкування (комунікації) [2, с. 33]. Особливо це важливо для профілактики корупції і корупційної злочинності у державі, адже, через недостатню комунікацію втрачено цілісну, ефективну систему профілактики правопорушень у державі. Водночас у державі розвалена система профілактики кримінальних правопорушень, зокрема й корупційних, за яку має відповідати Прем'єр Міністр України, який здійснює координаційну діяльність правоохоронних органів, з питань вивчення, аналізу, обговорення стану законності і правопорядку в районі, місті, області, розроблення і реалізація спільних заходів щодо посилення боротьби з найнебезпечнішими злочинами чи формами їх прояву. А за антикорупційну політику у державі несе повну відповідальність Національне агентство з питань запобігання корупції, [4] яке сьогодні практично займається бездіяльністю. Свідченням цього є той факт, що в Україні до сьогодні діють документи термін яких окреслений у назві, а саме: Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року [8]; Антикорупційна стратегія на 2014-2017 роки [5]. Оскільки у нашій державі загальнодержавне планування профілактичної діяльності щодо кримінальної політики, [7] зокрема й антикорупційної, [6] то усі загальнодержавні і відомчі плани протидії корупції у державі прив'язані до вищезазначених документів. Звідси випливає, що ефективність запланованих заходів у державі, які здійснюються її суб'єктами, ніхто не перевіряє і не контролює, але ж кошти на них виділяються. Натомість правоохоронні органи та інші суб'єкти профілактики корупційної злочинності займаються ситуативною діяльністю у цій сфері, яка часто позбавлена комунікації, взаємодії і співпраці між ними. Проблеми у такій комунікації викликані низкою факторів: відсутністю органу, що забезпечував би взаємодію, та законодавчого документу на зразок «Настанови по комунікації і взаємодії для антикорупційних правоохоронних органів під час здійснення протидії корупційній злочинності»; нездоровою конкуренцією між суб'єктами запобігання і протидії корупції через спотворену, радянську систему їх звітності, що залишилась до сьогодні, зазнавши незначних змін; непродуманою, а іноді неприйнятною, розпорошеною структурою самих антикорупційних правоохоронних органів (коли «топ корупцією» займається один

орган, а «побутовою» інший); несвоєчасне та недостатнє володіння інформацією через брак комунікації та взаємодії, насамперед, з населенням, по-друге, з іншими правоохоронними органами, по-третє, з іншими суб'єктами запобігання і протидії корупції; відсутністю координації зі сторони державної влади та управління щодо антикорупційної політики; неефективним вивченням причин та умов конкретних корупційних злочинів та, як наслідок, корупційної злочинності у цілому, що не дає змоги своєчасно, комплексно і достатньо на них впливати; неналежним навчанням (підвищенням кваліфікації) кадрів у сфері запобігання корупції на рівні вишів та інших закладів освіти тощо. Тому, на рівні держави варто прийняти невідкладних заходів щодо усунення зазначених першочергових факторів, що покращить шлях до створення дієвої системи профілактики корупційної злочинності.

Отже, налагодження комунікації якісно вплине на взаємодію між усіма суб'єктами запобігання і протидії корупційної злочинності та зменшить її стан і тенденції у державі. А поява дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України вирішить питання щодо комунікативної поведінки між усіма суб'єктами, що здійснюють заходи по протидії корупційній злочинності, та у підсумку дасть поштовх для створення ефективної, оперативної, соціальної антикорупційної системи у державі.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 376 с. – С.33.

2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К.: Довіра, 2007. – 205 с. – С.136.

3. Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальніх правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2013 - 2020 роки : – [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113897&libid=100820#.

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII – [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

5. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII – [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18/print>.

6. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265- [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2015-%D0%BF#Text>.

7. Про затвердження плану заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від

8 серпня 2012 року № 767. – [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-2012-%D0%BF#Text>.

8. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209 - р. – [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D1%80#Text>.

9. Україна в Індексі сприйняття корупції-2020. – [сайт]. URL:<http://cpi.ti-ukraine.org/#/>

Саміло Андрій Вікторович,
доцент кафедри права та менеджменту
у сфері цивільного захисту Львівського
державного університету безпеки
життєдіяльності, кандидат юридичних наук,
доцент;

Купчак Мар'яна Ярославівна,
старший викладач кафедри права
та менеджменту у сфері цивільного захисту
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності, кандидат
педагогічних наук

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Антикорупційна політика нашої держави скеровується на забезпечення та захист прав і законних інтересів громадян, формування громадянського суспільства, розбудову правових та демократичних засад функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування, створення гарантій забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності України, створення політико-правових передумов для становлення концепції сталого розвитку, і не менш важливим є подолання правового нігілізму населення. Причинами і головними чинниками створення корупційного середовища є: високий рівень економічної монополізації, відсутність сформованих механізмів взаємодії інститутів влади, низький рівень правової культури населення, низький рівень участі громадян у контролі над державою, цензура та відсутність вільних засобів масової інформації, відсутність прозорості та підзвітності судової системи [1].

Основним кроком на шляху досягнення прогресу у реалізації антикорупційних заходів, є прийняття Верховною Радою України у другому читанні Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки». Попередньо, Верховною Радою України прийнято постанову «Про прийняття за основу проекту Закону України про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки» від 05.11.2020, якою зобов'язано Комітет

Верховної Ради України з питань антикорупційної політики доопрацювати даний законопроект [2].

За результатами Звіту Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO) про виконання Україною рекомендацій за результатами оцінювання у рамках четвертого раунду «Запобігання корупції стосовно народних депутатів, суддів та прокурорів» (оприлюдненого 26.08.2020, прийнятого 06.12.2019) під час 84-го пленарного засідання GRECO, що відбулося у м. Страсбурзі (Французька Республіка) 02-06.12.2019, яким підсумовано, що Україна виконала 5 з 31 рекомендації GRECO, 15 виконані частково та 11 рекомендацій не виконані. Чергове оцінювання щодо виконання Україною вищевказаних рекомендацій буде відбуватися за результатами 2021 року. Група держав Ради Європи проти корупції (GRECO) закликає органи державної влади досягти вагомих результатів та провести перспективні реформи у сфері запобігання корупції, зокрема: покращити відкритість та прозорість процесу законотворчості; необхідність у проведенні консультацій та обговорень законотворчої роботи; посилити механізм контролю за доброчесністю посадових осіб органів влади; запровадити експертну оцінку, як основної форми регулярного оцінювання за чіткими критеріями суддів іншими суддями тощо. Важливими рекомендаціями GRECO є імплементація та практичне впровадження норм і правил етики поведінки, врегулювання конфлікту інтересів, доброчесності з метою зниження корупційних ризиків [3].

Антикорупційна політика України має чітко окреслювати запобіжні заходи щодо будь яких проявів корупційних правопорушень, визначати їх ознаки та посилювати міру відповідальності за їх вчинення. Тому, антикорупційне законодавство має постійно вдосконалюватися, розвиватися, бути динамічним. Головними принципами формування державної антикорупційної політики, як однієї з складових забезпечення національної безпеки, є: верховенство права, територіальна цілісність, суверенітет, конституційний лад, дотримання засад демократії, добробут населення, безпечні умови життєдіяльності, фундаментальні засадами забезпечення національних інтересів, включаючи, антикорупційні заходи [4]. Пріоритетним напрямком України для впровадження антикорупційної стратегії має бути: сталий розвиток національної економіки; інтеграція в європейський простір; рівноправне членство Європейського Союзу [5]. Слід зазначити, що Україна ратифікувала та є учасницею таких міжнародних конвенцій: Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999, Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) від 15 травня 2003 року, Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року.

Антикорупційні заходи на урядовому рівні спрямовуються на взаємодію з уповноваженими органами та їх посадовими особами з питань запобігання корупції, викривачами корупції, проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, розробку антикорупційних програм та їх виконання, перевірка державних органів

щодо виконання вимог антикорупційного законодавства. Національне агентство з питань запобігання корупції адмініструє Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення для забезпечення прозорого та відкритого доступу до інформації про осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Пріоритетними напрями формування державної антикорупційної політики України є створення дієвого правового механізму протидії корупційним правопорушенням шляхом прийняття Антикорупційної стратегії та її ефективне практичне застосування в усіх сферах державного та суспільного життя, а також у відповідності до норм міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Стоп корупція для військовослужбовців. Курс Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/stop-corruption/seria-2-pricini-viniknenna-korupcii>

2. Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки» від 05.11.2020 № 976-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-IX#Text>

3. Оприлюднено Звіт про виконання Україною рекомендацій GRECO. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/oprylyudneno-zvit-pro-vykonannya-ukrayinoyu-rekomendatsij-greco/>

4. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

5. Проект «Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020 – 2024 роки». Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2020-2024-roky-zarezultatamy-publichnyh-obgovoren-16.09.2020.pdf>

Самойлов Вадим Павлович,

головний спеціаліст відділу формування, координації та моніторингу антикорупційної політики Департаменту антикорупційної політики Національного агентства з питань запобігання корупції

ЄДИНИЙ РЕЄСТР БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ ЯК НЕОБХІДНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА ВІДСТЕЖЕННЯ КОШТІВ, ЗДОБУТИХ КОРУПЦІЙНИМ ШЛЯХОМ

Первинним проектом Антикорупційної стратегії на 2020–2024 роки, підготовленим Національним агентством з питань запобігання корупції, як один з очікуваних стратегічних результатів до проблеми 4.3.3. передбачено створення єдиного реєстру банківських рахунків,

безпосередній доступ до якого буде надано принаймні Національному агентству, Національному антикорупційному бюро України, Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі, Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державній службі фінансового моніторингу, Державній податковій службі України, Державній митній службі України та Державній фіскальній службі України [5, с. 40].

Саме ця позиція зазначеного проекту стала найбільш дискусійним його положенням, а ідея створення такого реєстру одержала значний політичний спротив. Це можна підтвердити хоча б тим фактом, що у тексті проекту Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки» від 21.09.2020 із реєстр. № 4135 до другого читання створення реєстру не відображено [9].

Основним аргументом опонентів створення реєстру банківських рахунків є те, що ця ідея не узгоджується із положеннями п. 1 ч. 2 ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність», відповідно до яких банківською таємницею, зокрема, є відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України[6].

У той же час необхідність здійснення такого заходу викликана тим, що створення реєстру здатне підвищити загальний рівень прозорості фінансової системи України, а також, серед іншого, надасть змогу працівникам відповідних органів швидко ідентифікувати банківські рахунки під час фінансових розслідувань, як це відбувається в більшості країн Європи.

Так, згідно з параграфом 1 ст. 32а Директиви (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20.05.2015 (відповідно до змін, унесених Директивою (ЄС) 2018/843 Європейського Парламенту та Ради від 30.05.2018), держави-члени повинні впроваджувати централізовані автоматизовані механізми, такі як центральні реєстри або центральні електронні системи пошуку даних, які дозволяють своєчасно ідентифікувати будь-яких фізичних або юридичних осіб, які утримують або контролюють платіжні та банківські рахунки, які визначаються за допомогою IBAN відповідно до Регламенту Парламенту і Ради (ЄС) № 260/2012, і депозитні сейфи, які утримуються кредитною установою на її території [7, с. 29].

Крім цього, за результатом проведення третього раунду оцінювання України в рамках Стамбульського плану дій з боротьби проти корупції Україні була надана рекомендація щодо необхідності створення реєстру рахунків фізичних і юридичних осіб [2, с. 95]. З огляду на невиконання зазначеної рекомендації аналогічна рекомендація була надана Україні за результатом проведення четвертого раунду оцінювання України в рамках Стамбульського плану дій з боротьби проти корупції [1, сс. 143, 165]. За результатами

звітування у 2019 році зазначена рекомендація отримала оцінку «Негативний розвиток» [3, сс. 6, 130–141].

Із наведеного можна дійти до висновку, що реєстр банківських рахунків – інструмент, який передбачений у законодавстві Європейського Союзу та застосовується уповноваженими органами провідних європейських держав для здійснення фінансових розслідувань. При цьому його запровадження в Україні є необхідним з огляду на євроатлантичний курс держави та виконання нею взятих міжнародних зобов'язань.

Також створення реєстру банківських рахунків підтримується і представниками громадянського суспільства. Зокрема, рекомендація щодо його створення міститься і в Альтернативному звіті з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики [4, с. 190].

В свою чергу на рівні національних програмних документів створення реєстру банківських рахунків передбачено у п. 2 Плану заходів з реалізації Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 № 435-р [8].

Отже, необхідність створення Єдиного реєстру банківських рахунків для виявлення коштів, одержаних злочинним шляхом, є очевидною. Однак постає питання щодо перспектив запровадження відповідного інструменту в Україні.

Як показує практика, навіть наявність певного заходу у національних стратегічних документах не означає його подальше втілення. Тож на фоні цього виключення головним комітетом при підготовці Антикорупційної стратегії до другого читання з її тексту створення реєстру банківських рахунків не дозволяє прогнозувати запровадження реєстру найближчим часом.

Те, що реєстр банківських рахунків передбачений у згаданому розпорядженні Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 № 435-р, не впливає на виконаний нами прогноз, адже захід у розпорядженні сформульовано як «Підготовка пропозицій щодо внесення змін до законодавства в частині створення Єдиного реєстру рахунків фізичних і юридичних осіб та індивідуальних банківських сейфів як єдиної державної інформаційної системи». Підготовлені зміни до законодавства підлягають розгляду Верховною Радою України, діяльність якої дозволяє дійти до висновку про відсутність політичної волі парламентарів до створення реєстру.

У той же час, на нашу думку, основний недолік реєстру, що полягає у посяганні на банківську таємницю, при належній підготовці необхідного законодавства може бути зведений до мінімуму у ході конструктивного діалогу між зацікавленими сторонами. Так, доступ до реєстру може бути закритий та належати лише його держателю та / або

іншим уповноваженим органам. Відомості, які до нього включатимуться, повинні охоплювати лише номер рахунку, ідентифікувати його власника та установу банку, в якій відкрито рахунок.

Отже, реєстр банківських рахунків є необхідною новелою для вдосконалення наявної системи інструментів виявлення та розшуку активів, одержаних злочинним шляхом. Його запровадження в Україні рекомендовано авторитетними міжнародними інституціями, а також громадянським суспільством. При цьому у тексті проекту Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки до другого читання створення реєстру банківських рахунків не передбачено, що, зважаючи на його наявність у первинній редакції Антикорупційної стратегії, підготовленій Національним агентством з питань запобігання корупції, дозволяє дійти висновку про відсутність політичної волі Парламенту щодо його запровадження.

Список використаних джерел

1. Anti-Corruption Reforms in Ukraine. Fourth Round of Monitoring of the Istanbul Anti-Corruption Action Plan. OECD Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-4th-Round-Report-Ukraine-ENG.pdf> (дата звернення: 25.11.2021).

2. Anti-Corruption Reforms in Ukraine. Third Round of Monitoring of the Istanbul Anti-Corruption Action Plan. OECD Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia. URL: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Ukraine-Round-3-Monitoring-Report-RUS.pdf> (дата звернення: 25.11.2021).

3. Istanbul Anti-Corruption Action Plan. Fourth Round of Monitoring Ukraine Progress Update. OECD Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Ukraine-Progress-Update-2019-EN.pdf> (дата звернення: 25.11.2021).

4. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / [О. Калітенко, О. Леменов, Б. Малишев, А. Марчук, К. Сердюк, Р. Сіверс, М. Хавронюк, В. Чумак]; за заг. ред. М. Хавронюка. – К. : Мишалов Д.В., 2021. – 239 с.

5. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020-2024 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoruptsijna-strategiya-na-2020-2024-roky-za-rezultatamy-publichnyh-obgovoren-08.09.2020.pdf> (дата звернення: 25.11.2021).

6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. Редакція від 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 26.11.2021).

7. Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС: Директива Європейського

Парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20.05.2015 зі змінами, внесеними Директивою Європейського Парламенту і Ради 2018/843 від 30.05.2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-2015849.pdf> (дата звернення: 25.11.2021).

8. Про затвердження Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року та плану заходів щодо їх реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 № 435-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.11.2021).

9. Проект Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки: від 21.09.2020 № 4135 (текст законопроекту до другого читання): від 21.09.2020 № 4135. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007 (дата звернення: 25.11.2021).

Семеншина-Фіголь Богдана Миколаївна,

викладачка кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького;

Саган Роза Андріївна,

курсантка 322 навчальної групи факультету
правоохоронної діяльності Національної
академії Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ДПСУ І БОРТЬБА З КОРУПЦІЄЮ

Питання доброчесності наразі є актуальним в нашому суспільстві.

Доброчесність – це поведінка, яка полягає у сумлінному виконанні суб'єктом доброчесної поведінки своїх посадових обов'язків [1].

Суб'єктам доброчесної поведінки заборонено використовувати своє службове положення задля своїх інтересів. Наразі в Україні існує багато випадків, коли посадові особи запрошують на відповідні посади своїх близьких родичів та друзів. В Державній прикордонній службі заборонено використовувати особисті знайомства для отримання працевлаштування. Наприклад на одному підрозділі Державної прикордонної служби недозволено нести службу разом з близькими особами, тому що це вважається корупційними діями.

Що стосується саме посадових осіб, які займають високі посади в Державній прикордонній службі України, то є великий відсоток осіб,

які траплялись органам, які протидіють корупції. Таких осіб можна виявити за допомогою певної процедури. Спершу в роботу вступає Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ), створене для викриття та розслідування корупції на вищих щаблях влади: серед міністрів, депутатів, суддів, прокурорів. Далі Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК), перевіряє електронні декларації високих посадових осіб та моніторить спосіб життя чиновників, а в разі підозри передають справу НАБУ.

Незалежним підрозділом у в структурі Генеральної прокуратури України є Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі – САП), яка уповноважена перевіряти розслідування, яке веде НАБУ і представляти звинувачення в суді. Але справи корупціонерів з'являються в звичайних судах, які гальмують процедуру розгляду справи. Саме тому в Україні існує Вищий антикорупційний суд, який розглядає справи. Але на даний час Вищий антикорупційний суд не завжди швидко реагує на справи в корупційній сфері. Саме по такій схемі має відбуватися засудження осіб, які незаконно збагачуються за рахунок свого посадового становища.

Як і в будь-якому відомстві так і в Державній прикордонній службі України посадові особи під час виконання своїх службових обов'язків повинні керуватися та діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені законодавством України. У разі порушення законодавства підлягають притягненню до відповідальності за вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення.

В Україні прийнято низку нормативно-правових актів направлених на протидію корупції:

- Закон України «Про запобігання корупції»;

- Кримінальний кодекс України – ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди», ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем» [2].

- Кодекс про адміністративні правопорушення – ст. 172⁴ «Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності». Тобто посадова, яка займається підприємницькою діяльністю притягується до адміністративної відповідальності; ст. 172⁹ «Невжиття заходів щодо протидії корупції».

- Кримінальний процесуальний кодекс України;

- Відомчий документ, що регламентує реалізацію системи запобігання, виявлення, протидії і припинення корупції в ДПСУ – АНТИКОРУПЦІЙНА ПРОГРАМА ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ НА 2020-2022 РОКИ (затверджена наказом АДПСУ від 13.02.2020 №99-АГ) [3].

На сьогоднішній день гостро стоїть питання про вияв корупції на державному кордоні. Національне агентство готує проєкт щорічної національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики, який подається до Кабінету Міністрів України [4]. У цій доповіді вказується дані про результати діяльності уповноважених осіб у сфері

протидії корупції, повідомлення кримінальні корупційні правопорушення, та правопорушення, які пов'язані з корупцією, кількість осіб звільнених з посади у зв'язку з притягненням відповідальності та інше.

Особа може звільнитись від кримінальної відповідальності, якщо у неї вимагали надання неправомірної вигоди і вона про це повідомила правоохоронним органам.

З вище сказано впливає питання, як боротись з корупцією посадових осіб?

Проблема корупції наразі вирішується на достатньому рівні, органи, які запобігають цьому намагаються вирішувати це питання співпрацюючи між собою. Вчасне виявлення ознак даного порушення збільшить ймовірність швидкого реагування державної влади. Наразі корупція може шкодити національній безпеці України тому, що цим порушується багато питань, які обґрунтовані в законодавстві. Зо стосується Державної прикордонної служби, то ДБР разом з НАБУ викривають посадових осіб, які намагають незаконно збагатитись за рахунок свого посадового становища, реєструючи таких осіб до Єдиного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України «Про добросчесну поведінку осіб, уповноважених на виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування».

2. <https://kyiv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-414094.html>

3. [https://dpsu.gov.ua/upload/file/corruption_\(1\).pdf](https://dpsu.gov.ua/upload/file/corruption_(1).pdf)

4. Закон України «Про запобігання корупції».

Сердюк Олексій Олександрович,

заступник завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат соціологічних наук, доцент;

Піскунова Ольга Борисівна,

уповноважений з антикорупційної діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАКТИКА ВНУТРІШНЬОГО ОЦІНЮВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ МВС: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ

Проведення регулярного оцінювання корупційних ризиків є невід'ємною складовою реалізації антикорупційних заходів будь-якого державного органу. Відповідно до Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, затвердженої рішенням НАЗК від 02.12.2016 № 126, зареєстрованого в Міністерстві

юстиції України 28.12.2016 за № 1718/29848, інтерв'ювання (соціологічне опитування), анкетування працівників органу влади визначені як одне із джерел отримання інформації для ідентифікації корупційних ризиків. Проте вивчення думки працівників Національної поліції України щодо корупційних ризиків у їхній діяльності, а також їхнього особистого корупційного досвіду, на жаль, досі не стало предметом регулярних наукових досліджень.

Зазвичай поліцейських і працівників поліції розглядають виключно як суб'єктів скоєння корупційних правопорушень відносно представників громадянського суспільства. Такий підхід є одностороннім, дегуманізує поліцію та позбавляє можливості якісно оцінити їхню поведінку науковими методами. Крім того, до системи МВС входять установи, заклади, підприємства, з діяльністю яких безпосередньо стикаються переважно поліцейські та працівники поліції, отже саме вони можуть сприяти коректному оцінюванню корупційних ризиків у діяльності таких юридичних осіб. До таких закладів, установ, підприємств належать зокрема територіальні медичні об'єднання, заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, науково-дослідні експертно-криміналістичні центри.

З метою отримання актуальної інформації від самих працівників поліції стосовно корупційних відносин всередині системи МВС нами було проведено дослідження «Оцінювання корупційних ризиків у діяльності МВС».

Опитування працівників НПУ з використанням інтернет-опитувальника проходило протягом вересня – жовтня 2021 року. Збір даних проводився з використанням безкоштовної платформи LimeSurvey, установлені на сервері Харківського національного університету внутрішніх справ (усі дані фізично розташовано на захищеному університетському сервері). Посилання на інтернет-опитувальник (<http://survey.univd.edu.ua/index.php/349812>) розповсюджувалось шляхом надсилання офіційних листів територіальних підрозділів Національної поліції в усіх областях України. Перейшли за посиланням 27549 осіб, повністю відповіли на всі запитання 23840 респондентів. Отримані дані репрезентують співвідношення виявлених корупційних ризиків поміж собою – наскільки одні переважають над іншими. В абсолютних показниках дані слід читати як «не менше ніж вказаний відсоток працівників НПУ брав участь у вказаних корупційних відносинах».

У цілому протягом життя з корупційними проявами в діяльності МВС стикались 17,5 % опитаних. У конкретних сферах (рис. 1) за корупційним досвідом протягом життя лідирують надання медичних послуг (6,7 %), надання освітніх послуг (4,9 %), бюджетна діяльність та управління фінансами (4,6 %) та надання адміністративних послуг (4,5 %). На наявність корупційного досвіду у дозвільній діяльності, будівництві та ремонтно-будівельних роботах, а також в управлінні персоналом вказують близько 3,5 % опитаних. На сферу публічних закупівель, контрольно-наглядові функції, реєстрація та ліцензування вказали близько 2,5 % опитаних.

За останні 12 місяців у корупційні стосунки у сфері надання сервісних послуг вступали 5,6 % опитаних працівників НПУ, у сфері надання медичних послуг у системі МВС – 5,2 %, у сфері освіти системи МВС – 4,9 %, задля вирішення кадрового питання – 3,9 %, у сфері – 5,6 %, у сфері експертної служби МВС – 3 %.

Рис. 1. Процентний розподіл відповідей на запитання «Чи доводилось Вам коли не будь в житті стикались з корупційними проявами в діяльності МВС у наступних сферах діяльності?»

За останні 12 місяців при взаємодії з органами з надання сервісних послуг МВС неправомірну вигоду за реєстрацію, перереєстрацію транспортних засобів надавали 3,4 % опитаних, за видачу посвідчення водія на право керування транспортними засобами – 3,2 %, за видачу номерних знаків – 1,7 %, за погодження конструкцій транспортних засобів – 0,7 %, за видачу свідоцтва про допущення транспортних засобів до перевезення небезпечних вантажів – 0,6 %.

За останні 12 місяців при взаємодії з працівниками медичних закладів системи МВС неправомірну вигоду за якісне проведення операції, надання медичних послуг, консультацій надавали 2,9 опитаних, за отримання листка тимчасової непрацездатності чи інших довідок – 2 %, за підтвердження, або приховування тих чи інших медичних фактів – 1 %, за дострокову виписку пацієнта з лікарні або, навпаки, продовження його перебування – 0,6 %, за виписування лікарем потрібного рецепта – 0,6 %.

За останні 12 місяців при взаємодії з працівниками закладів освіти системи МВС неправомірну вигоду у період навчального

процесу надавали 3,1 % опитаних, при вступі до навчального закладу – 2,2 %, у період завершення навчального процесу – 2 %, під час здобуття наукових ступенів та вчених звань – 0,9 %, у період післядипломної освіти – 0,9 %.

За останні 12 місяців при взаємодії з працівниками експертної служби МВС неправомірну вигоду за прискорення проведення будь-якої експертизи надавали 2,4 % опитаних, за проведення транспортно-технічної експертизи – 0,8 %, за позитивне вирішення результатів експертизи – 0,5 %, за проведення експертизи зброї працівники НПУ неправомірну вигоду не надавали.

Серед органів системи МВС працівники НПУ переважно вступають у корупційні стосунки з представниками своєї ж системи. Так, респонденти відповіли, що за останні 12 місяців вступали в корупційні стосунки з представниками НПУ – 2,8 %, з представниками Державної міграційної служби – 1 %, Державної прикордонної служби – 0,7 %, Державної служби з надзвичайних ситуацій – 0,4 %, Національної гвардії України – 0,3 %.

Щодо основних причин корупції у системі МВС – працівники НПУ передусім позначили економічні чинники (наприклад, низький рівень матеріальної винагороди, нерозвиненість механізмів реалізації соціальних гарантій тощо). На це вказує переважна більшість опитаних (54,7 %). Крім того серед інших причин, які респонденти мали змогу ввести самостійно у текстовому форматі, також переважає недостатній рівень заробітної платні (10,5 %). На умовному другому місці серед чинників корупції – непрозорість роботи чиновників (16,6 %) та низька якість норм закону (14,7 %). Далі називають низький рівень відповідальності, передбаченої за порушення чиновниками антикорупційного законодавства (11,6 %), невисоку правову культуру (9,8 %) та слабкий внутрішній контроль (8,2 %). Менш впливовими причинами корупції працівники НПУ вважають невжиття заходів відповідальності за посадові правопорушення (7,4 %), нерозвиненість інститутів громадського контролю (6,9 %) та низький ступінь регламентації роботи чиновників, високий рівень «заборонних» чи «дозвільних» повноважень (6,6 %). Найменш значимою причиною корупції, на думку працівників НПУ, є висока інтенсивність контактів з громадянами та організаціями (2,4 %).

Разом з тим, за спостереженнями самих поліцейських та працівників поліції, рівень корупції в діяльності МВС протягом 2018–2020 роки знижується. На це вказали 40,6 % опитаних (30,2 % – знизився, 10,4 % – швидше знизився). На те що рівень корупції в МВС підвищився вказали 9,7 % опитаних (4,1 % – підвищився, 5,6 % – швидше підвищився).

Отримані в ході опитування дані з одного боку дозволяють виявити сфери діяльності Міністерства внутрішніх справ, на які слід звернути посилену увагу під час розробки антикорупційних заходів та моніторингу їх ефективності, а з іншого – свідчать про запровадження вдалих практик подолання корупції в системі та позитивні наслідки

реформування поліції. Якщо порівняти рівень корупції в поліції з загальним рівнем корупції – то помітно, що він значно нижчий. За результатами іншого дослідницького проекту ХНУВС – моніторингу «Безпека та довіра» [1], в Харківській області кожен четвертий мешканець стикався з проявами корупції за минулий рік, а якщо говорити про поліцію – то лише кожен 10-й мешканець Харківщини мав досвід корупції при контактах з представниками поліції за той же період.

Таким чином, проведене нами опитування показує внутрішню оцінку результативності антикорупційних заходів Міністерства внутрішніх справ, слугує додатковим джерелом отримання інформації під час оцінювання корупційних ризиків. Регулярне проведення таких опитувань дозволить у перспективі відстежувати динаміку рівня корупції та відповідним чином коригувати заходи щодо усунення (зниження) корупційних ризиків, а наявність у опитувальнику відкритих форм відповідей може стати додатковим каналом повідомлень про корупцію.

Список використаних джерел

1. Сердюк О. О. Публічна безпека та довіра до правоохоронних органів 2020 : за результатами досліджень 2013–2020 років, проведених у Харківській області : [монографія] / Сердюк О. О., Бобро Н. В., Щербак І. В., Кузіна І. І., Даниленко І. В. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Голов. упр. Нац. поліції в Харків. обл. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. – 151 с. DOI: <https://doi.org/10.32631/sf2020>

Сокиран Федір Михайлович,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ З МЕТОЮ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Питання боротьби з кримінальними правопорушеннями в Україні на сучасному етапі її розвитку і становлення є актуальними, особливо з такими їх різновидами як корупційними. Для їх протидії слідчий застосовує різні тактичні прийоми впливу, серед яких не останньою є психологічний вплив.

У процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень слідчому в руслі своєї професійної діяльності доводиться спілкуватися з різними категоріями осіб. Одні особи сумлінно поведуть себе під час слідства і зацікавлені у швидкому, повному та об'єктивному розслідуванні кримінальних правопорушень, викритті та покаранні винних, виявляють готовність до надання посильної допомоги слідчому і в багатьох випадках надають її практично. Але разом із тим, у слідчій практиці є приклади, коли

особи, які самі не вчинили правопорушення, виявляють співчутливе ставлення до тих, хто вчинив карні діяння та зацікавлені в тому, щоб правопорушення не було розкрито. Ще більш небезпечною є категорія осіб, які вчинили корупційні правопорушення та намагаються вжити або вже вживають певних заходів, щоб перешкодити розслідуванню, уникнути покарання за вчинене.

Такі особи, як правило, активно перешкоджають перебігу розслідування, або, як прийнято говорити в юридичній літературі, протидіють розслідуванню. Словосполучення «протидіяти розслідуванню» є сталим виразом у кримінально-процесуальній і криміналістичній літературі. Протидію розуміють як дію, що перешкоджає роботі слідчого, а протидіяти – вчиняти протидію, перешкоджати. Можна сказати, що протидіяти розслідуванню – це перешкоджати досягнення цілей, які ставить перед собою слідчий.

Для подолання в рамках закону протидії цього негативного явища, яке часто має місце на стадії досудового розслідування, важливу роль відіграє психологічний вплив на осіб, які перешкоджають або можуть перешкодити, на думку слідчого, здійсненню правосуддя.

Слідчий для встановлення об'єктивної істини у справі зобов'язаний робити все, що зменшує таку протидію: застосовувати відповідні прийоми, серед яких, на нашу думку, особливе місце належить психологічному впливу. Застосування психологічного впливу в цілому, та для подолання протидію розслідуванню, зокрема, деякі автори, чиї погляди ми вже критикували, не визнають категорично [1]. Подібні підходи, на нашу думку, роззброюють працівників слідства і перетворюють їх у пасивних реєстраторів подій.

Правильним є положення, що будь-яка протидія правоохоронним органам, тягне за собою певне реагування з боку посадових осіб, у тому числі, як нам здається, однією з форм реагування має бути застосування психологічного впливу.

Не можна не помітити це в кожному третьому кримінальному провадженні, які розслідувалися стосовно осіб, що вчинили корупційні правопорушення, чинилась протидія в різних її формах (матеріали вивчення кримінальних проваджень).

Особливий інтерес у проблемі подолання опору викликає аспект використання для цієї мети психологічного впливу, який у рамках закону та етики мають застосовувати на практиці слідчі. Але для цього треба знати, які саме прийоми або їх системи та в яких ситуаціях доцільно застосовувати. Лише за цієї умови конкретні прийоми матимуть бажаний ефект.

Із аналізу практики розслідування, в тому числі й корупційних правопорушень, можна зробити висновок, що протидія розслідуванню чиниться такими її варіантами:

1. Неправдиві свідчення (у тому числі самообмова).
2. Замовчування.

3. Перешкоджання виконанню певних слідчих (розшукових) дій (у тому числі обструкція).

4. Фальсифікація і знищення доказів.

Ці варіанти дозволяють визначити загальні для всіх і конкретні для кожного виду прийоми психологічного впливу для подолання протидії розслідуванню. На нашу думку до основних із них можна віднести: переконання; роз'яснення особі обраної нею протидії поведінки; звернення до її почуття громадського обов'язку і морального переконання особи; повторний допит особи і співставлення її свідчень; використання позитивних якостей особи; пред'явлення доказової інформації; раптовість; створення у особи інформованості про її дії, які відомі вже слідчому; використання фактору незгоди між співучасниками; створення в особи уявлення про наявність у слідчого доказів, які на думку підозрюваного були знищені [2].

Працівники слідства мають пам'ятати, що прийоми психологічного впливу, які вони застосовують, нерідко вже відомі особі, що проходить у провадженні, а це може значно ускладнити процес розслідування.

Список використаних джерел

1. Хайдуков Н.П. Тактико-психологические основы воздействия следователя на участвующих в деле лиц. – Саратов: Из-во Саратов. Ун-та, 1984. – 124 с.

2. Сокиран Ф.М. Сучасні концепції психологічного впливу на досудовому слідстві: Монографія. К.: НАВСУ – НВТ «Правник», 2002. – 172с.

Соловійов Едуард Петрович,

заступник начальника Слідчого управління
Головного управління Національної поліції
у місті Києві

НЕБАНКІВСЬКИЙ ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР ЯК ОБ'ЄКТ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розвиток фінансового сектору, підприємництва та конкурентного середовища в Україні призводять до перебудови всіх складових фінансового ринку, зокрема ринку фінансових послуг. Причому нового значення набуває діяльність фінансових посередників, передусім небанківських фінансових інститутів, які задовольняють потреби економічних суб'єктів через надання широкого спектру вузькоспеціалізованих фінансових послуг. Це зумовлює зростання конкурентного потенціалу окремих небанківських фінансових посередників, що охоплюють максимальну кількість споживачів на різних рівнях економічної діяльності. Особливості сучасного етапу розвитку небанківських фінансових інститутів полягає в необхідності поліпшення не лише кількісних, а й якісних показників їх діяльності на ринку фінансових послуг. Перебудова та підвищення

ефективності системи функціонування небанківських фінансових посередників стає найважливішим фактором, що здатний забезпечити розвиток ринку фінансових послуг України

Водночас, корупція залишається внутрішньою загрозою національній безпеці України, що вимагає вжиття різноманітних заходів, спрямованих на протидію цьому негативному явищу. Серед проявів корупції найбільш небезпечними є корупційні кримінальні правопорушення, перелік яких закріплено у примітці статті 45 Кримінального кодексу України [1].

Не винятком став і небанківський фінансовий сектор, зокрема зростання тіньового сектору економіки та криміналізація практично усіх сфер господарювання стримує розвиток ринкових відносин в Україні, загрожуючи національним інтересам та національній безпеці держави, підриває довіру громадян до демократичних інститутів і цінностей, спричиняючи занепокоєння в суспільстві та критичні оцінки міжнародних експертів. За даними офіційної статистичної звітності, протягом 2015–2020 рр. у середньому за рік було викрито близько 40 тис. економічних кримінальних правопорушень, серед яких переважають кримінальні правопорушення проти власності (52,0 %), у сфері господарської діяльності (25,0 %) та пов'язані з ними зловживання службових осіб суб'єктів господарювання усіх форм власності (23,0 %). Перманентно збільшується питома вага тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень і кількість потерпілих, яким завдано великої матеріальної шкоди [2].

Загостренню криміногенної ситуації на фінансовому ринку незалежної України сприяє нерозвинута система державного регулювання і контролю, корупція, правова розбалансованість учасників фінансового ринку та інші об'єктивні чинники. Соціально-економічний розвиток держави зумовлює потребу забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ, до яких належать кредитні спілки, довірчі товариства, інвестиційні компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, страхові фірми та інші фінансові посередники, які надають широкий спектр послуг суб'єктам господарювання та населенню (станом на початок 2021 р. активи небанківського фінансового сектора України становили понад 400 млрд грн) [3].

Особливу увагу слід приділяти захисту приватних інвесторів, оскільки пересічні громадяни здебільшого мають незначний досвід вкладання своїх коштів та обмежені можливості щодо відновлення порушених прав. Починаючи з досвіду фінансових пірамід 1990-х років, злочинні технології під прикриттям небанківських фінансових установ характеризуються використанням злочинцями прийомів маніпулювання свідомістю жертв, атрибутів усесвітньо відомих компаній, сучасних телекомунікаційних технологій, корупційної підтримки чиновників усіх рівнів, що в поєднанні з

недостатньо ефективними заходами протидії таким діям з боку держави тривалий час спричиняє високий рівень їх латентності.

Хоча в загальній структурі економічної злочинності частка виявлених щороку кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ в згаданий період не перевищувала 2,5 %, викриті правоохоронними органами схеми заволодіння коштами громадян організованими групами та злочинними організаціями шахраїв викликають особливе занепокоєння своїми наслідками. На контролі керівництва різних правоохоронних органів станом на початок 2021 р. перебувало 326 резонансних кримінальних проваджень, у яких потерпілими визнано загалом близько 100 тис. осіб, а сукупні збитки становлять понад 1,5 млрд грн, з яких реально відшкодовано не більше чверті. Масштаби злочинності на ринку небанківських фінансових послуг визнають значними й країни з розвинутими ринковими відносинами. За даними Інтерполу, збитки від організованої злочинності у сфері залучення інвестицій у країнах Європи посідають друге місце після наркобізнесу.

Необхідність ефективного державного регулювання розвитку національної економіки та формування інститутів управління в умовах ринкового середовища зумовлює створення дієвої системи контролю, стратегічна мета якої – забезпечення стабільності економічного зростання країни шляхом запобігання порушенням у сфері надання фінансових послуг та неефективному використанню фінансових ресурсів [4].

Отже, перед вітчизняними правоохоронними органами постають усе нові проблеми законодавчого, відомчого нормативно-правового, організаційного та практичного характеру, які вимагають ефективного вирішення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
3. Підсумки діяльності небанківських фінансових установ за 2020 рік. *Національний банк України*: [сайт]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/-regulation-nonbank-fs-market>.
4. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text>.

Сюравчик Валерій Григорович,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем превентивної
діяльності та запобігання корупції ННІ № 3
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Корупція істотно впливає на економічний розвиток будь-якої країни. Однією з основних причин зростання корупції є замовчування звичайних людей. Саме тому удосконалення інституту викривачів у міжнародному та національному законодавстві є одним з основних запобіжних елементів для виникнення та поширення корупції у суспільстві. З цього приводу слушно зауважили А. Б. Антонюк, М. А. Федорчук, із чим не можна не погодитись, якщо пересічні громадяни перестануть мовчати про корупційні діяння, свідками яких вони стали – на роботі, під час волонтерства, співпраці з контрагентами тощо, то потенційний корупціонер подумає тричі перед взяттям хабара чи вчиненням незаконних дій [1]. На наше переконання, викриті такі факти підвищать рівень несприйняття корупції суспільством. Більше прозорості та відкритості з'явиться і в публічній сфері, що посилить національну економіку.

Як слушно зазначили О. Тимченко, О. Калітенко, проаналізувавши зарубіжний досвід захисту викривачів корупції, в ЄС не так багато країн мають сильне законодавство про захист викривачів (з-поміж них, наприклад, Словенія, Ірландія, Велика Британія). У світі ситуація ненабагато краще – яскравими прикладами просунутого, працюючого законодавства є, наприклад, США та Південна Корея. Однак навіть гарне законодавство не завжди належно застосовується на практиці, як, наприклад, в Румунії та Японії. Часто викривачі не захищені від звинувачень у наклепів (Португалія, Чехія), розкриття анонімності (Іспанія, Естонія, Литва, Аргентина, Австралія, Китай), негативних дій від звинувачених корупціонерів у відповідь (Польща, Словаччина, Нідерланди, Бразилія). Деколи суб'єктами захисту є лише деякі категорії осіб, тоді як правовий захист має поширюватися не тільки на працівників публічного та приватного секторів, але й на стажерів, консультантів, підрядників, тимчасових і колишніх працівників. Не вистачає також окремо створених національних органів незалежного розслідування повідомлень викривачів [2].

Проаналізувавши міжнародне законодавство, О.О. Карпова [3, с. 63–64] вдало зазначила, що необхідність законодавчого врегулювання інституту захисту осіб, які повідомляють про корупцію, на міжнародному рівні вперше відображено у ст. 22 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. № ETS173 [4] та ст. 9 Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р. [5]. У статті 33 Конвенції ООН проти корупції передбачено,

що кожна держава-учасниця розглядає можливість включення до своєї внутрішньої правової системи належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно й на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про будь-які факти, пов'язані зі злочинами, передбаченими цією Конвенцією, від будь-якого несправедливого поведіння [6].

В Україні державний захист викривачів регулюється Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. [7]. З 1 січня 2020 року в Україні набув чинності Закон України «Про внесення змін до закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» [8]. До закону «Про запобігання корупції» внесено зміни стосовно визначення правового статусу викривачів корупції, їхніх прав і гарантій захисту, забезпечення умов для розкриття інформації про корупцію. Так, згідно внесених змін, викривачем є фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [9].

Водночас Закон доповнюється статтею 53-7 «Винагорода викривачу» [7], яка передбачає, що право на винагороду має викривач, який повідомив про корупційний злочин, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого у 5 тисяч і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму. Повідомляти про корупційні злочини можна через засоби масової інформації, громадські об'єднання та професійні спілки.

У зв'язку з прийняттям законодавчих новел щодо викривачів, Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство із запобігання корупції зобов'язані створити захищені анонімні канали зв'язку (канали онлайн-зв'язку, анонімні гарячі лінії, електронні поштові скриньки та інше), через які викривач може здійснити повідомлення, гарантовано зберігаючи свою анонімність. Вимоги до захисту таких каналів зв'язку визначає НАЗК. Анонімні повідомлення про можливі корупційні правопорушення підлягають перевірці у строк не більше 15-ти днів від дня його отримання. Якщо у вказаний строк перевірити інформацію неможливо, керівник відповідного органу повинен продовжити строк розгляду повідомлення до 30-ти днів. Для захисту прав і представництва своїх інтересів викривач може користуватися усіма видами правової допомоги, передбаченої законом «Про безоплатну правову допомогу» або залучити адвоката самостійно. Разом з тим, ухвалений закон визначає розмір винагороди викривачам корупції. Він має становити 10 % від грошового розміру предмета корупційного злочину або розміру завданих державі збитків від злочину. Розмір винагороди встановлюватися після ухвалення

обвинувального вироку суду та не може перевищувати трьох тисяч мінімальних заробітних плат, установлених на час вчинення злочину [9].

Законодавство України визначає, що особа вважається викривачем від моменту повідомлення інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» [7].

Відповідно до статті 11 Закону України «Про запобігання корупції» до повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції належить, зокрема:

- отримання та розгляд повідомлень, здійснення співпраці з викривачами, забезпечення їх правового та іншого захисту, перевірка дотримання законодавства з питань захисту викривачів, внесення приписів з вимогою про усунення порушень трудових (звільнення, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) та інших прав викривачів і притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їхніх прав, у зв'язку з такими повідомленнями;

- надання роз'яснень, методичної та консультативної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та порівняних до них осіб, застосування інших положень цього Закону та прийнятих на його виконання нормативно-правових актів, захисту викривачів [7].

Разом з тим, Національне агентство з питань запобігання корупції з метою виконання покладених на нього повноважень має такі права:

- проводити перевірки організації роботи із запобігання і виявлення корупції в державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, юридичних особах публічного права та юридичних особах, зазначених у частині другій статті 62 Закону, зокрема щодо підготовки та виконання антикорупційних програм, створення та функціонування внутрішніх і регулярних каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, захисту викривачів;

- вносити приписи про порушення вимог законодавства щодо етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог та обмежень, передбачених цим Законом, захисту викривачів;

- отримувати від осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, порівняних до них осіб, працівників юридичних осіб публічного права та юридичних осіб, зазначених у частині другій статті 62 Закону, письмові пояснення з приводу обставин, що можуть свідчити про порушення вимог цього Закону щодо захисту викривачів.

У випадках виявлення порушення вимог цього Закону щодо етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, захисту викривачів або іншого порушення цього Закону Національне агентство з питань запобігання корупції вносить керівнику відповідного органу, підприємства, установи, організації припис щодо усунення порушень законодавства, проведення службового розслідування, притягнення винної особи до встановленої законом відповідальності [12].

Не дивлячись на прийняття суттєвих змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції, доводиться констатувати про відсутність належних механізмів реалізації відповідних законодавчих положень на практиці. Це пояснюється недосконалістю і відсутністю детальної регламентації процедури подання, перевірки та прийняття рішення по факту, що міститься у повідомленні викривача, а також недостатньо розробленими методичними та практичними рекомендацій з відповідної проблематики.

Щоб інститут захисту викривачів в Україні запрацював, Національним агентством з питань запобігання корупції та Кабінетом Міністрів України було розроблено проект Закону України «Про захист викривачів корупції» від 18.10.2018 р. [13], який схвалено Рішенням НАЗК «Про схвалення проекту Закону України «Про захист викривачів корупції» від 01.02.2019 р. № 291 [14], де передбачено правовий захист викривачів та прирівняних осіб, а також зміни до чинного законодавства щодо захисту викривачів корупції.

Проаналізувавши даний законопроект, ми дійшли висновків, що для реалізації захисту викривачів корупційних діянь та запобігання корупції необхідно здійснити наступні заходи:

- повинно бути удосконалено організаційно-правове забезпечення роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції в Україні із викривачами, насамперед питання організації роботи із повідомленнями від викривачів та розроблення ефективних правових механізмів забезпечення захисту таких осіб;

- викривачі повинні отримувати грошову винагороду – частину відновлених коштів або штрафів, накладених в результаті викриття корупційних діянь;

- повинно бути збережено конфіденційність осіб викривачів корупційних діянь;

- викривачам, що надали інформацію анонімно і в подальшому були встановлені, має бути наданий повний захист;

- будь-яке викриття, зроблене в законодавчих рамках інформаторів, повинно бути захищене від дисциплінарно-процесуальних дій і кримінальної, цивільної і адміністративної відповідальності, включаючи дискримінацію, наклеп, захист авторських прав і даних. Весь тягар доказу намірів з боку інформатора порушити закон лягає на суб'єкт викриття;

– мають бути захищені від всіх форм помсти, несприятливих умов або дискримінації на робочому місці, які пов'язані або з'явилися в результаті інформування про випадки корупції;

– захист повинен поширюватися на всі види можливих несприятливих наслідків, включаючи звільнення, санкції, що стосуються умов роботи, покарання у вигляді переводу на інші види робіт, переслідування;

– тягар надання доказу лягає на працедавця – щоб уникнути санкцій або штрафів працедавець повинен чітко і переконливо продемонструвати, що будь-які заходи, що приймаються відносно співробітника, не були жодним чином пов'язані або мотивовані розкриттям викривача;

– по відношенню до людини, яка надає завідомо неправдиву інформацію про корупційні правопорушення, можуть застосовуватися дисциплінарні санкції і заходи цивільно-правової відповідальності;

– особи, яких несправедливо звинуватили у корупційних діяннях, повинні отримувати всі належні компенсації.

Окрім зазначеного, у Законі України «Про захист викривачів корупції» щодо осіб, які сприяють запобіганню та протидії корупції, за наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну цих осіб або їхніх близьких осіб (у зв'язку зі здійсненим повідомленням про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції»), потрібно передбачити застосування правових, організаційно-технічних та інших заходів, передбачених Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», зокрема: особиста охорона, охорона житла і майна; видача спеціальних засобів індивідуального захисту й сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю та прослуховування телефонних й інших переговорів, візуальне спостереження; заміна документів і зміна зовнішності; зміна місця роботи або навчання, переселення в інше місце проживання; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд; інші заходи безпеки.

Таким чином, прийняття нового Закону України «Про захист викривачів корупції», на нашу думку, надасть можливість розробленню нового і вдосконалення існуючого законодавства щодо захисту викривачів, а правовий захист повинен поширюватися на всіх працівників і службовців, яким загрожує переслідування за викриття корупції.

Список використаних джерел

1. Антонюк А. Б., Федорчук М. А. Особливості діяльності викривачів у запобіганні та протидії корупції. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції*: матеріали кругл. столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.) / редкол.: В. Черней, К. Ланчінскас, А. Фодчук та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 174 с. С. 12–13.

2. Тимченко О., Калітенко О. Захист викривачів корупції: як це працює в Україні та в світі («Transparency International Україна»). *Інтернет-ресурс Радіо Свобода*. 09.07.2015 р. URL:

<https://www.radiosvoboda.org/a/27118580.html> (Дата звернення 07.11.2018 р.).

3. Карпова О. О. Новели законопроекту про захист викривачів корупції. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції*: матеріали кругл. столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.) / редкол.: В. Черней, К. Ланчінскас, А. Фодчук та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 174 с. С. 63–66.

4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173): Конвенція Ради Європи від 27.01.1999 р. № ETS173 (ратифікована Законом України від 18.10.2006 р. № 252-V). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

5. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: Конвенція Ради Європи від; ратифікована із заявами Законом України від 04.11.1999 р. (ратифікована Законом України від 16.03.2005. № 2476-IV). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.

6. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. (ратифікована Законом України від 18.10.2006 р. № 251-16). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 23.11.2021).

8. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції: Закон України від 17.10.2019 р. № 198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-20#Text> (дата звернення: 01.12.2021).

9. Закон про захист викривачів корупції набув чинності. Інтернет ресурс www.ukrinform.ua. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2846152-zakon-pro-zahist-vikrivaciv-korupcii-nabuv-cinnosti.html>.

10. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 23.11.2021).

11. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 23.11.2021).

12. Права та гарантії захисту викривачів відповідно до Закону України «Про запобігання корупції». Офіційний Інтернет ресурс Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/prava-ta-garantiyi-zahystu-vykrivachiv-vidpovidno-do-zakonu-ukrayiny-pro-zapobigannya-koruptsiyi/>.

13. Про схвалення проекту Закону України «Про захист викривачів корупції»: рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 12.10.2018 р. № 2285. URL: <https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2018/zasidannya/12.10.2018/12.10%20%282285%29.pdf>.

14. Про схвалення проекту Закону України «Про захист викривачів корупції»: Рішення НАЗК від 01.02.2019 р. № 291. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Proekt-zakonu.pdf>.

Тараніч Євген Анатолійович, викладач
циклу загальних
та кримінально-правових дисциплін
Київського центру первинної
професійної підготовки «Академія
поліції» ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Наскільки серйозною економічною проблемою для України є боротьба з протидією з корупції, свідчать вибіркові соціологічні дослідження. Так, опитування керівників українських підприємств показало, що приблизно 2/3 респондентів назвали однією з основних причин своїх проблем корупцію серед чиновників центральної і місцевої влади.

Корупція може бути причиною відставки й окремих посадових осіб, і цілих урядів. У світовій історії є багато прикладів, коли тільки оприлюднення фактів корупції або початок їх офіційного розслідування спричиняли те, що не було під силу всенародним виборам, рішенням парламентів чи глав держав. А це може призвести до суттєвих змін у внутрішній і зовнішній політиці держави. У зовнішній же сфері наслідками корупції можуть бути: втрата країною політичних та економічних позицій на міжнародній арені; погіршення її іміджу; перешкоди у вступі в авторитетні та престижні міжнародні організації або виключення з них; міжнародна ізоляція та застосування міжнародних санкцій; скорочення чи навіть повне припинення зовнішніх інвестицій. Зрештою – країна з високим рівнем корупції відходить на узбіччя світового розвитку. Зокрема, наші держави впродовж багатьох років впливові міжнародні організації саме через проблему корупції як одну з головних перешкод відмовляли в отриманні інвестицій та інтегруванні у міжнародні структури. До наслідків корупції міжнародного характеру можуть належати, зокрема: негативний вплив корупції на імідж держави у світі, ускладнення відносин з іншими країнами, міжнародними організаціями і всією міжнародною спільнотою, втрата державою міжнародних позицій в економічній, політичній та інших сферах тощо.

Стан корупції у тій чи іншій країні може використати керівництво іноземних держав чи міжнародних організацій для тиску на політичне керівництво такої країни під час прийняття тих чи інших рішень і зовнішньополітичного, і внутрішньополітичного характеру. Тобто керівництво країни в таких випадках потрапляє у політичну залежність від керівників тих країн або міжнародних організацій, які поінформовані про реальний стан корупції чи корупційну діяльність окремих представників вищого рівня державної влади.

Одним із економічних наслідків корупції є піддрив економічної системи держави, що виявляється у перешкоджанні надходженню внутрішніх і зовнішніх інвестицій, гальмуванні розвитку ринкових

відносин, зростанні недобросовісної конкуренції, монополізації економіки, криміналізації та тінізації економіки тощо. Крім того, корупція дискредитує економічні реформи, порушує основні засади господарської діяльності, є причиною фінансових криз. Корупційний вплив на економічні відносини проявляється у дискримінації підприємств з боку службових осіб органів державної влади або місцевого самоврядування: 1) у встановленні не передбачених законодавством обмежень щодо окремих видів підприємницької діяльності; 2) у примушуванні підприємств до укладання не вигідних для них договорів; 3) у наданні окремим підприємствам пільг або інших переваг у конкуренції з іншими підприємствами; 4) у примушуванні підприємств реалізувати товар чи послуги чітко зазначеним фізичним чи юридичним особам; 5) у проведенні закупівлі сировини або продукції у визначених регіонах на збиткових умовах. За кожною названою вище дією, як правило, стоїть корисливий або інший особистий інтерес певної службової особи органів державної влади та задоволення цього інтересу шляхом неправомірного використання владних повноважень. До економічних наслідків корупції також належать: неефективний розподіл і використання державних коштів та ресурсів, загальні часові та матеріальні витрати веденні господарської діяльності; зростання комерційних та фінансових ризиків; пошук ренти зі збитками для матеріального виробництва; спотворення (підвищення) цін; зниження рівня конкуренції з відповідним зниженням рівня економічного розвитку; зростання рівня тіньової економіки, податкові втрати; погіршення інвестиційного клімату, зниження рівня інвестицій; зменшення ефективності економічного розвитку країни в цілому. Корупція підживляє економічну систему держави, призводить до необґрунтованого підвищення собівартості продукції; ускладнює економічні відносини з іншими державами, міжнародними організаціями.

Корупція дискредитує право як універсальний регулятор суспільних відносин, перетворює його на засіб задоволення приватних та корпоративних інтересів. У результаті вчинення корупційних діянь відбувається порушення низки конституційних правових засад діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Корупція змінює сутність правоохоронної діяльності відповідних державних органів, які за умов корумпованості їхніх посадових осіб перестають виконувати функцію охорони права і перетворюються в інструмент розправи над невинними особами, рейдерства або неправомірного задоволення особистих чи групових інтересів певних осіб, у тому числі посадових осіб зазначених органів.

Оптимальні результати, яких можна досягти у протидії корупції: 1) зменшення її обсягів, обмеження сфери її обумовлення та поширення; 2) зменшення небезпеки корупційних проявів; 3) обмеження взаємовпливу корупції та економічних, політичних, правових та інших соціальних процесів; 4) збільшення ризику настання негативних наслідків для особи, яка вступає в корупційні відносини. Отже, як бачимо, наслідки корупції різні й стосуються як країни загалом, так і кожного її громадянина.

Тичина Дмитро Михайлович,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Посудевський Ілля Валерійович,

ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ВПЛИВОМ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Корупція була, є і, очевидно, буде (принаймні в найближчому майбутньому) однією з найбільш масштабних та глобальних проблем в Україні. Відповідно до ст. 19 Конституції України, посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені законами нашої держави [1]. Від реалізації цього положення значною мірою залежить належна діяльність державного апарату, функціонування підприємств, установ та організацій усіх форм власності, своєчасне й справедливе розв'язання соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів юридичних осіб. На вирішення цих питань має бути спрямовано зусилля всіх службових осіб владних органів.

Однак, в умовах розбудови України як правової держави європейського зразка протидія корупції в Україні є одним з найбільш пріоритетних завдань не лише органів державної влади, зокрема правоохоронних органів, але й кожного члена громадянського суспільства.

Так, після трирічного періоду зниження (з 16856 у 2013 р. до 14820 у 2016 р. –10,6%) число кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг у наступні три роки постійно збільшувалося. Значне зростання таких діянь відбулося у 2017 р. (19234; +29,8%), у 2018 р. воно було незначним (19909; +3,5%), а у 2019 р. кількість цих злочинів дорівнювала 20069 (+0,8%), тобто залишилася на рівні попереднього року. У 2020 р. вона скоротилася на 5,3% до 18996. Відсоток цих діянь серед всіх облікованих кримінальних правопорушень збільшився у 2020 р. до 5,3 %.

Чільне місце серед таких кримінальних правопорушень займає і зловживання впливом (ст. 369-2 КК України), зокрема у 2013 р. внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань 94 кримінальні правопорушення, 2014 р. – 131, 2015 р. – 208, 2016 р. – 254, 2017 р. – 249, 2018 р. – 285, 2109 р. та 2020 р. – по 193 [2]. Особливо гостро

зловживання впливом позначається на сфері досудового розслідування, оскільки його наслідками є:

– деморалізація суб'єктів сторони обвинувачення (особливо це стосується молодих (недосвідчених) слідчих, випускників вишів, які щойно приступили до виконання службових обов'язків;

– перешкоджання у механізмі реалізації відшкодування шкоди заподіяної кримінальним правопорушенням.

Відповідно до ч. 2 ст. 9 КПК України прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень [3]. Ця засада є гарантією належного досудового розслідування незважаючи на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику.

У той же час, реформування правоохоронної системи не знайшла свого завершення щодо оптимізації органів досудового розслідування. Нині, у своїй професійній діяльності слідчий (дізнавач) постійно стикається з активною протидією різних учасників щодо самого кримінального провадження (корупційно вмотивовані колеги, друзі, окремі особи начальницького складу), головна ціль яких не збігається з метою кримінального судочинства – встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

На прикладі сфери досудового розслідування можна виділити три основні причини, які спонукають осіб до вчинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 369-2 КК України:

1) особистісна зацікавленість у результатах кримінального провадження;

2) бажання ухилитися від кримінальної відповідальності, чи пом'якшити покарання та зберегти отримане злочинним шляхом майно та інші блага;

3) спосіб збагатитись корупційним шляхом.

Необхідно звернути увагу, що особи, які вчиняють такі кримінальні правопорушення, добре орієнтуються в сучасному законодавстві, зазвичай мають ґрунтовні знання у сфері правозастосовної й економічної діяльності, нерідко між ними існують тісні корупційні зв'язки. Ці та інші обставини дають можливість приховувати злочинну діяльність та всіляко протидіяти розслідуванню.

Поряд із цим, прослідковується низький рівень роботи правоохоронної діяльності щодо запобігання, боротьби, та розслідування кримінального правопорушення передбаченого ст. 369-2 КК України, що підтверджується наявністю помилок і прогалин, які часто призводять до втрати доказової інформації та, як наслідок, до винесення виправдувальних вироків чи закриття кримінальних

провадженнь. Вирішення значної частини проблем можливе шляхом розроблення з урахуванням результатів слідчої та судової практики нової концепції щодо оптимізації досудового розслідування.

Сьогодні існує нагальна потреба розгляду особливостей зловживання впливом, у нових правових та соціально-економічних умовах. Залишається актуальною деталізація законодавчих положень Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України й формування нової моделі роботи органів досудового розслідування Національної поліції України.

За окреслених умов, з метою реалізації вимог антикорупційного законодавства, досягнення завдань кримінального провадження, важливо сформувані нові теоретико-правові засади й упровадити їх на практиці, щодо запобігання та ефективного розслідування зловживанню впливом учинених різною категорією осіб. У зв'язку з цим, слухними є *пропозиції*:

1) доповнення діючої ст. 369-2 КК України особливо кваліфікуючою ознакою: «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи *за вплив на прийняття процесуального рішення у кримінальному провадженні*»;

2) запровадження абсолютно нової концепції роботи органів досудового розслідування Національної поліції України. На прикладі вже діючих у пострадянських, європейських країнах та США (Слідчий комітет, Федеральне Бюро Розслідувань), так і новостворених в Україні (ДБР, НАБУ) – необхідне створення «*Національного бюро поліцейських розслідувань*». Новий підрозділ в системі органів поліції із принципово новою моделлю управління. Який з однієї сторони є силою поліції (є її системною ланкою по горизонталі), а з іншої, має власну вертикаль управління, до якої не входять керівники територіальних органів поліції чи їх заступники. Розслідування кримінальних правопорушень віднесені до підслідності Національної поліції України стає виключна прерогатива детективів Національного бюро поліцейських розслідувань.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651–VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Томма Роман Павлович,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

**ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ХІМІЧНИХ
РЕЧОВИН ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ
ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЙ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ
НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ
(ЗА СТ. 368 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)
ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ**

Відповідно до вимог ст. 273 КПК України (Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій) керівником органу досудового розслідування, прокурором вноситься постанова про використання задалегідь ідентифікованих (помічених) засобів [2].

Під час документування фактів одержання (надання) неправомірної вигоди (ст. 368, 369 КК України) слідчим, або відповідно до доручення слідчого оперативним працівником, із дотриманням вимог ст. 237 (Огляд) КПК України проводиться огляд та вручення предмета неправомірної вигоди (як правило, грошових коштів), при цьому вони обов'язково помічаються спеціальними хімічними речовинами (люмінофорами), характеристику та особливості застосування яких ми надалі розглянемо [3].

Помітка предмета злочину за допомогою спеціальних хімічних речовин – це захід, який є одним з основних елементів документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди, забезпечує доказовою базою матеріали кримінального провадження при розслідуванні злочину, надає можливість оперативникам та слідчим після затримання фігуранта та його огляду, процесуально закріпити факт одержання коштів чи інших матеріальних цінностей посадовцем.

Необхідно зазначити, що на думку багатьох науковців, положення норми ст. 237 КПК України не дають чіткого визначення порядку виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій, оформлення відповідного протоколу і взагалі не визначають процесуального порядку виготовлення та використання ідентифікованих (помічених) засобів [1].

Аналіз вітчизняного законодавства, думок науковців та практиків дає можливість сформулювати проблеми, які виникають у оперативників та слідчих під час використання спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) у процесі документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди службовими особами, а саме:

1. Під час документування фактів одержання неправомірної вигоди нерідко у практичних працівників Національної поліції України (далі – НП) виникає проблема оперативного (негайного) отримання спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) у спеціалізованих підрозділах НП, в деяких випадках цей процес затягується на декілька тижнів, а оперативно-

розшукова ситуація потребує проведення невідкладних заходів щодо документування злочину.

2. Спеціальні хімічні речовини, особливо після першого використання, мають обмежений термін придатності та повинні зберігатися у спеціальних приміщеннях (лабораторіях) з певним температурним режимом, при таких умовах зберігання вони можуть використовуватися неодноразово. В практичних підрозділах НП нажаль відсутні такі приміщення, у зв'язку з цим оперативні та слідчі підрозділи вимушені замовляти ці засоби після кожного їх одноразового використання (тобто для документування конкретного злочину окремо замовляються препарати із спеціальною хімічною речовиною), що є непродуктивним з точки зору затрат держаних коштів та може в деяких випадках, розцінюватися у суді як провокація злочину.

3. Порядок застосування спеціальних хімічних речовин оперативними та слідчими підрозділами при помітці предмета неправомірної вигоди (інших злочинів) не передбачений конкретним нормативним актом, чи відомчою інструкцією, тому нерідко у судах виникають сумніви у законності такого заходу та в тому, що гроші, інші цінності, які були помічені спеціальними хімічними речовинами, вилучені при огляді у фігуранта, взагалі можуть бути речовими доказами по справі.

4. Зловмисники нажаль можуть купити у приватних осіб (підприємців) ліхтарики з звичайним ультрафіолетовим освітленням та здійснювати перевірки предмета злочину, шляхом його освітлення під час вчинення злочину (одержання неправомірної вигоди), що унеможливило помітку предмета злочину саме хімічними речовинами, які при освітленні звичайною ультрафіолетовою лампою можуть люмінесцювати певними кольорами. Ця проблема ставить під сумнів ефективність документування даного виду злочину, може надати можливість зловмиснику уникнути затримання «на гарячому» та в подальшому нести відповідальність згідно чинного законодавства.

Для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінально-процесуального законодавства, вітчизняними науковцями розроблено ряд препаратів зі спеціальними хімічними речовинами (люмінофорами) та пристрої для їх ототожнення, які можуть надавати їм перевагу під час помітки предметів неправомірної вигоди та інших тяжких злочинів, наприклад:

– препарат «Промінь-1». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– препарат «Світлячок-М». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– препарат «Сингал». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією);

– люмінесцентні порошки. Люмінофори (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання та одержання неправомірної вигоди);

– люмінесцентні воскові олівці (можуть використовуватися для підтвердження фактів одержання неправомірної вигоди, вимагання);

– чорнила «Резидент». Чорнила для фломастера, авторучки, капілярного стержня і штемпельної подушки (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– люмінесцентні фломастери (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів) [4].

Усі вищезазначені препарати через декілька хвилин після попадання на шкіру, чи одяг зловмисника утворюють важкозмивану невидиму пляму, яка люмінесцює в у/ф світлі різними кольорами. На предметах злочину вони стійкі декілька днів [4]. Але не всі вищезазначені препарати невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні. Так наприклад, деякі препарати після маркування предмета злочину при освітленні пристроєм зі звичайною ультрафіолетовою лампою, люмінесцюють певним відтінком, на відміну від інших, які видимі на предметі тільки при освітленні пристроями з високочутливими лампами.

Пристрої за допомогою, яких може здійснюватися освітлення помічених спеціальними хімічними речовинами предметів неправомірної вигоди:

– ультрафіолетові лампи стаціонарні (великі). Використовуються у приміщеннях, стаціонарні, мають підключення до електричної мережі 220 В;

– кишенькові ультрафіолетові лампи (ліхтарики). Вони переносні та зручні, можуть використовуватися, як на вулиці в складних погодних умовах так і у приміщеннях. Освітлюють предмети як звичайним так і ультрафіолетовим світлом (оснащуються лампами звичайними та високочутливими). Живляться від пальчикових батарейок, або від будь-якого джерела живлення напругою 6 В (4).

У зв'язку з вищезазначеним та з метою вирішення зазначених проблем, пропонуємо наступні шляхи їх вирішення:

-порядок виготовлення, одержання, зберігання, реєстрації уповноваженими підрозділами НП України спеціальних хімічних речовин, алгоритм проведення помітки предметів неправомірної вигоди та інших тяжких злочинів, повинен бути чітко прописаний у відомчих нормативних актах МВС України. Наприклад, пропонуємо розробити Інструкцію МВС України «Про порядок застосування уповноваженими підрозділами Національної поліції України спеціальних хімічних речовин під час документування тяжких та особливо тяжких злочинів», яка буде складатися з наступних положень: Розділ 1. «Загальні положення». Розділ 2. «Загальні засади використання спеціальних хімічних речовин, умови їх виготовлення, сертифікації та замовлення». Розділ 3. «Уповноважені підрозділи НП України (замовники), які мають право застосовувати

спеціальні хімічні речовини». Розділ 4. «Уповноважені підрозділи НП України (виконавці), які мають право виготовляти під замовлення спеціальні хімічні речовини». Розділ 5. «Порядок проведення помітки предметів злочинів уповноваженими підрозділами». Розділ 6. «Умови виготовлення, використання та зберігання спеціальних хімічних речовин», тощо;

– з метою недопущення використання зловмисниками особисто придбаних пристроїв для освітлення предметів злочину, препарати зі спеціальними хімічними речовинами (люмінофори) повинні мати видимі властивості при освітленні високочутливими лампами (є в наявності в практичних підрозділах НП України) та невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні лампами (є у вільному продажу);

– з метою вчасного реагування оперативних підрозділів на факти корупції та проведення ефективного документування злочину за допомогою спеціальних хімічних речовин (люмінофорів), керівники підрозділів повинні заздалегідь (вчасно) організувати чітку процедуру їх офіційного замовлення з зазначенням пристрою із хімічними речовинами та лампами для їх освітлення, а також обов'язково передбачити місця зберігання цих хімічних речовин у підпорядкованому підрозділі з дотриманням усіх правил безпеки;

– усі спеціальні хімічні речовини та пристрої з лампами для їх освітлення, які можуть використовуватися уповноваженими підрозділами для документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди (інших злочинів), повинні відповідати певним стандартам якості, прописаних у відомчих нормативних актах МВС України;

– під час виготовлення спеціальних хімічних речовин спеціалізованим підрозділом НП необхідно враховувати при розгляді відповідних замовлень побажання уповноважених підрозділів НП України (замовників) щодо зміни виду, об'єму, чи складу препаратів для помітки. В багатьох випадках це залежить від особливостей предмета злочину, умов використання препарату що буде маркіруватися та оперативно-розшукової ситуації, яка склалася під час документування даного виду злочину (предмет має великий розмір, чи може бути пошкоджений при нанесенні на нього певних хімічних речовин, предмет може використовуватися при відповідних погодних умовах).

Список використаних джерел

1. Бортун М. Проблеми регулювання негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичні новини України. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/osoblyvosti-zastosuvannya-polozhen-st-273-kpk-ukrayiny-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya/>;

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>;

3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар/ Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А.В. Савченка, К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064;

4. Офіційний веб-сайт лабораторії прикладної хімії. URL: <http://cobra.net.ua/about.html>.

Федоренко Оксана Анатоліївна,
науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ У ВИЯВЛЕННІ ПРОТИПРАВНИХ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Корупція є однією з найбільших суспільних і політичних проблем сучасності. Це підриває ефективність державних інституцій, збільшує прогалини в нерівності й, таким чином, перешкоджає досягненню цілей сталого розвитку. Для протидії корупції останнім часом надії покладаються на передові цифрові технології. Існує широкий спектр прикладів ефективного та розумного використання ШІ: від податкових органів, які використовують ШІ для виявлення податкового шахрайства, до державних установ, які використовують ШІ для виконання повторюваних і трудомістких завдань офіційних процедур. Його потенціал для обробки великих даних унікальний, його здатність виявляти аномалії або закономірності, наприклад, у даних про фінансові транзакції, не має аналогів [1].

На сьогодні, протидія відмиванню коштів стала однією з основних викликів у промисловості фінансових послуг. Процеси, що застосовуються нині з протидії відмиванню коштів, в дуже значній мірі спираються на ручну працю, повторювані завдання та посилену роботу з даними, залишаючись самі по собі малоефективними у боротьбі з незаконною фінансовою діяльністю.

Згідно з опитуванням, третина фінансових фахівців (34 %) вважають, що навколо технологій занадто багато невиправданого азіотажу. Водночас 60% респондентів упевнені, що в найближчі три роки їх використання стане звичним для більшості фінансових департаментів.

Відмивання грошей – це фінансовий злочин. Це означає отримання прибутків, «брудних грошей», злочинним шляхом, а також приховування їх походження. Боротьба з відмиванням грошей – це діяльність, яку відповідно до вимог законодавства виконують фінансові установи, відстежуючи підозрілі операції та повідомляючи про них.

Серед деяких можливостей штучного інтелекту у сфері виявлення протиправних фінансових операцій є:

- моніторинг підозрілої діяльності – щоб дізнаватися про нові злочинні схеми та виявляти дедалі складніші тактики здійснення фінансових злочинів;
- інтелектуальна пріоритетність сповіщень – для визначення пріоритетності розслідування і відокремлювання сповіщень, які вимагають негайного розслідування;

- цілісне уявлення – інструмент, який аналізує мережу даних, забезпечує візуалізацію і допомагає вивчити взаємозв'язки в мережі даних.

- виявлення рідкісних подій – для виявлення подій, які схожі на ті що потребують розслідування правоохоронними органами.

Потенційно системи ШІ здатні забезпечити колосальну ефективність ключових операційних процесів, таких як комплексна перевірка, скринінг, транзакційний моніторинг тощо. Наприклад, традиційні системи контролю транзакцій на відмивання коштів дуже часто призводять до фіксації помилкових сигналів, що збільшує робоче завантаження. Ця неефективність ще більше ускладнюється неефективністю процесів розслідування цих сигналів.

Тому, ще однією перевагою використання ШІ у розкритті фінансових злочинів є зниження кількості помилкових повідомлень про шахрайство. Будь-яка законна операція може бути прийнята аналітиками за шахрайську, наприклад, транзакція, розмір якої перевищує 20 тисяч доларів або незвичайне географічне розташування клієнта. Однак, поки фахівці з'ясовують, чи законний процес, компанія втрачає кошти і час. Штучний інтелект справляється з цим завданням набагато швидше і без перевитрати коштів [2].

Сьогоднішні підходи до боротьби з відмиванням застаріли та не справляються із сучасним масштабом незаконної діяльності що впливає на ефективність виявлення й розслідування таких протиправних караних діянь. Це своєю чергою призводить до фінансових збитків як на національному та і на міжнародному рівнях.

Така позиція знаходить своє підтвердження у Звіті Європолу, який свідчить, що лише 10 % повідомлень про підозрілі фінансові транзакції призводять до подальших розслідувань з боку влади. Загальносвітовий обсяг коштів, що відмиваються щороку, оцінюється величиною від 2 % до 5 % світового ВВП. Фінансові інститути направляють на відмивання колосальні кошти, але поки що без належного результату [3].

Для проведення аналізу фінансових потоків, як і зв'язків між учасниками фінансових операцій корисно використовувати сучасні інструменти та технології візуалізації даних. За кордоном уже почали використовувати для цілей фінансових розслідувань, зокрема, для проведення аналізу великих масивів інформації штучний інтелект (Artificial Intelligence – AI), який допомагає у вирішенні складних завдань набагато ефективніше, ніж цілі команди досвідчених слідчих чи аналітиків. У такий спосіб здійснюється аналіз відомостей про телефонні або інтернет – з'єднання, про використання платіжних систем тощо [4].

Для прикладу ефективності використання ШІ виявлення фінансових шахрайств або незаконних транзакцій на державному рівні можна розглянути Мексику.

Так, у службі податкової адміністрації Мексики був запущений проєкт із виявлення шахрайських операцій серед компаній-платників

податків з допомогою алгоритмів штучного інтелекту та інструментів аналізу. Протягом трьох місяців шестимісячної пілотної схеми було виявлено 1200 шахрайських компаній та виявлено 3500 шахрайських транзакцій. Виявлення та аналіз цих нерегулярних дій без використання штучного інтелекту зайняли б приблизно 18 місяців», – йдеться у звіті Towards and AI Strategy in Mexico, автором якого є Oxford Insights та C-Minds та ініційованим посольством Великобританії.

Цифрові інструменти та штучний інтелект також були застосовані в пілотних проєктах для виявлення шахрайства та ухилення від сплати податків під час державних закупівель. Мексиканський інститут конкурентоспроможності (IMCO) разом із Participatory Intelligence (OPI) використовували автоматизовані запити (AI) до мільйонів записів даних для аналізу урядових процедур укладання контрактів для виявлення ризиків корупції. Набір даних охоплював державні закупівлі з 2012 по 2017 рік і містив 6 мільйонів рядків даних з 230 мільйонами осередків із 9 різних джерел. Використовуючи докази цього проєкту, вони побудували індекс корупційного ризику, який визначив ризик у більш ніж 1500 вивчених одиницях купівлі.

Так, у 2018 році компанія Refinitiv оприлюднила ще одну статистику в якій було підраховано сукупну втрату прибутку за рік через різні типи фінансових злочинів. Загалом сукупні збитки від злочинів різних типів досягають \$1,45 трлн, незважаючи на те, що мільярди доларів витрачаються по всьому світу для запобігання відмиванню грошей, шахрайству, крадіжці та корупції. Це, в свою чергу свідчить про те, що необхідно вживати рішучі кроки та дієві інструменти для посилення протидії фінансовим злочинам.

Сьогодні є можливість використовувати технології штучного інтелекту як забезпечення ефективності, а й визначення нових креативних способів протидії відмиванню коштів. Проте, відсутність оцифрованих даних може бути основною перешкодою на шляху впровадження ШІ в антикорупційну роботу в країнах, що розвиваються. Впровадження та безперервне обслуговування платформ відкритих даних та гармонізація реєстрів є важливими кроками для створення джерел даних, які дозволять використовувати ШІ та програми машинного навчання для виявлення фінансових шахрайств або корупційних складових у них. Фінансова інклюзія, оцифрування транзакцій, таких як мобільні гроші, і розвиток цифрових державних послуг також сприятимуть ефективному використанню ШІ в цій сфері. В такому випадку впровадження нових технологій стане засобом підвищення рентабельності інвестицій у фінансові організації й сталому економічному розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Is Artificial Intelligence the future tool for anti corruption? URL: <https://www.cmi.no/news/2149-is-artificial-intelligence-the-future-tool-for>

2. Застосування аі для боротьби з фінансовими злочинами – тенденція останніх років URL: <https://www.everest.ua/zastosuvannya-ai-dlya-borotby-z-finansovymy-zlochynamy-tendencziya-ostannih-rokiv>

3. Искусственный интеллект против финансовых преступлений. URL: https://gaap.ru/articles/Iskusstvennyy_intellekt_protiv_finansovykh_prestupleniy/

4. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин) URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/ukr_financial%20investigations%20manual.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/ukr_financial%20investigations%20manual.pdf)

Федоровська Наталія Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем превентивної
діяльності та запобігання корупції ННІ № 3
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДАННЯ ДЕКЛАРАЦІЙ «ПЕРЕД ЗВІЛЬНЕННЯМ» І «ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ»

Серед основних принципів антикорупційної політики є забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин; а також формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права [1].

Законодавцем передбачено адміністративну відповідальність за несвоєчасне подання без поважних причин декларації – за ст. 172-6 КУпАП, а кримінальну відповідальність за умисне неподання декларації – за ст. 366-3 КК України.

Законом України «Про запобігання корупції», а саме ч. 2 ст. 45 «Подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» передбачено:

– особи, зазначені у пункті 1, підпунктах «а» і «в» пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, *які припиняють діяльність*, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за період, не охоплений раніше поданими деклараціями;

– особи, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, зазначену у підпунктах «а» і «в» пункту 2 частини першої статті 3, зобов'язані наступного року *після припинення діяльності* подавати в установленому частиною першою цієї статті порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік [2].

Виходячи з вищевикладеного, можна констатувати, що поліцейський, звільняючись з лав Національної поліції України зобов'язаний подати декларацію особи, яка припиняє діяльність. Слід наголосити на тому, що таких декларацій існує дві, а саме:

- декларація «перед звільненням»;
- декларація «після звільнення».

Національне агентство з питань запобігання корупції для забезпечення однакового засування положень Закону України «Про запобігання корупції» у лютому 2021 року надали роз'яснення, зокрема щодо подання декларацій:

1) декларація особи, яка припиняє діяльність (декларація «перед звільненням») – декларація, яка подається відповідно до абз. 1 ч. 2 ст. 45 Закону не пізніше 20 робочих днів з дня припинення діяльності.

Декларація «перед звільненням» охоплює період, який не був охоплений деклараціями, раніше поданими таким суб'єктом декларування. Під раніше поданими деклараціями розуміються декларації, що були подані відповідно до ст. 45 Закону.

Днем припинення діяльності є останній день виконання суб'єктом декларування публічних функцій. Тобто відлік строку подачі декларації «перед звільненням» починається з 00 годин 00 хвилин дня, наступного за днем припинення діяльності.

У разі *переведення* суб'єкта декларування на іншу посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, *декларація «перед звільненням» не подається*.

Звільнення особи за переведенням або у разі, якщо особа стала переможцем конкурсу та через це звільнилася з посади в одному органі й упродовж 20 робочих днів прийнята на посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, в іншому

органі, не вважається припиненням діяльності, бо у такому випадку відбувається лише зміна посади або інших істотних умов праці. У таких ситуаціях обов'язку подати декларацію «перед звільненням» не виникає.

Якщо особа, яка одночасно обіймала дві посади, пов'язані із декларуванням, але протягом року звільнилася або іншим чином припинила перебувати на одній із таких посад, *декларацію «перед звільненням» також не подає*, оскільки вона продовжує обіймати посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування.

2) декларація особи, яка припинила діяльність (декларація «після звільнення») – декларація, яка подається відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 45 Закону з 00 годин 00 хвилин 01 січня до 00 годин 00 хвилин 01 квітня року, наступного за звітним роком, у якому було припинено діяльність. Така декларація охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому подається декларація.

Відлік строку подачі декларації «після звільнення» починається з 00 годин 00 хвилин 01 січня року, наступного за звітним роком, у якому було припинено діяльність.

Якщо суб'єкт декларування звільняється або іншим чином припиняє відповідну діяльність до подання декларації «щорічна» за попередній рік (наприклад, з 15 січня 2021 року), то йому рекомендується:

- подати спочатку декларацію «щорічна» за попередній рік (2020 рік);

- подати після цього окрему декларацію за період з 01.01.2021 до 14.01.2021 включно (тобто період, який не був охоплений раніше поданими деклараціями).

Це зумовлено тим, що у різні звітні періоди (2020 та 2021 роки) застосовуються різні розміри прожиткового мінімуму.

Якщо в особи упродовж звітного періоду були підстави для подання декларації «перед звільненням» декілька разів, кожна з них має бути подана за період, який не був охоплений раніше поданими деклараціями.

Приклад: Особа подала декларацію «перед звільненням» за період з 01.01.2020 по 01.03.2020, а потім була прийнята на іншу роботу, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, з якої була звільнена з 02.12.2020. Така особа зобов'язана подати декларацію «перед звільненням» за період з 02.03.2020 по 01.12.2020 [3].

Аналіз судових рішень з Єдиного державного реєстру судових рішень за період 2020-2021 роки показує, що до відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП) притягнуто 113 посадових осіб МВС України.

З них за несвоєчасне подання без поважних причин декларацій:

– «перед звільненням» притягнуто 22 поліцейських,

– «після звільнення» 91 відповідно.

Отже, державні органи зобов'язані перевіряти факт подання суб'єктами декларування, які в них працюють (працювали), декларацій та повідомляти Національне агентство з питань запобігання корупції про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному ним порядку. Якщо за результатами контролю встановлено, що суб'єкт декларування не подав декларацію, Національне агентство з питань запобігання корупції письмово повідомляє такого суб'єкта про факт неподання декларації, і суб'єкт декларування повинен протягом 10 календарних днів з дня отримання такого повідомлення подати декларацію в порядку, визначеному ч. 1 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції».

Список використаних джерел

1. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020–2024 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2020-2024-roky-za-rezultatamy-publichnyh-obgovoren-16.09.2020.pdf>.

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (станом на 24.11.2021).

3. Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (подання декларацій та повідомлень про суттєві зміни в майновому стані): роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 03.02.2021 №1. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/Rozyasnennya-1-vid-03.02.2021-1-1.pdf>

Хальота Андрій Іванович,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

АНТИКОРУПЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ КОЛИШНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЩОДО УКЛАДАННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ АБО ВЧИНЕННЯ ПРАВОЧИНІВ

Антикорупційним законодавством України визначено низку інструментів запобігання корупційним проявам, одним з яких є обмеження для певних категорій осіб, що спрямовані на попередження корупції, одним з яких є обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, серед яких визначено і поліцейських. В Україні застосування антикорупційних обмежень щодо поліцейських обумовлено специфікою виконуваних ними функцій і службових повноважень, і навіть після їх звільнення зі служби в поліції вони можуть вчинити корупційні правопорушення, пов'язані з виконанням функцій держави.

Отже, після звільнення зі служби в поліції поліцейський зобов'язаний дотримуватись антикорупційних обмежень, які мають на меті мінімізувати ризики виникнення конфлікту інтересів при переході поліцейського на іншу, не пов'язану з виконанням функцій держави, роботу. У разі якщо поліцейський не працевлаштовується на іншу роботу та перебуває на пенсії, антикорупційні обмеження після припинення служби в поліції для нього є формальними.

На нашу думку, звільнення зі служби поліцейського - це регламентована чинним законодавством діяльність уповноважених посадових осіб органів чи підрозділів Національної поліції, що здійснюється у разі настання певних юридичних фактів, результатом якої є видання розпорядчого акту керівником – наказу про звільнення, на підставі якого припиняються службові правовідносини Національної поліції з даною особою та припиняється його правовий статус як поліцейського.

Антикорупційні обмеження для поліцейських, які звільнилися зі служби в Національній поліції України, закріплені в ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції» [1], і мають певні ознаки:

а) це обов'язкові правила поведінки поліцейських, які припинили службу в Національній поліції України, що тимчасово обмежують їх права і свободи;

б) вони регламентовані державою у чинному законодавстві, зокрема, у Законі України «Про запобігання корупції»;

в) пасивна поведінка є основною формою реалізації даних обмежень, тобто утримання від певних дій чи невиконання певних дій,

що заборонені законодавством, за недотримання яких передбачено юридична відповідальність;

г) на відміну від усіх інших антикорупційних заборон та обмежень вказані обмеження стосуються не поліцейських, що проходять службу в поліції на даний момент, а осіб, які звільненні зі служби в поліції за різних підстав;

д) ці обмеження мають визначений строк дії, а саме один рік з дня припинення служби в поліції. Такий відносно нетривалий строк є найбільш оптимальним з огляду на неприпустимість встановлення надмірних обмежень для громадян, які звільнилися зі служби в поліції. З іншого боку такий строк є достатнім аби усунути або значно послабити можливості та бажання особи недобросовісно використовувати своє попереднє службове становище у власних цілях чи на користь інших осіб;

е) метою цих обмежень є мінімізація ризиків виникнення конфлікту інтересів при переході поліцейського на іншу, не пов'язану з виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, роботу, та захистити інтереси держави і громадянського суспільства від порушень.

Отже, антикорупційні обмеження для поліцейських, які звільнились зі служби в Національній поліції України, - це встановлені державою певні рамки діяльності поліцейських, які припинили службу в Національній поліції шляхом звільнення, що мають пров'язу з тимчасовому обмеженні їх прав і свобод, з метою мінімізації ризиків виникнення конфлікту інтересів при переході поліцейського на іншу, не пов'язану з виконанням функцій держави, роботу, та захисту інтересів держави і громадянського суспільства.

Характерною особливістю української моделі антикорупційних обмежень для осіб, які припинили публічну службу, зокрема, службу в поліції, є те, що ці обмеження можуть тягнути за собою певні юридичні наслідки. Перелік юридичних наслідків за недотримання антикорупційних обмежень, які визначені в Законі України «Про запобігання корупції» [1], не є вичерпним та до того ж не носить високого рівня ефективності. Тому заходи правового впливу на правопорушника щодо даних антикорупційних обмежень потребує удосконалення з метою їх посилення та підвищення превентивної складової.

Так, порушення обмеження на укладання трудових угод та правочинів у сфері підприємницької діяльності може тягнути за собою правові наслідки у формі визнання відповідної угоди чи правочину недійсними. З метою вирішення питання припинення трудового договору (контракту) або визнання правочину недійсним у разі порушення антикорупційної заборони, тільки Національне агентство з питань запобігання корупції є суб'єктом звернення до суду. Разом з тим, залишається не врегульована процедура та суб'єкт систематичного контролю з метою виявлення укладених трудових угод (контрактів) та правочинів у сфері підприємницької діяльності, які укладені з порушенням антикорупційних обмежень. Дану прогалину в законодавстві необхідно усунути шляхом визначення та

закріплення повноважень Управління запобігання корупції Національної поліції України щодо контролю за прийняттям поліцейськими, що звільняються зі служби в поліції, зобов'язання в письмовій формі про дотримання заборон протягом року після звільнення щодо працевлаштування та вчинення правочинів у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами-підприємцями, а також щодо систематичного контролю за дотриманням даних зобов'язань протягом року після звільнення колишніми поліцейськими, а у разі виявлення випадків недотримання цих антикорупційних заборон, направлення відповідних матеріалів до Національного агентства з питань запобігання корупції з метою його звернення з позовом до суду для визнання відповідної угоди чи правочину недійсними.

Враховуючи загальні ознаки антикорупційних обмежень для поліцейських, які припинили службу в Національній поліції України, обмеження, щодо укладення трудових договорів (контрактів) або вчинення правочинів у сфері підприємницької діяльності, має особливість в тому, що стосуються укладення таких угод лише з юридичними особами приватного права або фізичними особами-підприємцями. Відповідно це обмеження не стосується укладення особою трудового договору або вчинення правочину з органами державної влади, державними або комунальними підприємствами або фізичними особами.

Також, це обмеження вимагає фактичного здійснення повноважень поліцейськими з контролю або нагляду чи повноважень щодо підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців, а тому власне, наявність повноважень, за умови, що вони не реалізовувались щодо конкретної юридичної особи або фізичних осіб-підприємців, не забороняє надалі укладати трудові договори або правочини з такими особами.

Реалізація повноважень поліцейськими з контролю або нагляду чи повноважень щодо підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців, мало відбутися протягом року до дня припинення служби в поліції. Тому таке обмеження не застосовується, якщо особа, зазначена в пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» [1], хоч і приймала рішення стосовно юридичної особи, проте такі дії вчинялися раніше ніж за рік до звільнення з поліції.

Отже, запровадження такого обмеження є загальноновизнаним міжнародним антикорупційним стандартом, метою якого є мінімізація ризиків виникнення конфлікту інтересів при переході поліцейського на іншу, не пов'язану з виконанням функцій держави, роботу, а також мінімізація випадків, коли б поліцейський у неправомірний спосіб створював особливо сприятливі умови для суб'єктів підприємницької діяльності, де він планував би працювати після звільнення зі служби в поліції, або запобігання діючим поліцейським використовувати владні повноваження в інтересах третіх осіб (або опосередковано у своїх

власних) та можливості своєї колишньої посади в Національній поліції після звільнення зі служби в поліції на новій роботі у суб'єктів підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

Чухрай Ігор Юрійович,

начальник Управління з питань запобігання та виявлення корупції Міністерства оборони України

ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В 2021 РОЦІ

Запобігання корупції є невід'ємною складовою оборонної реформи в Україні. Недостатня ефективність роботи щодо подолання корупційних явищ, наявні корупційні ризики (корупціогенні фактори) та в цілому стан корупції негативно впливають на обороноздатність держави.

Незважаючи на вжиті заходи, в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України (далі – Міноборони) продовжують мати місце корупційні правопорушення. Переважна більшість з них пов'язана з нецільовим використанням коштів, розкраданням, привласненням державного майна, матеріальних і фінансових ресурсів шляхом зловживання службовим становищем. Кожний четвертий корупційний злочин пов'язаний хабарництвом, вимаганням коштів та зловживанням впливом.

Керівництвом оборонного відомства виховання доброчесності, запобігання і протидія корупції визначені одними з основних пріоритетів будівництва і розвитку Збройних Сил України.

Діючи антикорупційним законодавством України значно зміцнено систему запобігання і виявлення корупції як в державному так і в приватному секторі[1,2]. Верховною Радою України ухвалено засадничий законопроект щодо державної антикорупційної політики на середньострокову перспективу (Антикорупційна стратегія), розроблений Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК). Перспективна державна програма визначить завдання щодо реалізації цієї Антикорупційної стратегії[3].

Антикорупційна діяльність в Міноборони ґрунтується та спрямовується на:

- забезпечення верховенства права;
- забезпечення в межах повноважень, передбачених законом, розроблення та здійснення заходів для запобігання і протидії корупції та недопущення вчинення правопорушень, контроль за їх реалізацією;
- реалізацію Антикорупційної стратегії та державної програми щодо її виконання;

- розвиток та підвищення ефективності системи запобігання та виявлення корупції, виховання доброчесності;
- забезпечення імплементації принципів Програми НАТО з розбудови цілісності, прозорості, підзвітності, запровадження доброчесності та зниження корупційних ризиків;
- удосконалення механізмів та інструментів виявлення корупційних ризиків, їх усунення, а також запобігання таким ризикам;
- забезпечення функціональної спроможності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції;
- стійке зниження рівня корупції у найбільш пріоритетних сферах діяльності;
- забезпечення відповідності міжнародним стандартам та світовим практикам інструментів, механізмів захисту осіб, що добросовісно повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень антикорупційного законодавства;
- формування негативного ставлення до корупції;
- запобігання порушенням, пов'язаним з невиконанням вимог, обмежень, заборон, встановлених Законом України «Про запобігання корупції»;
- забезпечення невідворотності покарання;
- взаємодію з громадськими та міжнародними організаціями щодо здійснення антикорупційних заходів.

Діяльність Міноборони щодо запобігання корупції здійснюється згідно з антикорупційним законодавством [1, 2], Антикорупційною програмою Міноборони на 2021–2024 роки, затвердженої наказом Міноборони від 31.08.2021 № 264[4]. Програма розроблена за участю провідних іноземних експертів оборонних відомств країн НАТО. Мета Програми – досягнути суттєвий прогрес у запобіганні та протидії корупції, забезпечити злагожденості та системності антикорупційної діяльності, застосувати комплекс першочергових превентивних заходів у найбільш вразливих до корупційних ризиків сферах діяльності, сформувати умови для поступової трансформації системи роботи щодо запобігання корупції на стандарти НАТО щодо розбудови доброчесності.

Основними пріоритетами в реалізації державної антикорупційної політики в Міноборони є:

- зміцнення системи формування доброчесності, запобігання і виявлення корупції в системі Міноборони, посилення інституційної спроможності та підвищення ефективності уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції;
- усунення умов для виникнення корупційних ризиків в основних сферах діяльності в системі Міноборони, що стосується:
 - а) управління землями оборони та об'єктами нерухомості;
 - б) будівництва і квартирної забезпечення;
 - в) системи державних закупівель у сфері оборони;

г) реформування системи управління майном та активами підприємств, які належать до сфери управління Міноборони;

д) упровадження автоматизованої системи контролю пального, речового та продовольчого забезпечення;

– удосконалення системи роботи з викривачами, забезпечення гарантій їх захисту;

– формування нетерпимості до корупції у військових колективах, забезпечення невідворотності покарання за скоєні корупційні правопорушення;

– забезпечення відкритості і прозорості, взаємодія з громадськими організаціями.

З метою підвищення ефективності системи запобігання та виявлення корупції в Міноборони сформовано умови для трансформації системи запобігання і виявлення корупції у сфері оборони на євроатлантичні стандарти з розбудови доброчесності.

В Управлінні з питань запобігання та виявлення корупції досягнуто якісно нового рівня функціональних спроможностей відділом з питань взаємодії з викривачами, роботи з повідомленнями, наказом затверджено систему цієї роботи. Повноваження, функції і завдання Управління приведено до нового антикорупційного законодавства (наказ НАЗК від 27.05.2021 № 277/21). Досягнуто позитивного рішення щодо утворення в Апараті Головнокомандувача Збройних Сил України штатного уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції. Амбіційним є реалізація проекту щодо подальшого розвитку Наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі оборони та безпеки Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, і перетворення його у Міжнародний (регіональний) Центр удосконалення виховання доброчесності (CentreExcellence) сектору оборони і безпеки.

В ході взаємодії та співпраці з НАЗК погоджено Антикорупційну програму Міноборони. НАЗК здійснює координацію, методичне керівництво, забезпечення та аналіз діяльності уповноважених підрозділів.

Ефективно діє єдина система планування, організації та виконання завдань щодо запобігання корупції (затверджена наказом Міноборони від 24.11.2015 № 646) [5]. В органах військового управління та військах (силах) виконуються Організаційно-методичні вказівки з питань реалізації державної антикорупційної політики в діяльності Міноборони [6].

Забезпечено перелік актуальних антикорупційних заходів щодо реалізації нового Стратегічного оборонного бюлетеня України в рамках виконання оборонної реформи. Продовжується реалізація антикорупційних інформаційних ініціатив на 2021 рік відповідно до Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції (схваленої розпорядженням КМУ від 23.08.2017 № 576-р).

Запроваджено співпрацю з органами прокуратури, МВС, НАБУ, СБУ, державної влади, громадськими організаціями. Зокрема, з

Міноборони Великої Британії та Норвегії в реалізації Програми ВІ, з міжнародною організацією Transparency International, НАКО щодо зовнішнього моніторингу антикорупційної діяльності Міноборони.

Досліджуються корупційні ризики під час упровадження реформ логістичного, ресурсного та житлового забезпечення. До роботи залучено іноземних радників від Великої Британії, Німеччини, представників 17 громадських організацій.

У співпраці з Держгеокадастром та Урядово-громадською ініціативою “Разом проти корупції” упроваджено нові форми державної реєстрації земель оборони, а також надання дозволів ОДА та РДА на інвентаризацію земель оборони.

В Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського організовано проведення курсів підвищення кваліфікації з питань запобігання корупції за навчальною програмою міжнародної організації ТІ і за сприянням Міноборони Великої Британії. На цей час вже підготовлено близько 1500 посадовців.

Постійно надається допомога командирам (начальникам) військових частин, закладів та установ у попередженні корупційних правопорушень.

У співпраці з Центром зі зниження ризиків корупції в оборонному секторі (CIDS) Міноборони Норвегії продовжується реалізація міжнародного Проєкту щодо зниження ризиків корупції в системі управління персоналом, виховання доброчесності та здійснення державних закупівель на 2020–2022 роки.

Постійно актуалізуються нові форми подання повідомлень про корупцію через офіційний веб-сайт Міноборони (чат-бот «Не будь байдужим – повідом про корупцію!», захищені канали зв'язку (он-лайн форми повідомлень, телефонні гарячі лінії, поштові скриньки) для повідомлень без зазначення авторства. Упроваджено понад 2000 нових інтерактивних плакатів (постерів) на антикорупційну тематику.

Організаційно-методичними вказівками з питань реалізації державної антикорупційної політики в діяльності Міноборони визначено конкретні завдання на 2022 рік.

Антикорупційна діяльність Міноборони високо оцінена НАЗК. В рейтингу ефективності діяльності Уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції серед ЦОВВ, Міноборони отримало найвищі показники оцінки діяльності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції»
[//https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/)

2. Наказ НАЗК від 27.05.2021 № 277/21 «Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції».

3. Верховна Рада ухвалила за основу законопроект про Антикорупційну стратегію на 2020-2024 роки. Антикорупційна // <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/verhovna-rada-uhvalyla-za-osnovu-zakonoproekt-pro-antikoruptsijnu-strategiyu-na-2020-2024-roky/>

4. Антикорупційна програма Міноборони на 2021-2024р., наказ Міноборони від 31.08.2021 №264 // <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/zapobigannya-proyavam-korupczii/>

5. Наказ Міноборони №646 від 24.11.2015 «Про утворення системи роботи з питань запобігання корупції в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України» // <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/zapobigannya-proyavam-korupczii/>

6. Організаційно-методичні вказівки з питань реалізації державної антикорупційної політики в діяльності Міноборони на 2022 рік.

Шармар Ольга Михайлівна,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИМАГАННЯМ ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Актуальність дослідження проблемних питань особливостей кваліфікації кримінальних правопорушень вимагання чужого майна, вчиненого службовою особою зумовлене підвищенням ефективності боротьби з корупцією.

З об'єктивної сторони вимагання характеризується двома взаємопов'язаними діями: 1) пред'явленням майнової вимоги; 2) погрозою застосування насильства, знищення або пошкодження майна, заподіяння іншої шкоди. *Вимогою є* викладена в рішучій формі пропозиція винного до потерпілого (власника, особи, у віданні чи під охороною яких перебуває майно) про передачу майна, права на майно або вчинення останнім інших дій майнового характеру. Вимагання містить чотири види погроз: 1) погроза насильством; 2) погроза обмеженням прав, свобод або законних інтересів; 3) погроза знищенням чи пошкодженням майна; 4) погроза розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі бажують зберегти в таємниці.

Погроза насильством при вимаганні – це погроза негайно або в майбутньому застосувати насильство до потерпілого або близьких його родичів (нанесенням побоїв, мордуванням, заподіянням тілесних ушкоджень, позбавленням життя, звалтуванням, сексуальним насильством, позбавленням волі тощо).

Погроза обмеження прав, свобод або законних інтересів потерпілого або його близьких родичів полягає у залякуванні значених осіб ущемленням їх прав, свобод або законних інтересів, перешкоджанням їх реалізації.

Погроза знищити чи пошкодити майно має місце тоді, коли вона стосується: а) майна, яке належить потерпілому або його

близьким родичам за правом власності; б) майна, що перебуває у їхньому віданні чи під охороною.

Погроза розголосити такі відомості – це погроза повідомити про них особам (або особі), яким вони невідомі, і чиє ознайомлення з ними небажане для потерпілого [1, с. 591–592].

Кваліфікованими і особливо кваліфікованими видами цього злочину є вчинення його: 1) повторно або 2) за попередньою змовою групою осіб, або 3) службово особою з використанням свого службового становища, або 4) з погрозою вбивства чи з; подіяння тяжких тілесних ушкоджень, або 5) з пошкодженням чи знищенням майна (ч. ст. 189), або 6) організованою групою (ч. 4 ст. 189); 7) що завдало значної шкоди потерпілом (ч. 2 ст. 189), або 8) майнової шкоди у великих (ч. 3 ст. 189) чи в особливо великих (ч. ст. 189) розмірах; 10) поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особі (ч. 3 ст. 189), або 11) із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження (ч. 4 ст. 189).

Об'єктивна сторона складу злочину передбаченого ч.1 ст. 368 КК складається з діянь: 1) прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди; 2) її одержання; 3) прохання надати неправомірну вигоду. Поняття пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди передбачено в ч. 3 примітки до ст. 354 КК України, а поняття «прохання надати неправомірну вигоду» в КК не розкривається. У цьому аспекті, необхідно зазначити, що у Кримінальній конвенції РЄ про боротьбу з корупцією і Конвенції ООН проти корупції про обов'язковість встановлення кримінальної відповідальності за прохання неправомірної вигоди не зазначено, а лише зауважується про необхідність криміналізації вимагання, яке має ознаки корупції. Відсутність формальної визначеності поняття «прохання» створює проблеми в розмежуванні цього поняття від вимагання службовою особою передбаченого ч. 2 ст. 189 КК та ч. 3 ст. 368 КК.

Прохання надати неправомірну вигоду – це звернення відповідного змісту в чіткій та ввічливий формі з розумінням при цьому можливості особи відмовити в задоволенні такого прохання. Прохання утворює склад закінченого злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК, за умови, що подія обмежилася проханням, тобто одержати неправомірну вигоду прохачу не вдалося з причин, що від нього не залежать (інша сторона відмовилася надати неправомірну вигоду, або погодилася на прохання, але не встигла його виконати тощо) [2, с. 84].

При вимаганні, передбаченого ч. 2 ст. 189 КК службова особа пред'являє вимогу передачі чужого майна до потерпілого за відсутності обіцянки вчинити протиправні дії на користь потерпілого і супроподжується погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в

таємниці. У ч. 3 ст. 368 КК законодавець не конкретизує форми погроз, які висловлюються потерпілому при вимаганні [3, с. 186].

Отже, якщо вимагання неправомірної вигоди, передбачене ч. 3 ст. 368 КК буде супроводжуватися формами погроз, які передбачені в ст. 189 КК, то такі дії необхідно додатково кваліфікувати за ст. 189 КК.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - 10-те вид., переробл. та допов. – Київ: Дакор. 2018. 1360 с.

2. Дудоров О.О. Проблеми кваліфікації злочину, передбаченого статтею 368 Кримінального кодексу України. *Проблеми теорії та практики застосування законодавства* №1. 2016. С. 80-98. file:///C:/Users/User/Downloads/Vlduvs_2016_1_11.pdf/.

3. Шармар О.М. Об'єктивна сторона складу злочину прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України): проблемні питання кваліфікації. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 184-186.

Юріков Олександр Олександрович,

викладач циклу загальних та кримінально-правових дисциплін Київського центру первинної професійної підготовки «Академія поліції» ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Корупція – одне з найнебезпечніших соціально-правових явищ, що заважає розвитку правової, економічної, політичної та інших сфер суспільного життя у будь-якій державі. Високий рівень корупції породжує недовіру громадян до органів державної влади та уповноважених осіб, які виконують функції держави або місцевого самоврядування. Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сучасному етапі розвитку держави. Одним із важливих аспектів державної правової політики в Україні є закінчення реформування системи запобігання та протидії корупції. Досягнення успіху в цьому процесі є передумовою для формування в суспільстві довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян.

Реформа антикорупційної системи почалася в 2011 році зі створенням Президентом України Національного антикорупційного комітету та подальшого прийняття низки законодавчих актів. З початком зазначеної реформи в Україні функціонує антикорупційна

система, яка має переважно превентивний характер і орієнтована на створення в суспільстві ефективних механізмів запобігання та протидії корупції. 14 жовтня 2014 року почався новий етап реформування антикорупційної системи України під час якого прийнято нові закони України № 1700-VII «Про запобігання корупції» та № 1699-VII «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», якими врегульовано основні питання, пов'язані з антикорупційною політикою, діяльністю Національного агентства з питань запобігання корупції, а також інших суб'єктів на яких поширюється дія цих законів.

Антикорупційна стратегія на 2014–2017 роки була спрямована на досягнення таких результатів: 1) створення в Україні системи прийняття рішень щодо антикорупційної політики на основі аналізу достовірних даних про корупцію, моніторингу виконання цих рішень та їх впливу на стан справ з корупцією незалежним спеціальним уповноваженим органом з питань антикорупційної політики в партнерстві з громадянським суспільством, а також формування суспільної підтримки в подоланні корупції; 2) створення системи доброчесної та професійної публічної служби відповідно до міжнародних стандартів і кращого світового досвіду; 3) запровадження ефективних антикорупційних програм у центральних органах виконавчої влади, а також у державних, казенних, комунальних підприємствах і господарських товариствах, у яких державна або комунальна частка акцій перевищує 50 %, забезпечення для суспільства прозорості їх діяльності; 4) усунення ризиків корупції та впровадження прозорої системи проведення державних закупівель; 5) подолання корупції в судочинстві; 6) усунення корупційних передумов ведення бізнесу, формування сприятливого для відмови від корупційних практик бізнес-клімату та нетолерантного ставлення бізнесу до корупції; 7) створення системи інструментів, які би дозволяли ефективно виявляти та розслідувати корупційні правопорушення, конфіскувати майно, яке було предметом протиправної діяльності або одержане як її наслідок, притягувати до відповідальності осіб, причетних до вчинення корупційних злочинів тощо [1].

Однак, зазначена вище стратегія так і не стала ефективним інструментом антикорупційної політики. Однією з основних причин неналежного виконання Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки як основного програмного документа в антикорупційній сфері стала відсутність всупереч міжнародному досвіду чітких індикаторів стану та ефективності її виконання. Слід констатувати, що антикорупційна політика може бути ефективною лише за умов існування реальних та дієвих інструментів запобігання та протидії корупції, що обумовлено наявністю чинної Антикорупційної стратегії, встановленою адміністративною та кримінальною відповідальністю за вчинення корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень, наявністю затверджених алгоритмів дій службових осіб у разі виявлення порушень антикорупційного законодавства.

З моменту прийняття Закону України «Про запобігання корупції» органи державної влади здійснили низку ефективних заходів, спрямованих на запобігання корупції та зниження її рівня в Україні. Серед таких заходів слід виокремити встановлення кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності за вчинення корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень, заборону звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та його відбуття за вчинення зазначених вище правопорушень, затвердження алгоритму дій суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», під час надходження їм пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка.

Незважаючи на проведену вагомую роботу щодо зниження рівня корупції в Україні, необхідно продовжити проводити ті заходи, які були розпочаті, а також утвердити нові механізми подолання та усунення корупційних ризиків, пов'язаних зі службовою діяльністю осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування. Зазначене вище зумовлює необхідність ухвалити новий стратегічний документ, який би визначив першочергові заходи із запобігання корупції, що створить основу для подальшого проведення реформи у цій сфері.

Особливо важливим у здійсненні антикорупційної політики в Україні є затвердження законом України Антикорупційної стратегії на наступні п'ять років (2022–2026 роки). Слід акцентувати увагу, що Антикорупційна стратегія на 2014–2017 роки вже застаріла і потребує оновлення та перезатвердження, однак пройшло вже чотири роки, а нового документу не прийнято. Таким чином, в Україні нині відсутній спеціальний закон, який би визначив основні напрямки і механізми запобігання та протидії корупції. За відсутності нової Антикорупційної стратегії органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інші публічні інституції позбавлені орієнтуру, який спрямовує їх діяльність у питаннях запобігання та протидії корупції, що призвело до розбалансованості та малоефективності такої діяльності.

Нині на розгляді Верховної Ради України перебуває проєкт Закону України від 7 вересня 2021 року № 1708-IX «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки», який розроблено відповідно до вимог ст. 18 Закону України «Про запобігання корупції» на виконання завдання, визначеного у підрозділі 4.3 розділу «Антикорупційна політика» Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 471. Метою зазначеного проєкту є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості й системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування, передусім завдяки затвердженню та успішній реалізації Антикорупційної стратегії на 2020–2024 роки [2].

Затвердження нової Антикорупційної стратегії на 2020–2024 роки забезпечить всі публічні інституції надійним антикорупційним

інструментарієм на найближчі п'ять років, що дозволить мінімізувати корупцію та суттєво підвищити темпи соціально-економічного зростання України [2]. Проте слід зауважити, що зміст і назва зазначеної стратегії не цілком відповідає європейським стандартам ефективного запобігання та протидії корупції, а також законам логіки. Прийняття у 2021 році нормативно-правового акта, який визначає особливості антикорупційної політики минулих років суперечить положенням Конституції України. Доцільнішим є розроблення та прийняття Антикорупційної стратегії на 2022–2026 роки, якою визначити нові механізми запобігання та протидії корупції в Україні.

Отже, масштабна корупція є однією з головних перешкод на шляху європейської інтеграції України, її економічного зростання та підвищення соціальних стандартів. Першочерговим завданням органів державної влади України є затвердження нової Антикорупційної стратегії України на 2022–2026 роки. Під час її розроблення та прийняття необхідно: 1) вивчити сучасний стан корупційних проявів, їх характер, форми, умови та причини виникнення; 2) врахувати всі недоліки, які були виявлені під час виконання попередніх антикорупційних стратегій; 3) зміст стратегії привести у відповідність міжнародним стандартам запобігання та протидії корупції; 4) окреслити конкретні критерії та індикатори визначення ефективності виконання нової Антикорупційної стратегії.

Список використаних джерел

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : пояснювальна записка до Закону України від 14 жовт. 2014 р. № 1699-VII. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4284%D0%B0&skl=8.

2. Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки : пояснювальна записка до проекту Закону України від 21 верес. 2020 р. № 4135. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007.

Юрчишин Іван Богданович,

детектив Національного антикорупційного
бюро України

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ»

Мета криміналізації незаконного збагачення очевидна й зумовлена гострими суспільними викликами в Україні. Серед таких викликів – рівень політичної корупції, який загрожує спроможності держави здійснювати базові функції.

Важливим елементом складу будь-якого злочину є його суб'єкт. Його належна кримінально-правова характеристика дозволяє з одного боку правильно визначити особу, яка повинна нести відповідальність за вчинення конкретного злочину, а з іншого – запобігти випадку

незаконного притягнення до відповідальності невинуватої особи і, таким чином, запобігти грубому порушенню її прав.

Тим більше це стосується злочину «незаконне збагачення», у складі якого фігурує спеціальний суб'єкт, тобто такий, що володіє визначеними характеристиками, які, власне, виокремлюють його серед багатьох інших суб'єктів. Відповідь на питання хто саме є суб'єктом зазначеного злочину важлива для розуміння співвідношення прав людини, з одного боку, і спеціального статусу певної категорії осіб, з іншого.

Цілком зрозуміло, що незаконне збагачення це не єдиний склад злочину, елементом якого є спеціальний суб'єкт. У зв'язку з цим, для забезпечення єдиного підходу до розуміння терміну «спеціальний суб'єкт» у всіх складах злочину, де він використовується, КК України у загальній частині поряд з іншими термінами дає і його визначення. І це, як вбачається, повинно було б створити фундамент, на якому б базувались відповідні положення особливої частини КК України, що в свою чергу дозволяло б запобігати будь-яким суперечностям між різними нормами кримінального кодексу і в кінцевому випадку, що найголовніше, уникати помилкової кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь.

Водночас, на нашу думку, стосовно складу злочину «незаконне збагачення» на жаль сьогодні доводиться констатувати, що в системі КК України існують суттєві проблеми як у відповідності різних норм одна одній так і загалом у підході до розуміння суб'єкта цього злочину.

Все це говорить про необхідність здійснення дослідження суб'єкта незаконного збагачення з метою вироблення відповідних обґрунтованих пропозицій щодо внесення змін до кримінального законодавства і, таким чином, приведення елементів його системи у відповідність та узгодженість.

Стосовно питання чи дійсно вдосконалило введення терміну «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» КК України і, відповідно, чи було це необхідно, то з наведеного вище частково видно, що цей термін фактично дублює закріплений у КК України термін «службова особа».

У зв'язку з цим, спеціалісти Головного науково-експертного управління та Головного юридичного управління Верховної Ради України назвали незрозумілою заміну «такого усталеного кримінально-правового поняття, як «службова особа» (визначення якого дається у ч. 4 ст. 18 та примітках 1 і 2 до ст. 364 ККУ) поняттям «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». Мотивували це тим, що «аналіз примітки 1 до ст. 364 КК України свідчить, що поняття «службова особа», яке визначене у ній, охоплює практично усіх «осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [10].

Більше того, на нашу думку, введення поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» призвело до неясності у розумінні повного переліку осіб, які потенційно можуть бути суб'єктами відповідного злочину, оскільки у процесі правової регламентації статті 368-5 КК України законодавцем не дотримано принцип єдності термінології, що суперечить принципу системності.

Так, стаття 368-5 КК України визначає суб'єктом незаконного збагачення особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас, у примітці 1 до статті 364 КК України вказується хто вважається службовими особами у статтях 364, 368, 368-5, 369 Кодексу. Схоже положення містять примітки 2 та 3 до статті 368. У них визначається коло осіб, які вважаються у статтях 368, 368-5, 369 та 382 КК України службовими особами, які займають відповідальне становище та службовими особами, які займають особливо відповідальне становище [2].

Така ситуація може свідчити про те, що законодавець, вводячи статтю 368-5 до КК України, або припустився помилки законодавчої техніки, зазначаючи у примітках 1 ст. 364 та 2, 3 статті 368 іншого ніж зазначеного у ст. 368-5 суб'єкта, або ж він вважає ці терміни синонімами.

На підставі викладеного вище ми вважаємо, що використання при визначенні суб'єкта злочину, передбаченого ст. 368-5 терміну «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» не тільки не сприяло вдосконаленню кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, а й створило перешкоди у остаточному розумінні того хто саме може вважатись суб'єктом відповідного злочину, порушує принцип єдності юридичної термінології, яка застосовується для статей цієї ж глави КК України та в кінцевому рахунку створює перешкоди для органів досудового розслідування під час визначення суб'єкта злочину незаконного збагачення.

Ми переконані, що зазначений термін повинен бути замінений на термін «службова особа».

Важливо, на нашу думку, звернути увагу на те, що свого часу фахівці Головного науково-експертного управління Верховної Ради України у висновку від 05.09.2019 на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів», яким, власне, у КК України вводилась стаття 368-5 зазначали наступне.

Аналіз запропонованого складу злочину, передбаченого ст. 368-5 КК України, свідчить про те, що суб'єктом цього кримінального правопорушення є особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. У той же час, під особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, слід розуміти осіб, зазначених у п. 1 ч. 1

ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» (примітка 1 до ст. 368-5 КК). При цьому у вищезазначеному Законі (ч. 3 ст. 46, ст. 50), а також Законі України «Про державну службу», КК (примітка 1 до ст. 364, примітки 2 та 3 до ст. 368) має місце диференціація осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, доцільність якої вочевидь зумовлена абсолютно різними за змістом та обсягом повноваженнями відповідних категорій осіб. З огляду на це вважаємо, що ознаки суб'єкта незаконного збагачення варто було б визнати тим базовим критерієм, що дозволяє посилювати кримінальну відповідальність за вчинене залежно від того, чи є винна особа «службовою особою», «службовою особою, яка займає відповідальне становище» чи «службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище» у межах різних частин запропонованої статті 368-5 КК України. Останнє, у свою чергу, не тільки відповідало б положенням чинного КК України, який оперує вищевказаними поняттями, однак й обґрунтовувало б доречність внесення змін до примітки 1 до ст. 364 КК України («Зловживання владою або службовим становищем») та приміток 2, 3 до ст. 368 КК України («Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»), як це пропонується у законопроекті [2].

Ми підтримуємо цю точку зору і вважаємо, що суспільна небезпека діянь різних за посадою осіб, які виконують різні функції держави або місцевого самоврядування може мати різний рівень.

Отже, з урахуванням визначеного вище, та з метою усунення неузгодженостей між загальною та особливою частиною Кримінального кодексу України, зокрема, між статтею 18 та 368-5, а також між статтями 364, 368 та 368-5 пропонуємо у статті 368-5 КК України суб'єктом злочину визначити таким чином: у ч. 1 суб'єкт злочину – службова особа (визначення у примітці 1 до статті 364 КК України); у ч. 2 – службова особа, яка займає відповідальне становище (визначення у примітці 1 до статті 368 КК України); у ч. 3 – службова особа, яка займає особливо відповідальне становище (визначення у примітці 1 до статті 368 КК України).

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 05.09.2019 на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66264.

Яременко Сергій Петрович,
начальник відділу запобігання корупції
Управління запобігання корупції МВС України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПЕРЕВІРКИ НА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

У даній статті висвітлюються питання, пов'язані з перевіркою на доброчесність публічних службовців: досвід окремих країн, нормативне врегулювання в українському законодавстві, перспективи та ризики запровадження такої перевірки в Україні.

Стаття може бути корисна для науковців та практиків, у тому числі працівників уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції державних органів, органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб.

Якщо говорити про зарубіжний досвід, то перевірки публічних службовців на доброчесність запроваджені в деяких європейських країнах, зокрема, в Угорщині, Румунії, Чехії, Молдові.

Як зазначається в Авторефераті дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Правове врегулювання перевірки на доброчесність працівників Національного антикорупційного бюро України» Браверман О. О. [1], перевірку на доброчесність розуміють як моделювання певної ситуації, яку особа, що тестується, зобов'язана вирішити (Чеська Республіка); нагляд за тим, щоб певні особи відповідали встановленим законом вимогам до виконання службових обов'язків у симульованій ситуації (Угорщина); створення й застосування тестувальником уявних, імітованих ситуацій, подібних тим, що виникають у службовій діяльності, які здійснюються за допомогою таємних операцій, зумовлених діяльністю і поведінкою тестованої державної посадової особи, з метою пасивного спостереження, визначення реакції й поведінки тестованої державної посадової особи з тим, щоб визначити ступінь погіршення атмосфери інституційної невідкупності та ризики корупції у публічному органі в процесі оцінки інституційної невідкупності (Республіка Молдова); метод для виявлення, оцінки та усунення вразливостей і ризиків працівників Міністерства внутрішніх справ до вчинення корупції, включаючи моделювання ситуацій, аналогічних тим, у яких працівники міністерства опиняються під час виконання своїх службових обов'язків, що відбувається негласно з метою спостереження за поведінкою особи та встановлення її реакції (Румунія).

В українському законодавстві питання здійснення перевірки на доброчесність *для усіх публічних службовців* на законодавчому не визначено.

Водночас у статті 4 Закону України «Про державну службу» [2] наведено принцип доброчесності – спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час виконання наданих йому повноважень.

У Загальних правилах етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (наказ Нацдержслужби від 05.08.2016 № 158, зареєстрований в Мін'юсті 31.08.2016 за № 1203/29333) [3] передбачено розділ III. Доброчесність, яким встановлено, що державний службовець та посадова особа місцевого самоврядування зобов'язані діяти доброчесно, а саме:

спрямовувати свої дії на захист публічних інтересів та недопущення конфлікту між приватними та публічними інтересами, уникати виникнення реального та потенційного конфлікту інтересів у своїй діяльності;

не використовувати службове становище в приватних інтересах чи в неправомірних приватних інтересах інших осіб, у тому числі не використовувати свій статус та інформацію про місце роботи з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб;

не розголошувати інформацію, що стала йому (їй) відома у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, зокрема персональні дані фізичних осіб, конфіденційну та іншу інформацію з обмеженим доступом, режим якої встановлено Законами України «Про державну таємницю», «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та «Про доступ до публічної інформації», крім випадків, установлених законом.

Відповідно до частини другої статті 13 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [4] при призначенні на посаду у Національному бюро особа повідомляється про можливість проведення щодо неї перевірки на доброчесність та моніторингу способу життя.

Частиною другою статті 27 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», зокрема, встановлено, що підрозділ внутрішнього контролю НАБУ проводить перевірки своїх працівників на доброчесність та моніторингу способу їх життя. За результатами перевірки на доброчесність Управлінням внутрішнього контролю НАБУ готується доповідна записка на ім'я Директора НАБУ, в якій відображаються зміст проведених заходів, їхні результати та пропозиції Управління (Положення про Управління, затверджене наказом НАБУ від 29.11.2019 № 142 [5]).

У Національному агентстві з питань запобігання корупції затверджено Порядок здійснення перевірок на доброчесність та моніторингу способу життя працівників Національного агентства з питань запобігання корупції (наказ НАЗК від 24.12.2020 № 595/20 [6]).

Перевірка на доброчесність здійснюється шляхом:

1) перевірки наявної інформації (скарга, повідомлення про корупцію, доповідна записка тощо); 2) перевірки достовірності відомостей, зазначених у Анкеті, що подається працівником; 3) збирання та обробки даних про працівника Національного агентства, які можуть свідчити про його моральні, ділові та професійні якості, зобов'язання, що можуть тісно чи іншою мірою впливати на виконання ним посадових обов'язків, об'єктивність та неупередженість під час прийняття рішень; 4) моделювання ситуацій.

У межах перевірки на добросовісність працівника Національного агентства може бути проведено моделювання ситуації, яке здійснюється за результатами доповіді Голові за погодженням керівника Управління внутрішнього контролю на підставі доповідної записки працівника цього підрозділу, який отримав інформацію, що свідчить або може свідчити про недобросовісну поведінку працівника Національного агентства.

Наказом Генеральної прокуратури України від 16.06.2016 № 205 (zareestrovaniy в Мін'юсті 07.06.2016 за № 875/29005 [7]) затверджено Порядок проведення таємної перевірки добросовісності прокурорів в органах прокуратури України. Цей Порядок визначає підстави, процедуру проведення таємної перевірки добросовісності прокурорів Генеральної прокуратури України, регіональних і місцевих прокуратур та слідчих прокуратур.

Отже, для деяких категорій публічних службовців національним законодавством передбачено механізм проведення перевірки на добросовісність.

Проте, невизначеність на законодавчому рівні повноважень та способу здійснення внутрішньої перевірки на добросовісність для усіх публічних службовців може бути підставою для оскарження результатів таких заходів та їх можливих правових наслідків у суді.

Запровадження на законодавчому рівні єдиних вимог перевірки на добросовісності для усіх категорій публічних службовців може бути одним із ефективних інструментів для зменшення ймовірності прийняття недобросовісних осіб на посади, пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Браверман О. О. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Правове врегулювання перевірки на добросовісність працівників Національного антикорупційного бюро України» // [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17866/1/avtoreferat_Braverman.pdf. – Назва з екрана.

2. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII // [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

3. Наказ Національного агентства з питань державної служби від 05 серпня 2016 року № 158 «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» // [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

4. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII // [Електронний ресурс]. 2014. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

5. Наказ Національного антикорупційного бюро України від 29 листопада 2019 року № 142 «Про затвердження Положення про Управління внутрішнього контролю Національного антикорупційного

бюро України» // [Електронний ресурс]. – 2019 – Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/nakaz-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-upravlinnya-vnutrishnogo-kontrolyu-nacionalnogo>. – Назва з екрана.

6. Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 24 грудня 2020 року № 595/20 «Про затвердження Порядку здійснення перевірок на доброчесність та моніторингу способу життя працівників Національного агентства з питань запобігання корупції» // [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

7. Наказ Генеральної прокуратури України від 16 червня 2016 року № 205 «Про затвердження Порядку проведення таємної перевірки доброчесності прокурорів в органах прокуратури України» // [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

Гаврилюк Владислав Вікторович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Марков Михайло
Миколайович*, професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Стабільне та ефективне функціонування органів Національної поліції України є необхідною умовою захисту конституційного ладу, забезпечення законності і правопорядку, дотримання прав і свобод людини та громадянина [1]. Відповідно, корупція та інші форми прояву незаконної діяльності поліції підривають легітимність поліцейської організації.

Слід зазначити, що корупція в поліції – це не випадкове явище, з яким можна легко боротися за допомогою тимчасових заходів. «Реалізм» у цьому питанні вказує на те, що корупція в поліції є постійно повторюваним явищем. Так, згідно з даними стандартного опитування у 2020 році щодо рівня корупції в Україні, для населення поліція і прокуратура стоять на другому місці (37%), а на думку представників бізнесу (41%) – на першому місці, серед найбільш пріоритетних напрямів у протидії корупції. Що свідчить про необхідність пошуку нових та удосконалення існуючих превентивних антикорупційних заходів.

На сьогодні інституційна незалежність та операційна спроможність Національної поліції забезпечуються шляхом здійснення працівниками підрозділів внутрішньої безпеки комплексу правових, організаційних та практичних заходів, спрямованих на виявлення, запобігання, попередження та припинення фактів порушення поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками Національної поліції України вимог законодавства України, а також виявлення та усунення чинників, які негативно впливають на діяльність поліції що є складовою системи внутрішнього контролю Національної поліції.

Зокрема, серед завдань підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції – запобігання, виявлення, попередження і припинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, що готуються або вчинені поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції. У зв'язку з чим вони уповноважені в межах компетенції здійснювати:

організаційні та практичні заходи щодо реалізації працівниками поліції та дотримання вимог антикорупційного законодавства України;

комплекс оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення та документування корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень;

оперативне обслуговування системи Національної поліції України з метою своєчасного отримання даних про факти корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, що готуються або вчинені працівниками поліції [2].

В разі виявлення фактів вчинення працівниками поліції адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, працівники підрозділів внутрішньої безпеки уповноважені складати відповідно до вимог законодавства України протоколи про адміністративні правопорушення, застосовувати передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. А також повинні інформувати керівників органів та підрозділів поліції, підприємств, установ та закладів, що належать до сфери управління Національної поліції України, про необхідність проведення службового розслідування та вжиття заходів реагування до осіб, які вчинили корупційні правопорушення чи не виконують вимоги антикорупційного законодавства України.

Так, за результатами діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Національна поліція у 2020 році, до їх підрозділів надійшло 761 звернень від фізичних та юридичних осіб щодо неправомірних дій працівників поліції, пов'язаних з корупційними правопорушеннями. За результатами їх розгляду інформація у 317 повідомленнях знайшла своє підтвердження, інформація по 220 повідомленням зареєстрована в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. До підрозділів поліції було направлено 209 подань про усунення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного, або пов'язаного з корупцією правопорушення. За направленими поданнями проведено 89 службових розслідувань, 92 особи притягнуто до дисциплінарної відповідальності, у тому числі 19 осіб було звільнено зі служби в поліції.

За оперативними даними підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції складено 632 протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, за видами: ст. 172-4 КУпАП – 3; ст. 172-5 КУпАП – 2; ст. 172-6 КУпАП – 567; ст. 172-7 КУпАП – 47; ст. 172-8 КУпАП – 5.

Кількість осіб, щодо яких складено протоколи про вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією – 609 і накладено 346 адміністративних стягнень за правопорушення, пов'язаних з корупцією.

Закрито відповідні адміністративні провадження без накладення стягнення за – 179 протоколами. Притягнуто до адміністративної відповідальності – 346 осіб. Звільнено з посади, у зв'язку з притягненням до відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією одну особу[3].

Проте слід зазначити, що лише скарги, повідомлення юридичних і фізичних осіб про вчинені працівниками поліції

корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення не можуть бути єдиним ефективним способом протидії корупції. Враховуючи, що превентивні заходи завжди спрямовані на попередження негативних явищ вважаємо, що організаційно-правові заходи, які пов'язані із протидією корупції в Національній поліції поряд із виявленням фактів корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень повинні спрямовуватися і на запобігання цьому явищу. У зв'язку з чим необхідно вчасно вживати відповідних заходів, які можуть бути обрані з урахуванням особливостей виявлених фактів корупційних правопорушень. Які у своїй сукупності повинні бути спрямовані на подолання цього явища.

Список використаних джерел

1. Шатрава С.О. Запобігання корупції в діяльності органів Національної поліції, як необхідна складова антикорупційної політики держави. *Forum Prava*. 2017. № 5. С. 427. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 12.01.2020).

2. Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України: затв. наказом Національної поліції України від 31.07.2019 №765.

3. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2020 році (проект). Національне агентство з питань запобігання корупції. С. 345-346. С. 486. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/NAZK_Nats.dopovid_15_06.pdf (дата звернення 30.08.2021).

Гудкова Ганна Сергіївна,

аспірантка кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Корупція є негативним явищем, яке призводить до вкрай деструктивних політичних та економічних наслідків, знижує довіру населення до влади, гальмує розвиток держави, її економіки, залучення іноземних інвестицій, стає на заваді євроінтеграції та значним чином шкодить розвитку державних інститутів та приватного сектору.

Головна мета реформ в державі, як було задекларовано в Антикорупційній програмі Адміністрації Президента України та розвинуто в урядовій Реформі «Верховенство права та боротьба з корупцією» [1] – створити дієву систему запобігання проявам корупції, що базуватиметься на принципах правопорядку, належного управління державними справами та майном, чесності й невідчужуваності, активного громадського контролю. На реалізацію задекларованих позицій протягом останніх років в країні було прийнято великий пакет

антикорупційного законодавства та створені відповідні державні органи контролю, запобігання та боротьби з корупцією.

Національний банк України (далі – НБУ) як головна фінансова установа країни не залишився осторонь процесів антикорупційного реформування. З метою ефективного впровадження комплексу заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції в Національному банку, забезпечення дотримання його працівниками вимог антикорупційного законодавства, створення додаткових запобіжників вчиненню корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, а також на виконання вимог статті 19 Закону України «Про запобігання корупції», Правління НБУ затвердило Антикорупційну програму Національного банку України на 2020–2021 роки [2]. У Програмі було розроблено з дотриманням положень Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, затвердженої рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 02 грудня 2016 року № 126.

Робота із запобігання корупції у Національному банку ведеться відповідно до державної антикорупційної політики. Політика НБУ щодо запобігання та протидії корупції ґрунтується на принципах верховенства права, доброчесності на публічній службі, формування «нульової толерантності» до будь-яких проявів корупції, невідворотності покарання за корупційні правопорушення, прозорості та відкритості діяльності, забезпечення принципу колегіальності в разі прийняття важливих рішень. Першочергова увага приділяється реалізації превентивних антикорупційних заходів. До таких заходів відносяться:

- застосування принципу колегіальності в разі прийняття важливих рішень;

- контроль за дотриманням працівниками Національного банку антикорупційних обмежень, вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог законодавства у сфері запобігання корупції;

- проведення періодичної оцінки корупційних ризиків у діяльності Національного банку та реалізації заходів щодо усунення (мінімізації) виявлених корупційних ризиків;

- проведення антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів Національного банку;

- удосконалення роботи з підбору персоналу, перевірка відомостей стосовно осіб, які претендують на зайняття посад посадових осіб НБУ;

- контроль за своєчасністю подання посадовими особами декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

- забезпечення конфіденційності інформації про осіб, які повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень;

- проведення серед працівників Національного банку роз'яснювальної роботи щодо положень антикорупційного законодавства.

Важливу роль в запобіганні корупції також відіграють інші нормативні акти НБУ, зокрема Кодекс етики працівника Національного банку України; Положення про організацію та контроль за виконанням заходів із запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням у Національному банку України; Положення про порядок запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у Національному банку України; Положення про порядок проведення службових розслідувань і перевірок у Національному банку України; Положення про порядок проведення перевірки відомостей стосовно осіб, які претендують на зайняття посад працівників Національного банку України.

Проте, не лише розроблення та реалізація антикорупційних заходів відіграє важливу роль у зазначеній діяльності. Одним з основних моментів є оцінка її результатів та приведення у відповідність запланованих заходів із сучасними викликами та загрозами, що виникають у суспільстві на певному етапі його розвитку. Оцінка результатів виконання антикорупційних заходів здійснюється Правлінням Національного банку, за результатами якої вносяться відповідні корективи до Антикорупційної програми НБУ.

Список використаних джерел

1. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeu>

2. Антикорупційна програма Національного банку України на 2020–2021 роки : Рішення Правління Національного банку України від 30 січ. 2020 р. № 78-рш. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/%D0%90ntikorupch%D1%96jna-programa-nbu_2020-2021.pdf?v=4

Дашковська Анастасія Володимирівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри публічного управління
та адміністрування Національної академії
внутрішніх справ

ВЖИТТЯ РАДОЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЗАХОДІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Діяльність Апарату Ради національної безпеки та оборони України щодо запобігання, виявлення та протидії корупції ґрунтується на принципах: верховенства права, довіри суспільства, доброчесності, формування негативного ставлення до корупції, невідворотності покарання за корупційні правопорушення, прозорості та відкритості діяльності, ефективності та законності використання бюджетних коштів, залучення громадськості до виконання антикорупційних заходів.

В свою чергу, відомча політика Апарату Ради національної безпеки та оборони України щодо запобігання та протидії корупції передбачає реалізацію антикорупційної реформи, забезпечення відкритості та прозорості, залучення громадянського суспільства до цих процесів,

створення ефективних механізмів запобігання корупції, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів та забезпечення контролю за дотриманням державними службовцями правил етичної поведінки, зменшення корупційних ризиків у сфері публічних закупівель шляхом забезпечення їх прозорості, посилення правової спроможності Апарату Ради національної безпеки та оборони України у питанні виявлення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень.

Крім того, відомча політика ґрунтується на принципах і засадах, визначених у міжнародно-правових актах, та включає забезпечення виконання рекомендацій міжнародних антикорупційних механізмів, визначених Конвенцією ООН проти корупції, Антикорупційною мережею для країн Східної Європи і Центральної Азії (ОСЕР).

Впроваджуючи механізми прозорості, доброчесності, зниження корупційних ризиків та підвищення рівня довіри громадян до діяльності Апарату Ради національної безпеки та оборони України та на виконання вимог статті 19 Закону України «Про запобігання корупції», з дотриманням положень Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади [1] було затверджено Антикорупційну програму Апарату Ради національної безпеки і оборони України на 2019–2021 роки.

Заходами з реалізації засад щодо запобігання і протидії корупції у 2019–2021 роках є:

- вжиття заходів щодо недопущення корупційних правопорушень чи правопорушень, пов'язаних з корупцією, в структурних підрозділах;

- виявлення ризиків, які негативно впливають на виконання завдань;

- здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства;

- сприяння особам, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції;

- взаємодія зі спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції, центральними органами виконавчої влади, іншими державними урядами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями.

Апарат Ради національної безпеки та оборони України на постійній основі забезпечує:

- організацію та здійснення спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави;

- своєчасне подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави;

- вжиття інших заходів щодо запобігання корупції, визначених законодавством.

Антикорупційна програма передбачає впровадження заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, усунення та мінімізацію корупційних ризиків їх причин та умов, що їм сприяють.

Заходи з виконання антикорупційної стратегії і державної антикорупційної програми будуть включені до Антикорупційної програми Апарату Ради національної безпеки та оборони України після їх прийняття в установленому порядку.

Для проведення оцінки корупційних ризиків в Апараті Ради національної безпеки та оборони України було залучено представників громадськості й експертів (розпорядженням Секретаря РНБО України від 03 грудня 2019 року № 49 [2]) та створено Комісію з оцінки корупційних ризиків в Апараті Ради національної безпеки і оборони України (розпорядженням Секретаря РНБО України від 12 грудня 2019 року № 52). В 2021 році структуру Апарату Ради було збільшено, зокрема створено службу з питань запобігання та виявлення корупції [3].

Слід зазначити, що непослідовність та незавершеність проведених реформ та корупція у різноманітних її проявах перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану. Так унеможливується стає і динамічне зростання країни, підвищується уразливість до загроз зокрема корупційних. З метою подолання таких негативних явищ, РНБО затверджує у вересні 2020 року Стратегію національної безпеки України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ».

Список використаних джерел

1. Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади: затв. рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 02 грудня 2016 року № 126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16#Text>

2. Про проведення оцінки корупційних ризиків: розп. Секретаря Ради національної безпеки і оборони України від 03 грудня 2019 року № 49. URL: https://www.rnbo.gov.ua/files/2019/zapobiganna_korrupcii.pdf

3. Структура Апарату Ради національної безпеки і оборони України: затв. Указом Президента України «Питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України» від 26 лютого 2021 року № 76/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76/2021#Text>

Довганич Вікторія Володимирівна,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ НЕОБГРУНТОВАНИХ ДОХОДІВ

Корупція є нагальною проблемою кожної держави, Україна не є виключенням. Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) – показник, який з 1995 року розраховується міжнародною організацією Transparency International. Сама організація не проводить власних опитувань, втім індекс розраховують на основі 13 досліджень авторитетних міжнародних установ і дослідницьких центрів. Для визначення оцінки України використано 9 джерел. Ключовим

показником Індексу є кількість балів, а не місце в рейтингу. Мінімальна оцінка (0 балів) означає, що корупція фактично підміняє собою державу, максимальна (100 балів) свідчить про те, що корупція майже відсутня в житті суспільства. Індекс сприйняття корупції у 2019 році в Україні склав – 30 балів із 100 балів [1]. Хоча порівняно з 2018 років знизився, однак наразі він складає такий же показник як і в 2017 році і зниження не суттєве. Тож можна зазначити, що незважаючи на зміни щодо протидії корупції в Україні за останні роки ситуація почала змінюватись лише у 2019 році. Яка ситуація склалась у 2020 році покажуть проведені дослідження, які будуть оприлюднені у січні 2021 року. Однак, і тепер ми можемо з впевненістю стверджувати, що запроваджених заходів не достатньо.

За даними ООН, щорічні втрати економіки, пов'язані з корупцією, становлять не менше ніж 2,6 трильйона доларів США, або 5 % світового ВВП [2]. Однак корупція є злочином, який надзвичайно важко, по-перше, виявити, по-друге, довести. З одного боку, жертвою корупційних діянь є громадськість, яка може й не знати, що злочин узагалі був, а з іншого – співучасники, які мають доступ до інформації, яка б дала змогу виявити злочин, та можуть використовувати свої повноваження для залякування свідків та знищення доказів. У результаті корупція залишається непоміченою, а єдиним видимим доказом скоєння злочину є збагачення корупціонера, адже воно є найочевиднішим його проявом.

Беручи це до уваги, незаконне збагачення було визнано злочином статтею 20 Конвенції ООН проти корупції як значне збільшення активів публічної особи, яке вона не може розумно пояснити з огляду на свій законний дохід. Водночас ратифікація Конвенції супроводжувалася застереженнями щодо цих норм від США та окремих країн Західної Європи через несумісність із національними конституційними гарантіями та можливим порушенням прав людини, зокрема презумпції невинуватості [3]. Натомість ці країни активно почали використовувати інший механізм – цивільну конфіскацію. Це (залежно від законодавства кожної країни) дало змогу знизити стандарти доведення та позбавити порушників гарантій, які забезпечує кримінальний процес (презумпція невинуватості, неможливість зворотної дії закону в часі, можливість не свідчити проти себе та інші права й гарантії, закріплені за суб'єктом злочину).

У порівнянні з традиційною концепцією конфіскації, коли позбавлення власності (знаряд злочину і доходів від його вчинення) відбувається після засудження за конкретний злочин, нові форми конфіскації послаблюють зв'язок між предикативним злочином і конфіскованим майном. Активи можуть бути конфісковані, навіть якщо вони: не є доходами від злочину, за який злочинець був засуджений (розширена конфіскація); належать особі, яка не є злочинцем (конфіскація у третіх осіб); є доходами від злочину, який не було доведено в суді (конфіскація без вироку), або кримінальне переслідування підозрюваного ще не почалося (цивільна

конфіскація) [4]. У всіх цих випадках факт, що зв'язок між злочинною поведінкою і активами не є вирішальним чинником для застосування конфіскації, порушує питання щодо балансу між ефективністю методів боротьби з корупцією і правами людини.

Україна обрала шлях криміналізації незаконного збагачення, яку згодом було визнано неконституційною на підставі невідповідності принципу правової визначеності, презумпції невинуватості та зворотної дії закону в часі [5]. Майже одночасно (у 2015 році) було запроваджено механізм цивільної конфіскації. Проте ця конфіскація відрізнялася від цивільної конфіскації, про яку йдеться вище, адже застосовувалася лише після обвинувального вироку суду. Три статті Цивільного процесуального кодексу України, присвячені цивільній конфіскації, жодного разу не були застосовані, зокрема й через недосконалість їхнього формулювання [6].

Майже рік тому парламент ухвалив новий Закон, який передбачає інший формат закріплення інституту цивільної конфіскації. Прийняті положення відбивають ідею інституту цивільної конфіскації без обвинувального вироку суду. Українська модель цивільної конфіскації тісно пов'язана з інститутом незаконного збагачення і фактично є її «процесуально полегшеною» версією. Ухвалення закону про цивільну конфіскацію необґрунтованих активів в Україні наприкінці 2019 року було зумовлене необхідністю притягти до відповідальності осіб, провадження щодо яких було закрито в результаті визнання положень кримінального закону, які регламентували злочин незаконного збагачення, неконституційними, та неможливістю цього зробити через принцип незворотності дії кримінального закону в часі. А таких проваджень налічувалось 65 (із них 27 довелося закрити повністю, а 38 – в частині). Сума активів, законність походження яких розслідувалась, досягала пів мільярда гривень [7]. Але в останній момент парламент усе ж частково відмовився від ретроактивної дії навіть положень у частині цивільної процедури під ризиком повторного визнання закону неконституційним водночас.

Цивільна конфіскація необґрунтованих активів – новела українського законодавства, яка у світовій практиці вважається одним із найефективніших інструментів боротьби з корупцією. 28 листопада 2019 року зазначений правовий механізм був запроваджений в Україні, але перший цивільний позов надійшов до Вищого антикорупційного суду тільки 20 травня 2021 року. 13 серпня 2021 року увійде в історію України, оскільки Вищий антикорупційний суд конфіскував прибутки народного депутата України IX скликання від оренди «легендарної» жомової ями, задовольнивши позовну заяву Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та стягнувши 1 млн 252 тисячі грн доходу, який депутат отримав за задачу в оренду цієї нерухомості [8].

В основу української концепції «цивільної конфіскації» законодавець поклав спростовну презумпцію: всі активи особи, накопичені нею з невідомих (невстановлених) джерел у період перебування на державній службі або виконання функцій держави,

вважаються необґрунтованими, якщо особа не доведе, що ці активи здобуті законним шляхом. Доцільно розібратися у основних питаннях, які виникатимуть щодо цивільної конфіскації.

Що таке активи? Грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також виконані роботи чи надані послуги.

Що таке набуття активів? Набуття особою активів у власність, а також набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

Чиї активи можуть бути визнані необґрунтованими? Процедура визнання активів необґрунтованими може бути використана щодо активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Такі особи визначені в ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» (Президент України; Голова Верховної Ради України та його заступники, народні депутати України, депутати місцевих рад; Прем'єр-Міністр України, віцепрем'єр-міністри та міністри України, інші керівники центральних органів виконавчої влади та їх заступники тощо).

Зазначена категорія справ розглядається Вищим антикорупційним судом, а якщо відповідачем є суддя або працівник апарату Вищого антикорупційного суду – Солом'янським районним судом міста Києва. В апеляційному порядку перегляд рішень судів першої інстанції здійснюють відповідно Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду та Київський апеляційний суд. Судом касаційної інстанції є Верховний Суд.

Активи, визнані судом необґрунтованими, стягуються в дохід держави. Якщо стягнення активів, визнаних необґрунтованими, є неможливим, на особу покладається обов'язок сплатити вартість таких активів або стягнення звертається на її інші активи, які відповідають вартості необґрунтованих активів.

Загалом, інститут цивільної конфіскації необґрунтованих активів без попереднього вироку суду має дуже багато переваг і може істотно підсилити систему боротьби з корупцією в Україні. Проте, з огляду на практику країн, де подібні інструменти запроваджено, їхня ефективність безпосередньо залежить від практики застосування цих положень як правоохоронними органами, так і судами. Широкі дискреційні повноваження судових органів щодо визначення «достатності» або «недостатності» фактів законності джерел доходів вимагають високого рівня прозорості та доброчесності задля забезпечення справедливого і неупередженого виконання цього законодавства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18.04.2002 року а № 985-XV (зі змінами та доповненнями станом на 10.09.2020 р.) URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30394923#pos=3923;-46.
2. Послання Генерального секретаря ООН Антонію Гутерріш / ПРООН. – 2018. URL: <https://news.un.org/ru/story/2018/12/1344641>.
3. On the Take: Criminalizing Illicit Enrichment to Fight Corruption / Lindy Muzila, Michelle Morales, Marianne Mathias, and Tammar Berger. – Washington, DC : World Bank, 2012. – P. 9. DOI: 10.1596/978-0-8213-9454-0. URL: https://star.worldbank.org/sites/star/files/on_the_take_criminalizing_illicit_enrichment_to_fight_corruption.pdf.
4. Simonato M. Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains / M. Simonato // ERA Forum. – 2017. – Vol. 18. P. 365–379. <https://doi.org/10.1007/s12027-017-0485-0>.
5. Рішення Конституційного Суду України: у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України(конституційності) ст. 368² Кримінального кодексу України: від 26 лютого 2019 року № 1-п/2019 // Рішення Конституційного Суду України. – 2019.
6. Конфискация орудий, средств совершения и доходов от коррупционных преступлений в Восточной Европе и Центральной Азии / ОЭСР. – 2018. – С. 42. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-Confiscation-of-Proceeds-of-Corruption-Crimes-RUS.pdf>.
7. Національне антикорупційне бюро України. Після рішення Конституційного суду усі справи щодо незаконного збагачення закрито. – 2019. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/pislya-rishennya-konstytuciynogosudu-usi-spravy-shchodo-nezakonnogo-zbagachennya-zakryto>.
8. Рішення Вищого антикорупційного суду від 13 серпня 2021 року - URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/99048069>.

Марченко Олена Львівна,

здобувач кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Одним із негативних явищ у сучасному суспільстві є корупція. Саме тому протидія корупції являється пріоритетним напрямом діяльності сучасної держави. Адже, корупційні наслідки призводять до неефективного розподілу, витрачання державних коштів, зниження рівня суспільної моралі та укріплення організованої злочинності.

Національним агентством з питань запобігання корупції було розроблено, а Кабінетом Міністрів України затверджено – Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки. Для початку впровадження

Стратегії за відповідний законопроект має проголосувати Верховна Рада України. Даний документ є необхідним адже його положення визначають напрями подолання корупції і у сфері будівництва [1].

Державна інспекція архітектури та містобудування України є одним із суб'єктів, які зобов'язані приймати антикорупційні програми на виконання статті 19 Закону України «Про запобігання корупції» [2].

Сфера містобудування – одна з найбільш складних та корумпованих в Україні, що і спричинило її реформування на шляху до подолання корупції. Розмір корупції в галузі містобудування становив від 2,7 до 3,5 млрд грн на рік.

У даній галузі Мінцифра реалізовує цифрову трансформацію – повну зміну процесів за допомогою цифрових інструментів, максимально автоматизуючи структуру, впроваджуються послуги без чиновника та забезпечується прозорість галузі. [3].

Будівельна сфера – одна з перших, у якій Мінцифра почала цифрову трансформацію. Створення Єдиної державної електронної системи в сфері будівництва – мінімізує корупційні ризики, автоматизує процеси та створює умови для якісного нагляду і контролю за будівництвом в Україні. Потенційна економія завдяки цифровізації сфери дорівнює 734 млн грн на рік.

У межах реформи будівельної сфери ліквідовано одну із найбільш корумпованих організацій – ДАБІ, а замість неї створена Державна інспекція архітектури та містобудування (ДІАМ). Наразі розроблено та очікується прийняття у другому читанні законопроекту № 5655, який впроваджує масштабну цифровізацію процесів та реєстраційних процедур у будівництві, що на наш погляд є актуальним.

За перший місяць роботи вдалося оптимізувати обробку звернень – 99% опрацьовуються інспекторами протягом 24 годин. Раніше терміни обробки заяв не дотримувалися і могли становити тижні, а то й місяці.

Єдина державна електронна система у сфері будівництва, новий реєстр та будівельні послуги на порталі Дія реалізуються у рамках співпраці Мінцифра з Мінрегіону та за підтримки USAID/UK aid проекту «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах/TAPAS».

Електронні будівельні послуги сприяють подоланню корупції у сфері будівництва – у цьому впевнені майже 20 тисяч користувачів будівельних послуг на порталі Дія. До того ж усі будівельні послуги на порталі мають від 94 до 100% позитивних оцінок.

На порталі Дія зараз доступні 12 будівельних послуг онлайн, частина з них повністю автоматизована. Це дозволяє цілком прибрати людський фактор із прийняття рішень, а отже, і корупцію. Відтепер, щоб оформити всі необхідні дозволи, немає потреби ходити по кабінетах та збирати купу довідок. Достатньо подати одну заяву за 10 хвилин на порталі Дія і вона автоматично потрапляє на розгляд [4].

Отже, проаналізувавши основні напрями протидії корупції у будівельній галузі, можна стверджувати, що найбільш ефективним є

запровадження цифровізації та діджиталізації надання послуг, тобто створення умов, що обмежують безпосередній контакт з клієнтом і таким чином унеможливають скоєння корупційних діянь державними службовцями.

Світовий досвід показує, що немає ліпшого способу боротьби з корупцією, ніж створення конкурентного прозорого ринкового середовища, розумної регуляції та автоматизації надання послуг у відповідній сфері.

Створення прозорої, ефективної системи управління, поетапне послаблення механізмів державного контролю, є невід’ємною умовою для забезпечення стійкого зростання соціально-економічного рівня України у світі.

Список використаних джерел

1. Про антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки. НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/60598/>.

2. Антикорупційні програми органів державної влади. НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykoriuptsijni-programy-yaki-nadijshly-na-pogodzhennya/>.

3. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/03/18/7286994/>.

4. Урядовий портал. Електронні будівельні послуги сприяють подоланню корупції у сфері будівництва, - результати опитування. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/elektronni-budivelnii-poslugi-spriyayut-podolannyu-korupciyi-u-sferi-budivnictva-rezultati-opituvannya>

Мірошніченко Володимир Русланович,
аспірант кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Жодне суспільство не може існувати без економіки, однією зі складових якої є податкова система держави. Від рівня забезпечення податкової безпеки в державі безпосередньо залежить стан її національної економіки. Під податковою безпекою в сучасній науці розуміється такий стан податкової системи, який дозволяє гармонізувати процеси оподаткування та сплати податків при умові ефективного податкового менеджменту ризиками та загрозами, які можуть виникати в економіці, зі сторони виконавчих органів для того, щоб задовольнити інтереси економічних суб’єктів господарювання [1, с. 131]. Проте, власне економіка – як система виробництва матеріальних благ та послуг та як система суспільних відносин, що утворюються в процесі та з приводу такого виробництва, може відігравати для суспільства неоднозначну роль, якщо вона перетинається з кримінальним суспільством, перетворюючись на

частину корупційної системи. Це призводить до виникнення в економічній сфері деструктивних сил та факторів, пов'язаних з впливом на неї негативних процесів.

Сьогодні у всьому світі поширюється усвідомлення того, що боротьба з корупцією – необхідна передумова забезпечення більш ефективного, справедливого та раціонального управління [2, с. 13] усіма процесами, що відбуваються у суспільстві. Корупція, виявляючись у різних сферах суспільних правовідносин, призводить як до ненадходження належного обсягу ресурсів до державної скарбниці, так і до протиправного використання суспільних ресурсів. Зазначене, у свою чергу, унеможливує належне виконання державою своїх функцій, зокрема, у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, охорони правопорядку тощо.

Корупція, у тому числі у сфері забезпечення податкової безпеки держави, є однією із соціальних загроз, що гальмує модернізацію країни та підриває довіру суспільства до влади. При цьому роль податків, як беззаперечного фактору економічної безпеки, залежить від певної економічної ситуації, характеру податкової політики, яку проводить держава, криміналізації економіки, а також корумпованості державної влади. У цьому сенсі корупція набуває особливого розмаху, адже вона пов'язана як з невиконанням бюджету за надходженнями, так і з використанням бюджетних коштів, зокрема, їх нецільовим використанням, неефективним «освоєнням» цільових надходжень за певними програмами та стратегічними проектами тощо.

Корупційні ризики, які впливають на суспільні відносини, що утворюються в процесі впровадження реформ, набувають особливої гостроти. Суттєві прорахунки, що допускаються владою в цьому процесі, а також ослаблення системи державного регулювання та контролю, що спостерігається внаслідок певних об'єктивних та суб'єктивних обставин, недосконалість правової бази та відсутність сильної державної політики у соціальній сфері, зниження духовного потенціалу суспільства є основними факторами, що сприяють зростанню злочинності та корупції. В таких умовах особливого значення набуває забезпечення наявності ефективних правових засобів створення ефективної економічної та соціальної політики, створення механізму контролю за дотриманням національного законодавства у різних сферах суспільного життя, у тому числі протидії існуванню неефективної податкової політики.

Водночас, не лише правові засоби здатні створити передумови ефективного запобігання корупції в державі, зокрема у її податковій системі. Не останню роль у цьому відіграє правова та податкова культура суспільства. Саме рівень податкової культури, який проявляється у дотриманні всіма суб'єктами податкових правовідносин законів та інших нормативно-правових актів, вчасність та правильність сплати податків, знання законів, своїх прав та обов'язків, довіра до держави та у її ефективному перерозподілі зібраних податків та зборів [3, с. 13–17] обумовлює той рівень податкової безпеки, що вдається досягнути. Лише

тоді, коли податковій культурі населення країни буде приділятися належна увага як в межах загальної середньої освіти, так і під час набуття середньої спеціальної або вищої освіти, виникне реальна можливість досягнути її належного рівня. А це, у свою чергу, обумовить потенційну можливість знизити корупційні ризики у податковій сфері та вплинути на формування національного менталітету щодо неприйняття можливості та необхідності вчинення корупційних діянь та діянь, пов'язаних з корупцією.

Список використаних джерел

1. Голюков С.С. Сутність податкової безпеки. *Економіка та держава*. 2015. № 9. С. 129-132.

2. Руководство для законодательных органов по осуществлению Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции. Б/м., 2006. 280 с.

3. Коробов В.В. Фінансова безпека в системі державного фінансового контролю: автореф. дис. канд. ек. наук.: 08.00.10. Іванов, 2010. 18 с.

Околіт Олександр Володимирович,
аспірант наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 255 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

В умовах загострення суспільно-політичної ситуації в Україні в результаті гібридної війни на Сході, анексії Криму й окупації окремих територій Донецької та Луганської областей, а також помилок допущених під час реформування системи органів кримінальної юстиції, серйозну стурбованість викликає діяльність учасників організованих злочинних об'єднань, які під керівництвом кримінальних авторитетів здатні ще більше погіршити ситуацію в державі.

У зв'язку з цим з метою підвищення кримінально-правової охорони громадської безпеки від діяльності кримінальних авторитетів та інших учасників організованих злочинних об'єднань 4 червня 2020 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою». Цим законом, який набрав чинності 27 червня 2020 р., внесено суттєві зміни в підстави кримінальної відповідальності учасників організованої злочинної діяльності та звільнення від неї, передбачені ст. 255 Кримінального кодексу (далі – КК України) – «Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній».

Вони полягали в: 1) запровадженні злочинної спільноти як самостійної форми співучасті, а також криміналізації створення такого

злочинного об'єднання та керівництва ним; 2) диференціації окремих форм об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 255 КК України, а також виключення з їх переліку участі у злочинах, учинених злочинною організацією; 3) введені до цієї статті кваліфікуючої (вчинення відповідних дій службовою особою з використанням службового становища) та особливо кваліфікуючої ознаки злочину (вчинення його особою, яка здійснює злочинний вплив, або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема у статусі «вора в законі»); 4) уточненні добровільного повідомлення про створення злочинної організації або участь у ній як однієї з умов спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 6 ст. 255 КК України (таке повідомлення має відбуватися до повідомлення особі про підозру у вчиненні цього злочину); 4) виключення зі ст. 255 КК України незаконних дій щодо злочинного зібрання (сходки) та створення самостійної підстави кримінальної відповідальності за ці суспільно небезпечні діяння в ст. 255³ КК України; 5) визначення у примітках до ст. 255 КК України поняття «злочинного впливу» та «особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі».

Водночас під час застосування зазначеної норми на практиці правоохоронні органи та суди зіштовхнулися із значними труднощами, які обумовлені відсутністю чітких правил кваліфікації дій учасників злочинних організацій та злочинних спільнот, а також вадами конструювання заборонної та заохочувальної кримінально-правових норм, передбачених ст. 255 КК України.

І. Нині чітко не визначена кримінально-правова природа злочинної спільноти. Практикам важко зрозуміти, що це за злочинне об'єднання і чим воно відрізняється від злочинної організації. Фактично злочинна спільнота – це злочинна організація зі складною ієрархічною структурою. У зв'язку з цим існують труднощі у її відмежуванні від злочинної організації. Злочинна спільнота не визначена у ст. 28 КК України, тому виникає питання чи є вона самостійною формою співучасті. Не випадково окремі дослідники відсутність закріпленого в ст. 28 КК визначення злочинної спільноти називають вадою Закону від 4 червня 2020 р. [1, с. 123; 2; 3, с. 227]. Недоліком відповідного нормативного формулювання злочинної спільноти (ч. 4 ст. 255 КК) А.А. Вознюк та О.О. Дудоров слушно називають неврахування тієї обставини, що до складу злочинної спільноти можуть входити й організовані групи [4, с. 25]. Цікаво, що під час підготовки до другого читання законопроекту, ухваленого як Закон від 4 червня 2020 р., народним депутатом України І. Фрісом висувалась пропозиція доповнити ст. 28 КК частиною 5 відповідного змісту («Злочин визнається вчиненим злочинною спільнотою, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох організованих злочинних груп або злочинних організацій»), однак ця пропозиція не знайшла підтримки у стінах ВРУ [4, с. 25].

Окремі дослідники цієї проблеми пропонують власні визначення злочинної спільноти. Наприклад, на думку В. В. Малоюка злочинна спільнота – це постійно діюче, централізовано сформоване організоване злочинне формування займаючих вищу ступінь злочинної ієрархії осіб – суб'єктів підвищеного злочинного впливу, що складається з двох і більше злочинних організацій, діючих самостійно в інтересах спільноти, члени яких об'єднані злочинною метою, підпорядковуються встановленим для цієї соціальної групи традиціям та нормам поведінки [5, с. 308]. Злочинна ж спільнота, в кримінологічному сенсі, на переконання О. Бахуринської – це об'єднання організаторів та лідерів злочинного середовища, створюване для координації та упорядкування злочинної діяльності тощо [6, с. 192–193]. Наведене свідчить про різне розуміння терміну «злочинна спільнота», що, очевидно, перешкоджатиме його ефективному застосуванню на практиці.

2. Водночас найбільше проблем на практиці зі встановленням ознак суб'єкта злочинного впливу, суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі «вора в законі». На це звертають увагу вчені [7, 182–183; 8, с. 59; 9, с. 44–51].

Проблеми обумовлені, з одного боку, новизною цих кримінально-правових інструментів та відсутністю однозначного їх тлумачення оперативними працівниками, слідчими, прокурорами, суддями. З іншого боку, положення нових статей КК України, що містять підстави кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань, мають певні вади. Наприклад, такі терміни як «вор в законі» та «злочинна діяльність», хоча й вживаються у різних публікаціях, однак не мають однозначного законодавчого визначення, що ускладнює їх застосування.

Список використаних джерел

1. Міневич О. І. Поняття та види правових помилок: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2021. 237 с.

2. Фріс П., Фріс І. Про боротьбу зі злочинними спільнотами (нотатки на полях закону). *Юридичний вісник України*. 17–30 лип. 2020 р., № 28–29.

3. Юртаєва К.В., Романів Р.Р. Компаративно-критичний аналіз положень КК України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 2. С. 220–232.

4. Вознюк А., Дудоров О. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою: аналіз законодавчих новел. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2021* : Альманах наукових праць / за ред. проф. Є.Л. Стрельцова, проф. О.В. Козаченка, PhD О.М. Мусиченко. Миколаїв : МІП НУ ОЮА, 2021. С. 21–31.

5. Малюк В.В. Основні доктринальні підходи до визначення дефініції «злочинні спільноти». *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.) / [редкол.:

В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 306–308.

6. Бахуринська О. Поняття «злочинна спільнота»: проблеми правового та кримінологічного визначення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 190–195.

7. Вознюк А. А. Протидія організованій злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1. С. 176–194.

8. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, С. С. Чернявський. Київ: Норма права, 2021. 130 с.

9. Нікітін А. О. Щодо визначення поняття «злочинний вплив» у Кримінальному кодексі України. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*. 2021. Том 7. С. 44–51.

Осадча Карина Олександрівна,

курсант ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник: Павлишин Олег

Володимирович, професор кафедри
філософії права та юридичної логіки
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

КОРУПЦІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ Й СИСТЕМИ ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНИ

Правова система будь-якої держави – це гнучка та динамічна система, яка знаходиться у процесі постійної трансформації, що неодмінно спричиняє зміни в системі правових цінностей та в правовій культурі загалом. Ці зміни обумовлюються об'єктивними закономірностями трансформації суспільства, в межах якого формуються ціннісні уявлення щодо права та його призначення. Тому аналіз теоретичних аспектів суспільних явищ є особливо важливим саме з аксіологічної точки зору [1].

Правову культуру в контексті сучасності варто розглядати як певну сукупність досягнень суспільства у сфері врегулювання суспільних відносин, що базується на принципах верховенства права, гуманізму, рівності та справедливості, недоторканності та невідчужуваності людських прав та свобод. Правова культура включає в себе низку цінностей, найвищою серед яких є людина, її життя, здоров'я, гідність, честь, свобода.

Однією із найгрунтовніших характеристик поняття правової культури є визначення, запропоноване М. В. Костицьким та Б. Ф. Чмілем, а також розвинуте Р. А. Сербиним, які розглядають її як певний феномен загальної культури, що поєднує у собі соціальні ідеали, моральні і правові

цінності, практична користь яких виливається у втілення в життя вимог законності [2; 3; 4]. Тобто правова культура має здатність втілювати у собі не лише цінності як об'єкт права, але цінності як складову людської моралі.

Правова культура нерозривно пов'язана із загальнолюдуською культурою і здатна безпосередньо відображати рівень цивілізаційного розвитку суспільства, адже розгалужена та багатаспектна система цінностей свідчить про високий рівень прогресу соціуму. Отже, правова культура ставить за мету втілення на засадах законності усього, що визначає право як загальнолюдуське ціннісне надбання [5].

Оскільки правова культура практично нерозривно пов'язана із загальною культурою народу, так само і певні прогалини в його суспільно-політичному та економічному житті впливають на зміни в системі правових цінностей соціуму, а також є індикатором соціально-політичної відповідальності влади [6, с. 111–122; 7, с. 80–84].

Корупцію в контексті правової культури варто розглядати як явище надзвичайно багатаспектне, його можна досліджувати з точки зору різних галузей науки, які орієнтовані на вивчення різних аспектів соціального життя: філософії, соціології, юриспруденції, та філософії права, зокрема, правової аксіології [1]. Це зумовлено тим, що зміст поняття корупції є надзвичайно широким, і тому тлумачити його в межах лише одного з проявів цього соціокультурного явища не досить коректно, оскільки призводить до звуження інтерпретації відповідної категорії [8–11].

Як відомо, у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. корупція визначається як використання особою, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди. Однак корупція як явище суспільного і політичного життя України здатне включати в себе також наступні елементи: підкуп і продажність службовців, хабарництво, зловживання владою та службовим становищем з корисливих мотивів або з особистої зацікавленості, а масштаби та механізми вчинення деяких корупційних правопорушень можуть навіть ототожнювати їх із організованою злочинністю.

Специфіка та масштаби прояву корупції в Україні зумовлені низкою соціальних, економічних та політичних проблем українського суспільства. Корупція є явищем соціально зумовленим, яке характеризується своєю сталістю та систематичністю. Це дає підстави вважати, що культивування толерантності до корупції відбувається в свідомості людей ще з ранніх етапів їх адаптації та соціалізації. Суспільство, представники якого зрештою в антипатії до недоброчесного збагачення та порушення принципів справедливості й законності [7; 14], в цілому не стане надійним фундаментом для розбудови корупційної злочинності, відтак і навпаки.

Суспільна свідомість із деформованою правовою культурою здатна надійно фіксувати позитивні реакції суспільства на вчинення того чи іншого виду правопорушення [11–17]. Тому можна

стверджувати, що виродження правової культури соціуму є одночасно і наслідком, і джерелом виникнення корупції. У першому випадку оперуємо тим, що активне нарощення злочинності у сфері корупційних правопорушень неодмінно посилює ризик зміщення фокусу суспільної уваги з одних соціально-правових цінностей на інші. Однак у той же час існують підстави стверджувати, що саме зміщення цього фокусу здатне ще більше стимулювати розвиток корупції, тому це потрібно брати до уваги в подальших аксіологічно-правових дослідженнях даної проблематики.

Список використаних джерел

1. Бандура О.О. Правознавство в системі наукового знання: Аксіологічно-гносеологічний підхід. Монографія. К.: Київ. нац. ун-тет внутр. справ, 2010. 272 с.
2. Сербин Р. А. Правова культура – важливий фактор розбудови державності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. К., 2003. 15 с.
3. Філософія права: Навч. посіб. / за заг. ред. М.В. Костицького та Б.Ф.Чміля. К.: Юрінком Інтер, 2000. 336 с.
4. Філософія права: Навч.-метод. посіб. / О.О.Бандура, В.М.Вовк, М.В.Костицький, Ю.С.Симон та ін.; За ред. акад. М.В. Костицького. – К.: КНУВС, 2007. – 160 с.
5. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. Харків: Право, 2009. 352 с.
6. Pavlyshyn, O. V. ., Ustymenko, T. P. ., Vabiuk, M. P. ., Kaida, N. Y. ., & Shkrebet, D.V. Social Responsibility as a Performance Indicator of Public Authorities. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 10(3), 111–122. <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0068>. Scopus Journal
7. Павлишин О. В., Дурдинець М.Ю. Світоглядні та політико-правові передумови протидії корупції в сучасних умовах розвитку українського суспільства. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* / [ред. кол. В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, М. В. Костицький та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – С. 80-84.
8. Павлишин О.В. Правова культура як показник рівня розвитку системи юридичної освіти (семіотико-правовий аспект). *Юридична психологія і педагогіка*. 2013. № 2 (13). С. 82-93.
9. Павлишин О. В. Правова культура та юридична освіта в контексті семіотичних досліджень права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. №1. С.102-110.
10. Павлишин О.В. Правова культура як семіотико-правова категорія // Теорія та практика юридичної освіти: Перша Всеукраїнська науково-практична конференція (20 квітня 2012 р.). К.: Європейський університет, 2012. С. 155–158.
11. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія. Харків : Право, 2017. 336 с.

12. Павлишин О.В. Актуальні проблеми реформування правової системи України: семіотико-правовий аспект / О.В. Павлишин. *Іменем Закону*. Науковий вісник. 2011. № 1(9). С. 8-12.

13. Павлишин О.В. Реформування правової системи України як філософсько-правова проблема (семіотичний підхід). *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 19-24.

14. Павлишин О.В. Теоретико-методологічні проблеми реформування правової системи України: семіотичний аспект. *Українознавчий альманах*. 2011. Випуск 5. С. 84-87.

15. Павлишин О. В. Ціннісно-принципові основи правової реформи в Україні (семіотико-правовий аналіз). *Проблеми реалізації та забезпечення ефективності правових реформ*. К. : Видавничий дім «АртЕк», 2016. С. 20-23.

16. Павлишин О. В. Правові реформи в Україні та їх теоретичне осмислення з позицій семіотики права. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення* [Текст] / [В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 255-260.

17. Павлишин О. Справедливість як права цінність. *Science, theory and practice*. Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference. Tokyo, Japan. 2021. Pp. 210-212. DOI: 10.46299/ISG.2021.I.XXIX.

Печора Каріна Володимирівна,

слухач магістратури ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Андрущенко Ігор

Григорович, професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань

Національної академії внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ МАЛОЛІТНІХ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Прояв турботи про підростаюче покоління – фундамент успішного розвитку в соціумі. Левова частка обов'язків, відповідальність за розвиток, виховання, навчання покладена не тільки на мам і тат. Держава зобов'язується захищати батьківські права і права дітей. З самого народження малюк вже громадянин України. Підростаючи, він з молодих років повинен знати свої права і обов'язки. Їх реалізація цілком залежить від факту фізичної і розумової незрілості, тому потрібна специфічна правова охорона і захист прав дітей, їх інтересів з боку держави. Це питання завжди актуальне і важливе, а особливо, якщо малолітня дитина бере участь у кримінальному провадженні. Права неповнолітніх дітей охороняються законами і Конституцією України.

У своїх працях окремі аспекти окресленого питання порушували, зокрема: П.Д. Біленчук, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Groшевий, А.Я. Дубинський, Л.М. Карнєєва, Н.С. Карпов, О.М. Ларін, Л.М. Лобойко,

Є.Д. Лук'яничков, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, С.М. Стахівський, М.С. Строгович, М.Є. Шумило та ін.

Метою є теоретичне дослідження захисту прав малолітніх під час здійснення досудового розслідування.

Захист прав – це використання законних можливостей (інструментів) для відновлення порушеного права, визнання невизнаного чи визнання спірного права.

Система конституційних прав людини і громадянина в Україні охоплює теоретично максимально всеосяжний спектр прав і свобод у виборі способів і засобів життєдіяльності кожної людини, що проживає чи перебуває в нашій країні. І це, безумовно, позитивне надбання нашого суспільства. Однак практична реалізація та захист цих прав і свобод майже щоразу наштовхуються на значні перепони і перешкоди, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер та є підґрунтям для невирішених проблем у цій сфері.

Згідно п. 11, ч. 1, ст. 3 КПК малолітньою особою є дитина до досягнення нею чотирнадцяти років [1].

Дитина, яка вчинила кримінальне правопорушення, потерпіла від кримінального правопорушення, свідок може бути будь-якого віку. Обмеження щодо віку настає тоді, коли йдеться мова про відповідальність за вчинене.

Потерпілою особою є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, що визначено ст. 55 КПК України [1].

Так, згідно зі ст. 22 КК України кримінальній відповідальності підлягають особи: яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років, а за обмежену кількість кримінальних правопорушень, що передбачено ч. 2 ст. 22 КК 14 років [2].

Відповідно до статті 10 КПК України, у випадках та порядку, встановлених цим Кодексом, певні категорії осіб, зокрема неповнолітні, користуються додатковими гарантіями під час кримінального провадження. Другий та третій пункти включають, серед іншого, представництво інтересів потерпілого, свідка у кримінальному провадженні та написання процесуальних документів в інтересах неповнолітнього потерпілого чи свідка.

Стаття 59 ЦПК України передбачає, що якщо потерпілий є неповнолітнім, його чи її законний представник бере участь у провадженні з ним. Питання про участь законного представника потерпілого у кримінальному провадженні визначається положеннями статті 44 КПК України.

Права та обов'язки свідка чітко прописані у статті 66 КПК України. Слідчий / прокурор чітко визначає відповідальність, зокрема зобов'язання з'явитися на виклик та дати правдиві свідчення під час слідства та судового розгляду. Свідок, якому виповнилося 16 років, несе кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві свідчення, проте малолітні особи не попоереджуються про відповідальність за неправдиві свідчення. На практиці ж як правило слідчі все одно

попереджують про відповідальність навіть малолітніх. Проте це є не правильно та не законно.

Науковці не мають однакової думки щодо природи законного представництва у справах малолітніх. Одні вважають, що воно є лише різновидом представництва, інші наголошують на самостійності його статусу [3]. На думку Г.В. Куканової, участь законного представника у кримінальному процесі, з одного боку, пов'язана з тим, що він повинен представляти законні інтереси неповнолітнього обвинуваченого, який через свій недостатній розвиток, інтелект, обмежену процесуальну дієздатність потребує цього, з іншого – його участь зумовлюється тим, що він має право здійснювати захист власних інтересів, які можуть бути порушені під час досудового та судового розслідування. У зв'язку з цим можна говорити про подвійний характер кримінально-процесуальної діяльності, яку виконує законний представник: одночасно захищаються інтереси та права неповнолітнього обвинуваченого та особисті права й інтереси представника [3].

Крім того, ще однією важливою процесуальною гарантією забезпечення інтересів малолітнього є залучення захисника. Відповідно до ст. 45 КПК України захисником є адвокат [1]. Обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні щодо осіб:

- які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

- стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою [1].

Відмова від захисника не приймається у разі, якщо його участь є обов'язковою [1]. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») також передбачають право неповнолітнього мати правову допомогу адвоката як одну із основних процесуальних гарантій [4].

У разі допиту малолітнього у обов'язковому порядку необхідно залучати захисника. Це є гарантією захисту малолітнього.

Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, пояснюється обов'язок давати правдиві свідчення без попередження про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за звідомо неправдиві свідчення.

Під час слідчих (розшукових) дій звужується коло прав законного представника, педагога, психолога, лікаря, яким надається можливість з дозволу слідчого задавати неповнолітнім уточнюючі питання.

З аналізу чинного КПК України вбачається, що на законодавчому рівні особливу увагу присвячено закріпленню гарантій (в главі 38 КПК України) для неповнолітнього підозрюваного та обвинуваченого, чого не можна сказати про статус неповнолітнього, малолітнього, який є потерпілим у кримінальному провадженні [1].

При чому, потерпілому відводиться значуща роль в кримінальному провадженні, оскільки, часто, надана саме потерпілим інформація сприяє доказуванню у справі та встановленню істини. Особливо, що стосується розслідування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. В таких провадженнях потерпілий (дитина) приймає участь у таких слідчих, процесуальних діях, як: допит, освідування, експертизи, слідчий експеримент. Що є вкрай психологічно важко для потерпілої особи [5].

В таких ситуаціях важливим є дотримання гарантій поведінки з потерпілою дитиною з врахуванням її віку, рівня зрілості, інтелектуального розвитку, дитина має розуміти хід кримінального провадження і можливість брати у ньому участь в залежності від згаданих критеріїв.

Підсумовуючи слід зазначити, що через своє особливе становище малолітня дитина є найменш захищеним учасником кримінального провадження. Вона не може захищати свої права в поодиночці, поки не досягне певного віку на основі здатності дитини пізнавати явища навколишнього світу, розуміти їх стосунки, оцінювати їх. Тому держава повинна надійно захищати права дитини, тим паче під час участі її у кримінальному провадженні. В даному випадку гарантією захисту під час попереднього слідства є обов'язкова участь захисника під час будь-якої слідчої дії в якій бере участь неповнолітній або малолітній. Під час проведення допиту малолітнього, окрім захисника бере участь законний представник, педагог або психолог, яким надається можливість з дозволу слідчого задавати малолітнім уточнюючі питання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р.: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Куканова Г.В. Право неповнолітнього учасника кримінального процесу на участь законного представника на досудових стадіях. *Європейські перспективи*. 2012. № 4(1). С. 147–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2012_4%281%29__27.
4. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text.
5. Смірнова І.С. Процесуальні права та гарантії малолітнього, неповнолітнього потерпілого як учасника кримінального провадження. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17264/1/АКТУАЛЬНІ%20ПРОБЛЕМИ%20ДОСУДОВОГО_p296-299.pdf.

Погорілий Ярослав Андрійович,
аспірант навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИЧНЕ ВПОРЯДКУВАННЯ

В умовах сьогодення одним із найважливіших завдань системи державного управління є розробка ефективної державної антикорупційної політики. За роки незалежності Україна збрала чимало революційних досягнень, проте саме корупційний ризик може стати важелем протидії розвитку країни. На сьогоднішній день вітчизняний уряд намагається зміцнити державний авторитет на міжнародному рівні, але шлях змін від клептократії до демократії через корупційні прояви стає складним та тернистим.

Тому, в умовах світової глобалізації та ринкової трансформації, нові методи виявлення корупційних ризиків за допомогою сучасних інформаційних технологій є однією з найважливіших умов забезпечення сталого розвитку країни, що обумовлює актуальність дослідження з метою вирішення проблем, пов'язаних з адаптацією антикорупційного законодавства до умов сьогодення і нових корупційних проявів.

Вагомий внесок у дослідження теоретично обґрунтованих обставин, що сприяють розповсюдженню феномену корупційного ризику зробили такі вітчизняні науковці: Бадалова О. [1], Буряк Г. [2], Доля Л. [3], Кальман О. [4] та інші. Підходи щодо ідентифікації та регулювання корупційного ризику розроблені в працях таких зарубіжних вчених, як Булло О. [5] та Фергюсон.Н.[6].

Метою роботи є визначення сутності корупційного ризику у системі державного управління та теоретичних основ його ідентифікації.

Для вирішення поставлених завдань використовувались загальнонаукові та специфічні методи наукового пізнання. Логіко-діалектичний метод – для визначення сутності корупційного ризику. Методи аналізу, синтезу та порівняльного аналізу – для виявлення переваг та недоліків підходів до визначення сутності поняття «корупційний ризик» та його ідентифікації..

Корупція – одна з найпоширеніших та найсуттєвіших проблем в Україні. Корупційний ризик ускладнює й перешкоджає реформаційним процесам, зокрема це стосується сфери державного управління країни. Тож своєчасне виявлення даного ризику та його мінімізація необхідна для формування позитивного іміджу країни як на світовій, так і на вітчизняній арені.

В рамках сьогодення існує багато підходів до тлумачення поняття «корупційний ризик». Так, на думку Національного агентства з питань запобігання корупції, корупційний ризик – ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення,

пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань [7]. Натомість Мельник М. зазначає, що корупційний ризик – це обставин у діяльності посадових і службових осіб, які породжують правопорушення корупційного характеру [8].

Інший погляд презентує Центр політико-правових реформ і Фонд «Демократичні ініціативи» в своєму аналітичному звіті, де автори зазначають, що під корупційними ризиками варто розуміти правові, організаційні та інші фактори та причини, які сприяють збільшенню та розповсюдженню корупції у сферах надання адміністративних послуг і контрольно-наглядової діяльності в Україні [9]. Також слід погодитись із думкою Волошенко А., де в економічному розумінні корупційний ризик визначається як імовірне відхилення фінансових параметрів і економічного процесу від загальнодержавних інтересів [10].

Узагальнюючи розглянуті тлумачення, можемо стверджувати, що найпоширенішим є тлумачення корупційного ризику як сукупності умов та чинників, які сприяють виникненню корупційних відносин у діяльності держслужбовця. На нашу думку, під корупційним ризиком в системі державного управління слід розуміти сукупність інституційних чинників та умов, які виникають в процесі діяльності посадових і службових осіб державних органів і зумовлюють ситуації, внаслідок яких відбувається скоєння корупційного правопорушення.

Процес ідентифікації корупційних ризиків відбувається за рахунок визначення сфер діяльності, що вразливі до даних ризиків, а також внутрішнього середовища органу влади шляхом виокремлення чинників корупційних ризиків у нормативно-правових актах і організаційно-управлінській діяльності.

Джерелами інформації в процесі ідентифікації корупційних ризиків слугують соціологічні опитування, анкетування працівників державних органів й, безпосередньо, представників громадськості, які взаємодіють з ними через інформаційно-комунікаційні системи. Організаційно-розпорядчі та нормативно-правові акти, якими регулюється діяльність відповідного органу влади, також слугують основою для отримання інформації. До основних елементів щодо визначення інформаційних джерел також відносять результати перевірок, аудитів та службових розслідувань в органах влади, публікації в ЗМІ та соціальних мережах [7].

Корупційні ризики, залежно від категорії, поділяють на:

– Внутрішні (ідентифікуються в організаційно-управлінських, фінансово-господарських, кадрових, юридичних процедурах);

– Зовнішні (ідентифікуються в діяльності ділових партнерів, зокрема органів державної влади, органів місцевого самоврядування, з якими особа перебуває в право-відносинах ділового характеру) [11].

Розрізняють види корупційних ризиків, серед яких виокремлюють нормативно-правові, що характеризуються відсутністю або суперечністю регламентації у законодавстві стосовно виконання органом влади функцій та завдань, та організаційні, яким властиве не чітке визначення процедур (табл. 1).

Види корупційних ризиків

Джерело: складено автором на основі [7].

Отже, на основі узагальнення наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, були розглянуті основні теоретико-методичні підходи до визначення та ідентифікації корупційного ризику в системі державного управління. Визначено, що корупційний ризик є одним із факторів, який формує несприятливі умови для сталого розвитку України, оскільки він зумовлений політичними, економічними, правовими та організаційно-управлінськими обставинами. Тож, під поняттям «корупційний ризик» розуміють інституційні обставини, які сприяють вчиненню правопорушення, що негативно вплине на досягнення органом влади визначених функцій та завдань.

Список використаних джерел

1. Бадалова О. С. Загальні історико-правові аспекти боротьби з корупцією / О. С. Бадалова // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011.– № 11. – С. 149–153.
2. Буряк Г. С. Корупційні відносини в сучасних умовах інституціоналізації світової економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 / Буряк Г. С.; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2010. – 24 с.
3. Доля Л. М. Причини корупції в Україні та її наслідки для суспільства / Л. М. Доля // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією : матеріали наук. практ. конф., 4-5 квіт. 2000 р., Київ. – К. : Ред. вид. відділ МВС України, 2001. – С. 104–111.
4. Кальман О. Г. Місце і значення соціально-правового контролю в системі заходів протидії корупції в Україні / О. Г. Кальман // Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність. Liability of Public Officials for Corruption : зб. матеріалів міжнар. наук. практ. семінару. – Х. : НЮА ім. Ярослава Мудрого; Харків. центр по вивченню організованої злочинності 207 спільно з Амер. ун-том у Вашингтоні; Ін-т вивчення проблем злочинності Акад. прав. наук України, 2003. – С. 148–151.
5. Булло О. «Moneyland. Грошокрай: чому злодії та шахраї керують світом і як це змінити»
6. Фергюсон Н. «Глобальний занепад. Як помирають інститути та економіки»
7. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади : рішення Нац. агентства з питань

запобігання корупції № 126 від 02.12.2016 р. // БД «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z171816>

8. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія / М. І. Мельник. – К. : Юрид. думка, 2004. – 400 с

9. Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольнонаглядової діяльності в Україні / Ігор Коліушко та ін.; К. : Москаленко О. М., 2009. – 196 с

10. Волошенко А. В. Шляхи до своєчасного виявлення і нейтралізації корупційних ризиків / А. В. Волошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 12 (174). – С. 312–321.

11. Разработка и реализация политики противодействия коррупции: [практическое пособие] / подготовлено Европейским Союзом и Советом Европы URL: http://www.coe.int/t/DGHL/cooperation/economic_crime/corruption/Publications/Handbook%20on%20AC%20policies_%20RUS.pdf.

Попович Діана Петрівна,

курсантка факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: Семенишина-Фіголь

Богдана Миколаївна, викладачка кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПОСТАЧАННЮ БРАКОВАНИХ ЗРАЗКІВ ОЗБРОЄННЯ

На даний момент, озброєння та техніка є невід’ємними складовими у обороні державного суверенітету, охороні кордонів та територіальній цілісності країни.

Зброя – пристрої та прилади, спеціально виготовлені, конструктивно призначені та технічно придатні для неодноразового ураження живої або іншої цілі, які не мають прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення [1].

Військова зброя – технічні засоби або складові частини військової техніки, які призначені для ураження (знищення) живої або іншої цілі та не мають іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення [2].

Військова техніка – технічні засоби (системи, комплекси, зразки), які призначені для забезпечення та ведення бойових дій, навчання військ (сил) та не мають іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення, а також обладнання і апаратура для контролю та проведення випробувань таких засобів [2].

Одним з головних завдань політики держави у сфері оборони є підтримання боєздатності Збройних сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, а також інших військових формувань і правоохоронних органів спеціального призначення сектору безпеки та оборони, в тому числі і оснащення їх новітніми зразками озброєння та військової техніки.

Наразі в Україні працює не одна компанія, яка займається виробленням військової зброї, серед яких «Укрспецекспорт», «Укрінмаш», «Укроборонсервіс», «Прогрес» та інші. Вони займаються експортом, а також забезпечують в певній мірі вітчизняну армію. Щоправда, до 2014 року українські виробники отримували несуттєві доходи від Збройних сил України.

У зв'язку з ситуацією на Сході України, з 2014 року українська армія почала масово закуповувати зброю, боєприпаси, а також обладнання та військову техніку у закордонних компаній. До того ж, щороку цифра імпорту дедалі зростає.

Україна також тісно співпрацює з іноземними інвесторами, і дуже виграє в цьому плані. Всі спільні напрацювання залишаються інтелектуальною власністю українських компаній. В майбутньому це дозволить розробляти та модернізувати зразки для озброєння армії.

Оскільки в Україні існує велика кількість компаній, які виробляють продукти оборонного призначення, українську армію можна забезпечувати зброєю та військовою технікою вітчизняними зразками. Змінивши в деякому плані, політику компаній, і опираючись більше на внутрішній ринок, а не на експорт озброєння, можна підвищити економіку України.

Проте, виникатимуть труднощі в плані контролю виробництва продукції оборонного призначення та запобігання постачанню бракованих зразків озброєння.

Для того, аби зменшити витрати коштів для закупівлі зброї та військової техніки, її варто робити якісними та згідно до стандартів НАТО. Виробляючи неякісне озброєння, яке буде швидше виходити з ладу, та часто ламатись, закупівля даної продукції буде в рази частішою, в результаті чого потрібні будуть додаткові витрати коштів.

Для того, аби запобігти таким позаплановим витратам з Державного бюджету України, варто створити певну державну систему контролю та гарантування якості продукції оборонного призначення. Зброя та військова техніка, після виготовлення має пройти певну перевірку та випробування, в результаті чого повинна відповідати встановленим міжнародним вимогам та стандартам. Продукція, яка не відповідає таким критеріям повинна бути удосконалена, або в разі неможливості таких дій, знята з виробництва. Після випробування та

перевірки якості, в разі відповідності вимогам та стандартам, зброя та техніка повинні отримати сертифікат, який би офіційно затвердив можливість використання продукції в оборонних цілях.

Варто було б створити окремих уповноважений орган, який би перевіряв ці стандарти, видавав сертифікати, а також слідкував за використанням коштів з Державного бюджету України саме на якісне озброєння, яке не має недоліків та може застосовуватися в Збройних силах України та інших військових формуваннях. Зброя та техніка, яка має брак або ж давно списана, може закуповуватись з метою привласнення коштів для власної вигоди, оскільки є в разі дешевшою по вартості. Тому такий уповноважений орган, який буде діяти при Раді національної безпеки і оборони України, буде стежити за раціональним використанням бюджету та гарантуванням якості оборонної продукції, який буде видавати сертифікати відповідності.

Отже, створивши такого роду уповноважений орган можна досягти кількох результатів. По-перше, це зменшення витрат на озброєння, оскільки воно буде менше ламатись та довше перебувати в експлуатації. По-друге, зброя стане в разі якіснішою, та буде відповідати стандартам НАТО. По-третє, українська армія буде більш обороноздатною та забезпеченою, в плані зброї та військової техніки. Створення такого органу буде виконанням очікуваних стратегічних результатів Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки[3].

Список використаних джерел

1. Проект Закону України «Про зброю» від 22.08.2008 № 3069 <https://ips.ligazakon.net/document/view/JF2D900A?an=3>.

2. Проект Закону України «Про виробництво військової техніки» від 28.12.2010 №7520 <https://ips.ligazakon.net/document/JF5SW00A>.

3. Антикорупційна стратегія на 2020-2024 роки від НАЗК 2020 року. <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoruptsijna-strategiya-na-2020-2024-roky-za-rezultatamy-publichnyh-obgovoren-16.09.2020.pdf>.

Степанюк Кирило Петрович,

аспірант відділу аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки
України

АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРОТИ КОРУПЦІЇ В РОЗРІЗІ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Останнім часом актуальність вивчення корупції не викликає жодних сумнівів. Вона розглядається як основна проблема загальних політичних, соціальних та економічно негативних наслідків, а отже і як загроза національній та державній безпеці. Постійні реформи у державі, зміни законодавства у антикорупційній сфері оцінюються по різному.

Ефективність антикорупційної діяльності може оцінюватися в тому числі обсягом реалізації антикорупційної політики в міжнародному вимірі, які відображатися у виконанні відповідних міжнародних зобов'язань взятих Україною у сфері запобігання та протидії корупції.

Конвенція ООН проти корупції (далі Конвенція) є одним із найбільш широких за сферою дії міжнародних антикорупційних інститутів. В Україні Конвенція набрала чинності 1 січня 2010 року. Однак, фактичне її виконання почалося лише після прийнята Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки та державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки на рівні Закону.

Аналіз виконання Україною основних положень Конвенції ООН проти корупції, у розрізі ефективності антикорупційної діяльності, на думку автора, повинен відображати оцінку ефективності виконання відповідних положень Конвенції, а не процентне співвідношення виконано або не виконано. Для того щоб оцінити ефективність, вважаю слід зазначити, що реалізовано в рамках Конвенції та порівняти їх з показниками рівня корупції за відповідний період.

Автор пропонує, оцінити рівень корупції шляхом непрямих методів виміру та оцінки корупції, приймаючи за основу рівень оцінки корупції в країні за індексом її сприйняття.

Таким чином, з 2014 року до основних досягнень України у сфері реалізації міжнародних зобов'язань, зокрема Конвенції, щодо запобігання та протидії корупції, за останні роки, традиційно відносять:

- ухвалено нові закони, які містять дієві антикорупційні запобіжники та гарантії;

- приведено відповідно до вимог Конвенції ООН проти корупції низки норм Загальної та Особливої частин КК України;

- змінено законодавство, зокрема, в частині врегулювання конфлікту інтересів та одержання подарунків депутатами Верховною Радою України та в частині удосконалення законодавства, що регулює діяльність прокурорів та суддів;

- створення інституційної антикорупційної інфраструктури, зокрема запуск та посилення інституційної спроможності антикорупційних органів: НАБУ, НАЗК, АРМА, САП, ВАКС;

- прийнято зміни до Закону України «Про прокуратуру» щодо оцінки діяльності прокурорів та Про затвердження Тимчасового положення про систему оцінювання якості роботи прокурорів та преміювання прокурорів;

- створено робочу групу з попередження корупції, робочу групу з повернення активів, а також проведена експертна зустріч з питань міжнародного співробітництва;

- удосконалено конкурсний відбір на державну службу;

- забезпечено захист від незаконних звільнень державних службовців; запроваджено щорічне оцінювання результатів службової діяльності; посилено інституційну спроможність НАДС;

– визначено пріоритетним запровадження Інформаційної системи управління людськими ресурсами (HRMIS);

– регламентовано питання щодо етики поведінки державних службовців, передові стандарти та практики НАТО щодо доброчесності та мінімізації корупційних ризиків у роботі реформованої патрульної поліції та Державної прикордонної служби;

– підвищено обізнаність щодо корупції та шляхів її виявлення і подолання, проведення антикорупційного навчання, залучення громадськості до запобігання та виявлення корупції в Україні;

– єдина Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, запроваджена НАЗК

– впровадження онлайн Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення.

Законом України «Про запобігання корупції» передбачено комплекс заходів, спрямованих на збір, актуалізацію інформації про корупцію, її аналіз, вироблення на підставі цієї інформації пропозицій щодо формування та коригування антикорупційної політики. 6 Основним документом, який повинен узагальнювати усі дані щодо корупції в державі є Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики;

залучення громадськості та волонтерів в антикорупційні та демократичні реформування [1].

Для порівняння представимо показники рівня сприйняття корупції в суспільстві. На сьогоднішній день одним із найпопулярніших є щорічна оцінки рівня корумпованості країни і регіонів світу за індексом сприйняття корупції, який розраховується неурядовою організацією з вивчення і боротьби з корупцією Transparency International [2].

Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Індекс сприйняття корупції	26	27	29	30	32	30	33

Отже, враховуючи вказані показники, які свідчать, що відбувається повільне, але позитивне зрушення у бік зменшення рівня сприйняття корупції у суспільстві та чисельні досягнення виконання Україною основних положень Конвенції ООН проти корупції, можна зробити висновок про їх ефективність у сфері антикорупційної діяльності в Україні.

Список використаних джерел

1. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2020 році URL:https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/NAZK_Nats.dopovid_15_06.pdf.

2. Показник сприйняття корупції: URL:<https://www.transparency.org/en/cpi>.

Тройчук Руслан Дмитрович,
ад'юнкт наукової лабораторії з проблем
превентивної діяльності та запобігання
корупції ННІ № 3 Національної академії
внутрішніх справ

СТАРОСТА – ПОСАДА, ЯКА МАЄ БУТИ ВІДНЕСЕНА ДО ПЕРЕЛІКУ ПОСАД З ВИСОКИМ І ПІДВИЩЕНИМ РІВНЯМИ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку інституту старост» [1] від 14 липня 2021 року були внесені зміни у Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2] якими було запроваджено інститут старост. Статтею 54¹ Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» на старост, які затверджені сільською, селищною, міською радою, покладається значна кількість повноважень діяти в інтересах жителів відповідного старостинського округу у виконавчих органах сільської, селищної, міської ради, а саме:

1) уповноважений сільською, селищною, міською радою, яка його затвердила, діяти в інтересах жителів відповідного старостинського округу у виконавчих органах сільської, селищної, міської ради;

2) бере участь у пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради та засіданнях її постійних комісій з правом дорадчого голосу. Бере участь у засіданнях виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради;

3) має право на гарантований виступ на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради, засіданнях її постійних комісій та виконавчого комітету з питань, що стосуються інтересів жителів відповідного старостинського округу;

4) сприяє жителям відповідного старостинського округу у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, а також у поданні відповідних документів до зазначених органів. За рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради надає адміністративні послуги та/або виконує окремі завдання адміністратора центру надання адміністративних послуг (у разі утворення такого центру);

5) бере участь в організації виконання рішень сільської, селищної, міської ради, її виконавчого комітету, розпоряджень сільського, селищного, міського голови на території відповідного старостинського округу та у здійсненні контролю за їх виконанням;

6) бере участь у підготовці пропозицій до проекту місцевого бюджету в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного старостинського округу;

7) вносить пропозиції до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради з питань діяльності на території відповідного старостинського округу виконавчих органів сільської, селищної,

міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб;

8) бере участь у підготовці проектів рішень сільської, селищної, міської ради, що стосуються майна територіальної громади, розташованого на території відповідного старостинського округу;

9) бере участь у здійсненні контролю за використанням об'єктів комунальної власності, розташованих на території відповідного старостинського округу;

10) бере участь у здійсненні контролю за станом благоустрою відповідного старостинського округу та інформує сільського, селищного, міського голову, виконавчі органи сільської, селищної, міської ради про результати такого контролю;

11) отримує від виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб інформацію, документи і матеріали, необхідні для здійснення наданих йому повноважень;

12) сприяє утворенню та діяльності органів самоорганізації населення, організації та проведенню загальних зборів, громадських слухань та інших форм безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення у відповідному старостинському окрузі;

13) здійснює інші повноваження, визначені цим Законом та іншими законами України.

Як видно, на старост покладається значна кількість як адміністративно-господарські, так і організаційно-розпорядчих функцій (обов'язків). Разом з тим, у Переліку посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків, затвердженого рішенням НАЗК від 17.06.2016 № 2 [3], посада старости відсутня.

Враховуючи викладене, пропонується внести зміни до Переліку посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків, а саме внести до нього посади старост, затверджених сільською, селищною, міською радою.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку інституту старост: Закон України від 14 липня 2021 року № 1638-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 39. ст. 321. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1638-IX#Text>

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24, ст. 170. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про затвердження Переліку посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків: рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 17 червня 2016 р. № 2. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-16#Text>

Усик Олександр Олександрович,
слухач магістратури Харківського
національного університету внутрішніх
справ
Науковий керівник: Александров Юрій
Васильович, доцент кафедри соціології
та психології Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат
психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАОХОЧЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО МОЖЛИВІ ФАКТИ КОРУПЦІЙНИХ АБО ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У 2021 році до чинного Закону України про запобігання корупції були внесені суттєві зміни в частині роботи із інформацією про факти вчинення корупційних злочинів а бо правопорушень, пов'язаних із корупцією [1].

Авторами зазначених змін було встановлено та класифіковано види каналів повідомлень про зазначені факти корупційних діянь:

1) внутрішні канали – способи захищеного (у тому числі анонімного) повідомлення інформації викривачем керівнику або уповноваженому підрозділу (особі) органу, юридичної особи, у яких викривач працює, проходить службу чи навчання або на замовлення яких виконує роботу;

2) зовнішні канали – шляхи повідомлення інформації викривачем через фізичних чи юридичних осіб, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки тощо;

3) регулярні канали – способи захищеного (у тому числі анонімного) повідомлення інформації викривачем органам прокуратури, Національній поліції, Національному антикорупційному бюро України, Державному бюро розслідувань, Національному агентству з питань запобігання корупції.

Таким чином, можна відмітити, що держава на законодавчому рівні зробила відповідні зусилля, щоб стимулювати громадян повідомляти різними способами про факти корупції з тим, щоб оперативно реагувати на ці загрози, своєчасно попереджати та припиняти відповідні протиправні дії.

Слід додати, що стаття 53-1 Закону України «Про запобігання корупції», що була внесена до його змісту 1 червня 2021 року, говорить про те, що державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, юридичні особи публічного права інші юридичні особи, зазначені в частині другій статті 62 цього Закону, зобов'язані забезпечити функціонування внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також мають забезпечити

викривачам умови для здійснення повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону шляхом впровадження механізмів заохочення та формування культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону [1].

Фахівці Національного агентства з питань запобігання корупції визначають механізми заохочення та формування культури повідомлення як сукупність закріплених у локальних нормативних актах засобів, за допомогою яких в установі формується уявлення про належне повідомлення про корупцію, повага до викривачів, а працівники заохочуються до повідомлення про корупцію [2, с. 49].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що визначення механізмів заохочення та формування культури повідомлень мають здійснюватися за двома основними напрямками:

1) запровадження механізмів заохочення за повідомлення про факти вчинення корупційних діянь:

- розробка та затвердження внутрішніх нормативних актів (регламентів, інструкцій), що мають визначати організаційні засади здійснення заохочень, відповідальних осіб, процедури перевірки повідомлень, розміри та види заохочень тощо;

- здійснення комплексу організаційних та фінансових заходів щодо реалізації процедури заохочення викривачів корупції;

- проведення інформаційних кампаній та надання допомоги особам, що повідомляють про факти корупції.

2) Формування культури повідомлень про корупцію:

- затвердження або внесення до нормативних актів органу або установи положень щодо належної антикорупційної поведінки співробітників, формування культури нетерпимості до фактів корупції;

- внесення відповідних положень до посадових інструкцій та функціональних обов'язків працівників;

- затвердження кодексів етичної поведінки працівників організації або установи;

- проведення інформаційних та роз'яснювальних заходів з питань формування внутрішньої культури повідомлень про корупцію;

- розробка та розповсюдження пам'яток, буклетів та інших інформаційних матеріалів про нульову толерантність до вчинення корупційних правопорушень.

Якщо говорити про види заохочень, що можуть бути надані викривачам корупції, то їх доцільно поділяти на матеріальні та моральні. Зокрема, до перших можуть бути віднесені цінні подарунки, премії, інші матеріальні виплати. До моральних заохочень слід віднести нагородження грамотами, представлення до нагороди відомими або державними відзнаками тощо.

В той же час слід пам'ятати, що у відповідних наказах слід дотримуватися усіх можливих процедур збереження інформації про

особу викривача за винятком тих випадків, коли сам викривач дав згоду на розкриття інформації про себе [3].

Також важливим аспектом є те, що повідомлення про корупцію має бути здійснено добровільно. Як зазначається у відповідних методичних документах із цього питання, термін «добровільно» означає те, що особа прийняла рішення без впливу зовнішніх факторів, таких як: проведення стосовно працівника службової перевірки чи службового розслідування; отримання заявником запиту щодо обставин, пов'язаних з фактами, що викладені у повідомленні; зобов'язання заявника повідомити про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення в межах своїх посадових обов'язків.

Важливою частиною аналізованих у доповіді питань є проведення роз'яснювальної роботи щодо формування в установі або організації культури повідомлень про корупцію. В цій сфері, на наш погляд, особливу роль мають відігравати наочні матеріали, які будуть постійно доступні для працівників. Вони можуть бути розміщені як на інформаційних стендах, так і на сторінках веб-сайту організації.

Зокрема, Національне агентство з питань запобігання корупції пропонує надавати наступний перелік інформації:

- хто може подати повідомлення про корупцію;
- коли і в який спосіб можна подати повідомлення про корупцію;
- щодо яких питань можна подати повідомлення;
- правові підстави подання повідомлення про корупцію;
- результати, яких можна очікувати від розгляду повідомлення про корупцію;
- уповноважений підрозділ (уповноважена особа), відповідальний за розгляд повідомлення про корупцію;
- інформація про порядок і строки розгляду повідомлення;
- перелік прав викривача та гарантій захисту;
- спосіб отримання інформації стосовно розгляду повідомлення про корупцію;
- контактна інформація установи, уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи);
- посилання на центри безоплатної правової допомоги [3].

У якості висновків можемо зазначити, що на сьогодні в Україні створені належні нормативні та методичні засади формування механізмів заохочення та культури повідомлення про корупційні правопорушення, але для їх системної реалізації необхідні комплексні зусилля відповідальних суб'єктів з питань запобігання та виявлення корупції, а також керівництва відповідних державних органів, установ та організацій.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 18.11.2021).

2. Практичний посібник щодо роботи з викривачами для уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції / С. Деркач, О. Карпова, О. Леончук, В. Луцик, Київ, 2021. 116 с.

3. Щодо механізмів заохочення та формування культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»: Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 24.02.21 №3. URL: <https://tinyurl.com/yzekto65> (дата звернення 18.11.2021).

Чхеїдзе Гела Мурманович,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ У СФЕРІ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Інтенсивний розвиток економічних процесів та інститутів громадянського суспільства в Україні стримується передусім поширеністю такого соціального явища, як корупція. Її негативний вплив на економіку та політичну систему в Україні стає все більш відчутним і на сьогодні створює загрозу національній безпеці держави.

Під корупційною злочинністю варто розуміти сукупність кримінальних правопорушень, що полягають у використанні особою, суб'єктом відповідальності за них, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей, метою яких є одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб [1, с. 21]. У свою чергу, інвестиції (від латинського invest – вкладати) за визначенням є процес стимулювання матеріального виробництва, забезпечення його функціонування, розвитку, розширення, оновлення, еволюційного руху вперед [2, с. 208].

Прямі іноземні інвестиції відіграють надзвичайно важливу роль у швидко зростаючому міжнародному бізнесі, що полягає в: здатності активізувати інвестиційні процеси в силу властивого інвестиціям мультиплікативного ефекту; сприянні загальній соціально-економічній стабільності, стимулюванню виробничих вкладень у матеріальну базу (на відміну від спекулятивних і нестабільних портфельних інвестицій, які можуть бути раптово виведені з негативними наслідками для національної економіки); поєднанні перенесення практичних навичок і професійного менеджменту з взаємовигідним обміном ноу-хау, що полегшує вихід на міжнародні ринки; активізації конкуренції та стимулюванні розвитку середнього та малого бізнесу; здатності прискорити розвиток галузей і регіонів при правильному стимулюванні та розміщенні, а також організації виробництва; сприянні зростанню зайнятості та підвищенню рівня доходів населення, розширенню

податкової бази; стимулюванні розвитку виробництва експортної продукції з високою часткою доданої вартості, інноваційних товарів і виробничих технологій, управління якістю, орієнтації на споживача; розв'язанні проблеми нестачі капіталу в країнах з його дефіцитом, прискоренні їх економічного розвитку, стимулюванні проведення реформ у сфері державного управління; збільшенні обсягів взаємного товарообігу між країнами; інтегруванні національної економіки у світове господарство, поглиблюючи міжнародний поділ праці та міжнародне співробітництво [3, с. 39–40].

Вже ні в кого немає сумніву, що корупція та нестабільна макроекономічна ситуація відлякує іноземних інвесторів від українських ринків. Іноземні інвестори покидають Україну саме через корупцію. У свою чергу, нестача інвестицій, як внутрішніх так і зовнішніх, є однією з центральних проблем, від якої потерпає українська економіка. Однак, звертаючись до іноземних інвесторів, український уряд, недостатньо залучає внутрішні резерви для залучення інвестицій [4].

Згідно з Законом «Про режим іноземного інвестування» (1996 р.) [5] іноземні інвестори-суб'єкти, які провадять інвестиційну діяльність на території України, а саме: юридичні особи, створені відповідно до законодавства іншого, ніж законодавство України; фізичні особи-іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені в дієздатності; іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації; інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України; іноземні інвестиції – цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Водночас, в нашій країні створено гарантії захисту іноземних інвестицій. Так, для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України. Для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, що реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності.

Законами України можуть визначатися території, на яких діяльність іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки. Специфіка регулювання іноземних інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах установлюється законодавством України про спеціальні (вільні) економічні зони. Правовий режим іноземних інвестицій, що встановлюється в спеціальних (вільних) економічних зонах, не може створювати умови

інвестування та здійснення господарської діяльності менш сприятливі, ніж встановлені цим Законом.

Інвестиції, прибутки, законні права та інтереси іноземних інвесторів на території України захищаються її законами. Іноземним інвесторам гарантується перерахування за кордон їхніх прибутків та інших сум як у національній валюті, так і в іноземній валюті, що отримані на законних підставах. Іноземні інвестори можуть реінвестувати прибутки на території України [6, с. 92].

Таким чином, враховуючи, що інвестиції виступають дієвим важелем здійснення структурної перебудови економіки та розв'язання соціально-економічних проблем, ключовими завданнями державного управління є активізація інвестиційної активності, накопичення інвестиційних ресурсів та їх концентрація на пріоритетних напрямках розвитку національної економіки. Тому актуальним для урядів країн є питання підвищення інвестиційної привабливості за рахунок забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в межах країни. Останнім часом посилюється регіоналізація міжнародної торгівлі через укладання регіональних торговельних угод, які надають можливість сформувати міжнародні правила інвестування, забезпечити сприятливі умови ведення бізнесу та надають гарантії іноземним інвесторам. «Корупція прямих іноземних інвестицій – це корисливі, суспільно небезпечні, глибоко законспіровані під економічні процеси і правочинні природно-латентні діяння (дія чи бездіяльність) спрямовані на іноземні інвестиції, які з причин непередуманості проведених реформ набули масового характеру та соціально-політичного забарвлення, детермінуються комплексом криміногенних організаційних, соціально-економічних, правових, політичних та культурно-виховних чинників, відтворювальний вплив яких можна призупинити лише через своєчасне виявлення та усунення причин, що детермінують, умов, які сприяють вчиненню корупційних діянь, спрямованих на протиправне, умисне використання службових повноважень для одержання протиправних доходів, іншої неправомірної вигоди або задоволення інших особистих інтересів чи інтересів третіх осіб».

Список використаних джерел

1. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб. / за ред. проф. О. М. Джужи та Е. В. Расюка. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 340 с.
2. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. Київ: Аконіт, 2006. Т. II. 926 с.
3. Реверчук С. К. Інвестологія: наука про інвестування: навч. посіб. Київ: Атіка, 2011. 264 с.
4. Бусол О. Ю. Інвестиції і корупція: хто кого? *Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ*. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1834:koruptsiya&catid=8&Itemid=350

5. Про режим іноземного інвестування: Закон від 19 берез. 1996 р. № 93/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>

6. Стукало Н. В., Мешко Н. П., Пащенко О. В. Інвестиційна активність країн в контексті міжнародної регіональної інтеграції. Сучасна Україна в глобальному середовищі: стратегічні орієнтири економічного розвитку: монографія. Дніпропетровськ: Інновація, 2015. 210 с.

Ярошенко Юлія Вікторівна,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ТА ЇХ ПРОЄКТІВ

Для подолання такого явища, як корупція, необхідним є комплексний підхід, а отже, розробка та впровадження заходів антикорупційного спрямування є одним з першочергових завдань державної влади сьогодні. На шляху до його реалізації зроблено чимало кроків: прийнято нове антикорупційне законодавство, низку нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання корупції; ведеться постійний діалог України з міжнародною спільнотою щодо вироблення ефективних механізмів подолання корупції; здійснюються наукові дослідження з питань запобігання корупції та боротьби з нею; формується публіцистика антикорупційного спрямування. Однак, незважаючи на всі зусилля, корупція продовжує залишатися однією із нагальних для вирішення проблем українського суспільства.

Багатогранність, складна структура корупційних правовідносин зумовлює значне коло пов'язаних із ними питань. Одним із таких питань є запровадження антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів у практику боротьби із корупційними та пов'язаними з корупцією правопорушеннями. Зокрема, аналіз зарубіжного досвіду доводить, що проблема розробки основ антикорупційної експертизи є надзвичайно актуальною, для вирішення якої багато держав сьогодні докладають значних зусиль.

Термінологічне визначення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів закріплено у Модельному законі «Основи законодавства про антикорупційну політику», прийнятому на 22 пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї країн-учасників СНД від 15 листопада 2013 року [1].

Україна не єдина держава серед країн Європи, яка запровадила антикорупційну експертизу нормативно-правових актів та їх проєктів.

Наприклад, у Республіці Вірменія вимога щодо проведення антикорупційної експертизи була започаткована з 2009 року у зв'язку з постановою Уряду Республіки Вірменія від 22 жовтня 2009 року

№ 1205-Н «Про оцінку регулюючого впливу антикорупційних нормативно-правових актів». Антикорупційну експертизу в Республіці Вірменія здійснює спеціальний орган Міністерства юстиції – Агентство експертизи правових актів [2].

До завдань Агентства віднесено забезпечення організації та здійснення обов'язкової державної експертизи на відповідність проектів нормативно-правових актів, правових актів, прийнятих керівниками органів державного управління Республіки Вірменія, відомчих нормативно-правових актів, прийнятих органами місцевого самоврядування, Конституції, законам, а також вимогам міжнародних договорів. Агенція складається з 15 посадових осіб, до повноважень віднесено питання проведення антикорупційної експертизи.

Проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів в Республіці Молдова на законодавчому рівні визначено в 2008 році Законом Республіки Молдова «Про запобігання корупції і боротьбу з нею».

В Литовській Республіці антикорупційна експертиза законодавства та проектів актів здійснюється відповідно до положень Закону Литовської Республіки «Про запобігання корупції» [3]. За своєю сутністю – це дослідження проектів або прийнятих законів з метою виявлення існуючих прогалин в регулюванні, які можуть призвести до корупції, а також дозволять діяти нечесно, несправедливо, таємно чи у суб'єктивний спосіб.

В Республіці Білорусь концепція оцінки корупційних ризиків, що мають вплив на ефективність законодавства, має свої суттєві особливості. Відповідно до ст. 49-1 Закону «Про нормативно-правові акти Республіки Білорусь» від 10 січня 2000 № 361-3 проекти нормативно-правових актів підлягають кримінологічній експертизі. Випадки і порядок проведення такої експертизи встановлені Президентом [4]. Така кримінологічна експертиза проводиться спеціальною державною установою «Науково-практичний центр проблем зміцнення законності та правопорядку Генеральної прокуратури Республіки Білорусь».

У 2003 році в Нідерландах була запроваджена методологія «превентивної самооцінки корупційної вразливості в публічній сфері», на основі якої державні органи могли проводити оцінку корупційних ризиків. Особливістю цієї методології було використання двох концептуально та процедурно узгоджених методів: аналізу законодавства та проведення опитувань посадових осіб.

Однак у багатьох європейських країнах, зокрема у Великій Британії, Німеччині, скандинавських державах відповідно положення п.3 ст.5 Конвенції ООН проти корупції 2003 р. про оцінку нормативних актів, було сприйняте радше як заклик до більш глибокого проведення звичайної правової експертизи.

Разом з тим, проведення аналізу норм про протидію корупції в діючому або проєктованому законодавстві фактично має місце в більшості країн ЄС. Експертиза проектів нормативних актів на предмет

виявлення в них норм, що сприяють створенню умов для корупції чи можуть містити небезпеку такого сприяння, проводиться практично у кожній державі – члені ЄС.

У більшості європейських країн порядок і правила оцінки проєктів правових актів на корупціогенність спеціально не регулюються ні в регламентах парламентів, ні в постановах уряду. У ряді країн (Іспанія, Португалія, Польща) в регламентах згадується лише можливість юридичної експертизи.

Так, у ч. 3 ст. 34 Регламенту польського Сейму передбачена можливість направлення проєкту на експертизу, якщо в пояснювальній записці немає згадки про проведення такої в період підготовки проєкту до розгляду у Сеймі. У рамках цієї експертизи може бути повністю або частково проведена і оцінка проєкту на корупціогенність.

Досліджений міжнародний досвід певною мірою показав, що Україна рухається правильним шляхом в напрямку запобігання та протидії корупції. Зокрема, положеннями Закону України «Про запобігання корупції» визначено, що Міністерство юстиції України проводить антикорупційну експертизу проєктів нормативно-правих актів, а також розробляє порядок і методологію її проведення. Також зазначеним Законом визначено, що обов'язковій антикорупційній експертизі підлягають проєкти законів України, акти Президента України, інші нормативно-правові акти, що розробляються Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади [5].

Отже, проаналізувавши досвід деяких зарубіжних країн, можна дійти висновку, що антикорупційна експертиза нормативно-правових актів та їх проєктів дозволяє мінімізувати корупціогенні фактори, які містяться в нормативно-правових актах та їх проєктах, що в свою чергу надає можливість знизити рівень корупції в державі в цілому.

Список використаних джерел

1. Модельний закон «Основи законодавства про антикорупційну політику» від 15 листопада 2003 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_944

2. Агентство експертизи правових актів Міністерства юстиції Республіки Армения. URL: <https://www.moj.am/ru/structures/view/structure/14>.

3. Republic of Lithuania Law on Corruption Prevention №. IX-904 as of 28 th May 2002. URL: https://www.stt.lt/data/public/uploads/2021/04/kpi_anglu_kalba_eng-2021_04_08.pdf.

4. Указ Президента Республіки Беларусь от 29 мая 2007 г. № 244 «О криминалогической экспертизе. URL: <https://etalonline.by/document/?regnum=p30700244>.

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

Наукове видання

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ

Матеріали

VI Міжнародної науково-практичної конференції

(Київ, 9–10 грудня 2021 року)

Відповідальний упорядник *Віктор КОРОЛЬЧУК*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 03.12.2021. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 28,5. Ум. друк. арк. 26,5.

Тираж 50 прим.
